

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II  
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji

Mgr Bartosz Nieścior

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ DYSCYPLINARNA URZĘDNIKÓW SKARBOWYCH  
W MIĘDZYWOJENNEJ POLSCE**

Praca wykonana pod kierunkiem  
Prof. dra hab. Waldemara Bednaruka

Lublin, 2021

## Spis treści

<b>Wykaz skrótów.....</b>	<b>7</b>
<b>Wstęp.....</b>	<b>10</b>
<b>Rozdział 1. Odpowiedzialność dyscyplinarna w polskiej tradycji prawno – ustrojowej – pojęcie, geneza, rozwój .....</b>	<b>21</b>
1.1. Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej.....	21
1.2. Klasyfikacja grup zawodowych podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej.....	29
1.3. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej w wybranych zawodach.....	38
1.3.1. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników .....	38
1.3.2. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej wojskowych.....	41
1.3.3. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej członków korporacji zawodowych.....	45
1.3.4. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej destynariuszy zakładów administracyjnych.....	46
1.3.5. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej parlamentarzystów.....	49
1.4. Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników państwowych na ziemiach polskich przed rozbiorami i po nich.....	51
1.5. Kształtowanie się kadr i organizacji urzędniczych w II Rzeczypospolitej.....	63
1.5.1. Kadry i organizacje urzędnicze w początkowym okresie istnienia II Rzeczypospolitej (1918 – 1926).....	63
1.5.2. Kadry i organizacje urzędnicze po przewrocie majowym.....	74
1.5.3. Kadry i organizacje urzędnicze w ostatnich latach II Rzeczypospolitej .....	84
<b>Rozdział 2. Kształtowanie się odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w II Rzeczypospolitej .....</b>	<b>91</b>
2.1. Początki organizacji władz skarbowych .....	91

2.2. Akty prawne dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych .....	99
2.2.1. Wprowadzenie .....	99
2.2.2. Reskrypt Rady Regencyjnej z 1918 r.....	103
2.2.3. Ustawa o Państwowej Służbie Cywilnej z 1922 r.....	106
2.2.4. Ustawa o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym z 1922 r.....	110
2.2.5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem z 1924 r.....	111
2.3. Organy dyscyplinarne i strony.....	116
2.3.1. Komisje dyscyplinarne .....	116
2.3.1.1. Rodzaje i właściwość komisji dyscyplinarnych .....	116
2.3.1.2. Powoływanie członków komisji dyscyplinarnych .....	119
2.3.1.3. Składy komisji dyscyplinarnych i komplety orzekające .....	127
2.3.2. Prokuratorzy dyscyplinarni i rzecznicy dyscyplinarni .....	128
2.3.3. Śledczy .....	133
2.3.4. obrońcy w postępowaniu dyscyplinarnym .....	134
2.4. Postępowanie dyscyplinarne. ....	135
2.4.1. Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. ....	135
2.4.2. Śledztwo. ....	137
2.4.3. Przekazanie i umorzenie. ....	140
2.4.4. Rozprawa dyscyplinarna. ....	141
2.5. Zakończenie postępowania dyscyplinarnego. ....	142
2.5.1. Orzeczenie komisji dyscyplinarnej. ....	142
2.5.2. Możliwości wzruszania orzeczeń komisji dyscyplinarnej. ....	143
2.5.3. Uprawomocnienie i wykonanie orzeczeń komisji dyscyplinarnej. ....	145

2.6. Zawieszenie w służbie. ....	145
2.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej .....	147
2.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych .....	153

### **Rozdział 3. Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych po przewrocie majowym .....**

3.1. Organizacja władz skarbowych.....	164
3.2. Zmiany w obowiązującym stanie prawnym .....	173
3.2.1. Wprowadzenie .....	173
3.2.2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw Poznańskiego i Pomorskiego, niepodlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej.....	178
3.2.3. Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej.....	186
3.2.4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej.....	190
3.2.5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym.....	191
3.2.6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym.....	193
3.3. Organy dyscyplinarne i strony .....	195
3.3.1. Komisje dyscyplinarne .....	195
3.3.1.1. Komisje dyscyplinarne dla województw poznańskiego i pomorskiego. ....	195
3.3.1.2. Komisje dyscyplinarne dla pozostałych województw. ....	197

3.3.2. Rzecznicy dyscyplinarni. ....	216
3.3.3. obrońcy. ....	220
3.4. Postępowanie dyscyplinarne .....	223
3.4.1. Wszczęcie postępowania.....	223
3.4.2. Przebieg postępowania dyscyplinarnego .....	231
3.5. Zakończenie postępowania dyscyplinarnego. ....	234
3.6. Amnestia i ułaskawienie .....	242
3.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej .....	243
3.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych .....	247
<b>Rozdział 4. Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych w końcowych latach istnienia II Rzeczypospolitej.....</b>	<b>275</b>
4.1. Organizacja władz skarbowych u schyłku II Rzeczypospolitej.....	275
4.2. Akty prawne dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych ...	282
4.2.1. Wprowadzenie.....	282
4.2.2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Rozdział XLI o przestępstwach urzędniczych).....	284
4.2.3. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym.....	287
4.2.4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” .....	293
4.3. Podsumowanie i wnioski z przeprowadzonych analiz aktów prawnych dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej (1918-1939) .....	301
4.4. Organy dyscyplinarne i strony .....	305
4.4.1. Komisje dyscyplinarne .....	305
4.4.2. Rzecznicy dyscyplinarni .....	311

4.4.3. obrońcy .....	319
4.5. Postępowanie dyscyplinarne .....	322
4.5.1. Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego .....	322
4.5.2. Przebieg postępowania dyscyplinarnego .....	326
4.6. Zakończenie postępowania .....	328
4.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej u schyłku II Rzeczy- pospolitej.....	332
4.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych i ich podsumowanie .....	335
<b>Zakończenie .....</b>	<b>363</b>
<b>Bibliografia .....</b>	<b>366</b>
<b>Streszczenie.....</b>	<b>439</b>
<b>Summary.....</b>	<b>441</b>
<b>Wykaz wykresów.....</b>	<b>443</b>
<b>Wykaz tabel .....</b>	<b>445</b>
<b>Wykaz schematów .....</b>	<b>446</b>
<b>Wykaz map .....</b>	<b>447</b>

## Wykaz skrótów

### Akty normatywne

BDzPrU	Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej, Dz. Pr. P. P. z 1919 r., Nr 64, poz. 385.
Dz.Pr.P.P	Dziennik Praw Państwa Polskiego.
Dz. U.	Dziennik Ustaw.
Dz. Urz. Min. Sk	Dziennik Urzędowy Ministra Skarbu.
DRR	Dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji władz w Królestwie Polskiem, Dz. U. z 1918 r., Nr 1 poz. 1.
Dysc. dla Poz. i Pom.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw Poznańskiego i Pomorskiego, nie podlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1928 r., Nr 24, poz. 206.
Dysc.SG	Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej, Dz. U. z 1929 r., Nr 10, poz. 80.
KK	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 roku, Kodeks karny, Dz. U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571.
KKGiP	Kodeks Kar Głównych i Poprawczych z 1847 roku.
Kom.Dysc.PU	Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1935 r., Nr 12, poz. 67.

KPK'32	Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 września 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725.
PCSU	Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.
PSCU'Now.'32.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 737.
PGSU	Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego, Dz. U. z 1924 r., Nr 71, poz. 687.
PostDyscU	Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.
PSCU-WS	Ustawa z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw, dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 21, poz. 224.
Rozp.Dysc.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem, Dz. U. z 1924 r., Nr 111, poz. 990.
Rozp.Dysc.PPTiT	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, Dz. U. z 1936 r., Nr 57, poz. 417.
Rozp.MS'22	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 1922 r. w przedmiocie oznaczenia władz dyscyplinarnych powołanych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciw urzędnikom i niższym funkcjonariuszom zarządu i wymiaru sprawiedliwości, Dz. U. z 1922 r., Nr 48, poz. 429.



Rozp.MS'25	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o powołaniu komisji dyscyplinarnych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciwko urzędnikom i niższym funkcjonariuszom na obszarze sądu okręgowego w Katowicach, Dz. U. z 1925 r., Nr 89, poz. 627.
Rozp.PU	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1934 r. Nr 96, poz. 864.
Rozp.UG.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o Straży Granicznej, Dz. U. z 1928 r., Nr 37, poz. 347.
RR	Reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. oraz Tymczasowe przepisy służbowe dla urzędników państwowych i Tabela płac urzędników państwowych, Dz. U. z 1918 r., Nr 6, poz. 13.
StSł.PPTiT	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 stycznia 1934 r. o stosunku służbowym pracowników państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon", Dz. U. z 1934 r., Nr 4, poz. 25.

### **Instytucje**

KPZPPSiP	Komisja Porozumiewawcza Związków Pracowników Państwowych, Samorządowych i Prywatnych
KNRL	Komisariat Naczelnej Rady Ludowej
POKPP	Pierwszy Ogólny Kongres Pracowników Państwowych
PUKU	Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń
SUP	Stowarzyszenie Urzędników Państwowych
SUS	Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych
ZTPUPiP	Związek Towarzystw Polskich Urzędników Państwowych na Poznańskie i Pomorskie

## Wstęp

Odpowiedzialność dyscyplinarna jest szczególnym rodzajem odpowiedzialności ponoszonej przez pracowników niektórych, ściśle określonych, grup zawodowych, za naruszenie przez nich obowiązków służbowych. Słusznie kojarzona jest z zawodami zaufania publicznego, gdyż to pracownicy tych kategorii w największym stopniu i jako pierwsi poddani zostali tej odpowiedzialności. Odnoszące się do odpowiedzialności służbowej zasady, wprowadzane w drodze kolejnych regulacji, miały zapewnić społeczeństwu wysokie standardy usług osób zaliczanych do szeroko pojętego grona funkcjonariuszy publicznych.

Normy odnoszące się do odpowiedzialności dyscyplinarnej dość długo pozostawiono poza sferą działań kodyfikacyjnych, uznając je za procedury wewnętrzne, które regulują zasady i zwyczaje poszczególnych grup zawodowych. Określano jedynie pewne ramy swobodnego kształtowania tego rodzaju odpowiedzialności, natomiast szczegóły pozostawiono samym zainteresowanym. Dopiero w dobie państwa nowożytnego obserwujemy ożywioną aktywność prawodawcy ingerującego w zakres odpowiedzialności służbowej oraz procedury stosowane przy jej egzekwowaniu w celu doskonalszej ochrony obywateli.

Na ziemiach polskich naturalny rozwój systemu prawnego został przerwany przez agresję zaborców, przez co kształtowanie się rodzimej myśli, również w tym aspekcie, zostało powstrzymane. Pierwsze prawdziwie polskie przepisy dla funkcjonariuszy państwowych wprowadzono jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, tj. 11 czerwca 1918 r. (reskryptem Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego)<sup>1</sup>. A po proklamowaniu niepodległego państwa polskiego obserwujemy ożywione działania na rzecz budowy sprawnego systemu odpowiedzialności służbowej.

Odpowiedzialność dyscyplinarna w okresie międzywojennym była ponoszona niezależnie od odpowiedzialności karno-sądowej<sup>2</sup>. Miała ona ówczesnie – można to

---

<sup>1</sup> W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, Journal of Modern Science, 44/1/2020, s. 125 in.

<sup>2</sup> Tamże, s. 126.

zauważyć również w obecnym ustawodawstwie – swoisty autonomiczny byt, niezależny od innych rodzajów odpowiedzialności (np. karnej, administracyjnej, konstytucyjnej).

Pojęcie szeroko rozumianej odpowiedzialności dyscyplinarnej przez cały okres II Rzeczypospolitej podlegało ewolucji. Proces ten postępował ze względu na zmianę obowiązujących przepisów, jak też w wyniku stosowanej w odniesieniu do poszczególnych grup zawodowych praktyki. Tuż po odzyskaniu niepodległości w znacznej mierze obowiązywały przepisy dyscyplinarne wprowadzone przez państwa zaborcze. Dopiero w latach późniejszych wprowadzano rodzime rozwiązania, które prowadziły do zwiększenia roli odpowiedzialności dyscyplinarnej. Odnoszono je do coraz większej liczby nowotworzonych profesji. Zakresem norm związanych z egzekwowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej objęty był przede wszystkim zawód urzędnika, w tym urzędnika skarbowego.

Należy stwierdzić, że dwudziestolecie międzywojenne było kluczowe dla rozwoju i szczegółowego usankcjonowania w przepisach odpowiedzialności dyscyplinarnej w Polsce. Ustawodawca do końca istnienia II Rzeczypospolitej starał się dostosowywać przepisy do bieżącej sytuacji, tak by wymusić pożądaną karność podlegających im funkcjonariuszy publicznych.

Można śmiało uznać, że okres II RP – co w historii Polski nigdy wcześniej się nie wydarzyło – wniósł nowe, właściwe rozumienie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej w naszym porządku prawnym, które utrzymuje się do dnia dzisiejszego.

Problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w międzywojennej Polsce nie została dotychczas przebadana. Podejmowany w niniejszej pracy temat jest zupełnie nowatorski i był do tej pory pomijany lub niedostatecznie doceniany przez innych badaczy. Analizowane w rozprawie zagadnienia nie zostały opracowane przez naukę polską. Przedstawiona praca ma na celu przede wszystkim uzupełnienie wiedzy w dotychczasowym stanie badań.

W literaturze oczywiście sięgano już do zagadnień związanych z tematyką odpowiedzialności dyscyplinarnej, jednak opracowania te pozostają fragmentaryczne i wysoce niewystarczające. Wśród pokrewnych tematyce rozprawy analiz warto wspomnieć publikację Augusta Heymana, *Rys procesu dyscyplinarnego sądowego*, wydaną w Warszawie w 1844 r.

Jest to jednak monografia traktująca o początkach tytułowego problemu i nie odnosi się do okresu międzywojennego.

Równie wartościową pozycją pozostaje, mimo upływu lat, opracowanie Zbigniewa Leońskiego, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959, ale odnosi się ona do okresu międzywojennego tylko w części wprowadzającej, reszta zgodnie z tematem pozostaje analizą tytułowej odpowiedzialności w okresie PRL-u.

W ostatnich latach ukazało się również kilka pozycji dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej konkretnych grup zawodowych. Przykładem mogą służyć prace: Anny Kledyńskiej, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów sądów powszechnych*, Olsztyn 2017; *Odpowiedzialność dyscyplinarna i służbowa prokuratorów*, Olsztyn 2017, red. Roksana Sadzuga oraz *Odpowiedzialność dyscyplinarna komorników sądowych*, Sopot 2020, autorstwa Mariusza Nawrockiego. Jednak wskazane opracowania zajmują się odpowiedzialnością tytułowych grup w obecnym stanie prawnym, a nie w okresie międzywojennym.

Najbliższy tematyce przygotowywanej rozprawy jest wspomniany artykuł Waldemara Bednaruka, *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, *Journal of Modern Science*, t. 4/44/2020, Lublin 2020, jednak i tam przedstawiono jedynie genezę tytułowej odpowiedzialności i to bez podziału na konkretne grupy zawodowe.

Jak widać, mimo dość dużego zainteresowania problematyką odpowiedzialności dyscyplinarnej, do tej pory nikt nie zajął się kompleksowo tytułowym zagadnieniem w okresie, który zostanie poddany analizie w prezentowanej dysertacji. Opracowane zostały tylko niektóre problemy dotyczące zakresu pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej w wybranych okresach istnienia państwowości polskiej. Jedni zajmowali się odpowiedzialnością dyscyplinarną w okresie poprzedzającym II Rzeczpospolitą, inni zaś przedmiotowym zagadnieniem w czasach powojennych. Nie powstała jeszcze zatem monografia poświęcona odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w międzywojennej Polsce. Rozprawa ma na celu uzupełnienie tej luki i poszerzenie stanu wiedzy o analizowanej problematyce.

Prowadzone przez wiele miesięcy prace badawcze pozwoliły na jednoznaczne stwierdzenie, iż w archiwach istnieją zasoby pozwalające na przygotowanie monografii spełniającej wymogi stawiane pracom doktorskim. Uzupełnieniem źródeł archiwalnych stały

się akty prawa stanowionego w analizowanym okresie, orzecznictwo oraz decyzje organów w konkretnych sprawach.

Szczególnie obfite w możliwy do wykorzystania materiał źródłowy okazały się zbiory przechowywane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. W tamtejszych zasobach, dokładnie w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, można znaleźć obszerną dokumentację związaną z omawianym zagadnieniem. Są to przede wszystkim akty kierowane od poszczególnych instytucji podległych ministerstwu, ale też liczna korespondencja czy szczegółowe sprawy personalne i zbiory z przeprowadzanych rozpraw dyscyplinarnych. Ministerstwo Skarbu było instytucją nadzorującą wszystkie organy skarbowe (dyrekcje ceł, izby skarbowe i inne urzędy), wobec czego i jak wynikało to z obowiązujących ówczesnie przepisów – podmioty te miały obowiązek przysyłać komplety dokumentów z prowadzonych spraw do ministerstwa. Warto wskazać, że zgromadzona dokumentacja z postępowań dyscyplinarnych urzędników skarbowych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie w dużej mierze była zdekompletowana. Jest to konsekwencją zniszczenia zasobów archiwum dokonanych podczas II wojny światowej.

Kwerendą naukową objęte zostały również inne placówki tego typu w Polsce, takie jak Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Chełmie, Katowicach, Kielcach, Lublinie, Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim, Płocku, Poznaniu, Przemyślu, Radomiu, Rzeszowie, Szczecinie i Zielonej Górze. Ze względu na tematykę, a szczególnie okres poddany badaniom, w mniejszym stopniu zainteresowania badawcze objęły zasoby Archiwum Głównego Akt Dawnych, ale i tam przeprowadzono poszukiwania, które przyniosły ciekawe owoce.

W nieco mniejszym zakresie, ale jednak kwerenda naukowa przeprowadzona została również poza granicami kraju. Poszukiwania przydatnych materiałów przeprowadzono w archiwach Wilna, Brześcia i Łucka, a więc miast leżących w ówczesnych granicach Rzeczypospolitej, w których przechowywane są interesujące dla ustaleń z zakresu tematyki prezentowanej rozprawy źródła. Co prawda ograniczenia pandemiczne utrudniły na pewien czas prowadzenie badań, ale nie uniemożliwiły ich zakończenia. Odnalezione w trakcie prac liczne dokumenty pozwoliły, między innymi na porównanie zasad prowadzenia spraw dyscyplinarnych wobec urzędników szeroko rozumianej służby cywilnej, ale nie pracujących w administracji skarbowej.

Ciekawym uzupełnieniem podstaw źródłowych dysertacji były interpelacje poselskie zgromadzone w Bibliotece Sejmowej. Dzięki nim udało się nakreślić problemy, z którymi borykał się Minister Skarbu, nadzorując podległe sobie jednostki, ale również ustalić przebieg prac nad przygotowaniem poszczególnych regulacji odnoszących się do odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Podobną rolę spełniły stenogramy z posiedzeń sejmowych okresu międzywojennego, które jednoznacznie potwierdzają, iż posłowie przywiązywali dużą wagę do regulacji odnoszących się do funkcjonowania krajowych służb skarbowych, co szczególnie rezonuje przy debacie dotyczącej zapisów ustawy o państwowej służbie cywilnej. Widać to zwłaszcza w przypadku dyskusji o zachowaniu autonomii w województwie śląskim.

Orzecznictwo sądów powszechnych oraz liczne akty normatywne dopełniły całości podstawy źródłowej przygotowywanej rozprawy, stając się istotnym elementem dla lepszego zobrazowania problemów, z jakimi borykała się administracja państwowa analizowanego okresu.

Wybór tematu rozprawy nie był przypadkowy, gdyż obok rozeznania w aktualnym stanie badań i w zawartości zbiorów archiwalnych niebagatelne znaczenie również miało to, iż autor od wielu lat interesuje się pojęciem odpowiedzialności dyscyplinarnej w różnych zawodach, w szczególności w administracji państwowej, w tym zwłaszcza skarbowej. Wykonując zawód prawnika, do zakresu jego obowiązków należą przede wszystkim zagadnienia związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną. Przejawia się to m.in. w czynnym uczestniczeniu w pracach wewnętrznych zespołów dyscyplinarnych oraz opiniowaniu konkretnych spraw pracowniczych.

Znaczenie administracji skarbowej dla prawidłowego funkcjonowania państwa było i jest na tyle duże, że rządzący poświęcali jej szczególną uwagę. Już w okresie międzywojennym starano się więc o to, by zapewnić odpowiednią dyscyplinę pracy, zaś etos urzędnika pielęgnowano z niezwykłą starannością. Pomocne w tym procesie okazały się instytucje egzekwujące odpowiedzialność dyscyplinarną. Dostrzegając znaczenie tytułowego zagadnienia dla analizowanego okresu, zdecydowano się na przygotowanie rozprawy badawczej, w której poddano analizie problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników służb skarbowych II RP.

Przyznać należy, że system egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej w dwudziestoleciu międzywojennym, przynajmniej w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości, był niespójny i rozproszony. W późniejszym okresie nie zawsze na czas i nie dość sprawnie uzupełniano istniejące luki w obowiązujących przepisach. Jednak nawet w takim kształcie istniejący system oddziaływał mobilizująco na wybrane grupy zawodowe w kierunku budowy dyscypliny pracy i związanego z tym ściśle etosu polskiego funkcjonariusza publicznego.

Należy zatem stwierdzić, że mimo istniejących luk oraz dających się we znaki wad system egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników w międzywojennej Polsce działał i spełniał swoje podstawowe zadanie, szczególnie w odniesieniu do urzędników skarbowych, zabezpieczając tym samym interes państwa i obywateli.

Pierwszym celem badawczym, jaki sobie postawiono, było przedstawienie i analiza procesu powstawania, a następnie zasad funkcjonowania systemu prawnego pozwalającego na skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych.

W rozprawie, w oparciu o analizę źródeł archiwalnych, orzecznictwa oraz aktów normatywnych z czasów II Rzeczypospolitej, przedstawiono szczegółowo proces kształtowania się systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, w tym przede wszystkim urzędników skarbowych oraz sposób egzekwowania tytułowej odpowiedzialności.

Drugim celem badawczym rozprawy było ukazanie, jak w praktyce wyglądała odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych w II Rzeczypospolitej.

Przeprowadzona kwerenda i odnaleziony materiał badawczy (m.in. składy komisji dyscyplinarnych, decyzje właściwych urzędów skarbowych, dyrekcji cel i izb skarbowych, postanowień Ministra Skarbu oraz licznych orzeczeń komisji dyscyplinarnych i dokumentacji spraw) pozwoliły przedstawić praktyczne zastosowanie wskazanych aktów prawnych (czyli jak w praktyce wyglądało rozstrzyganie spraw dyscyplinarnych, przeprowadzanie rozpraw dyscyplinarnych, jakie orzeczenia zapadały, ile ich było, kogo dotyczyły, gdzie były przeprowadzane i jakie były rozstrzygnięcia). Perspektywa analityczna tej problematyki – również ukazana w postaci konkretnych tabel z najczęściej stosowanymi wyrokami, wykresami osób, przeciwko którym toczyły się postępowania oraz innymi licznymi informacjami, a także statystykami – pomogła ocenić, czy stworzony system odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych sprawdzał się w praktyce, a także to jakie miał podstawowe zalety oraz wady.

Za główną tezę rozprawy przyjęto twierdzenie, iż utworzony w analizowanym okresie system odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich urzędników skarbowych, jako rozwiązanie rodzime i oryginalne, spełnił swoją rolę, znacznie przyczyniając się do poprawy jakości pracy tytułowej grupy zawodowej.

Ustawodawca, wprowadzając przepisy regulujące postępowanie dyscyplinarne, potrafił dostosować je do szybko zmieniającej się rzeczywistości prawnej, ekonomicznej i politycznej. Ich ewoluowanie pozwoliło na wypracowanie ukształtowanych norm dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej w konkretnych zawodach i obowiązywanie ich, aż do końca istnienia II Rzeczypospolitej.

W celu weryfikacji tez przyjęto następujące zadania badawcze:

1. Określenie, co wpływało na ewentualne błędy lub niezgodne z przepisami przeprowadzanie rozpraw dyscyplinarnych i w których jednostkach było takich sytuacji najwięcej,
2. Ustalenie, czy uchwalone przepisy dot. odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych faktycznie spełniły swoją rolę,
3. Wskazanie, czy wiek, wykształcenie lub wykonywany zawód w administracji skarbowej mogły mieć wpływ na dokonywanie konkretnych przewinień. Jeżeli tak, to jakich najczęściej i jak wyglądała statystyka,
4. Określenie, czy wyroki odzwierciedlały ówczesnie obowiązujące przepisy i które przepisy utrzymywały się najdłużej, a które często były zmieniane i dlaczego.

Rozprawa jest pierwszym kompleksowym opracowaniem naukowym dotyczącym kształtowania się i egzekwowania przez właściwe organy państwowe odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w całym okresie istnienia II Rzeczypospolitej. Przedstawiona nie tylko z perspektywy analizy właściwych aktów normatywnych oraz innych związanych z nimi zarządzeń administracyjnych, ale również z punktu widzenia analitycznego. Na podstawie konkretnych dokumentów spraw dyscyplinarnych wskazanych urzędników z okresu II Rzeczypospolitej zostały przeprowadzone badania i ocena kształtowania się oraz funkcjonowania tejże odpowiedzialności w aspekcie praktycznym.

Główną metodą wykorzystaną w procesie przygotowywania prezentowanej rozprawy jest metoda historyczno-prawna w perspektywie dynamicznej (na tle zachodzących zmian ustrojowych). Przy jej pomocy dokonano analizy zmian legislacyjnych



(aspekt materialny problematyki), ukazując jak przebiegał proces rozwoju regulacji prawnych w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej, a także związanych z nimi innych norm, istniejących jeszcze przed odzyskaniem niepodległości oraz ukazania perspektywy strukturalnej, tzn. organizacji procesu pociągania do odpowiedzialności dyscyplinarnej w odniesieniu do administracji skarbowej i jej relacji w stosunku do innych organów oraz instytucji państwowych.

Kolejną jest metoda dogmatyczna, przy pomocy której dokonano analizy ówczesnie obowiązujących aktów prawnych. W pracy poddano wnikliwym badaniom przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną funkcjonariuszy publicznych, ze szczególnym uwzględnieniem urzędników skarbowych w II RP.

Wykorzystano także metodę funkcjonalną, która pomogła odpowiedzieć na pytanie, jakie funkcje pełniły w tamtym okresie obowiązujące przepisy prawne w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych.

Całość rozprawy została podzielona na cztery rozdziały, z których każdy zawiera podrozdziały. Rozdziały poprzedza Wykaz skrótów i Wstęp, a zamyka Zakończenie i Bibliografia.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Zostało w nim wyjaśnione pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz przedstawiona jego geneza. Ważną kwestią, której należało poświęcić uwagę w tej części rozprawy, stało się dokonanie dokładnej klasyfikacji grup zawodowych, które były i są objęte jej zakresem. Zostało to nakreślone wraz z opisem początków odpowiedzialności w pewnych grupach zawodowych (urzędników, wojskowych, członków korporacji zawodowych, destynariuszy zakładów administracyjnych oraz parlamentarzystów). Zawarto także charakterystykę odpowiedzialności służbowej na ziemiach polskich przed rozbiorem i po nich. Niezwykle istotną kwestią, która wiąże się z rozwojem regulacji dyscyplinarnych, było kształtowanie się kadr i struktur urzędniczych w II Rzeczypospolitej, co również opisano w końcowej części tego rozdziału.

Rozdział drugi ukazuje kształtowanie się odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w początkowych latach II RP. Szczególnie w tym czasie istotne było wprowadzenie takich regulacji, które pozwoliłyby na określenie jasnych zasad egzekwowania odpowiedzialności służbowej wobec urzędników. Z tego powodu w tej

części pracy poddano analizie reskrypt Rady Regencyjnej z 1918 r. oraz jakże istotne zapisy, dla całego zagadnienia poruszanego w rozprawie, ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r., która tworzyła fundament istnienia administracji publicznej. Następnie przedstawiono ustawę o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym z 1922 r., a także rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tym postępowaniem z 1924 r., które bardziej szczegółowo normowały samą rozprawę dyscyplinarną.

Drugim członem tego ważnego rozdziału stała się część poświęcona organizacji systemu egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych. To tutaj znalazło się miejsce na opisanie zasad tworzenia i funkcjonowania organów dyscyplinarnych, powoływania rzeczników dyscyplinarnych i obrońców osób obwinionych. Całość kończy materia odnosząca się do postępowań dyscyplinarnych, orzeczeń komisji, możliwości odwoławczych i egzekucji postanowień, dopełniają ją zaś statystyki odpowiedzialności urzędników skarbowych, a także szczegółowa analiza wybranych spraw dyscyplinarnych.

W rozdziale trzecim dokonano analizy najważniejszych aktów prawnych, dotyczących omawianego zagadnienia w czasach po przewrocie majowym. Okres ten jest niezwykle istotny, gdyż wtedy to wytworzyła się praktyka i ostatecznie ukształtowały się właściwe regulacje dotyczące odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych, w tym urzędników skarbowych. Przede wszystkim skupiono się na analizie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw poznańskiego i pomorskiego, niepodlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej.

Następnie przedmiotem uwagi stało się rozporządzenie Ministra Skarbu, wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej, a także na wydanym przez ustawodawcę w 1932 r. pakiecie regulacji dotyczących omawianego zagadnienia: rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego

1922 r. o państwowej służbie cywilnej; rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym.

Również w tej części dysertacji istotnym elementem stało się przedstawienie tego, jak w tym okresie kształtowała się organizacja organów dyscyplinarnych i jaki był przebieg postępowania służbowego. Ukazane zostały również statystyki dotyczące odpowiedzialności urzędniczej oraz analiza przypadków dyscyplinarnych urzędników skarbowych.

Rozprawę kończy rozdział czwarty, który poświęcony został odpowiedzialności urzędników skarbowych w końcowych latach istnienia II Rzeczypospolitej. Opisano tu, z racji tego, że wyraźna praktyka stosowania jego przepisów wytworzyła się właśnie w końcowych latach II RP, przestępstwa urzędnicze z rozdziału XLI Kodeksu karnego z 1932 r.; rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym oraz branżowe rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”.

Warto wskazać, że w końcowym okresie istnienia II RP nie wydawano już ustawodawstwa regulującego odpowiedzialność urzędniczą. Działalność prawodawcza została znacznie ograniczona, zaś ostateczny rys systemowi nadała praktyka działalności organów sądowych w połączeniu z orzecnictwem sądów powszechnych. W tej części pracy zawarto także podsumowanie najważniejszych zmian w ustawodawstwie na przestrzeni lat oraz najistotniejsze wnioski z wcześniejszych analiz materiałów archiwalnych, a także zobrazowano, jak wyglądało w tym czasie postępowanie dyscyplinarne, kompletowanie i składy komisji wraz z przedstawieniem wybranych statystyk urzędniczych.

Poczynając od drugiego rozdziału każdy z trzech kolejnych został w sposób wyraźny podzielony na trzy części mające w swojej intencji ułatwić czytelnikowi przyswojenie materii poddanej badaniu. W pierwszych podrozdziałach, dla lepszego zaprezentowania struktury administracji skarbowej, zamieszczono opis jej instytucji

w poszczególnych latach oraz przeprowadzono analizę właściwych aktów normatywnych. W kolejnych zaprezentowano organizację komisji dyscyplinarnych, zasady powoływania i funkcjonowania śledczych, rzeczników dyscyplinarnych i obrońców, uzupełniając tą część ukazaniem prawideł postępowania dyscyplinarnego. Na końcu wszystkich części pracy, jako pewnego rodzaju ich podsumowania, przedstawiono statystyki przybliżające stan systemu pociągania do odpowiedzialności dyscyplinarnej skarbowców, dokonano także prezentacji wybranych spraw urzędników skarbowych, które wydały się najbardziej charakterystyczne dla danej epoki.

Rozprawę uzupełniają liczne tabele, wykresy oraz schematy.

Należy zaznaczyć, że rozprawa uwzględnia głównie stan prawny obowiązujący w okresie II Rzeczypospolitej.

## Rozdział 1

# Odpowiedzialność dyscyplinarna w polskiej tradycji prawno – ustrojowej – pojęcie, geneza, rozwój

### 1.1. Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej

Odpowiedzialność dyscyplinarna jest szczególnym rodzajem odpowiedzialności prawnej. Uznaje się ją za instytucję powiązaną ze stosunkiem ustrojowo-prawnym spajającym określoną osobę fizyczną z właściwym podmiotem publicznym<sup>3</sup>. Jej zakres podmiotowy jest bardzo szeroki, choć ograniczony do pewnej kategorii zawodów<sup>4</sup>. Dotyczy przede wszystkim tych, które są wykonywane w interesie publicznym oraz w imieniu obywateli. Odpowiedzialność dyscyplinarna może być również określana jako odpowiedzialność służbowa<sup>5</sup> czy zawodowa<sup>6</sup>. Warto wspomnieć, że powiązana z omawianym pojęciem jest także odpowiedzialność porządkowa<sup>7</sup>, którą zazwyczaj w literaturze i ustawodawstwie uznaje się za przewinienie mniejszej wagi<sup>8</sup>. Jak można zatem zauważyć, podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej są dokonane przewinienia. Podążając za poglądem Radosława Giętkowskiego

---

<sup>3</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 67.

<sup>4</sup> K.W. Baran, B.M. Ćwiertniak, D. Dorre-Nowak, K. Walczak, *Prawo pracy*, Warszawa 2009, s. 424.

<sup>5</sup> Dobrym przykładem jest Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o państwowej służbie cywilnej*, Dz. U. z 1922 r. Nr 21, poz. 164 oraz Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. *o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. z 1950 r., Nr 38, poz. 346.

<sup>6</sup> Por. Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. *o Izbach Lekarskich*, Dz. U. z 2009 r. Nr 219, poz. 1708. Warto tu przede wszystkim wskazać na art. 53 „(Członkowie izb lekarskich podlegają odpowiedzialności zawodowej za naruszenie zasad etyki lekarskiej oraz przepisów związanych z wykonywaniem zawodu lekarza, zwane dalej <<przewinieniem zawodowym>>”.

<sup>7</sup> Por. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. *o kuratorach sądowych*, Dz. U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071. Art. 52 pn. „Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna kuratorów zawodowych”. Odpowiedzialność porządkowa jest tu traktowana jako przewinienie mniejszej wagi.

<sup>8</sup> Patrz P. Czarnecki, *Przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi w prawie polskim*, Białostockie Studia Prawnicze, 1/22/2017, s. 23 in.; A. Herzog, *Odpowiedzialność dyscyplinarna prokuratorów – co trzeba zmienić ?*, *Prokuratura i Prawo*, 12/2013, s. 5 in..

należy zgodzić się, że wypracowanie jednej uniwersalnej definicji odpowiedzialności dla wszystkich gałęzi prawa jest praktycznie niemożliwe<sup>9</sup>.

Przed bardziej szczegółową próbą zdefiniowania warto wskazać pokrótce na genezę omawianego zagadnienia.

Paweł Skuczyński w swojej pracy przedstawia dwie tradycje, które mogą być uznane za swego rodzaju źródła analizowanego pojęcia<sup>10</sup>. Po pierwsze od początku odpowiedzialność ta jest związana z podporządkowaniem pracownika wobec swojego pracodawcy. Pracodawca (korporacja), gdy stwierdzi, że dana osoba naruszyła obowiązujące regulaminy, może wymierzyć właściwą karę. Dokonywane jest to na podstawie zawartego między nimi stosunku pracy. Jak dalej wskazuje, wynika to ze zwykłej odpowiedzialności kontraktowej, która od momentu jej wprowadzenia na skutek zmian ewoluowała. Uznaje on także, iż pojęcie to może również wywodzić się z sądownictwa honorowego czy zawodowego, np. zawodów medycznych lub prawniczych, które zmieniało się na przestrzeni wieków<sup>11</sup>.

Pojęciu dyscypliny (z łacińskiego *disciplina*) na przestrzeni lat nadawano różnorakie znaczenie. W starożytnym Rzymie oznaczało ono naukę, wychowanie, metodę<sup>12</sup>, ale też karność – w wojsku, następnie w rodzinie, korporacji oraz stowarzyszeniu<sup>13</sup>. W Polsce zostało ukształtowane dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym. Rozumienie i zakres tej definicji w dużej mierze przejęto jeszcze z czasów zaborczych. Przykładem jest m.in. to, że ustawodawstwo Rosji, Austrii i Prus (zaborców) głównie obejmowało urzędników państwowych, żołnierzy, a także tzw. zawody zaufania publicznego<sup>14</sup>. Warto wspomnieć, iż początki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników administracji publicznej sięgają

---

<sup>9</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 15 oraz wskazywana przez tego autora – opinia S. Sykuna, *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, Gdańskie Studia Prawnicze, 11/2003, s. 19 in.

<sup>10</sup> P. Skuczyński, *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna studentów. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, red. P. Skuczyński i P. Zawadzki, Warszawa 2017, s. 8 in.

<sup>11</sup> Tamże, s. 9 za P. Skuczyńskim - Patrz G. Holly, *Geschichte der Ehrengerichtbarkeit der deutschen Rechtsanwälte*, Frankfurt am Main-Bem-New York-Paris 1989, s. 21 in., gdzie obszernie omówiono ewolucję instytucji odpowiedzialności dyscyplinarnej we Francji, mającej duży wpływ na jej rozwój w państwach niemieckich.

<sup>12</sup> Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959 r., s. 10-11.

<sup>13</sup> T. Bigo, *Prawo administracyjne*, Cz. I, Warszawa 1919, s. 430.

<sup>14</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 20.

(jeszcze przed powstaniem państwa prawa) czasów powstawania pierwszych monarchii absolutnych, gdzie władca mógł – w zasadzie w sposób nieograniczony – karać podległych sobie urzędników za niedopełnienie obowiązków<sup>15</sup>.

Przechodząc do bardziej dokładnej analizy pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej, na wstępie warto przytoczyć klasyczną już definicję odpowiedzialności prawnej, którą sformułował Wiesław Lang. Zgodnie z jego oceną – taka odpowiedzialność oznacza „*zasadę ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej...*”<sup>16</sup>. Każdy rodzaj odpowiedzialności wiąże się z dokonaniem ściśle określonego przewinienia. Dlatego też odpowiedzialność dyscyplinarną można zaliczyć do sfery odpowiedzialności represyjnej<sup>17</sup>, gdzie dana sankcja ma być swego rodzaju „straszakiem” za ewentualne naruszenie określonych norm. Służy to zapewnieniu prawidłowego wykonywania poszczególnych zawodów zaufania publicznego, przede wszystkim takich, gdzie reprezentowany jest interes publiczny<sup>18</sup>. Odpowiedzialność dyscyplinarna – na co wskazuje Piotr Przybysz – zatem „...*pełni funkcję przymuszania pracowników do należytego wykonywania swoich obowiązków*”<sup>19</sup>. Na funkcję represyjną odpowiedzialności dyscyplinarnej wskazują również inni badacze tematu<sup>20</sup>. Uznają także, że spełnia ona rolę prewencyjną i wychowawczą. Niezależnie od tego, jakie funkcje pełni odpowiedzialność dyscyplinarna, należy wskazać, iż nie jest ona w pełni zaliczana do dziedziny prawa karnego<sup>21</sup>.

---

<sup>15</sup> Ciekawą analizę tego zagadnienia przeprowadza Zbigniew Leoński, patrz tenże, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 13-15.

<sup>16</sup> W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa)*, Zeszyty Naukowe UMK, Nauki Humanistyczno-Społeczne, 31/1968, s. 12.

<sup>17</sup> Podobny pogląd wyraża Adam Roch, patrz tenże, *Odpowiedzialność służbowa prokuratorów*, *Prokuratura i Prawo*, 11/2017, s. 105 in.

<sup>18</sup> Zdaniem Kamila Mamaka odpowiedzialność dyscyplinarna wchodzi wręcz w zakres pojęcia odpowiedzialności karnej w rozumieniu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, tenże, *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego*, [w:] *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2016, s. 4 - 6.

<sup>19</sup> P. Przybysz, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, *Państwo i Prawo*, 8/1998, s. 68.

<sup>20</sup> Patrz L. Florek, T. Zieliński, *Prawo pracy*, Warszawa 2006, s. 208-209.

<sup>21</sup> Taką ocenę wyraża np. J. Paśnik, *Prawo dyscyplinarne w Polsce*, Warszawa 2010, s. 8, patrz K. Ceglarska-Piłat, *Pojęcie i cechy charakterystyczne odpowiedzialności dyscyplinarnej w prawie polskim*, *Studia Prawnicze*, 2/2015, s. 104-106.

Marian Cieślak określa „odpowiedzialność dyscyplinarną” jako zespół norm prawnych regulujących warunki, tryb i zasady ponoszenia przez osoby należące do pewnych ustawowo określonych i wyodrębnionych grup negatywnych konsekwencji, pozostających w związku z naruszeniem obowiązujących je szczególnych norm postępowania<sup>22</sup>. Z definicji tej jasno wynika, że przedmiotowa odpowiedzialność dotyczy osób, które są w określonym kolektywie i w momencie dokonania przewinienia (zgodnie z ustalonymi wewnętrznymi regulacjami) wyciągane są wobec nich należyte konsekwencje. Dotyczy to zazwyczaj ściśle określonej wspólnoty zawodowej, w odróżnieniu do sankcji prawa karnego, które obowiązują bezwzględnie każdego.

Andrzej Zoll uznaje przewinienia dyscyplinarne jako czyny zabronione – rozumiane szeroko – o ile odpowiedzialność dyscyplinarna jest usankcjonowana w ustawie. Nie muszą być one szczegółowo uregulowane, ale jeżeli wyraźnie działają na szkodę danego zawodu publicznego – to wtedy mamy do czynienia z naruszeniem takich norm<sup>23</sup>. Zgadając się z poglądem Katarzyny Ceglarskiej–Piłat<sup>24</sup>, należy zauważyć, iż wyjaśnienie takie ma na celu ochronę nie tylko ustalonych przepisów według danej grupy, ale również umocnienie systemu wartości w odniesieniu do całego społeczeństwa. Warto także wskazać, jak w przypadku powyższej definicji, że konsekwencje naruszenia stosownych przepisów są egzekwowane tylko wobec członków określonej grupy zawodowej. Podobne znaczenie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest zawarte w Słowniku Języka Polskiego<sup>25</sup>, cyt. *„odpowiadanie przez pracownika przed organem dyscyplinarnym w razie poważnego naruszenia obowiązków; też: konieczność odpowiadania przez członka stowarzyszenia za naruszenie przepisów statutowych”*.

Z powyższego wynika jasno, że odpowiedzialność dyscyplinarna zachodzi wtedy, gdy następuje dokonanie przewinienia w ramach ściśle określonej grupy.

Rozumienie samej definicji odpowiedzialności może być bardzo zróżnicowane. Wszystko zależy od tego, z jaką dziedziną nauki mamy do czynienia. Inne znaczenie będzie w przypadku filozofii, ekonomii czy właśnie prawa. W prawie polskim mamy styczność

---

<sup>22</sup> M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 22-23.

<sup>23</sup> K. Buchała, A. Zoll, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995, s. 6-7.

<sup>24</sup> K. Ceglarska- Piłat, *Pojęcie i cechy...*, s. 104.

<sup>25</sup> Słownik Języka Polskiego PWN, [https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpowiedzialno %C5%9B %C4%87%20dyscyplinarna.html](https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpowiedzialno%C5%9B%C4%87%20dyscyplinarna.html), [dostęp: 23.09.2020 r.].



z wieloma rodzajami odpowiedzialności (m.in. administracyjna, majątkowa, karna, cywilna, konstytucyjna), jednakże to właśnie odpowiedzialność dyscyplinarną można traktować jako swoisty autonomiczny byt. Postępowania dyscyplinarne często nie są skodyfikowane i należy je uznawać za postępowania wewnętrzne o specjalnie ustalonym trybie. Członkami organów rozstrzygających takie sprawy są zazwyczaj osoby wybrane z danej grupy na określoną kadencję<sup>26</sup>. Głównym celem norm odpowiedzialności dyscyplinarnej jest przede wszystkim ochrona i przestrzeganie etyki, w związku z wykonywaniem określonego zawodu<sup>27</sup>.

Marek Zubik i Marcin Wiącek wskazują na następujące cele, które są realizowane poprzez odpowiedzialność dyscyplinarną:

- zapewnienie przestrzegania reguł zachowania w określonej grupie społecznej;
- eliminację z tej grupy osób, które nie spełniają cech osobowościowych uznanych za konieczne do wykonywania określonych działań publicznych;
- ochronę prestiżu organizacji, do której należą oraz zapewnienie niezależności jurysdykcji organizacji przez wskazanie trybu i zasad postępowania wobec jej członków<sup>28</sup>.

Powyższe przesłanki są również uzasadnieniem na postawioną tezę, że odpowiedzialność dyscyplinarną można uznać za samodzielny tryb egzekwowania dyscypliny wobec członków określonej grupy. Do najczęstszych kar dyscyplinarnych nakładanych przez komisje dyscyplinarne lub sądy dyscyplinarne należą: upomnienie, nagana,

---

<sup>26</sup> E. Bojanowski, Z. Cieślak, J. Lang, *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2010, s. 188.

<sup>27</sup> Patrz T. Kuczyński, E. Mazurczak-Jasińska, J. Stelina, *Stosunek służbowy*, [w:] *System Prawa Administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2011, T. 11, s. 439.

<sup>28</sup> M. Zubik, M. Wiącek, *O spornych zagadnieniach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów Trybunału Konstytucyjnego – polemika*, *Przegląd Sejmowy*, 3/2007, s. 70 in.

przeniesienie na niższe stanowisko, obniżenie uposażenia czy wydalenie ze służby<sup>29</sup> np. urzędniczej<sup>30</sup>.

Przed wykazaniem najważniejszych zawodów związanych z analizowaną odpowiedzialnością warto jeszcze w tym miejscu odnieść się pokrótce do historii tego pojęcia w Polsce. Waldemar Bednaruk w swoim opracowaniu<sup>31</sup> dotyczącym odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych przypomniał, że pierwsze przepisy dyscyplinarne dla polskich urzędników państwowych wprowadzono jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, tj. 11 czerwca 1918 r. (reskryptem Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego<sup>32</sup>). Istotne jest to – jak wskazuje dalej przywołany autor – że odpowiedzialność dyscyplinarna przez takiego urzędnika była ponoszona niezależnie od odpowiedzialności karno-sądowej<sup>33</sup>. Daje to kolejny dowód, że odpowiedzialność ta ma swoistą autonomię – co można już było dostrzec w okresie II Rzeczypospolitej. Analizując okres dwudziestolecia międzywojennego, warto wskazać na ustawę z 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej<sup>34</sup>, która odróżniała także odpowiedzialność dyscyplinarną od porządkowej<sup>35</sup>.

Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej ulegało znacznym przeobrażeniom. Było to związane m.in. ze zmianami ustrojowymi państwa. Znoszono – jak zauważa R. Giętkowski<sup>36</sup> – we wczesnych latach PRL odpowiedzialność dyscyplinarną regulowaną oddzielnymi przepisami dla urzędników państwowych. Zdecydowano się na przywrócenie samorządu zawodowego adwokatów oraz w spółdzielniach pracy i produkcyjnych. W III RP nastąpiła

---

<sup>29</sup> Wydalenie ze służby mogło wiązać się z pozbawieniem prawa do emerytury. Przykładem może być sprawa sekretarza Zarządu Miejskiego w Konstancynie. Komisja Dyscyplinarna dla pracowników przy Zarządzie Miejskim w Konstancynie orzekła o wydaleniu ze służby i pozbawieniu prawa do emerytury. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej dla pracowników przy Zarządzie Miejskim w Konstancynie z dnia 29 kwietnia 1935 r., L. 1882/35, Zespół Akta Miasta Konstancynowa Łódzkiego, Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 4, s. 33.

<sup>30</sup> W. Morański, *Charakter prawny odpowiedzialności dyscyplinarnej członka korpusu służby cywilnej*, *Roczniki Administracji i Prawa*, 13/2013, s. 246.

<sup>31</sup> W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności...*, s. 127.

<sup>32</sup> Reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. oraz Tymczasowe przepisy służbowe dla urzędników państwowych i Tabela płac urzędników państwowych, *Dz. U.* z 1918 r., Nr 6, poz. 13.

<sup>33</sup> W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności...*, s. 127.

<sup>34</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, *Dz. U.* z 1922 r. Nr 21, poz. 164.

<sup>35</sup> Co zauważa w swoim artykule W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności...*, s. 129.

<sup>36</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 22.

likwidacja odpowiedzialności dyscyplinarnej w przedsiębiorstwach państwowych (co było jeszcze obecne w PRL) i powrócono do odbudowania tej odpowiedzialności w samorządach zawodowych. Wprowadzano również coraz więcej regulacji prawnych (ustaw, statutów i regulaminów wewnętrznych korporacji zawodowych) odnoszących się do przewinień pracowniczych. W związku z powyższym należy stwierdzić, że na pojęcie rozumienia odpowiedzialności dyscyplinarnej nie tylko może mieć wpływ ustrój państwa, ale również związane z nim ustawodawstwo państwowe i wewnętrzne w danym okresie.

Podsumowując, można uznać, że rozumienie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej jest bardzo zróżnicowane. Wszystko zależy od tego, do jakiej grupy zawodowej ją odnosimy. Niewątpliwie ma ona na celu przeciwdziałanie niewłaściwym zachowaniom, które mogłyby pozbawić autorytetu – instytucji użyteczności publicznej<sup>37</sup>. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że dla pewnych grup zawodowych istotnych z punktu widzenia interesu publicznego konieczne jest określenie szczególnego trybu dyscyplinowania członków korporacji, w ramach której działają<sup>38</sup>. Obecnie ustawodawca przede wszystkim wiąże pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej z takimi zawodami jak: prokurator<sup>39</sup>, radca prawny<sup>40</sup>, adwokat<sup>41</sup>, lekarz<sup>42</sup>, sędzia<sup>43</sup>, urzędnik służby cywilnej<sup>44</sup> i wiele innych. Przepisy te obejmują dosyć szeroki krąg osób. Do obszaru analizowanego pojęcia nie tylko są zaliczani przedstawiciele różnych służb, ale również osoby wykonujące wolne zawody<sup>45</sup>.

Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej charakteryzuje się zatem następującymi cechami:

---

<sup>37</sup> Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 lutego 2001 r., K 22/00, OTK 2001, Nr 3, poz. 48.

<sup>38</sup> Tamże.

<sup>39</sup> Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. *Prawo o prokuraturze*, Dz. U. z 2016 r., poz. 177. Patrz więcej T. Kuczyński, *Stosunek służbowy...*, s. 9 in.

<sup>40</sup> Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. *o radcach prawnych*, Dz. U. z 1982 r., Nr 19, poz. 145.

<sup>41</sup> Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. *Prawo o adwokaturze*, Dz. U. z 1982 r., Nr 16, poz. 124.

<sup>42</sup> Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentystry*, Dz. U. z 1997 r., Nr 28, poz. 152 i Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. *o izbach lekarskich*, Dz. U. z 2009 r., Nr 219, poz. 1708.

<sup>43</sup> Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych*, Dz. U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1070.

<sup>44</sup> Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej*, Dz. U. z 2008 r., Nr 227, poz. 1505.

<sup>45</sup> Odpowiedzialność dyscyplinarna dotyczy wielu innych zawodów. Wymienione w niniejszym podrozdziale są jedynie przykładami.

1. Jest regulowane w aktach normatywnych lub wewnętrznych statutach/regulaminach poszczególnych korporacji,
2. Dotyczy określonego kręgu osób – korporacji zawodowej<sup>46</sup>,
3. Postępowania są rozstrzygane przez specjalnie powołane do tego organy,
4. Kary są wymierzane według wyznaczonego katalogu<sup>47</sup>,
5. Autonomiczność, czyli niezależność postępowania dyscyplinarnego na wstępnym etapie od ogólnych przepisów prawa,
6. Nadzór nad orzeczeniami dyscyplinarnymi sprawowany jest przez sądy powszechne.

Odpowiedzialność dyscyplinarna dotyczy wielu różnych zawodów, które wykonywane są przede wszystkim, jak już wspomniano, w interesie publicznym. Ustaw, rozporządzeń, wewnętrznych aktów prawnych mających na celu usankcjonowanie pewnych zachowań związanych z wykonywaniem określonego zawodu istnieje bardzo wiele. Należy ocenić, że ustanawiając poszczególne szczegółowe przepisy dot. wskazanych profesji ustawodawca słusznie uznaje, iż osoby wykonujące zawody zaufania publicznego muszą wykazywać jak największą staranność i rzetelność w swoich obowiązkach, a poszczególne sankcje mają być tego gwarantem<sup>48</sup>. Osoba trudniąca się takim zawodem, zgodnie z jasno określonymi przepisami, łatwiej może dostrzec zakres i sferę obowiązków, które – w myśl powyższego – jest zobowiązana wykonywać w interesie drugiej osoby lub państwa<sup>49</sup>. Mając to wyraźnie

---

<sup>46</sup> F. Fleiner, *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrecht*, Tübingen 1912, s. 148 in. oraz m.in. J. Hubert, *Zagadnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej niezawodowych funkcjonariuszów publicznych w administracji państwa i samorządów*, Poznań 1929, s. 5-7.

<sup>47</sup> H. Szewczyk, *Stosunki pracy w służbie cywilnej*, Warszawa 2010, s. 242-243.

<sup>48</sup> Każda osoba starająca się o zatrudnienie w charakterze urzędnika państwowego lub samorządowego musiała cieszyć się nienaganną opinią. Przykładem może być sytuacja z 12 marca 1919 r., kiedy to Komisarz Rządowy na powiat kutnowski wydał zaświadczenie, że funkcjonariusz pracujący dotychczas w milicji miejskiej wyrobił sobie na przestrzeni lat „opinię urzędnika solidnego i gorliwie spełniającego swe obowiązki”. Z biegiem lat uzyskiwanie takiej opinii stało się bardziej formalne i zaczęło dotyczyć również niekaralności. Zaświadczenie Komisarza Rządowego na powiat kutnowski dnia 12 marca 1919 r., Nr. Dz. 1682/19, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19, s. 42.

<sup>49</sup> Bycie urzędnikiem państwowym, oprócz ciężących obowiązków, wiązało się również z przywilejami. Ministerstwo Zdrowia Publicznego, jak wynika z pisma Lekarza Powiatowego w Kutnie do Komisarza Ludowego w Kutnie, poprosiło np. o informację na temat największych skupisk urzędników państwowych na terenie powiatu

wskazane, jest wiadome, jaka kara dyscyplinarna może grozić w momencie niedopełnienia czegoś lub przekroczenia swoich uprawnień.

Odpowiedzialność dyscyplinarna może być zatem pojmowana w sposób zróżnicowany, w zależności od tego, do jakiej gałęzi nauki bądź prawa ją odnosimy. Jednakże różne rozumienia tego pojęcia mają pewne cechy wspólne – co starano się wykazać w powyższych rozważaniach. Niewątpliwie regulacje prawne dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej dla wskazanych zawodów są potrzebne. Należy pamiętać, że osoby wykonując je działają w imieniu kogoś innego i od ich profesjonalizmu często zależy życie oraz zdrowie drugiej osoby.

## **1.2. Klasyfikacja grup zawodowych podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej**

Odpowiedzialność dyscyplinarna łączona jest na ogół z wykonywaniem określonego zawodu, dla którego charakterystyczne są konkretne, specyficzne przepisy i zasady, w szczególności zaś etyka i deontologia zawodowa, tj. normy moralne zawarte w kodeksach etyki zawodowej<sup>50</sup>. Właściwe dla niej nie jest bowiem naruszenie określonych norm porządkowych o charakterze powszechnym – ale norm prawnych, moralnych i deontologicznych przypisanych do danej profesji na podstawie przepisów normujących jej pragmatykę<sup>51</sup>.

Współczesna formuła odpowiedzialności dyscyplinarnej budzi wiele wątpliwości i niejasności, gdyż nie jest jednolicie uregulowana w polskim prawie ani w wymiarze materialnym, ani procesowym. Określana jest „przez system sprzężonych norm prawa

---

celem zreorganizowania służby zdrowia w ten sposób, by była dla nich dedykowana i jak najbardziej dostępna. Pismo Lekarza Powiatowego w Kutnie do Komisarza Ludowego w Kutnie z dnia 18 stycznia 1919 r., Nr 93, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19, s. 29. Proces ten był realizowany przez wiele lat w Okólniku Nr 4/29 Izby Skarbowej we Lwowie, powołując się na Okólnik Urzędu Wojewódzkiego Lwowskiego z dnia 16 stycznia 1929 r. L:Z.Z.658/19, podano spis lekarzy mających zajmować się leczeniem funkcjonariuszy państwowych w mieście Lwowie. Pismo Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 11 lutego 1929 r., L:W.I.2500/1/2, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34, s. 32. Również w tym zakresie można wskazać na Okólnik Wojewody Pomorskiego z dnia 30 września 1922 r., w sprawie pomocy lekarskiej dla urzędników państwowych, Nr. 684, Zespół Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 1, s. 16.

<sup>50</sup> W. Galewicz, *Spór o pozycję etyk zawodowych*, Kraków 2010, s. 36-37.

<sup>51</sup> W. Morański, *Charakter prawny odpowiedzialności dyscyplinarnej...*, s. 246.

*materialnego i prawa formalnego funkcjonujących w konkretnych ustawach*<sup>52</sup>. Z uwagi na to, że nie wykształciła się odrębna gałąź prawa dyscyplinarnego w doktrynie występują także różnice poglądów do jakiej dziedziny należy ją zaliczać. W dawniejszej literaturze, choć podkreślano jej represyjny charakter, to klasyfikowano ją do dziedziny prawa administracyjnego<sup>53</sup>. Współcześnie przeważa pogląd, iż odpowiedzialność dyscyplinarna ze względu na swój represyjny charakter jest częścią odpowiedzialności karnej lub rodzajem odpowiedzialności zbliżonym do niej<sup>54</sup>. Funkcja odpowiedzialności dyscyplinarnej, inaczej niż prawa karnego, nie jest powszechna, a partykularna i służy ochronie wartości istotnych dla określonych grup zawodowych (społecznych)<sup>55</sup>.

Najczęściej w literaturze przywoływana jest, najstarsza przy tym, systematyka grup zawodowych podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej zaproponowana przez wspomnianego już Zbigniewa Leońskiego<sup>56</sup>.

Wyodrębnił on w tym zakresie cztery grupy:

1. funkcjonariusze służb mundurowych (m.in. wojskowi),
2. funkcjonariusze państwowi (m.in. urzędnicy, sędziowie)<sup>57</sup>,
3. użytkownicy zakładów administracyjnych świadczących niematerialne usługi publiczne (m.in. studenci),
4. przedstawiciele zawodów o uregulowanym statusie zawodowym, posiadający samorząd zawodowy<sup>58</sup>.

---

<sup>52</sup> M. Wielec, *Koincydencja postępowania karnego i dyscyplinarnego w kontekście przepisów ustawy prawo o szkolnictwie wyższym*, Białostockie Studia Prawnicze, 1/2017, s.111.

<sup>53</sup> W. Jaśkiewicz, *Stosunki służbowe w administracji*, Warszawa-Poznań 1969, s. 95 in.

<sup>54</sup> W. Drobný, M. Mazuryk, P. Zuzankiewicz, *Ustawa o służbie cywilnej: Komentarz*, Warszawa 2012, s. 468.

<sup>55</sup> K. Dudka, *Zasady i zakres odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy. Zasady ponoszenia kosztów postępowania dyscyplinarnego notariuszy na tle regulacji dotyczących innych zawodów prawniczych*, Warszawa 2015, s.1 in.

<sup>56</sup> Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 28 in.

<sup>57</sup> Szerzej na ten temat patrz: Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników państwowych (administracji rządowej) i pracowników samorządowych w Polsce, a arbitralność orzecznictwa*, [w:] *Jednostka, państwo, administracja – nowy wymiar*, red. E. Ura, Rzeszów 2004, s. 271 in.

<sup>58</sup> Ciekawostką jest to, że pierwszymi tzw. samorządami zawodowymi – jeszcze w okresie średniowiecza były związki kupieckie/rzemieślnicze.

Nieco bardziej rozbudowany katalog grup podlegających tej odpowiedzialności zaproponował Radosław Giętkowski<sup>59</sup>. Wskazał w tym kontekście:

1. pracowników wszelkich funkcjonujących w państwie administracji publicznych, tak *sensu stricto*, jak i niepublicznych, wykonujących zadania publiczne (nauczyciel, urzędnicy państwowi, prokuratorzy itp.),
2. funkcjonariuszy służb zmilitaryzowanych (policja, służba graniczna, wojsko itp.),
3. członków korporacji zawodowych, tj. posiadających samorząd zawodowy (adwokaci, radcowie prawni, lekarze itp.),
4. destynariuszy niektórych zakładów administracyjnych (inaczej niż Leoński nie wymienia w tej grupie studentów, natomiast uwzględnia więźniów i aresztantów),
5. posłów i senatorów,
6. sędziów (sądów powszechnych, specjalnych i trybunałów).

Warto wspomnieć, że ujęcie Giętkowskiego jest wykładnikiem aktualnego stanu rzeczy w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej w wymiarze podmiotowym. Samo pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak już wspomniano, pojawiło się dopiero na pewnym etapie ewolucji tej instytucji, jednakże dotyczy ona wszystkich (pomimo zróżnicowania zawodów), którzy dopuszczają się uchybień w działalności mającej charakter publiczny (np. posłowie, urzędnicy, sędziowie) ukierunkowanej na zaspokajanie potrzeb społecznych (np. korporacje zawodowe) lub ze względu na ład i porządek publiczny poddawanej kontroli społecznej (np. destynariusze zakładów administracyjnych). Grupy te funkcjonują tak w oparciu o przepisy prawa powszechnie obowiązującego, jak – co je odróżnia – na podstawie regulacji specyficznych, tylko ich dotyczących, np. statuty czy regulaminy.

Jak zauważa Waldemar Bednaruk<sup>60</sup> odpowiedzialność dyscyplinarna egzekwowana poprzez wyspecjalizowane organy (np. sądy koleżeńskie) narodziła się na kontynencie europejskim w XIX wieku<sup>61</sup>. W polskim ustawodawstwie bardziej szczegółowo została

---

<sup>59</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 24 in.

<sup>60</sup> W. Bednaruk, *Początki odpowiedzialności...*, s. 125 in.

<sup>61</sup> O tym również D. Bek, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego. Analiza aspektów materialnoprawnych na przykładzie wybranych pragmatyk zawodowych*, Warszawa 2019, s. 11.

uregulowana dopiero po roku 1918<sup>62</sup>. Obejmowała ona przede wszystkim<sup>63</sup> urzędników państwowych<sup>64</sup>, sędziów<sup>65</sup> (również sędziów m.in. Najwyższego Trybunału Administracyjnego<sup>66</sup>, członków Trybunału Kompetencyjnego<sup>67</sup> i sędziów sądu pracy<sup>68</sup>), urzędników administracji samorządowej<sup>69</sup>, żołnierzy<sup>70</sup> oraz samorządów zawodowych (np. adwokatów<sup>71</sup>, lekarzy<sup>72</sup>), a także destynariuszy zakładów administracyjnych (m.in. szkoły

---

<sup>62</sup> W tym podrozdziale celowo pominięto rozumienie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej w monarchiach absolutnych, o czym była już wzmianka w poprzedniej części pracy. Warto również wspomnieć, iż w takich państwach, głównie w początkowym okresie ich istnienia, o wyegzekwowaniu kary za określone przewinienie decydował w większości przypadków jednoosobowo władca – przede wszystkim dotyczyło to podległych mu osób (np. urzędników lub bardzo często żołnierzy). Należy pamiętać, że w zależności z jakim państwem o ustroju monarchii absolutnej mamy do czynienia – ulegało to zmianom. Np. w niektórych krajach (m.in. Królestwa Prus za Fryderyka II Wielkiego) powstawały organy kolegialne na wzór sądów, złożone z urzędników, których zadaniem było rozstrzyganie spraw i wymierzanie kar osobom, które nie dochowywały swoich obowiązków piastując ważne funkcje publiczne.

<sup>63</sup> W państwie „burżuazyjnym” – jak wskazuje Zbigniew Leoński – przepisy i orzecznictwo dyscyplinarne odnoszące się do konkretnych grup obywateli były uznawane za swego rodzaju „urządzenie elitarne” tylko dla osób zajmujących ważne stanowiska w takim państwie. Zgodnie z tą myślą osoby te powinny czuć się wyróżnione, iż podlegają oddzielnym regulacjom wykonując określone zawody. Patrz Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 26 oraz T. Bigo, *Prawo administracyjne*, Cz. 2, Warszawa 1952, s. 70.

<sup>64</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o państwowej służbie cywilnej*, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

<sup>65</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. *prawo o ustroju sądów powszechnych*, Dz. U. z 1928 r., Nr 12, poz. 93.

<sup>66</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. *o Najwyższym Trybunale Administracyjnym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 94, poz. 806.

<sup>67</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1927 r. *w sprawie regulaminu Trybunału Kompetencyjnego*, Dz. U. z 1927 r., Nr 42, poz. 373.

<sup>68</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. *prawo o sądach pracy*, Dz. U. z 1934 r., Nr 95, poz. 854.

<sup>69</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

<sup>70</sup> Np. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1925 r. *w sprawie wojskowych przepisów dyscyplinarnych*, Dz. U. z 1925 r., Nr 91, poz. 633.

<sup>71</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. *w sprawie ustroju adwokatury*, Dz. U. z 1932 r., Nr 86, poz. 733.

<sup>72</sup> Regulowała to m.in. Ustawa z dnia 2 grudnia 1921 r. *o ustroju i zakresie działania Izb Lekarskich*, Dz. U. z 1921 r., Nr 105, poz. 763.



wyższe<sup>73</sup> – dotyczyła pracowników naukowych, studentów<sup>74</sup> i pracowników określonych zakładów państwowych, takich jak m.in. Polskie Koleje Państwowe<sup>75</sup>, Państwowy Monopol Spirytusowy<sup>76</sup> czy „Poczta Polska, Telefon i Telegraf”<sup>77</sup>. Opracowywano również odrębną odpowiedzialność za wykonywanie zawodu o szczególnym charakterze. Przede wszystkim za taką grupę zawodową byli uważani urzędnicy zajmujący się kontrolą (NIK)<sup>78</sup>. W czasach dwudziestolecia międzywojennego w Polsce została uregulowana także odpowiedzialność osób, które wykonywały pracę w interesie publicznym, a nie miały własnego samorządu (np. pośrednicy ubezpieczeniowi<sup>79</sup>)<sup>80</sup>.

Ustawodawstwo dyscyplinarne w początkowej fazie powstawania niepodległego państwa polskiego było wzorowane na przepisach państw zaborczych. Jak zauważa Zbigniew Leoński<sup>81</sup>, w pierwszych latach po 1918 r. wykorzystywano w większości przypadków regulacje z czasów zaboru austriackiego, dopiero w późniejszym okresie przyjmowano raczej normy zastosowane w zaborze pruskim, gdzie większą rolę odgrywały instytucje prawa karnego. Starano się przenieść wymierzanie kar dyscyplinarnych za określone przewinienia na specjalnie powołane do tego organy – w poszczególnych korporacjach zawodowych. Można to uznać za pewien sposób wyodrębnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej od ogólnie obowiązujących przepisów i przekazania jej konkretnym samorządom/korporacjom zawodowym do rozstrzygania właściwych spraw. Dowodem tego jest wskazane liczne ustawodawstwo, które dotyczyło konkretnych grup zawodowych oraz określało ich prawa

---

<sup>73</sup> Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1920 r., Nr 72, poz. 494.

<sup>74</sup> O tym również; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 20.

<sup>75</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1929 r. o stosunkach służbowych przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe”, Dz. U. z 1929 r., Nr 57, poz. 447.

<sup>76</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 maja 1930 r. o stosunku służbowym pracowników Państwowego Monopoli Spirytusowego, Dz. U. z 1930, Nr 42, poz. 363.

<sup>77</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 1928 r. o stosunkach służbowych pracowników państwowego przedsiębiorstwa „Poczta Polska, Telegraf i Telefon”, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 379.

<sup>78</sup> Ustawa z dnia 3 czerwca 1921 r. o Kontroli Państwowej, Dz. U. z 1921 r., Nr 51, poz. 314.

<sup>79</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1935 r., Nr 12, poz. 67.

<sup>80</sup> Por. W. Bednaruk, *Odpowiedzialność dyscyplinarna pośredników ubezpieczeniowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce*, TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, 1/2020, s. 13 in. oraz R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 22.

<sup>81</sup> Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 38.

i obowiązki. W przypadku przekroczenia swoich uprawnień, niezależnie od korporacji zawodowej, właściwy organ dyscyplinarny decydował o wymierzeniu sankcji (do czego miał legitymację w konkretnej ustawie lub rozporządzeniu).

W miarę upływu lat powstawało coraz więcej aktów prawnych dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej i często też nowelizowano powstałe już regulacje. Wiązało się to z przeobrażeniami kręgu zawodów, gdzie miała zastosowanie odpowiedzialność dyscyplinarna. W okresie PRL zachodziło wiele zmian<sup>82</sup> – przede wszystkim wpływał na to nowy porządek prawny – na skutek czego poprzednie ustawodawstwo trzeba było dostosowywać do zmieniających się realiów.

W początkowych latach istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – jak zauważa Roman Giętkowski – został zniesiony samorząd terytorialny i zawodowy (w latach późniejszych ulegało to zmianom, m.in. przywrócono samorząd adwokatów i następnie radców prawnych), a więc przestała istnieć odpowiedzialność dyscyplinarna dla osób pracujących jako urzędnicy samorządowi i dla członków samorządu zawodowego – na jej miejsce wprowadzono nieznanе dotąd pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej o charakterze pracowniczym<sup>83</sup>. Odpowiedzialność dyscyplinarna<sup>84</sup> (przepisy prawa) w tym okresie przejawiała się w możliwie jak najłatwiejszej realizacji interesów rządzących w stosunku do osób (pracowników), które jej podlegały<sup>85</sup>. Z tego względu często wprowadzano zmiany w ustawodawstwie – do jakich grup zawodowych należy odnosić pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Stworzono odrębne przepisy, m.in. dla mianowanych pracowników Polskiej Akademii Nauk czy członków załóg morskich<sup>86</sup>.

---

<sup>82</sup> Patrz E. Bojanowski, *Dyscyplinarna odpowiedzialność pracownika administracji państwowej w prawie polskim*, [w:] *Odpowiedzialność pracownika administracji*, red. J. Łętowski, J. Pruszyński, Wrocław 1978, s. 202.

<sup>83</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 22.

<sup>84</sup> Trzeba wspomnieć, że po II Wojnie Światowej zaczęto tworzyć komisje dyscyplinarne przy wojewódzkich radach narodowych, które w latach późniejszych stały się organami terenowymi władzy państwowej PRL. Patrz Protokoły z posiedzeń Komisji Dyscyplinarnej Wojewódzkiej Rady Narodowej 1946-1950, Zespół Wojewódzkiej Rady Narodowej, Biuro Prezydialne w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 1022, s. 4 in. oraz Protokoły Komisji Dyscyplinarnej Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie 1947-1948, Zespół Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 617/44, s. 2 in.

<sup>85</sup> Z. Leoński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 47.

<sup>86</sup> Co zauważa Roman Giętkowski; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 22.

W 1974 r.<sup>87</sup> zrezygnowano z odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników administracji państwowej nieobjętych pragmatykami, aby w 1982 r.<sup>88</sup> z powrotem przywrócić taką odpowiedzialność dla tej grupy zawodowej<sup>89</sup>. Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie przyniósł aż tak znaczących zmian, jeżeli chodzi o klasyfikację zawodów, które podlegały odpowiedzialności. Oczywiście, jak wskazano, zmieniało się ustawodawstwo, jednakże pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawsze było odnoszone do osób wykonujących swoje obowiązki w tzw. interesie publicznym (szczególnie ważnym dla władz komunistycznych), czyli m.in. urzędników państwowych, żołnierzy, pracowników naukowych, funkcjonariuszy państwowych (służb), sędziów itp.

Odpowiedzialność dyscyplinarną zatem możemy wiązać ze służbą publiczną (niezależnie od podstawy prawnej jej pełnienia – czy to stosunek pracy, czy stosunek służbowy), zasadami jej organizacji (np. podległość służbowa, niezależność), kolejno z samorządami zawodowymi (przede wszystkim samorządami zawodów zaufania publicznego), a także zakładami administracyjnymi (m.in. szkoły wyższe)<sup>90</sup>.

Obecnie ustawodawstwo, jak i akty wewnętrzne (określonych korporacji) regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną w różnych grupach zawodowych są bardzo rozbudowane. Obejmują przede wszystkim<sup>91</sup>:

1. Osoby wykonujące zadania publiczne (pracownicy szeroko rozumianej administracji publicznej, również samorządowej), m.in. mianowani urzędnicy państwowi<sup>92</sup>, nauczyciele<sup>93</sup>, kontrolerzy (mianowani) Najwyższej Izby Kontroli<sup>94</sup>, nauczyciele

---

<sup>87</sup> Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy*, Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 142.

<sup>88</sup> Ustawa z dnia 16 września 1982 r. *o pracownikach urzędów państwowych*, Dz. U. z 1982 r., Nr 31, poz. 214.

<sup>89</sup> Oprócz tego, jak wskazuje Roman Giętkowski, w PRL-u „(...) charakterystyczne było jeszcze funkcjonowanie odpowiedzialności dyscyplinarnej (a w każdym razie odpowiedzialności o zbliżonym charakterze) w spółdzielniach pracy i spółdzielniach produkcyjnych” tenże, *odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 22-23.

<sup>90</sup> P. Skuczyński, *Nierepresyjne funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej a model postępowania w sprawach dyscyplinarnych*, Przegląd Legislacyjny - Kwartalnik Rady Legislacyjnej, 3/2017, s. 35.

<sup>91</sup> Klasyfikacja w ujęciu Romana Giętkowskiego, o której zostało wspomniane na początku niniejszego podrozdziału.

<sup>92</sup> Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej*, Dz. U. z 2014 r., poz. 1111 ze zm.

<sup>93</sup> Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. *Karta Nauczyciela*, Dz. U. z 2014 r., poz. 191 ze zm.

<sup>94</sup> Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. *o Najwyższej Izbie Kontroli*, Dz. U. z 2012 r., poz. 82 ze zm.

akademiści (szkoły wyższe publiczne i niepubliczne)<sup>95</sup>, pracownicy naukowcy Polskiej Akademii Nauk<sup>96</sup>, pracownicy Państwowej Inspekcji Pracy<sup>97</sup>, a także osoby zatrudnione na stanowisku radców i starszych radców w Prokuraturze Generalnej Skarbu Państwa<sup>98</sup>, prokuratorzy<sup>99</sup>,

2. Funkcjonariuszy publicznych (służb mundurowych), m.in. Policji<sup>100</sup>, Kontrwywiadu i Wywiadu Wojskowego<sup>101</sup>, Centralnego Biura Antykorupcyjnego<sup>102</sup>, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego<sup>103</sup>, żołnierzy<sup>104</sup>,
3. Posłów i Senatorów<sup>105</sup>,
4. Członków samorządów zawodowych, m.in. lekarzy<sup>106</sup>, adwokatów<sup>107</sup> i radców prawnych<sup>108</sup>,

---

<sup>95</sup> Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.

<sup>96</sup> Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. *o Polskiej Akademii Nauk*, Dz. U. z 2010 r., Nr 96, poz. 619 ze zm.

<sup>97</sup> Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. *o Państwowej Inspekcji Pracy*, Dz. U. z 2007 r., Nr 89, poz. 589, ze zm.

<sup>98</sup> Ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. *o Prokuraturze Generalnej Skarbu Państwa*, Dz. U. z 2005 r., poz. 1150 ze zm.

<sup>99</sup> Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. *o prokuraturze*, Dz. U. z 2011 r., Nr 270, poz. 1599 ze zm.

<sup>100</sup> Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji*, Dz. U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 ze zm.

<sup>101</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. *o Kontrwywiadzie i Wywiadzie Wojskowym*, Dz. U. z 2014 r., poz. 253 ze zm.

<sup>102</sup> Ustawa z dnia 9 czerwca 2009 r. *o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym*, Dz. U. z 2014 r., Nr 104, poz. 1411 ze zm.

<sup>103</sup> Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. *o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu*, Dz. U. z 2010 r., Nr 29, poz. 154 ze zm.

<sup>104</sup> Ustawa z dnia 9 października 2009 r. *o dyscyplinie wojskowej*, Dz. U. z 2009 r., Nr 190, poz. 1474.

<sup>105</sup> Ustawa z dnia 9 maja 1996 r. *o wykonywaniu mandatu posła i senatora*, Dz. U. z 2011 r., Nr 7, poz. 29 ze zm.

<sup>106</sup> Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. *o izbach lekarskich*, Dz. U. z 2009 r., Nr 219, poz. 1708.

<sup>107</sup> Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. *Prawo o adwokaturze*, Dz. U. z 1982 r., Nr 16, poz. 124.

<sup>108</sup> Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. *o radcach prawnych*, Dz. U. z 1982 r., Nr 19, poz. 145.

5. Sędziów sądów powszechnych<sup>109</sup>, Sądu Najwyższego<sup>110</sup>, sądów administracyjnych<sup>111</sup>, Naczelnego Sądu Administracyjnego<sup>112</sup>, Trybunału Konstytucyjnego<sup>113</sup> czy sądów wojskowych<sup>114</sup>,
6. Niektórych użytkowników zakładów administracyjnych, m.in. skazanych odbywających karę pozbawienia wolności oraz tymczasowo aresztowanych<sup>115</sup>, wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich<sup>116</sup>.

Należy pamiętać również o takich zawodach, których nie da się zakwalifikować do żadnej z wymienionych kategorii<sup>117</sup> (rzemieślnicy<sup>118</sup>, podmioty naruszające regulacje dyscyplinarne ustanowione przez różne związki sportowe<sup>119</sup> oraz duszpasterze<sup>120</sup>).

Podsumowując, można stwierdzić, że obecne przepisy odnoszące się do odpowiedzialności dyscyplinarnej w różnych zawodach<sup>121</sup> od okresu transformacji ustrojowej, tj. po 1989 r. zostały znacznie zmienione lub rozbudowane albo po prostu powstały w nowym kształcie. Przede wszystkim rozszerzył się katalog grup zawodowych, które te regulacje obejmują. Na skutek powstawania nowych profesji, a w związku z tym często nowych

---

<sup>109</sup> Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych*, Dz. U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1070.

<sup>110</sup> Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. *o Sądzie Najwyższym*, Dz. U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.

<sup>111</sup> Ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. *Prawo o ustroju sądów administracyjnych*, Dz. U. z 2014 r., poz. 1467 ze zm.

<sup>112</sup> Ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. *Prawo o ustroju sądów administracyjnych*, Dz. U. z 2014 r., poz. 1467 ze zm.

<sup>113</sup> Ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. *o Trybunale Konstytucyjnym*, Dz. U. z 1997 r., Nr 102, poz. 643 ze zm.

<sup>114</sup> Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *Prawo o ustroju sądów wojskowych*, Dz. U. z 2012 r., poz. 952 ze zm.

<sup>115</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny wykonawczy*, Dz. U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.

<sup>116</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. *w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich*, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359.

<sup>117</sup> Na co również zwraca uwagę Roman Giętkowski; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 30.

<sup>118</sup> Ustawa z 22 marca 1989 r. *o rzemiośle*, Dz. U. z 2002 r., Nr 112, poz. 979.

<sup>119</sup> Ustawa z 25 czerwca 2010 r. *o sporcie*, Dz. U. z 2010 r., Nr 127, poz. 857.

<sup>120</sup> Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 1999 r. ze zm.

<sup>121</sup> Nie sposób jest wskazać wszystkich grup zawodowych (korporacji) do których odnoszą się obecnie obowiązujące przepisy (ustawowe i wewnętrzne) dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej. Z tego względu, w niniejszym podrozdziale zostały przedstawione wybrane przykłady takich zawodów.

samorządów/korporacji zawodowych, uregulowanie określonych praw i obowiązków osób wykonujących zawód zaufania publicznego lub w interesie publicznym – następowało w aktach prawa wewnętrznego (m.in. statuty lub regulaminy). Organy wewnętrzne takich samorządów są w większości przypadków w pierwszej kolejności uprawnione (m.in. jest to usankcjonowane w konkretnych ustawach) do rozstrzygnięcia spraw naruszenia dyscypliny. Dopiero w dalszym toku postępowania osoba niezgadzająca się z decyzją może odwołać się do sądu lub innej instytucji państwowej (w zależności jaki zawód wykonuje). Zatem klasyfikacja zawodów, których dotyczy odpowiedzialność dyscyplinarna jest bardzo rozbudowana, jednakże zawsze są one związane z wykonywaniem obowiązków w imieniu drugiej osoby lub interesu publicznego.

### **1.3. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej w wybranych zawodach**

#### **1.3.1. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników**

Niewątpliwie istotną kwestią jest ukazanie zmian, jakie zachodziły w rozumieniu pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej w poszczególnych zawodach. We wcześniejszym podrozdziale dokonana klasyfikacja profesji objętych odpowiedzialnością dyscyplinarną w ujęciu współczesnym i historycznym miała służyć pewnej systematyce oraz spójności w omówieniu danego tematu. Kontynuując wspomniany wątek, w niniejszej części pracy zdecydowano się na syntetyczne przedstawienie początków (skupiono się przede wszystkim na okresie średniowiecza) tego pojęcia w wybranych zawodach, uznanych przez autora za najbardziej istotne dla tematu rozprawy. Dla przejrzystości materiału wprowadzono podział na poszczególne specjalności.

Pod koniec rządów dzielnicowych zanikała rola silnego miejscowego zarządu<sup>122</sup>. Od tego momentu król był uznawany za jedyne i wszechmocne władcę. Nadużycia ze strony urzędników, jak i samego króla, były już spisane w księgach krakowskich<sup>123</sup>. Znajdujemy tam

---

<sup>122</sup> Niektóre dzielnicowe zarządy zniknęły wraz ze wznowieniem królestwa, a inne „przetworzyły” się w organy samorządu miejscowego. Patrz np. O. Balzer, *Państwo polskie w pierwszym siedemdziesięcioleciu XIV i XVI w.*, Kwartalnik Historyczny, 21/1907, 193 in.

<sup>123</sup> M. Handelsman, *Prawo karne w Statutach Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1909, s. 26.

liczne informacje, że od 1362 r. były dokonywane ciągle krzywdy ze strony urzędników i króla<sup>124</sup>, na skutek czego mieszkańcy składali liczne skargi.

Już w najdawniejszych polskich zbiorach prawa, począwszy od Statutów Kazimierza Wielkiego<sup>125</sup>, wśród wielu rodzajów przewinień występowało przestępstwo przekroczenia władzy. Jako takie kwalifikowane były wspomniane nadużycia władzy przez urzędników państwa tak wyższych, jak i niższych rangą<sup>126</sup>. Traktowano je jako przestępstwa przeciwko państwu, gdyż w kontekście jego powagi oraz jedności, uosabianej przez osobę władcy, wyodrębniały je już nie zachowane, ale znajdujące odzwierciedlenie w Statutach Kazimierza Wielkiego ustawy o zdzierstwie urzędników i ich łotrystwach wydawane jeszcze przez Henryka Brodatego, a później przez ojca Kazimierza Wielkiego, Władysława Łokietka<sup>127</sup>. W świetle licznych przepisów znajdujących się w statutach kazimierzowskich, a dotyczących urzędników, wskazywano, że sprawujący urząd mógł zostać ukarany za uchybienie im grzywną, a także pozbawieniem urzędu i utratą czci.

---

<sup>124</sup> Ciekawą kwestią jest dopuszczanie się przez licznych urzędników przestępstwa przekupstwa. Głównie chodzi tu o wypuszczanie więźniów za opłatą. Przykładem tego jest wielkorządca krakowski Bodzenta, który wypuszczał zbrodniarzy za dodatkową opłatą. Patrz M. Handelsman, *Prawo karne...*, s. 26-27.

<sup>125</sup> Podkreślenia wymaga okoliczność, iż Kazimierz Wielki nie nadał nowego prawa, ale w znakomitej większości spisał i uporządkował istniejące prawo zwyczajowe. Jak pisał bowiem Jan Długosz: „*Król polski Kazimierz chciał położyć kres godnym potępienia ciężkim nadużyciom, w postaci różnego rodzaju oszczerstw i krzywd, wskutek których całe Królestwo Polskie za wszystkich jego poprzedników, królów i książąt - wiedział o tym – cierpiało bardzo dotkliwy ucisk przy wymierzaniu sprawiedliwości i rozstrzyganiu sporów i wszelkiego rodzaju nieporozumień z tego mianowicie powodu, że sądy ziemskie po przeprowadzeniu postępowania dowodowego wyrokowały nie na mocy pisanych praw czy statutów, ale kierowały się osobistymi odczuciami sądczych i przewodniczących sądom, ulegających często namiętnościom, sympatiom i przekupstwu. Pragnął zatem wprowadzić porządek w całym Królestwie przez jednakowe i sprawiedliwe prawa*”. Cyt. za Jana Długosza *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, red. J. Dąbrowski i inni, Warszawa 1975, ks. IX, s. 308. Wywodzenie zatem początków prawa polskiego od Statutów Kazimierza Wielkiego ma charakter czysto formalny. Regulacje prawne w formach wówczas obowiązujących istniały już wcześniej. Kazimierz Wielki je spisał, uporządkował i ujednolicił tak pod względem legislacyjnym, jak i procesowym. Statuty Kazimierza Wielkiego stanowiły punkt wyjścia dla sporządzenia kolejnych polskich spisów prawa.

<sup>126</sup> S. Kutrzeba, *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów-Warszawa-Kraków 1925, s. 39.

<sup>127</sup> A. Z. Helcel, *Historyczno-krytyczny wywód tak zwanego Wiślickiego prawodawstwa Kazimierza Wielkiego*, [w:] *Starodawne prawa polskiego pomniki z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej*, wyd. A. Z. Helcel, T. I, Kraków 1870, s. 77 in.

Silnie związana z odpowiedzialnością urzędników zwykłych była kwestia odpowiedzialności pracowników sądowych i sędziów. Jak pisał przed laty Marcei Handelsman, większość przestępstw przeciwko urzędowaniu opisywanych w Statutach Kazimierza Wielkiego dotyczyło czynności sądowych albo współnictwa w ich popełnianiu przez urzędników publicznych, np. wojewoda i sędzia. Koncentrowały się one bowiem na uregulowaniu sądownictwa „wprowadzając do niego ład i porządek”, a zwalczając samowolę<sup>128</sup>.

Analizując przepisy Statutów Kazimierza Wielkiego, Handelsman wyodrębnił następujące przestępstwa przeciwko urzędowaniu, spośród których większość dotyczyła sędziów i urzędników sądowych<sup>129</sup>:

1. „Fałszywe wyrzeknienia”. Wyroki wydawane przeciwko sumieniu i sprawiedliwości, zazwyczaj w celach zysku<sup>130</sup>,
2. „Gwałty przy urzędowaniu”. Przestępstwo wymieniane tylko w Statutach małopolskich<sup>131</sup>. Polegało na bezpodstawnym obciążeniu wskazanych dóbr ciężarami określonych osób i egzekwowanie ich w drodze egzekucji sądowej. Taki fałszywy wyrok wydać mógł sędzia lub podsędek, niekiedy współdziałając w bezprawnym zaborze mienia i podziale łupów z wojewodą, kasztelanem czy innym urzędnikiem bądź z zarządcą lub jego zastępcą. Kara wymierzana była za każdego ograbionego i wynosiła piętnaście grzywien na rzecz pana wsi, w którym urzędowa grabież miała miejsce. Jeżeli dotyczyła ona bydła, karą było zapłacenie odszkodowania pokrzywdzonemu przez każdego urzędnika, który uczestniczył w grabieży, zależnie od tego, jaka jego część przypadła mu przy podziale oraz zapłacenie kary piętnastu grzywien na rzecz pana wsi, z której pochodził ograbiony,
3. Tego samego przestępstwa „gwałtu przy urzędowaniu” dopuszczał się niskiej rangi urzędnik (służebnik), który w trakcie oględzin osoby zabitej na drodze publicznej dopuścił się „obdarcia” jej z ubrania. Choć przestępstwo takie Statuty Kazimierza Wielkiego odnotowywały, to nie przewidywały za ten czyn żadnej kary<sup>132</sup>,

---

<sup>128</sup> M. Handelsman, *Prawo karne...*, s. 186-187.

<sup>129</sup> Tamże, s. 186-187.

<sup>130</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 23 art. 113.

<sup>131</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 23 art. 24.

<sup>132</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 23 art. 61.



4. Nadużycie władzy urzędniczej. Dotyczyło tak urzędników zwykłych, jak i sędziów oraz urzędników sądowych<sup>133</sup>. Polegało na kierowaniu do sądu bezpodstawnych pozwów i wymuszaniu na podstawie uzyskanego w ten sposób orzeczenia sądowego wydania przez pozwanego rzeczy lub pieniędzy. Przepięstwo nadużycia władzy urzędniczej w tej formie było przestępstwem kwalifikowanym. Jego zwykłą odmianą było domaganie się wydania rzeczy na podstawie orzeczenia w oparciu o sfałszowane powództwo. Za graniczące z rozbojem uważane było nadużycie władzy urzędniczej poprzez najazdy na dobra biedniejszych rycerzy czy włościan i wymuszaniu na nich nienależnych danin pod groźbą skierowania przeciw nim pozwów sądowych. W tym ostatnim wypadku sankcje karne były najsurowsze. Możliwa była konfiskata majątku sprawców, utrata przez nich urzędu oraz publiczne napiętnowanie.

Systematyka przestępstw urzędniczych i sankcji za ich dokonanie wykonana przez Handełsmána odzwierciedla zapewne skalę i charakter ówczesnej przestępczości urzędniczej, sądowej oraz kierunek polityki karnej władz w okresie, jakiego dotyczyły Statuty Kazimierza Wielkiego, jak i długo po ich spisaniu (niektóre przewinienia tam opisane wchodziły w skład kolejnych nowożytnych kodyfikacji, np. związane z przekupstwem urzędniczym). Urzędnicy, w tym sędziowie, oraz sędziowie ponosili za uchybienia swoim urzędom najczęściej kary finansowe, choć – w przypadku szczególnie groźnych przestępstw – możliwe było także pozbawienie stanowiska, majątku bądź czci<sup>134</sup>.

### **1.3.2. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej wojskowych**

Służba wojskowa w okresie średniowiecza w Polsce wiązała się ze służbą władcy i udziałem z nim w wyprawach wojennych. Prawne regulacje odnoszące się do tej kwestii,

---

<sup>133</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 23 art. 21.

<sup>134</sup> Warto też pokrótce wspomnieć o nominacjach urzędniczych w XIX wieku. Wyglądało to zupełnie inaczej niż w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Poszczególni ministrowie rekomendowali pewne osoby do awansów i król postanawiał, którzy urzędnicy mają być nominowani przez właściwych ministrów. Np. Rekomendacja pisemna Ministra Skarbu z dnia 30 marca 1810 r., w sprawie nominacji urzędniczych do Fryderyka Augusta i postanowienie z maja 1810 r. Fryderyka Augusta, Zespół Rady Stanu i Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego Księgi Kancelaryjne, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 55, s. 14 in. oraz Rekomendacja pisemna Ministra Policji z 5 kwietnia 1810 r., w sprawie nominacji urzędniczych do Fryderyka Augusta i postanowienie z 12 kwietnia 1810 r. Fryderyka Augusta, Zespół Rady Stanu i Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego Księgi Kancelaryjne, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 55, s. 28 in.

w tym do odpowiedzialności za ich naruszenie, znajdują się również w Statutach Kazimierza Wielkiego. Przepis § 24 art. 8 Statutu małopolskiego łączył obowiązek służby wojskowej z faktem posiadania własności ziemskiej<sup>135</sup>. Każdy wolny posiadacz ziemski zobligowany był do osobistego udziału w wyprawie wojennej władcy oraz do jego sfinansowania. Obowiązek ten dotyczył także duchownych posiadających majątek odziedziczony po krewnych. W razie potrzeby wojennej powinni oni przekazać go najbliższemu krewnemu i udać się wraz z władcą na wojnę. W wypadku odmowy ryzykowali konfiskatą na jego rzecz. Z uwagi na okoliczność, że Statuty Kazimierza Wielkiego stanowiły kodyfikację dotychczasowego prawa zwyczajowego zasadnie można przyjąć, iż w taki sposób obowiązek wojskowy sankcjonowany był już wcześniej. Najpoważniejszym zatem naruszeniem prawa w sferze wojskowości była odmowa służby wojskowej, która odmawiającego mogła kosztować utratę dobytku.

Uczestnik wyprawy wojennej podlegał rygorom określonym w § 24 art. 3 Statutu małopolskiego<sup>136</sup> (w Statucie wielkopolskim przepis ten nie występował). W myśl tej normy „prosty rycerz” (*miles aut simplex*) zobligowany był stawić się do obozu władcy pod właściwą chorągwią żeby „w przypadku potrzebny bojowania a szyrnicy z nieprzyjacieli umiał miejsce wziąć pewne ku obronie swej chorągwi”. Obowiązek służby wojskowej figurował w sumarycznej redakcji Statutów Kazimierza Wielkiego jako „*ius militare*” stanowiący, iż „rycerz każdy alibo prosty panosza pod pewną podniesioną [chorągwią] na swe stanie się ustanowi. A którzy potem w naszej wojnie prócz pewnych swych chorągiew stać nalezieni będą przez Podkomorzego ich jęci, mają nam być przywiedzeni, a konie ich Podkomorzemu przerwczonemu, pod kim bydłą, mają być przydani dla winy”<sup>137</sup>. Opisany czyn można w dzisiejszych kategoriach określić jako dezercję.

W Statutach Kazimierza Wielkiego uregulowana została także kwestia tzw. przechodów wojska, tj. ich przemarszu i stacjonowania podczas wyprawy wojennej<sup>138</sup>. Wojsko nie mogło

---

<sup>135</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 24 art. 8.

<sup>136</sup> Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego § 24 art. 3. O tym również, M. Handelsman, *Prawo karne...*, s. 189.

<sup>137</sup> Patrz *Summa główna Statutów Kazimierzów W[go] Króla polskiego*, C.III – „*Ius militare*”, [w:] wyd. A.Z. Helcel, *Starodawne prawa...*, s. 2 in.

<sup>138</sup> Odnieść się w tym kontekście warto do sięgającego początkami XI wieku, a wywodzącego się z Niemiec zjawiska rycerstwa rozbójniczego „*Raubrittertum*“u“. Rycerze - rozbójnicy równie chętni byli do udziału w wyprawach wojennych, jak do łupieżczych napadów na sąsiadów. Z czasem zjawisko to pojawiło się także w Wielkopolsce. Chociaż celem łupiestw były przede wszystkim dobra wiejskie, to szczególnie silnie

podczas przechodu stacjonować we wsi, mogło jedynie od jej mieszkańców pozyskiwać karmę dla koni. Regulacje te również zawarte były w kolejnych zbiorach praw. Kwestię „przechodu wojsk” rozwijał edykt Władysława Jagiełły z 11 lutego 1432 r. o przechodach wojsk<sup>139</sup>. Zobowiązywał on poddanych do udziału w wyprawach wojennych, ale zarazem nakazywał, aby ci „na polach w chrościech stawali i żadnego łupiestwa dóbr którychkolwiek i drapiestwa gwałtów w dobrach żadnemu [cywilowi] nie czynili”<sup>140</sup>. Identyczny nakaz znajdujemy w edyktie Kazimierza Jagiellończyka z 3(4) grudnia 1457 r.<sup>141</sup>.

Analizując powyższe regulacje, można uznać, że największe zagrożenia przestępczością służb mundurowych dawni polscy władcy łączyli z przemarszem wojsk. Dlatego formułowali kategoryczny obowiązek kupowania towarów aprowizacyjnych (określając nawet kwoty za jakie zakupów takich powinny dokonywać) i przewidywali surowe kary, na ogół pieniężne, dla tych, którzy obowiązujące w tym zakresie przepisy naruszali. Winni naruszeń zobligowani byli nie tylko do zapłacenia określonej liczby grzywien kary, ale również do zapłaty za zagrabione dobra i pokrycia poszkodowanemu wszelkich strat, jakich doznał podczas bezprawnych rekwizycji<sup>142</sup>.

---

odczuwały je miasta, które upadały z powodu utraty wpływów z handlu. Także jednak i one padały ofiarą rycerzy-rozbójników. Dlatego to miasta z różnych dzielnic jednoczyły siły w walce z „Raubrittertum’em”, tworząc własne formacje zbrojne. Istotnym wsparciem dla nich było utworzenie za rządów Wacława II urzędu starosty. Ubocznym skutkiem rozwoju urzędów starościńskich stało się zjawisko „łupiestw i zdzierstw urzędniczych” wymierzonych w najsłabszych. Patrz W. Strzelecki, *Bezpieczeństwo na ziemiach polskich*, Warszawa 1934, s. 32-34. Jak można sądzić, szczegółowe uregulowanie w Statutach Kazimierza Wielkiego problematyki „przechodu wojsk” miało na celu przeciwdziałanie przenoszeniu nadal utrzymujących się po zjednoczeniu kraju przez Władysława Łokietka praktyk rycerstwa łupieskiego na służbę wojskową na rzecz państwa.

<sup>139</sup> Króla Władysława Jagiełły edykt o przechodach wojsk, wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) króla Kazimierza Wielkiego, Lublin 11 luty 1432, [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe: od XV do XVIII wieku*, Warszawa 1937, s. 6.

<sup>140</sup> Tamże, s. 6.

<sup>141</sup> Króla Kazimierza Jagiellończyka edykt o przechodach wojsk, wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) Kazimierza Wielkiego, Piotrków, na Sejmie 3 (4) grudnia 1457 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy...*, s. 15.

<sup>142</sup> Patrz Króla Władysława Jagiełły edykt o przechodach wojsk, wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) króla Kazimierza Wielkiego, Lublin 11 luty 1432, [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy...*, s. 6 oraz Króla Kazimierza Jagiellończyka edykt o przechodach wojsk, wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) Kazimierza Wielkiego, Piotrków, na Sejmie 3 (4) grudnia 1457 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy...*, s. 15.

Znacznie dalej szły kolejne edykty wydane za rządów Kazimierza Jagiellończyka wymierzone w żołnierską niesubordynację. Edykt z 10(11) marca 1474 r. przeciwko łupieżcom dóbr duchownych przewidywał nie tylko kary pieniężne, ale także – co zależało od wagi i charakteru czynu – osadzenie w wieży, a nawet klątwę<sup>143</sup>. Jeszcze surowszy w postanowieniach karnych był przyjęty na Sejmie 28 marca 1477 r. Statut wojenny. Stanowczo wymagał od szlachciców „(...) *aby się każdy ukazał a postawił na miejscu i na dzień naznaczony i ustawiony pod straceniem gardła i majątności. Item aby żaden szlachcic piwa nie szynkował, ale aby się każdy swe miejsce był postawion...*”<sup>144</sup>. Czyn wojskowej niesubordynacji popełniony w toku wyprawy wojennej mógł oznaczać nie tylko utratę majątności, ale także życia.

Ustawodawstwo średniowieczne wymierzone w niesubordynację pozostających w służbie wojskowej kontynuowane było w regulacjach nowożytnych. Odzwierciedlały one ówczesne stosunki społeczne i polityczne. Znamienne jest, iż najsurowsza z przywołanych powyżej regulacji - Statut wojenny z 1477 r. nie znalazł się w otwierającym w dziejach dawnej Rzeczypospolitej epokę demokracji szlacheckiej zbiorze praw Jana Łaskiego z 1506 r. Jak pisze Leszek Kania, wyrażając w tej mierze dominujące stanowisko historiografii, „*pominięcie to związane było z zasadniczą zmianą polityczną, jaka się wówczas dokonała, a polegającą na przejęciu przez szlachtę realnej władzy w państwie. Utrzymywanie aktu prawnego karzącego szlachcica <<gardłem>> za niesubordynację wojskową byłoby dla stanu rządzącego co najmniej niestosowne*”<sup>145</sup>. W czasy nowożytne polskie prawodawstwo odnoszące się do niesubordynacji wojskowej weszło więc z dominującą tendencją do nakładania za nią sankcji o charakterze majątkowym<sup>146</sup>.

---

<sup>143</sup> Króla Kazimierza Jagiellończyka edykt w Opatowcu z panami rady uchwalon o łupieżcach dóbr duchownych, Nowe Miasto Korczyn, 10(11) marca 1474 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy...*, s. 23.

<sup>144</sup> Statut wojenny Sejmu Walnego, Piotrków, na Sejmie 28 marca 1477 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy...*, s. 28.

<sup>145</sup> L. Kania, *Przegląd i charakterystyka źródeł wojskowego prawa karnego w dawnej Polsce na tle dziejów polskich sił zbrojnych (do 1795 r.)*. Rys prawnohistoryczny, *Studia Lubuskie*, 1/2005, s. 34.

<sup>146</sup> Zauważalne jest, że w XIX w. wojskowi popełniali sporo czynów defraudacyjnych. Takie przypadki zgłaszane były do najwyższych instancji. Warto wskazać na przykład te z terenu Guberni Lubelskiej. Skarga Kontrolera Skarbowego Urzędu Skarbowego w Lublinie do Rządu Gubernialnego Lubelskiego z dnia 26 września 1858 r., w sprawie defraudacji wojskowego, Nr 59960/23775., Zespół Akta Miasta Lublina, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 1262, s. 72.

### 1.3.3 Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej członków korporacji zawodowych

Odpowiedzialność dyscyplinarna członków korporacji zawodowych, tworzonych na ogół przez osoby wykonujące zawody nie na rzecz państwa, ale ukierunkowane na zaspokajanie szeroko rozumianych potrzeb publicznych, jak np. kupcy, rzemieślnicy, prawnicy czy lekarze, pojawiać się zaczęła wraz z kształtowaniem państwa prawa. Dopiero wówczas zaistniały bowiem warunki, by członkowie korporacji dopuszczający się uchybień w wykonywaniu swoich zawodów mogli odpowiadać za nie w ramach systemu odpowiedzialności wyodrębnionej z domeny powszechnego prawa karnego. Tym niemniej, jak zwraca się uwagę w literaturze, już w średniowieczu takie osoby „cechowała [...] niezależność od odpowiedzialności karnej, ale nie była jeszcze prawnie wyodrębniona. Nie można też powiedzieć, że przekształciła się w odpowiedzialność dyscyplinarną, albowiem państwo, ustanawiając samorządy zawodowe, generalnie udzieliło im władzy dyscyplinarnej wobec członków w sposób pierwotny, chociaż wcześniejsze rozwiązania korporacyjne związane z zapewnieniem przez korporacje właściwego wykonywania zawodu mogły inspirować rozwiązania dyscyplinarne w samorządach”<sup>147</sup>.

Najwcześniej korporacje zawodowe tworzyli zrzeszeni w cechach i gildiach rzemieślnicy oraz kupcy<sup>148</sup>. Podlegali oni jurysdykcji korporacyjnej na kształt której wpływ miała rada miejska. Do jej właściwości należało m.in. uchwalanie statutów korporacji. Działające na ich podstawie sądy cechowe orzekały w sprawach o uchybienia godności i dobrego imienia zawodu, np. niewłaściwe stosunki pracy, przekraczanie norm seksualnych, pijaństwo<sup>149</sup>. Niewiele wiadomo o średniowiecznych korporacjach lekarskich, choć działalność medyczna musiała być rozpowszechniona, skoro w Statutach Kazimierza Wielkiego pojawia

---

<sup>147</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 21.

<sup>148</sup> Przykład ich działalności można znaleźć m.in. w następujących dokumentach: Informacja w sprawie ustalenia zasad prowadzenia działalności dla cechu kramarzy przez władze miejskie Głogowa, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427, s. 1 in.. Informacja w sprawie sporu cechu rybaków z magistratem głogowskim, w sprawie wprowadzenia wolnego handlu rybami w latach 1724-1733, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427, s. 2 in.. Zestawienie przywilejów cechowych cechu rybaków z Głogowa nadanych w latach 1727-1735, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427, s. 60 in.

<sup>149</sup> Patrz K. Bąkowski, *Dawne cechy krakowskie (z rycinami)*, Biblioteka Krakowska, T. 22, Kraków 1903, s.30-32 oraz W. Stesłowicz, *Cechy krakowskie w okresie powstania i wzrostu*, *Kwartalnik Historyczny* (Lwów), 6/1892, s. 308.

się nieco takich wątków. Pierwszy znany dokument prawny odnoszący się bezpośrednio do odpowiedzialności zawodowej lekarzy ukazał się jednak stosunkowo późno. Chodzi o Traktat o niedoskonałych lekarzach z 1519 r., a więc z okresu panowania Zygmunta I Starego. Przestrzegał on przed „fizykami” i innymi, którzy „*przyrodzonymi rzeczami bawią [się] i ordynują innym lekarstwa, które zamiast leczyć z nieumiejętności nauki albo z nieopatrzego złego rozsądku przez [...] zabijają ludzi, albo z nienawiści, albo z nieumiejętności źle dają lekarstwa człowiekowi*”. Skutek taki mógł także wystąpić, gdy „doktor” posyłał do chorego „*nieumiejętnego towarzysza [...] albo [...] jakiego nieuka*”. W wypadku śmierci chorego wskutek działań „*niedoskonałego lekarza ten ostatni, albo ten, który leczył z jego poręki mieli głowę zapłacić wedle prawa pisanego*”. Gdyby jednak chory odmówił poddania się praktykom lekarza i umarł, „*lekarz w takowym przypadku będzie niewinnym*”<sup>150</sup>.

Zwraca uwagę surowość sankcji za nieskuteczne leczenie przez „niedoskonałych lekarzy”, co skłania do wniosku, że praktyki tego rodzaju były poważnym problemem społecznym. Musiały również budzić sprzeciw dyplomowanych medyków, których liczba w tamtym czasie stale się zwiększała. Troską o ich dobre imię kierowali się zapewne inicjatorzy późniejszych kolegiów medycznych. Ich zadaniem miała być walka z błędami lekarskimi oraz praktykami „niedoskonałych lekarzy”<sup>151</sup>. W nich upatrywać wypada źródeł ukształtowanego już w czasach nowożytnych systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej lekarzy, egzekwowanej przed wyspecjalizowanymi sądami korporacyjnymi.

#### **1.3.4. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej destynariuszy zakładów administracyjnych**

Źródłem odpowiedzialności dyscyplinarnej destynariuszy zakładów administracyjnych był (i pozostał) obowiązek podporządkowania się przez nich normom instytucji, pod auspicjami

---

<sup>150</sup> Więcej o tym, K.W. Wójcicki, *Biblioteka starożytnych pisarzy polskich*, T.I, Warszawa 1843, s. 115-116.

<sup>151</sup> Pierwsze takie kolegium próbowano powołać w Gdańsku w 1612 roku, ale inicjatywa ta została zablokowana przez radę miejską. W 1651 roku powołano tam *Collegium Medicorum* składające się z promowanych lekarzy. Kolejną próbę podjęło w 1677 roku 13 gdańskich lekarzy z synem nadwornego lekarza króla Zygmunta III Wazy Macieja Litawera, którzy swoje zamierzenia wyłożyli w Traktacie zatytułowanym *Adumbratio Legum Futuri Collegii Medici Gedanensis*. Uważany jest on za pierwszy na ziemiach polskich dokument zawierający zasady deontologii zawodowej lekarza oraz jego odpowiedzialności za prowadzoną praktykę medyczną. Patrz T. Kielanowski, *Etyka i deontologia lekarska*, Warszawa 1985, s. 203.

której działali. Odpowiedzialność nabrała charakteru samodzielnego wówczas, gdy organizacje te stały się publicznymi i których to działalność regulowały, obok przepisów prawa powszechnie obowiązującego, również różnego rodzaju unormowania wewnętrzne stanowiące o specyfice zadań i celów tych jednostek<sup>152</sup>. Takie szczególne normy dotyczą np. mieszkańców domów studenckich, burs i internatów, wychowanków zakładów poprawczych, a także pacjentów szpitali itp.

Na tym tle jako specyficzne rysują się początki odpowiedzialności dyscyplinarnej dzisiejszych mieszkańców domów akademickich. Jej genezę sytuować należy właśnie w odpowiedzialności ponoszonej przez średniowiecznych studentów czy pensjonariuszy burs, akademików lub prywatnych kwater. Przesłanki wymierzania kar były w dobie średniowiecza liczne, jako że ówczesni studenci cieszyli się jak najgorszą sławą ze względu na burdy i awantury wszczynane w miejscach publicznych, a także miejscach zamieszkania oraz – jak z oburzeniem mówił o tym jeden z rektorów Akademii Krakowskiej Stanisław ze Skarbimierza<sup>153</sup> – „*dopuszczali się obrazy moralności publicznej sposobem swojego prowadzenia się*”. Problem dotyczył wszystkich miast europejskich średniowiecznej Europy, w tym także, choć jak się ogólnie przyjmuje nie w takiej skali jak w zagranicznych ośrodkach uniwersyteckich, Krakowa<sup>154</sup>.

Nie zmienia to faktu, iż także w Krakowie problem zakłóceń spokoju publicznego powodowanego przez studentów także występował, a tym samym na porządku dziennym była kwestia ich odpowiedzialności przed władzami korporacji, jaką była uczelnia oraz przed opiekunami burs, w których na ogół mieszkali. Trudności w tym zakresie potęgowało to, że niekiedy różnych występków przeciwko porządkowi publicznemu i dobremu imieniu uniwersytetu dopuszczali się sami opiekunowie burs, odpowiedzialni za właściwe prowadzenie

---

<sup>152</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 21.

<sup>153</sup> Swoiste kompendium studenckich nieprawości zamieścił w swoim dziele Stanisław ze Skarbimierza, patrz Z. Kozłowska-Budkowa, *Sermo ad clerum. mowa rektorska „o złych studentach”*, [w:] *Stanisława ze Skarbimierza mowa o złych studentach*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej XV, Nr 1/2, Kraków 1963, s. 11 in.

<sup>154</sup> Dawniejszy badacz problematyki stylu życia „krakowskich żaków” Jan Ptaśnik twierdzi, iż ów problem był daleko bardziej dotkliwy niż wynika to z zachowanych źródeł. Patrz J. Ptaśnik, *Obrazki z życia żaków krakowskich w XV-XVI wieku*, Kraków 1900, s.46-68. A zdaniem współczesnego historyka Feliksa Kiryka, Kraków był ze względu na obecność studentów na tle innych europejskich ośrodków uniwersyteckich miastem dosyć spokojnym. Patrz F. Kiryk, *Nauk przemożnych perła*, Kraków 1986, s. 59 in.

się studentów<sup>155</sup>, podlegający na równi z tymi ostatnimi rygorom przyjętym przez uniwersyteckie korporacje. Jan Ptaśnik opisuje przypadek opiekuna bursy filozofów, który w 1515 r. stanął przed sądem rektorskim, Jakuba z Iłży za to, że „*sprowadził sobie [...] powszechnie znaną Jadwigę, która opuściła bursę dopiero nazajutrz*”<sup>156</sup>. Sprawa ta niewiele mu zaszkodziła. Skazany został na karę pieniężną, a cztery lata później znów pojawił się w dokumentach jako opiekun bursy ubogich<sup>157</sup>.

Jurysdykcję nad wszystkimi członkami Akademii Krakowskiej sprawował zgodnie z aktem założycielskim rektor. Ograniczała się ona do spraw cywilnych, choć na innych uniwersytetach regionu, w Pradze i Wiedniu, sięgała nawet możliwości orzekania kary śmierci. W jego władzy pozostawali wszyscy, którzy składali mu przysięgę na posłuszeństwo, a więc studenci, bakałarze, magistry, doktorzy, a także uczniowie okolicznych szkół parafialnych, bedele i szeroko rozumiana służba, chociaż większość spraw, jakimi się zajmował, dotyczyła studentów i kadry wykładowców. Zaznaczyć przy tym należy, że autonomię sądowniczą w ramach uniwersytetu miały poszczególne bursy, wydziały i kolegia<sup>158</sup>. Student lub inny członek korporacji uniwersyteckiej uchybiający jej wewnętrznym regulacjom, także poprzez naruszanie porządku publicznego, nie musiał odpowiedzialności za te przewinienia ponosić przed sądem rektorskim. Rozprawy odbywały się w trybie świeckim i kanonicznym. Wobec winnych orzekano kary majątkowe albo krótkoterminowe kary izolacyjne (karcer). W sprawach toczących się w porządku kanonicznym mogły być ustanawiane kary kościelne, w tym ekskomunika, choć zdarzało się, że była ona nieskuteczna, gdyż ignorowano ją. Dopuszczalna była instytucja apelacji, możliwość taka mogła zostać zablokowana jednak przez rektora.

Sytuacja w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów ewoluowała wraz ze zmianami w statusie uniwersytetów, które z czasem przestały być korporacjami studentów, a także wykładowców, zmieniając się w państwowe bądź prywatne instytucje edukacyjne oraz

---

<sup>155</sup> W Archiwum Państwowym w Szczecinie znajdują się akta z postępowania dyscyplinarnego Dyrektora Gimnazjum w Szczecinie Bobricka zu Belgarda, który dopuszczał się znacznych wykroczeń wobec uczniów. Die Disziplinar-Untersuchung wider den Gimnasial-Direktor Dr. Bobrick zu Belgard, Zespół Naczelne Prezydium Prowincji Pomorskiej w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 4093, s. 3 in.

<sup>156</sup> J. Ptaśnik, *Obrazki z życia żaków krakowskich...*, s. 63.

<sup>157</sup> Tamże, s. 63-64.

<sup>158</sup> D. Machaj, *Sądownictwo rektorów krakowskich w XVI wieku*, Czasopismo Prawno-Historyczne, 1/2014, s. 43.



badawcze<sup>159</sup>. Zatem, przynajmniej w początkowym okresie, zakres odpowiedzialności studentów i wykładowców był bardzo podobny.

### 1.3.5. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej parlamentarzystów

Źródłem odpowiedzialności parlamentarzystów są dziś przewinienia uchybiające ich funkcji jako składnik powagi państwa i jego instytucji. Jej początki łączą się ściśle z bogatymi tradycjami polskiego parlamentaryzmu. Szczególne warunki, w jakich się kształtował – przez całe wieki utrzymująca się dominacja szlachty jako klasy panującej oraz jej instytucji przedstawicielskich – sprawiły, że dużo silniej niż reguły odpowiedzialności za czyny naganne rozwinęły się mechanizmy ochrony parlamentu i parlamentarzystów. Posłów szlacheckich chroniła instytucja suspensy, kontynuowanej dziś pod postacią immunitetu parlamentarnego, tj. szczególnej ochrony osoby posła podczas wykonywania przezeń swojego mandatu. Zygmunt I Stary nakazał – jak ujął to Wincenty Skrzetuski – „*czynienie przeszkód w sprawowaniu funkcji posłowi lub senatorowi karać jako występki zelżonego Majestatu*”<sup>160</sup>. W 1678 r. parlament podjął dekret przewidujący tysiąc grzywien kary, dla tego kto chciałby wyegzekwować kondemnatę na posła lub senatora wykonującemu swój mandat. Prawo suspensy, co ciekawe, zostało w całej rozciągłości potwierdzone przez Sejm Konwokacyjny z 1764 r. Zgodnie z tym,

---

<sup>159</sup> Interesującym jest, że przypadki postępowań i kar dyscyplinarnych w XIX wieku za czyny niezgodne z normami przyjętymi przez konkretne szkoły czy uniwersytety były bardzo częste. Uczniowie oraz studenci regularnie byli karani dyscyplinarnie. Postępowania te prowadzone były przez właściwe dla danej jednostki pedagogicznej gremia, np. radę pedagogiczną. Dla przykładu warto wskazać na sytuację w I Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie. W karcie identyfikacyjnej z dnia 4 marca 1846 r. zaznaczono, że czterech uczniów (mężczyzn) zostało wydalonych ze szkoły za niewłaściwe zachowywanie się w stosunku do nauczycieli. Karta identyfikacyjna Nr II z dnia 4 marca 1846 r., Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231, s.6. Kolejno w karcie identyfikacyjnej z 16 maja 1847 r. wykluczony na tej samej podstawie został kolejny uczeń. Karta identyfikacyjna z dnia 16 maja 1847 r., Nr 32491, Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231, s. 126. W karcie identyfikacyjnej Nr 24831 można znaleźć informację o wydaleniu kolejnego ucznia. Karta identyfikacyjna z dnia 12 grudnia 1847 r., Nr 24831, Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231, s. 155.

<sup>160</sup> O tym więcej, W. Skrzetuski, *Prawa politycznego narodu polskiego*, T. I, Warszawa 1787, s. 274.

jak ujął to przywołany wcześniej Skrzetuski, sprawy posłów i senatorów nie mogły się toczyć, „ani w czasie Sejmu, ani w sześciu tygodniach przed Sejmem i po Sejmie”<sup>161</sup>.

Już wtedy jednak istniała możliwość karania parlamentarzystów za występki, jakich dopuścili się w okresie suspensy<sup>162</sup>. Dotyczyło to również asystentów posła. Skrzetuski przywołuje w związku z tym przypadek dwóch posłów, którzy podczas trwania Sejmu w 1722 r. zamierzali się pojedynkować w Ujeździe. Wyjazd został udaremniony, a posłowie ci stanęli przed Izbą Poselską w roli składu sądującego i Marszałkiem Sejmu jako sędzią. Król powiadomiony przez Senat pojawił się w tej sprawie jako instancja odwoławcza. Postawieni przed sądem sejmowym posłowie zostali przez króla ułaskawieni. Stało się tak dlatego, że publicznie przeprosili króla i Senat<sup>163</sup>.

Z kontekstu relacji Skrzetuskiego wynika, że przypadki stawiania krnąbrnych posłów przed sądem sejmowym nie były odosobnione. Można stąd wnioskować, iż mogli oni w trakcie sprawowania swojego poselskiego mandatu ponosić odpowiedzialność za swoje występki przed Marszałkiem Sejmu, który pełnił rolę kogoś w rodzaju sędziego dyscyplinarnego, podczas gdy w samym sądzie zasiadali posłowie. W tym mechanizmie należy upatrywać początków odpowiedzialności dyscyplinarnej parlamentarzystów pomimo chroniącego ich immunitetu<sup>164</sup>.

Podsumowując powyższe rozważania, nie jest oczywiście możliwa szczegółowa analiza wszystkich zawodów objętych odpowiedzialnością dyscyplinarną i związanych z tym źródeł oraz opis poszczególnych przykładów, jednakże nakreślenie najważniejszych aspektów wiążących się z początkami odpowiedzialności wskazanych profesji (dotyczących zakresu

---

<sup>161</sup> Tamże, s. 273-274.

<sup>162</sup> Już w XVI wieku do wpływowych szlachciców wpływały donosy (w większości anonimowe) ze skargami na osoby wykonujące czynności urzędnicze. Za przykład służą tu listy wysyłane do Jana Zamoyskiego, informujące o nieprawidłowym zachowaniu niektórych posłów np. niemoralnym prowadzeniu się. List z 13 września 1590 r., Zespół Archiwum Zamoyskich, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 698, s. 22.

<sup>163</sup> W. Skrzetuski, *Prawa politycznego...*, s. 273.

<sup>164</sup> O niewłaściwym zachowaniu szlachty na terenach Księstwa Kurlandii i Semigalii, będącego lennem Korony Królestwa Polskiego (inkorporowane do Korony w 1726 r.), traktuje Memoriał wyliczający występki szlachty kurlandzkiej z 1746 r. (autor nieznan). Już wtedy można było zauważyć początki rozwoju odpowiedzialności za swoje czyny wśród niektórych grup. Memoriał wyliczający występki szlachty kurlandzkiej z 1746 r., Zespół Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 2691, s. 1 in.

pracy), a także dokonanie przedstawionej selekcji, wydaje się niezbędne przed dalszymi częściami rozprawy.

W związku z powyższym, w przedstawionym podrozdziale wskazano na historyczne okoliczności, które uznać można za początek odpowiedzialności dyscyplinarnej wybranych grup społecznych bądź zawodowych, które współcześnie objęte są tego rodzaju odpowiedzialnością.

Najdalej w przeszłość sięgają początki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników i rycerzy (szlachty) w służbie wojskowej, tj. w trakcie wyprawy wojennej. Z rozwojem społeczno-gospodarczym miast związana jest także geneza odpowiedzialności dyscyplinarnej członków korporacji zawodowych, a z kolei z rozwojem średniowiecznego szkolnictwa, przede wszystkim z rozkwitem uniwersytetów, destynariuszy zakładów administracyjnych.

Historycznie najpóźniejsze jest kształtowanie się odpowiedzialności dyscyplinarnej parlamentarzystów. Możliwość pociągania ich do odpowiedzialności w trakcie pełnienia mandatu parlamentarnego pojawiła się w praktyce dopiero w pierwszych latach przełomu oświeceniowego. Od tego czasu poseł mógł za swoje występki uchybiające poselskiej godności być stawiany, pomimo chroniącej go suspensy, przed Marszałkiem Sejmu. W tym też kierunku podążyła późniejsza ewolucja instytucji odpowiedzialności osób chronionych immunitetem<sup>165</sup>.

#### **1.4. Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników państwowych na ziemiach polskich przed rozbiorami i po nich**

Współcześnie pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej definiowane jest w prawie polskim jako odpowiedzialność prawna regulowana aktami prawa powszechnie obowiązującego, realizowana „przez orzekanie sankcji wywołujących bezpośredni skutek wyłącznie w sferze stosunku między takim podmiotem a ukaranym”<sup>166</sup>. Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników odwołujących się do takiego rozumienia sięgają okresu przemian oświeceniowych w XVIII wieku. Jeden z twórców potęgi Prus, Fryderyk

---

<sup>165</sup> W latach późniejszych już sami posłowie wnosili akty dyscyplinarne przeciwko właściwym urzędnikom. Np. Wniosek posła Grajka i towarzyszy w sprawie dochodzenia dyscyplinarnego przeciwko urzędnikom Urzędu Wojewódzkiego pochodzącym z Kongresówki i Małopolski, Zespół Sejm Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 247, s. 3 in.

<sup>166</sup> R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna...*, s. 71.

Wilhelm I, siłę swojego państwa budował m.in. na nowoczesnej administracji. Ze względu na swoje zasługi w tym zakresie przywołany władca określany jest mianem *Vater der Berufsbeamtentums* (ojciec służby cywilnej)<sup>167</sup>. Systemowo kwestię statusu urzędnika regulował cywilny *Landrecht* pruski (*Allgemeine Landrecht für preußischen Staaten*) z 1794 r.<sup>168</sup>. Ustawa ta, jak też podobne tego typu akty francuskie i austriackie przyczyniły się do zrewolucjonizowania nowożytnego prawa kontynentalnego<sup>169</sup>.

Powyższe tendencje znalazły także swoje odzwierciedlenie w programie reform oświeceniowych, jakie podjęto u schyłku dawnej Rzeczypospolitej, najpierw przez Sejm Konwokacyjny w 1764 r.<sup>170</sup>, a potem – w dużo szerszym zakresie – przez Sejm 4-letni<sup>171</sup>. Przemiany w tej dziedzinie nie zostały zahamowane po upadku I Rzeczypospolitej. Wraz ze zmianami w służbie cywilnej w ówczesnym rozumieniu tego pojęcia pojawiła się również kwestia odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników za uchybienia, jakich dopuszczali się w związku z pełnioną służbą<sup>172</sup>.

Pierwszym aktem prawnym z okresu I Rzeczypospolitej, odnoszącym się wprost do urzędników i ich odpowiedzialności, było uchwalone przez Sejm 4-letni w ramach Prawa o miastach z 24 czerwca 1791 r.: Urządzenie wewnętrzne miast wolnych Rzeczypospolitej

---

<sup>167</sup> J. Korczak, *Stulecie polskiego prawa urzędniczego*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3888, 327/2019, s. 84-85.

<sup>168</sup> Szerzej o powinnościach urzędnika pruskiego i sankcji nakładanych na niego z powodu ich naruszenia, patrz m.in.: Z. Naworski, *Obraz urzędnika w przepisach Landrechtu pruskiego z 1794 r.*, Studia Iuridica Lublinensia, 3/2016, s. 709 i n.

<sup>169</sup> J. Korczak, *Stulecie polskiego prawa...*, s. 85.

<sup>170</sup> W. Organiściak, *Wincenty Skrzetuski o zadaniach i potrzebie reformy władz administracyjnych w Rzeczypospolitej (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Regnare gubernare administrare. Z dziejów administracji, sądownictwa i nauki prawa*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 43-52.

<sup>171</sup> Szerzej patrz: J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 321–322.

<sup>172</sup> Kwestia ta nie pojawiła się bynajmniej dopiero w dobie przemian oświeceniowych. Jako problem realny odpowiedzialność służbowa urzędników znajduje odzwierciedlenie w źródłach do dziejów Rzeczypospolitej w XVI/XVII wieku. Jest ona jednak słabo rozpoznana. Próbą przełamania impasu w tym zakresie są badania Adama Moniuszki nad funkcjonowaniem kancelarii ziemskich na Mazowszu w latach 1588-1648, między innymi w kontekście odpowiedzialności ich urzędników za niewłaściwe wykonywanie powierzonych im obowiązków. Patrz A. Moniuszko, *Ochrona prawno-karna i odpowiedzialność urzędników. Wybrane aspekty funkcjonowania kancelarii ziemskich na Mazowszu w latach 1588–1648*, [w:] *Bellicum diplomaticum V Lublinense. Dokumenty, kancelarie i archiwa między wschodem i zachodem Europy*, red. A. Górak, M. Szabaciuk, Lublin 2014, s.295-308.

w Koronie i Wielkim Xięstwie Litewskim<sup>173</sup>. Akt ten jako pierwszy zawierał systematykę stanowisk urzędniczych w organach administracyjnych miast (magistratach) wraz z kryteriami naboru i wymogami kwalifikacyjnymi (art. IX) oraz zasady odpowiedzialności w zależności od rodzaju uchybienia urzędniczego egzekwowanego przed sądami komisji policji (art. X). Omawiany dokument ujmował także, choć dosyć ogólnie, problematykę odpowiedzialności urzędników nie typizując jednak deliktów urzędniczych. W art. X ust. 9 zawierał postanowienie, że „*magistrat mieć będzie władzę wskazywania winy na nieposłusznych rozkazom swoim, miejskich urzędników policyjnych i ekonomicznych tudzież oficjalistów swoich*”. Magistrat nie miał władzy sądowej nad urzędnikami za wyjątkiem przypadku naruszenia przez niego bezpieczeństwa innego urzędnika w miejscu urzędowania. Sankcje wymierzone urzędnikom w związku z innymi deliktami urzędniczymi mogły być zaskarżane do komisji policji magistratu, co nie wstrzymywało egzekucji orzeczonych sankcji. Kary za naruszenie poczucia bezpieczeństwa innego urzędnika nakładane przez magistrat działający jako organ sądowy mogły być zaskarżane do sądu powszechnego<sup>174</sup>. Chociaż konsekwencje za delikty urzędnicze nie zostały w omawianym dokumencie formalnie stypizowane, to łatwo można odróżnić odpowiedzialność *stricte* urzędniczą za naruszenie obowiązków urzędniczych, egzekwowaną w trybie administracyjnym, od odpowiedzialności ponoszonej przez urzędnika na zasadach ogólnych przed sądem. W tej pierwszej należy dopatrywać się genezy interesującej nas odpowiedzialności dyscyplinarnej, choć nie została ona oczywiście w ten sposób nazwana.

Upadek dawnej Rzeczypospolitej przerwał, jak pisze J. Korczak, „*proces aplikacji wszystkich reform Sejmu Czteroletniego, w tym [...] funkcjonowania magistratów, a tym samym stosowanie pierwszego aktu rodzącego się polskiego prawa urzędniczego*”<sup>175</sup>. Dalszy etap ich rozwoju przypada już na czasy zaborów.

Nowe tendencje w organizacji administracji i prawie urzędniczym, w tym także w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, łączy się w literaturze z wprowadzeniem w Xięstwie Warszawskim Kodeksu cywilnego Napoleona<sup>176</sup> oraz Ustawy

---

<sup>173</sup> Patrz Urządzenie Wewnętrzne Miast Wolnych Rzeczypospolitej w Koronie i w Wielkim Xięstwie Litewskim: Prawo Uchwalone Dnia 24. Czerwca Roku 1791, [w:] *Ustawa Rządowa. Prawo Uchwalone Dnia 3 Maia, Roku 1791*, red. P. Dufour, Warszawa 1791, s. 32 in.

<sup>174</sup> Tamże, art. X, pkt 10, s. 26-27.

<sup>175</sup> J. Korczak, *Stulecie polskiego prawa...*, s. 85.

<sup>176</sup> *Kodeks Napoleona z przypisami. Xiąg Trzy*, Warszawa 1810, <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/3661/edition/6697> [dostęp: 19.09.2020 r.].

Konstytucyjnej<sup>177</sup>, która w administracji, a co za tym idzie w sferze organizacji pracy urzędników i ich statusu, wdrażała francuski model ustrojowy oparty na resortowości, hierarchicznej strukturze władz oraz profesjonalnej kadrze urzędniczej<sup>178</sup>. Dekretem z dnia 29 kwietnia 1808 r. o komisjach kwalifikacyjnych dla kandydatów na stanowiska urzędnicze wprowadzono bezwzględna, co koresponduje ze wzorcem pruskim, zasadę profesjonalnego przygotowania urzędnika „do użytecznego sprawowania urzędu”, przed specjalnie do tego powołanymi komisjami egzaminacyjnymi<sup>179</sup>. Istotną rolę w rozwoju administracji i kadry urzędniczej nowego typu odegrały także otwarta w 1808 r. Szkoła Prawa oraz w 1811 r. Szkoła Nauk Administracyjnych, z ich połączenia powstał w 1816 r. Uniwersytet Warszawski<sup>180</sup>.

Podstawowym dla kształtowania się modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników był w Księstwie Warszawskim dekret o ustanowieniu Sądu Kasacyjnego z 3 kwietnia 1810 r., rozpatrującym co do zasady sprawy już wcześniej rozstrzygnięte, ale nieprawomocne<sup>181</sup>. Był on sądem dyscyplinarnym dla prezesa, sędziów i prokuratora Sądu Apelacyjnego oraz sędziów pokoju. Mogli oni być zawieszani w pełnieniu obowiązków, postawieni w stan oskarżenia przed właściwym sądem, a także (za zgodą księcia) zwolnieni z urzędu. Do podjęcia decyzji we wszystkich tych sprawach uprawniony był co najmniej dziewięcioosobowy skład sądzący.

Rozwiązania prawne dotyczące odpowiedzialności urzędniczej z okresu Księstwa Warszawskiego znalazły w dużym zakresie swoją kontynuację w przepisach, jakie przyjęto w Królestwie Polskim<sup>182</sup>. Do tej kwestii odnosiły się akty prawne wagi najwyższej: Konstytucja Królestwa Polskiego z 27 listopada 1815 r. oraz Statut Organiczny Rady Stanu z 26 lutego 1832

---

<sup>177</sup> Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z 22 lipca 1807 r., [w:] *Konstytucje w Polsce : 1791-1990*, T. Kołodziejczyk i M. Pomianowska, Warszawa 1990, s. 37-41.

<sup>178</sup> B. Przywora, *Transformacje ustrojowe polskiej służby cywilnej*, Kraków 2012, s.49-50.

<sup>179</sup> Patrz Wypis z Protokołu Sekretariatu Stanu z 29 kwietnia 1808, „Dziennik Praw” Księstwa Warszawskiego, Nr 1-12, s.70-76, [https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:Dziennik\\_Praw\\_Ksi%C4%99stwa\\_Warszawskiego\\_1-12\\_\(1810\).pdf/120](https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:Dziennik_Praw_Ksi%C4%99stwa_Warszawskiego_1-12_(1810).pdf/120) [dostęp: 20.09.2020 r.].

<sup>180</sup> B. Przywora, *Transformacje ustrojowe...*, s. 50.

<sup>181</sup> Dekret z dnia 3 kwietnia 1810 roku *o ustanowieniu Sądu Kasacyjnego*, „Dziennik Praw” Księstwa Warszawskiego, T.II, Drukarnia XX Pijarów, Nr 13-14, Warszawa 1811. Patrz również G. Smyk, *Francuskie prawo i instytucje ustrojowe w Księstwie Warszawskim*, Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, 62/2007, s. 44.

<sup>182</sup> Patrz A. Heylman, *Rys procesu dyscyplinarnego sądowego*, Warszawa 1844, s. 4.

r.<sup>183</sup>. Mocą art. 63 Konstytucja ustanawiała Radę Stanu, organ kolegialny obradujący „*pod prezydencją Króla lub jego namiestnika*”. Do jej właściwości należało (art. 73 pkt 2), „*stanowić względem oddania pod sąd urzędników administracyjnych mianowanych przez króla za przestępstwa w urzędzie, wyjąwszy tych co są sądom sejmowym ulegli*”. Można więc przyjąć, iż Rada Stanu była dla urzędników z nominacji króla, a nie podlegających sądom sejmowym (należy ją rozumieć jako organ dyscyplinarny w tym sensie, że występowała z wnioskami o ukaranie konkretnych osób).

Zauważalne, choć nie zasadnicze, zmiany w stanie prawnym odnoszącym się do odpowiedzialności urzędników, w tym odpowiedzialności dyscyplinarnej, zaszły w Królestwie Polskim po upadku powstania listopadowego. Zniesiona została Konstytucja Królestwa Polskiego, zastąpiona Statutem Organicznym z 26 lutego 1832 r. Wkrótce weszły w życie przepisy ustawy z 24 grudnia 1832 o organizacji Rady Stanu Królestwa Polskiego. W świetle art. 29 ust. 6 Statutu Organicznego Królestwa do obowiązków Rady Stanu KP należało, m.in. „*stanowienie wyroków oddania pod sąd za przestępstwa z urzędu tych urzędników, którzy bezpośrednio przez Nas lub w imieniu Naszem nominowani będą*”. W praktyce było to powtórzenie art. 73 Konstytucji Królestwa Polskiego<sup>184</sup>.

Odrębny tryb postępowania dla urzędników, którzy dopuścili się deliktu urzędniczego, przewidywały przepisy Statutu Organicznego KP wobec „dyrektorów głównych”, „generalnego kontrolera”, członków Rady Administracyjnej, Rady Stanu oraz komisji rządowych (art. 38) i sędziów (art. 57-58). Uchybienia urzędnicze tych pierwszych podlegały obowiązkowi zgłoszenia ich władcy, który ostatecznie decydował o tym, czy zostaną oni postawieni przed sądem. Sędziowie nominowani przez władcę byli zawieszani w swoich obowiązkach do czasu wyjaśnienia sprawy, a wybieralni – zobligowani na podstawie odrębnych przepisów do powstrzymania się do czasu wyjaśnienia zarzutów od wykonywania swoich obowiązków (art. 57). W razie ich potwierdzenia sędziowie zostawali „oddaleni od urzędów”, ale dopiero wówczas, gdy zarzuty te potwierdził sąd wyższej instancji (art. 58). Przywołane przepisy statuowały odrębność „ścieżki” odpowiedzialności dla urzędników

---

<sup>183</sup> Ustawa Konstytucyjna Królestwa Polskiego z dnia 27-go listopada 1815 roku oraz Statut Organiczny Dla Królestwa Polskiego z dnia 26-go lutego 1832 roku, Biblioteczka Historyczna, Warszawa 1917, s. 21 i n.

<sup>184</sup> Patrz A. Heylman, *Rys historyczny przemian Rady Stanu. W jej atrybucjach, w składzie organicznym i kompletach, w toku epoki od roku 1807 aż dotąd*, T.I., Warszawa 1864, s. 85.

administracyjnych i sędziów. W obu jednak przypadkach wspólny był cel: wymierzenie kary dyscyplinarnej lub skierowanie sprawy do sądu bądź realizacja dwóch jednocześnie.

Istotne zmiany w reżimie prawnym odpowiedzialności urzędniczej wprowadził reskrypt carski z dnia 26 marca 1842 r., zatwierdzający organizację Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu<sup>185</sup>. Została zniesiona także Rada Stanu i z pewnymi wyłączeniami jej kompetencje zostały przeniesione na Zebranie Ogólne Senatu Rządzącego<sup>186</sup>. Rada Stanu została przywrócona z kompetencjami sprzed 1841 r. dopiero w 1861 r.<sup>187</sup>. Oznaczało to także powrót do wspomnianych wcześniej kompetencji w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników podlegających kognicji Rady Stanu.

W międzyczasie usystematyzowano w prawie Królestwa Polskiego kary dyscyplinarne, a także uregulowano zasady i procedurę ich orzekania. W Dziale I, Rozdziale III, Oddziale 3 (§ 68-72) Kodeksu Kar Głównych i Poprawczych z 1847 roku (dalej: KKGiP) ujednociono katalog kar „za przestępstwa i wykroczenia urzędnicze”<sup>188</sup>. Niektóre aspekty ich stosowania i orzekania – o czym będzie jeszcze mowa – uregulowano w części szczegółowej tego aktu.

Dla kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej w zaborze pruskim podstawowe znaczenie miał wspomniany wcześniej *Landrecht*, który – inaczej niż obowiązujący częściowo w Królestwie Polskim<sup>189</sup> – bezpośrednio i bardzo obszernie odnosił się do przewinień urzędniczych. Przedmiotowy Tytuł XX *Landrechtu* (o występkach i karach) Cz. II zawierał ponad 180 paragrafów (§§ 323-508). „Przestępstwa urzędników krajowych” zostały usystematyzowane w Oddziale 8. Wbrew tytułowi wymieniony tam katalog przewinień i sankcji dotyczył ogółu urzędników pruskich<sup>190</sup>. Do problematyki odpowiedzialności

---

<sup>185</sup> Reskrypt carski z dnia 26 marca 1842 r., *zatwierdzający organizację Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu*, Dz. Pr. K.P. z 1842 r., T. 29, s. 287-291.

<sup>186</sup> O tym więcej, A. Heylman, *Rys historyczny przemian Rady Stanu...*, s.85. Patrz także: B. Winiarski, *Ustrój polityczny ziem polskich w XIX wieku*, Poznań 1923, s. 128.

<sup>187</sup> A. Heylman, *Rys historyczny przemian Rady Stanu...*, s. 87-88.

<sup>188</sup> Kodeks Kar Głównych i Poprawczych z 1847, Dział I, Rozdział III, Oddział 3, §68-72: *Za przestępstwa i wykroczenia służbowe*, Warszawa 1847, s. 43-45.

<sup>189</sup> Ciekawa pozycja na ten temat, Patrz Księga I i II., *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, oprac. J. Fiedler, Warszawa 1916.

<sup>190</sup> Patrz Z. Naworski, *Biurokracja pruska w XVIII wieku – na drodze ku Weberowskiemu ideałowi*, [w:] red. T. Bykowska, A. Górak, G. Smyk, *Dzieje biurokracji*, Lublin 2016, s. 147.



dyscyplinarnej urzędników odnosiła się także Ordynacja pruska kryminalna<sup>191</sup>. W kontekście omawianej tematyki na szczególną uwagę zasługuje ustawa z dnia 21 lipca 1852 r. o wykroczeniach urzędników pozasądowych, przeniesieniu ich na inne stanowisko lub przejściu na emeryturę i ich uzupełnieniach<sup>192</sup>. Obejmowała ona nie tylko pragmatykę urzędniczą, ale także sposób funkcjonowania urzędnika w otoczeniu społecznym i rodzinnym oraz życie prywatne i sposób prowadzenia się.

Rozwiązania w zakresie odpowiedzialności cywilnej urzędników, podobnie jak w zaborze pruskim, funkcjonowały także w zaborze austriackim: uregulowane były w procedurze karnej, a rozpatrywanie deliktów urzędniczych należało do właściwości sądów. W 1873 r. wskutek uchwalenia 23 maja (wejście w życie 30 czerwca) ustawy wprowadzającej procedurę karną nastąpiło ujednoczenie praktyk w tym zakresie<sup>193</sup>. Regulacja, o której mowa, potwierdzała m.in. Patent carski z 3 maja 1853 r. o wewnętrznej organizacji sądów i regulaminie sądów oraz systematyzującej katalog kar dyscyplinarnych dla sędziów<sup>194</sup>. W zaborze austriackim, wzorem rozwiązań ogólnokrajowych, szczególną wagę przywiązywano do dyscyplinowania sędziów i urzędników sądowych. Wyrazem tego były kolejne akty: ustawa zasadnicza z 21 grudnia 1867 r. o władzy sędziowskiej<sup>195</sup> oraz ustawa z 21 maja 1868 r. o traktowaniu dyscyplinarnym urzędników sędziowskich<sup>196</sup>. Sprawy dyscyplinarne sędziów i urzędników sądowych rozpatrywane były przez Sąd Najwyższy i kasacyjny (dla najwyższych rangą urzędników), a także właściwy terytorialnie sąd apelacyjny (dla innych urzędników)<sup>197</sup>.

---

<sup>191</sup> *Ordynacja pruska kryminalna*, tłum. I. Stawiarski, Warszawa 1828, s. 79.

<sup>192</sup> Gesetz vom 21. Juli 1852 betr. *die Dienstvergehen der nichtrichterlichen Beamten, die Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand*, GS, z 1852, s. 465.

<sup>193</sup> *Ustawa wprowadzająca procedurę karną z 23 maja 1873 (ogłoszona 30 czerwca 1873)*, [w:] oprac. K.K. Angerman, *Ustawa o postępowaniu karnym obowiązująca w ziemiach Rzeczypospolitej należących przedtem do b. zaboru austriackiego z 23 maja 1873*, Warszawa 1924, s. 6-10.

<sup>194</sup> Patent carski z 3 maja 1853 r. o wewnętrznej organizacji sądów i regulaminie sądów, oraz systematyzującej katalog kar dyscyplinarnych dla sędziów, Dz. U.P. z 1853 r., Nr 81.

<sup>195</sup> Ustawa zasadnicza z dnia 21 grudnia 1867 r. o władzy sędziowskiej, Dz. U. P. z 1867 r., Nr 144.

<sup>196</sup> Ustawa z dnia 21 maja 1868 r. o traktowaniu dyscyplinarnym urzędników sędziowskich, Dz. U. P. z 1868 r., Nr 46. Patrz również L. Krzyżanowski, *Sędziowie w II Rzeczypospolitej. Okręgi apelacyjne: krakowski i katowicki*, wyd.1, Katowice 2011, s. 30.

<sup>197</sup> Więcej na ten temat; K.K. Angerman, *Ustawa o postępowaniu karnym obowiązująca...*, s.300-301.

Przeobrażenia systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej pozostałych urzędników związane są z rozwojem w ramach monarchii austro-węgierskiej w drugiej połowie XIX w. administracji różnych szczebli. Kluczowe znaczenie w tym zakresie przypisuje się ustawie Sejmu Krajowego z 6 grudnia 1883 r. o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną<sup>198</sup>. Generalnie wskazywała ona zakres władzy dyscyplinarnej konkretnych organów nad podlegającymi im urzędnikami. W ten sposób dla Galicji zostały określone zasady odpowiedzialności urzędników zaliczanych do utworzonej na podstawie przyjętej w tym samym roku ustawie o służbie cywilnej (tzw. ustawie Pendeltona), oddzielającej w organach państwa stanowiska polityczne od administracyjnych<sup>199</sup>. Odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegały osoby sprawujące te ostatnie.

August Heylman wyodrębniał w połowie XIX w. trzy rodzaje odpowiedzialności urzędniczej: porządkową, karno-porządkową oraz dyscyplinarną<sup>200</sup>. Najbardziej interesującą odpowiedzialność dyscyplinarną Heylman postrzegał jako skutek deliktów urzędniczych niepodlegających w sposób jednoznaczny ani kryteriom odpowiedzialności porządkowej, ani karnej, tj. wszelkich wykroczeń służbowych, zarzucanych urzędnikowi przez jego przełożonych<sup>201</sup>. W zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej wchodził także, jak ujął to Heylman, „*unoszący się nad niemi [aktami prawnymi] duch inteligencji moralnej władz karność dyscyplinarną praktycznie wykonujących*”. Innymi słowy, odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegał nie tylko ten urzędnik który naruszał przepisy formalne, ale także i ten, który w ocenie zwierzchnika postępował w sposób niegodny sprawowanego urzędu. Odpowiedzialność dyscyplinarna tak ujmowana dzieliła się na odpowiedzialność dyscyplinarną urzędników administracyjnych, skarbowych i policyjnych oraz urzędników sądowych<sup>202</sup>. Żadna z nich nie była jednoznacznie uregulowana i zdefiniowana w przepisach prawa obowiązującego w Księstwie Warszawskim. Po Kongresie Wiedeńskim model

---

<sup>198</sup> Ustawa Sejmu Krajowego z dnia 6 grudnia 1883 roku o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną, Dz. U. i Rozp. Kraj. z 1883 r., Nr 76.

<sup>199</sup> Patrz B. Przywora, *Transformacje ustrojowe...*, s. 48.

<sup>200</sup> Obszerny opis poszczególnych odpowiedzialności, passim A. Heylman, *Rys procesu dyscyplinarnego...*, patrz również W. Ostrożyński, *Odpowiedzialność państwa za bezprawne działanie urzędników*, Przegląd Sądowy i Administracyjny, Lwów 1884, s. 366-367. Przez Ostrożyńskiego kwestia ta rozpatrywana jest przez pryzmat odpowiedzialności państwa za bezprawne działania urzędników.

<sup>201</sup> A. Heylman, *Rys procesu dyscyplinarnego...*, s. 79.

<sup>202</sup> Tamże, s. 6.

odpowiedzialności dyscyplinarnej na ziemiach polskich był odbiciem systemu prawnego danego państwa zaborczego, przy czym utrzymał się silny w tym zakresie wpływ wzorców francuskich na prawodawstwo Królestwa Polskiego.

Pomimo występowania formalnych przesłanek nie wykształciła się w opisywanym okresie na ziemiach polskich w prawie dyscyplinarnym odrębna procedura. W 1825 r. Komisja Rządowa Sprawiedliwości Królestwa Polskiego w ramach prac nad ustawą dyscyplinarną zwróciła się do prokuratora przy Sądzie Apelacyjnym z prośbą o zaopiniowanie następującego katalogu kar dyscyplinarnych dla urzędników: 1) nagana; 2) pozbawienie poborów; 3) kara pieniężna; 4) suspensa (zawieszenie w czynnościach służbowych); 5) przeniesienie na inne stanowisko; 6) destytucja (pozbawienie zajmowanego) stanowiska.

Propozycja ta, jak można sądzić, zmierzała do uregulowania praktyki odpowiedzialności służbowej urzędników w Królestwie Polskim. Organy dyscyplinarne dotychczas stosowały wobec nich następujące kary dyscyplinarne: 1) nagana (ujęta w Kodeksie cywilnym oraz w regulaminie dyscyplinarnym notariuszy za np. niepunktualność); 2) naprawienie szkody, w formie kary pieniężnej, spowodowanej błędną lub opieszłą decyzją urzędnika (w zróżnicowanej wysokości, zależnie od wagi przewinienia); 3) areszt policyjny do 48 godzin w ramach procedury cywilnej; 4) odsunięcie od urzędu – suspensa; 5) przeniesienie na niższe stanowisko w związku z popełnionym deliktem urzędniczym, automatycznie łączące się z obniżeniem wynagrodzenia<sup>203</sup>; 6) degradacja, przeniesienie na niższe stanowisko, ale nie ze względu na przewinienia urzędnicze, lecz braku odpowiednich predyspozycji i kompetencji; 7) destytucja, tj. złożenie z urzędu (najdotkliwsza z kar dyscyplinarnych, wymierzana także przez sądy kryminalne). Przedstawione rozwiązania<sup>204</sup> były podobne do katalogu kar urzędniczych, które znalazły się po roku 1918 we właściwych aktach prawnych regulujących przewinienia w służbie cywilnej<sup>205</sup>.

---

<sup>203</sup> Bywały takie sytuacje, że urzędnikom dany organ wypłacał wynagrodzenie z dużym opóźnieniem lub było ono niepełne. Urzędnicy skarbowi w takich przypadkach kierowali swoje skargi do Ministra Skarbu, np. Informacja w sprawie nieprawidłowości w Izbie Skarbowej w Kielcach przesłana przez poszkodowanego urzędnika do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 maja 1935 r., Dz.L.7454, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 144, s. 2.

<sup>204</sup> A. Heylman, *Rys procesu dyscyplinarnego...*, s. 80-105.

<sup>205</sup> Zanim uchwalono PSCU, urzędników obowiązywały dotychczasowe pruskie ustawy dyscyplinarne. Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej w informacji do wszystkich podległych jednostek, zarówno tych w ministerstwie, jak i szeroko pojętej administracji terenowej, wyjaśniło jakie akty prawne mają stosować

W Królestwie Polskim pierwszą systematykę kar dyscyplinarnych dla urzędników zawierał wspomniany wcześniej– Kodeks Kar Głównych i Poprawczych. Jego katalog obejmował: 1) wykluczenie ze służby; 2) złożenie z urzędu; 3) wytrącenie z czasu służby; 4) oddalenie od urzędu; 4) przeniesienie z wyższego urzędu na niższy; 5) naganę („mniej lub więcej surową” z wpisaniem do akt o przebiegu służby albo bez takiego wpisu); 6) wytrącenie z płacy (zawieszenie wypłaty wynagrodzenia); 7) napomnienie („mniej lub więcej surowe”)<sup>206</sup>.

Skutki kar dyscyplinarnych zależne były od ich rodzaju i surowości. Urzędnicy wykluczeni ze służby tracili dożywotnio prawo ubiegania się o urzędy tak z nominacji, jak i z wyboru. Urzędnik złożony z urzędu tracił prawo ponownego ubiegania się o stanowisko publiczne na trzy lata. Z kolei „wytrącenie z czasu służby” oznaczało utratę na mniej więcej rok prawa do gratyfikacji z tytułu pełnienia funkcji (nagród, wysługi lat, wyróżnień honorowych ze względu na nieskazitelną służbę), przy czym łączna suma strat z tego tytułu nie mogła przekraczać 1/3 rocznych poborów<sup>207</sup>.

Nieco inaczej stypizowane były kary dyscyplinarne dla urzędników w obowiązującej w zaborze pruskim, przywoływanej wcześniej, ustawie z dnia 21 lipca 1852 r. o wykroczeniach urzędników pozasądowych<sup>208</sup>. Zastosowano tam następujący podział kar: 1) kary dyscyplinarne *sensu stricto* (przeniesienie lub całkowite usunięcie z urzędu, a także określane jako porządkowe: wpisy dyscyplinarne, kary pieniężne, w przypadku niższych urzędników także areszt; 2) kary niezaliczane formalnie do dyscyplinarnych, ale wyczerpujących kryterium takiej kary *sensu largo*, tj. dyscyplinujące urzędnika, mające nakłonić go do lepszego pełnienia służby<sup>209</sup>. *Landrecht* pruski cywilny przepisami o odpowiedzialności dyscyplinarnej obejmował wyliczone kategorie urzędników (§ 366-507). Klauzula ogólna zawarta w § 508

---

kierownicy urzędów do spraw dyscyplinarnych. Wyjaśniono także, że istnieją postępowania formalne i nieformalne, jakie kary nałożyć na pracowników niekontraktowych czy w jakim stopniu obniżyć uposażenie. Instrukcja taka była niezwykle istotna w okresie po uzyskaniu niepodległości, ponieważ na terenie całej Rzeczypospolitej panował jeszcze legislacyjny chaos. Okólnik Ministra Byłej Dzielnicy Pruskiej z dnia 25 października 1920 r., L.Dz.I-a.2448 I 20, Zespół Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 391, s. 1.

<sup>206</sup> Kodeks Kar Głównych i Poprawczych..., § 68, pkt 1-8, s. 43.

<sup>207</sup> Kodeks Kar Głównych i Poprawczych..., § 68, pkt 9-10, s. 43.

<sup>208</sup> Gesetz vom 21. Juli 1852 betr. die Dienstvergehen der nichtrichterlichen Beamten, die Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand, GS, z 1852 r., s. 465.

<sup>209</sup> Patrz A. Brand, *Das Beamtenrecht. Die Rechtsverhältnisse der unmittelbaren und mittelbaren Staatsbeamten*, Berlin 1914, s. 673-675.

nakazywała karanie dyscyplinarne wszystkich niewymienionych pracowników urzędów, którzy podlegają przepisom dyscyplinarnym o charakterze szczegółowym.

Odmienne uregulowana była kwestia odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników w zaborze austriackim, gdzie szczególną uwagę w tym zakresie poświęcano sędziom i urzędnikom sądowym. Zgodnie z Patentem carskim z 3 maja 1853 r.<sup>210</sup> o wewnętrznej organizacji sądów (§ 6 lit a-c) wyznaczone jego przepisami specjalne sądy dyscyplinarne mogły nałożyć na sędziów lub urzędników sądowych następujące kary dyscyplinarne: 1) przeniesienie w równej randze na inne miejsce służbowe bez prawa do zwrotu kosztów przesiedlenia (możliwe było zastrzeżenie poprzez zmniejszenie poborów, ale w wysokości nie przekraczającej 1/3 poborów rocznych i na okres nie dłuższy niż trzy lata); 2) przeniesienie w stan spoczynku na czas nieograniczony z uszczupleniem normalnych poborów emerytalnych (orzeczenie miało określać kwotowo wysokość uszczuplenia, ale nie mogło być ono wyższe niż 2/3 normalnych poborów); 3) wydalenie ze służby. Klauzula ogólna cytowanego przepisu głosiła, że każdą z kar dyscyplinarnych należy wpisać do akt osobowych urzędnika oraz powinna ona być miarkowana zależnie od wagi przewinienia urzędniczego, a także z uwzględnieniem szkody, do jakiej przewinienie to doprowadziło.

W 1883 r., w związku z powołaniem do życia służby cywilnej, uregulowana została kwestia odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników do służby tej zaliczonych. Zgodnie z przywoływaną ustawą Sejmu Krajowego z 6 grudnia 1883 r. o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną<sup>211</sup>, władzę tę (nad urzędnikami gminnymi) sprawował naczelnik gminy. Dopuszczała ona także możliwość odwołania burmistrza na wniosek rady miejskiej. W ten sposób punkt ciężkości odpowiedzialności gminnej zaczął się przesuwac z sądownictwa powszechnego (cywilnego, kryminalnego) w kierunku organów administracyjnych, bez wszczynania procedury sądowej.

Podsumowując, problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników znalazła się w polu zainteresowania polskiego prawodawstwa w okresie reform stanisławowskich przypadających na schyłek I Rzeczypospolitej. Ówczesny dorobek próbowano kontynuować

---

<sup>210</sup> Patent carski z 3 maja 1853 r. o wewnętrznej organizacji sądów i regulaminie sądów, oraz systematyzującej katalog kar dyscyplinarnych dla sędziów, Dz. U. P. z 1853 r., Nr 81.

<sup>211</sup> Ustawa Sejmu Krajowego z 6 grudnia 1883 roku o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną, Dz. U. i Rozp. Kraj. z 1883 r., Nr 76.

przy dominujących wpływach wzorców francuskich w okresie Księstwa Warszawskiego<sup>212</sup>. Przyjęte w tym czasie rozwiązania w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników wywarły silny wpływ na regulacje tej problematyki w Królestwie Polskim<sup>213</sup>.

W pozostałych zaborach obowiązywały przepisy pruskie i austriackie. Trwająca przez ich cały okres ewolucja norm odpowiedzialności dyscyplinarnej była wynikiem rosnącej wagi tej problematyki w związku z kształtowaniem się nowoczesnej biurokracji, nabierającej z czasem cech służby cywilnej. Wykładnikiem tego były dążenia do usystematyzowania kar dyscyplinarnych oraz stypizowania kategorii urzędników podlegających karaniu dyscyplinarnemu. Procesy te występowały we wszystkich trzech zaborach.

W prawodawstwie żadnego z państw rozbiorowych nie wykształciła się odrębna procedura dyscyplinarna. Odpowiedzialność dyscyplinarna egzekwowana była w ramach procedury cywilnej, choć same kary dyscyplinarne regulowane były w przepisach karnych. Orzekanie tych sankcji w prawodawstwie wszystkich krajów należało w zasadzie do właściwości sądów dyscyplinarnych, tworzonych w ramach struktur sądownictwa powszechnego. Zauważyć też można obecność elementu administracyjnego (np. udział cara w kierowaniu do sądu spraw dyscyplinarnych wyższych urzędników). Z czasem rola tego czynnika zaczęła wzrastać. Stało się to widoczne w okresie autonomii galicyjskiej, kiedy już ukształtowała się służba cywilna. Władzę dyscyplinarną nad urzędnikami nominowanymi przejęli wówczas ich urzędowi zwierzchnicy, a nad osobami sprawującymi urzędy z wyboru – organy nadzorujące. Musiało to oznaczać przesunięcie odpowiedzialności dyscyplinarnej

---

<sup>212</sup> Szerzej J. Przygodzki, *Administracja skarbowa Księstwa Warszawskiego (1807 – 1813)*, [w:] *Z dziejów skarbowości*, red. R. Wojciechowski, Kolonia 2009, s. 119 in. oraz tenże, *Próby zmiany orientacji politycznej władz Księstwa Warszawskiego po wojnie 1812 r.*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo, 256/1997, s. 134 in.

<sup>213</sup> Z uwagi na to, że w Królestwie Polskim istniał szeroko rozbudowany korpus urzędniczy, pojawiła się propozycja, aby na pierwszym posiedzeniu Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu przedstawić projekt przepisów o nagrodach w służbie cywilnej Królestwa Polskiego. Pełniący obowiązki Naczelnego Prokuratora Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu przesłał do Tajnego Rady Senatora Borakowskiego projekt takiego aktu prawnego, jednocześnie zwracając się z prośbą o możliwie jak najszybsze odesłanie uwag do niego, o ile takie pojawią się w trakcie treści ww. dokumentu. Pismo p.o. Naczelnego Prokuratora Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu do Tajnego Rady Senatora Borakowskiego z dnia 28 października 1858 r., Nr 6825, Zespół Ogólne Zebranie Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 46, s. 1.

urzędników z obszaru właściwości wymiaru sprawiedliwości na obszar sprawowania władzy administracyjnej.

## **1.5. Kształtowanie się kadr i organizacji urzędniczych w II Rzeczypospolitej**

### **1.5.1. Kadry i organizacje urzędnicze w początkowym okresie istnienia II Rzeczypospolitej (1918-1926)**

Zmiany w przepisach dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej służby cywilnej są związane z przemianami w strukturze kadry administracyjnej – właśnie objętej zakresem tejże odpowiedzialności. Niejednokrotnie przepisy dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej tworzono na podstawie hierarchii urzędniczej (np. określenie drogi odwoławczej dla poszczególnych rodzajów urzędników). Wobec tego zdecydowano się na przybliżenie zmian w aparacie urzędniczym (organizacji) w pierwszym rozdziale, co jest niezwykle istotne dla tematu pracy, właśnie z uwagi na ich praktyczny aspekt<sup>214</sup>.

Powstanie niepodległego państwa polskiego wyznacza cezurę zwrotną także w procesie kształtowania się korpusu urzędniczego, tj. jego ustrojowego usytuowania organizacji oraz ram prawnych. Początkowo status prawny urzędników polskich regulowany był przepisami z okresu poprzedniego, przede wszystkim reskryptem Rady Regencyjnej oraz utrzymanymi w mocy przepisami państw zaborczych<sup>215</sup>. W miarę, jak rozwijały się struktury administracyjne

---

<sup>214</sup> Wielu pracownikom różnych jednostek, nie tylko urzędniczych, zależało aby być zrzeszonym w poszczególnych organizacjach. Dawało to także pewną formę wsparcia w przypadku zwolnienia. Dla przykładu można tu wskazać na Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Wiele razy zdarzały się takie sytuacje, że jego Zarząd prosił o przywrócenie do pracy osób, które zostały przez dany zakład zwolnione po osiągnięciu wieku emerytalnego. Miało to miejsce np. w Parowej Cegielni Krzywołąka, gdzie dwóch pracowników zostało wysłanych przymusowo na emeryturę. Wypowiedzenie umowy Zarządu Parowej Cegielni Krzywołąka wobec Andrzeja Kudlińskiego z dnia 17 listopada 1934 r., Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393, s.68. oraz Wypowiedzenie umowy Zarządu Parowej Cegielni Krzywołąka wobec Stanisława Terki z dnia 17 listopada 1934 r., Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393, s.69. W sprawach tych osób związek zainterweniował niestety bezskutecznie. Nie zostali oni przywrócenii do pracy. Pismo przedstawicieli Związku Weteranów Wielkopolskich z dnia 28 listopada 1934 r. do Parowej Cegielni Krzywołąka, Nr 4195/34, Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393, s. 76.

<sup>215</sup> W okresie tym nie były uregulowane m.in. kwestie przejazdów służbowych pracowników. Każdy z nich otrzymywał od właściwego Komisarza Rządowego specjalne zaświadczenie. Widniała w nim informacja

odrodzonego państwa<sup>216</sup>, rosły szeregi kadr urzędniczych. Ich liczebność jest trudna do ustalenia, ponieważ w pierwszych latach istnienia polskiej państwowości nie było, ze względu na brak jednolitej pragmatyki urzędniczej, jasnych kryteriów definiowania urzędników państwowych<sup>217</sup>.

Przed wejściem w życie ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. nie dokonano w statystyce publicznej jednoznacznego zróżnicowania na urzędników państwowych (pełniących urzędy w administracji publicznej) i pracowników publicznych (pracownicy opłacani przez państwo)<sup>218</sup>. Jedynym określeniem, jakie funkcjonowało w obiegu, było pojęcie „pracownika państwowego”, które odnoszono do osób „*pobierających płacę z kasy Skarbu, na którą to grupę składały się rozliczne dykasterie, których interesy nie zawsze są wspólne z najrozmaitszych względów*”<sup>219</sup>.

Aby zostać funkcjonariuszem państwowym, zatrudnionym w korpusie służby cywilnej, kandydat musiał być dorosłym obywatelem polskim (ukończone 18 lat) o nieskazitelnej przeszłości, mającym zdolność do czynności prawnych, zdolnym psychicznie i fizycznie do

---

o tym, że np. Wojciech Sowa z Łaniał, urzędnik skarbowy, jedzie w sprawie służbowej do Warszawy. Wobec tego „*wzywa się władze wojskowe i cywilne o udzielenie mu prawa do bezpłatnego przejazdu tam i z powrotem*”. Zaświadczenie Komisarza Rządu Polskiego na obwód Kutnowsko-Gostyński z dnia 27 listopada 1918 r., Nr 2405, Zespół Starostwo Powiatowe w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19, s. 3.

<sup>216</sup> Szerzej na temat tego procesu patrz J. Przygodzki, *Problematyka reformy administracji w pracach rządowych komisji do usprawnienia administracji II Rzeczypospolitej*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo, 288/2004, s. 281 in. oraz W. Kozyra, *Podziały administracyjne oraz organizacja i funkcjonowanie administracji rządowej*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1918 – 1939*, red. M. Kruszyński i inni, Lublin 2020, s. 79 in., a także Tenże, *Z dziejów korpusu urzędniczego na Lubelszczyźnie w XX wieku*; skład osobowy Wydziału Prezydialnego – Wydziału Ogólnego w Urzędzie Wojewódzkim Lubelskim w latach 1919 – 1939, *Rocznik Chełmski*, 9/2003, s. 195 in.

<sup>217</sup> Ówczesne rozumienie tego pojęcia patrz Korespondencja, zespół Urząd Skarbowy podatków i opłat skarbowych w Łucku, Archiwum Państwowe Ukrainy w Łucku, fond 473, opis 1, s. 7 in.

<sup>218</sup> Warto zauważyć, że w spisie ludności obejmującym lata 1923-1931 używano określenia „urzędnik państwowy” w rubryce „zawód lub zatrudnienie”. Dla przykładu, w Księdze ludności stałej wsi i kolonii Kotfin, Chrostowa, Huby Kotfińskie z lat 1923-1931 r. wskazano na Józefa Wojtala, zatrudnionego na stanowisku urzędnika państwowego, a urodzonego 8 sierpnia 1898 r. we wsi Kotfin. W adnotacji wskazano, że urzędnik ten zmarł w 1924 r. Księga ludności stałej wsi i kolonii Kotfin, Chrostowa, Huby Kotfińskie z lat 1923-1931 r., Zespół Akta Gminy Gidle, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, sygn. 129, s. 5 in.

<sup>219</sup> R. Dzieślewski, *Zasady organizacji pracowników państwowych*, *Nasze Pismo*, 8/1921, s. 3 in.



pełnienia obowiązków służbowych. Kandydat musiał również biegle władać językiem polskim w mowie i w piśmie<sup>220</sup>.

Prawo nie ograniczało możliwości zatrudniania kobiet, zaś o mianowaniu do konkretnej kategorii urzędników decydowało wykształcenie oraz staż pracy. Wyróżniono trzy podstawowe kategorie urzędników: zaliczenie do pierwszej wymagało wykształcenia wyższego, do drugiej średniego, zaś do trzeciej ukończenia co najmniej szkoły powszechnej<sup>221</sup>.

Mianowanie na stanowisko służbowe poprzedzała roczna służba przygotowawcza, po której ukończeniu następowała ocena praktykanta. Jeśli była ona pozytywna kandydat mógł otrzymać mianowanie, jeśli negatywna zwalniano go lub pozwalano na przedłużenie okresu przygotowawczego<sup>222</sup>. Z czasem procedura oceny kwalifikacji kandydatów do służby cywilnej została sformalizowana – w poszczególnych resortach tworzono komisje kwalifikacyjne, sprawdzające poziom przygotowania pretendentów<sup>223</sup>.

W praktyce analizowanego okresu widzimy od początku problemy z przestrzeganiem litery prawa, co szczególnie uderzało w przypadku nierównoprawnego traktowania pań. Gwarantowane konstytucją równouprawnienie kobiet<sup>224</sup> napotkało szereg przeszkód. Już

---

<sup>220</sup> Art. 5 Ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. *o państwowej służbie cywilnej*, Dz. U. Nr 21, poz. 164.

<sup>221</sup> Tamże, art. 11, który dopuszczał w szczególnych przypadkach możliwość mianowania osoby nie posiadającej odpowiedniego poziomu wykształcenia, ale tylko na wniosek władzy naczelnej, decyzją Rady Ministrów.

<sup>222</sup> Tamże, art. 12.

<sup>223</sup> Informacja Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu Departamentu Cei z dnia 2 stycznia 1928 r., w sprawie nominacji Komisarzy Egzaminacyjnych, Nr 103/I/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 5, patrz też Informacja Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 grudnia 1930 r., w sprawie ustalenia składu Komisji Kwalifikacyjnej przy Dyrekcji Cei w Warszawie, Nr W.I.6360/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 197, s. 3 oraz Wniosek Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 stycznia 1928 r., w sprawie Komisji Egzaminacyjnych dla kandydatów na stanowiska administracyjne i techniczne I kategorii w państwowej służbie skarbowej, L. 16993/27/I, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 6 i Wniosek Prezesa Wielkopolskiej Izby Skarbowej do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 lutego 1928 r., o ustanowienie radców Dyrekcji Cei w Poznaniu Komisarzami Egzaminacyjnymi w Wielkopolskiej Izbie Skarbowej, L.z. I-19/Pr. 28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 23.

<sup>224</sup> Art. 96 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 44, poz. 267 stanowi „*Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne na warunkach, prawem opisanych.*”

w ustawie z lutego 1922 r. o państwowej służbie publicznej, teoretycznie nie różnicującej pracowników ze względu na płeć, wprowadzono odrębne przepisy dla kobiet zamężnych. Zapisany w ustawie obowiązek przestrzegania przez organy administracji przepisów prawa cywilnego przy przyjmowaniu do służby kobiet sprawił, iż w myśl przepisów odziedziczonych po zaborcach na podjęcie pracy przez żonę musiał wyrazić zgodę mąż<sup>225</sup>.

Przeciwko tej dyskryminacji protestowały nie tylko kobiety, ale również posłowie płci męskiej, którzy w dyskusji nad projektem ustawy zwracali uwagę, iż: *Niektóre punkty projektu ustawy nie odpowiadają duchowi dzisiejszych stosunków i warunków, np. art. 6 głosi, że kobieta mężatka nie może być urzędniczką i funkcjonariuszką państwową bez zgody męża, to znaczy że równouprawnienie zupełnie nie jest uwzględniane*<sup>226</sup>.

Dodatkową przeszkodę stanowiło gorsze wykształcenie i przygotowanie do zawodu kobiet, niechętnie wysyłanych do szkół wyższych w okresie zaborów, ale największą barierą stały się ograniczenia mentalne ówczesnych obywateli. Otóż utarło się w wielowiekowej tradycji, iż obowiązek utrzymania rodziny spoczywał na mężczyźnie, więc praca kobiety mogła być tylko dodatkiem, uzupełnieniem, niekiedy nieszkodliwą fanaberią dopuszczalną jedynie w stosunku do kobiet niezamężnych. Nie dostrzegano, niekiedy palących, potrzeb osób, które musiały zarabiać na swoje życie<sup>227</sup>.

Mimo tych utrudnień około 20% pracowników administracji publicznej stanowiły w tym okresie kobiety. Co prawda na niższych stanowiskach, z reguły pozbawione szans awansu zawodowego i upośledzone finansowo<sup>228</sup>, ale ofiarnie pełniły swą służbę, próbując przebić się do wyższej kategorii urzędników.

Według danych z 1 marca 1921 r. liczba pracowników państwowych oceniana była na ok. 400 tys.<sup>229</sup>. Jednakże samych urzędników w znaczeniu ówczesnych przepisów regulujących

---

<sup>225</sup> Art. 6 PSCU.

<sup>226</sup> Patrz głos posła NPR Szymona Rajcy w trakcie dyskusji nad projektem ustawy, Sprawozdanie stenograficzne z 211 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 lutego 1921 r., s. 4.

<sup>227</sup> Szerzej M. Łysko, *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej*, Miscellanea historico – iuridica, XIV/2015, z. 1, s. 389 in.

<sup>228</sup> Kobiety w tym okresie zarabiały około 60% tego co otrzymywali za swoją pracę mężczyźni o porównywalnym wykształceniu i stanowisku, Por. tamże, s. 392, jednak ich sytuacja była i tak lepsza niż w sektorze prywatnym, gdzie praca kobiet wyceniana była na około 50 % płacy mężczyzny, patrz Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 2/1923, s. 133 in.

<sup>229</sup> Dla ukazania skali przytoczyć można, iż w Pomorskiej Izbie Skarbowej oraz w urzędach jej podległych

ich status było kilkakrotnie mniej, jako że w statystykach uwzględniano pracowników kolei i poczty (ok. 227 tys. osób). Jeżeli zastosować ściśle kryteria typizacji, to wspomnianego 1 marca 1921 r. urzędników państwowych było 78 700 osób. Blisko połowę tej grupy stanowili policjanci (34 621), a w dalszej kolejności – pracownicy skarbowi (16 355)<sup>230</sup>, funkcjonariusze organów politycznych (11 442), Ministerstwa Robót Publicznych (6784) oraz pozostałych władz publicznych (9498).

Przedstawiony krąg urzędniczy podlegał utworzonej na początku 1921 r. przez Ministra Skarbu Centralnej Komisji Oszczędnościowej. U schyłku 1921 r. kraj zmagał się z narastającą inflacją, Minister Skarbu apelował do interweniujących u niego w sprawie płac urzędniczych przedstawicieli organizacji zawodowych o cierpliwość i wyrozumiałość<sup>231</sup> ze względu na fatalny stan finansów publicznych<sup>232</sup>. Jak się miało okazać, niezadowolający poziom płac urzędniczych istniał praktycznie do końca II RP. Kwestia płacowa<sup>233</sup> oraz wielokrotnie odsuwany w czasie termin uchylecia art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r.,

---

(urzędach skarbowych, kasach skarbowych) pracowało 519 urzędników państwowych, w tym woźni oraz gońcy. Liczba ta wynika ze sprawozdań załączonych przez Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej, Departament 7 Skarbu, urzędowi statystycznemu w Poznaniu 15 marca 1921 r. Pismo Dyrektora Departamentu Skarbu Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej do Urzędu Statystycznego w Poznaniu z dnia 15 marca 1921 r., L. Dz. VII 47421, Zespół Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 885, s. 3.

<sup>230</sup> Dwa lata później urzędników skarbowych było już tylko 15 219, z czego 2209 to kobiety, które stanowiły niespełna 17% całości personelu i to niższego szczebla, bo aż 2137 z nich to pomoc kancelaryjna, patrz Rocznik statystyki ..., 3/1924, s. 194.

<sup>231</sup> L. Pyrża, *Wyteńczyć wszystkie siły*, Nasze Pismo, 8/1921, s. 2.

<sup>232</sup> Odradzające się państwo polskie od początku borykało się z problemami finansowymi, gdyż wycofujący się zaborcy nie tylko zagrabili wszelkie zasoby finansowe, wraz z oszczędnościami Polaków w bankach oraz gromadzonymi latami składkami w kasach firm ubezpieczeniowych, ale również wywieźli, a czego nie mogli zniszczyć, ogromnej wartości dobra prywatne i państwowe, przykłady zniszczeń patrz Komisja Szacunkowa Strat Wojennych Powiatu Brzeskiego, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 54, s. 21 in. oraz Komisja Szacunkowa Strat Wojennych Powiatu Pińskiego, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2125, s. 14 in., Państwowe Biuro odbudowy w Brześciu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 371, s. 1 in., Państwowe Biuro odbudowy w Łunińcu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2429, s. 9 in., Państwowe Biuro odbudowy w Pińsku, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2428, s. 11 in.

<sup>233</sup> Do Ministerstwa Skarbu często wpływały prośby z instytucji podległych w sprawie podwyżek dla różnych urzędników, np. Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 lipca 1929 r., w sprawie podwyżek dla urzędników, L.7808/I-Os/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 122, k. 7/3.

statuującego tymczasowość statusu urzędników podlegających przywołanej ustawie, to podstawowe źródło niezadowolenia polskich kadr urzędniczych.

Unormowanie sytuacji prawnej poprzez uchwalenie jednolitej dla całego kraju pragmatyki służbowej – z czym środowiska urzędnicze wiązały nadzieję na stabilizację zawodową – było podstawowym celem ich przedstawicieli, których tylko pozornie zaspokoilo uchwalenie w lutym wspomnianego powyżej aktu normatywnego. Dążenia te artykułowały prężnie rozwijające się od pierwszych lat istnienia odrodzonego państwa organizacje zawodowe. Tworzyły się one początkowo w pewnej izolacji wynikającej z braku jednolitej dla całego kraju ustawy urzędniczej. Dlatego w pierwszej kolejności starały się zachować autonomię organizacyjną, która w niektórych przypadkach utrzymała się praktycznie przez cały okres istnienia II RP<sup>234</sup>. Od początku jednak zarysowała się oddolna tendencja do łączenia sił

---

<sup>234</sup> Uwagę tę odnieść można przede wszystkim do powstałego w 1919 roku, zrzeszającego urzędników b. dzielnicy pruskiej (Wielkopolska i Pomorze Zachodnie), Związku Towarzystw Polskich Urzędników Państwowych na Poznańskie i Pomorskie (dalej: ZTPUPiP). Przez cały okres międzywojenny wydawał on (z przerwą w 1926 roku), „Głos Urzędnika Polskiego”, na łamach którego prezentowane były stanowiska istotnie różniące się od tych prezentowanych przez SUP. Decydując się bliżej współpracować z SUP, ZTPUPiP przestał wydawać wspomniane pismo, uznając, iż wyrazicielem poglądów i dążeń jego członków będzie „Życie Urzędnicze”. Doświadczenie to okazało się być rozczarowujące, co jest jednym z przyczynków obrazujących wewnętrzne zróżnicowania stanu urzędniczego mogące mieć swoje źródło w utrzymujących się podziałach pozaborowych i animozji dzielnicowych, gdyż powracając w 1927 roku do wydawania „Głosu Urzędnika Polskiego”, w artykule redakcyjnym znalazło się wiele gorzkich spostrzeżeń i refleksji dających wgląd w problem wewnętrznego rozdarcia polskiego stanu urzędniczego, silnie manifestującego się w pierwszych latach odrodzonej polskiej państwowości. Odnosząc się do współpracy z Gazetą Urzędniczą stwierdzano, że nadzieje w niej pokładane „tylko częściowo się ziściły”, a „niezadowolenie i rozgoryczenie członków naszych rosło z dnia na dzień”, co doprowadziło do zerwania współpracy. Podłoże zerwania było jednak głębsze, wynikało z naruszania idei demokratyzmu jako zdolnej trwale łączyć ciągle zdeintegrowane środowisko. Określono, że „doświadczenie ośmioletniej pracy na niwie urzędniczej [...] wykazuje, że ta szczytna idea nie stała się jeszcze ogólnym wyznaniem wszystkich, a specjalnym dążeniem każdego z osobna”. (M. Noskowicz, *Sfinks, Odezwa*, Głos Urzędnika Polskiego, 6/1-2/1927, s. 1-2). Oczekiwania były jednak zasadniczo inne. ZTPUPiP zawieszając wydawanie Głosu Urzędnika Polskiego określiło, co zapewne odnieść można do partykularnego zakresu jego aktywności „jako rzecz obliczoną namały obszar, na Wielkopolskę, by zasiąść jako równi z równymi do rozszerzonego warsztatu pracy, mając przede wszystkim przekonanie, iż obrona naszych interesów dozna całkowitego poparcia, a głos nasz słyszany będzie na całą Polskę”. Rzeczywistość okazała się inna, więc ZTPUPiP powrócił do partykularnego zakresu swojej aktywności, mając na uwadze to, aby dobrze słyszane były w kraju postulaty jego członków. M. Noskowicz, *Koleżanki i koledzy*, Głos Urzędnika Polskiego, 5/3/1925, s. 3.

w celu wyłonienia ogólnokrajowej reprezentacji zawodowej, tak w układzie merytorycznym, jak i terytorialnym.

Pierwszą ogólnokrajową reprezentacją urzędników państwowych był SUP (Stowarzyszenie Urzędników Państwowych). Zostało ono zawiązane 14 października 1919 r. na zebraniu organizacyjnym delegatów urzędów warszawskich<sup>235</sup>. Warszawskie środowiska urzędnicze wcześniej utworzyły Międzyministerialną Komisję Porozumiewawczą. Początkowo SUP liczyło 500 członków, ale wkrótce liczebność jego szeregów z wielokrotnością się: na koniec 1921 r. liczyło ono 6600 członków<sup>236</sup>. W kolejnych latach utrzymywała się silna tendencja progresywna.

Stopniowo SUP zwiększało zasięg działania poprzez powstające w terenie koła. Do 1928 r. tworzyły one okręgi, wówczas zlikwidowane<sup>237</sup>. Przyjmowano do nich nie tylko urzędników administracji ogólnej, ale także skarbowej, szkolnej i państwowej, a po wejściu w życie ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. przede wszystkim urzędników podlegających jej kognicji, tj. zdefiniowanej w przywołanej w ustawie grupy pracowników państwowych o specyficznym statusie, warunkach pracy i oczekiwaniach. SUP od początku było organizacją o charakterze zawodowym upominającym się o prawa pracownicze, socjalne oraz o odpowiedni poziom wynagrodzeń i zabezpieczeń emerytalnych. Obok SUP funkcjonowały także inne organizacje o podobnym charakterze, tak w układzie branżowym, jak i terytorialnym<sup>238</sup>. Raz jeszcze można tytułem przykładu przywołać ZTPUPiP, który zachowywał daleko idącą autonomię nie tylko ze względu na wspomniane wcześniej rozdźwięki z SUP, ale także lokalną specyfikę. Wynikała ona, do czasu uchwalenia wspomnianej ustawy z 1922 r., z tymczasowości struktur urzędniczych w b. dzielnicy pruskiej oraz silnego antagonizmu polsko-niemieckiego podsycanego niezrozumiałą dla polskich urzędników kwestią dalszego utrzymywania Niemców – wbrew protestom – na stanowiskach

---

<sup>235</sup> *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych Rz.P.*, [w:] *Informator jubileuszowy wydany z okazji Walnego Zjazdu Delegatów Kół Stowarzyszenia Urzędników Państwowych R.P. w Toruniu*, Toruń 1933, s.15 oraz A. Skarczyński, *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych*, [w:] *Atlas organizacji społecznych*, Warszawa 1932, s. 19.

<sup>236</sup> P. Górski, *Profesjonalizacja administracji państwowej w Polsce 1918-1939*, Kraków 2011, s. 166.

<sup>237</sup> S. Sasorski, *Walny Zjazd Delegatów Kół SUP*, *Życie Urzędnicze*, 5/10/1928, s. 4.

<sup>238</sup> Patrz *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych Rz. P.*, [w:] *Informator jubileuszowy...*, s. 15 oraz A. Skarczyński, *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych*, [w:] *Atlas organizacji...*, s. 19

urzędniczych oraz polityką nierównego traktowania, urągającego<sup>239</sup> – jak pisano na łamach „Głosu Urzędnika Polskiego” – etyce chrześcijańskiej<sup>240</sup>.

Po uchwaleniu powyższej ustawy SUP było postrzegane jako centralna organizacja zawodowa urzędników w jej rozumieniu. Zarazem taki status SUP deklarował w swoich oficjalnych wystąpieniach jego Zarząd Główny. Organizacja, o której mowa, skupiała w swoich szeregach urzędników zatrudnionych we wszystkich centralnych organach administracji państwowej, tj. ministerstwach i innych urzędach samodzielnych, w instytucjach administracji zespolonej (wojewódzkich i starościńskich, administracji przemysłowej, opieki społecznej, leśnej i dóbr państwowych, robót publicznych itp.), a także skarbowej<sup>241</sup>, szkolnej, sądowej, inspektoratach pracy, urzędach ziemskich, w instytucjach wojskowych, pocztowo-telegraficznych oraz w organach kontroli państwowej. Stan ten jednak sprzyjał wysuwaniu idei unifikacji całego związkowego ruchu urzędniczego wokół SUP<sup>242</sup>. Jednak urzędniczy ruch

---

<sup>239</sup> Z uwagi na badany temat trzeba przedstawić, że Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej ściśle współpracowało z Wielkopolską Izba Skarbową. Przykładem jest to, że np. Wielkopolska Izba Skarbowa udostępniła ministerstwu 25 marca 1921 r. szczegółowy spis urzędników Wielkopolskiej Izby Skarbowej, Urzędu Spirytusowego, Urzędu Opłat Stemplowych oraz urzędów skarbowych znajdujących się na jej terenie. Pismo Wielkopolskiej Izby Skarbowej z dnia 25 marca 1921 r. do Ministerstwa b. dzielnicy Pruskiej, L. 4943 – I – 1761/21, Zespół Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 884, s. 1.

<sup>240</sup> M. Noskowicz, *Traktowanie urzędnika w byłej dzielnicy pruskiej a etyka chrześcijańska*, Głos Urzędnika Polskiego, 1/3/1921, s. 2-3. W artykule znalazły się m.in. zarzuty w stosunku do władz polskich, że nie docenia się pracy polskich urzędników i „za zgodą Berlina” utrzymuje „tych pasożytów”, tj. urzędników pochodzenia niemieckiego na urzędach. Odbierane to było jako wyraz braku zaufania do polskich urzędników, mogących popełniać błędy, jako że „Niemcy z niechęcią zdradzali nam tajemnice urzędowania”, ale nadrabiających to ofiarnością i oddaniem dla państwa, co przez taką politykę władz polski urzędnik musi odczuwać jako wyraz lekceważenia. Swoisty partykularyzm ZTPUPiP wynikał więc tak z antagonizmu polsko-niemieckiego, jak i krytycyzmu wobec polityki władzy centralnej w stosunku do struktur urzędniczych w b. dzielnicy pruskiej. Co ciekawe, właśnie urzędnicy wcześniej pracujący na obszarach państw zaborczych musieli po uchwaleniu nowelizacji PCSU zdać egzamin państwowy, aby móc dalej pracować w korpusie urzędniczym. Było to również tematem burzliwych obrad sejmowych. Stenogram z posiedzenia Sejmu z 11 marca 1924 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021415, s. 30-31.

<sup>241</sup> Od 1924 r., jak sygnalizowano, urzędnicy skarbowi zrzeszali się w SUS, które pozostawało poza strukturami SUP.

<sup>242</sup> Z. Duda, *O potrzebie unifikacji ruchu zawodowego urzędników państwowych*, Życie Urzędnicze, 3/1-2/1926, s. 7-15.

zawodowy nie znalazł w rozważanym okresie właściwej dla siebie formuły organizacyjnej<sup>243</sup>. Skutkiem tego, jak pisał S. Sasorski, były „znaczące różnice w przyjętych w różnych częściach państwa systemach organizacyjnych”<sup>244</sup>.

Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych (dalej: SUS) Rzeczypospolitej Polskiej, pozostające poza strukturami SUP<sup>245</sup>, od 1926 r. zaczęło wydawać „Czasopismo Skarbowe”<sup>246</sup>. Zamieszczano na ich łamach publikacje dotyczące doktryny oraz pragmatyki prawa urzędniczego, a przede wszystkim szeroko rozumianych postulatów urzędników jako grupy zawodowej, formułowanych wobec państwowego pracodawcy, a także informacje o życiu wewnątrzwiązkowym, np. o działalności kół terenowych.

---

<sup>243</sup> Zdarzało się, że organizacje zawodowe urzędników skarbowych i inne instytucje administracji skarbowej współpracowały ze sobą przy różnych projektach. Depesza o organizacji „Dnia Oszczędności” Ministerstwa Skarbu z dnia 12 października 1929 r., L.D.I. 8297/2/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 123, s. 1.

<sup>244</sup> S. Sasorski, *Uzasadnienie urzędniczego ruchu zawodowego*, *Życie Urzędnicze*, 2/3/1925, s.137 in.

<sup>245</sup> Władze SUS otwarcie dystansowało się od aspiracji SUP reprezentowania ogółu organizacji urzędniczych. „Z prawdziwą przykrością” stwierdzało w połowie 1926 roku, „iż wytknięta przez nas linia postępowania nie znajduje aprobaty Zarządu Głównego Stowarzyszenia Urzędników Państwowych, który rości sobie (nie wiadomo z jakiej racji) pewnego rodzaju supremację nad naszym Stowarzyszeniem, oraz nad naszymi posunięciami organizacyjnymi. Zarząd Główny S. U. P. [...] zarzuca nam przede wszystkim, iż S. U. S. przez całe lata nie prowadziło prawie żadnej pracy i nie przejawiało inicjatywy i to do tego stopnia, że nawet jedna z najruchliwszych organizacji, jak T-wo Małopolskich urzędników rachunkowo-kasowych. występuje ze znacznie zdrowszą inicjatywą w sprawach urzędniczych od S. U. S. [...] Nie zamierzamy zdawać sprawozdania przed Zarządem Głównym S. U. P. o naszych pracach i inicjatywie, gdy i S. U. P. nie jest statutowo uprawnione do wnikania i krytyki” (W. Broniewski., P. Michalski, *Ze Stowarzyszenia U.S.: Ciągłe a nieuzasadnione pretensje organizacyjne S.U.P.*, *Czasopismo Skarbowe*, 4/3/1926, s. 44-46). SUS akcentowało w ten sposób dobitnie swoją odrębność statusową i organizacyjną na tle SUP, uchodzącego za najważniejszą organizację zawodową urzędników polskich w II Rzeczypospolitej. W następnych latach odrębność ta systematycznie się pogłębiała.

<sup>246</sup> Pierwszym organem prasowym urzędników skarbowych było „Czasopismo Pracowników Skarbowych”. Wkrótce jednak wydawania go zaniechano, uznając, „że prowadzenie pisma wyłącznie zawodowego nie będzie mogło odpowiedzieć wszystkim potrzebom praktyków skarbowych. Trudności, jakich w pierwszym okresie tworzenia aparatu państwowego nie brakło, uniemożliwiły rozszerzenie ram pisma, a wreszcie wypadki wojenne byt jego przerwały”. Środowisko urzędników skarbowych wzmocnione organizacyjnie powróciło do idei wydawania własnego w poszerzonej formule, tj. m.in. z uwzględnieniem kwestii związkowych i pracowniczych. W. Broniewski, P. Michalski, *Od wydawcy*, *Czasopismo Skarbowe*, 4/1/1926, s. 1.

Urzędnicze organizacje zawodowe czynnie włączyły się w prace nad ustawą z 1922 r. SUP starało się wpływać na ostateczny kształt ustawy poprzez przychylnych posłów, w szczególności Narodowej Partii Robotniczej oraz doświadczonych i oddanych działaczy, takich jak m.in. jego wiceprzewodniczący E. Zaremba, który „przez cały okres uchwalania ustawy emerytalnej i pragmatyki służbowej ani jednej chwili nie przepuścił, by wszelkie usiłowania skierować tam, gdzie tylko była jakakolwiek nadzieja, że słuszne postulaty nasze mogą być życzliwie poparte”<sup>247</sup>.

Uchwalenie 15 lutego 1922 r. ustawy o państwowej służbie cywilnej było ukoronowaniem procesu kształtowania jednolitych dla całego kraju prawnych podstaw funkcjonowania korpusu urzędniczego oraz podstaw – dosyć krytycznie ocenianego przez specjalistów – modelu ustroju administracyjnego i usytuowania w nim kadry urzędniczej<sup>248</sup>. Z perspektywy samych urzędników uchwalenie tego aktu nie było cezurą przełomową, gdyż nie zamykało okresu tymczasowości ich sytuacji służbowej oraz zawodowej. Oczekiwana przez środowiska urzędnicze stabilizacja wiązała się z potwierdzeniem (lub nie, co oznaczało odejście ze służby urzędniczej) praw awansowych, emerytalnych, socjalnych, ubezpieczeń zdrowotnych, opieki zdrowotnej, ochrony prawnej. Niedługo przed sejmowym głosowaniem na łamach „Głosu Urzędnika Polskiego” pisano: „O ile nam wiadomo, projekt nowej pragmatyki służbowej czeka tylko uchwalenia, ale pod ową pragmatyką jak miecz Damoklesa zawisnie nad głową każdego urzędnika artykuł 116 pragmatyki [...]”<sup>249</sup>. Zawieszał on na dwa lata postanowienia art. 33 ustawy, stanowiącego, iż „urzędnik stały posiada wszystkie prawa, zastrzeżone w ustawie niniejszej i może być wydalony lub usunięty ze służby jedynie prawomocnym zarządzeniem władzy, wydanym na mocy tego aktu lub orzeczenia komisji dyscyplinarnej” oraz, że „prowizoryczne<sup>250</sup> mianowanie nie może być podstawą do żądania

---

<sup>247</sup> L. Pyrża, *W sprawie pragmatyki*, Nasze Pismo, 1/8/1921, s.10.

<sup>248</sup> Znamienny tytuł nosił dwuczęściowy artykuł, dotyczący ustrojowych skutków nowej ustawy o państwowej służbie cywilnej, rozpatrujący tę kwestię na bogatym materiale porównawczym: S. Sasorski, *Upośledzenie urzędników administracyjnych w Polsce*, Życie Urzędnicze, 2/3/1924, s. 3-6.

<sup>249</sup> M. Noskowicz, *O nasze postulaty*, Głos Urzędnika Polskiego, 2/1/1922, s. 2.

<sup>250</sup> Ministerstwo Skarbu dostawało też bardzo często prośby od izb skarbowych ws. skrócenia okresu służby przygotowawczej praktykantów na stanowiska urzędników rachunkowych. Przykładem jest Pismo z wykazem praktykantów Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 lipca 1929 r., w sprawie skrócenia czasu praktyki, L.7621/I-08/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 121, k.5 oraz Wniosek tabelaryczny o skrócenie okresu służby przygotowawczej i dopuszczenie do egzaminu praktycznego Izby Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 lipca



*nominacji na urzędnika stałego*”. Art. 116 wstrzymywał analogiczne uprawnienia funkcjonariuszy niższych. W praktyce i jedni, i drudzy funkcjonowali w oparciu o prowizoryczny status sprzed ustawy. Zarazem w mocy pozostawały np. przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej, przewidziane dla urzędników o pełnym statusie. Determinacja władz centralnych, aby w uchwalonej ustawie art. 116 utrzymać w wersji zapisanej w projekcie, była zapewne dyktowana fatalnym stanem budżetu państwa. Do ostatniej chwili działacze SUP zabiegali u posłów, by art. 116 zmodyfikować, a najlepiej usunąć z tekstu ustawy, ale im bardziej zbliżał się termin jej głosowania w Sejmie tym silniejsze były sygnały, że „nie ma wielkiej nadziei”, aby zabiegi te przyniosły oczekiwany skutek<sup>251</sup>. Okazało się jednak, że uchwalenie tego aktu z art. 116 w powyżej podanym brzmieniu to tylko początek wieloletniego, przedłużanego systematycznie kolejnymi rozporządzeniami, okresu urzędniczej tymczasowości<sup>252</sup>.

W opisywanych latach dwuletni termin zawieszenia art. 33 wspomnianej ustawy przedłużony został o rok do 1 kwietnia 1925 r.<sup>253</sup>. Frustrację środowiska urzędniczego pogłębiała ta okoliczność, iż rozporządzenie Rady Ministrów z 26 czerwca 1924 r. o wykonaniu ustępu 3 art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej<sup>254</sup> prolongujące o kolejny rok ważność art. 116 ustawy pragmatycznej uzależniało stabilizację urzędnika na zasadach określonych w ustawie z 1922 r. od złożenia z pomyślnym wynikiem egzaminu w kształcie określonym przepisami tego rozporządzenia. Stan rzeczy, jaki wytworzył się w związku z przedłużeniem terminu obowiązywania art. 116, władze SUP uznały za wysoce niekorzystny. Interweniowały u premiera w sprawie trybu przeprowadzenia tych egzaminów oraz uznały za nieodzowne definitywne przeprowadzenie do 1 kwietnia 1925 r. „całkowitej stabilizacji tych urzędników,

---

1929 r., L. 7631/I-os/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 121, k.5.

<sup>251</sup> L. Pyrża, *W sprawie pragmatyki*, *Nasze Pismo*, 1/8/1921, s. 13-15.

<sup>252</sup> Ze stenogramu posiedzenia Sejmu z 18 grudnia 1925 r. wynika, że sejmowa Komisja Administracyjna wezwała rząd, aby w ciągu 3 miesięcy przedstawił propozycję zmiany art. 116 PCSU, Biblioteka Sejmowa, nr rekordu 000021569, s. 29-31.

<sup>253</sup> J. Kopczyński, *Przepisy normujące stosunek państwowej służby cywilnej*, Warszawa 1925, s.31.

<sup>254</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 1924 r. o wykonaniu ustępu 3 art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej, *Dz. U. z 1924 r.*, Nr 64, poz. 630.

*mianowanych na stałe, którzy odpowiadają ogólnym wymaganiom służby państwowej, określonym w przepisach wydanych w związku z zamierzoną stabilizacją*<sup>255</sup>.

Uprawniona wydaje się zatem konkluzja, że ustawodawca nadał urzędnikom uprawnienia ponad możliwości państwa, więc zmuszony był ich faktyczne nadanie odwlekać. W tym stanie tymczasowości środowiska urzędnicze weszły w następny etap politycznych przemian II Rzeczypospolitej. Zmiana polityczna nie oznaczała bynajmniej radykalnego zwrotu, zerwania ciągłości procesów zachodzących w służbie cywilnej czy urzędniczym ruchu zawodowym, o czym będzie mowa dalej.

### **1.5.2 Kadry i organizacje urzędnicze po przewrocie majowym**

W kolejnych latach zatrudnienie w administracji nieznacznie wzrosło. Z danych publikowanych w roczniku statystycznym wynika, że w stosunku do 1921 roku (ok. 400 tys. etatów) przyrost pracowników był duży, osiągając pułap 480 tys. w 1924 r., w tym 318 150 tzw. etatów niższych i 162 145 wyższych. Dwa lata później nastąpił znaczący spadek do niespełna 448 600 pracowników, w tym 286 527 etatów niższych i 162 066 wyższych. W 1930 nastąpił ponowny wzrost do 475 tys., z czego 295 678 na etatach niższych i 179 322 na wyższych<sup>256</sup>.

Jednak w ściśle rozumianych działach administracji wzrost zatrudnienia był procentowo znacznie niższy, albo wręcz nie było go wcale. Największy wzrost odnotowano w zaliczanych do administracji działach przedsiębiorstw państwowych, takich jak koleje państwowe i poczta. Natomiast w grupie urzędników administracyjnych przyrost był minimalny. W 1926 roku szacowano zatrudnienie w tej grupie na poziomie 42 412 osób<sup>257</sup>. W administracji skarbowej zatrudnienie wzrosło do 17 900 osób w 1924 roku, w tym 16 tys. na etatach wyższych i 1 900 na niższych. W 1926 spadło do niespełna 17, 5 tys., poniżej 16 tys. etatów wyższych i 1,6 tys. niższych. W 1928 roku odnotowano znaczny wzrost etatów do 21 957, z czego ponad 20 tys. etatów wyższych i 1550 niższych. W 1930, w którym kryzys gospodarczy wymusił redukcję etatów, obserwujemy ponowny spadek do niespełna 17,4 tys. pracowników, z tego 15 tys.

---

<sup>255</sup> Szczegółowo na temat stanowiska Zarządu Głównego SUP w tym zakresie, patrz S. Sasorski, *Sprawozdanie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Urzędników Państwowych w Warszawie za 1924 rok*, *Życie Urzędnicze*, 3/3/1925, s. 144-193.

<sup>256</sup> *Rocznik statystyki* ...., 8/1930, s. 523 in.

<sup>257</sup> S. Sasorski, *Administracja państwowa w cyfrach*, *Życie urzędnicze*, 1/1927, s. 3 in.

etatów wyższych i prawie 2,4 tys. niższych<sup>258</sup>. W kolejnych latach utrzymywano zatrudnienie na podobnym poziomie.

Jak widzimy w całym tym podokresie, nawet w latach kryzysowych, zatrudnienie w administracji skarbowej było wyższe niż w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości. Na ile jednak był to wzrost realny? Nie jesteśmy w stanie określić. Wątpliwości wynikają z sygnalizowanej w związkowej prasie praktyki przyjmowania dużej ilości osób na służbę przygotowawczą i wielokrotnego, bezprawnego przedłużania jej poza określone w ustawie limity czasowe. Pozwalało to na generowanie oszczędności i wykorzystywanie taniej siły roboczej, jaką byli praktykanci. Prawdopodobnie mieścili się oni w całości w grupie pracowników tzw. niższych, albo wręcz znajdowali się poza systemem sprawozdawczości<sup>259</sup>.

W analizowanym podokresie pogorszyła się sytuacja kobiet pracujących w służbie cywilnej, co stało się szczególnie widoczne w dobie światowego kryzysu gospodarczego. Stale rosła liczba kobiet podnoszących swoje kwalifikacje, jednak nie miało to dużego wpływu na poziom ich zatrudnienia, ani też możliwości awansu. Jeśli porównamy odsetek studiujących kobiet w poszczególnych latach, to widzimy, że przed wybuchem I wojny światowej (rok akademicki 1910/11) na ziemiach polskich studiowało około 15 tys. osób z czego 13,5 tys. to mężczyźni, zaś 1,5 tys. kobiety. Z prostego wyliczenia wynika, iż kobiety stanowiły 10% populacji studentów. Na najbardziej pożądanym dla pracowników administracji kierunku Prawo studiowało 5 266 osób z tego ani jednej kobiety<sup>260</sup>.

W roku akademickim 1923/24 na 39 tys. studentów polskich uczelni ponad 9 tys. to przedstawicielki płci pięknej, co stanowiło 23%, jednak na Prawie tylko co dziesiąty słuchacz był kobietą<sup>261</sup>. W roku akademickim 1926/27 odsetek studiujących kobiet wzrósł do 25,3%, ale wśród studentów Prawa zmalał do 8,9%. W kolejnych latach obserwujemy wzrost udziału pań wśród studiujących do 28% w roku akademickim 1929/30, zaś wśród słuchaczy Prawa do 12,3%<sup>262</sup>.

---

<sup>258</sup> Rocznik statystyki ... , 8/1930, s. 523 in.

<sup>259</sup> Por. W. Broniewski, *Kwestia urzędnicza na tle aktualnych poczynań sanacyjnych*, Czasopismo skarbowe, 3/1926, s. 43 in.

<sup>260</sup> Rocznik statystyki ... , 8/1930, s. 410.

<sup>261</sup> Kobiety najchętniej studiowały Filozofię – ponad połowa słuchaczek wybrała ten kierunek i ta tendencja utrzymywała się, a nawet rosła w kolejnych latach, por. tamże, s. 410.

<sup>262</sup> Tamże, s. 410.

Zjawisko to nie przełożyło się na zwiększenie zatrudnienia kobiet w służbie cywilnej. Ich procentowy udział zmalał na początku lat trzydziestych do zaledwie około 12%, z czego w wyższych grupach uposażenia kobiety to zaledwie 8%, zaś na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych widzimy jedynie pojedyncze przypadki awansu i to tylko w szkolnictwie i kulturze<sup>263</sup>.

Zachodzące w tym zakresie procesy można tłumaczyć zmianami sytuacji na rynku pracy i w szeroko rozumianej gospodarce. O ile w pierwszym podokresie brakowało mężczyzn, którzy ginęli na wojnach częściej niż kobiety i musieli być zastępowani przez nie również w służbie publicznej, to już dekadę później na rynek pracy weszły nowe roczniki – mniej uszkodzone przez konflikty zbrojne. Ekipa rządząca po przewrocie majowym wprowadziła specjalne preferencje przy zatrudnianiu i zwalnianiu wojskowych i byłych żołnierzy<sup>264</sup>, zaś przy zwolnieniach w dobie Wielkiego Kryzysu wydano zalecenia, by oszczędzać ojców rodzin<sup>265</sup>.

Zachodzące na rynku pracy przemiany odbywały się kosztem kobiet pracujących, jak powszechnie uważano, dla własnego kaprysu. Poglądy na temat tradycyjnych ról mężczyzn i kobiet w rodzinie uległy chwilowemu rozchwianiu w czasach walki o niepodległość i tuż po jej zakończeniu, ale wkrótce odnotowano powrót do starych zasad. Tolerowano pracujące kobiety stanu wolnego, ale mężatki już coraz mniej. Szczególnie wyraźnie obserwujemy ten trend na przykładzie Śląska, który ciesząc się autonomią miał prawo uchylać własne regulacje, znacząco odbiegające od przyjmowanych w pozostałych częściach kraju. W 1926 roku Sejm Śląski uchwalił tzw. ustawę celibatową, która zezwalała na swobodne zatrudnianie w szkolnictwie wyłącznie kobiet niezamężnych<sup>266</sup>.

---

<sup>263</sup> Szerzej patrz M. Pietrzak, *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000, s. 79 in.

<sup>264</sup> Okólnik Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 1924 r., *Zasady redukcji funkcjonariuszów państwowych*, przedruk [w:] *Życie urzędnicze*, 3/1926, s. 63, gdzie mowa o szczególnych preferencjach dla osób zasłużonych dla Ojczyzny, patrz też Rozkazy Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej w Wilnie, Archiwum Państwowe w Wilnie, fond 89, opis 5, s. 3 in. oraz Korespondencja, zespół Akta Komendy Policji Państwowej w Słomimiu za lata 1927 – 1928, Archiwum Państwowe w Wilnie, fond 119, opis 3, s. 19 in.

<sup>265</sup> Por. B. Citko, *Kwestia stabilizacji i zwolnienia ze służby*, *Czasopismo skarbowe*, 4-6/1929, s. 107 in., patrz też J. Urban, *O usuwalność pracownika państwowego*, *Czasopismo skarbowe*, 11/1931, s. 550 in.

<sup>266</sup> Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. w sprawie rozwiązania stosunku służby nauczycielskiej wskutek zawarcia przez nauczycielkę związku małżeńskiego, *Dziennik Ustaw Śląskich* z 1926 r., Nr 8, poz. 12.

Regulacja ta doprowadziła do zwolnienia setek kobiet i miała ogromny wpływ na podejście do zatrudnienia pań również w administracji. Przepisy tego typu nie obowiązywały w pozostałej części kraju, ale zły przykład promieniował na inne prowincje<sup>267</sup>.

Mimo ogromnego zapotrzebowania na osoby wykształcone w administracji, co podkreślano wielokrotnie<sup>268</sup>, ważniejsze okazały się inne względy, zaś odsetek osób z wyższym wykształceniem w służbie publicznej rósł wolniej niż zakładano. W samej skarbowości widzimy w tym podokresie znaczące zmiany: 31 grudnia 1928 roku 6,5% pracowników skarbowości legitymowała się dyplomem studiów wyższych, 16,42% świadectwem szkoły średniej i 77,06 szkoły niższej, w 1931 roku 7,6% urzędników skarbowych miała wykształcenie wyższe, 23,4% średnie i 69% niższe; w 1934 roku osób z wykształceniem wyższym wśród skarbowców było już 8,4%, średnim 24,9%, niższym 66,7%; zaś 1 stycznia 1935 roku dyplomem ukończenia studiów mogło się pochwalić 10,7% pracowników skarbowości, wykształceniem średnim 33,3%, niższym 56%<sup>269</sup>.

Teoretycznie, by znajdować się w grupie urzędników wyższych trzeba było mieć wykształcenie wyższe, ale liczne wyjątki od tej zasady sprawiały, że osoby szczególnie zasłużone dla państwa mogły spodziewać się awansu z pominięciem wymogów formalnych. Przewidziano ten wyjątek już w PSCU z 1922 roku, w art. 12, w którym jest mowa o „wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie”. Dekadę później możliwość stosowania takich wyjątków znacznie rozszerzono<sup>270</sup>.

Problemy z przyciągnięciem, lub zatrzymaniem w zawodzie urzędnika, osób z wykształceniem wyższym, szczególnie prawniczym, wynikały między innymi z małej

---

<sup>267</sup> Szerzej A. Glimos – Nagórska, *Tradycjonalizm śląski a równouprawnienie kobiet. Praca zawodowa i życie codzienne nauczycielek województwa śląskiego (1922 – 1939)*, [w:] *Równe prawa ...*, s. 158 in.

<sup>268</sup> J. Drązek, *O potrzebie wykształcenia prawniczego urzędników państwowych*, *Życie urzędnicze*, 6/1925, s. 318 in., T. Hilarowicz, *System wyszkolenia w administracji ogólnej*, *Życie urzędnicze*, 8-9/1926, s. 260 in.

<sup>269</sup> B. Citko, *Poziom wykształcenia wśród urzędników skarbowych*, *Czasopismo skarbowe*, 3/1935, s. 131 in., patrz jednak Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu za rok 1928, 1-2/1929, s. 33, gdzie dane pozwalające na obliczenie poziomu wykształcenia z podziałem na Straż Graniczną i resztę pracowników, podlegających MS. Wynika z nich, iż o ile w tym roku wykształcenie wyższe posiadało 6,5% pracowników, to bez SG odsetek ten rośnie do 8,37 (tylko 0,27% funkcjonariuszy SG miało wykształcenie wyższe), w przypadku wykształcenia średniego 16,42%, ale bez SG 20,15%, zaś niższego 77,06%, ale bez SG 71,46.

<sup>270</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 października 1932 r., w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. Nr 87, poz. 737.

atrakcyjności finansowej służby. Co prawda prestiż służby publicznej dla państwa polskiego był ogromny, ale płace stosunkowo niskie. Podstawową pensję równoważono szeregiem dodatków i innych profitów<sup>271</sup>, których nie mieli przedstawiciele pozostałych zawodów, ale temat niedostatecznej płacy był stale obecny w dialogu związków urzędniczych z władzami<sup>272</sup>.

\*

W nowej sytuacji politycznej SUS, by odwołać się do konkretnego przypadku i podkreślić znaczenie administracji państwowej dla stabilności i sprawnego działania państwa, wzywało swoich członków do zachowania przede wszystkim lojalności wobec państwa i jego potrzeb<sup>273</sup>. Z czasem jednak w oficjalnych wystąpieniach władz organizacji urzędniczych pojawiać zaczęły się także deklaracje lojalności wobec ekipy sanacyjnej. Był to wynik umacniania się w kraju stosunków autorytarnych. Cezurą zamykającą omawiany okres była śmierć J. Piłsudskiego, która nie zakończyła rządów sanacji (weszły one w nową jakość, która wyrażała się w pogłębieniu tych tendencji). Na tym ogólnym tle omówione zostaną podstawowe dla środowiska urzędników państwowych podlegających ustawie o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. przemiany organizacyjne oraz status prawny i położenie egzystencjalne urzędników, uzależnione w miarę upływu czasu coraz bardziej od polityki państwa.

Ujmując kwestię urzędniczego ruchu zawodowego, obejmującego urzędników podlegających przepisom wspomnianej ustawy, w sposób globalny, zauważyć można silny przyrost liczebny organizacji zrzeszających urzędników spełniających to kryterium. W 1929 r. na łamach „Życia Urzędniczego” ukazał się artykuł, którego autor postawił sobie za cel policzenie i sklasyfikowanie tego rodzaju struktur urzędniczych<sup>274</sup>. Na koniec pierwszej dekady

---

<sup>271</sup> Szerzej patrz. B. Markowski, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa 1931, s. 135 in., który wylicza stosunek poszczególnych dodatków i ulg, sprawiających iż życie urzędnika nie było tak trudne pod względem materialnym, jak przedstawiali je związkowcy.

<sup>272</sup> Memoriał w sprawie poprawy bytu funkcjonariuszów państwowych, *Czasopismo skarbowe*, 1-3/1929, s. 12 in. oraz T. Szturm de Sztrem, *Dlaczego urzędnicy są przeciwni inflacji*, *Życie urzędnicze*, 8/1925, s. 420 in. tenże, *Płace urzędnicze wobec dzisiejszego kryzysu*, *Życie urzędnicze*, 6/1926, s. 166 in, a także J. Stypiński, *Rozważania na temat ustawy uposażeniowej*, *Życie urzędnicze*, 4/1925, s. 226 in.

<sup>273</sup> T. Michciński, *Odezwa Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych do kolegów*, *Czasopismo Skarbowe*, 1/1/1926, s. 41-42.

<sup>274</sup> E. Mieroszewicz, *Stan organizacyjny związków urzędniczych*, *Życie Urzędnicze*, 6/8/1929, s. 2-4.

II Rzeczypospolitej istniało 120 takich organizacji zrzeszających ok. 45 tys. osób<sup>275</sup>. Podzielono je na cztery grupy<sup>276</sup>:

1. ogólnopolskie, zrzeszające urzędników niezależnie od afiliacji dykasteryjnej,
2. ogólnopolskie, ale obejmujące tylko jedną dykasterię,
3. o zasięgu lokalnym (regionalnym), zrzeszające urzędników niezależnie od dykasterii (niekiedy także urzędników samorządowych) lub tylko niektóre dykasterie bądź specjalistów na stanowiskach urzędniczych (np. księgowych),
4. ogólnopolskie lub lokalne obejmujące pewną kategorię urzędników, typizowaną według kryterium wykształcenia.

Tytułem ciekawostki można nadmienić, iż odnotowano tylko jedną organizację urzędniczą, której głównym kryterium wyróżniającym była płeć. Był to Związek Polskich Urzędniczek zrzeszający przedstawicielki wielu dykasterii, który funkcjonował w Krakowie<sup>277</sup>. Autorowi powyższego opracowania udało się oszacować liczebność tylko niektórych spośród istniejących w chwili publikacji organizacji. Najliczniejszą było SUP – 9700 członków, tj. blisko 1/4 ogółu urzędników podlegających przepisom ustawy z 1922 r., jacy byli zrzeszeni w organizacjach urzędniczych.

Liczebności drugiej pod względem znaczenia organizacji urzędniczej, SUS, nie udało się ustalić. Oszacowano ją na „kilka tysięcy członków”. Ściśle z nią współpracujące Stowarzyszenie Urzędników Kontroli Skarbowej (nieco wcześniej wyodrębniło się z SUS) liczyło w 1929 r. 1233 członków<sup>278</sup>. Jeżeli hipotetycznie założyć, iż do organizacji urzędników skarbowych należał co czwarty spośród nich, to liczebność SUS wypadnie oszacować na ok. 3 tys. zrzeszonych. Dane o liczebności związkowych organizacji urzędniczych w omawianym okresie należy traktować z dużą ostrożnością, gdyż występuje pod tym względem różnorodność w źródłach. Brak jest pewnych danych o liczebności SUP po 1930 r. Z informacji pośrednich można wszakże wnioskować, że liczba jego członków rosła. Wystarczy zwrócić uwagę, że o ile w 1933 r. w zjeździe delegatów uczestniczyli przedstawiciele 33 kół, to rok później

---

<sup>275</sup> Była to zaledwie ok. 1/10 ogółu wszystkich pracowników państwowych. Ich liczebność była pod koniec 1929 roku szacowana na ok. 400 tys. Patrz E. Mieroszewicz, *Po Kongresie, Życie Urzędnicze*, 6/21-22/1929, s. 1 in.

<sup>276</sup> E. Mieroszewicz, *Stan organizacyjny...*, s. 2.

<sup>277</sup> Tamże, s. 2.

<sup>278</sup> B. Markowski, *Organizacja władz skarbowych*, [w:] *Odrodzona skarbowość polska*, Warszawa 1931, s. 60.

brało w nich udział 67 delegacji kół<sup>279</sup>. Jan Malański liczebność członków SUP zrzeszających urzędników z działów administracyjnych oszacował w 1934 r. na 5 tys., podczas gdy SUS na ok. 10 tys.<sup>280</sup>.

Do najmniej liczebnych należały: Związek Urzędników Techniczno-Drogowych w Małopolsce (15 członków) oraz Stowarzyszenie Urzędników Rachunkowych (18 osób)<sup>281</sup>. Tak duże rozdrobnienie zawodowego ruchu urzędniczego skutkowało tym, że nie były one w stanie skutecznie reprezentować interesów swoich przedstawicieli. SUP aktywne było w działaniach zmierzających do integracji ruchu związkowego wszystkich pracowników państwowych. Jako jedyna organizacja zrzeszająca członków podlegających przepisom ustawy z 1922 r. wzięła udział w zwołanym na 8 grudnia 1929 r. Pierwszym Ogólnym Kongresie Pracowników Państwowych (dalej: POKPP). Wśród 1500 delegatów obecna była 77-osoba grupa SUP<sup>282</sup>. Była to inicjatywa Centralnej Komisji Porozumiewawczej i Ogólnego Zrzeszenia Związków Stowarzyszeń Funkcjonariuszy Państwowych i Samorządowych Rzeczypospolitej Polskiej. Politycznym patronem był CKW PPS<sup>283</sup>. Uczestnictwo w POKPP dawało asumpt do kojarzenia SUP z lewicą, co w początkach lat trzydziestych ub. wieku się zmieniło.

Istotnym krokiem w kierunku konsolidacji rozproszonego ruchu urzędniczego zmierzającym do wyjścia poza krąg pracowników państwowych podlegających przepisom ustawy z 1922 r. było zorganizowanie 24 listopada 1935 r. przez Centralną Radę Pracowniczą II Ogólnopolskiego Kongresu Pracowniczego. W konkluzjach Kongresu stwierdzono, iż urzędnicy to grupa „niezdolna [...] do jednolitego, wspólnego wystąpienia”. Tym niemniej postanowiono kontynuować wysiłki konsolidacyjne.

Starania łączących się organizacji urzędniczych, by zakończyć wynikający z obowiązywania wspomnianego wcześniej art. 116 stan tymczasowości statusu urzędników przekładający się na niepewność i prowizoryczność sytuacji zawodowej urzędników oraz ich materialnego położenia, zakończyły się fiaskiem. Sytuacja ta powodowała także zawieszenie

---

<sup>279</sup> Sz. Kołakowski, *Sprawozdanie Zarządu Głównego SUP z działalności w 1933 roku*, *Życie Urzędnicze*, 7-8/1934, s. 1.

<sup>280</sup> J. Malański, *Pracownicze związki zawodowe w Polsce*, Warszawa 1934, s. 83.

<sup>281</sup> E. Mieroszewicz, *Stan organizacyjny...*, s. 2.

<sup>282</sup> E. Mieroszewicz, *Po Kongresie...*, s. 2.

<sup>283</sup> A. Skarczyński, *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych*, [w:] *Atlas organizacyjny...*, s. 16.



praw pracowniczych urzędników, a więc prawa do świadczeń socjalnych, ubezpieczeń zdrowotnych, zabezpieczenia emerytalnego itp. Był to efekt utrzymywania się kryzysowych zjawisk gospodarczych, które po 1929 r. zostały spotęgowane przez nasilający się kryzys światowy. W odezwie z początku 1927 r. podpisanej przez liczne urzędnicze organizacje zawodowe znalazła się następująca diagnoza położenia zawodowego i życiowego urzędników: „Przeżywamy obecnie okres bardzo trudny. Uposażenie urzędników nie starczy na pokrycie koniecznych zapotrzebowań życia codziennego; troska o jutro wobec niedokonanych stabilizacji z jednej, a nieszczęsny art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. z drugiej strony, oddziaływa na główną część stanu urzędniczego przygnębiająco. Tak zwane ulgi, a przede wszystkim pomoc lekarska, w obecnej formie nie dają urzędnikom dostatecznych korzyści”<sup>284</sup>. Pod koniec tegoż 1927 r. ważność art. 116 przedłużono do 31 marca 1928 r.<sup>285</sup>, a następnie rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 grudnia 1927 r. – do 31 marca 1929 r.<sup>286</sup>. Po sześciu latach obowiązywania ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. stabilizacją, co uznać można za miarę zaawansowania jej wdrażania, objęto zaledwie 15% urzędników. Kolejne przedłużenie obowiązywania art. 116 ustawy pragmatycznej „Głos Urzędnika Polskiego” uznał za „smutny fakt”, który „nie przyczyni się do uspokojenia rzesz urzędniczych”<sup>287</sup>. Władze zdecydowały się na ten krok pomimo protestów środowiska urzędniczego. Zarząd Główny SUP wydał kategoryczny w tonie okólnik z żądaniami stabilizacji zawodu urzędnika, apelował do rządu, opierając się na obiecującym przebiegu rozmowy jego przedstawicieli z wicepremierem K. Bartlem<sup>288</sup>. W ten sposób stan tymczasowości położenia urzędników podlegających przepisom wspomnianego aktu znów został przedłużony o dwa lata. Temat ten powrócił w 1929 r.

---

<sup>284</sup> M. Noskowicz, *Odezwia Prezesa Związku Głównego Bleńskiego do wszystkich, organizacji Urzędników i Funkcjonariuszy Państwa, Samorządowych i Komunalnych, Zrzeszeń nauczycieli, oraz Urzędn. niezorganizowanych tudzież Emerytów Zach. Woj.*, Głos Urzędnika Polskiego, 6/3/1927, s. 38-39.

<sup>285</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 grudnia 1927 roku w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1927 r., Nr 114, poz. 969.

<sup>286</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 367.

<sup>287</sup> M. Noskowicz, *Stabilizacja urzędników znów odroczone*, Głos Urzędnika Polskiego, 7/1-4/1928, s. 5-6.

<sup>288</sup> Z. Duda, *Konferencja Zarządu Głównego S. U. P. z wicepremierem prof. K. Bartlem*, Życie Urzędnicze (wydanie nadzwyczajne) 4/8/1927, s. 1 in.

Rząd podjął wówczas pracę nad projektem nowelizacji ustawy o państwowej służbie cywilnej zmierzającej do uchylecia art. 116, co było równoznaczne z wejściem w życie w całej rozciągłości art. 33 przyznającego urzędnikom mianowanym na podstawie przepisów ustawy pragmatycznej pełni praw. Kierunek ten akceptowany był przez władze SUP. W odzwierciedlającym ich stanowisko artykule opublikowanym na łamach „Życia Urzędniczego” stwierdzono, że *„tego rodzaju rozwiązanie problemu byłoby najbardziej logicznym, zgodnym z zasadami obecnie obowiązującej ustawy [...] i najkorzystniejszym dla urzędników mianowanych na stałe, z zastrzeżeniem art. 116, jeżeli stabilizacja zostałaby dokonana w sposób racjonalny na podstawach postanowienia art. 116 ust. 3 oraz objęła tych wszystkich urzędników, którzy posiadają zasadnicze kwalifikacje urzędnicze potwierdzone kilkuletnią praktyką”*<sup>289</sup>. Co prawda zgłoszono do projektu rządowego szereg zastrzeżeń szczegółowych, ale dostrzeżono szansę na przełamanie wieloletniego impasu w kwestii stabilizacji statusu prawnego, a co za tym idzie także położenia życiowego urzędników.

Powyższe nadzieje jednak się nie spełniły, mimo że władze oznajmiły przed wygaśnięciem terminu kolejnej prolongaty obowiązywania art. 116 wspomnianej ustawy, iż następnej próby zmian już nie będzie. Tymczasem na posiedzeniu Rady Ministrów, na którym omawiana była sprawa uchylecia przywołanego przepisu, chociaż nie podjęto decyzji o ponownym przedłużeniu terminu ważności, to wskazano inny sposób jego podtrzymania poprzez wysunięcie dwóch przeciwstawnych interpretacji: 1) uchylecie art. 116 ustawy z 1922 r. oznacza, że wszyscy nieustabilizowani do 31 marca 1929 r. urzędnicy zostaną automatycznie ustabilizowani na zasadzie art. 33; 2) wszyscy nieustabilizowani do 31 marca 1929 r. urzędnicy mogą być automatycznie zwolnieni na zasadzie art. 33 ust. 5 tej samej ustawy<sup>290</sup>.

Obie te interpretacje zostały przez rząd uznane za nie do przyjęcia z punktu widzenia interesu państwa, w związku z czym zapowiedział on podjęcie prac nad nowymi regulacjami dotyczącymi prawa urzędniczego i zaproponował, aby do tego czasu utrzymać obecny stan

---

<sup>289</sup> E. Mieroszewicz, *Art. 116 (Ustawy o państwowej służbie cywilnej)*, *Życie Urzędnicze*, 5/1-2/1929, s. 4-5.

<sup>290</sup> Zwolniony urzędnik zawsze mógł wnieść podanie o przywrócenie do służby. W takich przypadkach decydowało Ministerstwo Skarbu. Np. Pismo referendarza zatrudnionego przy 31 Urzędzie Skarbowym w Warszawie do Ministerstwa Skarbu data wpłyńcia do resortu 1 lipca 1935 r., w sprawie ponownego przyjęcia na służbę, Dz.L. 9936, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 142, s.1.

prawny<sup>291</sup>. Rozczarowane tym SUP wyraziło jednak gotowość do prac nad nową ustawą pragmatyczną, proponując utworzenie w tym celu specjalnej komisji przy Radzie Ministrów, w której zasiadać mieli także przedstawiciele organizacji urzędniczych<sup>292</sup>. Inicjatywa ta nie została sfinalizowana. Kolejne nowelizacje ustawy o państwowej służbie cywilnej nie dotyczyły natomiast art. 116<sup>293</sup>.

W omówionym powyżej okresie nastąpiły, w porównaniu do lat poprzednich, silne zmiany w samoorganizacji środowiska urzędników państwowych podlegających normom ustawy o państwowej służbie cywilnej. Ich liczebność oceniano na ok. 45 tys. osób (przy 400 tys. ogólnej liczby szerszej kategorii pracowników państwowych). Na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych byli oni zrzeszeni w ok. 120 organizacjach urzędniczych, tak ogólnych, jak i dykasteryjnych oraz o zasięgu krajowym, a także lokalnym. Największą było SUP (ok. 9,5 tys. członków), aspirująca do przywództwa w całym ruchu zawodowych urzędników państwowych. Kolejne według znaczenia było SUS, nieuznające aspiracji przywódczych SUP, otwarcie manifestujące swoją odrębność statusową oraz dykasteryjność. Różniły je też afiliacje polityczne: SUP kojarzone z lewicą, podczas gdy SUS postrzegane było od powstania jako organizacja prorządowa. W miarę umacniania się władz sanacyjnych organizacje urzędnicze coraz bardziej przechodziły na pozycje popierające ich. Zarysowywać się także zaczęły tendencje zjednoczeniowe, wynikały nie tyle z presji odgórnej, co z dążeń do wzmocnienia siły przebiccia nadmiernie rozproszonego organizacyjnie środowiska urzędników państwowych.

Główną jego troską przez cały omawiany okres była stabilizacja sytuacji zawodowej, a co za tym idzie – życiowej, która formalnie zapisana została w ustawie pragmatycznej, ale

---

<sup>291</sup> E. Mieroszewicz, *Jeszcze art. 116*, *Życie Urzędnicze*, 6/11/1929, s. 2.

<sup>292</sup> Tamże, s. 2.

<sup>293</sup> Urzędnicy, zwłaszcza skarbowi, nigdy nie cieszyli się dobrą relacją z prasą z uwagi na obowiązki jakie musieli wykonywać. Nie uciekli od krytyki na łamach czasopism nawet w tak trudnym czasie dla rozwoju Rzeczypospolitej, czyli międzywojniu. Z tygodniowych sprawozdań sytuacyjnych Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego z 1929 r. wyczytać można, iż nie tylko rząd, ale i urzędnicy obwiniani byli o nadmierny fiskalizm oraz stosowanie obowiązujących przepisów do wykorzystywania obywateli, a także o pobieranie wysokich apanaży przez kierowników jednostek. Tygodniowe sprawozdania sytuacyjne Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Nr 28-30, *Czasopismo „Polonia”* z dnia 5 lipca 1929 r., Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 567, s. 3 in.

faktycznie nie następowała wskutek przedłużania na kolejne okresy obowiązywania przejściowego (na dwa lata) art. 116 oraz szeregu dalszych przepisów uzależniających sytuację zawodową urzędnika od woluntarystycznych decyzji organów zwierzchnich. Pomimo starań organizacji urzędniczych stanu tymczasowości w położeniu urzędników państwowych nie udało się przewyciężyć.

### **1.5.3. Kadry i organizacje urzędnicze w ostatnich latach II Rzeczypospolitej**

W drugiej połowie lat trzydziestych nadal w Polsce odczuwalne były skutki kryzysu gospodarczego, dlatego też starano się utrzymać zatrudnienie w służbie publicznej na niskim poziomie. Liczba funkcjonariuszy publicznych liczona była w 1934 roku na 438 tys., ale niemal połowa z tego przypadła na pracowników przedsiębiorstw państwowych. Jeśli odliczyć tę kategorię, to zostaje 242 tys., zaś po odliczeniu nauczycieli, policji i innych służb mundurowych administracja cywilna szacowana była na 72,4 tys., z czego w skarbowce 20 tys. (13 tys. urzędników wyższych i 7 tys. niższych)<sup>294</sup>.

W 1936 roku liczbę funkcjonariuszy publicznych szacowano na 337 tys., z czego 251 tys. to tzw. „administracja właściwa”, zaś po odliczeniu nauczycieli i służb zostaje 76,7 tys. administracji cywilnej, z czego w skarbowce aż 25 tysięcy (17 tys. urzędników wyższych i 8 tys. niższych) – co daje znaczący przyrost w ciągu dwóch lat. Dwa lata później liczby te niewiele się zmieniły: 346 tys. wszystkich funkcjonariuszy publicznych, bez pracowników przedsiębiorstw państwowych 255 tys., administracja cywilna 74,1 tys., w skarbowce 25 tys. (18,8 tys. urzędników wyższych i 6,2 niższych)<sup>295</sup>.

Trudniej dla tego okresu obliczyć procentowy udział kobiet wśród funkcjonariuszy publicznych ze względu na sposób publikowania danych. Nie dla każdego rocznika podano liczbę pań w służbie publicznej, a do tego nie wyodrębniono kobiet wśród skarbowców. W 1933 roku na 387 tys. wszystkich funkcjonariuszy publicznych 333 tys. to byli mężczyźni i 54 tys. kobiety, które stanowiły niespełna 14% wszystkich pracowników w tej grupie. Administracja i „nauczycielstwo” zostały policzone razem – suma wyniosła 124 tys. z czego 78 tys. to mężczyźni i 46 tys. kobiety, stanowiące w tej grupie 37%. Cztery lata później podano dokładnie takie same liczby. Jednak musimy przyjąć, iż zdecydowana większość pań znalazła

---

<sup>294</sup> Mały rocznik statystyczny za 1936 rok, s. 250 in.

<sup>295</sup> Mały rocznik ... , z 1938, s. 344 in.

zatrudnienie w szkolnictwie, zaś odsetek pracujących w administracji cywilnej, w tym również w skarbowości był znacznie mniejszy, nieprzekraczający 10%<sup>296</sup>.

Nierównoprawnemu traktowaniu kobiet na rynku pracy w tym podokresie sprzyjały te same czynniki, które opisano wcześniej, dodatkowo zaś kolejne dyskryminujące uchwały władz autonomii śląskiej, które rozciągnęły ograniczenia w stosunku do pań zamężnych na stanowiska w administracji<sup>297</sup>. Przepisów tych nie stosowano w pozostałej części kraju, a po latach walki o prawa kobiet doprowadzono do częściowego uchylecia ich również na Śląsku w 1938 roku<sup>298</sup>, jednak zły przykład przez lata oddziaływał i dawał pretekst do gorszego traktowania przedstawicielek płci pięknej<sup>299</sup>.

W analizowanym podokresie nie milkły wezwania do dbałości o lepsze wykształcenie urzędników. Nadal żądano podnoszenia kwalifikacji, zaś szczególnie pożądanym wykształceniem wciąż były studia prawnicze<sup>300</sup>. W roku akademickim 1933/34 na wszystkich polskich uczelniach studiowało 49,6 studentów w tym 14 tys. kobiet, co stanowiło ponad 28% wszystkich słuchaczy. Spośród nich 15,3 tys. studiowało Prawo (12,7 tys. na uczelniach państwowych, 2,6 tys. na prywatnych), zaś wśród słuchaczy pań było 2,6 tys., co daje w przeliczeniu około 17%. W roku akademickim 1936/37 ogółem odnotowano 48,2 tys. wszystkich studentów, z czego 13,1 tys. kobiet, co wynosiło ponad 27% całości. Studia prawnicze znalazły uznanie wśród 14,3 tys. osób (11 tys. na uczelniach państwowych i 3,3 tys. na prywatnych), a wśród nich 2,4 tys. pań, co w przeliczeniu daje 16,78%, a więc zbliżony wynik do odnotowanego trzy lata wcześniej<sup>301</sup>.

---

<sup>296</sup> Tamże, z 1937, s. 338 i z 1938, s. 344.

<sup>297</sup> Ustawa z dnia 22 czerwca 1934 r. o stosunkach służbowych śląskich funkcjonariuszów publicznych, Dz. U. Śl., Nr 18, poz. 37.

<sup>298</sup> Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o zmianie ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli, Dz. U. Nr 27, poz. 243.

<sup>299</sup> Przeciwno tej dyskryminacji występowali niektórzy mężczyźni, próbując walczyć ze stereotypami i podkreślając znaczenie pracy kobiet, patrz B. Citko, *Praca kobiet*, Czasopismo skarbowe, 7/1936, s. 336 in., oraz tenże, *Kobieta w domu, czy w biurze?* Czasopismo skarbowe, 9/1936, s. 4 in.

<sup>300</sup> Por. B. Citko, *Poziom wykształcenia wśród urzędników skarbowych*, Czasopismo skarbowe, 3/1935, s. 131 in.

<sup>301</sup> Mały rocznik ... z 1938 r. s. 324 in.

Ostatnie lata niepodległości nie przyniosły wyraźnej poprawy sytuacji materialnej funkcjonariuszy publicznych<sup>302</sup>. Można zrozumieć, iż rząd borykający się jeszcze ze skutkami wielkiego kryzysu nie kwapił się z podwyżkami, jednak w miarę upływu lat urzędnicy tracili cierpliwość i coraz natarczywiej domagali się podwyżek płac<sup>303</sup>. Do tego dochodziły zadrażnienia na linii podwładny – przełożony sygnalizowane w branżowej prasie oraz ogólne warunki pracy, na które narzekali pracownicy. Praca po godzinach, często do późnej nocy, bez możliwości domagania się wypłaty wynagrodzenia za nadgodziny<sup>304</sup>. Borykający się z nadmiarem zadań kierownicy wykorzystywali swoich pracowników, co skłaniało ich do poszukiwania opieki w strukturach związków zawodowych.

\*

Po 1935 r. nastąpiły dalsze, niekorzystne przeobrażenia w położeniu urzędników i funkcjonowaniu urzędniczego ruchu zawodowego. Śmierć Józefa Piłsudskiego oznaczała zmianę przywództwa w obozie sanacji<sup>305</sup>, a wejście w życie napisanej z myślą o nim Konstytucji kwietniowej przyniosło nasilenie tendencji autorytarnych. Jednym z priorytetów rządzących stało się dalsze wzmocnienie roli państwa oraz usprawnienie jego struktur.

Zmieniało to w sposób zasadniczy polityczne uwarunkowania służby urzędniczej, od której jeszcze silniej niż dotąd zaczęto wymagać posłuszeństwa wobec państwa, tak w wymiarze deklaratywnym, jak i realnym. Wyrazem tego było pojawienie się na łamach organów ruchu urzędniczego publikacji zawierających zapewnienia o lojalności urzędników państwowych względem państwa i organów władzy publicznej. Podkreślano w związku z tym specyfikę i ograniczoność środków działania, jakimi dysponują organizacje urzędnicze. Muszą one z nich korzystać w sposób odpowiedzialny, czego wymaga „*interes Państwa (sic!) i porządek prawny. Stosunek pracownika państwowego do państwa nie może być upodobniony do stosunku pracownika prywatnego do pracodawcy. Urzędnik służy dobru powszechnemu,*

---

<sup>302</sup> Niekiedy do jej pogorszenia przyczyniały się dodatkowo klęski żywiołowe, por. Korespondencja w sprawie strat w wyniku powodzi, zespół Powiatowy Komitet Pomocy Ofiarom Powodzi w Kownie, Archiwum Państwowe w Łucku, fond 471, opis 1, s. 3 in.

<sup>303</sup> *Memoriał do Ministra Skarbu w sprawie podwyżek płac*, [w:] *Czasopismo skarbowe*, 7/1936, s. 336 in. oraz B. Citko, *Sprawy palące*, *Czasopismo skarbowe*, 1/1937, s. 2.

<sup>304</sup> B. Citko, *Podwładny i przełożony*, 10/1936, s. 4.

<sup>305</sup> Szerzej patrz *Źródła do biografii Józefa Piłsudskiego z lat 1867-1892. Niepodległość*, red. A. Borkiewicz, T. XIX, Warszawa 1939, s. 21 in.

*obowiązkiem państwa jest dbać o to dobro*<sup>306</sup>. W relacji zwrotnej państwo musi „*dbać o byt urzędnika i jego rodziny, zapewniając odpowiednie środki utrzymania i zaopatrzenia na starość, na wypadek inwalidztwa oraz śmierci, w interesie służby leży stabilizacja w zakresie prawa urzędniczego i polityki personalnej, stwarzająca należyte stosunki psychiczne, umożliwiające spokojną i wydajną pracę*”<sup>307</sup>. W ten sposób organizacje urzędnicze określiły w nowych warunkach charakter i zakres swojej aktywności.

Największe organizacje urzędnicze, SUP i ZPSRP, jako sygnatariusze Komisji Porozumiewawczej Związków Pracowników Państwowych, Samorządowych i Prywatnych (KPZPPSiP) wsparły program Obozu Zjednoczenia Narodowego A. Koca, podpisując 4 marca 1937 r. oświadczenie, w którym zapewniali o patriotyzmie polskich urzędników, ich ofiarności i oddaniu na rzecz „Państwa” oraz „Narodu” skupionego „*wokół Naczelnego Wodza dla wzmocnienia siły obronnej, która stanowi gwarancję rozwoju oraz potęgi Państwa, opartej zarazem na dobrobycie i wysokiej kulturze szerokich warstw pracujących miast oraz wsi, do czego dążyć należy drogą stałego postępu i realizacji zasad sprawiedliwości społecznej*”<sup>308</sup>.

W coraz bardziej upolitycznionym związkowym ruchu urzędniczym, co dotyczyło także pracowników jako całości, zarysowały się dwie tendencje wiodące. Pierwsza polegała na pogłębianiu się prób konsolidacyjnych. Została ona zapoczątkowana, jak sygnalizowano, pod koniec poprzedniego okresu, ale po 1935 r. zaczęła się coraz silniej zaznaczać. Druga wyrażała coraz większe zainteresowanie poszczególnych organizacji złączenia pracowniczego ruchu zawodowego jako całości.

Odnosząc się do pierwszej z wymienionych kwestii zwrócić należy uwagę na deklarację zacieśnienia współpracy wydaną w lutym 1937 r. na posiedzeniu Międzyzwiązkowego Komitetu Pracowników Państwowych. Jej inicjatorem byli delegaci ZPSRP, a podpisy pod nią złożyli przedstawiciele władz naczelnych SUP, Związku Pracowników Umysłowych Administracji Wojskowej oraz Związku Niższych Funkcjonariuszy. W deklaracji tej stwierdzono, iż nieodzowna jest „*pełna konsolidacja ruchu zawodowego pracowników państwowych*”, a wstępem do niej „*powinno być połączenie różnych organizacji zawodowych pracowników*”

---

<sup>306</sup> B. Citko, *Na właściwym torze*, Czasopismo Skarbowe, 11/8/1936, s. 2.

<sup>307</sup> Tamże, s. 2.

<sup>308</sup> B. Citko, *Ruch pracowniczy wobec deklaracji Obozu Zjednoczenia Narodowego*, Czasopismo Skarbowe, 12/5/1937, s. 1.

*administracyjnych” i złączenie ich w jeden Centralny Związek Pracowników Państwowych. Sygnatariusze deklaracji, o której mowa, wzywali „pozostałe organizacje pracowników administracji państwowej do przystąpienia do wspólnego dzieła”<sup>309</sup>. Wyrażenie gotowości współpracy przez dwie największe organizacje urzędnicze: SUP i ZPSRP świadczyło o przełamywaniu wzajemnych animozji między nimi, wynikających – jak wcześniej wskazano – z aspiracji tego pierwszego do reprezentowania ogółu urzędników państwowych podlegających przepisom PSCU.*

SUP i ZPSRP przystąpiły też, obok 39 innych organizacji pracowniczych, do umowy ideowej KPZPPSiP z 10 września 1936 r. Efektem tej deklaracji było powstanie Centralnej Komisji Porozumiewawczej Związków Pracowniczych reprezentującej interesy 200 tys. pracowników państwowych, w tym urzędników.

Stowarzyszenia urzędnicze zrzeszające osoby podlegające przepisom ustawy o państwowej służbie cywilnej w swojej aktywności po 1935 r. skupiły się na obronie interesów i praw pracowniczych. Z ich agendy praktycznie zniknęła wcześniej pierwszoplanowa kwestia uchylecia art. 116. W pracach rządowych oraz legislacyjnych zgodnie z priorytetami organizacji urzędniczych na czoło wysunęły się problemy zatrudnionych w administracji, tj. zmiany w systemie wynagradzania oraz zabezpieczenia emerytalne i zdrowotne<sup>310</sup>. Po konsultacjach z delegatami Zarządu Okręgowego ZPSRP w Lublinie, by odwołać się do konkretnego przykładu, Zarząd Centralny poczuł się zobligowany, pilnie zająć się następującymi kwestiami: 1) natychmiastową poprawą bytu urzędników nisko i średnio uposażonych poprzez uzyskanie dla nich 15-procentowego dodatku drożyznianego; 2) zwiększeniem liczby etatów w urzędach skarbowych; 3) uzyskaniem od władz zakazu pracy w godzinach wieczornych; 4) stworzeniem możliwości korzystania przez pracowników skarbowych z urlopów wypoczynkowych; 5) zmianą przepisów o pomocy lekarskiej i dentystycznej; 6) uzyskaniem dla pracowników skarbowych 50-procentowej zniżki na przejazdy kolejowe; 7) zmianą statusu pracowników kontraktowych na tymczasowych. Treścią postulatów przeobrażeń prawnych było ogólne żądanie nowelizacji ustawy pragmatycznej oraz

---

<sup>309</sup> B.Citko, *Doniosła decyzja*, *Czasopismo Skarbowe*, 12/4/1937, s. 1-2.

<sup>310</sup> Patrz B.Citko, *Sprawy urzędnicze w Sejmie, Rządzie i społeczeństwie*, *Czasopismo Skarbowe*, 12/3/1937, s. 1-3 oraz B.Citko., *Zarząd Centralny ZPSw obronie honoru skarbowców — w sprawie poprawy bytu — za zniesieniem nadmiernych obciążeń — za oddłużeniem oraz przeciwko prasie antypracowniczej*, *Czasopismo Skarbowe*, 11/15/1936, s. 1-2.



zmiany przepisów o karach dyscyplinarnych<sup>311</sup>. Przytoczony katalog oczekiwań urzędników świadczy o ich trudnym położeniu materialnym, przeciążeniu pracą (z powodu niedoborów kadrowych), naruszaniu praw pracowniczych (do urlopu, opieki zdrowotnej) i niesprawiedliwym traktowaniu (sprawa kar dyscyplinarnych).

Co ciekawe, znaczny rozrost struktur, na tle innych zrzeszeń, zarysował się w omawianym okresie w największej organizacji urzędniczej – SUP. Według stanu z 6 marca 1938 r. liczyło ono 78 kół, 19 w Warszawie i 59 w terenie (nie było okręgów w Poznaniu i Nowogródku). W porównaniu do pierwszej połowy lat trzydziestych ub. wieku oznaczało to istotny wzrost aktywności stowarzyszenia, zwłaszcza w poszczególnych rejonach<sup>312</sup>. Także i w tym wypadku łączyć to zjawisko można z pogarszaniem się sytuacji materialnej i zawodowej urzędników, którzy szans na jej poprawę upatrywali w przystępowaniu do organizacji pracowniczej.

Ogólnie rzecz biorąc pogarszające się położenie urzędników państwowych to podstawowe zjawisko, jakie zarysowało się w omawianym okresie. Tłumaczyć tym można silnie uwidaczniający się w danych latach rozwój ilościowy organizacji urzędniczych. Funkcjonowały one w trudnych warunkach politycznych nasilania się tendencji autorytarnych. Coraz mocniej pracownicy urzędów odczuwali presję czynnika politycznego, zwłaszcza oczekiwanie lojalności wobec organów i instytucji państwa<sup>313</sup>. Szans na zwiększenie swojej siły przebicia wobec państwowych pracodawców upatrywali w konsolidacji organizacyjnej tak w wymiarze ogólnym, jak i dykasteryjnym. Organizacje zrzeszające osoby praktykujące w organach publicznych podlegające przepisom ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. zainteresowane były także włączeniem się do procesów złączenia ruchu pracowniczego jako całości. Tak SUP, jak i ZSPRP zostały sygnatariuszami kolejnych ogólno-pracowniczych porozumień krajowych. Ostatecznie jednak do końca istnienia II Rzeczypospolitej nie powstała

---

<sup>311</sup> B. Citko, *Głosy z terenu*, Czasopismo Skarbowe, 12/9/1937, s. 4-5.

<sup>312</sup> P. Górski, *Profesjonalizacja...*, s. 167.

<sup>313</sup> Konieczność dostosowania się do tendencji autorytarnych widać było już od 1926 r. W odezwie wydanej po wypadkach majowych w 1926 r. określającej, iż „przyczyny tych wydarzeń leżą w rozkładzie moralnym” wzywano do lojalności wobec rządu. Nie dotyczyło to tylko obywateli, ale również wszystkich pracujących w urzędach państwowych. Odezwa do Obywateli Rzeczypospolitej z dnia 16 maja 1926 r., Zespół Zbioru afiszów, plakatów i druków ulotnych do 1939 r., Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 1657, s. 1.

centrala związków urzędniczych ani ogólnokrajowa reprezentacja związkowa wszystkich pracowników<sup>314</sup>.

---

<sup>314</sup> Oznaką wzmocnienia polskości była także inicjatywa Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, w porozumieniu z Mennicą Państwową, w sprawie jednolitych oznak władz, urzędów, zakładów, instytucji i przedsiębiorstw państwowych. Okólnik Nr. 25 Prezydium Rady Ministrów do wszystkich ministerstw z dnia 23 czerwca 1930 r., L.10962/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 129, s. 3.

## Rozdział 2

### Kształtowanie się odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w II Rzeczypospolitej

#### 2.1. Początki organizacji władz skarbowych

Po odzyskaniu niepodległości dla tworzenia podstaw nowego państwa należało wprowadzić jak najszybciej jednolite struktury administracyjne, sądownicze oraz gospodarcze na terenach, które były zajęte przez okupantów. Wiązało się to ze stworzeniem jednolitego ustawodawstwa i systemów (m.in. urzędniczego, monetarnego, podatkowego, celnego oraz skarbowego)<sup>315</sup>.

Punktem wyjścia do dalszych analiz organizacji skarbowej w Polsce jest art. 25 dekretu Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji Władz Naczelných w Królestwie Polskiem<sup>316</sup>, w którym wskazano, że to „do Ministra Skarbu należy przygotowanie, a następnie objęcie i zarząd wszelkich spraw wchodzących w zakres skarbowości państwowej oraz polityki finansowej państwa, podatków, cel, spraw budżetowych, kredytowych, monetarnych i emisyjnych, nadzoru nad zakładami kredytowymi i asekuracyjnymi oraz wszelkiego rodzaju stowarzyszeniami kredytowymi”. Przepis ten jasno określał, iż to właściwy Minister ds. skarbowych kreuje politykę finansową państwa, ale też jest uposażony w liczne kompetencje nadzorcze. Zgodnie z art. 38 wskazanego dekretu Minister Skarbu kieruje Departamentem Skarbu. Administracja państwowa od samego początku znacznie się rozrastała. Dotyczyło to również wskazanego ministerstwa.

---

<sup>315</sup> K. Ł. Niścigorski, *Początki polskich organów skarbowych w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo karne skarbowe – wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. R. Dziembowski, M. Pieńkowska, A. Opalska, Olsztyn 2016, s. 122. W początkowej fazie kształtowania się państwa nie brakowało też skarg do Ministra Skarbu na działanie organów skarbowych. Warto wskazać tu interpelację z 1923 r., ks. Zygmunta Kaczyńskiego, posła na Sejm 1 kadencji, złożoną w sprawie działalności Urzędu Skarbowego w Grodnie oraz Izby Skarbowej w Białymstoku, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 6052/23, s.4.

<sup>316</sup> Dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji Władz Naczelných w Królestwie Polskiem, Dz. U. z 1918 r., Nr 1 poz. 1.

W 1917 r. zostało powołane pod zaborem niemieckim Biuro Organizacyjne Departamentu Skarbu Tymczasowej Rady Stanu (wyodrębnione z Tymczasowej Rady Stanu i utworzone 17 stycznia 1917 r.), a dokładnie 15 października tego samego roku przekształcone w Ministerstwo Skarbu działające przy Radzie Regencyjnej<sup>317</sup>. Można uznać to za jeden z pierwszych zrębów późniejszej skarbowości centralnej<sup>318</sup>. Kolejno okólnikiem z dnia 7 czerwca 1919 r.<sup>319</sup> Zarząd Centralny Ministerstwa Skarbu został podzielony na sześć sekcji oraz trzy dyrekcje na prawach sekcji<sup>320</sup>.

Następnie Władysław Grabski podzielił<sup>321</sup> Ministerstwo Skarbu na Biuro Prezydjalne oraz konkretne departamenty: I Administracyjny, II Kredytowy, III Budżetowy, sekcje: IV opłat Stemplowych, V Podatków Bezpośrednich, VI Monopolowo-Akcyzową i VII Departament Cel. Przeobrażenia organizacyjne i strukturalne przy tak częstej rotacji poszczególnych ministrów były w resorcie na porządku dziennym. Podobnie jak i zmiany w nadzorze nad poszczególnymi jednostkami<sup>322</sup>. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 r.<sup>323</sup> uregulowało dla wszystkich ministerstw podział strukturalny na departamenty i wydziały, ustanawiając konkretne stanowiska kierownicze w takich urządach.

---

<sup>317</sup> Patrz J. Goclon, *Organy polskiej administracji państwowej w Królestwie Polskim 1916-1918. Struktura i gabinety*, Folia Iuridica Wratislaviensis, 3/2/2014, s. 65 in. O tym bardziej szczegółowo pisze W. Suleja, *Próba budowy zrębów polskiej państwowości w okresie istnienia Tymczasowej Rady Stanu*, Wrocław 1981, s. 12 in.

<sup>318</sup> W latach 1917-1918 jeszcze działały (stopniowo likwidowane) utworzone miejscowo służby policyjne i skarbowe państw zaborczych. Taka sytuacja miała miejsce np. na obszarze ówczesnego województwa lubelskiego. Funkcjonariusze pruskich jednostek, w tym przypadku powiatowego urzędu finansowego i komendy powiatowej w Chełmie, otrzymywali comiesięczne stałe wynagrodzenie, bez względu na to, że jednostki te znajdowały się w stanie likwidacji, patrz Lista płac urzędników pruskiego Powiatowego Urzędu Finansowego i pruskiej Komendy Powiatowej w Chełmie z dnia 21 grudnia 1917 r., Zespół C. K. Komendy Powiatowej w Chełmie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 121, s. 2. oraz Lista płac funkcjonariuszy pruskiej Komendy Powiatowej w Chełmie ze stycznia 1918 r., Zespół C. K. Komendy Powiatowej w Chełmie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 121, s. 4 in.

<sup>319</sup> Okólnik Ministra Skarbu z dnia 7 czerwca 1919 r., Dz. Urz. Min. Sk. I, Nr 13/1919, poz. 183.

<sup>320</sup> W tym okresie Ministrem Skarbu był Stanisław Karpiński.

<sup>321</sup> Patrz Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, Dz. Urz. Min. Sk. II, Nr 7/1919, poz. 114, 115 i 116.

<sup>322</sup> Np. Nadzór nad Państwowym Urzędem Eksportu Drzewnego od 26 lutego 1920 r., Dz. Urz. Min. Sk. II, Nr 11, poz. 149 oraz Państwowym Urzędem Naftowym od 16 września 1919 r., Dz. Urz. Min. Sk. I, Nr 30, poz. 446.

<sup>323</sup> Rozporządzenie z dnia 28 października 1920 r. w sprawie biurowości ministerstw, M.P. z 1920 r., Nr 250, wydane na podstawie dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r.

Statut organizacyjny Ministerstwa Skarbu<sup>324</sup> ogłoszony przez ówczesnego ministra Jana Kantego Steczkowskiego kształtował na nowo strukturę resortu w sposób następujący: I Departament Administracyjny, II Departament Kredytowy, III Departament Budżetowy, IV Departament Ceł, V Departament Podatków i Opłat, VI Departament Akcyz i Monopolów.

Jednostki te dzieliły się na poszczególne wydziały. W kolejnych latach struktura ministerstwa ulegała licznym rosztadom, m.in. został utworzony Komitet Ekonomiczny pod przewodnictwem Ministra Skarbu<sup>325</sup>, nastąpiło także włączenie do nadzoru Ministerstwa Skarbu Głównego Urzędu Likwidacyjnego.

Statut Ministerstwa Skarbu z roku 1924<sup>326</sup> wprowadził kolejne zmiany: powołano Departament Prezydialny, Obrotu Pieniężnego, Budżetowy, Ceł, Podatków i Opłat, Akcyz i Monopolów oraz Kasowy. Każdy z poszczególnych departamentów dzielił się na właściwe wydziały. Różnicą do lat poprzednich była zmiana nazw niektórych departamentów (np. Prezydialny – wcześniej Administracyjny, Obrotu Pieniężnego – wcześniej Kredytowy), a także nadzór merytoryczny tychże departamentów nad poszczególnymi instytucjami publicznymi<sup>327</sup>. Ministerstwo Skarbu objęło nadzór nad Prokuratorią Generalną Skarbu Państwa<sup>328</sup> oraz, co jakże istotne, Minister Skarbu zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 maja 1924 r.<sup>329</sup> miał pod swoim zwierzchnictwem Bank Gospodarstwa Krajowego, gdzie był odpowiedzialny również za określenie jego statutu organizacyjnego (art. 2). Reorganizacja struktury ministerstwa następowała nieprzerwanie.

---

<sup>324</sup> Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 74/1921.

<sup>325</sup> Regulamin Komitetu Ekonomicznego, M.P. Nr 48/1923.

<sup>326</sup> Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 65/1924.

<sup>327</sup> M.in. Departamentowi Kasowemu podlegały Centralna Kasa Państwowa i Biuro Znaków Wartościowych. Departamentowi Akcyz i Monopolów podlegały Generalna Dyrekcja Loterii Państwowej i Dyrekcja Monopolu Tytoniowego. Zarzucano też, że instytucje podległe Ministrowi Skarbu nakładają zbyt duże kary finansowe. Było to przedstawione m.in. w interpelacji 1923 r. Franciszka Krempey, posła na Sejm I kadencji, w sprawie niesłychanych kar, nakładanych przez inspektoraty skarbowe na biednych rolników za wyrośnięcie nasienia roślin tytoniowych, Biblioteka Sejmowa, nr rekordu 000019150, s. 1.

<sup>328</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1924 r. *o zmianie ustroju prokuratury generalnej*, Dz. U. z 1924 r., Nr 107, poz. 967.

<sup>329</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 maja 1924 r. *o połączeniu (fuzji) Państwowych Instytucji Kredytowych w Bank Gospodarstwa Krajowego*, Dz. U. z 1924 r., Nr 46, poz. 477.

Dotyczyło to zarówno instytucji podległych, jak i nieustannych zmian wewnętrznych (np. nazw wydziałów w Departamencie Obrotu Pieniężnego z dnia 8 kwietnia 1925 r.<sup>330</sup>).

Odnosząc się do niższych urzędów I i II instancji, dopiero uchwalenie ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych wprowadziło trójstopniowy model podziału w organizacji skarbowej<sup>331</sup>. Wskazuje ona, iż to Ministerstwo Skarbu było naczelną władzą kierowniczą na całym obszarze państwa (art. 1) (wcześniej wydawane były właściwe akty prawne włączające do polskiej administracji skarbowej dawne ziemie zajęte przez okupantów<sup>332</sup>). W art. 2 zostało wskazane, że zarząd skarbowy w poszczególnych częściach obszaru państwa sprawują: izby skarbowe, urzędy skarbowe (podatków i opłat skarbowych, akcyz i monopolów państwowych, kasy skarbowe) oraz odrębne urzędy celne.

Izby skarbowe podlegały wprost Ministerstwu Skarbu i były nadrzędnymi w stosunku do urzędów skarbowych. Tworzono je na określoną liczbę powiatów, stanowiąc okręg skarbowy (art. 3). Urzędy skarbowe podatków oraz opłat skarbowych były w każdym powiecie administracyjnym (art. 4). Siedzibę takiego urzędu wyznaczał Minister Skarbu (art. 4). Urzędników skarbowych powoływał, zwalniał od służby lub przenosił Minister Skarbu – z wyłączeniem urzędników trzech najniższych kategorii płac, a także strażników skarbowych, których mianowali, zwalniali od służby lub przenosili dyrektorzy poszczególnych izb (art. 7). Organizacja władz skarbowych była zależna od podziału administracyjnego kraju<sup>333</sup>. Zgodnie

---

<sup>330</sup> Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M. P. Nr 90/1925.

<sup>331</sup> Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych, Dz.Pr.P.P z 1919 r., Nr 65, poz. 391.

<sup>332</sup> M.in. Ustawa z dnia 8 kwietnia 1919 r. w przedmiocie objęcia przez Ministerstwo Skarbu administracji skarbowej na ziemiach polskich, które wchodziły w skład b. monarchji Austro-Węgierskiej, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 31, poz. 261. Do Ministra Skarbu często wpływały też inne zapytania dotyczące terenów byłych zaborów. Dobrym przykładem jest tu interpelacja Jana Szafranka, posła na Sejm I kadencji, który złożył ją w 1923 r., w sprawie krzywdzenia inwalidów wojennych w b. zaborze rosyjskim przez izby skarbowe, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 15074/23, s. 4. oraz Interpelacja z 1923 r. do Ministra Skarbu złożona przez Tadeusza Regera, posła na Sejm I kadencji, w sprawie niewykonania ustawy z dn. 18 marca 1921 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych oraz wdów i sierot po poległych, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 173/23, s. 2 in. W obu wypadkach chodziło o przestrzeganie właściwych przepisów związanych z wypłatami dla wskazanych grup osób.

<sup>333</sup> Utworzono województwa (warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie, białostockie; Warszawa miała status odrębnej jednostki administracyjnej) jako władze II instancji na czele z wojewodami.

z rozporządzeniem wykonawczym z dnia 30 stycznia 1920 r.<sup>334</sup> wprowadzono na obszar każdego województwa jedną izbę skarbową.

Kontynuując, w myśl powyższej ustawy do kompetencji izb skarbowych należał m.in. nadzór nad podległymi im urzędnikami skarbowymi i terminowymi poborami opłat podatkowych (art. 8 ust. 1), prawidłowe wykonanie budżetu państwa (art. 8 ust. 2)<sup>335</sup>, nadzór nad podległymi im kasami skarbowymi (art. 8 ust. 3) oraz rozstrzyganie spraw w pierwszej instancji niezastrzeżonych dla Ministerstwa Skarbu ani nienależących do zakresu działania urzędów skarbowych, w drugiej i ostatniej instancji – w sprawach należących do zakresu działania podległych im urzędów skarbowych, przy udziale komisji podatkowych apelacyjnych (art. 8 ust. 4).

Warto wskazać również na uprawnienia urzędów skarbowych odnośnie podatków i opłat skarbowych (art. 9). W pierwszej kolejności określały wymiar podatków bezpośrednich i opłat skarbowych przy współdziałaniu komisji podatkowych (art. 9 lit. a), bezpośrednio nadzorowały podatki i opłaty uiszczane przez osoby opodatkowane, inne osoby lub urzędy do tego powołane (art. 8 lit. b), czuwały nad przestrzeganiem opłat ustawowych i stemplowych, a w przypadku naruszeń wymierzały stosowne kary (art. 9 lit. c).

Urzędy akcyzowe i monopolowe w swojej kompetencji miały nadzór nad produkcją, transportem, handlem oraz składami przedmiotów, podlegających opłatom akcyzowym lub stanowiących monopol państwowy (art. 10 lit. a), prawidłowym obliczaniem i uiszczaniem należnych Skarbowi Państwa przychodów z akcyz i monopolów państwowych (art. 10 lit. b),

---

<sup>334</sup> Rozporządzenie wykonawcze z dnia 30 stycznia 1920 r. do ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. *o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych*, Dz. U. z 1919 r., Nr 15, poz. 81.

<sup>335</sup> Warto zwrócić uwagę na żydowskie gminy wyznaniowe, które miały pewną swobodę tworzenia tzw. zamierzeń skarbowych. Można wskazać na przykład Łódzkiej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej. Jak wynikało z zamierzeń skarbowych tejże gminy na rok budżetowy 1930, łącznie pensje członków rabinatu oraz pracowników kancelarii wynosiły kilka razy więcej niż wszystkie wypłacane zasiłki emerytalne dla uprawnionych do tego mieszkańców oraz zatrudnionych pracowników niższego szczebla. Zamierzenia Skarbowe Łódzkiej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej na rok budżetowy 1930, Zespół Łódzka Gmina Wyznaniowa Żydowska, Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 438, s. 20 in. Co ciekawe, Ministerstwo Skarbu wiele razy było proszone np. przez wojewodów o ustanowienie delegatów rządowych przy Zarządach Gmin Wyznaniowych, gdzie występowały niejasności przy rozliczaniu budżetu. Patrz Pismo Wojewody Kieleckiego do Ministra Skarbu z dnia 24 sierpnia 1928 r., w sprawie ustanowienia delegata rządowego przy Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Radomiu, Ad. 5728/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 119, s. 5 in.

a także czuwały nad prawidłowym przestrzeganiem ustaw akcyzowych i monopolowych, co wiązało się z ewentualnym pociąganiem do odpowiedzialności winnych osób (art. 10 lit. c). Kasy skarbowe pobierały i przechowywały pieniądze, a także inne wartości na rachunek Skarbu Państwa, również dokonywały wypłat na podstawie właściwych poleceń i prowadziły rachunkowość wpływów i wydatków rachunków państwowych – były także uprawnione do niektórych czynności bankowych z ramienia Banku Polskiego (art. 11).

Podsumowując, izby skarbowe były instytucjami nadzorującymi i kontrolującymi czynności podległych im urzędów skarbowych oraz kas skarbowych (kierowanymi najpierw do 1925 r. przez skarbnika, a następnie naczelnika). Czuwały też nad prawidłowym poborem opłat i podatków<sup>336</sup>, a także wykonaniem budżetu – zgodnie ze stosownymi kompetencjami. Były również organami odwoławczymi w stosunku do podległych im urzędów. Izby składały się z czterech wydziałów – Ogólnego, Podatków Bezpośrednich, Kasowego, Akcyz i Monopolów Skarbowych. Dyrektor takiej izby był powoływany i odwoływany przez Ministra Skarbu. Dokonywał on rewizji podległych urzędów oraz składał coroczne sprawozdanie z działalności Ministrowi Skarbu<sup>337</sup>. Instytucja dyrektorów izb skarbowych przetrwała tylko do 1926 r., a następnie zostali oni zastąpieni przez prezesów izb.

Warto w tym momencie zadać pytanie, dlaczego zdecydowano się na wprowadzenie powyżej opisanego modelu administracji skarbowej państwa w jego początkowych latach? Do odpowiedzi niezbędne jest wskazanie kontekstu historycznego<sup>338</sup>. Po odzyskaniu

---

<sup>336</sup> W określonych okolicznościach również nakładanych kar, por. Należności z tytułu opłat i kar, zespół Izba Skarbowa w Brześciu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 50, s. 11 in. oraz Należności z tytułu opłat i kar, zespół Urząd Skarbowy w Kobryniu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 360, s. 4 in.

<sup>337</sup> Komenda Straży Granicznej również informowała każdorazowo Ministerstwo Skarbu o zmianach personalnych, nawet w przypadku przenosin strażników do innych miejsc. Pismo Komendy Straży Granicznej do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 kwietnia 1929 r., w sprawie przeniesienia i mianowania na Inspektora Celnego na obszarze W.M. Gdańska dwóch strażników granicznych, L. dz. 1287/I/Tj. 29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 120, s. 1.

<sup>338</sup> Jak już wcześniej wskazano, sytuacja Śląska była zupełnie inna. 13 grudnia 1930 r. wszystkie kluby Sejmu Śląskiego złożyły wniosek o uchwalenie ustawy o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów Biura Sejmu Śląskiego wraz z jej projektem oraz uzasadnieniem (Druk nr 19/III). Była ona wzorowana na PSCU i zawierała 60 artykułów. Rozróżniała funkcjonariuszy od urzędników, jednak już na samym początku (art. 1 i 2 projektu) wskazano, że jeśli mowa o funkcjonariuszach, to chodzi również o urzędników, a także wszystkich pracowników Biura. W uzasadnieniu wskazano na konieczność jej uchwalenia z powodu braku takiej regulacji



niepodległości władze polskie obrały sobie za cel, jak już wspomniano, ujednoczenie poszczególnych struktur administracji. Było to skomplikowane ze względu na to, iż ziemie polskie dotychczas znajdowały się pod zarządem różnych państw i obowiązywały na nich inne regulacje prawne. W myśl tego, priorytetem stało się zatem stworzenie jednolitej administracji skarbowej dla całego kraju.

Początkowo utworzono dwanaście delegacji Ministerstwa Skarbu<sup>339</sup> (w Warszawie, Płocku, Łomży, Kaliszu, Piotrkowie, Częstochowie, Kielcach, Radomiu, Lublinie, Siedlcach, Białej i Suwałkach, dwa zarządy skarbowe w Warszawie dla stolicy i Łodzi dla miasta oraz powiatów łódzkiego, brzezińskiego i części łaskiego). Stopniowo zmieniano – po ustąpieniu okupantów – administrowanie strukturami skarbowymi na kolejnych terytoriach. Ciekawe jest to, że w Małopolsce władzę skarbową sprawowała Dyrekcja Skarbu we Lwowie, a na terenach byłego zaboru pruskiego Komisariat Naczelnej Rady Ludowej (taki model na tych obszarach utrzymano w pierwszych latach po zakończeniu I Wojny Światowej – w Małopolsce wydzielono również inspektoraty ze starostw<sup>340</sup>)<sup>341</sup>.

W początkowym okresie ustawa o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych z 1919 r. obowiązywała na terenach województwa białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego i warszawskiego oraz w mieście stołecznym Warszawa. Kolejne wydawane rozporządzenia dostosowywały organizacyjnie pozostałe obszary państwa do utworzenia na nich instytucji skarbowych. Należy wskazać kilka przykładów takich działań. Rozporządzeniami Ministra Skarbu powstały m.in. izby w Brześciu i Łucku<sup>342</sup>, kolejno izby skarbowe we Lwowie i Krakowie<sup>343</sup>, a w następnych latach dokonywały się zmiany w kierunku

---

obejmujących ww. funkcjonariuszy. Druk Nr 19/III z dnia 13 grudnia 1930 r., Zespół Sejmu Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 98 in.

<sup>339</sup> B. Markowski, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa 1931, s. 86.

<sup>340</sup> art. 2, 5 i 6 Ustawy z dnia 8 kwietnia 1919 r. w przedmiocie objęcia przez Ministerstwo Skarbu administracji skarbowej na ziemiach polskich, które wchodziły w skład b. monarchji Austriacko-Węgierskiej, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 31, poz. 261.

<sup>341</sup> Jak zauważa Bolesław Markowski, *Administracja skarbowa...*, s. 86 in.

<sup>342</sup> W Brześciu dla województwa nowogrodzkiego i poleskiego, w Łucku dla województwa wołyńskiego (Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 kwietnia 1921 r. o utworzeniu Izb Skarbowych w Brześciu i Łucku, Dz. U. z 1921 r., Nr 39, poz. 243).

<sup>343</sup> We Lwowie dla województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, w Krakowie dla województwa krakowskiego (Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 27 kwietnia 1921 r. o utworzeniu Izb Skarbowych we Lwowie i Krakowie, Dz. U. z 1921 r., Nr 41, poz. 254).

dalszego ujednoczenia administracji skarbowej – np. Ministrowi Skarbu został przekazany nadzór nad administracją skarbową w byłym zaborze pruskim<sup>344</sup>, a w 1922 r. zostały wprowadzone właściwe przepisy na obszarze ziemi wileńskiej<sup>345</sup>.

W roku 1923 zgodnie z rozporządzeniem z 1922 r.<sup>346</sup> powstały dyrekcje cel. Ten akt prawny powoływał do życia również urzędy celne, które podlegały właśnie wskazanym powyżej dyrekcjom. Były one uznawane za równorzędne z izbami skarbowymi (składały się z czterech wydziałów: Administracyjnego, Postępowania Celnego, Rachunkowego oraz Kontroli Fachowej). Na ich czele stał prezes. Zasięg tych organów był znaczny. Obejmował często aż dwa województwa<sup>347</sup>. Powstawały coraz nowsze konstrukcje organizacyjne, np. w 1925 r. przy izbach skarbowych ustanowiono oddziały dyrekcji państwowego monopolu spirytusowego<sup>348</sup>.

Oczywiście nie sposób wskazać wszystkich zaistniałych przeobrażeń szeroko rozumianej administracji skarbowej (zmian instytucjonalnych i prawnych) na danych obszarach Rzeczypospolitej w określonych latach, jednakże zamysłem tego podrozdziału było wprowadzenie do struktury administracji skarbowej i jej instancyjności, co niewątpliwie jest bardzo istotne z punktu widzenia badań nad odpowiedzialnością dyscyplinarną urzędników skarbowych w poszczególnych latach. Ważną kwestią było również ukazanie trójstopniowości struktury administracji skarbowej, gdzie najważniejszym zgodnie z hierarchią był Minister Skarbu (naczelnym organem skarbowości i ostateczną instancją odwoławczą), kolejno izby

---

<sup>344</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1921 r. w sprawie przekazania Ministrowi Skarbu administracji skarbowej na obszarze b. dzielnicy pruskiej, Dz. U. z 1921 r., Nr 4, poz. 19.

<sup>345</sup> Patrz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1922 r. o tymczasowym ustroju władz skarbowych na ziemi wileńskiej i o rozciągnięciu na tę ziemię niektórych ustaw i rozporządzeń, Dz. U. z 1922 r., Nr 51, poz. 458; Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lipca 1922 r. o utworzeniu izby skarbowej i urzędów skarbowych na obszarze ziemi wileńskiej, Dz. U. z 1922 r., Nr 58, poz. 522.

<sup>346</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 1922 r. w przedmiocie ustanowienia Dyrekcji cel, jako okręgowych władz II instancji na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego, Dz. U. z 1922 r., Nr 91, poz. 846. Ciekawym jest, że Ministrowi Skarbu zarzucano bojkotowanie społeczności żydowskiej. W tej kwestii interpelacje w 1923 r. złożył Farbstein Szyja Hesel, poseł na Sejm I kadencji. Była ona złożona dokładnie w sprawie uprawiania przez Ministra Skarbu przez podległe jemu urzędy czynnego bojkotu Żydów, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 3568/23, s. 1.

<sup>347</sup> Ówczesne dyrekcje cel znajdowały się w Warszawie, Mysłowicach, Poznaniu i we Lwowie.

<sup>348</sup> Patrz Okólnik Dep. Akc. i Mon. z 1925 r. Nr 56/1925.

skarbowe jako II instancja i urzędy skarbowe (I instancja). Obok tychże instytucji działały równolegle dyrekcje cel i podporządkowane im urzędy celne<sup>349</sup>.

## 2.2. Akty prawne dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych

### 2.2.1. Wprowadzenie

Pierwszym polskim aktem prawnym odradzającym się w 1918 r. państwa polskiego regulującym status urzędników państwowych, w tym także urzędników skarbowych tworzących administrację skarbową, był reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. oraz Tymczasowe przepisy służbowe dla urzędników państwowych i Tabela płac urzędników państwowych<sup>350</sup> (dalej: reskrypt RR). Wzorował się on na rozwiązaniach niemieckich i nawiązywał do koncepcji publicznoprawnego charakteru stosunku służby<sup>351</sup>. Reskrypt RR wydał organ formalnie reprezentujący niemieckie władze okupacyjne, choć złożony z samych Polaków. Pod względem właściwości terytorialnej reskrypt RR obejmował tylko ziemie dawnego zaboru rosyjskiego okupowane przez Niemcy<sup>352</sup>.

Nabrał on szczególnej wagi prawnej po przekazaniu przez Radę Regencyjną pełni władzy Józefowi Piłsudskiemu jako Zwierzchnikowi Państwa; ostatecznie przyjął on tytuł Naczelnika Państwa. Stało się tak po dokonaniu odpowiednich zmian w reskrypcie RR oraz uwzględnieniu przy jego stosowaniu przepisów – także odpowiednio zmienionych – dekretu Rady Regencyjnej z 2 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji władz<sup>353</sup> (dalej: DRR). Zmiany, o których mowa, wyposażały w kompetencję nominowania nowych urzędników Naczelnika Państwa<sup>354</sup>. W ten sposób reskrypt RR po włączeniu do jego tekstu sformułowań odnoszących się do instytucji

---

<sup>349</sup> K. Ł. Niścigorski, *Początki polskich...*, s. 126. O tym również K. Teszner, *Administracja podatkowa i kontrola skarbowa w Polsce*, Warszawa 2013, s. 73 in.

<sup>350</sup> Reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. oraz Tymczasowe przepisy służbowe dla urzędników państwowych i Tabela płac urzędników państwowych, Dz. U. z 1918 r., Nr 6, poz. 13.

<sup>351</sup> Zgodnie z art. 1 Reskryptu „*Stosunek prawny urzędnika do Państwa należy do zakresu prawa publicznego i nie może być ustanawiany, zmieniany, zawieszany ani rozwiązywany w drodze umowy lub na żądanie urzędnika, lecz jedynie na zasadzie ustawy i prawnych zarządzeń władzy*”.

<sup>352</sup> W. Kozyra, *Legitymizacja władzy politycznej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Tradycje i współczesność kultury politycznej w Polsce (1918 – 1990)*, red. E. Olszewski, Lublin 1991, s. 121 in.

<sup>353</sup> Dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji władz w Królestwie Polskim, Dz. U. z 1918 r., Nr 1, poz. 1.

<sup>354</sup> Z. J. Winnicki, *Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy (1917-1918)*, Wrocław 2017, s. 327.

Naczelnika stał się aktem prawa ogólnokrajowego w zakresie statusu powoływanych na podstawie DRR urzędników państwowych na wszystkich obszarach podlegających jego władzy. Potwierdzał także status urzędników powołanych na podstawie reskryptu RR przed przekazaniem przez Radę Regencyjną władzy Naczelnikowi.

Na terenach objętych zasięgiem władzy Naczelnika Państwa funkcjonowały przejściowo również, obok reskryptu RR, w odniesieniu do statusu urzędnika państwowego i jego odpowiedzialności dyscyplinarnej, także austriacka pragmatyka służbowa z 1914 roku<sup>355</sup> w byłym zaborze austriackim, oraz wydawane przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej przepisy (dalej: KNRL) w byłym zaborze pruskim. W tym drugim przypadku chodzi przede wszystkim o obwieszczenie KNRL z 8 stycznia 1919 r., na mocy którego wszystkie urzędy cywilne i wojskowe zostały temuż KNRL podporządkowane. W obwieszczeniu tym wszyscy urzędnicy zostali wezwani do dalszego pełnienia swoich obowiązków. Zakazano także ich usuwania lub zmiany bez zgody władz ustanowionych przez KNRL<sup>356</sup>.

Od 12 sierpnia 1919 r. kompetencje dotychczasowych organów dzielnicowych przejęło Ministerstwo b. Dzielnic Pruskiej. Stało się tak na mocy ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej<sup>357</sup> (dalej: BDzPrU). Na podstawie art. 7 tegoż aktu zwierzchnictwo nad wszystkimi urzędnikami w b. dzielnicy pruskiej obejmował Minister b. dzielnicy pruskiej, z wyjątkiem tych, którzy uchwałami Rady Ministrów przekazywani byli właściwym ministrom. Określeni urzędnicy w sprawach polityki zagranicznej, spraw wojskowych i celnych podlegali właściwym ministrom resortowym. Minister b. dzielnicy pruskiej mianował wszystkich urzędników w wydziałach podległych jego kompetencji. Głównych kierowników w poszczególnych działach administracji w Ministerstwie b. dzielnicy pruskiej powoływał Naczelnik Państwa na wniosek Ministra b. dzielnicy pruskiej w porozumieniu z właściwym ministrem resortowym oraz za zgodą Rady Ministrów.

---

<sup>355</sup> Ustawa z 25 stycznia 1914 r. *o stosunku służbowym urzędników państwowych i służby państwowej (pragmatyka służbowa)*, Dz. U. P. z 1914 r., Nr 15.

<sup>356</sup> Obwieszczenie KNRL z 8 stycznia 1919 roku, Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej z 1919 r., Nr 1.

<sup>357</sup> Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. *o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej*, Dz. Pr. P. P. z 1919 r., Nr 64, poz. 385.

W miejsce dawnych rejencji BDzPrU tworzyła, w myśl art. 9 *in principio*, dwa województwa: poznańskie (dla obszaru Wielkiego Księstwa Poznańskiego i części powiatów namysłowskiego oraz sycowskiego, przyznanych Polsce) i pomorskie (dla pozostałej części b. dzielnicy pruskiej przyznanych Polsce) z wojewodami na czele. Wojewodowie b. dzielnicy pruskiej mianowani byli, zgodnie z art. 10 powołanej ustawy, przez Naczelnika Państwa na wniosek Rady Ministrów. Wyższych urzędników podległych wojewodzie mianował Minister b. dzielnicy pruskiej, a urzędników średniego i niższego szczebla – wojewodowie lub inne organy wskazane w obowiązujących przepisach (art. 11).

BDzPrU nie zawierał odesłań do reskryptu RR, ale ze względu na wcześniej wskazaną przesłankę, że już po przekazaniu przez Radę Regencyjną pełni władzy w ręce Naczelnika Państwa stał się on aktem prawnym o zasięgu ogólnokrajowym, przyjąć można, że po 12 sierpnia 1919 r. miał zastosowanie także do b. dzielnicy pruskiej. W zakresie podległości służbowej nadal jednak obowiązywały zawarte w BDzPrU regulacje specjalne, tj. obowiązujące tylko w b. dzielnicy. Ten stan rzeczy stał się nieaktualny z chwilą wejścia w życie nowej ustawy z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej<sup>358</sup>.

W przypadku spraw dyscyplinarnych stało się to nieco wcześniej, tj. po uchwaleniu ustawy z 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej<sup>359</sup> (dalej: PSCU). Odtąd status urzędników państwowych został uregulowany jednolicie na obszarze całego państwa. PSCU wraz z dokonanymi w niej zmianami regulowała w analizowanym okresie problematykę statusu urzędników państwowych oraz rozważanej w niniejszym opracowaniu ich odpowiedzialności<sup>360</sup>.

*Lex specialis* wobec przepisów PSCU na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej była ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu

---

<sup>358</sup> Ustawa z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, Dz. U. z 1922 r., Nr 30, poz. 247.

<sup>359</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

<sup>360</sup> Każdy urzędnik znajdował się w specjalnym wykazie stanu osobowego dla etatowych urzędników i służby etatowej, w danej jednostce gdzie był zatrudniony. Przykładem jest wykaz stanu osobowego dla etatowych urzędników i służby etatowej w starostwie w Kielcach (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych). Urzędnik Stanisław Buras. Stanowisko służbowe referent. Wykaz, Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach. sygn. 22082, s. 73.

dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym (dalej: PostDyscU)<sup>361</sup>. Regulowała ona wraz z wydanymi na jej podstawie w okresie późniejszym aktami wykonawczymi, tj. rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 1922 r. w przedmiocie oznaczenia władz dyscyplinarnych powołanych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciw urzędnikom i niższym funkcjonariuszom zarządu i wymiaru sprawiedliwości<sup>362</sup> oraz rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o powołaniu komisji dyscyplinarnych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciwko urzędnikom i niższym funkcjonariuszom na obszarze sądu okręgowego w Katowicach<sup>363</sup>, problematykę powoływania i trybu funkcjonowania komisji dyscyplinarnych wszystkich szczebli oraz prowadzenia postępowań dyscyplinarnych wobec urzędników wspomnianymi rozporządzeniami. Jej zakres został rozciągnięty także na pracowników wymiaru sprawiedliwości.

Dwa lata później PostDyscU została zastąpiona rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem<sup>364</sup> (dalej: Rozp.Dysc.). Mocą §10 ust. 2 uchylało ono przepisy PostDyscU w zakresie, jaki ono obejmowało. Tym samym stan prawny wytworzony w oparciu o normy tej ostatniej – przede wszystkim chodzi o tworzenie komisji dyscyplinarnych – pozostał aktualny. Wszelkie zmiany w nim dokonywane mogły być także na podstawie jej przepisów. Rozp.Dysc. odnosiło się tylko do postępowania dyscyplinarnego, które zostało uproszczone.

Omówione powyżej akty prawne regulowały problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych w przyjętym okresie. W kolejnych punktach dokonano ich szczegółowej analizy.

---

<sup>361</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

<sup>362</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 1922 r. w przedmiocie oznaczenia władz dyscyplinarnych powołanych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciw urzędnikom i niższym funkcjonariuszom zarządu i wymiaru sprawiedliwości, Dz. U. z 1922 r., Nr 48, poz. 429.

<sup>363</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o powołaniu komisji dyscyplinarnych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciwko urzędnikom i niższym funkcjonariuszom na obszarze sądu okręgowego w Katowicach, Dz. U. z 1925 r., Nr 89, poz. 627.

<sup>364</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem, Dz. U. z 1924 r., Nr 111, poz. 990.

### 2.2.2. Reskrypt Rady Regencyjnej z 1918 r.

Reskrypt RR odnosił się do urzędników państwowych powoływanych w trybie jego art. 2, stanowiącego, że urzędnikiem państwowym jest ten, *„kogo Naczelnik Państwa lub władza, ustawą wskazana, powoła do pełnienia stałej służby Ojczyźnie w zakresie działania urzędów państwowych. Powołany w ten sposób i zaprzysiężony urzędnik państwowy staje się organem Rządu i w granicach powierzonych sobie czynności winien się z tymże Rządem solidaryzować”*. Urzędnika państwowego łączył z państwem publicznoprawny stosunek służby, co oznaczało, iż każda osoba powołana na urząd w trybie reskryptu RR nawiązywała z państwem stosunek prawnopubliczny, którego nie można było uchylić środkami prawa cywilnego, tj. w drodze wniesienia przez urzędnika wniosku o rozwiązanie tego stosunku bądź w drodze jednostronnej decyzji samego pracownika<sup>365</sup>.

Konsekwencją publicznoprawnego charakteru stosunku służby było nałożenie na funkcjonariusza określonych zakazów i ograniczeń. Jak stanowił art. 3 reskryptu RR, *„urzędnicy państwowi nie mogą uczestniczyć w stowarzyszeniach nielegalnych ani w takich, które by przez swą działalność lub dążności stawiały swych członków w sprzeczności z charakterem i obowiązkami urzędnika”*. Powołani na zasadach reskryptu RR nie mogli *„wchodzić w związki lub umowy, które mają na widoku możliwość zakłócenia lub hamowania działalności organów rządowych”*, a *„w wypadkach winni się zastosować do decyzji zwierzchności służbowej”*. W praktyce więc osoby takie miały ograniczone możliwości

---

<sup>365</sup> W związku z mającymi wejść w życie przepisami na podstawie reskryptu Rady Regencyjnej z 1918 r., część urzędników pracujących w urzędach rosyjskich obawiała się utraty zatrudnienia pomimo obietnicy nowych polskich władz o zachowaniu stanowisk wszystkich urzędników administracyjnych. W swoim Memoriale z 26 października 1918 r. wskazywali oni, że *„wykonanie tego projektu zamknęłoby całej rzeszy urzędników b. instytucji rosyjskich drogę do współpracy ze społeczeństwem i Rządem Polskim dla dobra ojczyzny, jak również zagrozi poważnie ich egzystencji”*. W swoich postulatach wskazywali, że wszyscy byli urzędnicy administracji rosyjskiej (Polacy) pragną wiernie służyć Rzeczypospolitej, a wiadomości i doświadczenie przez nich zdobyte na przestrzeni lat przysłużą się ojczyźnie. Co więcej, w przeciwieństwie do urzędników okupacyjnych posiadali gruntowną wiedzę i znajomość pism oraz praw, a na urzędach rosyjskich pracę znajdowali jedynie Polacy wyróżniający się pilnością, pracowitością i umiejętnościami. Do memoriału załączono również spis pracowników (70 urzędników) byłych instytucji rosyjskich gotowych od razu służyć Rzeczypospolitej, patrz Memorjał w sprawie byłych urzędników Polaków, którzy pracowali w instytucjach państwowych na rosyjskiej ziemi lubelskiej do Królewsko-Polskiego Rządu oraz Jego Ekscelencji Prezesowi Ministrów z dnia 28 października 1918 r., Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 85, s. 28 in.

angażowania się w działalność pozasłużbową, zwłaszcza mogącą kolidować z obowiązkami służbowymi. Należy wskazać, zgodnie z art. 3 ust. 2 *in fine* reskryptu RR, że urzędnik mógł wykonywać aktywności poza godzinami pracy, jeżeli uzyskał na to zgodę zwierzchnika. Podejmowanie takich zadań bez zezwolenia, czy szerzej: bez wiedzy przełożonego mogło być interpretowane jako naruszenie stosunku służbowego.

Okoliczności powyższe wyznaczały perspektywę ustawowej odpowiedzialności urzędników państwowych. Określona ona została w Tytule V reskryptu RR (art. 33-40). Urzędnik ponosił ją „za postępowanie nieprawidłowe, za uchybienie obowiązkom służbowym, wreszcie za wykroczenie lub przestępstwo służbowe [...] względnie do rodzaju i ważności przewinienia, niezależnie od ewentualnej odpowiedzialności sędowo-karnej”<sup>366</sup>. Katalog kar, jakie można było wymierzyć takiej osobie w trybie odpowiedzialności dyscyplinarnej, był następujący<sup>367</sup>:

- upomnienie,
- grzywna do 100 marek,
- odmówienie urlopu,
- nagana,
- wstrzymanie awansu,
- translokacja do innej miejscowości,
- przeniesienie na urząd niższej kategorii płacy,
- złożenie z urzędu (dymisja bez prośby),
- wydalenie ze służby.

Reskrypt RR wprowadzał kategoryzację kar dyscyplinarnych, która zarazem oznaczała ich gradację pod względem wagi, co miało wpływ na to, jaki organ był właściwy do ich wymierzania. Upomnienie, grzywna i odmowa urlopu były, zgodnie z art. 34 ust. 1 reskryptu RR, zaliczane do kar porządkowych, które po złożeniu przez urzędnika ustnych lub pisemnych wyjaśnień, egzekwowane były przez naczelnika danej władzy służbowej lub naczelnika każdej władzy przełożonej. O tej okoliczności urzędnik był powiadamiany na piśmie, ale fakt jej wykonania nie był odnotowywany „w liście stanu służby”<sup>368</sup>. Od kary porządkowej nie

---

<sup>366</sup> Reskrypt RR, art. 33.

<sup>367</sup> Reskrypt RR, art.33, lit.a-i.

<sup>368</sup> Reskrypt RR, art. 34 ust.2.



nałożonej przez komisję dyscyplinarną lub szefa władzy centralnej przysługiwało ukaranej osobie odwołanie w ciągu 14 dni od daty orzeczenia do danego naczelnika. Od kar porządkowych wskazanych przez komisję dyscyplinarną oraz naczelnika władzy centralnej nie przysługiwało odwołanie ani na drodze służbowej, ani sądowej<sup>369</sup>.

Cięższe przypadki uchybień obowiązkom służbowym podlegały kognicji komisji dyscyplinarnych. Komisje dyscyplinarne mogły orzekać wszystkie kary wyliczone w art. 33 reskryptu RR<sup>370</sup>. Od ich orzeczeń wydanych w pierwszej instancji ukaranemu przysługiwało odwołanie do komisji wyższej instancji. Od orzeczeń tych drugich nie można było złożyć odwołania ani na drodze służbowej, ani sądowej<sup>371</sup>. Nieco inne zasady przyjęto w reskrypcie RR w odniesieniu do urzędników mających płace od V kategorii wzwyż (powyżej 14 400 Mk rocznie) oraz urzędników organów centralnych. Sprawy dyscyplinarne przeciwko nim wnoszone były w pierwszej i ostatniej instancji do komisji wyższej<sup>372</sup>.

Reskrypt RR nie regulował postępowania dyscyplinarnego. Jak można sądzić, inicjował je afiliowany przy każdej komisji prokurator dyscyplinarny, który podlegał w tym zakresie przepisom wewnętrznym. Przebieg postępowania wobec urzędników państwowych został ustawowo uregulowany dopiero „pod rządami” PSCU. Był prawny reskryptu RR związany był przede wszystkim z okresem przejściowym w kształtowaniu się odrodzonego państwa, obowiązywał do momentu uchwalenia ogólnej ustawy służbowej dla urzędników państwowych<sup>373</sup>. Po zakończeniu tego etapu należało wprowadzić akty normatywne bardziej stabilizujące system prawny.

---

<sup>369</sup> Reskrypt RR, art. 34 ust.3.

<sup>370</sup> Reskrypt RR, art. 35 ust.1 *in fine*.

<sup>371</sup> Reskrypt RR, art. 39.

<sup>372</sup> Reskrypt RR, art. 40.

<sup>373</sup> Pismo Prezydenta Ministrów Królestwa Polskiego z dnia 24 maja 1918 r. do Rady Regencyjnej zawierające przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 14 maja 1918 r., projekt reskryptu o Tymczasowych przepisach służbowych dla urzędników państwowych, Nr 1026/18, Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 85, s. 7.

### 2.2.3. Ustawa o Państwowej Służbie Cywilnej z 1922 r.

Przepisom PCSU podlegali funkcjonariusze służby cywilnej pozostający z państwem w publicznoprawnym stosunku służby<sup>374</sup>. Ustawa dzieliła ich na dwie kategorie: urzędników i niższych urzędników państwowych<sup>375</sup>. Spełniać oni musieli kryteria określone szczegółowo w Tytule II PCSU (art. 4-20). Jej przepisom podlegali także ministrowie oraz konstytucyjnie odpowiedzialni kierownicy innych władz naczelnych i urzędów centralnych, o ile konstytucje lub inne ustawy specjalne nie dysponowały w sposób odmienny<sup>376</sup>. Dla ministrów nadto nie miały zastosowania przepisy art. 11 (wymagania dotyczące wykształcenia i doświadczenia w pracy na stanowisku urzędniczym) i art. 12 (wymóg odbycia jednorocznej służby przygotowawczej przed objęciem stanowiska urzędniczego)<sup>377</sup>. W analizowanym okresie zmodyfikowany został przepis art. 2 ust. 1 PCSU odnoszący się do podlegania jej przepisom ministrów i kierowników jednostek centralnych ponoszących odpowiedzialność konstytucyjną. W wyniku nowelizacji przepisowi temu nadano następujące brzmienie: „*Ministrowie oraz konstytucyjnie odpowiedzialni kierownicy władz naczelnych podlegają postanowieniom niniejszej ustawy, o ile ustawa konstytucyjna lub ustawy specjalne nie zawierają przepisów odmiennych*”<sup>378</sup>. Krąg urzędników podlegających przepisom PCSU został tym samym ograniczony do tych, którzy zajmowali stanowiska o charakterze władczym.

Problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej regulował Rozdział V PCSU (art. 66-88). Przesłankami powyższego, w myśl art. 66 *in fine* powołanej ustawy, było dopuszczanie się przez funkcjonariusza publicznego niewłaściwości w urzędowaniu lub zachowaniu się podczas sprawowania urzędu oraz „niedbalstwa w służbie”. Cechami odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak można sądzić, były nie tylko nieprawidłowości podczas pełnienia czynności urzędowych, ale także i okoliczności pozasłużbowe. Sformułowanie „niedbalstwa w służbie” zasadnie można odczytywać w kontekście art. 67 PCSU, zgodnie z którym urzędnicy mogą

---

<sup>374</sup> PCSU powtarzała w tym zakresie konstrukcję, na której oparty był status urzędnika państwowego w reskrypcie RR. Zgodnie bowiem z jej art.1: „*Stosunek państwowej służby cywilnej ma charakter publiczno-prawny; może być zmieniony, zawieszony, lub rozwiązany wyłącznie przy zastosowaniu przepisów prawa publicznego, a w szczególności postanowień ustawy niniejszej*”.

<sup>375</sup> PCSU, art. 3 lit. a-b.

<sup>376</sup> PCSU, art. 2 ust.1.

<sup>377</sup> PCSU, art. 2 ust.2.

<sup>378</sup> Art. 1. Ustawa z dnia 28 lipca 1922 r. w przedmiocie zmian w ustawie z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

sprzeniewierzać się obowiązkom służbowym nie tylko „w służbie” ale i „poza służbą”, „przez czyn, zaniechanie lub zaniedbanie”. Nie tylko więc określone czyny naganne, w toku pełnienia obowiązków służbowych ale także niepodjęcie właściwego działania, pomimo to że wymagały tego regulacje – stanowiły przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędnika. Za trafnością takiego rozumowania przemawia aspekt, iż PCSU dopuszczała odpowiedzialność dyscyplinarną urzędników w stanie nieczynnym (art. 84-86). Dotyczyło to przypadków, przy których przesłanką takiej odpowiedzialności był czyn mający m.in. charakter występku służbowego. Na gruncie PCSU możliwa była zatem rozszerzająca interpretacja odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy publicznych. Podlegali oni jej niezależnie od odpowiedzialności karnej lub cywilnej, które nie pozostawały bez wpływu na służbowy status urzędnika publicznego. W PCSU wyodrębniona została odpowiedzialność dyscyplinarna oraz odpowiedzialność porządkowa<sup>379</sup>. Z treści analizowanej ustawy jednoznacznie wynika, że pierwsza dotyczyła cięższych naruszeń obowiązków służbowych, a druga – przewinień mniejszej wagi.

Ustawa wyodrębniała dwojakiego rodzaju naruszenia obowiązków służbowych: 1) występki służbowe – naruszenie obowiązków stanowiące obrazę interesu publicznego lub narażające dobro publiczne na szkodę, w tym także zbieg kilku wykroczeń służbowych lub ich powtarzanie się, jak również wykroczenie służbowe w okolicznościach szczególnie obciążających urzędnika; wśród okoliczności szczególnie obciążających; 2) wykroczenie służbowe pozbawione cech występku służbowego<sup>380</sup>. Z występkami służbowymi związana była odpowiedzialność dyscyplinarna, podczas gdy z wykroczeniami służbowymi – odpowiedzialność porządkowa<sup>381</sup>.

Do poszczególnych rodzajów odpowiedzialności zostały w analizowanej ustawie przypisane enumeratywnie wyliczone kary<sup>382</sup>. Za wykroczenie służbowe przewidziane były dwie sankcje: upomnienie i skrócenie lub odmowa urlopu<sup>383</sup>. Obszerniejszy był katalog kar za występki służbowe, gdyż obejmował on:

---

<sup>379</sup> PCSU, art. 67.

<sup>380</sup> PCSU, art. 68.

<sup>381</sup> PCSU, art. 69. Analizowana ustawa utrzymywała terminologię zastosowaną w reskrypcie RR, gdzie występował podział na kary porządkowe (mniejszej wagi) i kary dyscyplinarne (większej wagi).

<sup>382</sup> Inaczej niż w reskrypcie RR, gdzie zostały wyliczone w jednym przepisie. W PCSU ustawodawca wyodrębnił je.

<sup>383</sup> PCSU, art. 73 pkt 1-2.

- 1) naganą (brak możliwości awansu przez jeden rok);
- 2) odliczenie lat służby od roku do trzech (brak możliwości awansu na czas obowiązywania kary oraz niezaliczenie tego okresu do czasu służby czynnej);
- 3) obniżenie stopnia służbowego o jeden lub dwa z zawieszeniem możliwości awansu w przeciągu jednego roku do lat trzech (tylko w obrębie tej samej kategorii stanowisk oraz podobnego działu administracji państwowej);
- 4) przeniesienie w stały stan spoczynku połączone ze zmniejszeniem uposażenia emerytalnego nie więcej niż o 50%;
- 5) wydalenie ze służby (utrata wszelkich praw związanych ze sprawowaniem urzędu, w tym także przez członków rodziny oraz prawa do emerytury)<sup>384</sup>.

Całkowity katalog przewidziany w PSCU, odmiennie niż w reskrypcie RR, nie obejmował grzywny, przeniesienia do innej miejscowości, a inne sankcje były różnie skonstruowane (np. obniżenie stopnia służbowego w połączeniu z zawieszeniem możliwości awansu na okres od jednego roku do trzech lat). Reskrypt RR inaczej niż PSCU, jak sygnalizowano wcześniej, nie przewidywał kar dla urzędników w stanie nieczynnym. Art. 84 analizowanej ustawy stanowił, że odpowiedzialności dyscyplinarnej podlegał urzędnik w stanie nieczynnym z powodu:

- 1) występku służbowego, którego dopuścił się w czasie czynnej służby;
- 2) popełnienia w czasie trwania stanu nieczynnego takich naruszeń obowiązków, które noszą cechy występku służbowego.

Urzędnikom w stanie nieczynnym można było wymierzyć karę nagany lub stałego bądź czasowego zmniejszenia uposażenia otrzymywanego w stanie nieczynnym nie więcej niż o 25%, a w razie wystąpienia okoliczności szczególnie obciążających możliwe było również pozbawienie funkcjonariusza wszelkich praw wynikających z jego prawnopublicznej relacji z państwem, w tym także obejmujących świadczenia na rzecz jego rodziny<sup>385</sup>.

Ustawa przewidywała także dalsze konsekwencje nałożenia kary dyscyplinarnej na funkcjonariusza we wskazanym stanie. Jeżeli sankcja obejmowała stałe zmniejszenie uposażenia przysługującego w stanie nieczynnym, ukaranego urzędnika nie można było

---

<sup>384</sup> PSCU, art. 77, pkt 1-5 w zw. z art. 79-83.

<sup>385</sup> PSCU, art. 85 pkt 1-3 w zw. z art. 83.

ponownie powołać do stanu czynnego. Jeżeli natomiast zmniejszenie uposażenia było tylko czasowe, urzędnika przebywającego na emeryturze, można było ponownie przywrócić do służby czynnej dopiero po zakończeniu orzeczonej kary<sup>386</sup>.

Kary porządkowe orzekane były, po uprzednich wyjaśnieniach urzędnika pociągniętego do odpowiedzialności porządkowej, przez bezpośredniego przełożonego lub przedstawiciela organu wyższego rangą albo też przez komisję dyscyplinarną. Odwołanie od kary porządkowej przysługiwało o ile nie została ona nałożona przez komisję dyscyplinarną lub władzę naczelną. Ukarany był zawiadamiany pisemnie wraz z uzasadnieniem, z tym że kara nie była odnotowywana w aktach o przebiegu służby<sup>387</sup>.

Do ich nakładania uprawniona była wyłącznie właściwa komisja dyscyplinarna orzekająca na podstawie wyników postępowania dyscyplinarnego przeprowadzonego zgodnie z przepisami ustawy. Przy jej miarkowaniu komisja zobligowana była uwzględnić doniosłość występku służbowego i powstałych z tego powodu szkód, stopień winy, jak również dotychczasowe zachowanie urzędnika. W orzeczeniu nie można było dokonywać zmian, ani też go unieważnić w drodze administracyjnej<sup>388</sup>. Jeżeli czyn skutkujący odpowiedzialnością porządkową lub dyscyplinarną był czynem prawnie zabronionym postępowanie sądowe toczyło się niezależnie od trybu porządkowego lub dyscyplinarnego. Prawomocne skazanie funkcjonariusza publicznego skutkowało wydaleniem go ze służby o ile powodowało ono utratę przez niego zdolności do pełnienia służby publicznej<sup>389</sup>.

Zgodnie z art. 87 PCSU ściganie występków i wykroczeń służbowych nie podlegało przedawnieniu. Postępowanie dyscyplinarne można było zatem wdrożyć w każdym czasie po ujawnieniu uchybień przez funkcjonariusza publicznego niezależnie od tego kiedy się ich dopuścił oraz czy było to w okresie pełnienia swoich obowiązków czy w stanie nieczynnym.

PCSU była w analizowanym okresie jednym z dwóch, obok reskryptu RR, aktów rangi ustawowej regulującym status urzędników publicznych oraz problematykę ich odpowiedzialności. Utrzymywała ona jego podział na odpowiedzialność porządkową i dyscyplinarną. Było to przesłanką wymierzania i miarkowania kar dyscyplinarnych. Regulacje PCSU dotyczące przewinień pracowniczych zostały w analizowanym okresie

---

<sup>386</sup> PCSU, art. 86.

<sup>387</sup> PCSU, art. 74-76.

<sup>388</sup> PCSU, art. 78.

<sup>389</sup> PCSU, art. 71.

stabilne: chociaż akt ten był wówczas kilkakrotnie nowelizowany – to tylko jedna, przywołana na wstępie tego podrozdziału, nowelizacja dotyczyła omawianej problematyki.

#### **2.2.4. Ustawa o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym z 1922 r.**

Tytułowy akt (dalej PostDyscU) uchwalono na tym samym posiedzeniu sejmu i w tym samym dniu co ustawę o państwowej służbie cywilnej, czyli również 17 lutego 1922 roku i jego zapisy stanowiły rozwinięcie tych wprowadzonych do PCSU<sup>390</sup>. Zresztą prace nad obu ustawami prowadzone były jednocześnie. Projekty obu regulacji zgłoszono razem ponad rok wcześniej, zaś procedowano nad nimi bez rozdzielania ich, mając świadomość, iż ten pakiet ustaw stanowi całość konieczną dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju służby cywilnej<sup>391</sup>.

W sposób kompleksowy regulował on organizację władz dyscyplinarnych z komisjami dyscyplinarnymi na czele, procedurę ich wyłaniania, właściwość, skład oraz zasady wyłączenia członków komisji. O tym jaką wagę przywiązywano do regulacji zawartych w tej ustawie świadczy długotrwałość prac nad projektem, zaangażowanie szerokich kręgów politycznych i pracowniczych oraz zainteresowanie planowanymi zapisami w przyjmowanej regulacji<sup>392</sup>.

Po latach wszyscy uczestnicy postępowań dyscyplinarnych, w tym również komisje dyscyplinarne, doczekali się wreszcie również całościowo uregulowanej procedury, obowiązującej w toku prowadzonych czynności. Dotychczas stosowane zasady postępowania wzorowano na przepisach państw zaborczych i w poszczególnych częściach kraju występowały znaczne różnice. Zgodnie z art. 68 od tej pory należało stosować nowe regulacje, również w odniesieniu do toczących się już, a jeszcze nie zakończonych, postępowań na obszarze całej Rzeczypospolitej.

---

<sup>390</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. nr 21, poz. 165.

<sup>391</sup> Por. Sprawozdanie stenograficzne z 211 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego ..., s. 3 in.

<sup>392</sup> Tamże, s. 3 in. oraz Sprawozdanie stenograficzne z 286 posiedzenia ... , 10 in.

Ustawa miała wejść w życie 1 kwietnia 1922 roku<sup>393</sup>, jednak jak się wkrótce okazało, nie było to możliwe i już 30 marca 1922 roku sejm przyjął ustawę odraczającą wprowadzenie do systemu prawnego nowych rozwiązań o 3 miesiące do 1 lipca tego roku<sup>394</sup>. Jednak i ten czas był zbyt krótki, by zastosować w praktyce wszystkie regulacje, zaś niektóre z nich wzbudziły poważne zastrzeżenia, stąd potrzeba nowelizacji. 28 lipca 1922 roku Sejm Ustawodawczy uchwalil drugą nowelizację<sup>395</sup>.

Doprecyzowano w niej nazewnictwo komisji dyscyplinarnych, ich właściwość oraz zasady powoływania członków tych ciał, zaś w odniesieniu do stosowania nowej ustawy w stosunku do starych spraw, wniesionych przed 1 lipca 1922 roku, zróżnicowano je na te, w których zapadły już orzeczenia w pierwszej instancji i pozostałe. Do tych pierwszych należało stosować stare rozwiązania<sup>396</sup>.

#### **2.2.5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonarjuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem z 1924 r.**

W uwagach wstępnych zaznaczono, że Rozp.Dysc.<sup>397</sup> nie uchylało w całości PostDyscU, ale tylko w części dotyczącej postępowania dyscyplinarnego. Została w ten sposób wykonana dyspozycja art. 1 A) pkt. 7 i art. 2 ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego<sup>398</sup> (dalej: PGSU). Pierwszy z wymienionych przepisów

---

<sup>393</sup> Z możliwości odroczenia terminu jej wejścia do 3 miesięcy po tym terminie, na niektórych obszarach RP, mocą uchwały Rady Ministrów, por. PosDyscU, art. 73.

<sup>394</sup> Ustawa z 30 marca 1922 r. *w przedmiocie zmiany terminu wejścia w życie ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonarjuszom państwowym*, Dz. U. nr 11, poz. 163.

<sup>395</sup> Ustawa z 28 lipca 1922 r. *w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonarjuszom państwowym*, Dz. U. nr 65, poz. 582.

<sup>396</sup> Tamże, art. 3.

<sup>397</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. *o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonarjuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem*, Dz. U. z 1924 r., Nr 111, poz. 990.

<sup>398</sup> Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. *o naprawie Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego*, Dz. U. z 1924 r., Nr 71, poz. 687.

zapowiadał, iż jednym z działań zmierzających do realizacji celu sformułowanego w tytule powołanej ustawy będzie „*uproszczenie postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnienie nadzoru ze strony Rządu nad tem postępowaniem, jednak bez naruszenia zagwarantowanej odnośnemi ustawami niezawisłości orzecznictwa komisji dyscyplinarnej*”. Z kolei art. 2 określał, że cel ustawy zostanie osiągnięty poprzez wydanie szeregu rozporządzeń uchylających przepisy stojące na przeszkodzie celom, jakie zostały w PGSU wytyczone. W istocie więc Rozp.Disc. było aktem wykonawczym do PGSU ograniczającym stosowanie PostDyscU do przepisów nieodnoszących się do postępowania dyscyplinarnego.

Rozp.Disc. w sposób lapidarny ujmowało bardzo rozbudowane w PostDyscU normy odnoszące się do najważniejszych aspektów odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy publicznych. W Rozp.Disc. określono w ten sposób minimalne wymogi, jakie musiało spełniać postępowanie, aby było w pełni prawomocne. Przepisy Rozp.Disc. wzmacniały także w sposób istotny pozycję rzeczników dyscyplinarnych, dzięki czemu ich rola podczas rozprawy oraz dla kształtowania praktyki w tym zakresie stała się kluczowa.

W świetle przepisów Rozp.Disc. komisje miały działać kolegialnie, w składzie minimum czteroosobowym (przewodniczący z wykształceniem prawniczym, zastępca i dwóch członków), a także przyjmować uchwały większością głosów (przewodniczący oddaje głos na końcu)<sup>399</sup>. Uprawnionego należało obligatoryjnie powiadomić pisemnie o rozprawie dyscyplinarnej oraz o składzie kompletu orzekającego. W ciągu ośmiu dni od doręczenia jemu listy, identycznie jak w art. 15 ust. 2 PostDyscU, obwiniony mógł wyłączyć z niej dwie osoby bez podania powodu<sup>400</sup>.

Rozp.Disc. utrzymywało możliwość, określoną w art. 18 PostDyscU, zakończenia przez komisję dyscyplinarną postępowania na posiedzeniu bez udziału stron (rzecznika dyscyplinarnego i obwinionego) poprzez nałożenie kary porządkowej lub umorzenie postępowania (art. 30 ust. 1 PostDyscU). W uchwale komisja zobligowana była dokładnie wskazać te punkty wniosku rzecznika dyscyplinarnego, które nie zostały objęte umorzeniem<sup>401</sup>.

---

<sup>399</sup> Rozp.Disc., §1 i 2.

<sup>400</sup> Rozp.Disc., §3.

<sup>401</sup> Rozp.Disc., §4 ust.2-3.



Każde postępowanie przed komisją dyscyplinarną poprzedzone było śledztwem<sup>402</sup>, którego akta były po zakończeniu przekazywane rzecznikowi. Ten sporządzał wniosek o wszczęcie postępowania do komisji<sup>403</sup>. Jeżeli nie podjęła ona decyzji wcześniej, sprawa była kierowana do przeprowadzenia śledztwa poprzedzającego rozprawę dyscyplinarną<sup>404</sup>.

Rozp.Disc. wprowadziło do przebiegu rozprawy istotne modyfikacje. Z piętnastu do ośmiu dni zostały skrócone terminy na powiadomienie właściwej komisji dyscyplinarnej o tymczasowym zawieszeniu funkcjonariusza publicznego w pełnieniu obowiązków służbowych oraz podjęcia przez nią uchwały zatwierdzającej zawieszenie lub uchylające je<sup>405</sup>. Pod wpływem praktyki, jak można sądzić, dodano w Rozp.Disc. (§ 6 ust. 1), przepis, w myśl którego „w razie obwinienia o naruszenie obowiązków służbowych kilku urzędników tego samego działu zarządu państwowego, z których jedni podlegają komisji dyscyplinarnej przy władzy podlegającej bezpośrednio władzy naczelnej inni zaś wyższej komisji dyscyplinarnej — wszyscy uczestnicy podlegają właściwości Wyższej Komisji Dyscyplinarnej”. Instancją odwoławczą dla tego rodzaju przypadków była zawsze Najwyższa Komisja Dyscyplinarna<sup>406</sup>.

Rozp.Disc. zawierało także przesłankę do tworzenia centralnego rejestru postępowań dyscyplinarnych. W myśl § 9 kierownictwa wszystkich organów podlegających władzy centralnej zobligowane były bowiem informować ją o każdej wszczętej sprawie dyscyplinarnej oraz składać jej co miesiąc sprawozdania o stanie spraw dyscyplinarnych. Te ostatnie z kolei miały obowiązek informować Prezesa Rady Ministrów o każdej sprawie wszczętej w wyższej komisji dyscyplinarnej jako pierwszej instancji oraz przekazywać mu co miesiąc wykazy wszystkich spraw wyższej komisji dyscyplinarnej i pozostałych komisji dyscyplinarnych.

Rozp.Disc. weszło w życie, zgodnie z dyspozycją § 10 z dniem 1 stycznia 1925 r. i miało zastosowanie także do wszystkich spraw, które nie zostały prawomocnie zakończone przed tą

---

<sup>402</sup> Zastosowanie miały tu przepisy PostDyscU o śledztwie. Rzecznik mógł kierować także wniosek o rozprawę bez przeprowadzania śledztwa. Patrz Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego z dnia 3 września 1932 r. do Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach w sprawie Wilhelma Trombrasa (urzędnika Starostwa w Miechowie), L. 2/R.D./32, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach. sygn. 22351, s. 99.

<sup>403</sup> Rozp.Disc., § 4 ust.1.

<sup>404</sup> Zastosowanie miały tu przepisy PostDyscU o postępowaniu dyscyplinarnym po uwzględnieniu modyfikacji wprowadzonych przez Rozp.Disc.

<sup>405</sup> Rozp.Disc., § 5.

<sup>406</sup> Rozp.Disc., § 6 ust.2.

datą. Nie dotyczyło to jednak terminów, których bieg rozpoczął się przed wejściem w życie Rozp.Disc.

Podsumowując powyższe uwagi, podkreślić warto ponownie utylitarny aspekt wprowadzenia do obiegu prawnopublicznego Rozp.Disc. Regulacje dotyczące postępowania dyscyplinarnego przyjęte w PostDiscU były zbyt drobiazgowo, a mechanizmy przez nie opisywane zawile. Aby nie stanowiły przeszkody w stosowaniu, a tym samym skutecznym zwalczaniu zjawiska nieprawidłowości i nadużyć w postępowaniu państwowym, zdecydowano się wprowadzić analizowane rozporządzenie. W Rozp.Disc. punkt ciężkości został przeniesiony z formalizmu postępowania dyscyplinarnego na jego sprawność i efektywność. Wyrazem tego było położenie szczególnego nacisku na rolę i zadania rzeczników dyscyplinarnych, których działalność poddano nadzorowi rzecznika usytuowanego przy Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej. Centralizacja danych na temat uchybień dyscyplinarnych urzędników dostarczała narzędzi do bezpośredniego monitoringu tego zjawiska i podejmowania na tej podstawie środków służących jego zwalczaniu lub przynajmniej ograniczaniu.

Konkludując, w analizowanym okresie prawne podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej dopiero się kształtowały. Proces ten można podzielić na następujące etapy: 1) 1918-1922 – okres obowiązywania zróżnicowanych przepisów powstałych jeszcze przed ukonstytuowaniem się centralnych władz odrodzonego państwa polskiego, spośród których status regulacji ogólnokrajowej miał reskrypt RR (przejściowo odrębne przepisy obowiązywały na obszarach znajdujących się pod władzą wielkopolskiej NRL, a potem b. dzielnicy pruskiej, a także na terenie Województwa śląskiego); 2) 1922-1924 – lata wstępnej stabilizacji stanu prawnego, który objął w zasadzie całe terytorium kraju, za wyjątkiem Województwa śląskiego; cezurą początkową było wejście w życie PCSU<sup>407</sup>, regulującej status funkcjonariuszy publicznych oraz ogólne ramy ich odpowiedzialności. Następnie uchwalenie PostDiscU, która sankcjonowała problematykę warunków i przebiegu postępowania dyscyplinarnego; w tym czasie także, jak warto przypomnieć, w zakres kognicji tej ostatniej włączono urzędników

---

<sup>407</sup> Sejm zaczął pracę nad rozciągnięciem przepisów PCSU w Województwie śląskim w 1924 r. Stenogram z posiedzenia Sejmu z 16 lipca 1924 r., Biblioteka Sejmowa, nr rekordu 000021458, s. 3. W 1925 r. zniesiono art. 33 noweli PCSU obejmującej przepisami Śląsk. Sejm Śląski zażądał końcowo zmianę art. 33 noweli, z powodu tego, iż zawierał on możliwość, w razie potrzeby, przenoszenia urzędników przymusowo z Górnego Śląska do innych miejsc Polski. Przychylnono się do tego. Patrz Stenogram z posiedzenia Sejmu z 3 marca 1925 r., Biblioteka Sejmowa, nr rekordu 000021489, s. 7.

wymiaru sprawiedliwości; 3) w 1925 r. Rozp.Dysc. wprowadziło uproszczoną procedurę postępowania dyscyplinarnego; powstał w ten sposób pakiet aktów prawnych normujących problematykę odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych, tj. grupy społeczno-zawodowej podlegającej przepisom PCSU. Ostatnia z przytoczonych ma znaczenie formalne, a nie realne: początkuje kolejny okres ewolucji systemu prawnego odpowiedzialności urzędników. W tym miejscu trzeba nadmienić, że 1925 r. kończy definitywnie okres przejściowy w funkcjonowaniu systemu prawnego, o którym mowa także w aspekcie terytorialnym: w tym samym roku drogą rozporządzenia w zakresie kognicji został włączony obszar właściwy dla Sądu Okręgowego w Katowicach.

Odnosić także warto, że środowisko urzędnicze było słabo zorientowane w zawiłościach uregulowań dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy publicznych, co przypisywano głównie brakowi komentarza objaśniającego te regulacje. Za symptomatyczną uznać można uwagę poczynioną przez H. Lisickiego, w związku z publikacją dotyczącą pragmatyki służbowej. Jak pisał, „*byłoby pożądanym wydanie ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym z uwzględnieniem zmian, wprowadzonych późniejszymi nowelami i rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tym postępowaniem wraz z odpowiednimi wyjaśnieniami*”<sup>408</sup>. Wynika z tego, że środowisko urzędnicze zainteresowane było prawnymi regulacjami swojego statusu, ale zdane zostało w praktyce tylko na teksty samych aktów prawnych, bez dostępu do ich fachowej wykładni.

---

<sup>408</sup> H. Lisicki, *Oceny i sprawozdania. J. Kopczyński: „Przepisy normujące stosunek państwowej służby cywilnej”*, Życie Urzędnicze, 1/1925, s. 70.

## 2.3.Organy dyscyplinarne i strony

### 2.3.1.Komisje dyscyplinarne

#### 2.3.1.1. Rodzaje i właściwość komisji dyscyplinarnych

Zgodnie z dyspozycją art. 88 PCSU organizację władz dyscyplinarnych i postępowanie dyscyplinarne unormowano w odrębnej ustawie<sup>409</sup>. Była to PostDyscU na podstawie której, w myśl art. 1 ust. 1 lit. a-c, powołano:

- 1) komisje dyscyplinarne przy władzach, podlegających bezpośrednio władzy naczelnej;
- 2) komisje dyscyplinarne przy władzach naczelnych;
- 3) Wyższą Komisję Dyscyplinarną przy Prezydencie Ministrów.

W przypadku tych pierwszych, jeżeli ze względu na małą liczebność personelu nie było możliwe powołanie odrębnej komisji, władzę dyscyplinarną nad urzędnikami takiego organu należało przekazać innej komisji na szczeblu równorzędnym lub wyższym<sup>410</sup>. Odrębnie na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 1 ust. 3 PostDyscU powołane zostały mocą rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 26 czerwca 1922 r.<sup>411</sup> (dalej: Rozp.MS'22) komisje dyscyplinarne dla urzędników wymiaru sprawiedliwości. Utworzone były przy sądach apelacyjnych oraz Ministerstwie Sprawiedliwości<sup>412</sup>. Wyjątkiem był obszar kognicji Sądu

---

<sup>409</sup> Ciekawym jest, że niedługo po uchwaleniu jej zdecydowano się na dokonanie drobnej korekty, gdyż zauważono, że w Ustawie z dnia 13 lipca 1920 r. *o szkołach akademickich*, Dz. U. z 1920 r., Nr 72, poz. 494 – pozostał art. 2, wskazujący, że wszelka władza dyscyplinarna należała do senatów uczelni. Było to niezgodne z omawianą ustawą dyscyplinarną z 1922. Wobec tego Sejm zajął się tym problemem i wprowadził tą kwestię pod obrady 11 marca 1924 r. Patrz Stenogram z posiedzenia Sejmu z 11 marca 1924 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021415, s. 6.

<sup>410</sup> PostDyscU, art. 1 ust. 2.

<sup>411</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 1922 r. *w przedmiocie oznaczenia władz dyscyplinarnych powołanych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciw urzędnikom i niższym funkcjonariuszom zarządu i wymiaru sprawiedliwości*, Dz. U. z 1922 r., Nr 48, poz. 429. Weszło w życie 1 lipca 1922 roku. Nie było zmieniane do końca istnienia II Rzeczypospolitej.

<sup>412</sup> Rozp. MS'22, § 1.

Okręgowego w Katowicach. Tam komisje dyscyplinarne zostały utworzone odrębnym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 29 sierpnia 1925 r.<sup>413</sup> (dalej: Rozp.MS'25).

Katalog komisji dyscyplinarnych nie był początkowo jednoznacznie określony. Odnosił się do nich art. 3 PostDyscU, gdzie zostały one nazwane w kontekście zakresu ich właściwości. Kwestię tę doprecyzowano w ustawie z 28 lipca 1922 r. zmieniającej PostDyscU<sup>414</sup> (dalej: PostDyscU'Now.'22). Mocą tego aktu art. 1 ust. 3 PostDyscU otrzymał nowe brzmienie: „*Komisje dyscyplinarne są następujące:*

- a) komisje dyscyplinarne, czynne przy władzach, podlegających bezpośrednio władzy naczelnej;*
- b) wyższe komisje dyscyplinarne, czynne przy władzach naczelnych;*
- c) Najwyższa Komisja Dyscyplinarna, czynna przy Prezydencie Ministrów”.*

Dwie pierwsze komisje, w myśl regulacji przyjętej pierwotnie, orzekały w I instancji. Do właściwości komisji dyscyplinarnych funkcjonujących przy władzach, podlegających bezpośrednio organom naczelnym należały sprawy porządkowe i dyscyplinarne urzędników od XII do VII stopnia służbowego włącznie oraz funkcjonariuszy niższych pełniących służbę przy danej władzy lub przy władzy jej podległej, do której ich sprawy zostały przekazane. Komisje dyscyplinarne afiliowane przy organach naczelnych rozpatrywały sprawy wszystkich urzędników stanowiących personel najważniejszych instytucji oraz urzędników władz podwładnych tego samego działu zarządu państwowego od VI stopnia służbowego począwszy wzwyż. Komisja dyscyplinarna utworzona przy Prezydencie (Prezesie) Rady Ministrów była instancją odwoławczą dla obu powyżej wymienionych<sup>415</sup>.

---

<sup>413</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o powołaniu komisji dyscyplinarnych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciwko urzędnikom i niższym funkcjonariuszom na obszarze sądu okręgowego w Katowicach, Dz. U. z 1925 r., Nr 89, poz. 627.

<sup>414</sup> Ustawa dnia 28 lipca 1922 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 roku o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165. Ustawę tę zmieniono 13 lutego 1924 roku ustawą w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 21, poz. 224. Druga z tych nowelizacji związana była z procesem włączania do jednolitego systemu prawnego państwa polskiego Województwa śląskiego. Do 1925 roku w zakresie regulacji prawnych odnoszących się do służby cywilnej na terenie Województwa śląskiego przejściowo stosowane były odrębne przepisy.

<sup>415</sup> PostDyscU, art.3, lit.a-c.

Także i ta kwestia została zmodyfikowana przepisami PostDyscU'Now. '22. Nastąpiło to w art. 3 ust. 2 - jako komisje orzekające w drugiej instancji wskazano:

1) dla spraw porządkowych i dyscyplinarnych rozpatrywanych w pierwszej instancji przez komisje przy izbach skarbowych - wyższe komisje dyscyplinarne, ustanowione przy właściwych władzach naczelnych;

2) Najwyższą Komisję Dyscyplinarną, ustanowioną przy Prezydencie Ministrów wyłącznie dla spraw dyscyplinarnych<sup>416</sup>.

Właściwość miejscową określono w ten sposób, iż konkretną sprawę poddano kompetencji tej komisji dyscyplinarnej na której terenie dokonano deliktu dyscyplinarnego bez względu na to gdzie w chwili wszczęcia postępowania pracował dany urzędnik. Zasada ta dotyczyła również funkcjonariuszy publicznych w stanie spoczynku. Spory o właściwość rozstrzygała komisja dyscyplinarna wyższa w stosunku do pozostających w sporze<sup>417</sup>.

Należy wskazać, że komisje dyscyplinarne były podzielone na wewnętrzne zespoły. Przykład ten dobrze ilustruje poniższy schemat podziału Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie<sup>418</sup>.

*Schemat 1. Podział Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie na działy i komplety orzekające i ustalenie porządku zastępstwa członków Komisji w kompletach na okres do 30 czerwca 1929 r. na podstawie uchwały Zebrania członków Komisji z dnia 7 listopada 1928 r. (bez numeru), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.*

Dział Referendarski
Dział Technicznej Kontroli Skarbowej
Dział Ewidencji Katastru Podatku Gruntowego
Dział Rachunkowo-Kasowy

<sup>416</sup> Termin „Najwyższa” pojawił się w nowelizacji. Zastąpiono nim konsekwentnie wszystkie przypadki użycia w tekście uchwalonym terminu „wyższa”.

<sup>417</sup> PostDyscU, art.4 i 5..

<sup>418</sup> Podział Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie na komplety orzekające i ustalenie porządku zastępstwa członków Komisji w kompletach na okres do 30 czerwca 1929 r. na podstawie uchwały Zebrania członków Komisji z dnia 7 listopada 1928 r. (bez numeru), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 49.

Dział Kontroli Skarbowej
Dział Kancelaryjny
Dział Sekwestratorów Podatkowych
Dział Woźnych
Dział Urzędników i Niższych Funkcjonariuszy podległych DMPT
Sprawy emerytowanych urzędników rozstrzygał Dział Referendarski

Zauważalne jest, że komisja była podzielona na podzespoły w zależności od tego, jakie wydziały funkcjonowały w danej jednostce. We wszystkich izbach skarbowych nazwy poszczególnych działów nie były takie same, jednak podobieństwo było bardzo widoczne.

### 2.3.1.2. Powoływanie członków komisji dyscyplinarnych

Członkiem komisji dyscyplinarnej mógł zostać urzędnik zatrudniony w strukturach urzędów podległych danej komisji. Nie można było powołać funkcjonariusza karanego dyscyplinarnie, ani też takiego w stosunku do którego toczyło się postępowanie karne lub dyscyplinarne. Jeśli w trakcie kadencji wszczęto procedurę karną lub dyscyplinarną wobec członka komisji zawieszano jego członkostwo w pracach, zaś po orzeczeniu uniewinniającym, lub oddalającym oskarżenie przywracano do prac. W przypadku skazania tracił on miejsce w komisji, a na jego miejsce powoływano nowego członka<sup>419</sup>.

Mianowanie przewodniczącego, jego zastępców oraz członków należało do uprawnień szefa Rady Ministrów w przypadku komisji wyższej, przemianowanej wkrótce na najwyższą. Natomiast w odniesieniu do pozostałych komisji „*właściwe władze naczelne z grona podwładnych urzędników tej władzy, przy której ustanowiono komisję*<sup>420</sup>.”

<sup>419</sup> Tamże, art. 11.

<sup>420</sup> PostDyscU, art.2, ale w drugim ustępie tegoż artykułu znalazło się takie zastrzeżenie: „*O ile poszczególnej komisji dyscyplinarnej powierzono w myśl art. 1 ustęp przedostatni – sprawy dyscyplinarne urzędników innej władzy, wówczas właściwa władza naczelna mianuje potrzebną ilość członków z grona urzędników tej władzy.*”

Wszystkich członków komisji dyscyplinarnych powoływano na trzy lata z możliwością ponownego mianowania po wygaśnięciu kadencji, jednak w praktyce analizowanego podokresu dostrzegamy w służbach skarbowych dużą rotację w poszczególnych składach komisji. Wszelkie propozycje składów, zmian i nominacji<sup>421</sup> przesyłano do wiadomości oraz ewentualnej akceptacji Ministerstwa Skarbu. Izby skarbowe<sup>422</sup>, dyrekcje ceł i inne podległe jednostki skrupulatnie starały się przestrzegać tego obowiązku.

Powoływanie członków komisji odbywało się drogą pisemną, zazwyczaj na wniosek kierownika konkretnego urzędu. W przypadku opróżnienia miejsca w składzie komisji z powodu usunięcia, śmierci lub rezygnacji z funkcji powoływano na to miejsce nowego urzędnika, który miał dokończyć kadencję poprzednika. Ministerstwo Skarbu dokonywało zmian najczęściej poprzez wydawanie stosownych reskryptów. Zarządzający urzędami na bieżąco informowali ministerstwo, co zresztą było też ich obowiązkiem, o sytuacji w komisjach i przesyłali w razie potrzeby swoje propozycje uzupełnień<sup>423</sup>.

---

<sup>421</sup> Zdarzały się również przypadki nadawania urzędnikom odznaczenia „Krzyża Zasługi”. Dokumentacja sprawy urzędnika Wydziału Skarbowego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego ws. nadania srebrnego Krzyża Zasługi przesłana do Ministra Skarbu 2 marca 1928 r., Pr. 1171/129, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 115, s. 6. Miały miejsce także nadania orderów „Odrodzenia Polski” urzędnikom skarbowym. Przykład Prezesa Izby Skarbowej w Poznaniu. Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 lutego 1930 r., w sprawie nadania orderu „Odrodzenia Polski”, Nr 37/or./29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 126, s. 3.

<sup>422</sup> Częstymi przypadkami były również zapytania od izb skarbowych do Ministerstwa Skarbu dotyczące mianowania urzędników prowizorycznych, tzn. takich, którzy nie mają jeszcze zdanego egzaminu praktycznego. Odbywało się to zazwyczaj w ramach wolnych etatów. Np. Pismo Pomorskiej Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 grudnia 1927 r., w sprawie stałych nominacji, L.dz. 1-12749/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 116, s. 1. oraz Pismo Izby Skarbowej w Brześciu do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 maja 1928 r., w sprawie zwolnienia rachmistrza od wymaganego wykształcenia dla II kategorii urzędników, L. 1-2896/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 116, s. 11.

<sup>423</sup> Dla zobrazowania można tu przytoczyć sytuację która miała miejsce w Izbie Skarbowej w Krakowie. Prezes tamtejszej izby zawnioskował o zgodę na dokonanie zmian w Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Krakowie. Wskazał, że na skutek choroby i przeniesienia w stan spoczynku niektóre osoby nie mogą być dłużej członkami komisji. Wobec czego zachodzi potrzeba uzupełnienia składu. Przedstawił kandydatów na nowych członków oraz zaproponował przewodniczącego i zastępcę przewodniczącego. Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 31 stycznia 1928 r., w sprawie składu Komisji Dyscyplinarnej Izby



Zmiany w poszczególnych komisjach dyscyplinarnych zachodziły również często z powodu śmierci danego członka<sup>424</sup> lub z góry zarządzonych przez Ministerstwo Skarbu rozsad personalnych<sup>425</sup>. Bieżąca kontrola zmian w składach dyscyplinarnych ze strony kierowników danych urzędów wydaje się dobrym rozwiązaniem. Pozwalało to także zapewniać ciągłość i harmonogram toczących się postępowań dyscyplinarnych<sup>426</sup>.

Komisje dyscyplinarne organizowane w izbach skarbowych podległych ministerstwu często rozstrzygały też postępowania służbowe funkcjonariuszy pracujących w nadzorowanych przez takie izby instytucjach. Dla przykładu można wskazać tu na sytuację, która miała miejsce w Państwowym Magazynie Wyrobów Tytoniowych we Lwowie<sup>427</sup>. Z uwagi na to, że członkiem Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie był Zarządca Magazynu, a został on przeniesiony w stan spoczynku, zaszła potrzeba uzupełnienia składu<sup>428</sup>. Prezes Izby

---

Skarbowej w Krakowie, L. 217/28/I, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 18.

<sup>424</sup> Można dla przykładu wskazać na sytuację, która miała miejsce w Lublinie. Z uwagi na śmierć Zastępcy Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Lublinie zaszła potrzeba pilnego uzupełnienia składu. Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Lublinie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 stycznia 1928 r., w sprawie nominacji Zastępcy Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie, L:I/753/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 14.

<sup>425</sup> W takich przypadkach kierownicy urzędów musieli na bieżąco uzupełniać składy. Np. Wniosek Prezesa Izby Skarbowej w Lublinie do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 listopada 1927 r., w sprawie organizacji komisji dyscyplinarnej i nominacji urzędnika, L. 107291/I/9370/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 16.

<sup>426</sup> Taka sytuacja miała miejsce w Izbie Skarbowej we Lwowie. Dwóch urzędników, którzy zasiadali w składzie orzekającym tamtejszej komisji przeszło w stan spoczynku. Z uwagi na to, że w niedługim czasie miało się odbyć posiedzenie składu orzekającego, Prezes Izby we Lwowie poinformował o tej okoliczności i zwrócił się do ministerstwa o pilne uzupełnienie składu. Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 22 lutego 1928 r., w sprawie uzupełnienia listy członków Komisji Dyscyplinarnej przy Lwowskiej Izbie Skarbowej, L:W.I- 2483/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 28.

<sup>427</sup> Jak można zauważyć sama Fabryka Tytoniu we Lwowie na ówczesne czasy była bardzo nowoczesna. Fotografia wnętrza zakładu Fabryki Tytoniu we Lwowie, Zespół Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji, Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, sygn. 2157.

<sup>428</sup> Wniosek Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 lutego 1928 r., w sprawie uzupełnienia kompletu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie, orzekającego w sprawach urzędników i niższych funkcjonariuszy Polskiego Monopolu Tytoniowego, L: W.I-1527/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 21.

we Lwowie zaproponował obecnego kierownika magazynu, ponieważ musiała to być osoba znająca się na sprawach urzędników i niższych funkcjonariuszy Polskiego Monopolu Tytoniowego. Ważne było to, aby w takich gremiach zasiadały właśnie osoby mające doświadczenie w przedstawionej dyscyplinie<sup>429</sup>.

W większości przypadków osobami w składzie orzekającym byli pracownicy danych instytucji. Oprócz wymogów związanych z wykształceniem, które zostały opisane we wcześniej wskazanych w rozprawie aktach prawnych, najczęściej przy rekomendacji danego członka, szczególnie na stanowisko przewodniczącego lub zastępcy przewodniczącego, starano się żeby była to osoba pełniąca funkcję kierowniczą np. dyrektora departamentu, naczelnika wydziału<sup>430</sup>.

Ministerstwo Skarbu, jako organ nadzorujący administrację skarbową, podejmowało często nagłe decyzje kadrowe. Dotyczyło to też osób będących przewodniczącymi komisji dyscyplinarnych. Sytuacje takie znacznie dezorganizowały pracę zespołów. Przykładem może służyć przypadek jaki miał miejsce w Izbie Skarbowej w Grudziądzu. Na skutek przeniesienia przez Ministra Skarbu przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy tamtejszej Izbie do innej jednostki, prezes izby skierował wniosek o akceptację i pilne uzupełnienie składu orzekającego oraz zaproponował osobę na to miejsce<sup>431</sup>. Zdarzało się również tak, że wskazane

---

<sup>429</sup> Izby skarbowe na wniosek urzędów wojewódzkich mogły delegować swoich pracowników do wojewódzkich komisji powołanych do konkretnego zagadnienia. Można wskazać tu na sytuację, która miała miejsce w Łodzi. Urząd Wojewódzki w Łodzi powołał komisję ds. określenia odszkodowań za nieszczęśliwe wypadki i zwrócił się do Izby w Łodzi, aby wydelegowała swojego przedstawiciela do składu. Izba nie chcąc samodzielnie podejmować decyzji, wysłała prośbę o zgodę do Ministerstwa Skarbu. Pismo Izby Skarbowej w Łodzi do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 grudnia 1927 r., w sprawie wydelegowania przedstawiciela Izby Skarbowej do komisji dla określenia odszkodowań za nieszczęśliwe wypadki, L. 6892/27/Pr., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 35.

<sup>430</sup> We wniosku do Ministerstwa Skarbu Izby Skarbowej we Lwowie możemy zauważyć, że czterech kandydatów na zastępców przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie było zatrudnionych w tym urzędzie na stanowisku naczelników wydziału. Wniosek Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 maja 1928 r., w sprawie mianowania przewodniczącego, jego zastępców oraz członków Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie, L:W. I. 5187/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 42.

<sup>431</sup> Wniosek Prezesa Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 marca 1928 r., w sprawie organizacji komisji dyscyplinarnej, L. dz. 1-2645/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 37.

osoby były członkami komisji dyscyplinarnych i komisji kwalifikacyjnych działających przy danych urządach<sup>432</sup>.

Ustawa gwarantowała członkom komisji dyscyplinarnych samodzielność i niezawisłość w wykonywaniu swoich funkcji<sup>433</sup>.

Analiza dostępnych dokumentów pozwala na wysnucie wniosków, dotyczących praktyki powoływania członków komisji dyscyplinarnych, która w punktach wyglądała następująco:

1. Członek komisji musiał spełniać wymogi ustawowe,
2. W przypadku spełnienia wszystkich wymogów wynikających z ustawy, kierownik danej instytucji przysyłał wniosek z właściwymi kandydatami do Ministerstwa Skarbu,
3. Ministerstwo mogło wyrazić swoją negatywną opinię dotyczącą konkretnej osoby i zablokować jej powołanie,
4. Kolejno następowało oficjalne powołanie komisji. W międzyczasie, jeżeli zachodziła taka potrzeba, Ministerstwo Skarbu i inne ministerstwa mogły przenosić dane osoby do różnych jednostek, wtedy zarządzający podległymi instytucjami byli zobowiązani do zaproponowania innych kandydatów na to miejsce. Podobnie w przypadku przejścia członków w stan spoczynku, wykluczenia za popełnione przestępstwa lub śmierci,
5. Komisje mogły być podzielone na konkretne działy,
6. Tworzono regulaminy pracy takich komisji.

W zależności od tego ile było spraw i jak duży był urząd, przy którym taka komisja działała, powoływano od kilku do kilkunastu osób do jej składu. Z przeprowadzonej kwerendy wynika, że praktycznie byli to sami mężczyźni<sup>434</sup>.

---

<sup>432</sup> Można tu wskazać przykład Izby Skarbowej w Wilnie. Prezes zwrócił się do Ministerstwa Skarbu o powołanie jednej osoby do komisji kwalifikacyjnej i dyscyplinarnej. Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 kwietnia 1928 r., w sprawie mianowania na członka Komisji Kwalifikacyjnej i Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie, L. 1879/4, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193, s. 41.

<sup>433</sup> PostDyscU, art. 6.

<sup>434</sup> Wykształcenie członków poszczególnych komisji będzie bardziej szczegółowo omówione w dalszej części pracy.

Warto pokrótce dla porównania odnieść się w tym miejscu do innych komisji dyscyplinarnych działających przy różnych ministerstwach. Komisje takie zazwyczaj funkcjonowały przy wszystkich wskazanych jednostkach. Komisje ministerialne były również organami nadzorującymi pracę komisji dyscyplinarnych w podmiotach podległych ministerstwu. W razie potrzeby stosownie interweniowały<sup>435</sup>. Podobnie jak w przypadku Ministerstwa Skarbu każdorazowo kierownicy urzędów nadzorowanych musieli zawiadamiać swoich ministrów o przeprowadzanych zmianach organizacyjnych w działających przy nich komisjach dyscyplinarnych<sup>436</sup>. Prawo do interweniowania w różnych sprawach miała także Najwyższa Komisja Dyscyplinarna przy Prezesie Rady Ministrów. Często zobowiązywała ona inne komisje, które przesyłały do niej sprawy, do właściwego kompletowania oraz spójnego dokumentowania całości toczącego się postępowania<sup>437</sup>. Z biegiem lat praktyka funkcjonowania takich organów znacznie się poprawiała.

W komisjach dyscyplinarnych niektórych urzędów, z uwagi na ich specyfikę, mogły także zasiadać osoby podległe innym ministrom. Sytuację tę warto zobrazować na podstawie składu komisji dyscyplinarnych przy urzędach wojewódzkich. Z racji tego, że w tych organach

---

<sup>435</sup> Np. Przewodniczący Komisji Dyscyplinarnej w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach został upomniany przez Wyższą Komisję Dyscyplinarną przy Ministerstwie Robót Publicznych za niepoprawne przesyłanie kompletów dokumentacji prowadzonych postępowań. Pismo Wyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Robót Publicznych, w sprawie okólnika aktów osobowych i odpisów orzeczeń, do Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach 7 września 1923 r., L. III. 499/K.D./23, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 1.

<sup>436</sup> Przykład Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Już w roku 1923 r. Minister zobowiązał kierowników jednostek podległych o bieżące przesyłanie informacji dotyczących zmian stanowisk członków komisji. Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 września 1923 r. do Wojewodów, Delegata Rządu w Wilnie oraz Komisarza Rządu na miasto stołeczne Warszawę, Nr. P.O. 7940, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 2. oraz warto wskazać na okólnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, gdzie zobowiązano właściwe jednostki do przesłania szczegółowych informacji dotyczących zmian w składach orzekających oraz sprawozdań z działalności poszczególnych komisji dyscyplinarnych. Okólnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 maja 1924 r., Nr. 410, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 13.

<sup>437</sup> Tak jak w przypadku Wyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Najwyższa Komisja Dyscyplinarna przy Prezesie Rady Ministrów zwróciła uwagę na braki w komplecie przesłanej dokumentacji z postępowania. Pismo Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów do Wyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych z dnia 16 marca 1923 r., N. 72/N.K.D., Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 3.

funkcjonowały wydziały skarbowe rozstrzygające postępowania pracowników tychże jednostek, to w takiej komisji musiała być osoba znająca się na sprawach skarbowych. Z tego powodu często wnioskowano o włączenie do składu orzekającego kandydatów z innych urzędów (m.in. urzędu skarbowego akcyz i monopolów)<sup>438</sup>.

Szczegółowe omówienie tematu wymaga jeszcze przedstawienia struktury wyższych (odwoławczych) komisji dyscyplinarnych działających przy ministerstwach. Członkami takich komisji, zgodnie z ówczesnie obowiązującymi przepisami, powinni być pracownicy ministerstwa. Tryb powoływania składu był bardzo podobny, jak w przypadku komisji dyscyplinarnych w I instancji. Struktura takich organów we wszystkich ministerstwach była bardzo zbliżona do siebie<sup>439</sup>.

Zasady powoływania członków wyższych komisji dyscyplinarnych:

1. Członek komisji musiał spełniać wymogi ustawowe,
2. W przypadku spełnienia wymogów minister mógł powołać kandydata do składu członkowskiego,
3. Powinna to być osoba pracująca w danym ministerstwie,
4. Minister uznaniowo mógł odwoływać, przenosić lub wykluczać osoby ze składu,
5. Komisje mogły być podzielone na działy i zespoły,
6. Tworzono regulaminy pracy takich komisji.

W odwoławczych komisjach dyscyplinarnych przy ministerstwach również zasiadały w większości przypadków osoby piastujące stanowiska kierownicze w urzędzie, takie jak m.in. dyrektorzy departamentów, naczelnicy wydziałów, radcowie ministra itp. Zdarzało się, że jedna

---

<sup>438</sup> Taki przypadek miał miejsce w Urzędzie Województwa Śląskiego. Zarządzenie prezydialne Wojewody Śląskiego z dnia 20 maja 1924 r., w sprawie mianowania do Komisji Dyscyplinarnej ds. urzędników i funkcjonariuszy przy Województwie Śląskim starszego inspektora podatkowego pracującego w Urzędzie Skarbowym Akcyz i Monopolów w Mysłowicach, Nr. 73, L. Prez. 83/2, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 17.

<sup>439</sup> Również Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które można uznać za dość specyficzne, utworzyło odwoławczą komisję dyscyplinarną. Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r., w sprawie Organizacji Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr. BP-25234/35, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 5.

osoba była członkiem odwoławczej komisji dyscyplinarnej w ministerstwie oraz znajdowała się w składzie orzekającym komisji I instancji dla innych grup zawodowych<sup>440</sup>.

Przedstawienie pełnego obrazu komisji dyscyplinarnych w badanym okresie wymaga jeszcze wskazania na tryb powoływania członków Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów<sup>441</sup>. Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. wyglądało to następująco:

1. Członek komisji musiał spełniać wymogi ustawowe,
2. Mianowanie danej osoby następowało na wniosek władz naczelnych,
3. Po wskazaniu właściwego kandydata/kandydatów Prezes Rady Ministrów mianował przewodniczącego, zastępców przewodniczącego i członków komisji na trzy lata,
4. Prezes Rady Ministrów uznaniowo mógł odwoływać, przenosić lub wykluczać osoby ze składu,
5. Mogła być podzielona na działy/zespoły,
6. Obowiązywał ustanowiony regulamin pracy.

Była to najwyższa komisja nadzorująca postępowania wszystkich innych komisji<sup>442</sup>, mogła interweniować w razie potrzeby, a także wydawać wytyczne, co jeszcze będzie w dalszej części pracy wykazane.

---

<sup>440</sup> Dla zobrazowania tego przypadku warto wskazać na trzech urzędników w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Minister powołał trzy osoby do zasiadania w Komisji Dyscyplinarnej I Instancji dla urzędników oraz Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej w Ministerstwie dla urzędników i nauczycieli, która była - co ciekawe - Wyższą Komisją Dyscyplinarną dla profesorów szkół akademickich. Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 września 1937 r., Nr BP-20119/37, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 103.

<sup>441</sup> Zgodnie z Ustawą z dnia 17 lutego 1922 r. *o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1922, Nr 21, poz. 165 i jej art. 3 była ona drugą instancją od orzeczeń komisji dyscyplinarnych, które stanowią kary dyscyplinarne (art. 77 pkt. 3,4 i 5) oraz dla orzeczeń, które zostały wydane przez wyższe komisje dyscyplinarne, jako I instancje.

<sup>442</sup> Również inne wysokie rady działające przy różnych ministerstwach mogły wydawać pewne wytyczne do jednostek podporządkowanych. Np. Prezydium Rady Szkolnej Krajowej w momencie dowiedzenia się, że niektórzy nauczyciele pobierają niedozwolone pobory, wydało specjalny okólnik wzywający do zwrotu przysporzonych bezpodstawnie i ze szkodą dla Skarbu Państwa korzyści majątkowych. Okólnik Prezydium Rady Szkolnej Krajowej do dyrekcji wszystkich szkół państwowych, średnich, zawodowych, handlowych, seminariów nauczycielskich i wszystkich Rad szkolnych okręgowych – w sprawie nadużyć przy pobieraniu poborów nauczycielskich z dnia 31 października 1920 r., L. 883/pr., Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława

Podsumowując, warto wskazać na kilka istotnych różnic w powoływaniu do składu orzekającego w powyższych gremiach i organizacji pracy takich jednostek. W komisjach dla spraw I instancji (m.in. w dyrekcjach ceł, izb skarbowych) osoby wyznaczone do takiego organu powinny być przedstawione wcześniej właściwemu ministerstwu, które mogło danego kandydata zablokować. W przypadku wyższych komisji dyscyplinarnych (odwoławczych), które były tworzone przy konkretnych ministerstwach, skład orzekający ustalał minister nadzorujący spośród swoich pracowników. Kandydaci do Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów wskazywani byli przez władze naczelne (ministerstwa). W momencie akceptacji Prezes RM powoływał ich do zespołu orzekającego. Prezes Rady Ministrów mógł taką osobę w każdej chwili także odwołać. Podobnie minister w przypadku wyższej komisji dyscyplinarnej działającej w danym ministerstwie oraz podległych sobie jednostek (np. izb skarbowych). Na kierownikach danych urzędów ciążył obowiązek bieżącego informowania o ewentualnych brakach kadrowych lub innych problemach zachodzących przy pracy takich organów. Były to w większości osoby zajmujące stanowiska wyższe w danym urzędzie. Starano się dobierać ich tak, aby kandydat miał jak największą wiedzę o danej dyscyplinie i spełniał wszelkie przesłanki ustawowe.

### **2.3.1.3. Składy komisji dyscyplinarnych i komplety orzekające**

Składy komisji dyscyplinarnych określał art.2 PostDyscU. Zgodnie z jego dyspozycją składały się one z przewodniczącego, jego zastępców oraz „*potrzebnej ilości członków*”. Początkowo przynajmniej dwóch z członków komisji musiało posiadać wykształcenie prawnicze. W 1922 roku doprecyzowano, że to przewodniczący i co najmniej jeden członek kompletu orzekającego powinien legitymować się studiami prawniczymi<sup>443</sup>. Jednak w 1924 roku zrezygnowano z tak ambitnego celu, wpisując do rozporządzenia, że tylko przewodniczący komisji ma obowiązek posiadania wykształcenia prawniczego<sup>444</sup>.

---

Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557, s. 1. oraz w tej samej sprawie Okólnik Prezydium Rady Szkolnej Krajowej do dyrekcji wszystkich państwowych gimnazjów i szkół realnych seminariów męskich i żeńskich, szkół przemysłowych i zawodowych, Akademii Handlowych we Lwowie i Krakowie z dnia 1 czerwca 1920 r., L.10.721/IV, Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557, s. 2.

<sup>443</sup> PostDyscU, art.7.

<sup>444</sup> RozpDysc, §1.

Obradowały one oraz orzekały kolegiálně w określonych ustawowo kompletach, złożonych z przewodniczącego lub jego zastępcy i czterech członków. Zarówno przewodniczący, jak i jeden członek kompletu musieli posiadać wykształcenie prawnicze<sup>445</sup>. Dodatkowym wymogiem było, by do kompletu orzekającego należał co najmniej jeden urzędnik z tej samej kategorii funkcjonariuszy i tego samego rodzaju pełnionej służby, do której należała osoba, wobec której prowadzono postępowanie dyscyplinarne przed danym kompletem<sup>446</sup>.

Kompletów nie dobierało się do każdej sprawy w zależności od potrzeb, tylko wcześniej ustalano ich skład tak, by mogły orzekać w każdym przypadku. Procedura wyglądała tak, iż pod koniec każdego roku zgromadzenie ogólne członków każdej komisji dyscyplinarnej przeprowadzało podział na stałe komplety, orzekające w ciągu następnego roku. Jednocześnie ustalano porządek zastępstwa poszczególnych członków komisji w razie gdyby nie mogli pełnić swojej funkcji<sup>447</sup>.

W praktyce analizowanego podokresu dostrzegamy ogromne problemy z kompletowaniem komisji dyscyplinarnych. Brakowało ludzi z odpowiednim wykształceniem, zwłaszcza prawniczym, wśród pracowników służby cywilnej, a dodatkowe komplikacje wpływały z różnic systemów prawnych i edukacyjnych, odziedziczonych po zaborcach<sup>448</sup>. Tylko częściowo problem ten rozwiązano regulacją z 26 czerwca 1924 roku, w której określono zasady uznawania wykształcenia wystarczającego do objęcia określonej funkcji w strukturach administracyjnych państwa<sup>449</sup>.

### **2.3.2. Prokuratorzy dyscyplinarni i rzecznicy dyscyplinarni**

Przy każdym organie władzy, przy którym powołana została komisja dyscyplinarna z grona urzędników wyznaczany był oskarżyciel publiczny. Jego ustawowym obowiązkiem

---

<sup>445</sup> PostDyscU, art.7 zd.1 i art.8.

<sup>446</sup> Tamże, art. 7.

<sup>447</sup> Post.DyscU,art. 7.

<sup>448</sup> Szerzej patrz J. Drażek, *O potrzebie wykształcenia prawniczego urzędnika państwowego*, Życie urzędnicze, 6/1925, s. 318 in.

<sup>449</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 1924 r. *o zakładach naukowych i egzaminach szkolnych wystarczających do osiągnięcia stanowiska w państwowej służbie cywilnej*, Dz. U. nr 64, poz. 629.



było czynne uczestnictwo w postępowaniu, podczas którego powinien „stać na straży godności i powagi stanowiska urzędniczego oraz ścisłego wykonywania obowiązków służbowych”<sup>450</sup>.

Początkowo uzyskał on miano prokuratora dyscyplinarnego i poza wymaganym wykształceniem prawniczym nie poświęcono mu więcej uwagi w reskrypcie Rady Regencyjnej. W niepodległej już Polsce nastąpiła zmiana stosowanej wcześniej terminologii i odtąd mowa była o rzeczniku dyscyplinarnym. W PostDyscU z 1922 roku na temat rzeczników dyscyplinarnych znajdujemy niewiele regulacji, poza określeniem podstawowego obowiązku<sup>451</sup>.

Najwięcej uwagi instytucji rzecznika poświęcono w Rozp.Dysc. z 1924 roku. Nieco zmodyfikowano przepis art. 10 PostDyscU odnoszącego się do przesłanki ich powoływania. Nadano mu w analizowanym rozporządzeniu następujące brzmienie: „*W celu strzeżenia dobra służby, naruszonego przez uchybienie obowiązkowi służbowym, przy każdej komisji dyscyplinarnej władza, przy której komisja istnieje, winna ustanowić rzecznika dyscyplinarnego oraz w razie potrzeby odpowiednią liczbę zastępców, z reguły spośród urzędników z wykształceniem prawniczym*”<sup>452</sup>.

Widząc ogrom pracy spoczywającej na barkach rzeczników już w ustawie z 1922 roku przewidziano możliwość powoływania współpracowników („*odpowiednia liczba zastępców*”) oraz dopuszczono sytuację, w której kandydat na rzecznika nie mógł legitymować się wykształceniem prawniczym. O ile w reskrypcie Rady Regencyjnej była mowa, że „*mianowany będzie z pośród urzędników z wykształceniem prawniczym*” o tyle w 1924 roku kategoryczny wymóg został zastąpiony zwrotem „*z reguły z pośród urzędników z wykształceniem prawniczym*”<sup>453</sup>.

Kandydaci na rzeczników dyscyplinarnych i ich zastępców musieli rekrutować się spośród urzędników podległych właściwości danej komisji dyscyplinarnej. Nie można było mianować na tę funkcję urzędnika karanego wcześniej dyscyplinarnie<sup>454</sup>.

---

<sup>450</sup> PostDyscU, art. 10 ust.2 zd.1-2.

<sup>451</sup> Tamże, art. 10 i 11.

<sup>452</sup> O ile ustawa z 1922 roku milczy na temat wymaganego wykształcenia rzeczników, to w rozporządzeniu z 1924 roku powraca wymóg wykształcenia prawniczego, por. Rozp.Dysc., § 7 ust.1.

<sup>453</sup> Tamże, § 7 ust.1.

<sup>454</sup> PostDyscU, art. 11.

Zasadniczą powinnością rzecznika dyscyplinarnego był nadzór nad prawidłowym przebiegiem postępowania oraz stanie na „*strazy dobra służby*” oraz „*ścisłego wykonywania obowiązków służbowych przez funkcjonariuszów państwowych oraz godności i powagi stanowiska*”<sup>455</sup>. Komisja dyscyplinarna nie mogła podjąć żadnej uchwały bez zapoznania się ze stanowiskiem rzecznika dyscyplinarnego<sup>456</sup>. Najistotniejszym ograniczeniem jego roli w postępowaniu dyscyplinarnym było to, że nie mógł być obecny na naradach kompletu orzekającego w konkretnej sprawie, ani tym bardziej podczas głosowań nad orzeczeniem<sup>457</sup>.

Do głównych obowiązków rzecznika dyscyplinarnego<sup>458</sup> wykonującego je „*w ścisłej zależności od swych władz przełożonych*” należało w myśl § 8 lit. a-e Rozp.Disc.:

1. uczestniczenie we wszystkich posiedzeniach komisji dyscyplinarnych;
2. formułowanie wniosków o powoływaniu świadków bez możliwości sprzeciwu ze strony komisji;
3. informowanie kierownictwa organu o wszystkich wypadkach wykroczeń służbowych, o jakich dowiedział się w toku postępowania dyscyplinarnego;
4. aktywny udział w śledztwie dyscyplinarnym poprzez wgląd w akta śledztwa i formułowanie wniosków, które prowadzący śledztwo zobligowani byli uwzględnić;
5. stawianie wobec prowadzącego śledztwo odpowiednich wniosków, prowadzący śledztwo winien wnioski te uwzględnić;
6. branie udziału w dochodzeniu wstępnym, z uprawnieniami identycznymi jak w śledztwie w postępowaniu wstępnym wdrożonym na podstawie art. 17 PostDyscU

---

<sup>455</sup> Rozp.Disc., § 7 ust.2.

<sup>456</sup> Rozp.Disc., § 7 ust.3.

<sup>457</sup> Rozp.Disc., § 7 ust.3.

<sup>458</sup> Warto tu dodać fragment opinii Wydziału I Praw przy Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, iż „*rzecznik jest stroną postępowania dyscyplinarnego, nie zaś władza, która wdrożyła postępowanie. Skutki prawne w przewodzie dyscyplinarnym wywoływane są przez czynności rzecznika, który w tym swoim charakterze na zewnątrz samodzielnie działa z mocy własnej*”. Jest on więc niezależny na zewnątrz, w stosunkach wewnętrznych musi się zaś liczyć z instrukcjami przełożonych, zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich. Opinia Wydziału I Praw przy Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 października 1935 r., Nr I Praw-1310/4/35, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 1.

(wdrażanego przez władzę zwierzchnią w związku z sygnałami o naruszeniu obowiązków służbowych przez podwładnych).

Początkowo nie ustanowiono hierarchii między rzecznikami dyscyplinarnymi i każdy z nich co do zasady pozostawał w swych działaniach samodzielny. Rzecznicy przy komisjach niższych nie podlegali służbowo rzecznikom przy komisjach wyższych. Zmieniło to dopiero rozporządzenie z 1924 roku. RozpDysc przyznało rzecznikowi Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej uprawnienia do nadzoru nad postępowaniami dyscyplinarnymi prowadzonymi przez pozostałych rzeczników. Służyły temu następujące uprawnienia<sup>459</sup>:

1. czuwanie nad przestrzeganiem jednolitości postępowania rzeczników dyscyplinarnych w poszczególnych działach zarządu państwowego;
2. aktywne wpływanie na jednolitość postępowań poprzez wytyczne kierowane do rzeczników dyscyplinarnych niższego szczebla, które mogli oni pomijać tylko na wyraźny nakaz swojej władzy przełożonej, o czym musieli jednak Rzecznika przy Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej powiadomić.

Zgodnie z § 8 ust. 3. Rozp.Dysc. możliwe było zastąpienie w razie potrzeby rzecznika dyscyplinarnego afiliowanego przy komisji niższej instancji rzecznikiem dyscyplinarnym wyższej instancji. Decyzja w tym zakresie należała do właściwego ministra resortowego<sup>460</sup>.

---

<sup>459</sup> Rozp.Dysc., § 8 ust.2.

<sup>460</sup> Rzecznicy dyscyplinarni, niezależnie od organu przy jakim pełnili tę funkcję, byli bardzo często przytłoczeni ogromem obowiązków, przez co zaniedbywali urzędnicze zobowiązania na innym polu. Warto wskazać, że rzecznikami dyscyplinarnymi byli pracownicy urzędów posiadający odpowiednie kwalifikacje, ale pracujący na innych stanowiskach. Wobec tego funkcja ta była dodatkowa. Dla przykładu, w piśmie do właściwego ministra Rzecznik Dyscyplinarny przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwrócił się o uwolnienie go od pełnienia tej funkcji, bowiem zaniedbywał on przez to swoje obowiązki w Wydziale Prawnym oraz swoją pracę naukową. Był on docentem prawa kościelnego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie oraz prowadzi wykłady na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie, co wymagało od niego pracy ze studentami i prowadzenia samodzielnych badań. Dokument ten został złożony na ręce dyrektora Biura Personalnego, ale zgoda winna być wyrażona, zgodnie z literą prawa, przez Ministra. Pismo Rzecznika Dyscyplinarnego przy Komisji Dyscyplinarnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 stycznia 1939 r., Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 165 in.

Jeżeli zmiana taka miałaby dotyczyć Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej, decyzję podejmował Prezes Rady Ministrów w porozumieniu z właściwym ministrem resortowym.

W realiach analizowanego podokresu widzimy bardzo dużą rolę rzeczników dyscyplinarnych w postępowaniach dyscyplinarnych toczonych przed komisjami i ich ogromną aktywność w procedurze. Praktycznie nigdy nie ograniczali się przekazywania do komisji kompletu materiałów z własnymi rekomendacjami. W każdym badanym przypadku aktywnie uczestniczyli w całej rozprawie, składali wnioski, wnikliwie analizowali materiał dowodowy i żądali jego uzupełnienia. Mając możliwość wnioskowania o przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego wobec osoby, która przekroczyła uprawnienia służbowe, często korzystali z tej kompetencji<sup>461</sup>.

Kontrolę nad rzecznikami wszystkich komisji miał Rzecznik Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej działającej przy Prezesie Rady Ministrów. Mógł on m.in. wydawać wytyczne z zobowiązaniem do ich przestrzegania przez rzeczników dyscyplinarnych, ale i same komisje dyscyplinarne w całej Polsce. Często dotyczyły one m.in. prawidłowego konstruowania orzeczeń. Warto wskazać na konkretny przykład.

Okólnikiem z dnia 16 listopada 1927 r. Rzecznik Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej zobowiązał wszystkie komisje, aby w odwołaniach jasno wskazywać winę i jej uzasadnienie. Zastrzegł, że formułowanie zdania „*Komisja Dyscyplinarna przy itp. orzekła w myśl art. 77 ustawy o państwowej służbie cywilnej p. 5 ukarać XX. wydaleniem ze służby jest wadliwe i rozstrzyganie odwołań od takich orzeczeń, w których brak ustalenia winy w słowach „Komisja uznała winnym itd.” natrafia nieraz na znaczne trudności, a brak umotywowania orzeczenia zwala cały ciężar dowodzenia na rzecznika dyscyplinarnego i komisji odwoławczej*”<sup>462</sup>. Trudno

---

<sup>461</sup> Postępowania w których rzecznik dyscyplinarny był inicjatorem było bardzo wiele. Dobrym przykładem jest tu m.in. sprawa prowadzona przed Komisją Dyscyplinarną przy Izbie Skarbowej w Krakowie. Rzecznik Dyscyplinarny przy Izbie w Krakowie po powzięciu wiedzy o nadużyciach finansowych nadzorowanego przez tę izbę urzędnika złożył wniosek wraz ze stosownymi dowodami o przeprowadzenie rozprawy dyscyplinarnej. Urzędnik ten ostatecznie został oskarżony. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 15 kwietnia 1935 r., N.K.D. 25/6/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 36.

<sup>462</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 16 listopada 1927 r. do wszystkich rzeczników dyscyplinarnych, w sprawie wytycznych dotyczących właściwego

nie zgodzić się z tą regułą. Przypadek ten obrazuje również jaką ważną i odpowiedzialną rolę miał Rzecznik Najwyżej Komisji Dyscyplinarnej, a także przedstawia to, iż komisje nie dochowywały należytej staranności podczas wykonywania swojej pracy.

### 2.3.3. Śledczy

Institucja śledczego została wprowadzona do postępowania dyscyplinarnego w 1922 roku przez PostDyscU. Nie określono zbyt wielu wymagań w stosunku do osób, które miały piastować tę funkcję. Jednak wyraźnie zaznaczono, że śledczym nie może zostać członek kompletu orzekającego, ani być osobą powołaną do innej czynności w postępowaniu dyscyplinarnym. A więc biegły, świadek, czy rzecznik dyscyplinarny nie mógł być mianowany do roli śledczego<sup>463</sup>. Czy jednak członek komisji dyscyplinarnej, ale spoza kompletu zajmującego się tą konkretną sprawą mógł otrzymać powołanie? Tego nie wyjaśniono.

Śledczego dotyczyły te wszystkie ograniczenia i wyłączenia, które odnosiły się do rzecznika dyscyplinarnego i członków komisji dyscyplinarnej. A więc nie mogło się wobec niego toczyć postępowanie dyscyplinarne, i nie mógł być wcześniej skazanym za delikt dyscyplinarny. Można było też go wyłączyć na zasadach ogólnych, dotyczących wyłączenia sędziego i prokuratora w przypadkach przewidzianych w postępowaniu karnym.

Śledczego powoływano tylko do konkretnej sprawy. Ustawa stanowiła, iż jeśli zapadła uchwała komisji dyscyplinarnej o wdrożeniu śledztwa dyscyplinarnego, wówczas komisja zwraca się do władzy, przy której jest czynna o wyznaczenie jednego lub więcej podległych jej urzędników do przeprowadzenia śledztwa. Jeśli postępowanie prowadzono w sprawie urzędnika podlegającego innej władzy wówczas można było powierzyć śledztwo urzędnikowi tej samej władzy<sup>464</sup>.

Śledczy prowadził śledztwo w konkretnej sprawie dyscyplinarnej. Mógł zapoznawać się z dowodami, przesłuchiwać świadków i powoływać biegłych. Po zakończeniu śledztwa

---

prowadzenia postępowań, Nr. 2/R.D, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 39.

<sup>463</sup> PostDyscU, art. 24 i 25.

<sup>464</sup> Tamże, art.24.

przesyłał akta rzecznikowi dyscyplinarnemu, który kierował je ze swoimi wnioskami do komisji dyscyplinarnej, i jego rola się kończyła<sup>465</sup>.

#### 2.3.4. obrońcy w postępowaniu dyscyplinarnym

Już w reskrypcie Rady Regencyjnej przyznano urzędnikowi prawo do obrony, nie tylko realizowane osobiście, ale również poprzez pełnomocnika „oskarżonemu oddany będzie z jego wyboru lub z urzędu obrońca z pośród kolegów lub adwokatów przysięgłych”<sup>466</sup>.

W niepodległej już Polsce uznano, iż zbyt szeroko zakreślono krąg potencjalnych obrońców w postępowaniu dyscyplinarnym. System ten okazał się nadmiernie kosztowny, zaś korzystanie z usług zawodowych obrońców stawiało w gorszym położeniu pozostałych uczestników postępowania dyscyplinarnego, którzy takiej wiedzy i doświadczenia nie posiadali. Dlatego późniejsze regulacje zawężyły krąg potencjalnych pełnomocników do pracowników administracji i to tylko tych pracujących w urzędach podległych jurysdykcji konkretnej komisji dyscyplinarnej<sup>467</sup>.

Uniemożliwienie obwinionemu skorzystania z usług adwokatów w postępowaniu dyscyplinarnym zostało odebrane jako ograniczenie prawa do obrony. Dlatego przez wiele lat organizacje związkowe żądały, w imieniu swoich członków, przywrócenia możliwości wynajmowania obrońców zawodowych w sprawach dyscyplinarnych<sup>468</sup>.

Wybór pełnomocnika należał do zainteresowanego, jednak wskazana osoba nie miała obowiązku przyjęcia zlecenia, chyba że chodziło o obronę z urzędu wtedy nie można było odmówić. Obrońcę z urzędu wyznaczał szef władzy przy której ustanowiona została komisja dyscyplinarna z grona podwładnych funkcjonariuszy. Obrońca z urzędu nie mógł żądać od swojego klienta wynagrodzenia za swoje usługi. Przysługiwał mu tylko zwrot kosztów ze

---

<sup>465</sup> Tamże, art. 30.

<sup>466</sup> Art. 38 Reskryptu RR.

<sup>467</sup> PostDyscU, art. 12 „Funkcjonariuszowi państwowemu, pociągniętemu do odpowiedzialności dyscyplinarnej, wolno przybrać sobie w postępowaniu dyscyplinarnym obrońcę z pośród funkcjonariuszów państwowych, pełniących obowiązki na obszarze, na który rozciąga się zakres działania komisji dyscyplinarnej.”

<sup>468</sup> W. Broniewski, P. Michalski, *Kwestie urzędnicze na tle aktualnych poczynań sanacyjnych*, Czasopismo skarbowe, 3/1926, s. 43 in. oraz tychże, *Obrona kolegów skarbowców w komisjach dyscyplinarnych*, Czasopismo skarbowe, 1/1927, s. 47.

strony skarbu państwa<sup>469</sup>. Przyznano również pełnomocnikom prawo do urlopu niezbędnego do pełnienia czynności w toku postępowania.

Na obrońcy w postępowaniu dyscyplinarnym ciążył obowiązek zachowania w tajemnicy wszelkich poufnych informacji, których mu udzielono z tytułu świadczonej obrony. Miał on też powinność przytaczać w obronie wszystkie okoliczności, które uważał za przydatne i konieczne, by uwolnić swojego klienta od zarzutów oraz stosować wszelkie przewidziane w ustawie środki obrony<sup>470</sup>.

## **2.4. Postępowanie dyscyplinarne**

### **2.4.1. Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego**

W pierwszych polskich regulacjach odnoszących się do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników nie wspomniano o procedurze obowiązującej przy tego typu sprawach. Dlatego początkowo komisje dyscyplinarne stosowały znane w poszczególnych częściach kraju przepisy odziedziczone po zaborcach.

Postępowanie dyscyplinarne uregulowano bardzo drobiazgowo w 1922 roku w Rozdziale II PostDyscU. Pierwszym etapem procedury było wdrożenie postępowania. Inicjować je mogło dostrzeżenie naruszenia obowiązków służbowych przez funkcjonariusza publicznego. Jeśli przełożeni zaobserwowali nieprawidłowości mieli obowiązek reagować poprzez wszczęcie procedury dyscyplinarnej. Drugą możliwość przewidzianą w ustawie dawało doniesienie do władz danego organu o możliwości popełnienia deliktu dyscyplinarnego przez podległego im urzędnika.

W obu przypadkach upoważnione władze po wstępnym rozpoznaniu zasadności donosu, bądź wagi popełnionych, a dostrzeżonych zaniedbań kierowały doniesienie do właściwej komisji dyscyplinarnej. W trakcie wstępnego dochodzenia, prowadzonego przez zwierzchnika, a przed skierowaniem sprawy do komisji dyscyplinarnej zalecano, by przesłuchać obwinionego

---

<sup>469</sup> PostDyscU, art. 12 „*W razie sporu o wysokość tych kosztów decyduje ostatecznie właściwa komisja dyscyplinarna.*”

<sup>470</sup> Tamże, art. 13.

funkcjonariusza, o ile byłoby to możliwe bez ryzyka dla prawidłowego toku dalszego postępowania<sup>471</sup>.

Doniesienie władzy zwierzchniej powinno zawierać dokładne wskazanie faktów, w których dopatrzone się naruszenia obowiązków służbowych przez funkcjonariusza. Na ich podstawie komisja dyscyplinarna, po uprzednim zasięgnięciu opinii rzecznika dyscyplinarnego, ale bez udziału stron, orzekała czy sprawa wymagała wdrożenia śledztwa. Jeśli uznała, że w konkretnym przypadku doszło jedynie do popełnienia wykroczenia służbowego mogła od razu nałożyć karę porządkową<sup>472</sup>.

Przed wydaniem decyzji, co do dalszych losów postępowania komisja dyscyplinarna mogła zarządzić przeprowadzenie lub uzupełnienie dochodzeń wstępnych za pośrednictwem władzy zwierzchniej obwinionego. Przewidywano, iż w niektórych przypadkach, gdy sytuacja byłaby na tyle klarowna, iż wdrażanie śledztwa nie byłoby konieczne, komisja za zgodą rzecznika dyscyplinarnego mogła podjąć uchwałę o przekazaniu sprawy bezpośrednio do rozprawy dyscyplinarnej<sup>473</sup>.

W przypadku stwierdzenia, iż naruszenie obowiązków służbowych spełniało jednocześnie przesłanki pociągnięcia do odpowiedzialności karnej, zarówno komisja dyscyplinarna, jak i władza zwierzchnia miały obowiązek zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa właściwe organy ścigania. Do czasu zakończenia sprawy karnej postępowanie dyscyplinarne mogło być zawieszane, choć przewidziano również możliwość prowadzenia równoległych postępowań. Wyrok skazujący w sprawie karnej powodował wydalenie urzędnika ze służby bez potrzeby przeprowadzania postępowania dyscyplinarnego o ile skazanie pociągało za sobą utratę zdolności do piastowania urzędu publicznego. W innym przypadku komisja dyscyplinarna mogła odwieść i prowadzić postępowanie dyscyplinarne<sup>474</sup>.

W praktyce analizowanego podokresu wiele spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych zawieszano właśnie na skutek skierowania postępowania na drogę sędowo-karną, gdy okazywało się, że popełnione przewinienie służbowe nosi znamiona czynu

---

<sup>471</sup> PostDyscU, art. 17.

<sup>472</sup> Ustawa przewidywała możliwość zastosowania jako kary porządkowej: upomnienie, skrócenie lub odmowę urlopu wypoczynkowego, art. 73 PCSU.

<sup>473</sup> PostDyscU, art. 19.

<sup>474</sup> Art. 21 i 22 PostDyscU, oraz art. 70 i 71 PCSU.



zabronionego<sup>475</sup>. Komisja w takich sytuacjach oczekiwała na wydanie wyroku przez sąd powszechny i po jego uprawomocnieniu się podejmowała decyzję o kontynuacji procesu dyscyplinarnego. Postępowania służbowe w takich przypadkach trwały zazwyczaj od kilku miesięcy do nawet dwóch lat i mogły trwać dłużej, jeżeli sprawa sądowa bardzo się przeciągała.

#### 2.4.2. Śledztwo

O wdrożeniu śledztwa dyscyplinarnego należało niezwłocznie powiadomić obwinionego. Dokonywano tego przesyłając uchwałę komisji o wdrożeniu śledztwa osobie zainteresowanej za pośrednictwem jej władzy służbowej. Uchwała taka nie podlegała zaskarżeniu przez żadną ze stron, rzecznik dyscyplinarny mógł jedynie złożyć zażalenie na decyzję komisji pierwszej instancji o odmowie wszczęcia śledztwa do instancji odwoławczej<sup>476</sup>.

Śledczy na tym etapie postępowania mógł badać dokumenty i wszelkie okoliczności niezbędne do wyjaśnienia sprawy, przesłuchiwać świadków i w razie potrzeby powoływać biegłych, jednak bez możliwości odbierania przysięgi od przesłuchiwanym. Jeśli zachodziła potrzeba przesłuchania pod przysięgą śledczy miał prawo zwrócić się do właściwego sądu karnego pierwszej instancji o przesłuchanie wskazanych osób pod przysięgą. Prowadzący śledztwo mógł również domagać się współdziałania władz administracyjnych i policyjnych, szczególnie w sytuacji gdy mieszkający poza powiatem, w którym przebywa śledczy, uchylają się od stawiennictwa, lub składania zeznań.

W toku prowadzonego śledztwa należało umożliwić obwinionemu korzystanie z jego prawa do obrony również poprzez możliwość wypowiedzania się co do wszystkich stawianych zarzutów, zarówno w trakcie tej fazy postępowania, jak i po jej zakończeniu, także w odniesieniu do wyników śledztwa. Natomiast na przeglądanie akt śledztwa, obwinionemu i jego obrońcy, należało pozwolić tylko wówczas, gdyby śledczy uznał iż byłoby to

---

<sup>475</sup> Szczególne przypadki tego typu miały miejsce w Policji Państwowej. Przykładem może być tu pobicie aresztowanych na komendzie lub podczas przesłuchania. Np. Akta sprawy (Protokół z posiedzenia) Komisji Dyscyplinarnej IV Lubelskiego Okręgu Policji Państwowej z dnia 18 listopada 1919 r., w sprawie pobicia aresztowanych przez funkcjonariuszy posterunku Policji Izbicy, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Lublinie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 507, s. 11 in.

<sup>476</sup> PostDyscU, art. 20.

nieszkodliwe dla celów tego śledztwa. Brak współpracy ze strony obwinionego, ani odmowa udziału w czynnościach nie mogły wstrzymać pracy śledczego<sup>477</sup>.

Udział rzecznika dyscyplinarnego w tej fazie postępowania był znacznie ograniczony, jednak mógł on stawiać wnioski o uzupełnienie śledztwa oraz wnosić nowe tzw. punkty obwinienia. Również sam obwiniony miał prawo stawiania wniosków o przeprowadzenie przez śledczego wskazanych czynności. Śledczy mógł się przychylić do składanych wniosków stron lub je odrzucić. W tym drugim przypadku ostateczna decyzja nie należała do niego, gdyż w ustawie przewidziano, iż niezaskarżalną decyzję w sprawie nieuwzględnionych przez śledczego wniosków podejmowała komisja dyscyplinarna<sup>478</sup>.

Fazę śledztwa kończyło przekazanie akt rzecznikowi dyscyplinarnemu przez śledczego, którego rola w tym miejscu miała swój kres.

W praktyce tego okresu widzimy, że najczęściej było ono inicjowane po otrzymaniu stosownego donosu/zawiadomienia<sup>479</sup>. W zależności od tego który organ otrzymał taką informację, był on zobowiązany zbadać sprawę lub przekazać do urzędu właściwego dla danej sprawy. Wówczas specjalnie oddelegowaną osobę wysyłano do innej instytucji (urzędu), aby przeprowadzić procedurę<sup>480</sup>. Dopiero po analizie danego zdarzenia i jego ocenie podejmowano decyzję o dalszym etapie oraz przekazywano informację do nadzorującego ministerstwa<sup>481</sup>. Warto wskazać, że administracja skarbowa współpracowała z wieloma istotnymi podmiotami.

---

<sup>477</sup> PostDyscU, art. 28.

<sup>478</sup> Tamże, art. 29.

<sup>479</sup> Takie donosy np. na urzędników skarbowych, gdy trafiały do innych urzędów niezwiązanych bezpośrednio z administracją skarbową, były przekierowywane do właściwych organów. Np. Informacja Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego do Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 27 kwietnia 1933 r., w sprawie anonimowego doniesienia na urzędnika skarbowego, Nr. pers. 80/0, Zespół Ministerstwo Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 136, s. 1.

<sup>480</sup> W przypadku przewinienia w podległej jednostce. Inaczej była to osoba z danego urzędu.

<sup>481</sup> Niekiedy donosy były bardzo barwne. W ramach ciekawostki można wskazać na przypadek, który miał miejsce w Rzeszowie w tamtejszym gimnazjum. Nauczyciel kazał uczniowi obgryzać paznokcie innego ucznia na środku klasy. Po złożeniu stosownej skargi do kuratorium nauczyciel ten został pozbawiony prawa sprawowania funkcji opiekuna klasowego aż do odwołania. Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego do nauczyciela I Gimnazjum w Rzeszowie z dnia 31 marca 1933 r., L.3419/II, Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557, s. 3.

Niewątpliwie przykładem może być Najwyższy Komisarz ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy<sup>482</sup>. Dobrze obrazuje to niniejszy przypadek.

Po otrzymaniu informacji<sup>483</sup> o nielegalnym przemyśle polecił on przeprowadzić śledztwo. Zobowiązał do tego swojego delegata rewidenta celnego. Na podstawie uzyskanych wiadomości i dowodów można było stwierdzić jasno, że na odcinku lwowskiej, wileńskiej i poznańskiej dyrekcji ceł odbywa się przemyt na dużą skalę przy udziale pracujących tam urzędników. Skierował on w tym samym zawiadomieniu prośbę do Ministerstwa Skarbu o utworzenie specjalnego zespołu dochodzeniowego w tej sprawie. Sytuacja była na tyle dynamiczna i niespodziewana – co też pokazuje, że czasami postępowanie może przybrać różne okoliczności – iż w toku wyjaśnień od poszczególnych dyrekcji celnych starano się zdyskredytować delegata Nadzwyczajnego Komisarza<sup>484</sup> i przesłano do nadzorujących go osób wyrok<sup>485</sup>, który został wobec niego wydany w 1925 r. Pomijając te wszystkie okoliczności sprawa przemytu była na tyle poważna, że skierowano wszystkie zebrane dowody w celu sporządzenia aktu oskarżenia przeciwko 16 osobom, w tym pracownikom wskazanych dyrekcji, do właściwego miejscowo urzędu prokuratorskiego<sup>486</sup>. Co ciekawe, jak wynika z dokumentu Departamentu I Ministerstwa Skarbu, w Dyrekcji Ceł w Warszawie oraz Dyrekcji Ceł we Lwowie w 1928 r. co siódmy pracownik tych urzędów był pociągnięty do

---

<sup>482</sup> Zawiadomienie Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 stycznia 1929 r., w sprawie dochodzeń przeprowadzonych przez rewidenta celnego, L. dz. 12/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 1.

<sup>483</sup> Donos Urzędu Celnego w Krakowie do Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy, w sprawie przemytu. L. dz. 131/pf/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 23.

<sup>484</sup> Pismo z dnia 11 lutego 1931 r. Włodzimierza Mańkowskiego delegata do Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy w osobie własnej, w sprawie wyjaśnienia zarzutów, Nr. 37/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 37.

<sup>485</sup> Wyrok w sprawie rzekomego osiągnięcia korzyści majątkowej był jednak uniewinniający. Wyrok w imieniu Republiki Litewskiej, Trybunału Najwyższego z dnia 20 czerwca 1925 r. (brak sygnatury), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 27.

<sup>486</sup> Informacja z dnia 9 czerwca 1931 r. Sędziego Apelacyjnego Śledczego ds. wyjątkowego znaczenia przekazana do Ministerstwa Skarbu, Nr 299, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 50.

odpowiedzialności dyscyplinarnej za nadużycia celne<sup>487</sup>. Po wstępnym śledztwie, jak we wskazanym przykładzie, skierowano dokumentację sprawy toczącej się wobec danego urzędnika do rzecznika dyscyplinarnego działającego przy komisji dyscyplinarnej właściwej dla określonego pracownika.

### 2.4.3. Przekazanie i umorzenie

Rzecznik dyscyplinarny po otrzymaniu akt sprawy analizował ich treść, jeśli uznał to za konieczne mógł opatrzyć je swoimi wnioskami, po czym kierował całość do komisji dyscyplinarnej. Ta, obradując na tym etapie bez udziału stron, podejmowała uchwałę o przekazaniu sprawy do rozpatrzenia przez jeden z kompletów komisji dyscyplinarnej, albo o umorzeniu postępowania dyscyplinarnego. W tym drugim przypadku mogła również zadecydować o nałożeniu kary porządkowej<sup>488</sup>.

Odpis uchwały umarzającej lub przekazującej do rozpatrzenia wysyłano wraz z uzasadnieniem, za pośrednictwem drogi służbowej, zarówno obwinionemu, jak i rzecznikowi dyscyplinarnemu. Uchwała przekazująca nie podlegała zaskarżeniu, natomiast na umarzającą lub nakładającą karę porządkową przysługiwało rzecznikowi dyscyplinarnemu zażalenie do instancji odwoławczej, które mógł złożyć w ciągu 15 dni.

Po doręczeniu odpisu uchwały przekazującej sprawę do komisji dyscyplinarnej obwiniony lub jego obrońca mogli przeglądać wszystkie akta sprawy, za wyjątkiem protokołów z obrad komisji, oraz sporządzać odpisy z analizowanych dokumentów. Jednocześnie obu stronom przysługiwało na tym etapie prawo składania wniosków, które rozpatrywała komisja dyscyplinarna. Decyzje komisji w sprawie tych wniosków nie podlegały odrębnemu zaskarżeniu<sup>489</sup>.

---

<sup>487</sup> Teczka Ministerstwa Skarbu Departamentu I, Wydział II, w sprawie nielegalnego obrotu towarowego z zagranicą, L. 639/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 16.

<sup>488</sup> Tamże, art. 30, w uchwale o przekazaniu do rozpatrzenia komisji dyscyplinarnej należało przytoczyć wszystkie punkty obwinienia oraz zawrzeć zarządzenia, które były niezbędne w celu przygotowania rozprawy ustnej.

<sup>489</sup> Tamże, art. 31, na składanie wniosków w tej fazie postępowania strony miały 8 dni od doręczenia odpisu uchwały.

Postępowanie dyscyplinarne na każdym etapie umarzano z powodu śmierci obwinionego, jednak mogło być przeprowadzone mimo tego na żądanie ustawowych spadkobierców zmarłego, którzy chcieli oczyścić dobre imię członka swojej rodziny<sup>490</sup>.

#### **2.4.4. Rozprawa dyscyplinarna**

Dzień rozprawy wyznaczał przewodniczący komisji dyscyplinarnej, wzywając na określony termin obwinionego i jego obrońcę, o ile został ustanowiony. Jednocześnie z wezwaniem przesyłano uchwałę przekazującą sprawę do komisji oraz listę członków kompletu orzekającego. Obwiniony w ciągu 8 dni od doręczenia wymienionych pism miał prawo wyłączyć dwóch członków kompletu dyscyplinarnego bez podania powodów.

Komisja dyscyplinarna mogła wydać zarządzenie w przedmiocie osobistego stawiennictwa obwinionego na rozprawie z zastrzeżeniem, że w razie nieusprawiedliwionej nieobecności jego obrońca nie zostanie dopuszczony do udziału w sprawie, zaś rozprawa odbędzie się i bez niego, zaś orzeczenie zostanie wydane zaocznie. Na rozprawę komisja mogła wzywać świadków oraz biegłych, natomiast udział osób postronnych został wykluczony<sup>491</sup>.

Rozprawę dyscyplinarną należało przeprowadzić w jednym ciągu, ale z uwzględnieniem koniecznych przerw. Jedyne z ważnych powodów można było rozprawę odroczyć w drodze uchwały kompletu orzekającego. Jeśli jednak w trakcie odroczenia zaszła zmiana w składzie kompletu orzekającego należało ponownie przeprowadzić postępowanie dowodowe.

Rozprawą dyscyplinarną kierował przewodniczący, który odpowiadał za porządek na sali, kolejność składania wyjaśnień, replik i uwag. On też czuwał nad formalnym i rzeczowym biegiem postępowania. Rozprawę zaczynało od odczytania uchwały przekazującej, potem następowało przesłuchanie obwinionego, wezwanych świadków i biegłych oraz w razie potrzeby odczytanie protokołów dochodzeń wstępnych i śledztwa, jak również innych istotnych dla sprawy dokumentów.

Obu stronom postępowania przysługiwało prawo do wypowiedzania się co do poszczególnych środków dowodowych oraz stawiania pytań świadkom i biegłym, ale dopiero

---

<sup>490</sup> Tamże, art. 47.

<sup>491</sup> Tamże, art. 35 „Rozprawa dyscyplinarna odbywa się wyłącznie przy udziale osób, niniejszą ustawą uprawnionych do udziału w sprawie.”

po uzyskaniu pozwolenia przewodniczącego. Po zamknięciu postępowania dowodowego nadchodził czas na końcowe wnioski rzecznika dyscyplinarnego, a po nim również obwinionego i jego obrońcy<sup>492</sup>.

## **2.5. Zakończenie postępowania dyscyplinarnego**

### **2.5.1. Orzeczenie komisji dyscyplinarnej**

Komisja dyscyplinarna przy rozstrzygnięciu każdej sprawy mogła się opierać tylko na tych faktach i okolicznościach, które ujawniono na rozprawie dyscyplinarnej i tylko na ich podstawie wydawać orzeczenia w zgodzie z własnym przekonaniem. Wydawane orzeczenia uwalniały urzędnika od zarzucanego mu naruszenia obowiązków, albo uznawały go winnym zarzucanego mu czynu. W tym ostatnim przypadku nakładano na niego karę dyscyplinarną lub porządkową.

Narada i głosowanie nad orzeczeniem były tajne. Sentencję orzeczenia sporządzano na piśmie podpisywanym przez przewodniczącego i członków danego kompletu. Następnie ogłaszano stronom tuż po zakończeniu głosowania. Odpis orzeczenia w ciągu 8 dni doręczano rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu<sup>493</sup>.

Orzeczenia w poszczególnych kompletach powinny zapadać bezwzględną większością głosów, natomiast w przypadku zastosowania kary wydalenia ze służby większością 4/5 wszystkich głosujących. Przewodniczący głosował jako ostatni. Wprowadzone rozwiązania napotykały na przeszkody w postaci trudności z uzyskaniem wymaganej większości, stąd też dwa lata po ich wejściu w życie nastąpiła zmiana – od tej pory decydowano zwykłą większością głosów<sup>494</sup>.

Orzeczenie powinno zawierać datę jego wydania, wskazanie komisji dyscyplinarnej, która rozstrzygnęła sprawę, nazwiska członków kompletu orzekającego, protokolanta i rzecznika dyscyplinarnego (ustawa milczy w sprawie śledczego). Ponadto w treści należało

---

<sup>492</sup> Tamże, art. 39 „Stronie obwinionej w każdym przypadku służy ostatni głos.”

<sup>493</sup> Tamże, art. 42.

<sup>494</sup> Tamże, art. 8 oraz RozpDysc., § 2.

umieścić dane obwinionego, przedmiot obwinienia, sentencję orzeczenia oraz jego uzasadnienie<sup>495</sup>.

Wydawane orzeczenie przez komisje I oraz II instancji powinno mieć następujący wzór<sup>496</sup>:

*Schemat 2. Wzór orzeczenia Komisji Dyscyplinarnych I i II Instancji. Opracowane na podstawie Pisma Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do instytucji podległych z dnia 23 kwietnia 1924 r., z załącznikami dotyczącymi rozpraw dyscyplinarnych, Nr. A.P.T. 1542, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.*

Nazwa Komisji	Data	Nr
<b>ORZECZENIE</b>		
Komisja Dyscyplinarna przy.... na rozprawie ustnej w składzie następującym:		
Przewodniczący... Członkowie... Rzecznik Dyscyplinarny... Protokulant...		
Po rozpoznaniu sprawy... obwinionego... z art... Ustawy o państwowej służbie cywilnej z dnia 17 lutego 1922 r.		
ORZEKA:		
UZASADNIENIE:		
Podpisy składu orzekającego		

### 2.5.2. Możliwości wzruszania orzeczeń komisji dyscyplinarnej

Z analizy zachowanych akt wiemy, iż znakomita większość postępowań dyscyplinarnych kończyła się po wydaniu orzeczenia komisji w pierwszej instancji. Zdarzały się jednak przypadki odwołań. Od orzeczeń komisji dyscyplinarnej, wydanych w pierwszej instancji, zarówno obwiniony, jak i rzecznik dyscyplinarny mogli odwołać się do komisji

---

<sup>495</sup> PostDyscU, art. 42.

<sup>496</sup> Wzór opracowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych z 23 kwietnia 1924 r. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do instytucji podległych z dnia 23 kwietnia 1924 r., z załącznikami dotyczącymi rozpraw dyscyplinarnych, Nr. A.P.T. 1542, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 6.

dyscyplinarnej wyższej instancji. Podstawą odwołania mogły być zarówno kwestie formalne, których nie dochowano zadaniem jednej ze stron, jak też niezgoda na ustalenia o winie i wymiar kary. Odwołanie odraczało wykonanie orzeczenia komisji.

Odwołanie należało wnieść w ciągu 15 dni od daty doręczenia odpisu orzeczenia. Składało się je na ręce przewodniczącego komisji dyscyplinarnej, która wydała kwestionowane orzeczenie. Przewodniczący przysyłał je, wraz z aktami sprawy, do wyższej komisji dyscyplinarnej<sup>497</sup>.

Instancja odwoławcza przeprowadzała rozprawę dyscyplinarną i wydawała orzeczenie, stosując te same zasady, które zastosowano w pierwszej instancji. Komisja drugiej instancji mogła jednak rozstrzygnąć sprawę bez udziału stron, jeśli odwołanie było niedopuszczalne, opóźnione lub wniesione przez osobę nieuprawnioną, ale także wtedy, gdy uznała za konieczne uzupełnienie śledztwa. W tym pierwszym przypadku odrzucała odwołanie, w drugim odsyłała sprawę do instancji niższej w celu uzupełnienia śledztwa.

Oprócz instytucji odwołania ustawa przewidywała również środek w postaci wznowienia postępowania. Stosowano go w odniesieniu do funkcjonariuszy prawomocnie skazanych. Mogli oni, lub ich spadkobiercy, żądać wznowienia postępowania, nawet po wykonaniu kary, o ile przedstawili nowe fakty lub środki dowodowe, nieznanne w poprzednim postępowaniu, które mogły spowodować uwolnienie od zarzutu, albo skłonić komisję do zastosowania łagodniejszej kary od tej zastosowanej.

Wnosiło się je do komisji pierwszej instancji, która bez udziału stron decydowała o dopuszczalności zastosowania tego środka. Przeciwno jej decyzji w tej sprawie można było wnieść w ciągu 15 dni zażalenie do instancji odwoławczej. Dopuszczenie wznowienia wstrzymywało wykonanie kary. Komisja dyscyplinarna mogła w razie potrzeby zarządzić uzupełnienie lub przeprowadzenie nowego śledztwa, a potem przeprowadzić ponowną rozprawę zakończoną orzeczeniem<sup>498</sup>.

---

<sup>497</sup> Tamże, art. 45.

<sup>498</sup> Tamże, art. 52.



Uznanie obwinionego ponownie winnym nie mogło powodować zaostrzenia kary, natomiast uwolnienie od zarzutów, bądź nałożenie na niego łagodniejszej sankcji dawało możliwość ubiegania się o zadośćuczynienie<sup>499</sup>.

### **2.5.3. Uprawomocnienie i wykonanie orzeczeń komisji dyscyplinarnej**

Orzeczenia komisji dyscyplinarnej wydane w pierwszej instancji, a nie zaskarżone w terminie 15 dni od doręczenia odpisu orzeczenia, stawały się prawomocne i podlegały wykonaniu. Orzeczenia komisji dyscyplinarnej drugiej instancji stawały się prawomocne „niezwłocznie po ich ogłoszeniu”.

Prawomocne orzeczenia komisji dyscyplinarnej podlegały wykonaniu przez właściwą władzę zwierzchnią wobec skazanego urzędnika. W celu wykonania orzeczenia przewodniczący komisji dyscyplinarnej wysyłał jego odpis rzeczonyj władzy, stwierdzając prawomocność orzeczenia.

Wszelkie kary dyscyplinarne wpisywano do wykazu stanu służby danego urzędnika, zaś odpis orzeczenia dołączano do jego akt osobowych<sup>500</sup>. Prezydium Rady Ministrów wiele razy zwracało uwagę kierownictwu poszczególnych resortów, aby nie zwalniać urzędnika z pracy przed uprawomocnieniem się orzeczenia<sup>501</sup>. Pochopne decyzje zwierzchników przysparzały bowiem problemów w administracji publicznej, potęgując chaos widoczny szczególnie w pierwszych miesiącach funkcjonowania niepodległego państwa polskiego. Niestety takie przypadki były częste w całym analizowanym podokresie.

## **2.6. Zawieszenie w służbie**

W sytuacji, gdy w stosunku do funkcjonariusza państwowego wszczęto postępowanie karne lub dyscyplinarne komisja dyscyplinarna mogła w każdej chwili zawiesić go w pełnieniu

---

<sup>499</sup> Tamże, art. 54 „Skarb obowiązany jest zwrócić mu lub w razie jego śmierci członkom jego rodziny, uprawnionym do zaopatrzenia wdowiego lub sierocego, to, co funkcjonariusz państwowy lub wymienieni członkowie rodziny wskutek poprzedniego skazania stracili z dochodów służbowych lub zaopatrzenia.”

<sup>500</sup> Tamże, art. 49.

<sup>501</sup> Np. Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Robót Publicznych z dnia 6 grudnia 1927 r., w sprawie umarzań postępowań, Nr 17257, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 46.

służby. Uprawnienie to dotyczyło w szczególności przypadków takich, gdy rodzaj i waga zarzucanych mu przestępstw lub występków jednoznacznie wskazywały na potrzebę odsunięcia urzędnika od sprawowanych obowiązków.

Zawieszenie w pełnieniu służby stawało się obligatoryjne w przypadku zastosowania aresztu prewencyjnego wobec funkcjonariusza przez uprawnione do tego służby. W tej sytuacji przełożony funkcjonariusza powinien natychmiast zawiesić go tymczasowo w pełnieniu obowiązków.

Również w sytuacji, gdy funkcjonariusz jawnie odmawiał posłuszeństwa służbowego wśród szczególnie ważnych okoliczności, albo gdy ze względu na ciężar występków służbowego, zarzucanego urzędnikowi dalsze pozostawienie go w służbie naraziło powagę urzędu lub groziło dobru służby zwierzchnik mógł tymczasowo zawiesić podległego funkcjonariusza<sup>502</sup>.

O każdym przypadku zawieszenia urzędnika w służbie należało w ciągu 15 dni powiadomić na drodze służbowej właściwą komisję dyscyplinarną, która niezwłocznie a nie później niż w ciągu kolejnych 15 dni podejmowała uchwałę o zatwierdzeniu lub uchyleniu zawieszenia<sup>503</sup>. Uchwała tego rodzaju podejmowana była bez udziału stron i nie podlegała zaskarżeniu, jedynie w przypadku wydania takiej uchwały przez komisję pierwszej instancji przysługiwało stronom zażalenie (w ciągu 15 dni), nie wstrzymujące jednak jej wykonania.

Uchwałę komisji dyscyplinarnej należało natychmiast zakomunikować właściwej władzy w celu wykonania. Komisja dyscyplinarna, podejmując uchwałę o zawieszeniu mogła, na czas jego trwania, ograniczyć uposażenie funkcjonariusza o połowę. Zawieszenie kończyło się najpóźniej w dniu zakończenia postępowania dyscyplinarnego, jeśli jednak przyczyny jego zastosowania ustały wcześniej należało je uchylić, nie czekając do końca postępowania<sup>504</sup>.

W przypadku skazania funkcjonariusza na karę dyscyplinarną czas zawieszenia nie liczył mu się do służby czynnej i nie przysługiwał mu zwrot tej części uposażenia, której mu nie wypłacono. Natomiast w przypadku umorzenia postępowania, uwolnienia obwinionego od odpowiedzialności, albo nałożenia jedynie kary porządkowej czas zawieszenia liczył się do

---

<sup>502</sup> Tamże, art. 56, który dopuszcza również w analogicznym przypadku możliwość zawieszenia w służbie przez urzędnika przeprowadzającego inspekcję danej instytucji. Jednak tutaj przełożony inspektora mógł anulować jego decyzję.

<sup>503</sup> Tamże, art. 57, terminy te zostały skrócone dwa lata później do 8 dni, por. Rozp.Dysc. § 5.

<sup>504</sup> PostDyscU, art. 59 – 60.

wysługi lat, zaś zawieszono uposażenie należało mu wypłacić po uprawomocnieniu się orzeczenia komisji dyscyplinarnej<sup>505</sup>.

W praktyce stosowanie zawieszenia w służbie na czas prowadzenia postępowania przeciwko funkcjonariuszowi skarbowemu następowało bardzo często. Znaczny odsetek zawieszonych widoczny jest szczególnie w przypadku postępowań karno – sądowych, ale i w postępowaniach dyscyplinarnych, kiedy zarzuty były poważne nie wahano się stosować go w miarę potrzeb<sup>506</sup>.

## **2.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej**

Już w pierwszych miesiącach analizowanego podokresu Ministerstwo Skarbu zobowiązywało podległe instytucje m.in. izby skarbowe do przesyłania cyklicznych sprawozdań dotyczących toczących się postępowań dyscyplinarnych urzędników. Raporty te musiały być opisywane szczegółowo np. z podziałem na stopień służbowy, nazwę urzędu, w którym popełniono przewinienie, informacje w jakim stadium znajduje się proces służbowy oraz ile danej osobie zostało lat do emerytury.

Na podstawie badań przesyłanych materiałów podsumowanie toczących się postępowań w analizowanym podokresie można przedstawić w sposób następujący.

---

<sup>505</sup> Tamże, art. 61. Niejednokrotnie pracowników administracji skarbowej w ich postępowaniach dyscyplinarnych wspierało Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych Rzeczypospolitej Polskiej, patrz Pismo Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych Rzeczypospolitej Polskiej do Ministra Skarbu z dnia 23 czerwca 1928 r., L. 4096, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych, sygn. 116, s. 24.

<sup>506</sup> Takie przypadki zdarzały się dosyć często, o czym bardziej szczegółowo w dalszej części rozdziału. Np. Wykaz funkcjonariuszy zawieszonych w pełnieniu służby przy Izbie Skarbowej we Lwowie. Wykaz funkcjonariuszy zawieszonych w pełnieniu służby przy Izbie Skarbowej we Lwowie przesłany do Ministerstwa Skarbu w dniu 9 lutego 1928 r., L:W I-1504/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 23.

*Tabela 1. Statystyka procentowa prowadzonych postępowań wobec urzędników skarbowych wszystkich szczebli w latach I połowy II Rzeczypospolitej. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 200,201, 196, 373-379, 440-442, 526-527.*

Rodzaj przewinie- nia	Element karny (sprawy kierowane do sądu powszechnego)	Postępowania dys- cyplinarne w toku	Złożone odwoła- nia do II instancji	Orzeczenia skazu- jące
Nadużycia karno- skarbowe <sup>507</sup>  <b>30 %</b>	<b>30 %</b>	<b>30 %</b>	<b>20 %</b>	<b>20 %</b>
Przemyt <sup>508</sup>  <b>15 %</b>				
Inne nadużycia służbowe <sup>509</sup>  <b>55 %</b>				

Istotnym elementem jest przedstawienie bardziej szczegółowych danych statystycznych urzędników skarbowych, których czyny były przedmiotem postępowań dyscyplinarnych. Już na wstępie trzeba zaznaczyć, że orzeczenia komisji dyscyplinarnych bardzo rzadko dotyczyły kobiet. Wynika to zapewne z tego, iż w pierwszych kilkunastu latach zawód urzędnika był traktowany przede wszystkim jako zawód męski. W różnych materiałach archiwalnych m.in. listach członków i dokumentacji z postępowań komisji dyscyplinarnych, sprawozdaniach instytucji administracji skarbowej, wykazu funkcjonariuszy poszczególnych urzędów czy wyroków sądów lub Najwyższego Trybunału Administracyjnego itp., kobiety nie pojawiały się

---

<sup>507</sup> M.in. sprzeniewierzenie pieniędzy, malwersacje przy obrocie towarów zagranicznych, oszustwo na poborach cła.

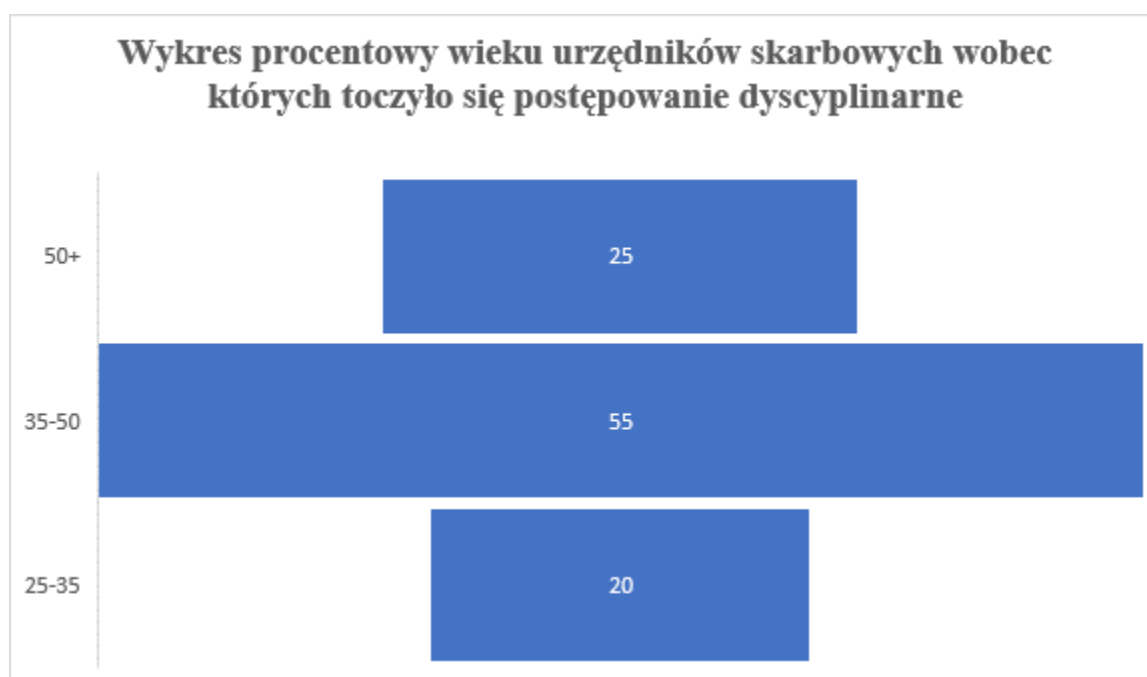
<sup>508</sup> W ten zakres należy zakwalifikować np. kontrabandę.

<sup>509</sup> Podając przykłady warto wskazać na zarzut szpiegostwa oraz przyjmowanie bardzo wartościowych podarunków za czynności urzędowe.

zbyt często. Z biegiem lat tendencja ta powoli zaczęła się zmieniać, jednakże w pierwszej połowie okresu II Rzeczypospolitej spraw odnoszących się do urzędniczek była bardzo znikoma ilość.

Niniejszym, przedstawiono kilka najistotniejszych statystyk dotyczących urzędników skarbowych z podziałem na następujące kategorie.

*Wykres 1. Wiek urzędników skarbowych wobec których toczyło się postępowanie dyscyplinarne w analizowanym podokresie. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200,201, 373-379, 440-442, 526-527.*



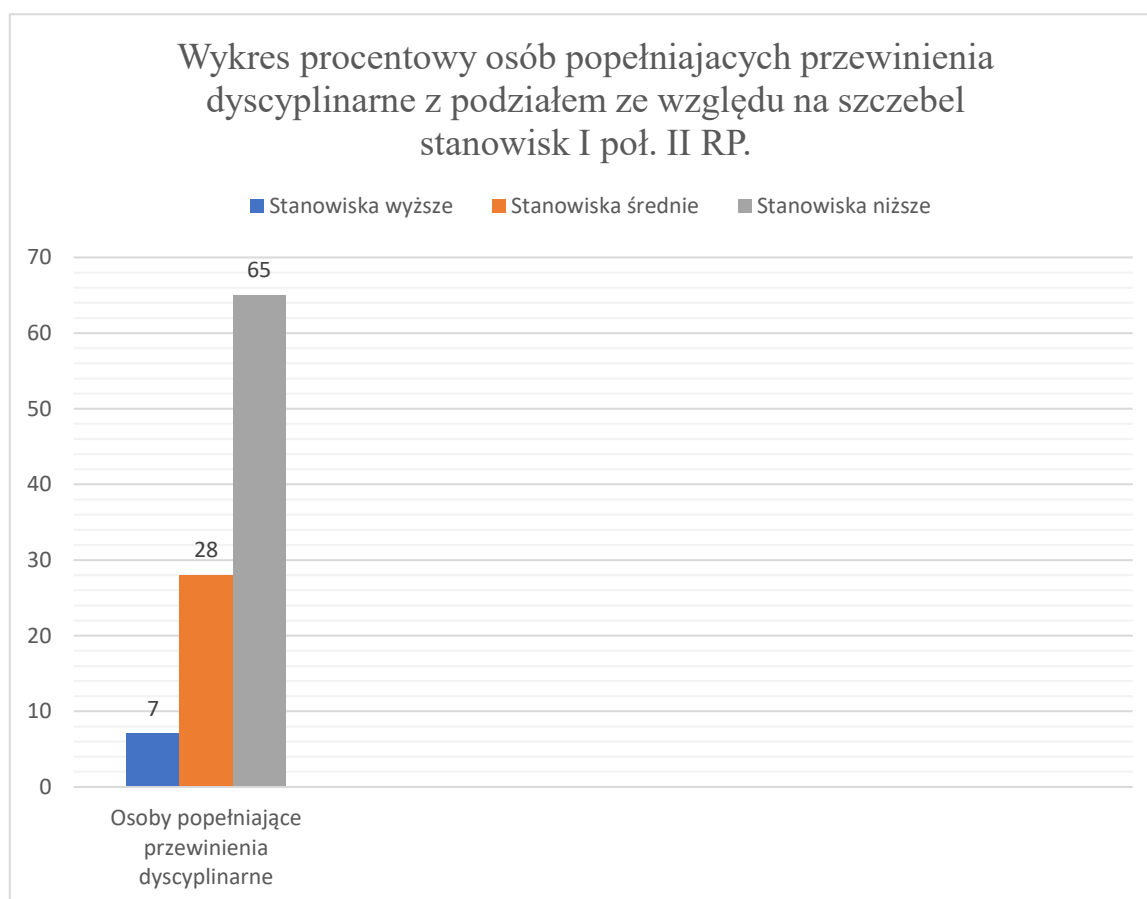
Jak można zauważyć na powyższym wykresie większość toczących się postępowań dotyczyła urzędników w średnim wieku. Co ciekawe, przewinienia osób, które dopiero rozpoczęły pracę, stanowiły tylko 20 %, a ci przed emeryturą popełniali nadużycia służbowe tylko niewiele częściej (25 %). Takie proporcje mogły wynikać z tego, że młodsze osoby zaczynające swoją karierę w służbie cywilnej po zdaniu ciężkiego egzaminu urzędniczego po prostu nie chciały ryzykować utraty swojego stanowiska i bały się podejmować ewentualne ryzyko.

Starsi pracownicy przepracowawszy wiele lat w administracji też woleli w większości spokojnie przejść na emeryturę bez niebezpieczeństwa utraty uposażenia emerytalnego i odjęcia przepracowanych lat w administracji, co było często konsekwencją skazania dyscyplinarnego. Najwięcej spraw, bo aż ponad połowa, dotyczyła pracowników skarbowych

w średnim wieku. Trudno jednoznacznie stwierdzić, jaka była tego bezpośrednia przyczyna, jednak należy domniemywać, że kierowali się oni (np. pracując w dyrekcjach celnych) chęcią szybkiego zysku, a perspektywa odejścia na emeryturę była jeszcze dosyć odległa. Oczywiście malwersacje finansowe czy przemyt to nie jedyne popełniane przewinienia, zdarzały się również m.in. pobicia innych urzędników czy kradzież, lecz przestępstwa ściśle skarbowe zdecydowanie przeważały.

Kolejnym ważnym punktem jest zobrazowanie, na jakich stanowiskach najczęściej popełniano wykroczenia służbowe. Kształtowało się to w sposób następujący.

*Wykres 2. Podział stanowisk na których najczęściej popełniano przewinienia dyscyplinarne w I połowie II Rzeczypospolitej. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.*



Wykroczeń służbowych najczęściej dokonywali urzędnicy zatrudnieni na stanowiskach najniższych (asystent rachunkowy, referendarz). Było to związane zazwyczaj z przewinieniami natury finansowej, a co za tym idzie chęcią osiągnięcia szybkich korzyści majątkowych. Osoby

na stanowiskach średniego szczebla (zarządca podatkowy, komisarz skarbowy) w mniejszym procencie decydowały się na łamanie zasad pracowniczych, podobnie jak m.in. dyrektorzy, naczelnicy urzędów (wyższe stanowiska). Jak można przypuszczać (odnosząc się do wyższych stanowisk) taka tendencja, na pewno była związana z większym doświadczeniem życiowym i odpowiedzialnością za powierzoną funkcję, a także znacznie lepszymi zarobkami niż urzędników niższych rangą. Osobie piastującej dobre stanowisko w służbie cywilnej często nie opłacało się ryzykować. W momencie orzeczenia kary mogła ona stracić część zaliczonych lat pracy, a także zostać zupełnie wydalona ze służby, co wiązało się też z utratą otrzymanych innych przywilejów urzędniczych.

Warto wskazać także, gdzie takie postępowania były wszczynane najczęściej. Z uwagi na dokonaną kwerendę można wydzielić procentowy udział wdrożonych spraw na następujące obszary ówczesnej II RP.

*Wykres 3. Najczęściej wdrażane postępowania dyscyplinarne w I połowie II Rzeczypospolitej. Podział obszarowy. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.*



Jak wynika z zachowanych materiałów postępowania dyscyplinarne dosyć często były wszczynane na obszarze województwa lwowskiego. W ogóle Izba i Dyrekcja Ceł we Lwowie

bardzo skrupulatnie przestrzegali obowiązku przesyłania cyklicznych sprawozdań do Ministerstwa Skarbu, co pozwoliło niektóre dane bardziej dokładnie opracować. Sporo zaczętych postępowań służbowych urzędników skarbowych w analizowanym podokresie było związanych z obszarem województwa warszawskiego i śląskiego. Na pewno z uwagi na to, że były to większe aglomeracje miejskie, siłą rzeczy w poszczególnych instytucjach zatrudniano więcej urzędników. Skutkowało to ryzykiem częstszych ewentualnych przewinień pracowniczych. Co do pozostałych terenów brak aż tak szczegółowych danych w badanym okresie, by móc podzielić na bardziej szczegółowe jednostki, jednakże zdecydowana większość opisanych przypadków jest po stronie wskazanych terenów.

Wartą przedstawienia jest również problematyka zawieszania urzędników skarbowych w czynnościach na skutek wdrożenia postępowania dyscyplinarnego oraz częściej z przyczyny skierowania sprawy na drogę sędowo-karną. Wiązało się to z utratą uposażenia. Organ zawieszając taką osobę wyliczał, ile przepracowała lat do momentu zawieszenia. Jest to na tyle istotne, gdyż często w momencie prawomocnego orzeczenia skazującego lub wyroku sądu lata te mogły nie zostać zaliczone do emerytury. Przyczyny były tego różne. Niniejszy wykres obrazuje takie sytuacje.

*Wykres 4. Dane procentowe z okresu I połowy II Rzeczypospolitej dotyczące zawieszania postępowań dyscyplinarnych wobec urzędników skarbowych. Rodzaj przewinienia i wysokość utraty uposażenia. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.*





W zależności od dokonanego przewinienia i jego wagi danemu urzędnikowi obniżano wysokość uposażenia. Z przeprowadzonej kwerendy wynika, że przypadek największego zmniejszenia uposażenia, bo aż o 90 %, miał miejsce przy popełnieniu wykroczenia służbowego związanego z czynnościami karno-skarbowymi (np. dużo większe naliczenie opłaty za cło). Przemyt i inne równie poważne nadużycia służbowe groziły utratą uposażenia nawet do 50 %. Dla urzędnika była to poważna kara, gdyż oprócz strat finansowych, po przeprowadzeniu postępowania sądowego, jeżeli zachodziły takie okoliczności, mógł mieć znacznie obniżoną wysokość emerytury oraz nie zaliczano mu przepracowanych lat w służbie cywilnej.

## **2.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych**

W analizowanym przedziale czasowym dostrzegamy typowe dla okresu budowy struktur nowego państwa problemy kadrowe, organizacyjne oraz finansowe. Zarysowany w poprzedniej części pracy system odpowiedzialności dyscyplinarnej z jego zasadami, terminami, prawami i obowiązkami stron w procedurze pociągania do tytułowej odpowiedzialności potrzebował czasu i ogromnego wysiłku tysięcy osób, by osiągnąć stan, który moglibyśmy określić jako zadowalający.

Problemy kadrowe wysuwały się od początku na pierwsze miejsce. Brakowało osób z odpowiednim wykształceniem, by dokonać właściwej obsady komisji dyscyplinarnych w całym kraju, ale również sprawiały, że przymykano oczy na wiele spraw i zaniedbań w realizacji obowiązków służbowych, na które nie byłoby przyzwolenia gdyby państwo mogło sobie pozwolić na pozbywanie się niewłaściwych osób.

Istotnym elementem było również to, że dyrekcje miały obowiązek bieżącego informowania Ministerstwa Skarbu o stanie postępowań dyscyplinarnych. Dyrekcja Cł w Mysłowicach, która była organem celnym II Rzeczypospolitej obejmującym swoim

terytorium rejon Województwa śląskiego w sprawach dyscyplinarnych, dnia 6 kwietnia 1928 r.<sup>510</sup> powiadomiła ministerstwo o następujących przypadkach. Wskazano na 6 postępowań<sup>511</sup>.

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że we wszystkich komisja nałożyła kary niższego rzędu, czyli sankcje porządkowe. Warto przypomnieć, że organ ten na posiedzeniu niejawnym, bez udziału stron, po doniesieniu dotyczącym ewentualnego naruszenia przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej decydował, czy istnieje potrzeba wszczęcia śledztwa dyscyplinarnego, czy wystarczający okaże się proces o wykroczenie służbowe<sup>512</sup>. Na wniosek rzecznika dyscyplinarnego proces mógł być wszczęty bez przeprowadzania śledztwa. W praktyce odbywało się to zazwyczaj w przypadku przewinienia większej wagi, zagrożonego karą dyscyplinarną (np. wydalenie ze służby).

Pierwszym opisywanym przypadkiem jest Franciszek Łukaszek (zajmujący się poborami celnymi), który naruszył obowiązki służbowe przez to, że w drodze do pracy dnia 24 grudnia 1927 r. jadąc pociągiem pomiędzy miejscowościami Szerlej i Brzeziny, był w stanie wskazującym na spożycie alkoholu (cyt. podchmielonym)<sup>513</sup>, a także użył bez potrzeby broni

---

<sup>510</sup> Pismo Kierownika Dyrekcji Cei w Mysłowicach do Ministerstwa Skarbu z dnia 6 kwietnia 1928 r., L. Dz. 4284/I/A/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 12.

<sup>511</sup> Pismo Dyrekcji Cei w Mysłowicach z dnia 25 maja 1928 r. do Ministerstwa Skarbu, Departament Ogólny, Wydział II, L. dz. I/A/5472/28, które wpłynęło do kancelarii Ministerstwa Skarbu dnia 31 maja 1928 r., D.L. 3479, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 15.

<sup>512</sup> O naruszeniu przepisów PSCU komisję dyscyplinarną najczęściej informował przełożony osobiście lub dowiadywała się ona o faktach w wyniku anonimowego donosu. Warto wskazać na następujący przykład, Wojewoda Kielecki pismem z dnia 10 kwietnia 1926 r., przekazał do Komisji Dyscyplinarnej przy Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Kielcach, że ich pracownik będąc na urlopie w Krakowie był pod wpływem alkoholu i zachowywał się na ulicy w sposób gorszący i nielicujący z powagą urzędnika publicznego. Zdaniem wojewody, który powziął o tym informację, naruszył on art. 25 PSCU. Pismo Wojewody Kieleckiego do Komisji Dyscyplinarnej przy Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Kielcach z dnia 10 kwietnia 1926 r., Nr.L.917/5/1, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r. Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach. sygn. 22351, s. 19.

<sup>513</sup> Również w Katowicach miał miejsce podobny przypadek. Urzędnik miejski o nazwisku Hołotta nie mogąc pogodzić się z utratą pracy, w karczmie podczas biesiady próbował skłonić swoich znajomych radnych, aby na posiedzeniu Rady Miasta Pszczyny wstawili się za nim do burmistrza i pomogli przywrócić do pracy. Przy tym obrażał znacząco publicznie innych pracowników Urzędu w Pszczynie oraz samego burmistrza i starostę. Tym sposobem pogorszył tylko swoją sytuację. Pismo Burmistrza miasta powiatowego Pszczyny do Wojewody

palnej krótkiej, za co został ukarany przez komisję dyscyplinarną karą porządkową, tj. upomnieniem. Była to najczęściej nakładana kara w postępowaniu dyscyplinarnym w tamtym okresie oraz jedna z dwóch możliwych do wymierzenia za wykroczenie służbowe (wyliczone enumeratywnie)<sup>514</sup>.

Podobną sankcją został ukarany Edmund Czeszyk (również poborca celny), który naruszył obowiązki przez to, że dnia 8 grudnia 1927 r. w godzinach przedpołudniowych, tj. około 11:00, pełniąc służbę kierownika grupy, znajdował się w stanie nietrzeźwym (w tamtym czasie nietrzeźwość stwierdzano wtedy, kiedy stawało się to widoczne gołym okiem)<sup>515</sup>. Został także ukarany upomnieniem.

Kolejną była sprawa Augustyna Habryka, który pełniąc funkcję wyższą – kierownika Urzędu Celnego w Boruszewicach, bez uprzedniej wiedzy i zezwolenia przełożonych, w dniach 3-4 września 1927 r., w godzinach popołudniowych oraz 11 i 17 września 1927 r. opuścił służbę w celu załatwienia kwestii osobistych. Obowiązki swoje powierzył obecnemu wtedy dyżurnemu straży celnej. Komisja dyscyplinarna, podobnie jak w ww. przypadkach, zdecydowała się na wymierzenie kary porządkowej w postaci upomnienia. Decydujące było zapewnienie zastępstwa na czas nieobecności, dlatego kierownikowi udało się uniknąć wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

Poborca celny Paweł Chroszcz uchybił obowiązkom służbowym w ten sposób, że jako kierownik Urzędu Celnego w Brušku, pełnił swe obowiązki opieszale i „*nie przestrzegał godzin urzędowych*”. W opisie przedmiotowego przypadku nie podano na czym konkretnie miały polegać przewinienia urzędnika, mimo zwrócenia się o takie szczegółowe informacje przez Ministerstwo Skarbu. Nieprzestrzeganie godzin służbowych było argumentowane notorycznym spóźnianiem się do urzędu oraz jego wcześniejszym opuszczaniem bez

---

Śląskiego z dnia 8 stycznia 1924 r. wyjaśniające przyczyny zwolnienia urzędnika Hołotty, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 21.

<sup>514</sup> PSCU, art.73 pkt 1-2.

<sup>515</sup> Wśród funkcjonariuszy Policji Państwowej też były znane sytuacje zwolnień dyscyplinarnych za służbę w stanie nietrzeźwym. Wykaz imienny zwolnionych dyscyplinarnie funkcjonariuszy z Komendy Policji Państwowej Okręgu XIV Poleskiego w Brześciu w marcu 1925 r., przesłany do Komendy Policji Państwowej Okręgu w Lublinie w dniu 10 kwietnia 1925 r., Nr. IB 993, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych, sygn. 23, s. 42.

właściwego usprawiedliwienia i informowania przełożonego<sup>516</sup>. Komisja ukarała go „*odmową urlopu wypoczynkowego*”. Była to kara porządkowa.

Juljan Przygodzki, rewident celny, naruszył obowiązki służbowe poprzez to, że jako urzędnik rewidujący, podczas wykonywania służby przy Urzędzie Celnym w Chorzowie w styczniu 1928 r. dokonał wymiany dwóch lampek do radioaparatu w ten sposób, że w miejsce nowych lampek włożył własne, po które udał się specjalnie do prywatnego mieszkania. Potem, by ukryć swoje postępowanie, wymusił na to uprzednio zezwolenie od spedytora zgłaszającego aparat i lampki do odprawy. Przygodzki wymógł jednym słowem na innym pracowniku poświadczenie nieprawdy. Warto wskazać, jak wynika z przedmiotowego dokumentu, że wyznaczona w tej sprawie rozprawa ustna na dzień 24 kwietnia 1928 r. została odroczone w celu przesłuchania świadka dowodowego pod przysięgą.

Władysław Kozuba (rewident celny) nie wywiązał się ze swoich zadań podczas wykonywania obowiązków służbowych w dniu 27 marca 1928 r. przy Urzędzie Celnym w Bytomiu: „*zachowywał się w najwyższym stopniu nietaktownie, wobec swojego przełożonego i strony*”, a także jako urzędnik upoważniony do pobierania opłat, nie rozliczył się w terminie z pobranych list przekazowych w ilości 90 sztuk, co za tym idzie, nie wpłacił do kasy pobranych

---

<sup>516</sup> Bywały sytuacje również takie, iż urzędnicy naginali swoje obowiązki podczas wykonywania czynności urzędniczych. Taki przypadek miał miejsce w Katowicach. Wojewoda Śląski, po otrzymaniu zawiadomienia, pismem z dnia 22 kwietnia 1925 r. wezwał Starostę w Pszczynie do złożenia wyjaśnień w sprawie przekroczenia uprawnień przez Naczelnika Gminy Piotrowice. Pismo Wojewody Śląskiego z dnia 22 kwietnia 1925 r. do Starosty w Pszczynie, L.W. XI Sm. 1866, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach. sygn. 921., s. 105. Chodziło tu o przymusowe zamknięcie i opróżnienie prywatnego składu. Starosta argumentował, że jego właściciele nie wnieśli zarzutów wobec tego urzędnika z KK par. 339. Stwierdził też, że podczas kontroli urzędnik ten zamknął skład nieświadomie. W związku z tym nie ma przesłanek postępowania dyscyplinarnego. Pismo Starostwa w Pszczynie z dnia 6 maja 1925 r. do Województwa Śląskiego Wydział Samorządowy, L.dz. 2422/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach. sygn. 921, s. 106. Co ciekawe sprawa ta skończyła się w Sądzie Powiatowym w Mikołowie, gdzie orzeczono nadużycie władzy przez tego urzędnika i skazano go na karę więzienia przez 10 dni. Odpis Orzeczenia z dnia 24 grudnia 1925 r. Sądu Powiatowego w Mikołowie, sygn. 5 D 243/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach. sygn. 921, s. 116. Starosta poinformował, że do czasu prawomocnego orzeczenia i ewentualnego rozpatrzenia sprawy przez sąd odwoławczy – zawiesza rozstrzygnięcie dyscyplinarne – wobec naczelnika. W zależności od dalszego toku rozprawy zwoła właściwą komisję dyscyplinarną. Pismo Wydziału Powiatowego Starostwa w Pszczynie z dnia 28 stycznia 1925 r. do Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, L. dz. B. II. 486, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach. sygn. 921. (w aktach brak dalszych informacji o ostatecznym rozstrzygnięciu tej sprawy), s. 128.

należności w wysokości 20,00 zł. W przekazanym do ministerstwa dokumencie wskazano, że sprawa jest w toku i w najbliższym czasie zostanie wyznaczona rozprawa ustna. Spodziewać się można, bazując na praktyce w podobnych przypadkach, że nie zakończy się to jedynie na przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego przed komisją, ale również przed organami ściągania z uwagi na pojawienie się oskarżenia o przywłaszczenie gotówki. Warto dodać, że każde postępowanie dyscyplinarne prowadzone jest obok, a nie zamiast ewentualnych postępowań w procesie cywilnym, karnym czy administracyjnym przed sądem powszechnym<sup>517</sup>.

We wskazanych zakończonych już przypadkach (dwa postępowania z opisanych powyżej jeszcze się toczyły) zostały zastosowane kary porządkowe jako kary mniejszej wagi. Nikt się nie odwołał. Nie było też konieczne wszczynanie śledztwa dyscyplinarnego, a jedynie postępowanie o wykroczenie służbowe. W stosunku do poważniejszych przewinień (większej wagi) egzekwowane były sankcje dyscyplinarne<sup>518</sup>. Przykłady te pokazują, że nawet w momencie uchybienia obowiązkowi pracowniczemu mniejszej wagi, ich oceną zajmowały się wyspecjalizowane, specjalnie powołane komisje dyscyplinarne, a nie bezpośredni przełożeni czy organ wyższy rangą. Należy uznać, że wykazywały się one większym profesjonalizmem i nie były stronnicze.

---

<sup>517</sup> W myśl tego często kierowano sprawy do sądu powszechnego zanim przystąpiono do rozprawy dyscyplinarnej albo po zbadaniu wstępnym i przeprowadzonym śledztwie stwierdzano, że np. doniesienie na danego urzędnika jest oparte na nieprawdziwych zarzutach i wobec takich wątpliwości dana instytucja kierowała sprawę do zbadania przez sąd. Taki przypadek miał miejsce w Izbie Skarbowej w Kielcach. Patrz Pismo Izby Skarbowej w Kielcach do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 czerwca 1935 r., w sprawie doniesienia na podkomisarza skarbowego, N. I. RD/138/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 29.

<sup>518</sup> Ciekawym przykładem nałożenia kary dyscyplinarnej za występki służbowy było orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach wobec Wilhelma Trombrasa z dnia 21 kwietnia 1923 r., za podjęcie przez urzędnika 21 depozytów na łączną sumę 17 806 mk. i ratalne wpłacanie jej do kasy urzędu przez 3 miesiące. Dysponował on w tym czasie częścią ww. gotówki na własne cele, co godziło w rzetelne i sumienne wykonywanie obowiązków urzędnika. Komisja orzekła karę nagany (art. 77 pkt. 1 PSCU). Z rozprawy ustnej został sporządzony protokół, w którym spisano zarzuty rzeczownika dyscyplinarnego, wyjaśnienia obwinionego a także ogólny przebieg rozprawy. Do protokołu, zgodnie z przepisami PSCU, załączane jest orzeczenie. Protokół, wraz z orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach, z rozprawy ustnej z dnia 21 kwietnia 1923 r., L.K.D.7/23, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach. sygn. 22351, s. 6 i 8.

Tabela 3. Wykaz przypadków, w jakich zostały wszczęte postępowania dyscyplinarne na terenie Dyrekcji Cel w Mysłowicach w 1928 r. Opracowano na podstawie: Pismo Dyrekcji Cel w Mysłowicach z dnia 25 maja 1928 r. kierowane do Ministerstwa Skarbu, L. dz. I/A/5472/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Nr	Imię i nazwisko	Stanowisko	Rodzaj kary	Przewinienie
1.	Franciszek Łukaszek	Poborca celny	Kara porządkowa – upomnienie	Nietrzeźwość/użycie broni palnej (służbowej)
2.	Edmund Czeszyk	Poborca celny	Kara porządkowa – upomnienie	Nietrzeźwość w miejscu pracy
3.	Augustyn Habryk	Kierownik Urzędu Celnego	Kara porządkowa – upomnienie	Opuszczenie służby w celu załatwienia spraw osobistych
4.	Paweł Chroszcz	Kierownik Urzędu Celnego	Kara porządkowa – odmowa urlopu wypoczynkowego	Niedopełnienie obowiązków pracowniczych
5.	Juljan Przygodzki	Rewident celny	Brak informacji (postępowanie wnioskowe, najpewniej kara dyscyplinarna)	Naruszenie obowiązków pracowniczych/wymuszenie poświadczenia nieprawdy
6.	Władysław Kozuba	Rewident celny	Brak informacji (postępowanie wnioskowe, najpewniej kara dyscyplinarna)	Naruszenie obowiązków pracowniczych/przywłaszczenie gotówki

Odnosząc się do przekształceń organizacyjnych związanych z postępowaniami dyscyplinarnymi, należy wskazać na przypadek Izby Skarbowej w Wilnie<sup>519</sup>, która w dniu

<sup>519</sup> Niezbędnym jest wskazanie perspektywy historycznej tej sytuacji. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1923 r. w przedmiocie organizacji i zakresu działania Dyrekcji Cel na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego (Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1923 r. w przedmiocie organizacji i zakresu działania Dyrekcji Cel na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego, Dz. U. z 1923 r., Nr 38, poz.

1 sierpnia 1930 r.<sup>520</sup> zwróciła się do resortu skarbu z zapytaniem, gdzie mogą zostać przekazane niezakończone sprawy dyscyplinarne przeciwko urzędnikom Dyrekcji Cei w Wilnie<sup>521</sup>. W tej samej sprawie w dniu 4 sierpnia 1930 r. naczelnik wydziału Dyrekcji Cei w Warszawie również skierował sugestię do ministerstwa o uregulowanie niezakończonych spraw dyscyplinarnych urzędników wskazanej placówki. Działając w zastępstwie prezesa, wskazał, że zdaniem organu pożądane byłoby, by rozpoczęte już sprawy dyscyplinarne zakończone zostały w Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie. Jest to uzasadnione z uwagi na ekonomikę procesową. Akta nie musiałyby podróżować między miastami, w tym przypadku z Wilna do

---

258), sprawy osobowe dotyczące urzędników i niższych funkcjonariuszy tejże dyrekcji, urzędów celnych i organów straży celnej, należały do kompetencji wydziału administracyjnego tego organu (§ 2 i 3). Do czasu utworzenia komisji dyscyplinarnej przy wskazanej dyrekcji, orzecznictwo dyscyplinarne przysługujące wszystkim dyrekcjom (podlegającym bezpośrednio władzy naczelnej) przekazywane było izbom skarbowym znajdujących się na terenie siedziby danej dyrekcji (§ 12). Wobec powyższego kiedy podjęto decyzję o likwidacji Dyrekcji Cei w Wilnie, zasadnym stało się pytanie, gdzie zostaną przekazane wszczęte już wcześniej postępowania dyscyplinarne. Zgodnie z treścią rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 maja 1930 r. (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. w sprawie nowego podziału obszaru celnego Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1930 r., Nr 50, poz. 418) Dyrekcja Cei w Wilnie została zlikwidowana (cyt. „zwinięta”), a zakres jej działalności przekazany został Dyrekcji Cei w Warszawie. W myśl tego aktu, województwo wileńskie, nowogródzkie i kilka powiatów z białostockiego znalazły się w zakresie działania dyrekcji warszawskiej. Pozostałe dyrekcje – w Poznaniu, Mysłowicach i we Lwowie, istniały bez zmian strukturalnych i terytorialnych (§ 1). Następnie działając na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r., w sprawie nowego podziału obszaru celnego Rzeczypospolitej Polskiej Ministerstwo Skarbu reskrytem z 11 sierpnia 1930 r. (Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 11 sierpnia 1930 r., N.D.I.7061/2/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 18.) postanowiło, iż Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Wilnie będzie właściwą do ostatecznego załatwienia spraw dyscyplinarnych, wszczętych przed nią „w swoim czasie przez Dyrekcję Cei w Wilnie”.

<sup>520</sup> Naczelnik Wydziału IV działający w imieniu Prezesa Izby Skarbowej w Wilnie wystąpił z zapytaniem, czy niezakończony przez Komisję Dyscyplinarną przy Izbie Skarbowej w Wilnie sprawy przeciwko urzędnikom byłej Dyrekcji Cei w Wilnie należy przekazać bezpośrednio do Komisji Dyscyplinarnej przy Warszawskiej Dyrekcji Cei czy za pośrednictwem Wileńskiej Dyrekcji Cei. Pismo Naczelnika Wydziału IV Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 1 sierpnia 1930 r., Nr.W.I.4659/KD.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 27.

<sup>521</sup> Z uwagi na to, że Dyrekcja Cei w Wilnie została zlikwidowana, zasadne stało się pytanie gdzie i w jaki sposób przekazać zebrane do tej pory dokumenty z postępowań – zarówno z tych zakończonych jak i będących w trakcie.

stolicy państwa, a urzędnicy i oskarżeni nie traciliby czasu oraz pieniędzy na uciążliwe, szczególnie w tamtym czasie, dojazdy.

Kolejno Dyrekcja Ciel w Warszawie w dniu 17 listopada 1930 r.<sup>522</sup> – w tej samej kwestii – zwróciła się do Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z prośbą o informację „w jakim stadjum postępowania” znajdują się poszczególne spory dyscyplinarne przeciwko urzędnikom celnym, wszczęte na skutek doniesień dyscyplinarnych b. Dyrekcji Ciel w Wilnie. Mimo monitów i trzykrotnych próśb o przyspieszenie odpowiedzi w dniach 13 stycznia 1931 r., 16 lutego 1931 r. oraz 16 marca 1931 r. nie otrzymano wcześniej odpowiedzi. Sytuacja ta obrazuje problemy jakie tliły się w izbach – niedostatek liczby etatów, brak odpowiedniego wykorzystania posiadanych zasobów ludzkich oraz pracowników z wymaganym, konkretnym doświadczeniem powodował przewlekłość nie tylko postępowań, ale też prostych czynności organizacyjnych, co odbijało się na pracy całego organu. Zauważalne są również problemy w komunikacji pomiędzy takimi instytucjami wynikające przede wszystkim z ciągłych zmian osobowych oraz ich struktury organizacyjnej. Wileńska Izba Skarbowa odpowiedziała dopiero 20 marca 1931 r.<sup>523</sup> (o czym dalej). Wcześniej, 7 marca 1931 r., Prezes Izby Skarbowej w Wilnie<sup>524</sup> poinformował Ministerstwo Skarbu, że w postępowaniu dyscyplinarnym komisji przy tejże izbie skarbowej jest 8 spraw wytoczonych przeciwko urzędnikom byłej już Dyrekcji Ciel w Wilnie w związku ze nadużyciami w tym organie. Sprawy te zostały przekazane Komisji przy Izbie Skarbowej Wileńskiej na mocy reskryptu Ministerstwa Skarbu z dnia 4 lipca 1928 r.<sup>525</sup>. Prezes izby wskazuje również, że z uwagi na „zwinięcie” Dyrekcji Ciel w Wilnie oraz przekazanie jej zakresu do Dyrekcji Ciel w Warszawie zwraca się on z prośbą o przeniesienie zarządzeniem ministra ww. spraw do Warszawy, gdzie istnieje już własna komisja dyscyplinarna.

---

<sup>522</sup> Pismo Prezesa Dyrekcji Ciel w Warszawie do Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 17 listopada 1930 r., L.W.I.5986.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 41.

<sup>523</sup> Pismo Prezesa Dyrekcji Ciel w Wilnie do Dyrekcji Ciel w Warszawie z dnia 20 marca 1931 r., L.dz. 45/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 37.

<sup>524</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 marca 1931 r. w sprawie przekazania orzecznictwa w sprawach dyscyplinarnych urzędników celnych, Nr. W.I.1466/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 35.

<sup>525</sup> Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 4 lipca 1928 r., L.D.I.3817/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 36.



Za przeniesieniem stały również argumenty, takie jak konieczność zapraszania na każde z posiedzeń członków Dyrekcji Ceł w Warszawie, bowiem do niej przypisani byli urzędnicy, a także brak odpowiednich kadr na miejscu, w Wilnie. W dokumencie wskazano także, że w chwili obecnej brakuje w Wilnie kandydata zaznajomionego z materią właściwą dla Dyrekcji Ceł (szeroko pojęte sprawy celne), któremu można powierzyć orzecznictwo w przedmiotowych sprawach. Jedyną osobą, posiadającą wiedzę i kompetencje w tym przedmiocie, to radca skarbowy Zygmunt Grześkowiak, który został przeniesiony do Izby Skarbowej w Nowogródku. Wileńska Dyrekcja Ceł jako najmniejsza, bo obejmująca zaledwie dwa województwa oraz kilka powiatów z białostockiego, posiadała niewiele etatowych urzędników w porównaniu do innych dyrekcji na terenie Rzeczypospolitej (co widać m.in. w korespondencji kierownictwa do Ministerstwa Skarbu czy przedkładanych listach kandydatów). Problem pojawiał się, kiedy trzeba było utworzyć skład organu kolegialnego, a w szczególności, gdy dochodził do tego obowiązek wymagany aktami prawa powszechnego bądź wewnętrznego, np. wymóg posiadania wyższego wykształcenia prawniczego przez przewodniczącego komisji. Problemy osobowe niejednokrotnie wpływały na tempo prowadzonych prac, zarówno na etapie tworzenia komisji dyscyplinarnej, jak i prowadzenia śledztwa czy właściwego postępowania.

Wracając do rozpoczętej kwestii, Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Wilnie, jak wspomniano, dopiero 20 marca 1931 r. odpowiedziała Dyrekcji Ceł w Warszawie na pismo z dnia 17 listopada 1930 r.<sup>526</sup> w sprawie prowadzonych przez nią spraw dyscyplinarnych przeniesionych z byłej Dyrekcji Ceł w Wilnie. Wskazano tam na cztery postępowania wdrożone przeciwko urzędnikom celnym na skutek doniesień dyscyplinarnych b. Dyrekcji Ceł w Wilnie. Co ciekawe, tylko jedna zakończyła sprawę przeciwko urzędnikowi. Pozostałe postępowania znajdowały się albo na bardzo wczesnym etapie, bez podania szczegółów, albo większość z nich nie posiadała nawet wniosku rzecznika dyscyplinarnego o ich rozpatrzenie.

Pierwsza z nich dotyczyła Józefa Duszyńskiego. Została umorzona wobec zrzeczenia się oskarżenia przez rzecznika. Nie wskazano jednak na jakim etapie postępowania rzecznik dyscyplinarny zdecydował się na wycofanie zarzutów oraz z jakich powodów to zrobił.

---

<sup>526</sup> Pismo Prezesa Dyrekcji Ceł w Warszawie do Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 17 listopada 1930 r., L.W.I.5986.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 41.

W drugiej sprawie, skierowanej przeciwko Marjanowi Lejchtfriidowi, przychyłono się do wniosku rzecznika, w którym postulował on o przeprowadzenie dodatkowego dochodzenia. Również w tym przypadku odpowiedzialny za odpowiedź pracownik nie zdecydował się na opisanie szczegółów dochodzenia jego zakresu, ewentualnych czynności oraz szacowanego czasu na jego zakończenie.

W trzeciej obwinionym był Edward Żółkiewicz. W przypadku tego urzędnika została powzięta uchwała przekazująca do rozprawy dyscyplinarnej (a więc kary surowszej, o bardziej doniosłych konsekwencjach od kary porządkowej, najczęściej stosowanej przez wszystkie komisje), jednak potem na wniosek rzecznika dyscyplinarnego i zgodnie z oświadczeniem oskarżonego, przesłano prośbę o zbadanie świadków pod przysięgą przez Sądy Grodzkie w Stanisławowie oraz Nowym Sączu – postępowanie cały czas było w toku.

W czwartej toczył się proces wobec Mieczysława Szczubełka oraz innych urzędników (w informacji dotyczącej postępowań nie wskazano ich personaliów oraz liczby)<sup>527</sup> zapadła uchwała o odroczeniu wszczęcia postępowania do czasu rozpoznania przez właściwy sąd. Warto przy tym raz jeszcze wspomnieć, że postępowania dyscyplinarne nie toczą się zamiast postępowań przed sądami powszechnymi, ale równoległe z nimi. Oczywiście organ mógł podjąć decyzję o tymczasowym zawieszeniu, oczekując w tym przypadku na orzeczenie sądu karnego, nie jest to jednak czynność obligatoryjna określona aktami prawnymi.

---

<sup>527</sup> Zaznaczyć trzeba, że postępowania dyscyplinarne urzędników, niezależnie od urzędów, dotyczyły pracowników wszystkich szczebli. Dla przykładu, Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, tak jak i OKD przy Ministerstwie Skarbu, prowadziła postępowania zarówno przeciwko woźnemu, jak i magistrowi będącemu prowizorycznym sekretarzem administracyjnym w kuratorium. W przypadku mgr. Michała Jezierskiego, prowizorycznego sekretarza administracyjnego w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego we Lwowie, OKD wydała orzeczenie uznające go winnym naruszenia art. 24 PSCU. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 5 października 1936 r., Nr O.K.D. 10/3/36, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 27 in. Przeciwko woźnemu Pawłowi Laryszowi OKD wydała orzeczenie uznając go winnym naruszenia obowiązków służbowych z art. 95, 100 pkt. 1 oraz 103 PSCU za wielokrotne przywłaszczenie i sprzeniewierzenie mienia. Został on wydalony ze służby na podstawie art. 77 pkt. 5 PSCU. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 18 sierpnia 1936 r., Nr 3/5/36, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 61.

W piśmie poinformowano również o innych przypadkach (bez konkretnych liczb oraz ich charakteru), które znajdują się w dyspozycji rzeczownika dyscyplinarnego i oczekują na ewentualne złożenie zawiadomienia formalnie wszczynającego postępowania dyscyplinarne.

We wskazanym sprawozdaniu jedynie zarysowano problemy związane z otwartymi już sprawami pracowniczymi przed tą dyrekcją oraz tych dopiero mających być przedmiotem wniosku, a które wydarzyły się w momencie istnienia ww. organu. Należy uznać, że tak powolny proces prowadzenia rozpraw w większości przypadków wynikał z niedostatecznej liczby urzędników o odpowiednich kompetencjach, czego skutkiem była m.in. przewlekłość nie tylko na terenie Dyrekcji Ceł w Wilnie, ale w całej Rzeczypospolitej. Warto jeszcze dodać, że z dokumentów nie wynika jasno, jak ostatecznie zakończyła się kwestia przeniesienia sporów pracowniczych z Dyrekcji w Wilnie. Trzeba przyjąć, że sprawa ta w tamtym okresie była cały czas w toku.

Reasumując stwierdzić należy, iż sprawy dyscyplinarne w przedstawionych latach dotyczyły bardzo różnych przewinień pracowniczych. Zawsze starano się je rozstrzygać w myśl ówczesnie obowiązujących przepisów. Regulacje prawne związane z egzekwowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej tak naprawdę dopiero się kształtowały, podobnie jak zawody, które miały wchodzić w jej zakres. Pomimo tego ustawodawca starał się jak najbardziej dopasowywać przepisy stosownie do zmieniającej się rzeczywistości (przede wszystkim częstych zmian organizacyjno-kadrowych)<sup>528</sup>.

---

<sup>528</sup> Przenoszenie funkcjonariuszy publicznych było częstą praktyką również w innych służbach. Szczególnie można tu podać przykład pracujących w Policji Państwowej. Decydującym o tym był Minister Spraw Wewnętrznych. Przykładem jest m.in. przeniesienie naczelnika Urzędu Śledczego w Brześciu nad Bugiem na stanowisko oficera inspekcyjnego w Komendzie Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi. Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 maja 1939 r., III-10359, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 58, s. 37.

## Rozdział 3

# Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych po przewrocie majowym

### 3.1. Organizacja władz skarbowych

W dniu 25 sierpnia 1926 r. zostało wydane nowe rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i urzędowania ministerstw<sup>529</sup>. Określono w nim, bardziej szczegółowo, kompetencje osób zajmujących stanowiska kierownicze w ministerstwach (warto zaznaczyć, że § 14 odnosił się do kwestii odpowiedzialności urzędników). Wiązało się to ze zmianą ich statutów organizacyjnych. Nowa regulacja w przypadku Ministerstwa Skarbu została ogłoszona 12 września 1927 r.<sup>530</sup>. Zwiększono m.in. ilość departamentów<sup>531</sup>, a zmniejszono ilość wydziałów<sup>532</sup>. Wydzielono także Inspektorat Straży Celnej<sup>533</sup>. Drobnym zmianom uległy niektóre kompetencje nadzorcze poszczególnych departamentów<sup>534</sup>. Powstała Rada Finansowa przy Ministrze Skarbu, jako organ doradczo-pomocniczy<sup>535</sup>. Powołano również Państwową

---

<sup>529</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 sierpnia 1926 r. w sprawie zasad organizacji i urzędowania Ministerstw, M.P. z 1926 r., Nr 203, poz. 578.

<sup>530</sup> Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 208/1927.

<sup>531</sup> Powstało osiem departamentów, związane to było z utworzeniem dodatkowego departamentu na skutek wcielenia do resortu Głównego Urzędu Likwidacyjnego (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1927 r., Dz. U. z 1927 r., Nr 5, poz. 27). Były one następujące: Dep. Głównego Urzędu Likwidacyjnego, Ogólny, Budżetowy, Akcyz i Monopolów, Obrotu Pieniężnego, Kasowy, Ceł, Podatków i Oplat.

<sup>532</sup> Np. w Departamencie Obrotu Pieniężnego z sześciu wydziałów zostało pięć. W Departamencie Budżetowym zmniejszono liczbę wydziałów z siedmiu do sześciu.

<sup>533</sup> Wyodrębniono go z Departamentu Ceł.

<sup>534</sup> Szczegółową analizę przeprowadza w swojej pracy wspomniany już Bolesław Markowski, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa 1931.

<sup>535</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 grudnia 1926 r. o utworzeniu rady finansowej przy Ministrze Skarbu, Dz. U. z 1926 r., Nr 121, poz. 695. Regulamin dla Rady Finansowej został wydany przez Ministra Skarbu 23 maja 1927 r., Dz. Urz. Min. Sk. Nr 16, poz. 182.

Radę Spirytusową<sup>536</sup>, która miała podobne kompetencje jak wspomniana Rada Finansowa. Minister Skarbu, co ważne, przez cały ten okres ustalał wzór monet i nadzorował ich przygotowywanie przez podległą sobie mennicę państwową<sup>537</sup>. Ministerstwo Skarbu w 1926 r. powołało komisję mającą na celu dokładną analizę całej struktury administracji skarbowej w II Rzeczypospolitej. Reforma objęła przede wszystkim organy skarbowe. Pomysłami były m.in. konsolidacja służb skarbowych, likwidacja kas skarbowych, a także utworzenie urzędów skarbowych o nowych kompetencjach.

Minister, wydając kolejne akty prawne, tworzył i likwidował podległe sobie urzędy, jak i również mógł zmieniać zakres ich organizacji (np. inspektoraty kontroli skarbowej<sup>538</sup> czy urzędy skarbowe<sup>539</sup>). W swoich kompetencjach miał także nadzór nad organizacją kontroli skarbowej. W roku 1927<sup>540</sup> zostało wydane rozporządzenie określające jej właściwość terytorialną<sup>541</sup> – dla poszczególnych kategorii urzędników.

Kolejno, w tym samym roku nastąpiło ujednoczenie struktury organów skarbowych, zgodnie z obszernym rozporządzeniem o organizacji i zakresie działania izb skarbowych i podległych izbie urzędów skarbowych<sup>542</sup> (akt ten był nowelizacją ustawy z 1919 r.). Od momentu jego wejścia w życie na czele izb stali prezesi podlegający pod względem osobowym

---

<sup>536</sup> Rozporządzenie Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu i Rolnictwa z dnia 10 października 1927 r. o utworzeniu Państwowej Rady Spirytusowej, Dz. U. z 1927 r., Nr 101, poz. 881.

<sup>537</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 listopada 1927 r. w sprawie zmiany ustroju pieniężnego, Dz. U. z 1927 r., Nr 97, poz. 855.

<sup>538</sup> Np. w roku 1926 r. nastąpiło Zniesienie Inspektoratu Kontroli Skarbowej w Tomaszowie Lubelskim i utworzenie w jego miejsce drugiego inspektoratu w Zamościu, z kompetencjami na powiat tomaszowski; częste zmiany administracji skarbowej na Lubelszczyźnie są opisane, [w:] *Księżde Pamiątkowej Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych Okręgu Lubelskiego*, red. S. Świeszewski, B. Topczewski i inni, Lublin 1934, s. 10 in.

<sup>539</sup> M.in. warto wskazać na Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 grudnia 1927 r. w sprawie zmiany organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych, urzędów katastralnych, kas skarbowych oraz komisji szacunkowych do podatku dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Grudziądzu, Dz. U. z 1927 r., Nr 116, poz. 990.

<sup>540</sup> Wcześniej obowiązywało Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 czerwca 1925 r. o organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. Min. Sk. z 1925 r., Nr 27, poz. 581.

<sup>541</sup> Rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 4 listopada 1927 r. o organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. Min. Sk. z 1927 r., Nr 36, poz. 379. Komisarze i rewidenci mieli podporządkowane tzw. rejony służbowe (nadzór nad gminami lub dzielnicami w miastach), a inspektorzy obwody kontrolne (§ 2).

<sup>542</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 czerwca 1927 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych i podległych izbie urzędów skarbowych, Dz. U. z 1927, Nr 66, poz. 588.

i służbowym Ministrowi Skarbu. Minister Skarbu na wniosek prezesa mógł powołać jego zastępcę spośród naczelników wydziałów izby<sup>543</sup>. Ponadto w akcie tym doprecyzowano zakres działania tych organów oraz uprawnienia prezesów izb (§ 1), także w stosunku do organów podległych. Izby były wszak organem II instancji w stosunku do urzędów skarbowych z danego okręgu. Zakres ich działalności obejmował wykonywanie czynności nadzorczych nad podległymi urzędami skarbowymi (I instancja), wykonywanie budżetu w zakresie niepowierzonym Ministerstwu Skarbu lub innym organom, nadzorowanie kas skarbowych bezpośrednio lub poprzez kontrolowane przez siebie instytucje, a także orzekanie jako organ I instancji w sprawach niepowierzonych Ministerstwu Skarbu oraz jako organ II instancji w sprawach odwoławczych od decyzji urzędów skarbowych<sup>544</sup>.

Nad przeprowadzaniem ważniejszych dochodzeń służbowych przeciwko urzędnikom i funkcjonariuszom niższym czuwał naczelnik wydziału ogólnego każdej z izb (§ 14). Pozostawał on w bezpośredniej zależności od prezesa. Do izby ogólnej przypisany był również referat dyscyplinarny władny przeprowadzać wszelkie dochodzenia z tytułu naruszenia obowiązków służbowych i przygotowywać sprawy dla komisji dyscyplinarnych. Kierownictwo nad referatem sprawował rzecznik dyscyplinarny (§ 18)<sup>545</sup>. Co istotne, z dniem wejścia w życie ww. rozporządzenia (1 sierpnia 1927 r.) moc obowiązującą straciły przepisy dotychczasowych rozporządzeń wykonawczych do ustawy o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych w zakresie unormowanym tymże aktem (§ 92).

Bez zmian pozostał jednak określony wcześniej podział terytorialny władz i urzędów skarbowych (§ 93). Na początku 1928 r. swoboda prezesów izb skarbowych została nieco uszczuplona. Zgodnie z § 15 rozporządzenia Prezydenta RP (nadającego wojewodom wiele uprawnień) przyjęcie do służby państwowej osób podlegających przepisom o państwowej służbie cywilnej wymagało uprzedniego zasięgnięcia opinii właściwego wojewody. Zgodnie ze zdaniem drugim ww. paragrafu opinia winna być uzyskana również przed zatrudnieniem innych funkcjonariuszy<sup>546</sup>.

---

<sup>543</sup> Tamże, § 2.

<sup>544</sup> Tamże § 1.

<sup>545</sup> Oczywiście, podstawowym aktem dotyczącym spraw dyscyplinarnych była ustawa o państwowej służbie cywilnej z 1922 r.

<sup>546</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r., *o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej*, Dz. U. z 1928 r., Nr 11, poz. 86.

Wprowadzone zmiany, wraz z kolejnymi regulacjami w następnych latach, prowadziły do zwiększenia zatrudnienia osób z doświadczeniem wojskowym na wszystkich szczeblach administracji. Udział w służbach mundurowych zastępował wymagane wykształcenie, zaś weteranów w sposób szczególny chroniono przed zwolnieniem w redukowanych jednostkach. W efekcie w stosunkowo krótkim czasie obserwujemy awans byłych wojskowych, również w strukturach organów dyscyplinarnych<sup>547</sup>.

Rozporządzeniem Prezydenta z 22 marca 1928 r.<sup>548</sup> powołano Straż Graniczną<sup>549</sup> (w miejsce Straży Celnej) do ochrony granic państwa i ich ochrony celnej, z którą dyrekcje cel i urzędy celne współpracowały<sup>550</sup>. Nowa służba została umieszczona w strukturach administracji skarbowej, podlegając Ministerstwu Skarbu. Funkcjonowanie organów celnych nie było kompleksowo określone jednym aktem prawnym. Znaczące dla dyrekcji cel oraz urzędów celnych było znowelizowanie w 1930 r. rozporządzenie Ministra Skarbu o postępowaniu celnym z 13 grudnia 1920 r. – nowy akt w sposób obszerny regulował działanie tych organów<sup>551</sup>. W maju 1930 r. kolejno Minister Skarbu zreorganizował funkcjonowanie

---

<sup>547</sup> Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 7 kwietnia 1930 r. L.D.V.1730/1/30 w sprawie nieobejmowania redukcją personalną funkcjonariuszów państwowych, którzy w związku ze służbą wojskową nie zdołali uzyskać nominacji na stałe w państwowej służbie cywilnej, Dz. U. MS z 1930 r. nr 12, poz. 250 oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1929 r. o zakładach naukowych i egzaminach szkolnych, wystarczających do osiągnięcia stanowiska urzędniczego w państwowej służbie cywilnej, Dz. U. MS z 1930 r. nr 1, poz. 17, a także Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1928 r. nr 38, poz. 369.

<sup>548</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o *Straży Granicznej*, Dz. U. z 1928 r., Nr 37, poz. 349.

<sup>549</sup> Warto zaznaczyć, że Straż Graniczna miała swoją Komisję Dyscyplinarną. Komendant Straży Granicznej zawsze przesyłał, analogicznie jak instytucje podległe, projektowany skład takiej komisji wraz z wykazem i informacjami o kandydatach do Ministerstwa Skarbu. Komisja Dyscyplinarna przy Komendzie Straży Granicznej – projekt składu Komisji, L. KSG/4789/I/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 3 in.

<sup>550</sup> A., Wawryniuk, *Korpus Ochrony Pogranicza i jego rola w zagwarantowaniu bezpieczeństwa zewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej w okresie międzywojennym*, [w:] *Szkoła Rycerska Kadetów Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej*, red. W. Bednaruk, K. Jaszczuk, Lublin 2016, s. 253 in.

<sup>551</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 14 marca 1930 r. o *postępowaniu celnym*, Dz. U. z 1930 r., Nr 33, poz. 276.

urzędów celnych<sup>552</sup>. W nowym rozporządzeniu umieszczono wykaz urzędów (dyspozytur) celnych i punktów przejściowych podzielonych na urzędy pierwszej i drugiej klasy ze wskazaniem na przyznane uprawnienia urzędu celnego. W dyrekcji warszawskiej znajdowało się podległych 25 urzędów, w Poznaniu 81, Mysłowicach 70, a we Lwowie 38.

Pierwsze lata po przewrocie majowym w kwestii zmian w administracji skarbowej charakteryzowały się polityką małych kroków. Nie wprowadzono od razu znaczących reform, ale w pierwszej kolejności reorganizowano lokalne struktury<sup>553</sup>, by dopiero na początku lat trzydziestych przystąpić do bardziej zdecydowanych przekształceń.

Rozporządzeniem o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych z 13 sierpnia 1931 r.<sup>554</sup> Minister Skarbu ustalił, że od 1 stycznia 1932 r. przestaną istnieć kasy skarbowe jako samodzielne organy władz skarbowych. Przy urzędach skarbowych powstały nowe działy, tj. „Kasa Urzędu Skarbowego”, podzielone na dwa typy: A i B (§ 52 i § 53). Urzędy typu A obsługiwały płatności wszelkiego rodzaju, typ B był z kolei ograniczony tylko do opłat związanych z jego właściwością. Zgodnie z § 62 tego aktu istniejące dotąd „Urzędy skarbowe podatków i opłat skarbowych” zmieniły nazwę na „Urząd skarbowy”.

---

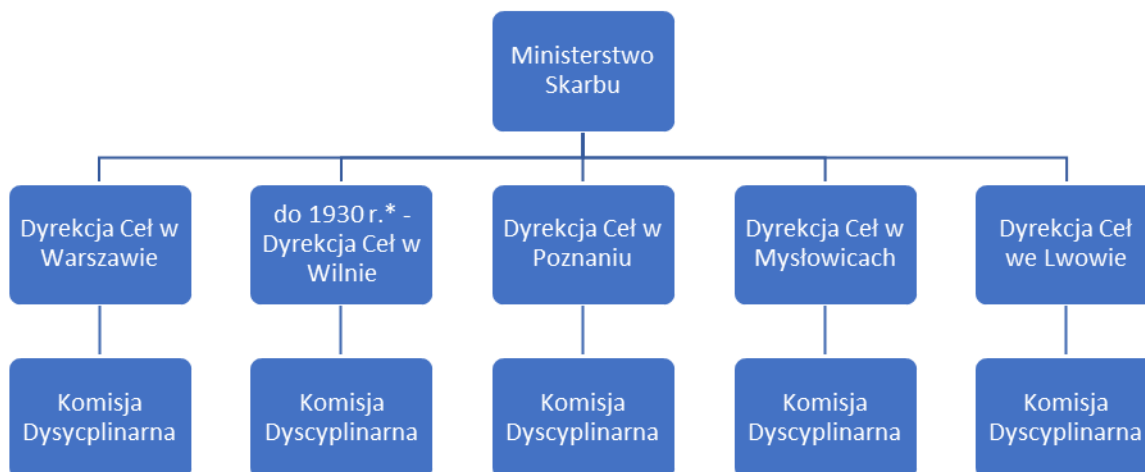
<sup>552</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 lipca 1930 r. w sprawie reorganizacji urzędów celnych, M.P. z 1930 r., Nr 199, poz. 283.

<sup>553</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 15 lipca 1929 r. w sprawie zmiany organizacji urzędów skarbowych na obszarze województwa pomorskiego, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 23, poz. 254 oraz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego na obszarze miasta Białegostoku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 277 i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Białymstoku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 278, a także Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego na obszarze miasta Lwowa, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 279 i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 31 lipca 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Łucku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 283 oraz i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 6 sierpnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Brześciu nad Bugiem, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 284.

<sup>554</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r. o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych, Dz. U. z 1931 r., Nr 77, poz. 613.



Schemat 3. Struktura dyrekcji cel na terenie Rzeczypospolitej w roku 1931<sup>555</sup>

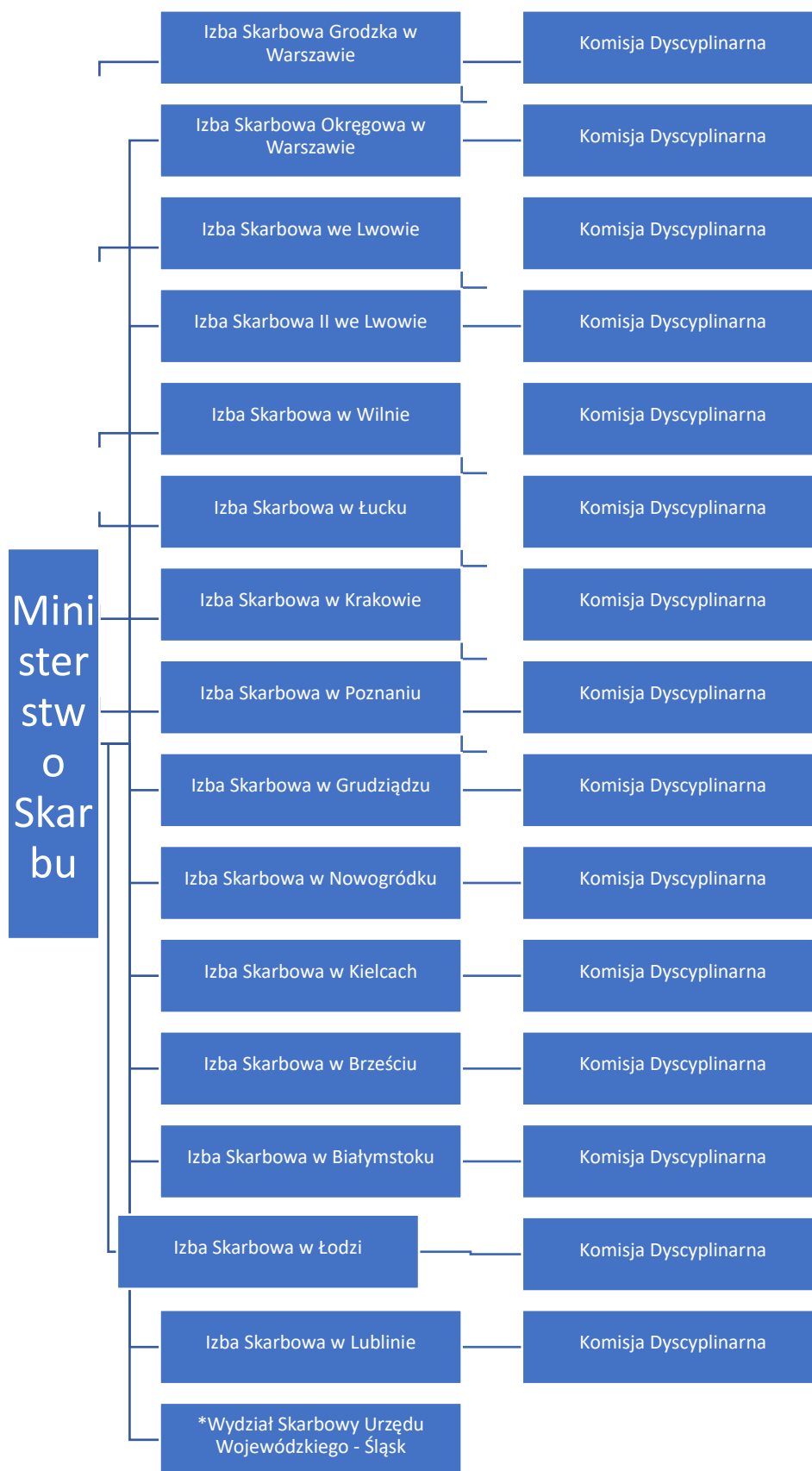


*\*Na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. w sprawie nowego podziału obszaru celnego Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1930 r., Nr 50, poz. 418) zlikwidowano Dyrekcję Cel w Wilnie. Obszar ten został wcielony do struktury Dyrekcji Cel w Warszawie.*

---

<sup>555</sup> Schemat 3 i Schemat 4 mają na celu zobrazowanie i podsumowanie powyższych analiz. Jak można zauważyć na podstawie wskazanych materiałów, najczęściej postępowań dyscyplinarnych było związanych z dyrekcjami cel oraz izbami skarbowymi. Badania dokumentów w przedstawionym rozdziale kończą się na 1931 r. wobec czego zdecydowano się na ukazanie struktury tych instytucji właśnie w tym roku.

Schemat 4. Struktura izb skarbowych w II Rzeczypospolitej w 1931 r.



Dzięki ustawie o przejęciu egzekucji administracyjnej przez władze skarbowe oraz o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych<sup>556</sup> (za wykonanie tej ustawy odpowiadał Minister Skarbu) i rozporządzeniem o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych<sup>557</sup>, w urzędach skarbowych ustanowiono działy egzekucji administracyjnej. Mowa o egzekucjach wszelkiego rodzaju świadczeń pieniężnych, które mogły być ściągane na podstawie przepisów w trybie administracyjnym. Od tej pory urzędy skarbowe posiadały wyłączność na prowadzenie egzekucji w trybie administracyjnym.

Istotnym rozwiązaniem było również wprowadzenie rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 23 czerwca 1933 r.<sup>558</sup> nowej organizacji kontroli skarbowej. Zdecydowano się na utworzenie rejonów zamiast obwodów, które były dotychczas, oraz Brygad Kontroli Skarbowej, a także ich oddziałów. Organy te walczyły z przestępczością skarbową (gospodarczą) i sprawowały nadzór nad przedsiębiorstwami.

Za miłowy krok można uznawać uchwalenie w 1934 r. ordynacji podatkowej<sup>559</sup>. Potwierdzono w niej, że ogólny i naczelny nadzór nad sprawami podatków oraz pieczę nad ścisłym i jednolitym wykonywaniem przepisów w ich zakresie należy do organu, jakim jest Minister Skarbu (art. 4). Do zarządu podatkami oraz załatwiania wszelkich spraw z nimi związanych odpowiedzialnymi były urzędy skarbowe, izby skarbowe, a także utworzone przy nich komisje odwoławcze i oczywiście Minister (art. 5). Ustawa ta objęła również autonomiczny Wydział Skarbowy Urzędu Wojewódzkiego Śląska, stawiając go na równi z izbą skarbową (art. 6).

Z końcem grudnia 1934 r., zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta RP<sup>560</sup> o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej potwierdzono, że naczelne kierownictwo i nadzór nad administracją skarbową należy do Ministra Skarbu. Od tego momentu organami skarbowymi w I instancji były urzędy

---

<sup>556</sup> Ustawa z dnia 10 marca 1932 r. *o przejęciu egzekucji administracyjnej przez władze skarbowe oraz o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych*, Dz. U. z 1932 r., Nr 32, poz. 328.

<sup>557</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 1932 r. *o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych*, Dz. U. z 1932 r., Nr 62, poz. 580.

<sup>558</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 czerwca 1933 r. *o organizacji i zakresie działania kontroli skarbowej*, Dz. U. z 1933 r., Nr 62, poz. 465.

<sup>559</sup> Ustawa z dnia 15 marca 1934 r. *Ordynacja Podatkowa*, Dz. U. z 1934 r., Nr 39, poz. 346.

<sup>560</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 r. *o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej*, Dz. U. z 1934 r., Nr 110, poz. 976.

skarbowe, urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych, urzędy opłat stemplowych oraz urzędy celne. Organy II instancji to izby skarbowe oraz dyrekcje ceł (art. 31).

Mapa 1. Województwa, powiaty i miasta powiatowe w drugiej dekadzie II RP

Źródło: A.J. Mielcarek, *Podziały terytorialno-administracyjne II Rzeczypospolitej w zakresie administracji zespolonej*, Warszawa 2008.



## 3.2 Zmiany w obowiązującym stanie prawnym

### 3.2.1. Wprowadzenie

Po przewrocie majowym podstawowe znaczenie dla odpowiedzialności dyscyplinarnej miały przepisy PCSU. Po 1926 r. była ona kilkakrotnie nowelizowana. Zmiany wprowadzano w sposób przemyślany, stopniowo i bez zbędnego pośpiechu, również w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej<sup>561</sup>. Zasadnicze przeobrażenia w stanie prawnym – dotyczące powyższego – wprowadziła dopiero nowelizacja PCSU z 7 października 1932 r.<sup>562</sup> (dalej: PCSU'Now.'32). Wraz z kilkoma innymi aktami prawnymi odnoszącymi się do tej problematyki, uchwalonymi w 1932 r. niemal jednocześnie, tworzyła ona pakiet legislacyjny zasadniczo zmieniający dotychczasowy stan prawny w tym zakresie.

Wspomnieć warto, że w 1930 r. został opracowany projekt nowej PCSU<sup>563</sup> (dalej: Projekt PCSU'1930), który również zawierał zmiany w postępowaniach dyscyplinarnych urzędników. Nie wszedł on jednak na ścieżkę legislacyjną<sup>564</sup>.

---

<sup>561</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 31 marca 1927 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1927 r., Nr 3, poz. 255; Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 367; Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1930 r. w sprawie zmiany ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1930 r., Nr 86, poz. 658.

<sup>562</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 737.

<sup>563</sup> Ustawa o Państwowej Służbie Cywilnej. Projekt, Warszawa 1930 roku. Był on efektem inicjatywy podjętej przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych RP. Wypracował go zespół złożony z. Dudy, K. Jastrzębskiego, E. Mieroszewicza, S. Sasorskiego i J. Stypińskiego. Z uwagi, iż nie była to oficjalnie obowiązująca ustawa, w pracy projekt ten jest jedynie przedstawiony informacyjnie.

<sup>564</sup> Problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych została w Projekcie ujęta w Rozdziale V – Odpowiedzialność służbowa (art.64-81). Odpowiedzialność dyscyplinarną urzędnik ponosił za naruszenie obowiązków służbowych nienoszących cech przestępstwa. Jeżeli naruszenie obowiązków służbowych miało charakter przestępczy urzędnik był wydalany ze służby i podlegał wyłącznie odpowiedzialności karnej. Konstrukcja polegająca na powiązaniu odpowiedzialności dyscyplinarnej wyłącznie z nieprzestępczym naruszeniem obowiązków służbowych, miała – jak można sądzić – na celu jednoznaczne oddzielenie odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędnika, wynikającej ze stosunku służby, od penalnych form naruszenia obowiązków służbowych. Innymi słowy, odpowiedzialność dyscyplinarna mogła dotyczyć urzędnika pozostającego w stosunku służby, nawet w stanie nieczynnym, nie zaś do urzędnika, który dopuścił się przestępstwa, wskutek czego stosunek służby ulegał zerwaniu. Koncepcję tę tłumaczyć można również dążeniem

W 1928 r. zaczęły obowiązywać dwa akty prawne regulujące kwestię odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych w reżimie innym niż PSCU. Pierwszy z nich to rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw poznańskiego i pomorskiego, niepodlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej<sup>565</sup> (dalej: *Dysc. dla Poz. i Pom.*). Rozporządzenie to obowiązywało od 6 marca 1932 r. W myśl art. 1 objęte nim zostały osoby z terenu Województwa poznańskiego i pomorskiego, które pod względem odpowiedzialności służbowej uważane były za funkcjonariuszy publicznych, ale w dniu jego wejścia w życie nie podlegały przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego kraju oraz ci, którzy swoje funkcje wykonywali na obszarze byłej dzielnicy pruskiej. Z chwilą jego wejścia w życie traciły moc prawną wszelkie przepisy dotychczasowe wymienione w art. 56, a wydane jeszcze przez władze zaborcze oraz NRL. Zarazem zgodnie z art. 57-59 *Dysc. dla Poz. i Pom.* wszelkie spory prawne niezakończone na gruncie przepisów obowiązujących przed jego wejściem w życie miały zostać rozstrzygnięte przy zastosowaniu przepisów powołanego rozporządzenia. Utrzymana została w ten sposób odrębność dawnej dzielnicy pruskiej w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych. Oczywiście byli oni uważani za funkcjonariuszy publicznych RP, ale ze względu na wykonywanie swoich funkcji na terenie województw poznańskiego i pomorskiego podlegali normom szczególnym, będącym w zasadzie *lex specialis* w stosunku do przepisów dyscyplinarnych PSCU.

Odrębność funkcjonariuszy województwa poznańskiego i pomorskiego w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej była, warto zauważyć, dalej posunięta niż funkcjonariuszy – mającego status autonomiczny – województwa śląskiego. Odpowiedzialność służbowa tych ostatnich została uregulowana (odrębnie) przepisami ustawy z dnia 13 lutego 1924 r.

---

do uniknięcia dublowania się odpowiedzialności urzędniczej i sytuacji, w której *de facto* ponosiłby dwojaki rodzaj odpowiedzialności za to samo. Sam katalog kar dyscyplinarnych nie odbiegał w omawianym projekcie (art.68) zanadto od tego, jaki przewidywały przepisy PSCU. Zgodnie z projektem organizacja władz dyscyplinarnych i postępowania dyscyplinarnego miały być uregulowane w odrębnej ustawie (art.81). Autorzy projektu postulowali zatem, aby tą kwestię wyłączyć z kognicji PCSU. Postulat ten został częściowo zrealizowany w 1932 roku poprzez, o czym będzie dalej, uchwalenie odrębnej ustawy o komisjach dyscyplinarnych.

<sup>565</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o *odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw Poznańskiego i Pomorskiego, nie podlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. z 1928 r., Nr 24, poz. 206.

w przedmiocie stosowania na obszarze województwa śląskiego ustaw dotyczących państwowej służby cywilnej<sup>566</sup> (dalej: PSCU-WŚ). Następnie wprowadzano zmiany (18 marca 1925 r.<sup>567</sup>). Warto zaznaczyć, że utrzymano tam – w stosunku do kwestii dyscyplinarnych – regulacje pierwotne. Zgodnie z art. 1 PSCU-WŚ na obszar województwa śląskiego rozciągnięto moc obowiązującą PSCU oraz wszystkich ustaw ją zmieniających, a także tych dotyczących organizacji organów dyscyplinarnych. Podmiotowo PSCU-WŚ obejmowała urzędników państwowych pełniących swoje aktualne funkcje na terenie województwa śląskiego oraz pełniący je w przeszłości – w zakresie czasowym potwierdzonym przez specjalnie do tego powołane komisje dyscyplinarne (taki stan prawny utrzymał się w tym województwie przez cały analizowany okres)<sup>568</sup>.

Powracając do kwestii nowych regulacji problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych w 1928 r., wymienić należy drugi po *Dysc. dla Poz. i Pom.* z wydanych wówczas aktów prawnych, czyli rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej<sup>569</sup> (dalej *Dysc.SG*). Podlegali mu, zgodnie z treścią § 4 i 5, bez względu na stopień wojskowy, szeregowcy i oficerowie Straży Granicznej.

---

<sup>566</sup> Ustawa z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw, dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 21, poz. 224.

<sup>567</sup> Ustawa z dnia 18 marca 1925 r. zmieniająca niektóre postanowienia ustawy z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw, dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1925 r., Nr 36, poz. 240.

<sup>568</sup> Funkcjonariusze pracujący na Śląsku mieli również oddzielną regulację dotyczącą zabezpieczenia emerytalnego. Co ciekawe, jak wynika ze sprawozdania Komisji Budżetowo-Skarbowej dot. projektu ustawy o zabezpieczeniu emerytalnym funkcjonariuszów śląskich, dzięki zaproponowanym przez ten organ zmianom, osoba mająca prawo poboru dwóch zaopatrzeń ze Skarbu Śląskiego mogła wybrać od wprowadzenia danej ustawy tylko jedno źródło wypłaty. Sprawozdanie Komisji Budżetowo-Skarbowej dotyczące projektu ustawy o zabezpieczeniu emerytalnym funkcjonariuszów śląskich z dnia 13 lutego 1926 r., Zespół Sejm Śląski w Katowicach, Biuro Sejmu Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 343, s. 2 in.

<sup>569</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej, Dz. U. z 1929 r., Nr 10, poz. 80.

Zasadnicze wszakże we wskazanym okresie zmiany w stanie prawnym dotyczącym odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników pojawiły się w roku 1932. Wprowadzało je, wspomiane wcześniej, PSCU'Now.'32<sup>570</sup>. Tego samego dnia, co nowelizacja PCSU, uchwalone zostało rozporządzenie Prezydenta RP o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym<sup>571</sup> (dalej: Ustawa dyscyplinarna). Ustanawiała ona komisje dyscyplinarne poszczególnych szczebli, ich skład personalny, zakres kognicji oraz nowe usytuowanie rzeczników dyscyplinarnych. Weszła w życie 1 listopada 1932 r. Sprawy dyscyplinarne zainicjowane przed tą datą rozstrzygane były na gruncie nowych norm. Przepisy wykonawcze, także obowiązujące od 1 listopada 1932 r. – do Ustawy dyscyplinarnej – zawierało rozporządzenie Rady Ministrów z 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym<sup>572</sup> (dalej: Ustawa dyscyplinarna – Rozp.). Istotny dla systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych był § 30. Wymieniono w nim katalog przepisów Kodeksu postępowania karnego<sup>573</sup> (dalej: KPK'32), które analogicznie powinny być stosowane w tym procesie.

Ustawa dyscyplinarna – Rozp. weszło w życie równocześnie z Ustawą dyscyplinarną i uszczegóławiało kluczowe zapisy dotyczące komisji dyscyplinarnej i rzeczników dyscyplinarnych oraz instancyjności orzekania zawarte w Ustawie dyscyplinarnej. Na podstawie § 2 pkt 1 Ustawy dyscyplinarnej – Rozp. wydano zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 8 listopada 1932 r. w sprawie ustalenia właściwości komisji dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do orzekania w sprawach dyscyplinarnych niektórych urzędników władz

---

<sup>570</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 737.

<sup>571</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 738.

<sup>572</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

<sup>573</sup> W brzmieniu zawartym w Obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 września 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725.



skarbowych, podlegających bezpośrednio Ministerstwu Skarbu<sup>574</sup>. Zgodnie z jego § 1 orzecznictwo w sprawach dyscyplinarnych przeciwko naczelnikowi Wydziału Skarbowego w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim<sup>575</sup>, naczelnikom (kierownikom) wydziałów izb skarbowych i dyrekcji ceł oraz przeciwko wszystkim urzędnikom i funkcjonariuszom niższym Inspektoratu Ceł w Gdańsku – włączono w zakres kognicji komisji dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu.

Ze wstępnego przeglądu stanu prawnego regulującego problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników państwowych, w tym skarbowych drugiej dekady II RP wynika, że cezurą zwrotną w tym zakresie był rok 1932. Uchwalono wówczas pakiet aktów prawnych obejmujących PSCU'Now.'32, Ustawę Dyscyplinarną oraz zawierające katalog przepisów KPK'32 – które należało analogicznie stosować w postępowaniu dyscyplinarnym. Ustawa dyscyplinarna – Rozp, stanowiło swoiste zwieńczenie dotychczasowej aktywności ustawodawcy w danym obszarze. Bardziej szczegółowa analiza powyżej wskazanych aktów prawnych będzie przedstawiona w kolejnych podrozdziałach.

---

<sup>574</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 8 listopada 1932 r. w sprawie ustalenia właściwości komisji dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do orzekania w sprawach dyscyplinarnych niektórych urzędników władz skarbowych, podlegających bezpośrednio Ministerstwu Skarbu, Dz. Urz. Min. Sk. z 1932 r., Nr. 32, poz. 510. Patrz A. Jastrzębski, *Ustawa o Państwowej Służbie Cywilnej w brzmieniu obowiązującym od 1-go listopada 1932 roku wraz z rozporządzeniami, okólnikami, wyjaśnieniami i orzecznictwem Najwyższego Trybunału Administracyjnego oraz przepisy dyscyplinarne przeciwko funkcjonariuszom państwowym obowiązujące od 1-go listopada 1932 roku*, Lublin 1932, s. 114.

<sup>575</sup> Na Śląsku w tamtym okresie funkcjonował także Urząd Kontroli Państwowej w Katowicach, który również zajmował się badaniem przewinień wśród urzędników. Warto wskazać na jeden interesujący i rzadki przykład. Referent pracujący w tymże urzędzie doniósł swojemu prezesowi, że sprawy które bada mogą być przedmiotem zainteresowania jego ojca. Zaręczył, że nigdy nie będzie chciał przysporzyć żadnych korzyści swojemu ojcu. Sprawa byłaby bardziej dogłębnie badana, jednakże jego ojciec opuścił na stałe Górną Śląsk i zostawiono ten przypadek bez dalszego rozpatrzenia. Ta sytuacja pokazuje, iż system działał, zaś funkcjonariusze lojalnie uprzedzali o sytuacjach mogących prowadzić do podejrzeń o brak bezstronności, patrz Informacja Prezesa Urzędu Najwyższej Kontroli Państwowej z dnia 1 października 1928 r. do Wojewody Śląskiego w Katowicach, w sprawie Urzędu Kontroli Państwowej w Katowicach, Nr. 146, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430, s. 126.

### **3.2.2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw Poznańskiego i Pomorskiego, niepodlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej**

Przepisy tego rozporządzenia, jak sygnalizowano w uwagach wstępnych, dotyczyły odpowiedzialności urzędników z obszaru województw: poznańskiego i pomorskiego, spełniających kryteria funkcjonariusza publicznego określone w PSCU, a którzy nie podlegali przed wejściem tych regulacji ogólnokrajowym przepisom dyscyplinarnym. Art. 1 ust. 2 Dysc. dla Poz. i Pom. zawierał obszerne wyliczenie stanowisk i funkcji w administracji rządowej i samorządowej oraz w jednostkach gospodarczych (z wyjątkiem, zgodnie z art. 1 ust. 3, kolei żelaznych) województw pomorskiego, a także poznańskiego, podlegających rozporządzeniu. Obejmowało ono nie tylko urzędników w stanie czynnym, ale także „*przeniesionych w stan rozporządzalności*” w stanie nieczynnym i stanie spoczynku. (art. 1 ust. 2). Z tego artykułu możemy wnioskować, że ustawodawca zawarł w nim katalog otwarty, a zatem odpowiedzialność dyscyplinarną na podstawie Dysc. dla Poz. i Pom. ponosili wszyscy urzędnicy, którzy spełniali kryteria określone w PSCU, a nie byli bezpośrednio wskazani w tej normie.

Odpowiedzialność ponosił urzędnik spełniający powyższe kryteria, który dopuścił się przestępstwa służbowego. Jego znamiona musiały być następujące: 1) naruszenie obowiązków wynikających ze sprawowania urzędu; 2) zachowanie niegodne szacunku, poważania i zaufania, jakiego wymaga zawód (art. 2 lit a-b)<sup>576</sup>. W art. 3 wyodrębnione zostały dwie formy przestępstwa służbowego: 1) występki służbowe – każde przestępstwo powodujące obrazę interesu publicznego lub narażenie dobra publicznego na szkodę; 2) wykroczenia służbowe – każde przestępstwo służbowe niemające cech występków służbowych. Jako występki służbowe kwalifikowano w myśl art. 3 ust. 3 – zbieg kilku wykroczeń służbowych lub ich powtarzanie się oraz wykroczenie wśród okoliczności szczególnie obciążających. Występki służbowego

---

<sup>576</sup> Przykładem takich zachowań jest przyjmowanie podarunków przez pracowników urzędu np. od petentów czy od samych pracowników przez kierowników jednostek. W piśmie Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do podwładnych wskazano, że w niektórych urzędach powstał zwyczaj obdarowywania kierownictwa przez personel prezentami z okazji różnych wydarzeń, np. urodzin czy imienin. Prezes jednoznacznie przedstawił, że zdarzenia takie są niedopuszczalne i nie mogą mieć miejsca w jego okręgu administracyjnym. Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 11 stycznia 1929 r., L:W.I.22297/1/20, Zespół Urząd Katastralny w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34, s. 8.

dopuszczał się zatem nie tylko ten urzędnik, który dokonał przestępstwa służbowego kwalifikowanego jako takiego, ale także ten, który dopuszczał się powtarzających w krótkim czasie wykroczeń służbowych, w okolicznościach, które stawiały go jako urzędnika w niekorzystnym świetle.

Odpowiedzialność dyscyplinarna była, zgodnie z art. 4 analizowanego aktu, niezależna od odpowiedzialności sądowej: karnej lub cywilnej (art. 4). Toczący się proces sądowy: karny lub cywilny, związany z przestępstwem służbowym, nie oznaczał zatem wstrzymania postępowania dyscyplinarnego (art. 5), a jeżeli sąd karny wydał wyrok uniewinniający lub nieoznaczający zniesienia z urzędu, postępowanie dyscyplinarne kontynuowano w oparciu o materiał wskazujący na popełnienie przez urzędnika przestępstwa służbowego (art. 6). Wydanie w sprawie urzędnika prawomocnego wyroku ciężkiego więzienia, utraty praw obywatelskich czy utraty zdolności pełnienia funkcji publicznych oznaczało natychmiastowe wydalenie go ze służby, bez potrzeby przeprowadzania postępowania dyscyplinarnego i wydania orzeczenia dyscyplinarnego (art. 7). Ustawodawca zaznaczył w ten sposób, że odpowiedzialność sądowa ma wyższą wagę niż dyscyplinarna, a sam fakt wydania na urzędnika wyroku skazującego dyskwalifikuje go – dlatego potwierdzenie tego w reżimie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest zbędne<sup>577</sup>.

Dysc. dla Poz. i Pom. przewidywało dwa rodzaje postępowań dyscyplinarnych: porządkowe i formalne (art. 10). O jego wyborze decydowały wyniki dochodzenia wstępnego (art. 13), wszczynanego każdorazowo przez władze dyscyplinarne, wówczas gdy dotarła do nich wiedza o faktach przemawiających za tym, że zostało popełnione przestępstwo służbowe. Jeżeli w jego wyniku stwierdzono znamiona wykroczenia służbowego, orzeczenie wydawano w postępowaniu porządkowym (art. 14), a jeżeli dochodzenie wstępne wykazało popełnienie występku służbowego – w postępowaniu formalnym (art. 19 ust. 1). W wypadku jednak, gdy w toku postępowania porządkowego prowadząca je władza dyscyplinarna powzięła

---

<sup>577</sup> Dla porównania m.in. w Policji Państwowej możliwe było zwolnienie funkcjonariusza bez wypłaty odszkodowania. Można podać tu przykład komendy z Nowogródka. Na skutek toczącego się tam postępowania przeciwko jednemu z pracujących policjantów, Zastępca Komendanta Głównego decyzją z dnia 14 sierpnia 1928 r. nakazał zwolnienie funkcjonariusza za przewinienia służbowe bez wypłaty odszkodowania. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Komendanta Wojewódzkiej Policji Państwowej w Nowogródku z dnia 23 sierpnia 1929 r., Nr. 31672, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23, s. 75.

przekonanie, iż doszło do występku służbowego, sprawę kierowano na drogę postępowania formalnego (art. 19 ust. 2).

Zależnie od toku postępowania inny był katalog kar. W postępowaniu porządkowym, zgodnie z art. 9, orzekane mogły być następujące sankcje: 1) upomnienie; 2) nagana; 3) skrócenie lub odmowa urlopu wypoczynkowego; 4) grzywna do wysokości 300 zł. Odmienny był katalog w postępowaniu formalnym. Zgodnie z art. 11 przedstawiało się to następująco:

1. odliczenie lat służby od roku do trzech ze skutkiem dla zakresu uprawnień urzędnika zależnych od długości trwania służby;
2. obniżenie stopnia służbowego o jeden lub dwa z zawieszeniem możliwości awansu w przeciągu od jednego roku do lat trzech albo odpowiednie obniżenie wysokości poborów z zawieszeniem możliwości ich zwiększenia się w przeciągu od jednego roku do lat trzech;
3. przeniesienie w stały stan spoczynku, połączone z obniżeniem najwyżej o połowę zaopatrzenia emerytalnego<sup>578</sup> lub odprawy emerytalnej;
4. wydalenie ze służby<sup>579</sup> połączone z utratą wszystkich praw wynikających ze sprawowanej funkcji lub urzędu, w szczególności prawa do emerytury, przy czym w wypadku wystąpienia okoliczności „na szczególne zastrzeżenie zasługujących” orzekająca tę karę władza dyscyplinarna mogła przyznać – z chwilą wstrzymania wypłaty uposażenia ukaranego lub dopiero po jego śmierci – rodzinie ukaranego zasiłek na utrzymanie, który jednak nie mógł przewyższać normalnego zaopatrzenia wdowiego lub sierociego<sup>580</sup>.

Przy orzekaniu tak kar porządkowych, jak i formalnych, obowiązywała sformułowana w art. 12 *in principio* zasada ich miarkowania. Zgodnie z dyspozycją tego przepisu, przy ich

---

<sup>578</sup> Zdarzały się też przypadki, gdzie izby skarbowe były upominane za niewłaściwe rozliczanie składek emerytalnych i ubezpieczeniowych. Np. Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 sierpnia 1928 r., w sprawie uchybień w stosowaniu Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu pracowników umysłowych, Nr 13919/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 118, s. 1.

<sup>579</sup> Kwestia wydalenia ze służby została odrębnie uregulowana w Rozdziale VII Dysc. dla Poz. i Pom.

<sup>580</sup> W wypadku uniewinnienia obwinionego lub orzeczenia wobec niego jedynie kary porządkowej, zgodnie z art. 54 Dysc. dla Poz. i Pom. cała zatrzymana mu kwota wynagrodzeń i innych należnych świadczeń powinna być wypłacona.

wymierzaniu władza zobligowana była brać pod uwagę większą lub mniejszą doniosłość przestępstwa służbowego, stopień winy oraz całe dotychczasowe zachowanie obwinionego. Zarazem jednak art. 12 *in fine* postanawiał, że te organy dyscyplinarne powinny brać pod uwagę możliwość „zastosowania kar w konkretnym przypadku ze względu na samą istotę funkcji urzędowych, spełnianych przez obwinionego”. Wymagano zatem, aby kary dyscyplinarne były sprawiedliwe, ale również i dolegliwe dla sprawcy.

Można zauważyć, że ustawodawca ustalił – w powyższy sposób – hierarchię wagi przestępstw służbowych, przypisując większy ciężar gatunkowy występkom służbowym niż wykroczeniom. Postępowanie w sprawach o występkę miało charakter sformalizowany, a prowadzone było przed komisjami dyscyplinarnymi. Tymczasem w sporach o wykroczenia służbowe orzeczenie wydawał bezpośredni zwierzchnik<sup>581</sup>. Dużo istotniejsza była także waga i dolegliwość kar orzekanych w postępowaniu formalnym niż w postępowaniu porządkowym.

Wymierzanie sankcji dyscyplinarnych w postępowaniu dyscyplinarnym, z wyłączeniem kary grzywny, przysługiwało, zgodnie z dyspozycją art. 15, każdemu przełożonemu – w stosunku do podległych mu funkcjonariuszy, przewodniczącemu kolegialnemu zarządu w odniesieniu do członków tego zarządu, przewodniczącemu organu kolegielnego współdziałającego w wykonywaniu zadań ogólnej administracji państwowej wobec pochodzących z wyboru członków tego organu, państwowej władzy administracji ogólnej do wójtów i ich zastępców oraz przełożonych obszarów dworskich i ich zastępców, a także państwowej władzy nadzorczej w stosunku do wymienionych już wcześniej członków tudzież jednoosobowych organów zarządu związków prawa publicznego pozostających pod jej nadzorem. Szczegółowe wyliczenie uprawnionych do wymierzania kar porządkowych skłania do wniosku, że ich katalog ma charakter zamknięty. Z kolei jednoznaczne określenie porządku ich nakładania zdaje się wskazywać na to, że niedopuszczalne było stosowanie sankcji porządkowych przez osobę, która nie była bezpośrednim zwierzchnikiem ukaranego.

---

<sup>581</sup> Tu również warto się odnieść do takich kar wśród funkcjonariuszy Policji Państwowej. Sankcje za wykroczenia były egzekwowane za najmniejsze przewinienia, jak np. przejazd bez właściwej legitymacji koleją. Pismo Komendanta Policji Państwowej Województwa Poleskiego z dnia 30 stycznia 1926 r. do Powiatowej Komendy Policji Państwowej w Kamieniu Koszyrskim, w sprawie wytyku służbowego za przejazd koleją bez legitymacji, Nr. Ia626/26, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23, s. 66.

Nieco inne reguły przewidywało Disc. dla Poz. i Pom. przy nakładaniu właśnie kary grzywny. Jej wysokość zależna była od miejsca uprawnionego w hierarchii urzędniczej. Przewidzianych było pięć kwot (art. 16). Najniższą, w wysokości 20 złotych, wymierzyć mogli przewodniczący kolegialnych zarządów związków prawa publicznego w stosunku do członków tych zarządów oraz przewodniczący organów kolegialnych współdziałających w wykonywaniu zadań ogólnej administracji państwowej wobec pochodzących z wyboru członków tych organów. Najwyższy wymiar kary grzywny, 300 złotych, zastrzeżony był dla „*właściwego ministra jako władzy nadzoru państwowego ostatniej instancji w stosunku do przewodniczących i członków zarządu tudzież jednoosobowych organów zarządu podlegających w I, II i III instancji jego nadzorowi związków prawa publicznego, jako też Minister Spraw Wewnętrznych w stosunku do wójtów i ich zastępców oraz przełożonych obszarów dworskich i ich zastępców*”.

W przypadku kary upomnienia ukaranemu nie przysługiwał, w myśl art. 18 ust. 1, żaden środek odwoławczy. Jak można sądzić, za taką decyzją ustawodawcy przemawiać mogła okoliczność, że upomnienie to najmniej sformalizowany rodzaj kary. Na ogół nie wymagało formy pisemnej, mogło być nałożone bez obecności osób trzecich, a osoba dokonująca tego mogła zrezygnować z odnotowania jej w aktach osobowych pracownika<sup>582</sup>. Uruchomienie procedury odwoławczej byłoby więc mocno utrudnione i niezbyt efektywne. W pozostałych przypadkach kar porządkowych jako instrument zaskarżenia odwołanie przysługiwało ukaranym, wymienionym enumeratywnie w art. 18 ust. 3 pkt 1-3 Disc. dla Poz. i Pom., które należało złożyć w ciągu 14 dni od doręczenia orzeczenia o wymierzeniu kary (art. 3 ust. 2).

O karach formalnych orzekano w toku postępowania uregulowanego w rozdziale IV Disc. dla Poz. i Pom. Na potrzeby postępowania formalnego powoływane były komisje dyscyplinarne tworzące układ dwuinstancyjny<sup>583</sup>.

Organami właściwymi dla wdrożenia postępowania dyscyplinarnego, zgodnie z art. 22 Disc. dla Poz. i Pom., były: 1) właściwy terytorialnie wojewoda, we wszystkich sprawach

---

<sup>582</sup> W przypadku prowadzenia różnych spraw i zachodzących przy tym wątpliwościach zwracano się do urzędów nadzorujących o interpretację. Np. w górnej granicy możliwego zajęcia uposażenia przypadającego do wypłaty, patrz Pismo Naczelnika Wydziału Akcyz i Monopolów w Ministerstwie Skarbu do Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu z dnia 19 listopada 1931 r., w sprawie znaczenia słów „uposażenie przypadające do wypłaty” przy zajęciu uposażenia, Nr. D. III. 3032/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 131, s. 4.

<sup>583</sup> Disc. dla Poz. i Pom., art. 22 i 23 oraz art. 26 i 27.

niezastrzeżonych dla naczelnych organów państwa; 2) właściwa naczelna władza państwowa, przeciwko członkom zarządu i funkcjonariuszom, których wybór lub nominacja wymagają zatwierdzenia lub zgody tej władzy, z wyjątkiem burmistrzów miast o liczbie ludności poniżej 100 000 mieszkańców oraz przeciw przewodniczącemu, zastępcy przewodniczącego i członkom pomorskiego wydziału wojewódzkiego, a także zastępcy pomorskiego starosty krajowego.

Zarządzenie wdrożenia formalnego postępowania dyscyplinarnego wydają władze zwierzchnie bez wniosku, o ile same są bezpośrednimi „władzami służbowymi lub nadzorczymi, we wszystkich innych przypadkach wydają one zarządzenie na wniosek” (art. 21 ust. 1). Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego powinien być zgodny z wymogami formalnymi i zawierać dokładny opis faktów potwierdzających możliwość popełnienia występku służbowego (art. 21 ust. 2).

W postępowaniu formalnym uczestniczyli komisarz śledczy oraz rzecznik dyscyplinarny. Komisarza śledczego powoływał na zasadzie art. 28 ust. 2 i 3 oraz art. 29 – właściwy terytorialnie wojewoda spośród urzędników ogólnej administracji państwowej. Zgodnie z dyspozycją art. 31 do zadań komisarza śledczego należało prowadzenie śledztwa wstępnego, w trakcie którego formułował on obwinionemu zarzuty oraz protokolarnie przesłuchiwał tak jego, jak i świadków, a także powołanych w sprawie biegłych. Rzecznik dyscyplinarny powoływany był (art. 28 ust. 2 i 3 oraz art. 32) przez właściwego terytorialnie wojewodę. Do jego obowiązków (art. 32 ust. 2) należało stać w trakcie postępowania dyscyplinarnego na straży godności i powagi stanowiska urzędniczego oraz ścisłego wykonywania obowiązków służbowych. Stanowisko rzecznika dyscyplinarnego było wiążące dla składu orzekającego.

Art. 29 Dync. dla Poz. i Pom. określał, że formalne postępowanie dyscyplinarne składało się ze śledztwa wstępnego, prowadzonego przez komisarza śledczego, oraz ustnej rozprawy przed komisją wojewódzką. Nad prawidłowością postępowania czuwał rzecznik dyscyplinarny powoływany dla komisji wojewódzkich przez właściwego wojewodę spośród urzędników ogólnej administracji państwowej (art. 32 ust. 1), a dla wyższej komisji dyscyplinarnej – przez Ministra Spraw Wewnętrznych, spośród urzędników administracji ogólnej (art. 42 ust. 2). Wdrożenie postępowania dyscyplinarnego na wniosek lub w trybie bezwnioskowym należało do właściwości władzy dyscyplinarnej danego szczebla – według zasad szczegółowo określonych w art. 21. Celem śledztwa wstępnego było przygotowanie aktu oskarżenia dla

komisji wojewódzkiej<sup>584</sup>. W każdej chwili przed jego skierowaniem do komisji władza dyscyplinarna, która wdrożyła postępowanie mogła je umorzyć (art. 33 ust. 2). Jeżeli to nie nastąpiło, rzecznik dyscyplinarny, na podstawie wyników śledztwa wstępnego wnosił, doręczając jednocześnie władzy dyscyplinarnej inicjującej postępowanie akt oskarżenia do komisji wojewódzkiej (art. 25 ust. 1) przed którą odbywała się rozprawa ustna. Obok ustności rozprawa przed komisją dyscyplinarną charakteryzowała się również: 1) poufnością, wyłączeniem udziału publiczności (art. 35 ust. 1); 2) dowodowością (postępowanie przed komisją miało charakter postępowania dowodowego – art. 35 ust. 2); 3) prawem obwinionego do obrony (przy zachowaniu wymogu obecności obwinionego na rozprawie na każde wezwanie komisji – art. 37); 4) kontradiktoryjnością (na równych prawach prezentowane były racje obu stron – art. 35 ust. 3); 5) umarzalnością (komisja mogła na podstawie dotychczasowego postępowania umorzyć postępowanie – art. 33 ust. 1); 6) pisemnym utrwalaniem przebiegu postępowania (art. 38); 7) pisemnością i jawnością orzeczenia (art. 38); 8) oddzielnością orzeczenia od postanowień o kosztach postępowania (art. 43). Ustalenia te, w świetle postanowień art. 42, odnieść można także do postępowania przed wspomnianą wyższą komisją dyscyplinarną.

Od orzeczeń wojewódzkich komisji dyscyplinarnej przysługiwało odwołanie do wyższej komisji dyscyplinarnej. Mogli je wnieść w formie pisemnej rzecznik dyscyplinarny i obwiniony, w terminie dwóch tygodni od dnia następnego po dacie wydania orzeczenia, z powiadomieniem wojewódzkiej komisji, która je wydała, poprzez doręczenie w formie odpisu na ręce przewodniczącego tej komisji (art. 40). Na odwołanie rzecznika dyscyplinarnego obwinionemu przysługiwało prawo repliki, którą mógł wnieść w ciągu czternastu dni od doręczenia mu odwołania. O ten okres wydłużeniu ulegał wówczas termin na wnoszenie odwołania (art. 41). W uzasadnionych przypadkach terminy odwołania mogły być, na podstawie art. 49, przywrócone również przez wyższą komisję dyscyplinarną.

---

<sup>584</sup> Podobnie było w przypadku spraw skierowanych przeciwko organom policji. W rozkazie Komendanta Głównego Komendy Głównej Policji Państwowej, Nr 261, z dnia 14 lipca 1924 r. do jednostek podległych, jasno wskazano, że jeżeli władza administracyjna w swoim dochodzeniu uzna, że przeciwko danemu funkcjonariuszowi istnieją podstawy do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, to takie postępowanie właściwe organy policji mają niezwłocznie wdrożyć. Władzy administracyjnej organy policji odmówić nie mogą. Rozkaz Nr 261 Komendanta Głównego Komendy Głównej Policji Państwowej, Warszawa, dn. 14 lipca 1924 r., Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy, Referat Ogólny. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 561, s. 223.



Odwołanie rzecznika dyscyplinarnego uzupełnione o ewentualną replikę obwinionego lub odwołanie tego ostatniego wraz z aktami sprawy, było przekazywane przez przewodniczącą komisji wojewódzkiej wydającej orzeczenie do wyższej komisji dyscyplinarnej (art. 42). Ta przeprowadzała ustne postępowanie według reguł identycznych jak komisja wojewódzka (art. 42 ust.1). Orzeczenie tej pierwszej było ostateczne, przy czym mogło być ono przyjęte z uwzględnieniem materiału zgromadzonego w toku postępowania, nawet jeżeli w jego trakcie pojawiły się nowe fakty i okoliczności, które mogłyby zmienić ocenę sprawy<sup>585</sup>.

W kontekście powyższych uwag należy zaznaczyć, że w razie wygaśnięcia stosunku służbowego obwinionego, postępowanie dyscyplinarne (art. 33) bez względu na jego zaawansowanie podlegało umorzeniu, przy czym mogło być w razie śmierci obwinionego przeprowadzone do końca na żądanie jego ustawowych spadkobierców. Służyć to miało, jak można sądzić, możliwości pełnego wyjaśnienia sprawy, zwłaszcza ze względu na potrzebę ochrony jego dobrego imienia.

Zgodnie z art. 63 rozporządzenie obowiązywało tylko na obszarze województw pomorskiego i poznańskiego po dniu jego ogłoszenia. W kontekście odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników oznaczało to utrzymanie pewnej odrębności byłej dzielnicy pruskiej, dalej idącej niż odmienność pod tym względem autonomicznego województwa śląskiego. W kwestiach ogólnych zastosowanie miały przepisy, zwłaszcza chodzi tu o normy dyscyplinarne PSCU, o zasięgu ogólnokrajowym. Zamknięty został także definitywnie stan prawny wytworzony na bazie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie *Dysc. dla Poz. i Pom.*

---

<sup>585</sup> Informacja o toczącym się postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko danemu urzędnikowi pozostawała w aktach. Patrz Wykaz urzędników z uwagami, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 132, s. 1 in.

### **3.2.3. Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej**

Z uwagi na istotę i wyjątek wprowadzenia oddzielnej regulacji prawnej dla ściśle określonej kategorii służb, w tym przypadku Straży Granicznej (co nie było w tamtym czasie częstą praktyką) zdecydowano się na krótki jej opis. Na przykładzie tego aktu w latach późniejszych można stwierdzić, że wytworzyła się pewna nowa praktyka bardziej szczegółowego uregulowania przepisów związanych z odpowiedzialnością konkretnych grup urzędniczych lub innych zawodów. Właśnie z tego punktu widzenia analiza przedstawionego aktu prawnego wydaje się jak najbardziej zasadna.

Rozporządzenie to było wykonaniem delegacji zawartej w art. 68 ust. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku *o Straży Granicznej* (dalej Rozp.UG.)<sup>586</sup>. W art. 67 tego ostatniego określony został ogólny katalog kar dyscyplinarnych, jakie można nałożyć na funkcjonariusza SG, stypizowanych według kryterium przynależności korpusowej. Wobec szeregowych strażników granicznych, w myśl art. 67A lit. 1-6, można było zastosować: 1) upomnienie; 2) naganę; 3) zakaz opuszczenia koszar, względnie lokalu służbowego, poza służbą do czternastu dni; 4) areszt w wysokości od jednego do siedmiu dni; 5) degradację o jeden stopień; 6) wydalenie ze służby. Z kolei oficerowie SG mogli być – zgodnie z art. 67A lit.1-3 – ukarani: 1) naganą przy raporcie; 2) naganą na piśmie; 3) aresztem domowym w wysokości od jednego do dwudziestu jeden dni. Jak stanowił art. 68 Rozp.UG pierwsze cztery kary dyscyplinarne określone w art. 67A oraz wszystkie określone w art. 67B nakładali bezpośredni przełożeni. Sankcję piątą i szóstą z art. 67A – komisje dyscyplinarne. Zaznaczyć trzeba, iż odpowiedzialność dyscyplinarna na zasadach określonych w Dysc.SG<sup>587</sup> dotyczyła oficerów i szeregowych SG (§ 4). Jego przepisom nie podlegali natomiast oficerowie i szeregowcy w stanie czynnym przydzieleni do SG (§ 45).

---

<sup>586</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. *o Straży Granicznej*, Dz. U. z 1928 r., Nr 37, poz. 349.

<sup>587</sup> Skrót od Rozporządzenia Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. *o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej*, Dz. U. z 1929 r., Nr 10, poz. 80.

Powyższy katalog kar został powtórzony w § 16 i 17 Dyc.SG, przy czym w § 15 wprowadzono ich podział na: sankcje porządkowe (upomnienie, nagana, zakaz opuszczania koszar, względnie lokalu służbowego poza służbą - do dni 14, nagana przy raporcie, nagana pisemna, areszt domowy dla oficerów od 1 do 21 dni), karę aresztu dla szeregowych od 1 do 7 dni, degradację o jeden stopień oraz wydalenie ze służby. Przesłanki zastosowania powyższej klasyfikacji upatrywać można w tym, że kary porządkowe nie wyłączały ukaranego z toku służby, podczas gdy pozostałe zmieniały jego status. Powyższy katalog był zamknięty: § 18 Dyc.SG zakazywał stosowania innych niż określone w rozporządzeniu.

Przesłanki do wymierzenia sankcji były następujące (§ 3 Dyc.SG): 1) przewinienia przeciwko służbie; 2) przestępstwa, o których mowa w art. 69-74 (umyślne niewypełnienie polecenia służbowego, oddalenie się z miejsca pełnienia służby, niewypełnienie obowiązku służbowego z tchórzostwa, zniewaga starszego stopniem, odmowa wykonania rozkazu, podburzanie innych do nieposłuszeństwa<sup>588</sup>) i art. 76 (groźby pod adresem przełożonego służbowego, mające go powstrzymać przed wymierzeniem kary) - o ile wystąpi okoliczność przewidziana

w art. 81 – wystąpienie przez właściwego przełożonego z wnioskiem o ukaranie przez sąd (z pismem takim, w myśl art. 81 ust. 3, nie występował, jeżeli uznał, że postawienie sprawców wymienionych do odpowiedzialności dyscyplinarnej jest wystarczające).

Zdecydowana większość kar przewidzianych w Dyc.SG miała charakter porządkowy i nakładana była na podwładnego, zgodnie z dyspozycją zawartą w § 2, przez przełożonego służbowego, po uprzednim sumiennym i bezstronnym ustaleniu stanu faktycznego (§ 8 zd.1). Przełożonymi służbowymi uprawnionymi do nakładania kar byli: 1) kierownicy komisariatów SG; 2) kierownicy inspektoratów granicznych SG; 3) kierownicy inspektoratów okręgowych SG. Szczegółowo zakres ich uprawnień jako władzy dyscyplinarnej wobec podwładnych uregulowany został odpowiednio w: § 19, 20 i 21 Dyc.SG. Podkreślić należy, że na mocy §

---

<sup>588</sup> Funkcjonariusze byli wydalani ze służby nawet za awantury i brutalne zachowywanie się w urzędach państwowych. Patrz: Wykaz imienny funkcjonariuszy Policji Politycznej Okręgu XIV Poleskiego zwolnionych w okresie od 27 stycznia do 31 marca 1925 r., z dnia 10 kwietnia 1925 r., Nr. Ib-993, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23, s. 42.

22 Komendantowi SG przysługiwało prawo wymierzania kar dyscyplinarnych wszystkim szeregowcom i oficerom SG nie zastrzeżonych do właściwości komisji dyscyplinarnych<sup>589</sup>.

Przy wymierzaniu kary przełożony służbowy zobligowany był wziąć pod uwagę okoliczności i charakter czynu, stopień i stanowisko zajmowane przez obwinionego, a także jego poczucie honoru i godności (§ 9). Kary porządkowe wymierzone były szeregowcom w rozkazie dziennym (§ 24), a oficerom przy raporcie (§ 27). Przełożony, który wymierzył karę, nie mógł jej cofnąć ani zmienić (§ 11). Mógł to zrobić wyższy przełożony dyscyplinarny. Jeżeli uznał, iż jest zbyt surowa, miał prawo ją obniżyć, a jeżeli zbyt łagodna – podwyższyć – o ile nie upłynęły terminy przedawnienia (§ 16). Przełożony służbowy mógł natomiast zawiesić wykonanie kary na 3 miesiące (§ 11 ust. 1).

Sankcje porządkowe wykonywane były natychmiast (możliwie bez uszczerbku dla służby), o ile przełożony nie postanowił zawiesić jej wykonania. Sposób ich egzekwowania został szczegółowo określony w Rozdziale IV Dysc.SG. Odmienne niż kary porządkowe orzekana była degradacja i wydalenie ze służby. Jako zmieniające status służbowy i w konsekwencji także życiowy obwinionych, nakładane były przez specjalnie do tego powoływane, zgodnie z § 31 Dysc.SG komisje dyscyplinarne: 1) przy inspektorach okręgowych dla szeregowych podległych inspektorowi okręgowemu, jako organ pierwszej instancji; 2) przy Komendancie SG dla szeregowych podległych mu jako instancja odwoławcza dla tych orzeczeń, które wydane zostały przez komisje dyscyplinarne przy inspektorach okręgowych w I instancji (od orzeczeń tych komisji nie przysługiwał środek odwoławczy).

Wnioski dyscyplinarne do powyższych komisji kierował właściwy przełożony służbowy, informując o tym obwinionego poprzez doręczenie mu na co najmniej siedem dni przed terminem rozprawy odpisu wniosku wraz listą kompletu orzekającego (§ 31). Składały się one z przewodniczącego, jego zastępcy oraz czterech członków. Dwaj piersi oraz dwóch członków byli oficerami SG, a dwaj pozostali szeregowcami w stopniu równym lub wyższym niż obwiniony (§ 31 ust. 1-2). Przewodniczącemu komisji tworzonej przy inspektoracie SG oraz

---

<sup>589</sup> Trzeba również zaznaczyć, że przedstawiciele poszczególnych służb państwowych w przypadku rzetelnego wykonywania służby danego funkcjonariusza starali się pomagać. Dobrym przykładem jest m.in. pomoc w uzyskaniu przez funkcjonariuszkę Policji Państwowej dodatku ekonomicznego na dzieci na skutek przeniesienia jej męża w stan spoczynku jako pracownika kolei państwowych, z przyczyny trwałej utraty zdolności do pracy. Pismo Komendanta Policji Państwowej miasta stołecznego Warszawy do Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 24 maja 1933 r., w sprawach różnych, Nr. II.K.22/16/32, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 766, s. 45 in.

jego zastępcę mianował na jeden rok Komendant SG, natomiast tworzonych przy Komendancie SG Minister Skarbu na wniosek Komendanta Straży Granicznej (§ 33). Regulacje dotyczące przebiegu postępowania przed komisjami dyscyplinarnymi (§ 34-36)<sup>590</sup> nie odbiegały od tych, które przewidywało Disc. dla Poz. i Pom. Pewną odrębnością było jedynie to, że orzeczenie mogło być wydane zaocznie, jeżeli obwiniony, pomimo wezwań, nie stawił się przed komisją (§ 35 zd. 1). Po zakończeniu prac komisji przewodniczący odsyłał akta sprawy wraz z protokołem rozprawy i obrad oraz z treścią orzeczenia inspektorowi okręgowemu (Komendantowi Straży Granicznej), który po uprawomocnieniu się orzeczenia ogłaszał orzeczenie w rozkazie dziennym oraz zarządzał wykonanie kary (§ 16). Postępowanie przed komisją wznawiało się na zasadach określonych w § 42 Disc.SG. Mogło ono być także w razie śmierci obwinionego w każdym stadium umorzone<sup>591</sup>.

Ogłoszenie treści orzeczenia niekorzystnego dla obwinionego uwzględniało terminy odwoławcze. Przysługiwały one (§ 37 Disc.SG) obwinionemu oraz właściwemu przełożonemu, uprawnionemu do wnioskowania o postępowanie przed komisją dyscyplinarną. Należało je wnieść w ciągu siedmiu dni od przesłania orzeczenia do wiadomości obwinionego, albo – w wypadku wydania go zaocznie – od ogłoszenia w rozkazie dziennym. Obwiniony składał odwołanie na ręce inspektora okręgowego SG, który akta sprawy wraz z ewentualnymi uwagami własnymi, przesyłał do Komendanta SG. Niezaskarżone orzeczenia komisji dyscyplinarnych stawały się prawomocne po ich ogłoszeniu, a w przypadku wydawanych przez komisje działające przy Komendancie SG – po ich zamieszczeniu w rozkazie dziennym (§ 38).

Potrzeba odrębnej regulacji odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy SG wynikała także ze specyfiki ich podwójnego podporządkowania służbowego. Byli oni bowiem urzędnikami skarbowymi w rozumieniu przepisów o służbie publicznej, ale zarazem podlegali zasadom podległości charakterystycznej dla służby wojskowej. Stan prawny omówionej powyżej kwestii utrzymał się do końca istnienia II Rzeczypospolitej.

---

<sup>590</sup> Szczegółowo tok postępowania przed komisjami dyscyplinarnymi regulowały przepisy o postępowaniu w komisjach dyscyplinarnych przy inspektoratach okręgowych SG (§ 38 ust.2).

<sup>591</sup> Zdarzało się też tak, że w momencie śmierci danego funkcjonariusza stosowne odszkodowanie było wypłacane jego rodzinie. Np. Informacja Urzędu Wojewódzkiego Poleskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 22 czerwca 1936 r., w sprawie wypłaty zapomogi dla zabitego konfidenta Wydziału Śledczego, Nr. 112/tjn., Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23, s. 78.

### **3.2.4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej**

W październiku 1932 r. został uchwalony, wspomniany wcześniej, pakiet aktów prawnych, które weszły w życie równocześnie z dniem 1 listopada tego samego roku. Dwa rangi ustawowej: PSCU.Now'32, Ustawa dyscyplinarna oraz Ustawa dyscyplinarna – Rozp. (było to rozporządzenie wykonawcze do tej ostatniej). Ukształtował się w ten sposób stan prawny w obszarze odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, w tym urzędników skarbowych.

Nowelizacja PSCU z 7 października 1932 r. w niewielkim stopniu dotyczyła odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników. Do rozdziału III włączone zostały (art. 55 in.) zmodyfikowane przepisy dotyczące zawieszenia w pełnieniu obowiązków służbowych, przejęte z uchylonej, a wcześniej znowelizowanej, ustawy o organizacji władz dyscyplinarnych z 17 lutego 1922 roku, na skutek czego pewnym zmianom uległy także niektóre przepisy dyscyplinarne samej PSCU<sup>592</sup>.

Przeobrażenia te nie wiązały się bezpośrednio z odpowiedzialnością dyscyplinarną, gdyż w niektórych przypadkach tylko pośrednio, a w innych w ogóle, nie dotyczyły stosowania kar dyscyplinarnych, ale uwzględniały inne instrumenty dyscyplinowania urzędników skutkujące zawieszeniem urzędnika w pełnieniu obowiązków służbowych. Do przepisów PSCU.Now'32 mających pośredni wpływ na odpowiedzialność urzędniczą zaliczyć należy dodany art. 65 b, zgodnie z którym, jeżeli przeciwko urzędnikowi wdrożono postępowanie karno-sądowe lub dyscyplinarne, władza służbowa miała prawo zawiesić go w pełnieniu obowiązków, jeżeli przemawiały za tym rodzaj i doniosłość zarzuconego mu przestępstwa lub występku służbowego. W przypadku gdy wobec urzędnika zarządzono środek zapobiegawczy w formie aresztu śledczego, w czynnościach służbowych mógł go zawiesić jego bezpośredni przełożony. Generalnie każda sytuacja związana z wdrożeniem postępowania karnego czy dyscyplinarnego w stosunku do urzędnika oznaczała dla niego zaostrzenie sankcji poprzez zawieszenie go w czynnościach służbowych<sup>593</sup>.

---

<sup>592</sup> Patrz Z. Szkolnicki, *Nowelizacja pragmatyki urzędniczej*, *Apel*, 10-11/1932, s. 89-91.

<sup>593</sup> Co ciekawe wśród funkcjonariuszy Policji Państwowej mogła być zastosowana nawet kara 14 dni aresztu za ciężkie naruszenia służbowe. Wykaz kar dyscyplinarnych Komendy Głównej Policji Państwowej

Mocą PSCU.Now'32 wprowadzono także do ustawy pragmatycznej art. 65c zaostrażający skutki orzeczenia, wobec urzędnika, jednej z kar dyscyplinarnych. Zgodnie z tym przepisem okresu zawieszenia w czynnościach służbowych związanych z orzeczeniem kary dyscyplinarnej nie zaliczano do okresu służby czynnej. Jeżeli wskutek orzeczenia kary dyscyplinarnej lub wyroku w sprawie karnej urzędnik został wydany ze służby tracił równocześnie prawo do otrzymania uposażenia wstrzymanego w związku z zawieszeniem w obowiązkach pracowniczych. Odnotować należy, że do ustawy pragmatycznej wprowadzono również mocą PSCU.Now'32 modyfikację w treści art. 74. Stanowił on od tego momentu, że kary porządkowe mogli nakładać na urzędników bezpośredni lub wyżsi przełożeni (uprawnienie to zostało wyłączone więc z zakresu właściwości komisji dyscyplinarnej).

Z powyższych analiz wynika, że zmiany legislacyjne zmierzały w kierunku zwiększenia uprawnień służbowych władz dyscyplinarnych w kształtowaniu odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników. Ograniczony zakres w tym obszarze w PSCU.Now'32 to, jak można sądzić, wynik okoliczności, że kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników poświęcono wspomnianą Ustawę Dyscyplinarną oraz Ustawę dyscyplinarną – Rozp.

### **3.2.5. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym**

Tytułowy akt prawny<sup>594</sup> zastąpił ustawę o organizacji władz dyscyplinarnych z 17 lutego 1922 roku<sup>595</sup>. Można tu mówić o pewnej asymetrii w nowelizacji stanu prawnego odnoszącego się do służby cywilnej: ustawa pragmatyczna została tylko znowelizowana, podczas gdy dyscyplinarna – zmieniona. Ta druga utrzymywała jednak szereg uregulowań swojej poprzedniczki, choć zarazem była inaczej skonstruowana i koncentrowała się tylko na

---

w Warszawie w roku 1939, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 70, s. 50 in.

<sup>594</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., *o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 738.

<sup>595</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

tworzeniu oraz funkcjonowaniu komisji dyscyplinarnej, a pomijała regulacje dotyczące toku postępowania (te kwestie uregulowano na nowo w Ustawie dyscyplinarnej – Rozp.) i jego uczestników (prawa i obowiązki rzeczników dyscyplinarnych unormować miała, w myśl art. 3 ust. 2, Rada Ministrów w swoim rozporządzeniu; podobnie prawa i obowiązki obrońców – art. 4 ust. 2). Ustawa dyscyplinarna, zgodnie z art. 1, utrzymywała: 1) komisje dyscyplinarne przy władzach podlegających bezpośrednio władzom naczelnym; 2) komisje dyscyplinarne przy władzach naczelnym. W miejsce Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów ustanawiała odwoławcze komisje dyscyplinarne przy władzach naczelnym, tj. poszczególnych ministerstwach. Przewidywała także możliwość różnych rozwiązań szczegółowych, zależnie od potrzeb i warunków organizacyjnych (np. dopuszczalność wyznaczania w Ministerstwie Spraw Wojskowych rzeczników dyscyplinarnych i członków komisji spośród oficerów – art. 3 zd. 2).

Kwestia składu i właściwości komisji została delegowana na Ustawę dyscyplinarną – Rozp. W opisywanym akcie określone zostały tylko ogólne zasady. Członkowie komisji dyscyplinarnych są w wykonywaniu swoich funkcji samodzielni i niezawisli (art. 2), obwiniony i rzecznicy dyscyplinarni mają prawo do odwołania (art. 3) oraz możliwość zaskarżenia orzeczeń do Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 5), a także uwolnienia wszelkich pism związanych z postępowaniem dyscyplinarnym od opłat skarbowych (art. 6). Jednolitość postępowania dla wszystkich uczestników zapewniać miał Prezes Rady Ministrów (art. 7).

Ustawa dyscyplinarna wyłączała (art. 9) uwzględnienie jej przepisów wobec urzędników kancelaryjnych i niższych funkcjonariuszy do czynności pomocniczych zatrudnionych w Policji Państwowej. Zastosowanie norm w stosunku do urzędników kontroli państwowej<sup>596</sup> uzależniała od treści odpowiednich przepisów ustawy o Kontroli Państwowej z dnia 3 czerwca 1921 r.<sup>597</sup>. Ustawa dyscyplinarna odnosiła się również do pracowników

---

<sup>596</sup> Warto dodać, że Ministerstwo Skarbu ściśle pracowało z Najwyższą Izbą Kontroli, które w momencie powzięcia informacji, iż mają miejsce jakieś nieprawidłowości w organach podległych ministerstwu, mogło je zobowiązać do wdrożenia czynności sprawdzających i przesłania do wiadomości raportu. Pismo Najwyższej Izby Kontroli do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 11 sierpnia 1934 r., w sprawie zbadania zarzutów, Nr. 395/5, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 139 t.I, s. 12.

<sup>597</sup> Ustawa z dnia 3 czerwca 1921 r. o *Kontroli Państwowej*, Dz. U. z 1921 r., Nr 51, poz. 314. Art. 30 stanowił, że urzędnicy Najwyższej Izby Kontroli ponoszą odpowiedzialność dyscyplinarną przed Sądem Najwyższym. Zarazem jednak art. 32 dopuszczał odpowiedzialność „urzędników kontroli państwowej” na



przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, ale tylko do momentu wydania dla nich odrębnych przepisów o władzach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym.

Ustawodawca przyjął w art. 9 Ustawy dyscyplinarnej zasadę częściowej kontynuacji. O ile bowiem sprawy dyscyplinarne rozpoczęte przed datą wejścia jej w życie miały być kontynuowane, to zajmować się miały nimi komisje dyscyplinarne powołane już na jej podstawie.

### **3.2.6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym**

Rozporządzenie wykonawcze<sup>598</sup> do Ustawy dyscyplinarnej<sup>599</sup> było wykonaniem delegacji art. 2, 3, 4, 7 i 10 (rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym). Akt ten regulował kwestie związane z uczestnikami postępowania, tj. członkami komisji dyscyplinarnej, rzecznikami dyscyplinarnymi oraz obrońcami obwinionych (rozdział I), tokiem postępowania dyscyplinarnego (rozdział II) oraz zakresem odpowiedniego stosowania przepisów KPK'32 w postępowaniu dyscyplinarnym (rozdział III).

Zgodnie z § 1 Ustawy dyscyplinarnej – Rozp. każda komisja dyscyplinarna składała się z przewodniczącego, jego zastępców i członków, powoływanych oraz odwoływanych przez właściwą władzę naczelną z grona urzędników i niższych funkcjonariuszy tej władzy, przy której ustanowiono komisję<sup>600</sup>. Dopuszczała przy tym, zgodnie z dyspozycją ustawową, aby

---

podstawie PCSU. To pierwsze rozwiązanie zastrzeżone było zapewne dla członków gremiów kierowniczych NIK, a drugie dla jej urzędników zwykłych.

<sup>598</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

<sup>599</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., *o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 738.

<sup>600</sup> Komisje takie składały się z osób piastujących bardzo różne stanowiska, m.in. naczelnicy wydziału, podreferendarze, radcy w ministerstwie itp. Np. Skład Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 13 czerwca 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 10.

w komisjach tworzonych w obszarze właściwości Ministerstwa Spraw Wojskowych mogli zasiadać oficerowie, a Ministerstwa Sprawiedliwości sędziowie i prokuratorzy. W §2 doprecyzowano status poszczególnych komisji ze względu na instancję orzekania oraz określono ramy zróżnicowania ich właściwości, przy czym rozstrzyganie ewentualnych sporów w tym zakresie pozostawiano „władzy naczelnej” (§2 ust. 5), tj. ministrom resortowym, a spory kompetencyjne między komisjami – Prezesowi Rady Ministrów (§2 ust. 6).

Ustawa dyscyplinarna – Rozp. miała charakter ramowy i – jak sygnalizowano wcześniej – nie zapewniała jednolitości postępowania komisji dyscyplinarnych, gdyż funkcjonowały one w różnych specyficznych uwarunkowaniach. Nad jednolitością tych postępowań, o czym również była mowa, zobligowany był czuwać Prezes Rady Ministrów. Zasady obowiązujące w tym zakresie regulował § 26 analizowanego rozporządzenia. Celem zapewnienia jednolitości postępowania dyscyplinarnego jako takiego Ustawa dyscyplinarna – Rozp. wskazywała również katalog przepisów Kodeksu postępowania karnego, jakie na potrzeby tego postępowania można było zastosować.

Podsumowując, jak wynika z powyższych analiz, po przewrocie majowym do pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej zaczęto przywiązywać większą wagę. Przejawiało się to przede wszystkim w uchwalaniu bardziej szczegółowych aktów prawnych regulujących m.in. kwestię wszczynania postępowania, składu komisji dyscyplinarnej, praw i obowiązków stron, odwołania oraz zmieniania norm już istniejących, tak jak np. opisana nowelizacja ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1932 r.

Nowym mechanizmem było również wskazanie na zastosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego<sup>601</sup>, jako uzupełnienia do urzędniczych procesów dyscyplinarnych (§ 30 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym). Ustawodawca tym sposobem stworzył szerszy zakres kształtowania i prowadzenia takich postępowań.

Zaczęto uchylać więcej oddzielnych regulacji dyscyplinarnych dotyczących konkretnych grup zawodowych. Dobrym przykładem jest rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach

---

<sup>601</sup> W brzmieniu zawartym w Obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 września 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725.

dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej. W kolejnych latach odrębnych przepisów dyscyplinarnych doczekało się więcej zawodów.

Zakres zmian prawnych, związanych z odpowiedzialnością dyscyplinarną urzędników, w tym urzędników skarbowych i innych grup zawodowych, nabierał znacznej dynamiki legislacyjnej. W porównaniu z początkowym okresem nowego niepodległego państwa polskiego, w drugiej dekadzie nastąpiło wiele przeobrażeń, jeżeli chodzi o samo rozumienie pojęcia odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i jej umiejscowieniu w różnych aktach prawnych. Był to też efekt tego, że coraz więcej osób decydowało się na pracę w administracji publicznej. Wydaje się zatem, że wszystkie te reformy szły w dobrym kierunku.

### **3.3.Organy dyscyplinarne i strony**

#### **3.3.1. Komisje dyscyplinarne**

##### **3.3.1.1. Komisje dyscyplinarne dla województw poznańskiego i pomorskiego**

Rozporządzenie Prezydenta RP z 24 lutego 1928 roku stworzyło ramy do budowy struktury, na którą składały się komisje dyscyplinarne tworzące układ dwuinstancyjny<sup>602</sup>:

1. Komisje wojewódzkie. Komisje dyscyplinarne I instancji. Właściwe były w sprawach występów służbowych urzędników publicznych. Usytuowane zostały przy wojewodach w Poznaniu i Toruniu. Były organami kolegialnymi, składającymi się z czterdziestu jeden członków: przewodniczącego (mianowanego na trzy lata przez właściwego wojewodę spośród sędziów zawodowych właściwego terytorialnie wojewódzkiego sądu administracyjnego), czterech zastępców (mianowanych na trzy lata przez właściwego wojewodę spośród urzędników administracji państwowej posiadających ukończone studia prawnicze); dwudziestu czterech członków (w połowie mianowanych przez wojewodę spośród urzędników administracji państwowej, z – o ile to możliwe – wykształceniem prawniczym, a w połowie przez właściwy wydział wojewódzki spośród urzędników i funkcjonariuszy publicznych spełniających kryteria określone w art. 1 omawianego rozporządzenia), także sześciu zastępców (powołanych

---

<sup>602</sup> Disc. dla Poz. i Pom., art. 22 i 23 oraz art. 26 i 27.

przez właściwy wydział wojewódzki spośród urzędników i funkcjonariuszy publicznych spełniających kryteria określone w art. 1 rozporządzenia). Wojewódzkie komisje dyscyplinarne obradowały i orzekały kolegiálně w kompletach złożonych z przewodniczącego lub jego zastępcy i dwóch członków lub zastępców członków, z których jeden pochodzić miał z wyboru wydziału wojewódzkiego, a drugi z nominacji wojewody.

2. Wyższa Komisja Dyscyplinarna. Miała ona swoją siedzibę w Poznaniu. Była kolegiálním organem pełniącym rolę instytucji odwoławczej dla orzeczeń wydawanych przez komisje wojewódzkie. Składała się z przewodniczącego i dwóch zastępców przewodniczącego (mianowanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych na trzy lata spośród sędziów sądu administracyjnego w Poznaniu i Toruniu) oraz dwunastu członków i ośmiu zastępców (w połowie mianowanych w obu przypadkach przez Ministra Spraw Wewnętrznych spośród funkcjonariuszy publicznych z ukończonymi studiami prawniczymi oraz wojewódzki wydział pomorski i poznański – z zachowaniem zasady parytetu – spośród funkcjonariuszy publicznych spełniających kryteria określone w art. 1 analizowanego aktu prawnego)<sup>603</sup>. W skład kompletów orzekających Wyższej Komisji Dyscyplinarnej w Poznaniu wchodził przewodniczący, zastępca przewodniczącego oraz po dwóch członków i zastępców członków pochodzących z nominacji lub wyboru wojewódzkich wydziałów: poznańskiego i toruńskiego.

Orzeczenia komisji dyscyplinarnych, niezależnie od instancji, nie można było (art. 22 ust. 3 Dyc. dla Poz. i Pom.) zmienić ani uchylić w drodze administracyjnej. Zapewniało to sądownictwu dyscyplinarnemu niezależność wobec struktur administracyjnych. Składy komisji obu instancji, zgodnie z dyspozycją art. 25 ust. 1 i 27 ust. 2, ustalane były corocznie z góry, a wszelkie przeobrażenia w nich w danym roku mogły wynikać tylko z konieczności dostosowania składu orzekającego do stanowiska służbowego obwinionego. Dla prac komisji dyscyplinarnych obu instancji zastosowanie miały przepisy rozporządzenia o toku postępowania (art. 27 ust. 2). Członkowie komisji dyscyplinarnych obu instancji byli

---

<sup>603</sup> Cyklicznie przeprowadzano także ocenę urzędników z rekomendacją pozostawienia ich dalej w pełnieniu służby cywilnej bądź nie. Np. Informacja Izby Skarbowej Kieleckiej do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 października 1931 r., w sprawie powołania do służby czynnej, L.W.I. 9110/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 131, s. 22.

w wykonywaniu swoich funkcji samodzielnie i niezawisli (art. 28 ust. 1). Zasiadanie w komisji było odpłatne. Wysokość uposażenia określał właściwy wojewoda. Za wykonywanie czynności poza miejscem zamieszkania przysługiwał nadto zwrot kosztów podróży (art. 28 ust. 2 i 3)<sup>604</sup>.

### 3.3.1.2. Komisje dyscyplinarne dla pozostałych województw

Po przewrocie majowym formalnie w organizacji komisji dyscyplinarnych niewiele się zmieniło. System pozostał ten sam, natomiast większy nacisk kładziono na dobór kadr. Wytworzona praktyka działania niejednokrotnie ułatwiła ustrzeżenie się od niektórych wcześniej popełnianych błędów, ale nie wszystkich. Nadto przestrzegano obowiązku wysyłania sprawozdań z działalności komisji oraz wykazów imiennych członków mających być powołanymi do składów orzekających<sup>605</sup>. Wymóg spełnienia przez te osoby pewnych kwalifikacji, co przedstawiono wcześniej, był w badanym okresie także respektowany<sup>606</sup>.

---

<sup>604</sup> Wobec pojawiających się wątpliwości w przypadku rozliczania kosztów podróży osób zaproszonych na obrady takich komisji wprowadzono pewne wyjaśnienia. Miało to miejsce np. w oficjalnym rozkazie, Nr 471, Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej w województwie lwowskim. Przedstawił on do wiadomości Pismo okólne Min. Spraw Wewnętrznych, Nr. GB. 50-209, z dnia 8 września 1936 r. o należnościach w postępowaniu dyscyplinarnym, Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 26/1936. Było w nim zawarte wyjaśnienie par. 29 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*. Dla jasności wskazano, iż funkcjonariusze w służbie czynnej oraz w stanie spoczynku koszty podróży, o których mowa w powyższym przypisie, rozliczają według norm ustalonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 marca 1934 r. *o należnościach w razie pełnienia czynności służbowych poza zwykłym miejscem służbowym oraz w razie przeniesienia na inne miejsce służbowe*, Dz. U. z 1934 r., Nr 35, poz. 320. Rozkaz Nr 471 Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej Województwa Lwowskiego. Lwów, dn. 16 października 1936 r., Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy Referat Ogólny, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 590, s. 159.

<sup>605</sup> Pismo Prezesa II Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 czerwca 1931 r., w sprawie ustalenia składu osobowego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej II we Lwowie, L.W.I. 6998/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 6.

<sup>606</sup> Zauważyć to trzeba również m.in. na przykładzie wykazu imiennego kandydatów do Komisji Dyscyplinarnej przy II Izbie Skarbowej we Lwowie przesłanym do Ministerstwa Skarbu. Wymóg studiów wyższych, w tym przypadku prawniczych, przez przewodniczącego komisji został spełniony. Był on także Naczelnikiem Wydziału w II Izbie Skarbowej we Lwowie. Wykaz imienny kandydatów do Komisji

Warto wskazać, iż w momencie tworzenia zupełnie nowych urzędów i instytucji skarbowych, m.in. takich jak dyrekcje ceł lub izby skarbowe powoływano oraz kompletowano na nowo komisje dyscyplinarne, a także kwalifikacyjne<sup>607</sup>. Idealnie obrazuje to przykład wydzielenia II Izby Skarbowej we Lwowie, który warto pokrótce omówić. Komisja dyscyplinarna pierwotnie funkcjonowała tylko przy jednej Izbie Skarbowej we Lwowie (po zmianach miała numer 1). Powstał zatem dylemat czy ma być utworzona druga komisja dyscyplinarna na tym samym obszarze województwa lwowskiego, w tym przypadku chodziło o Izbę Skarbową II we Lwowie. Z tego względu Prezes Izby Skarbowej I skierował zapytanie do Ministerstwa Skarbu w tej sprawie<sup>608</sup>. Należy także pamiętać, że były to już lata po przewrocie majowym, więc na skutek różnych zdarzeń, nie tylko wynikających z postępowań dyscyplinarnych, ale też awansów czy przeniesień oraz licznych trwających spraw służbowych (urzędnicy zostawali zawieszani), komisje miały problemy kadrowe. Podobne obawy tliły się po stronie nowoutworzonych na skutek podziału Izb Skarbowych we Lwowie<sup>609</sup>. Po upływie niedługiego czasu zdecydowano się w końcu na powołanie dwóch oddzielnych komisji dyscyplinarnych przy Izbach Nr I i II. Trzeba uznać, że było to najlepsze rozwiązanie z możliwych. Tym sposobem każda instytucja mogła oddzielnie kompletować i organizować swoją komisję.

Komplety komisji przy urzędach wyższych w hierarchii administracji skarbowej mogły składać się z przedstawicieli instytucji niższych w strukturze. Przykładem może być Komisja

---

Dyscyplinarnej przy II Izbie Skarbowej we Lwowie, L.W.I. 6998/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 8.

<sup>607</sup> Np. Prezes II Izby Skarbowej we Lwowie przesłał do Ministerstwa Skarbu wykaz imienny kandydatów do komisji kwalifikacyjnych (miało być ich cztery) przy nowoutworzonej izbie. Pismo Prezesa II Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 20 czerwca 1930 r., L.W.I. 1046/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 9. oraz Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 lutego 1933 r., w sprawie zamianowania przewodniczących i komisarzy komisji egzaminacyjnych na okres 1933 i 1934, L.W.I.41966/1/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 198, s. 8.

<sup>608</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 czerwca 1930 r., L.W.I. 344/I/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, k.3.

<sup>609</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 października 1930 r., L.W.I. 544/I/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, k.3.

Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie<sup>610</sup>, gdzie, jak wynika z pisma, kandydaci do tej komisji pracowali w urzędach opłat stemplowych, grodzkich kasach skarbowych oraz nadzorowanych urzędach skarbowych oraz urzędach akcyz i monopolu państwowego. Osoby do danej komisji często były dobierane nie tylko z przyczyny braków kadrowych, ale również takiej, iż w składzie musieli być członkowie o zróżnicowanych kompetencjach.

Podobną konstrukcję miał skład Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów. Tworzone tam zespoły orzekające musiały składać się z przedstawicieli mających wiedzę i doświadczenie w różnych dyscyplinach. Często zwracano się do Ministerstwa Skarbu o dodatkowe osoby zajmujące się konkretnie sprecyzowaną dziedziną np. podatkami bezpośrednimi i opłatami<sup>611</sup>. Izby skarbowe, dyrekcje ceł i inne jednostki kontrolowały upływ kadencji działających przy nich komisji dyscyplinarnych oraz kwalifikacyjnych i innych. Miały obowiązek stosownie wcześniej o tym informować Ministerstwo Skarbu i ewentualnie rekomendować swoje propozycje. Dotyczyło to wskazania m.in. osób, które mogłyby mieć przedłużoną kadencję lub innych możliwych rozwiązań personalnych<sup>612</sup>.

Interesującym jest, że zdarzały się też przypadki mianowania do składu orzekającego komisji dyscyplinarnych kandydatów, którzy nie zostali wcześniej przedstawieni urzędnikom Ministerstwa Skarbu. Były to przypadki w znakomitej mniejszości, ale jednak miały miejsce<sup>613</sup>.

---

<sup>610</sup> Projekt składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 15 czerwca 1931 r. przesłany do Ministerstwa Skarbu, Nr. W.I. 81/dysc/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 12.

<sup>611</sup> Pismo Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu do Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu z dnia 19 grudnia 1931 r., w sprawie uzupełnienia składu Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej, D.V. 8240/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 196, s. 1. Ministerstwo Skarbu miało wiele innych tego typu zapytań związanych z poszczególnymi kategoriami urzędniczymi. Decydowało także w sprawie próśb urzędników technicznych o nadanie im tytułów i uprawnień mierniczych przysięgłych. Pismo Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 18 października 1929 r. do Ministerstwa Skarbu, L. 13479/I/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 124, s. 1.

<sup>612</sup> Pisma Dyrekcji Ceł w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 30 grudnia 1930 r. oraz 9 listopada 1931 r., w sprawie ustalania składu Komisji Kwalifikacyjnych, W.I. 6360/30 oraz W.I. 5386/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 115.

<sup>613</sup> Pismo Dyrektora Departamentu Ceł Ministerstwa Skarbu z dnia 20 lipca 1937 r., do Dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, w sprawie nominacji dwóch urzędników z Departamentu Ceł wbrew

Jednostki podległe także upominały się do Ministerstwa Skarbu o dodatkową możliwość mianowania członków do komisji i rozszerzenia składu orzekającego. Sytuacje te były przede wszystkim spowodowane, w niektórych zespołach organów dyscyplinarnych, nagromadzeniem się wielu spraw oraz dużym opóźnieniem w już toczących się postępowaniach<sup>614</sup>. Izby skarbowe, co już wykazano, były instytucją stosunkowo wyżej w hierarchii niż np. dyrekcje ceł, wobec czego zakres toczących się przed nimi sporów był też bardziej rozszerzony. Niejednokrotnie bywało tak, że w kompletach orzekających do spraw m.in. funkcjonariuszy niższych Polskiego Monopolu Tytoniowego, pomimo doniesień dyscyplinarnych w komisjach izb skarbowych trzymano osoby, co do których powstawały takie wątpliwości. Wynikało to z braków kadrowych kandydatów o właściwych kwalifikacjach. Oczywiście konkretne urzędy przy których działały komisje w momencie powiadomienia, iż członek składu orzekającego może mieć postawione zarzuty dyscyplinarne, informowały inne jednostki podległe, aby w jak najkrótszym czasie przedstawiły proponowanych kandydatów o właściwych kwalifikacjach np. Informacja Izby Skarbowej I we Lwowie do Dyrekcji Państwowej Monopolu Tytoniowego<sup>615</sup>.

Model wytworzony na podstawie obowiązujących aktów prawnych, organizacji i kompletowania składów poszczególnych komisji dyscyplinarnych był praktycznie taki sam, jak w poprzednim podokresie. W tym zakresie legislacja nie zmieniała się aż tak bardzo. Warto zauważyć, że zespoły orzekające były też podzielone na poszczególne kategorie urzędników<sup>616</sup>, których to sprawy rozstrzygały. Można to przedstawić w sposób następujący.

---

negatywnemu stanowisku Dyrektora Departamentu Ceł Ministerstwa Skarbu, D. IV. 18209/1/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 26.

<sup>614</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 maja 1930 r., L.W.I. 3696/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 82.

<sup>615</sup> W tej sprawie chodziło o to, iż w składzie orzekającym Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej I we Lwowie zostały postawione zarzuty osobom będącym w zespole ds. Państwowego Monopolu Tytoniowego. Na skutek braku innych kandydatów zwrócono się do Dyrekcji Państwowej Monopolu Tytoniowego o pilne wskazanie nowych urzędników. Informacja Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 października 1930 r., w sprawie kompletu Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej I we Lwowie dla spraw funkcjonariuszy niższych Polskiego Monopolu Tytoniowego, L.W.I. 4714/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 79.

<sup>616</sup> Jednak w nowej regulacji z 1932 roku komplety orzekające w konkretnej sprawie były wyznaczone przez przewodniczącego danej komisji dyscyplinarnej, a nie przez zgromadzenie ogólne wszystkich członków komisji dyscyplinarnej, por. §4 Rozporządzenia Rady Ministrów z 1932 r.



*Schemat 5. Schemat podziału kompletów orzekających komisji dyscyplinarnych na przykładzie utworzonej Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie. Opracowano na podstawie Wykazu składu kompletów orzekających Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, L. W. 12003/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.*

<b>KOMPLET ORZEKAJĄCY KOMISJI DYSCYPLINARNEJ</b>
Dla urzędników I kategorii
Dla urzędników II kategorii
Dla Kontroli Skarbowej
Dla urzędników III kategorii
Dla niższych funkcjonariuszy

W razie potrzeby, gdy dana osoba była wyłączona z kompletu orzekającego, mógł ją zastąpić członek innego zespołu.

Prezes właściwej izby skarbowej, po przedstawieniu do Ministerstwa Skarbu propozycji utworzenia podziału komisji, wskazywał jej przewodniczącego oraz zapewniał pisemnie, iż przeciwko poszczególnym członkom nie toczą się postępowania dyscyplinarne, a także, że spełniają oni wszelkie wymogi. Należało również, jeżeli nie było to jasno określone, aby Minister Skarbu określił kadencję konkretnego ciała dyscyplinarnego. Obowiązek zwrócenia uwagi na to ministerstwu ciążył na kierownikach urzędów skarbowych przy których funkcjonowały komisje dyscyplinarne<sup>617</sup>. Nominacja przewodniczącego takiego zespołu

---

<sup>617</sup> Np. Pismo Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 maja 1934 r., w sprawie mianowania Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, Nr. I 59/1/5/os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 70.

dokonywała się dekretem Ministerstwa Skarbu<sup>618</sup>. Pozostawał on zazwyczaj, jeżeli dopełniał swoich obowiązków i nie było przeciwko niemu poważnych zarzutów, do końca kadencji<sup>619</sup>. Był oczywiście odwoływalny. Odbywało się to na wniosek prezesa konkretnej izby skarbowej czy dyrektora dyrekcji ceł.

Analiza dokumentów organów, takich jak ówczesne Ministerstwo Skarbu, dyrekcje ceł oraz izby skarbowe, które były rozsiane po całym kraju, pokazuje, że postępowania dyscyplinarne nie są charakterystyczne jedynie dla stanowisk niższych, ale też dla urzędników wszystkich szczebli<sup>620</sup>. Niewątpliwie istotną kwestią jest również szczegółowe przedstawienie (w praktyce), jak wyglądało tworzenie podstawowych organów rozstrzygających spory dyscyplinarne, czyli komisji dyscyplinarnych, od których wszystko w zasadzie się zaczynało.

Instytucje, gdzie ustanawiano komisje dyscyplinarne, jak już wskazano, nieustannie borykały się z problemami kadrowymi – wynikały one m.in. z blokowanych etatów przez procesy pracownicze czy awanse i przeniesienia w obrębie danej dyrekcji, izby skarbowej lub jednostek terenowych, a także Ministerstwa Skarbu. Postępowania niejednokrotnie bardzo rozciągały się w czasie. Często kierownictwo poszczególnych urzędów skarżyło się, że sprawy prowadzone są opieszale, dlatego niekiedy naginano, czy wręcz łamano przepisy, by unikać przedłużania postępowań. Miało to miejsce również w odniesieniu do prawidłowych składów komisji<sup>621</sup>.

---

<sup>618</sup> Patrz Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 października 1934 r., w sprawie ustanowienia Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, Nr. I. 59/1/13/os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 67.

<sup>619</sup> Minister Skarbu mianował też członków do różnych komisji w innych resortach. Pismo Ministra Pocht i Telegrafów do Ministra Skarbu z dnia 26 kwietnia 1934 r., w sprawie mianowania członka i zastępcy przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej na 1934 i 1935, Nr.BP.32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 199, s. 11.

<sup>620</sup> W niektórych urzędach zostały jeszcze zaległe sprawy po czasach zaborów. Np. Katalog spraw zaległych w Dyrekcji Ceł w Mysłowicach pozostałych z Głównego Urzędu Celnego niemieckiego Mysłowice, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 125, s. 1 in.

<sup>621</sup> Patrz Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 4/Rd, gdzie napiętnowano przypadek zasiadania w komplecie orzekającym osoby nieuprawnionej. Opisany przypadek miał miejsce w 1929 roku – członek jednej z komisji dyscyplinarnych został zwolniony ze służby i przeniesiony w stan spoczynku, jednak mimo tego iż nie był już pracownikiem danego urzędu nadal zasiadał, wbrew prawu, w składzie jego komisji dyscyplinarnej i głosował nad orzeczeniami w konkretnych sprawach.

Spoiwem wszelkich sporów było Ministerstwo Skarbu, jako organ centralny, a w szczególności jego Departament Ogólny. Minister Skarbu był ostatnią instancją odwoławczą w kwestiach dotyczących m.in. skarbowości, podatków, cła, etc.

Zgodnie z treścią § 1 rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1928 r.<sup>622</sup> Prezes Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie w dniu 12 czerwca 1928 r.<sup>623</sup> wskazał Ministerstwu Skarbu proponowany skład osób do komisji dyscyplinarnej przy izbie. Poinformował, że stosownie do reskryptu z dnia 30 maja 1928 r.<sup>624</sup> przedkłada również wykaz imienny urzędników i funkcjonariuszy obejmujący kandydatów na przewodniczącego, zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej podczas trzyletniej kadencji od 1 lipca 1928 r. do 30 czerwca 1931 r. Żaden z nich nie mógł być karany dyscyplinarnie, a także nie mogły toczyć się przeciwko nim postępowania dyscyplinarne i sądowe. Osoba proponowana powinna posiadać nieskazitelny charakter, jak również właściwe uwarunkowania fizyczne i psychiczne do pełnienia służby<sup>625</sup>.

Wskazane przez prezesa izby osoby, jak wynika z analizowanego dokumentu, w przeważającej części posiadały wykształcenie wyższe i średnie. Kandydaci na przewodniczącego oraz zastępców, z uwagi na doniosłość funkcji, mieli wykształcenie wyższe prawnicze i byli pracownikami tej izby, mimo że ustawa określała takie wykształcenie jako obligatoryjne tylko dla jednej osoby w składzie komisji dyscyplinarnej oraz przewodniczącego<sup>626</sup>. Większość z kandydatów pełniła funkcje kierownicze, jak m.in. kierownicy oddziałów czy naczelnicy izb oraz innych jednostek terenowych. Nie brakowało również pracowników niższych stanowisk merytorycznych oraz osób zatrudnionych jako woźni. Minister Skarbu w odpowiedzi na prośbę z 12 czerwca 1928 r. mianował na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do 30 czerwca 1931 r. skład komisji dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej

---

<sup>622</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1928 r. w sprawie podziału Izby Skarbowej w Warszawie, Dz. U. z 1928 Nr 42, poz. 415, na podstawie art. 3 i 15 Ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych, Dz.P.P. z 1919 r., Nr 65, poz. 391.

<sup>623</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 czerwca 1928 r., Nr L. 8464/I-Os./28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 8.

<sup>624</sup> Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 30 maja 1928 r., L.D.I.3354/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w Warszawie w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 6.

<sup>625</sup> PSCU, art. 6 i 7.

<sup>626</sup> PostDyscU, art. 7.

Grodzkiej w Warszawie<sup>627</sup> – przewodniczącego komisji, dwóch zastępców przewodniczącego i pozostałych członków (organ składał się ogółem z 9 osób). Pomimo tego izba – w stosunkowo niedługim czasie – wskazała na liczne problemy kadrowe, z którymi borykała się komisja, a w związku z tym utrudnieniami przy realizacji zaplanowanych prac<sup>628</sup>.

Sytuacja taka nie była wyjątkiem w skali kraju. Trudności tego typu były częstym przypadkiem. Ustalony przez Ministra Skarbu 7 lipca 1928 r. skład komisji przy wskazanej izbie, wobec powyższego, uległ znacznym zmianom<sup>629</sup>. Spowodowane to było przede wszystkim przeniesieniami i zwolnieniami, a także przejściem w stan spoczynku niektórych urzędników. Z uwagi na to konieczne stało się ponowne ustalenie zespołu orzekającego (uzupełnienie) i powołanie nowych członków celem usprawnienia prowadzonych przez komisję postępowań i jej prawidłowego działania. Prezes izby na podstawie art. 2 ustawy z 17 lutego 1922 r.<sup>630</sup>, w dniu 11 grudnia 1929 r.<sup>631</sup> ponownie poprosił ministerstwo o uzupełnienie składu komisji.

W poniższej tabeli zauważyć można, iż w ciągu trzyletniej kadencji doszło aż do szesnastu zmian w opisanej komisji dyscyplinarnej:

*Tabela 2. Zmiany w składzie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej Grodzkiej ustalonej przez Ministerstwo Skarbu na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. Opracowano na podstawie: Ustalenie składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej przez Ministerstwo Skarbu z dnia 7 lipca 1928 r., Nr D.I.3875/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.*

Nr	Najczęstsze powody zmian w składzie	1928-1931
----	-------------------------------------	-----------

<sup>627</sup> Ustalenie składu komisji dyscyplinarnej i mianowanie przez Ministra Skarbu członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r., Nr.D.I.3873/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 15.

<sup>628</sup> Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 sierpnia 1929 r. w sprawie koniecznych uzupełnień składu komisji dyscyplinarnej, Dz.L.109/I-dysc/1929 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 24.

<sup>629</sup> Warto zauważyć, że dokument dotyczący mianowania składu komisji dyscyplinarnej datowany jest na dzień 7 lipca 1928 r., a kadencja komisji rozpoczęła się od 1 lipca 1928 r. Może mieć to związek ze wskazanymi problemami kadrowymi.

<sup>630</sup> PostDyscU, art. 2.

<sup>631</sup> Pismo Dyrektora Izby Skarbowej Grodzkiej do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 grudnia 1929 r., w sprawie uzupełnienia składu komisji dyscyplinarnej, L:170/I-dysc/29r, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 28.

1.	Przeniesienie do innego organu	<b>8</b>
2.	Mianowanie na inne stanowisko	<b>2</b>
3.	Przeniesienie w stan spoczynku	<b>2</b>
4.	Zwolnienie na podstawie art. 116 <sup>632</sup>	<b>3</b>
5.	Śmierć	<b>1</b>
	<i>Zmian ogółem:</i>	<b>16</b>

Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie, będąc jedną z największych izb skarbowych w ówczesnej RP, miała nieustające problemy etatowe (powodem była m.in. wielość organów rządowych znajdujących się w Warszawie jako stolicy, co powodowało częste przenoszenie się pracowników pomiędzy urzędami). Wobec takich okoliczności prezesi izb, zgodnie ze wskazaną ustawą i powyższym przypadkiem, zwracali się do ministerstwa o wyrażenie zgody dotyczącej uzupełnienia składu komisji dyscyplinarnej.

Podobna sytuacja miała miejsce w Wilnie. Tamtejszy kierownik dyrekcji ceł w informacji przekazanej do Ministerstwa Skarbu<sup>633</sup> wskazał, że nie jest w stanie wykonać rozporządzenia z dnia 30 maja 1928 r.<sup>634</sup> i utworzyć Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Wilnie na kadencję trwającą od 1 lipca 1928 r. do 30 czerwca 1931 r. Argumentował to tym, że dyrekcja posiadała zasoby ludzkie w postaci dwóch urzędników z wykształceniem wyższym prawniczym, z których referendarz Dominik Hołownia był rzecznikiem, a kontroler celny Mieczysław Szczubełek „nie nadaje się” ani na rzecznika, ani na przewodniczącego komisji dyscyplinarnej. Zwrócono się więc o przekazanie orzekania w sprawach dyscyplinarnych urzędników do Okręgu Dyrekcji Komisji Dyscyplinarnej przy Wileńskiej Izbie Skarbowej,

---

<sup>632</sup> Przypadek zwolnienia z art. 116 PCSU miał również miejsce w Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach. Wojewoda Kielecki, pismem z dnia 27 marca 1935 r., Nr L.OIP.-2/B-10/35, poinformował Stanisława Burasa, urzędnika VII stopnia służbowego w urzędzie wojewódzkim, o zwolnieniu go ze służby państwowej w ww. organie na podstawie art. 116 PCSU, Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach. sygn. 22082, s. 21.

<sup>633</sup> Pismo Kierownika Dyrekcji Ceł w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 czerwca 1928 r. w sprawie ustalenia składu osobowego komisji dyscyplinarnej, L.3505/I/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 32.

<sup>634</sup> Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 30 maja 1928 r., L.D.I.3354/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 6.

wskazując przy tym na art. 1 ustawy władz z dnia 17 lutego 1922 r.<sup>635</sup>. Jednocześnie przedłożył on wykaz urzędników i funkcjonariuszy mogących być członkami składu osobowego komisji (ale bez wymaganego wykształcenia prawniczego – właściwego dla funkcji przewodniczącego komisji dyscyplinarnej). Było to konsekwencją braku wystarczającej liczby wykwalifikowanych urzędników w danej instytucji. Ministerstwo nie odpowiedziało na to zapytanie. Sprawa na jakiś czas została zawieszona.

Pomimo tego, kierownik Dyrekcji Ceł w Wilnie poinformował 2 kwietnia 1930 r.<sup>636</sup> wskazany powyżej resort o potrzebie uzupełnienia składu komisji dyscyplinarnej z uwagi na przeniesienie w stan spoczynku asesora Konstantego Hofmana oraz mianowania kierownikiem Urzędu Celnego w Druji inspektora Andrzeja Pietraszewskiego, a także prowadzenia postępowania dyscyplinarnego przeciwko rewizorowi celnemu Józefowi Kolińskiemu (osoby znajdujące się w składzie orzekającym). Czynnymi członkami komisji pozostały zaledwie dwie osoby. Kierownik słusznie skupił się na problemach, jakie mogły wyniknąć z braku właściwej obsady organu kolegialnego, jakim była komisja. Wiązało się to z możliwością wadliwego wymierzania kar porządkowych i dyscyplinarnych w przypadku wszczętych postępowań lub też z ryzykiem niezebrania właściwego liczbowo składu. Nieprawidłowa liczba członków organu, bez względu na rodzaj postępowania, zawsze stanowiło przesłankę odwoławczą, co powodowało chaos w pracach komisji oraz znaczące przedłużenie procesu. Często również w takim wypadku było wymagane przeprowadzenie znacznej części rozprawy raz jeszcze, co w konsekwencji odsuwało terminy kolejnych postępowań w czasie. Kierownik wskazanej dyrekcji zatem powołał się na art. 2 ustawy o postępowaniu dyscyplinarnym<sup>637</sup> i jednocześnie przedłożył w załączeniu listę nowych członków komisji z prośbą o jej zatwierdzenie przez ministra. Nadzorujący urząd ostatecznie zatwierdził te zmiany.

Jak można zauważyć, w opisanych przypadkach, w momencie braków kadrowych w poszczególnych komisjach dyscyplinarnych, kierownicy tych jednostek byli zobligowani do

---

<sup>635</sup> PostDyscU, art. 1.

<sup>636</sup> Pismo Kierownika Dyrekcji Ceł do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 kwietnia 1930 r. w sprawie uzupełnienia składu komisji dyscyplinarnej, Nr.W.I.1986/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 12.

<sup>637</sup> PostDyscU, art. 2.

przedłożenia resortowi skarbu wykazu proponowanych kandydatów spełniających ustawowe wymagania lub inne propozycje na wyjście z sytuacji<sup>638</sup>.

Kontynuując wcześniejszy wątek warto wspomnieć, iż mianowanie członków do składu komisji dyscyplinarnej budziło wiele emocji i obaw – również w kwestii fizycznych możliwości pogodzenia zbyt licznych obowiązków. Jeden z takich przypadków został zasugerowany przez kierownika wileńskiej Dyrekcji Ceł w piśmie z 16 kwietnia 1930 r. do Ministerstwa Skarbu<sup>639</sup>. Pomimo akceptacji składu przez resort, wskazał iż zarządzeniem ministerstwa z dnia 12 kwietnia 1930 r.<sup>640</sup> został sam mianowany na czas do 30 kwietnia 1931 r. członkiem Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie. Informował, że powierzona mu funkcja, mająca również w dużym stopniu doprowadzić do wprowadzenia ładu i właściwej organizacji w komisji, wymaga wiele pracy oraz skupienia także dlatego, że swoim nadzorem obejmuje podległe urzędy celne, a działalność taka musi być wykonywana systematycznie i ze szczególną uwagą. Warte odnotowania dla niego było też to, że posiedzenia komisji dyscyplinarnej odbywały się często i trwały niekiedy do późnych godzin nocnych. Jak zaznaczył, *„osłabienie w tym kierunku zapoczątkowanej energii, przy napotykanym wciąż opozycjach, a nieraz nawet i biernym oporze, zniweczyć mogą osiągnięte już częściowo rezultaty”*.

Dążył on do wykazania, że nie jest możliwe łączenie tak absorbującej funkcji z wykonywaniem obowiązków na stanowisku merytorycznym w Dyrekcji Ceł w Wilnie. Kierownik, zajmował się w ramach swoich zadań nadzorem nad wszystkimi komórkami w dyrekcji, wykonywaniem ważniejszych czynności referendarskich w zakresie przepisów celnych, towaroznawstwa, postępowania celnego, ogólnej administracji oraz przeprowadzania

---

<sup>638</sup> Wymagania uzyskania opinii organu wyższego w przypadku mianowania urzędników (nie tylko tych wyższego szczebla) było normą jeszcze przed wejściem w życie przepisów o służbie cywilnej w 1926 r. Inspektor Skarbowy na powiaty Kutno-Gostynin zwrócił się do Komisarza Rządu Polskiego w Kutnie dnia 31 grudnia 1918 r. z prośbą o wydanie opinii o urzędniku mającym pełnić funkcję młodszego urzędnika sekwestatury w tamtejszym inspektoracie. Konieczną informacją było to, czy urzędnik Rojewski jest osobą godną zaufania, mogącą zajmować się kwestiami finansowymi należącymi do Skarbu Państwa. Pismo Inspektora Skarbowego na powiaty Kutno-Gostynin do Komisarza Rządu Polskiego w Kutnie z dnia 31 grudnia 1918 r., Nr 263, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19, s. 4 in.

<sup>639</sup> Pismo Kierownika Dyrekcji Ceł w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 16 kwietnia 1930 r. w sprawie składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie, L. 87/pf./30, Zespół Ministerstwa w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 26.

<sup>640</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 kwietnia 1930 r., L.D.I.3226/2/20, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 20.

lustracji urzędów celnych, a także wizytowaniem ośrodków terenowych, znajdujących się często w znacznej odległości od Wilna - przy braku komunikacji umożliwiającej sprawne poruszanie się pomiędzy Wilnem, a tymi miejscami mogło spowodować, że wszystkie ww. czynności nie mogłyby być wykonywane z dołożeniem najwyższej staranności, szczególnie wymaganej od członka służby cywilnej Rzeczypospolitej. Pokreślił, że wręcz sprawowanie innych funkcji, niż te w dyrekcji, byłoby niemal niemożliwe. Kolejnym argumentem, który poruszył był fakt, iż nie byłoby właściwe, by sprawując kierownictwo w swojej instytucji mógł jednocześnie brać udział w pracach komisji dyscyplinarnej, która orzekała w sprawach dotyczących podległych mu pracowników (w ramach wykonywania jego funkcji). W tej sytuacji byłby on jednocześnie stroną oskarżającą jak i sędzią. Wobec powyższego wniósł prośbę o zastąpienie go w komisji jednym z wymienionych przez niego pracowników.

Przykład ten ukazuje pewne niedoskonałości wynikające z obowiązujących przepisów oraz niekiedy bezrefleksyjnej praktyki, bez zagłębiania się w szczegóły, która powoduje wskazane wyżej komplikacje. Wysoki poziom etyki zawodowej i odpowiedzialność za powierzone czynności pozwoliły na uchwycenie problemu przez kierownika Dyrekcji Ceł w Wilnie oraz podzielenie się wątpliwościami z organem wyższym w hierarchii. W przypadku innych urzędników, szczególnie niższych rangą oraz o mniejszym doświadczeniu, zwrócenie uwagi na podobne aspekty mogłoby być źle odebrane przez zwierzchników. Właściwe funkcjonowanie tak istotnych instytucji było więc ściśle uzależnione od kompetencji osób w nich pracujących.

Problemy organizacyjno-kadrowe nie tylko w trakcie prac, ale jeszcze przed powołaniem właściwego składu i rozpoczęciem działań w określonych komisjach dyscyplinarnych pojawiały się bardzo często. Uzasadnieniem, jak wskazano, były różne przypadki. Jednakże jedną z głównych przyczyn był niewątpliwie brak dostatecznie wykwalifikowanych kadr urzędniczych, a w związku z tym spełnienia wymogów ustawowych. Zawsze najwyższą instancją odwoławczą rozstrzygającą tego typu kwestie sporne był Minister Skarbu<sup>641</sup>.

---

<sup>641</sup> Ciekawym przykładem hierarchiczności instytucjonalnej było to, że niezakończone postępowania dyscyplinarne w momencie likwidacji poszczególnych jednostek były często przekazywane do nowotworzonego lub innego wyższego organu. Ówczesne zmiany legislacyjne dotyczące skarbowości były bardzo dynamiczne. Okoliczność ta miała miejsce m.in. w przypadku rozwiązania Dyrekcji Ceł w Wilnie (o czym dalej). Dokumentacja z toczących się postępowań została przekazana do Izby Skarbowej w Wilnie. W tym przypadku organ II instancji



Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie, co już wykazano, cierpiała na permanentne braki kadrowe, które mimo regularnego uzupełniania, powodowały problemy w funkcjonowaniu organów kolegialnych. Jednostka ta celnie informowała o słabości sytuacji, w jakiej się znalazła. Cały szereg urzędników, przeciwko którym zostały wszczęte postępowania, pozostawał w zawieszeniu - nie pełnili oni służby, jednocześnie zajmując etaty i pobierając część uposażenia. W związku z tym, 17 marca 1930 r. prezes powiadomił resort skarbu, że ówczesny skład komisji (ustalony dwoma<sup>642</sup> reskryptami ministerstwa) wskutek roszad osobowych, nie pozwalał na stworzenie kompletów orzekających zgodnie z treścią art. 7 pkt. 2 właściwej ustawy<sup>643</sup> dla rozpoznawania spraw urzędników III kategorii kontroli skarbowej (rewidentów). Wobec powyższego, prezes wniósł o dokonanie zmian zgodnie z art. 2 pkt. 2 wskazanej ustawy na okres do dnia 30 czerwca 1931 r. (tj. do końca I kadencji). Ministerstwo, jako organ nadzorujący, było zobowiązane do dokonania wskazanych przeobrażeń.

Podobna okoliczność miała miejsce we Lwowie. Prezes tamtejszej izby skarbowej skierował pytanie do wspomnianego resortu 10 czerwca 1931 r.<sup>644</sup> dotyczące ustalenia składu osobowego komisji dyscyplinarnej przy tej izbie na okres trzech lat tj. od dnia 1 lipca 1931 r. do 30 czerwca 1934 r. Działając na podstawie ust. 1 art. 2 ustawy z 17 lutego 1922 r.<sup>645</sup> oraz w związku z art. 7 tejże ustawy, a także §1 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 15 grudnia 1924 r.<sup>646</sup> przedłożył on wykaz imienny kandydatów spośród podległych mu urzędników i funkcjonariuszy państwowych na funkcje przewodniczącego, jego zastępców oraz członków

---

był organem rozstrzygającym i przejmującym toczące się spory dyscyplinarne. Patrz Pismo Naczelnika Wydziału IV Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 1 sierpnia 1930 r., Nr.W.I.4659/KD.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 27.

<sup>642</sup> Pismo Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 marca 1930 r. (uszkodzona karta z numerem pisma), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 17.

<sup>643</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonarjuszom państwowym*, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

<sup>644</sup> Pismo Prezesa II Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 czerwca 1931 r., L.W.I.6998/1/31/, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194, s. 35.

<sup>645</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. *o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonarjuszom państwowym*, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

<sup>646</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r., *o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonarjuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem*, Dz. U. z 1924 r., Nr 111, poz. 990.

komisji. Tak jak w każdym dokumencie dotyczącym nowych osób w komisjach, tak i w tym znalazła się klauzula, że żaden z wymienionych kandydatów nie był karany dyscyplinarnie ani też nie jest wobec niego prowadzone dochodzenie dyscyplinarne. Ministerstwo zatwierdziło przedstawione propozycje.

Następnie 16 czerwca 1931 r. ta sama izba przekazała do ministerstwa prośbę, w sprawie ustanowienia naczelnika wydziału dr. Tomasza Kwasika członkiem komisji kwalifikacyjnej przy tej izbie, powołując się na reskrypt z 27 stycznia 1931 r. W ręcznych zapiskach na oryginale dokumentu znaleźć można informację datowaną na dzień 31 lipca 1931 r., iż „wobec zamierzenia przeniesienia T. Kwasika na inne stanowisko, sprawa nieaktualna”. Jest to przykład braku stabilności etatów w dyrekcjach ceł oraz izbach skarbowych na terenie Rzeczypospolitej, ale i na możliwość zablokowania danej osoby przez Ministerstwo Skarbu.

Zagłębiając się bardziej szczegółowo, warto również zauważyć, że pracownikami w izbach skarbowych i dyrekcjach ceł byli niemal sami mężczyźni. Kobiety sporadycznie pojawiały się na listach kandydatów na członków komisji dyscyplinarnych, a jeszcze rzadziej w składach samych komisji. Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej nie różnicowała urzędników ze względu na płeć<sup>647</sup>, przez co uważana była za przełomowy akt prawny, jak na ówczesne standardy (także w Europie Zachodniej). Zgodnie z treścią art. 6 ww. ustawy, „urzędnikiem może być mianowany jedynie obywatel polski, o nieskazitelnej przeszłości, posiadający zdolność do działań prawnych oraz uzdolniony fizycznie i umysłowo do pełnienia odnośnych obowiązków służbowych, tudzież władający biegle językiem polskim w mowie i piśmie”<sup>648</sup>. W treści tego przepisu wskazano także, iż „przy przyjmowaniu do służby

---

<sup>647</sup> PSCU, art. 6.

<sup>648</sup> Zdarzało się, że urzędnikom wypowiediano stosunek służbowy wobec nieznamoścności języka polskiego. Skargę na takie wypowiedzenie złożył w postępowaniu administracyjnym I st. Sekretarz Gminny w Janowie, Kolonia Giszowiec przeciwko Naczelnikowi Gminy o cofnięciu zarządzenia wypowiedzenia z dnia 2 lipca 1926 r. Skarga Erdmanna Schmatlocha z dnia 27 października 1926 r., Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 197 in. Orzeczeniem przedwstępnym z dnia 3 marca 1927 r. Wydział Powiatowy Katowice-Wieś oddalił skargę z powodu tego, iż wypowiedzenie było zgodne z obowiązującymi przepisami. Orzeczenie przedwstępne Wydziału Powiatowego Katowice-Wieś, L. dz. W. P. IV. Sp. 46/27, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 216. Zostało to podtrzymane przez Wojewódzki Sąd Administracyjny. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w sprawie Erdmanna Schmatlocha z dnia 30 listopada 1927 r., L. dz. S. 531/27 S.A., Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 220. oraz Najwyższy

*osób nieletnich i kobiet zamężnych władza będzie przestrzegać zasad obowiązujących ustaw cywilnych*". Do takiego zapisu na pewno przyczynił się wydany niespełna cztery lata wcześniej dekret Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 28 listopada 1918 r. o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego<sup>649</sup>. Jego 1 artykuł brzmiał: „*Wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel państwa bez różnicy płci, który do dnia ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat*”. Zgodnie z powyższym, kobiety uzyskały w Polsce prawa wyborcze (czynne i bierne).

Podczas kwerendy w Archiwum Akt Nowych w Warszawie dotyczącej spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych ustalono, iż do roku 1931 kobiety tylko raz znalazły się w wykazie imiennym kandydatów na przewodniczącego, jego zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej (na pierwszą trzyletnią kadencję od 1 lipca 1928 r. do 30 czerwca 1931 r. przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie<sup>650</sup>). Na 54 wskazanych osób, tylko 5 miejsc zajęły kobiety, co stanowi 9% wszystkich zgłoszonych. Wobec powyższego można wyciągnąć wnioski, że procent urzędniczek zasiadających w komisjach dyscyplinarnych był o wiele niższy, powodem było też to, że wskazywane przez właściwe organy propozycje nie były akceptowane przez resort. Co istotne, każda z nich posiadała wykształcenie określone jako niższe i pracowała na stanowisku biurowym, takim jak np. adiunkt wydziału lub młodszy urzędnik. Średnia wieku wynosiła 40 lat, najmłodsza miała lat 31, a najstarsza 50<sup>651</sup>.

---

Trybunał Administracyjny. Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego w sprawie odwołania Erdmanna Schmatlocha z dnia 17 marca 1931 r. L. rej.2390/28, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921 (obwiniony nawet nie stawił się na rozprawie), s. 314 in.

<sup>649</sup> Dekret Naczelnika Państwa *o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego*, Dz. U. z 1918 r., Nr 18, poz. 46.

<sup>650</sup> Wykaz kandydatów na przewodniczącego, jego zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, L:8464/I-Os./28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 13.

<sup>651</sup> W składach komisji dyscyplinarnych zasiadało bardzo mało kobiet. To samo dotyczyło również kobiet, przeciwko którym toczyły się postępowania dyscyplinarne. Ich niewielki procent jest widoczny nie tylko wśród urzędników skarbowych, ale np. funkcjonariuszy publicznych w innych jednostkach. Można tu wskazać, że w teczkach dotyczących organów podległych Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dostępnych w Archiwum Akt Nowych, udało się natrafić na jeden przypadek postępowania dyscyplinarnego prowadzonego przeciwko urzędniczce. Gabriela Kejkikowa, prowizoryczna sekretarz rachunkowa w Kuratorium Okręgu Szkolnego Wileńskiego, została uznana przez OKD winną naruszeniu art. 21 i 25 pkt. 3 PCSU poprzez uderzenie w twarz oraz nazwanie innej urzędniczki „suką i szpiclem”, będąc w trakcie służby. Za te przewinienia, na podstawie art. 77 pkt. 4 została przeniesiona w stan spoczynku z pomniejszeniem uposażenia o 5%. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia

*Tabela 4. Wykaz kandydatek na przewodniczącą, jego zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie. Opracowano na podstawie: Wykazu imiennego kandydatów Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 12 czerwca 1928 r., L:8464/I-Os./28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.*

<b>Nr</b>	<b>Imię i Nazwisko</b>	<b>Stanowisko służbowe</b>	<b>Wykształcenie</b>	<b>Wiek</b>
1.	Marcela Wyborska	Adjunkt I Wydziału	Niższe	40
2.	Zarko-Zarakowska (brak imienia)	Młodszy urzędnik	Niższe	50
3.	Helena Kraszewska	Młodszy urzędnik II Wydziału	Niższe	46
4.	Halina Chmielewska	Młodszy urzędnik IV Wydziału	Niższe	32
5.	Aniela Guzowska	Młodszy Urzędnik IV Wydziału	Niższe	31

W poniższej tabeli (Tabela 5) dokonano analizy porównawczej wykształcenia członków komisji dyscyplinarnych w pierwszej trzyletniej kadencji (1928-1931) w izbach skarbowych: wileńskiej, warszawskiej i lwowskiej. Pierwszym, nasuwającym się wnioskiem jest dysproporcja w liczbie urzędników pomiędzy Izbą Warszawską oraz pozostałymi – wileńską i lwowską. Wynika to z faktu, że Izba w Warszawie posiadała w swoim nadzorze największe terytorium (liczba województw), a tym samym jej zapotrzebowanie na etaty było pod tym względem większe.

Najmniejszą była Izba Wileńska, obejmująca dwa województwa i kilka powiatów. Najwięcej urzędników piastujących funkcje członków w komisjach dyscyplinarnych miało

---

13 grudnia 1937 r., Nr O.K.D.5/3/37, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 116.

wykształcenie niższe, choć ewenementem była tu Izba Lwowska. Na 19 członków komisji aż 16 (w przeliczeniu ponad 84%) z nich mogło legitymować się dyplomem z wykształceniem wyższym, w tym prawniczym czy ekonomicznym. Kolejno, dwie osoby posiadały wykształcenie niższe i jedna osoba średnie. W największej izbie aż 70% (42 osoby) wszystkich członków posiadało wykształcenie niższe. Osoby te pełniły najczęściej niższe funkcje urzędnicze, takie jak m.in. rewidenci, młodszy urzędnicy, asesorzy czy adiunkci<sup>652</sup>. Jak już wcześniej wspomniano, z dostępnych dokumentów wynika, że wszystkie kobiety będące członkami komisji posiadały wykształcenie niższe. Z drugiej strony braki kadrowe wymuszały niekiedy powoływanie na funkcje kierownicze osób bez preferowanego wykształcenia.

Takie przypadki były spotykane wśród urzędników skarbowych w wielu organach (izby, dyrekcje cel oraz oddziały regionalne). Zauważalne jest to także w wykazach dotyczących komisji dyscyplinarnych. Było to wynikiem tego, iż z uwagi na ciągłą rotację pracowników (nie tylko w stolicy) brakowało osób do pracy. Kandydaci z niższym wykształceniem niejednokrotnie praktykowali długo w jednym organie (nie przenosili się tak często jak osoby z wykształceniem wyższym), przez co mieli szeroką wiedzę o jego funkcjonowaniu i sprawdzali się na powierzonych im stanowiskach. Co ciekawe, przejścia w inne miejsca urzędników najczęściej były z powodów związanych z określonym wykształceniem, np. po to, by w innym organie móc dopełnić formalności takiej jak utworzenie składu komisji dyscyplinarnej (zachodziła potrzeba dodania osoby po kierunku prawniczym). Jest to jednak przykład jeden z wielu. Popieraną praktyką było również podwyższanie kwalifikacji w trakcie pracy na niższych stanowiskach, a co za tym idzie późniejsze awanse w służbie cywilnej (np. na podstawie art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej PSCU).

W najmniejszej Izbie Wileńskiej w pierwszych trzech latach funkcjonowania komisji dyscyplinarnej było zaledwie 7 członków. Tak jak w przypadku Izby Warszawskiej, nieco ponad 70% urzędników posiadało wykształcenie niższe, w tym dwie osoby wykształcenie

---

<sup>652</sup> Dla przykładu w składzie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wyznaczonej w postępowaniu przeciwko Władysławowi Suchockiemu, prowizorycznemu sekretarzowi w Inspektoracie Szkolnym w Pińsku, znajdowało się pięć osób – przewodniczący (trzech członków oraz jeden zastępca). Trzech członków komisji było radcami, a dwóch podsekretarzami. Tylko jednym z członków była kobieta (radca). Lista członków kompletu orzekającego i zastępców Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 listopada 1938 r., Nr OKD-3/1/38, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 145.

domowe (np. 6 klas szkoły podstawowej lub w zakresie szkoły powszechnej). Ponadto jedna osoba posiadała wykształcenie wyższe, a druga średnie. We wszystkich trzech izbach zauważyć można, że najmniej członków posiadało wykształcenie średnie<sup>653</sup>.

*Tabela 5. Analiza porównawcza wykształcenia członków komisji dyscyplinarnych w pierwszej trzyletniej kadencji (1928-1931) w izbach: wileńskiej, warszawskiej i lwowskiej. Opracowano na podstawie: Składu Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, L:8464/I-Os./28, Nr D.I.3873/2/28, Wykazu urzędników i funkcjonariuszy Izby Skarbowej w Wilnie, L.3505/I/28 oraz wykazu urzędników Izby Skarbowej we Lwowie, [w:] Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.*

Nr	Izba	Wyższe	Średnie	Niższe (lub domowe)	Ilość kandydatów (wszystkich)
1.	Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie	9 (15%)	9 (15%)	42 (70%)	60
2.	Izba Skarbowa we Lwowie	16 (84,2%)	1 (5,3%)	2 (10,5%)	19
3.	Izba Skarbowa w Wilnie	1 (14,3%)	1 (14,3%)	5 (71,4%), w tym 2 wykształcenie domowe	7

Analiza średniego wieku członków oraz kandydatów do komisji dyscyplinarnych w latach 1928-1931 (pierwsza trzyletnia kadencja) w Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, Izbie Skarbowej we Lwowie oraz Izbie Skarbowej w Wilnie pozwala stwierdzić (Tabela 6),

<sup>501</sup> Urzędnicy nieposiadający matury bądź chcący podnieść kwalifikacje mogli to zrobić w tzw. szkołach wieczorowych. Jedną z takich jednostek była 2-letnia szkoła handlowa koedukacyjna. W dokumencie przesłanym przez Związek Strzelecki we Lwowie do Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie Zarząd ww. związku poinformował o otwarciu szkoły handlowej 2-letniej z programem 3-letnim typu gimnazjalnego, gdzie zajęcia będą odbywać się od godz. 17:00 do 21:00. Absolwenci na koniec przystąpią do matury, a później będą mogli ubiegać się o zaszerogowanie ich jako urzędników II kategorii (służba cywilna). W informacji tej wskazano, że szkoła kładzie nacisk na praktykę, a nie tylko wiedzę ogólną. Pismo Prezesa Związku Strzeleckiego we Lwowie Zarządu IV Okręgu do Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie z dnia 10 października 1933 r., L.2891/33, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46, s. 1.

że w każdej z nich ponad 60% urzędników posiadało 50 lat i więcej<sup>654</sup>. Biorąc pod uwagę wiek, najstarszą z izb była lwowska, w której osoby powyżej 50. roku życia stanowiły niemal 58% wszystkich członków, a osoby w wieku 40-49 lat to 31,6% komisji. Jedna osoba miała mniej niż 30 lat, a druga znajdowała się w widełkach 30-39 lat. Wiąże się to również z poprzednią tabelą (Tabela 5), gdzie wskazano, że to właśnie we Lwowie niemal wszyscy członkowie komisji posiadali wykształcenie wyższe. Wywnioskować można, że to właśnie tam wykształcenie było najmocniej powiązane z wieloletnią praktyką oraz bliskością ośrodków akademickich.

W Izbie Wileńskiej po 43% członków stanowiły osoby powyżej 50. r.ż. oraz pomiędzy 30. a 39. r.ż. Nie było tam młodszych niż 30 lat, a w widełkach 40-49 lat znalazła się tylko jedna osoba. W takiej konfiguracji najbardziej skorzystać mogły osoby młode, które miały szansę uczyć się od urzędników z długim doświadczeniem zawodowym. W Izbie Warszawskiej niemal 70% stanowiły osoby po 40. r.ż. Powyżej 50 lat było tam 33,3% członków komisji, a między 40. a 49. r.ż. 36,7%. Urzędnicy w wieku 30-39 lat to ponad 23% wszystkich badanych.

Osoby poniżej 30. r.ż. stanowiły prawie 7% wszystkich członków komisji. Najwięcej młodych, zarówno jeśli chodzi o liczbę, jak i procent całości, znajdowało się na terenie Izby Warszawskiej. Jednym z czynników wpływających na taką tendencję był charakter miasta, które będąc stolicą, od zawsze ściągało do siebie młodsze pokolenie. Co więcej, to właśnie w Warszawie znajdowało się najwięcej ośrodków akademickich, było więcej połączeń komunikacyjnych oraz wielość organów administracji państwowej. Z uwagi na dużą rotację, łatwiej było im zdobyć urzędniczą funkcję nawet bez wykształcenia wyższego, a w czasie jej sprawowania uzupełnić swoje wykształcenie i podwyższyć kwalifikacje. Z drugiej strony, w dużych ośrodkach bardzo często zdarzały się osoby młode które karierę urzędniczą zaczynały zaraz po ukończeniu studiów wyższych<sup>655</sup>. W owym czasie praca w administracji państwowej

---

<sup>654</sup> Ministerstwo Skarbu zawsze powinno być poinformowane o przyjęciu do pracy nowych osób w poszczególnych urzędach podległych. Np. Pismo Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 stycznia 1931 r., w sprawie przyjęć do służby, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 127, s. 2.

<sup>655</sup> Bywało też tak, iż pewne osoby nie mogły sobie poradzić z nałożonymi obowiązkami. W takich przypadkach podległe urzędy lub właściwe departamenty Ministerstwa Skarbu informowały o tym odpowiedzialny za politykę personalną pion w ministerstwie wraz z właściwymi propozycjami. Np. Informacja Departamentu Kasowego do Departamentu Ogólnego Wydziału Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 27 stycznia 1930 r., w sprawie kierownictwa kancelarii Departamentu Kasowego i powiększenia personelu

była niezwykle prestiżowa i często jedyna zgodna z wyuczonym kierunkiem (w szczególności jeśli chodzi o kierunki takie jak prawo czy ekonomia).

*Tabela 6. Analiza średniego wieku członków, zastępców członków oraz kandydatów na członków komisji dyscyplinarnych w latach 1928-1931 (pierwsza trzyletnia kadencja) w badanych izbach skarbowych. Opracowano na podstawie: Składu Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, L:8464/I-Os./28, Nr.D.I.3873/2/28, Wykazu urzędników i funkcjonariuszy Izby Skarbowej w Wilnie, L.3505/I/28 oraz wykazu urzędników Izby Skarbowej we Lwowie, [w:] Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.*

Nr	Izby	Poniżej 30 lat	30-39 lat	40-49 lat	Powyżej 50 lat	Wszystkie osoby
1.	Izba Skarbowe we Lwowie	1 (5,3%)	1 (5,3%)	6 (31,6%)	11 (57,8%)	19
2.	Izba Skarbowe w Wilnie	0	3 (43%)	1 (14%)	3 (43%)	7
3.	Izba Skarbowe Grodzka w Warszawie	4 (6,7%)	14 (23,3%)	22 (36,7%)	20 (33,3%)	60

### 3.3.2. Rzecznicy dyscyplinarni

W pierwszych latach analizowanego podokresu rola rzeczników dyscyplinarnych systematycznie rosła. Trend ten nie tyle wynikał ze zmiany przepisów co ze stosowanej praktyki. Władze po przewrocie majowym wzywały do sanacji życia publicznego oraz większego zaangażowania wszystkich w oczyszczenie instytucji państwowych z wszelkich

---

kancelaryjnego, Nr. D.VII. 9057/1/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 126, s. 12.



patologii, utrudniających życie obywatelom<sup>656</sup>. W efekcie położono większy nacisk na ściganie nadużyć w służbie publicznej, co przełożyło się na rosnącą liczbę postępowań dyscyplinarnych.

Szczególnie widoczny stał się wpływ rzecznika dyscyplinarnego przy najwyższej komisji dyscyplinarnej, działającej przy prezesie rady ministrów. Wskazówki, jakich udzielał on pozostałym rzecznikom dyscyplinarnym, działającym przy komisjach niższych, były jednocześnie katalogiem problemów z jakimi borykali się ci funkcjonariusze. Wiele uwagi poświęcano kwestii ekonomiki działań rzeczników. Wielu z nich podejmowało bowiem czynności, nie zwracając uwagi na koszty postępowania, a niejednokrotnie waga czynu, o jaki obwiniali funkcjonariuszy była niewielka w stosunku do ponoszonych przez skarb państwa kosztów na postępowanie sądowe, czy dyscyplinarne<sup>657</sup>.

Z podobnego powodu w okólnikach umieszczano wskazówki, dotyczące odwoływania się od orzeczeń komisji i sądów, wydanych w pierwszej instancji. Podkreślano, iż niejednokrotnie ten sam cel można osiągnąć mniejszym nakładem środków i sił, więc każdy rzecznik przed podjęciem działań powinien zastanowić się, czy nie ma innej drogi lub sposobu, który byłby mniej uciążliwy dla systemu.

Zwracał uwagę, iż wymienione w ustawie kary komisja powinna stosować wybierając jedną z nich, a nie kilka jednocześnie, gdyż prawo nie dopuszcza takiej możliwości. Jeśli zaś komisja dyscyplinarna dopuszcza się błędnej interpretacji przepisu obowiązkiem rzecznika jest reagowanie na takie bezprawne działania<sup>658</sup>. Jednocześnie rzecznik odpowiadał na pytania swoich kolegów, dotyczących zakresu swobody oceny i działań podejmowanych w postępowaniach dyscyplinarnych<sup>659</sup>.

---

<sup>656</sup> Powołano między innymi po raz kolejny nadzwyczajną komisję do spraw walki z nadużyciami, która miała być symbolem determinacji władz w zwalczaniu wszelkich nieprawidłowości, por. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1927 r. *o utworzeniu Komisji Nadzwyczajnej do walki z nadużyciami, naruszającymi interesy Państwa*, Dz. U. Nr 41, poz. 369 oraz Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 marca 1928 r. *w sprawie Komisji Nadzwyczajnej do walki z nadużyciami, naruszającymi interesy Państwa*, Dz. U. Nr 40, poz. 388.

<sup>657</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 3 września 1930 r. Nr 5, Dz. U. MSW, 18/1930, s. 752.

<sup>658</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 25 maja 1927 r. Nr 33, Dz. U. MSW, 3 i 4/1927, s. 29

<sup>659</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej Nr 5 z 1930 r. „*Rzecznicy dyscyplinarni działają w ścisłej zależności od swych władz przełożonych, tzn. mają obowiązek stosować się do otrzymanych zleceń*

W swojej aktywności rzecznik dyscyplinarny przy najwyższej komisji dyscyplinarnej nie ograniczał się przy tym do wydawania wskazówek rzecznikom przy komisjach dyscyplinarnych niższych szczebli, ale aspirował do roli głównego architekta polskiego systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej. Było to widoczne szczególnie po przewrocie majowym<sup>660</sup>.

W drugiej połowie lat dwudziestych dostrzegamy wzmożoną aktywność głównego rzecznika, który zdając sobie sprawę z faktu, iż nie posiada narzędzi do wpływania na komisje dyscyplinarne, próbował pośrednio wymóc na nich określone zasady postępowania<sup>661</sup>. Czynił to za pośrednictwem rzeczników dyscyplinarnych przy poszczególnych komisjach, którzy powinni, zgodnie z jego wskazówkami, naciskać na komisje dyscyplinarne i ich przewodniczących, by stosowały się do zaleceń rzecznika przy najwyższej komisji dyscyplinarnej.

Z najczęściej pojawiających się problemów zwraca uwagę duża ilość błędów, najczęściej proceduralnych, których nieustanne powtarzanie prowadziło do zwiększającej się liczby odwołań od orzeczeń komisji pierwszej instancji. To z kolei zabierało czas i wydłużało kolejki do rozpatrzenia środków odwoławczych. Obowiązkiem rzeczników przy komisjach

---

*również w sprawach dyscyplinarnych. Samodzielność i niezależność w wykonywaniu swych funkcji posiadają tylko członkowie komisji dyscyplinarnych. ... Skoro rzecznik dyscyplinarny nie otrzyma wyraźnego polecenia, sprzecznego z jego osobistym poglądem na sprawę, to swoboda jego oceny, czy ma do czynienia z występkiem, czy z wykroczeniem, nie zostaje przez nikogo naruszona ani zakwestionowana. ... Gdyby jednak przełożonego, który się sprawą zainteresował osobiście, przekonać nie zdołał, wówczas będzie musiał zastosować się do otrzymanego polecenia, chociażby ono było nawet niezgodne z jego poglądem osobistym."*

<sup>660</sup> Obowiązek dbania o jednolitość postępowania pozostałych rzeczników, wraz z uprawnieniem do wydawania im wskazówek nakładało nań Rozporządzenie Prezydenta RP z 15 grudnia 1924 r. w art. 8.

<sup>661</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 25 maja 1927 r. Nr 33, Dz. U. MSW, 3 i 4/1927, s 29, gdzie następująca treść: „*Nadmieniam, iż niektóre ze wskazówek proceduralnych poniżej zawartych dotyczą raczej postępowania Komisji Dyscyplinarnych, względnie ich niezależnych przewodniczących, jednak Pan Rzecznik zechce w tych wypadkach przez zajęcie odpowiedniego stanowiska wpływać, by odnośne przepisy ustawowe nie były naruszane ...*” oraz Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 16 listopada 1927 r. Nr 2/R.D, Dz. U. MSW, 3 i 4/1927, s 92, tam podobnie, choć bardziej dosłownie „*... jednak Pan Rzecznik ma możliwość wpływania, by odnośne przepisy ustawowe nie były naruszane ...*”.

powinno być pilnowanie, by do takich błędów nie dochodziło, albo przynajmniej, by przytrafiały się jak najrzadziej<sup>662</sup>.

Po wprowadzeniu reformy z 1932 roku zlikwidowano najwyższą komisję dyscyplinarną, działającą przy prezesie rady ministrów, wprowadzając w jej miejsce wyższe komisje dyscyplinarne przy szefach poszczególnych resortów. Przy ministrze skarbu również taka wyższa komisja powstała, a przy niej powołano rzecznika, który nie odgrywał już takiej roli, jak wyżej opisana.

Piastowanie funkcji rzecznika dyscyplinarnego było zadaniem trudnym i niewdzięcznym, stąd chętnych do podjęcia się jej nie było wielu. Funkcjonariusze unikali jak mogli jej przyjęcia, zaś w przypadku nałożenia na nich tego obowiązku korzystali z każdej okazji, by próbować się go pozbyć. Stąd też znalezienie odpowiednich osób i utrzymanie ich dłużej przy tej funkcji stanowiły wyzwanie w analizowanym podokresie, zaś duża rotacja osób pełniących obowiązki oskarżycieli w postępowaniu dyscyplinarnym stała się cechą charakterystyczną całego okresu międzywojennego w dziejach Rzeczypospolitej.

Przykłady problemów związanych ze wskazanym zjawiskiem zachowały się w źródłach. Naczelnik wydziału, działający z upoważnienia Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie, poinformował<sup>663</sup> resort skarbu w kwestii obsadzenia stanowiska rzecznika dyscyplinarnego przy tej izbie i że w związku z reskrytem z 11 sierpnia 1931 r. mianował na to stanowisko nową osobę, pracującego już w tej instytucji referendarza, doktora Adama Szymonowicza. Wskazał, że dotychczasowy rzecznik został przeniesiony do służby w I Urzędzie Skarbowym Podatków i Opłat Skarbowych w Stanisławowie. Jednocześnie otrzymał pouczenie, że w myśl art. 10 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r.<sup>664</sup> winien być ustanowiony nowy rzecznik dyscyplinarny i tak też uczynił. W tym przypadku ministerstwo zaakceptowało wskazanego kandydata.

W systemie egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej Straży Granicznej nie przewidziano udziału rzecznika dyscyplinarnego. Jego rolę pełnił przełożony obwinionego, którego zadaniem było przygotowanie wniosku o ukaranie do komisji dyscyplinarnej

---

<sup>662</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej Nr 5 z 1930 r.

<sup>663</sup> Pismo Naczelnika Wydziału Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 19 sierpnia 1931 r., L:W.I.9741/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114, s. 45.

<sup>664</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

z określeniem zarzucanego czynu oraz uzasadnieniem zarzutów, zaś w przypadku drobniejszych wykroczeń, to przełożonym przysługiwało prawo nakładania kar na podwładnych<sup>665</sup>.

### 3.3.3. obrońcy

W regulacjach dotyczących prawa obwinionego w postępowaniu dyscyplinarnym do obrony niewiele się w tym okresie zmieniło. W dalszym ciągu każdy urzędnik pociągany do odpowiedzialności dyscyplinarnej mógł przybrać sobie obrońcę samodzielnie lub wnieść o przydzielenie mu obrońcy z urzędu. Wieloletnia walka o dopuszczenie do postępowań dyscyplinarnych funkcjonariuszy publicznych obrońców zawodowych nadal trwała<sup>666</sup>.

Co prawda w regulacji z 1932 roku nie umieszczono zastrzeżenia znanego z ustawy uchwalonej dziesięć lat wcześniej, głoszącego iż funkcjonariuszowi wolno sobie przybrać obrońcę spośród innych pracowników służby cywilnej, podległych władzy, przy której ustanowiono daną komisję dyscyplinarną. Co jednoznacznie interpretowano jako ograniczenie prawa do obrony wyłącznie do kręgu osób podległych danej komisji dyscyplinarnej. Przez wiele lat w prasie związkowej żądano, by władza pozwoliła na udział adwokatów w obronie obwinionych o delikty dyscyplinarne urzędników<sup>667</sup>. Na to jednak zgody nie było.

W regulacji z 1932 roku tak jednoznacznego zakazu nie ma, przynajmniej w przypadku obrońcy z wyboru. Rozporządzenie przemilczało tę kwestię, jedynie w sytuacji wyznaczenia przez komisję dyscyplinarną, „Na prośbę obwinionego ...”, obrońcy z urzędu, powinna dokonać wyboru „z grona podwładnych sobie urzędników”<sup>668</sup>. Z praktyki wiemy jednak, że obrońców zawodowych do reprezentowania funkcjonariuszy publicznych nie dopuszczano.

Wskazany przez obwinionego do reprezentowania go przed komisją dyscyplinarną urzędnik mógł odmówić podjęcia się tego zadania. Z prasy związkowej wiemy, że niejednokrotnie do takich odmów dochodziło, jednak czy miały one miejsce na skutek zastraszania ze strony pracodawców i nieprzychylniej atmosfery wokół tego typu spraw, jak twierdzono, tego nie sposób jednoznacznie określić. Zapewne w każdej sprawie decydowały

---

<sup>665</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 listopada 1928 r., § 19 i 31.

<sup>666</sup> B. Citko, P. Michalski, *Obrona kolegów skarbowców*, Czasopismo skarbowe, 1/1927, s. 47.

<sup>667</sup> B. Citko, *W obronie kolegów*, Czasopismo skarbowe, 11/1935, s. 674.

<sup>668</sup> §7 Rozporządzenia z 17 października 1932 r.

inne czynniki, trzeba jednak mieć na względzie i to, że większość osób wolała się trzymać z daleka od potencjalnych kłopotów, mogących mieć wpływ na przebieg ich kariery, tym bardziej, że nie można było oczekiwać z tego tytułu wynagrodzenia<sup>669</sup>.

Próbując ominąć piętrzące się przed obwinionymi przeszkody przy wyborze obrońcy niektórzy z nich szukali ratunku w zatrudnieniu emerytowanych funkcjonariuszy publicznych. Generalnie prawo tego nie zabraniało, przynajmniej nie wprost, stąd przez jakiś czas korzystano z usług byłych urzędników. Proceder ten został jednoznacznie zakazany w 1929 roku „wyjaśniam, że urzędnik emerytowany nie może być obrońcą w sprawie dyscyplinarnej.”<sup>670</sup>

Odmienne kształtowała się sytuacja obrońców z urzędu. Wskazany przez przewodniczącego komisji dyscyplinarnej funkcjonariusz nie mógł odmówić bez ważnych przyczyn. Obrońcom w postępowaniu dyscyplinarnym, bez względu na to w jaki sposób zostali powołani, przysługiwał zwrot poniesionych kosztów, odpowiednia do zaangażowania liczba dni urlopu oraz w przypadku konieczności wyjazdów diet na tych samych zasadach, na jakich rozliczano wyjazdy służbowe<sup>671</sup>.

Z obrońcami i prawem obwinionego do obrony wiązało się najwięcej kontrowersji i sporów, co przebija wyraźnie z dokumentów z epoki. Z jednej strony rzecznicy dyscyplinarni sygnalizowali, iż zdarzały się przypadki prób powoływania w charakterze obrońców świadków łamania prawa przez obwinionych<sup>672</sup>. Miało to uniemożliwić udowodnienie im deliktu dyscyplinarnego, ze względu na konieczność zachowania w tajemnicy wszelkich poufnych informacji związanych ze sprawą. Z drugiej zaś związki zawodowe alarmowały, iż nagminnie w postępowaniu dyscyplinarnym łamane są prawa obwinionych, a ich podstawowe prawo – prawo do obrony nie jest w wystarczającym stopniu respektowane. Stąd też w okresie rządów sanacji nastąpił twórczy rozwój idei społecznej kontroli poczynań władzy. Wyznaczano dyżury

---

<sup>669</sup> Tamże, §7 „*Nie wolno mu przyjmować wynagrodzenia za spełnianie czynności obrońcy.*”

<sup>670</sup> Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 4/Rd.

<sup>671</sup> Tamże, §7, patrz jednak B. Citko, *W obronie ...*, s. 674 in, który opisywał jak trudno funkcjonariuszowi skarbowemu znaleźć obrońcę i jakie przeszkody stawiają przełożeni, zarówno samym obwinionym, jak i ich obrońcom, którym się odmawia urlopów i szykanuje do tego stopnia, iż wielu ze strachu odmówiło przyjęcia na siebie tego ciężaru.

<sup>672</sup> Okólnik Rzecznika z 1930 r. Nr 5/Rd.

członków organizacji związkowych, by w każdej rozprawie dyscyplinarnej uczestniczył przedstawiciel związku zawodowego<sup>673</sup>.

W ówczesnie obowiązujących przepisach nie uregulowano kwestii ilości obrońców, jakich mógł zatrudnić do pomocy obwiniony w konkretnym postępowaniu dyscyplinarnym. Co prawda z brzmienia regulacji wynika, iż intencją ustawodawcy była możliwość powołania jednej osoby – wszędzie używa się liczby pojedynczej - ale nigdzie nie zamieszczono zakazu posługiwania się większą ilością obrońców. W praktyce analizowanego podokresu zdarzało się, że przed Najwyższą Komisją Dyscyplinarną stawała większa liczba obrońców w jednej sprawie, ale oznaczała nie więcej niż dwóch. Natomiast przed komisjami niższymi powoływano jednego. Do czasu, gdy w jednej ze spraw próbowano ustanowić aż czterech obrońców w sprawie toczącej się przed komisją pierwszej instancji<sup>674</sup>.

Próba ta spowodowała sprzeciw prowadzącego postępowanie rzecznika dyscyplinarnego i skierowanie zapytania do rzecznika przy Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej o dopuszczalność tego typu praktyk. W zapytaniu przytoczono argument obwinionego, iż w postępowaniu przed sądem stronom nie narzuca się ograniczeń. W odpowiedzi wskazano, iż nie powinno się ustanawiać więcej niż jednego obrońcy, zarówno ze względu na brzmienie ustawy, jak i zupełnie inne uregulowanie kwestii ponoszenia kosztów w tych dwóch postępowaniach, otóż kiedy w postępowaniu przed sądem co do zasady koszty obciążają oskarżonego, to w postępowaniu dyscyplinarnym pokrywa je skarb państwa. Dodatkowo dopuszczenie do takiej praktyki powodowałoby duże utrudnienia w funkcjonowaniu urzędów, w których zamiast angażowania w sprawę jednego funkcjonariusza należałoby dopuścić odciążanie od podstawowych obowiązków większej ilości osób. Z tych wszystkich względów nie należało dopuszczać do udziału w jednej sprawie więcej niż jednego obrońcy<sup>675</sup>.

Gdyby jednak obwiniony upierał się przy swoim żądaniu, a wskazane osoby chciały występować w sprawie jako obrońcy, nawet w liczbie czterech, to są inne sposoby, by odwieść je od ich postanowienia, jednocześnie nie zabraniając w sposób kategoryczny. Widziano tu dużą rolę do odegrania przez przełożonego osób pragnących podjąć się obrony, który mógł odmówić urlopu, jeśli angażowanie tak dużej ilości osób pociągnęłoby za sobą zakłócenia

---

<sup>673</sup> B. Citko, *W obronie ...*, s. 674 in.

<sup>674</sup> Okólnik Rzecznika z 1927 r. Nr 2/Rd.

<sup>675</sup> Tamże.

w prawidłowym funkcjonowaniu urzędu. Również przewodniczący komisji dyscyplinarnej, dopuszczając do głosu tylko jednego obrońcę, mógł skutecznie zniechęcić do niepotrzebnego mnożenia osób wspierających obwinionego, bez jednoczesnego ograniczania jego możliwości obrony<sup>676</sup>.

Wspomniane problemy nie istniały w postępowaniach dyscyplinarnych funkcjonariuszy Straży Granicznej, których pozbawiono prawa do powoływania obrońcy. Mogli się bronić sami przed zarzutami. Przyznano im prawo do powoływania świadków i składania wniosków dowodowych<sup>677</sup>, które w miarę potrzeby i możliwości powinny być uwzględniane, ale o obrońcach, czy to z wyboru, czy z urzędu, regulacje odnoszące się do tej formacji milczały.

Komisje dyscyplinarne SG zostały zobowiązane do tego, by „... *dokładnie rozważyć całokształt materiału dowodowego, tudzież uwzględnić ze ścisłą bezstronnością wszystkie dowody tak na korzyść, jak i na niekorzyść obwinionego*”<sup>678</sup>. Obowiązek ten miał zastąpić prawo do korzystania z obrońcy przez obwinionego w postępowaniu dyscyplinarnym.

### **3.4. Postępowanie dyscyplinarne**

#### **3.4.1. Wszczęcie postępowania**

W analizowanym podokresie zasady dotyczące postępowania dyscyplinarnego uległy pewnym zmianom. W celu przyspieszenia biegu spraw już w 1924 roku o połowę skrócono wszelkie terminy dotyczące odwołań o wszczęciu śledztwa i jego umorzeniu<sup>679</sup>. Nadal jednak postępowanie wdrażano na wniosek bezpośredniego przełożonego urzędnika lub przełożonego wyższego szczebla, który powziął wiedzę o naruszeniu obowiązków służbowych przez podwładnego. Wiedza ta mogła pochodzić z różnych źródeł, najczęściej jednak pierwszy impuls dawał anonimowy donos, który należało zbadać pod kątem jego wiarygodności.

---

<sup>676</sup> Tamże.

<sup>677</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z 1928 r., § 32, który w kwestii dopuszczalności zgłaszania świadków ze strony obwinionego stanowił: „...*obowiązek jednak dostawiania tych świadków na rozprawę ciąży na obwinionym.*”

<sup>678</sup> Tamże, § 34.

<sup>679</sup> Rozporządzenie Prezydenta z 15 grudnia 1924 r., § 5.

Niejednokrotnie w pierwszej kolejności próbowano dokonać weryfikacji informacji, również poprzez ustalenie osoby, która wysłała doniesienie<sup>680</sup>. W większości przypadków, jeżeli taka osoba sama się nie zgłosiła, trudno było zidentyfikować nadawcę donosu. Jeśli uznano, iż doniesienie ma znaczne cechy prawdopodobieństwa zgodnie z § 10 rozporządzenia Rady Ministrów z 1932 roku wszczynane było dochodzenie (pod rządami poprzedniej regulacji śledztwo), którego wyniki – o ile wcześniej nie zostało umorzone, co mogło stać się w każdym jego stadium (§ 10 ust. 2) – przekazywane były drogą służbową do władzy inicjującej dochodzenie.

Dochodzenie toczyło się w podobnym trybie, jak wcześniej śledztwo, nastąpiło jednak rozszerzenie uprawnień urzędnika prowadzącego tą część postępowania. O ile wcześniej wyraźnie określono, iż śledczy może przesłuchiwać świadków i biegłych, ale bez odbierania od nich przysięgi<sup>681</sup>. To ze stosowanej praktyki wiemy, iż śledczy próbowali chodzić na skróty i ułatwiać sobie proces dochodzenia do prawdy, próbując straszyć świadków odpowiedzialnością karną i wymuszać zeznania z przyrzeczeniem o prawdomówności. O bezprawności tego typu działań informowali w swoich okólnikach rzecznicy<sup>682</sup>.

Nowa regulacja z 1932 roku wyraźnie stanowiła: *„Prowadzący dochodzenia przy przesłuchaniu świadków uprzedza, że złożenie fałszywego zeznania jest przestępstwem, zagrożonym karą, przewidzianą w kodeksie karnym”*, w sporządzony protokole zaś powinno się znaleźć stwierdzenie, że *„świadka lub biegłego uprzedzono o grożącej mu odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania.”*<sup>683</sup>

---

<sup>680</sup> Warto wskazać sprawę Kierownika Urzędu Składek Podatkowych i Opłat Skarbowych w Limanowej. Na skutek wielu anonimowych donosów z bardzo poważnymi zarzutami przeciwko niemu, w pierwszej kolejności starano się ustalić ich nadawcę. Stwierdzono, że mogli to być praktykanci, którzy zostali zwolnieni, jednakże rozmowa z nimi nic nie wykazała. Sprawę pomimo braku rezultatów w tym zakresie dalej kontynuowano. Pismo Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 22 kwietnia 1931 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie doniesienia na Kierownika Urzędu Składek Podatkowych i Opłat Skarbowych w Limanowej, L.W.I. 11247/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 128, s. 1.

<sup>681</sup> Patrz ustawa z 1922 r. art. 25, ust. 2 *„O ile zachodzi potrzeba przesłuchania poszczególnych świadków lub znawców pod przysięgą, prowadzący śledztwo może zwrócić się do właściwego sądu karnego pierwszej instancji o przesłuchanie tych osób pod przysięgą.”*

<sup>682</sup> Okólnik Rzecznika Dyscyplinarnego Nr 33 z 25 maja 1927 r.

<sup>683</sup> § 10 Rozporządzenia z 1932 r.



Organy skarbowe podczas prowadzonych śledztw współpracowały również z innymi służbami. Była to zazwyczaj Policja Państwowa<sup>684</sup>, która w poszczególnych komendach posiadała specjalne wydziały śledcze pomagające w rozwiązywaniu spraw i ustalaniu potrzebnych kwestii podczas toczących się dochodzeń<sup>685</sup>. Podobne sytuacje miały miejsce również podczas postępowań urzędników niezwiązanych ze skarbowością, gdzie inne organy m.in. prokuratura pomagały w różnych śledztwach<sup>686</sup>.

Przeprowadzane dochodzenia wstępne miały bardzo różny przebieg. Zdarzało się tak, że faktycznie zebrane materiały i dowody pozwalały na wdrożenie postępowania dyscyplinarnego, ale były też przypadki takie, iż nic nie udawało się ustalić i sprawę po decyzji komisji zamykano. Warto w tym zakresie wskazać na kilka interesujących przykładów.

Izba Skarbowa we Lwowie badała sprawę doniesienia na naczelnika Urzędu Skarbowego w Rzeszowie, który rzekomo miał rujnować specjalnie naliczanymi podatkami inne przedsiębiorstwa. Przeprowadzone szczegółowo śledztwo wykazało, że urzędnik ten jest niewinny, a prawdopodobnie opinie na jego temat rozgłaszane były przez szantażystkę, której zabronił przychodzić do urzędu, z powodu informacji, iż powoływała się ona na liczne znajomości w różnych instytucjach i obiecywała płatnikom załatwianie ulg oraz innych spraw

---

<sup>684</sup> Policja Państwowa również wewnętrznie przeprowadzała śledztwa i nakładała kary dyscyplinarne w przypadku przewinień służbowych. Dobrze obrazuje to następujący kasus. W Komendzie Policji Państwowej na powiat w Wieluniu miał miejsce przypadkowy wystrzał przy nieostrożnym rozładowywaniu karabinu na posterunku policji. Przeprowadzono dochodzenie i nałożono na funkcjonariusza karę formalnej nagany. Decyzja i protokół sprawy posterunkowego przekazane przez Komendę Policji Państwowej na powiat Wieluń do Komendy Policji Państwowej Okręgu II Łódzkiego w Łodzi z dnia 7 października 1923 r., L.dz.5972/23, Zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Policja Państwowa, Akta Dyscyplinarne Stanisława Jachimczyka, Archiwum Państwowe w Łodzi oddział w Sieradzu, sygn. 710, s. 10.

<sup>685</sup> Patrz przykład uczestnictwa Wydziału Śledczego Policji Państwowej w Rzeszowie w sprawie rzekomych nadużyć naczelnika Urzędu Skarbowego w Rzeszowie. Protokół przesłuchania w Wydziale Śledczym Policji Państwowej w Rzeszowie z dnia 18 stycznia 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 28.

<sup>686</sup> M.in. Informacja Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego Wydział Skarbowy do Wydziału Prezydyjnego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego z dnia 20 sierpnia 1928 r., w sprawie prowadzenia sprawy Inspektora Kontroli Skarbowej przez Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Katowicach, L:I-56T/28, Zespół Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430, s. 195.

podatkowych. Taki stan rzeczy potwierdzili również świadkowie, w postaci pracowników Urzędu Skarbowego w Rzeszowie<sup>687</sup>.

Na skutek powzięcia informacji przez ówczesnego podsekretarza stanu w Ministerstwie Skarbu o agitacji antypodatkowej mandat członka Komisji Szacunkowej Podatku Dochodowego w Szczucinie przy Izbie Skarbowej w Nowogródku został zmieniony na zastępcę członka tejże komisji<sup>688</sup>. Stwierdzono, że zachowywał się on nielojalnie wobec interesów Skarbu Państwa, jednakże z racji tego, że zasiada on w tym gremium z wyboru, przez sejmik powiatowy nie można mu całkiem wygasić mandatu<sup>689</sup>. Jak widać przypadki naruszeń służbowych nie tylko miały miejsce wśród urzędników etatowych, ale także członków poszczególnych organów powoływanych z wyboru.

Właściwe urzędy, rzecznicy i komisje dyscyplinarne starały się wypełniać wszystkie obowiązujące ich regulacje ustawowe. Niedochowanie któregoś z nich skutkowało skargą i odwołaniem ewentualnych obwinionych<sup>690</sup>. Nie tylko w administracji skarbowej, ale też w przypadku innych służb. W momencie przekazania dyspozycji przez władzę nadzorczą każdą okoliczność na skutek wytworzonej szczegółowej praktyki urzędniczych postępowań rzetelnie

---

<sup>687</sup> Sprawozdanie z przeprowadzonego dochodzenia Izby Skarbowej we Lwowie przesłane do Ministerstwa Skarbu w dniu 4 czerwca 1935 r., Nr. 5/88/Ok/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 56.

<sup>688</sup> Uchwałą Sejmiku Szczucińskiego z dnia 8 sierpnia 1930 r.

<sup>689</sup> Informacja Izby Skarbowej w Nowogródku do Ministerstwa Skarbu z dnia 3 czerwca 1931 r., w sprawie uprawiania agitacji antypodatkowej przez członka Komisji Szacunkowej Podatku Dochodowego w Szczucinie przy Izbie Skarbowej w Nowogródku, L.W. II.79/pf/31/1, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 130, s. 17.

<sup>690</sup> Urzędnik Wydziału Skarbowego Województwa Śląskiego w Katowicach został zawieszony w czynnościach, a samo zawieszenie zostało zatwierdzone przez Komisję Dyscyplinarną przy Wydziale Skarbowym wraz ze zmniejszonym uposażeniem. Odbyło się to bez żadnego przesłuchania i poinformowania urzędnika o postawionych mu zarzutach. Wobec takiego stanu rzeczy skierował pismo do Prezydium Ministerstwa Skarbu. Pismo starszego kontrolera podatkowego Wydziału Skarbowego Województwa Śląskiego w Katowicach do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 czerwca 1928 r., w sprawie zniesienia zawieszenia, przyspieszenia postępowania dyscyplinarnego i zwrot nienależnie ściąganych potrąceń z uposażenia służbowego, Zespół Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430, s. 208.

badano<sup>691</sup>. Następnie w zależności od wyników wstępnej analizy sprawę kierowano do komisji, która wydawała stosowne orzeczenie. Warto wskazać na interesujący przypadek.

Kontrola w sprawie działalności sekretarza administracyjnego w Urzędzie Skarbowym w Łowiczu wykazała, że ten informował znajomych płatników o zaplanowanych przeciwko nim zamierzeniach ze strony służb skarbowych. Nadto sprawy egzekucyjne przeciwko członkom jego rodziny były prowadzone przez niego bardzo stronnictwo. Wszczęto wobec niego procedurę wyjaśniającą<sup>692</sup>.

Pomimo upływu kilku lat i znacznej profesjonalizacji po wejściu w życie nowych regulacji w dalszym ciągu zdarzały się oczywiście błędy w prowadzeniu postępowań. Nie tylko dotyczyło to administracji skarbowej, ale również innych służb publicznych, np. spraw dyscyplinarnych u nauczycieli, gdzie niektóre komisje prowadzące postępowania jako obrońcę obwinionego uznawały tylko nauczyciela lub innego funkcjonariusza w służbie czynnej. Dla wyjaśnienia zgodnie z ówczesnymi przepisami mogli to być także emerytowani urzędnicy państwowi pod warunkiem, że zamieszkiwali rejon danej komisji dyscyplinarnej<sup>693</sup>. W tym

---

<sup>691</sup> Polecenie Wojewody Województwa Lubelskiego do Rzecznika Dyscyplinarnego Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Województwa Lubelskiego z dnia 30 maja 1933 r., w sprawie przygotowania i skierowania wniosku o ukaranie do Komisji Dyscyplinarnej Kierownika P.Z.D. Wojewódzkiego Urzędu Lubelskiego, D.14/Rej.K.D., Zespół Urzędu Województwa Lubelskiego, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 354, k.124.

<sup>692</sup> Za te przewinienia Izba Skarbowa Okręgowa w Warszawie orzeczeniem z 21 maja 1935 r. nałożyła na niego karę pieniężną w wysokości 10 % uposażenia służbowego. Nie zgodził on się z tym i złożył odwołanie do komisji II instancji przy Ministerstwie Skarbu. Wobec tego izba, w której toczyło się postępowanie zwróciła się do ministerstwa o zatwierdzenie nałożonej przez nią kary pieniężnej za ujawnione naruszenia obowiązków służbowych. Były przypadki również takie, że urzędnicy, których przenoszono w tzw. „stan nieczynny” i w ciągu pół roku nie powoływano ich do służby, od momentu przeniesienia mogli być zwolnieni (art. 56 PCSU). Niektórych z nich tym sposobem pozbawiano możliwości odprawy i prawa do emerytury – jeżeli jeszcze mieli na skutek orzeczeń komisji dyscyplinarnych odliczone lata służby. Np. Informacja Dyrekcji Cei w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 września 1931 r., w sprawie zażalenia urzędnika na zwolnienie bez odprawy, W.I.-4826/1, Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 130, s. 23, patrz też Pismo Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 czerwca 1935 r., I.293/pf/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 65.

<sup>693</sup> Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr. 150, z dnia 19 października 1933 r., o interpretację rozporządzenia w sprawie postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom

miejsu warto pokrótce wspomnieć, że Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przywiązywało do postępowania dyscyplinarnego przeciwko nauczycielom bardzo dużą wagę. Przejawiało się to m.in. cyklicznie wydawanymi szczegółowymi okólnikami, w zależności od zmieniającej się rzeczywistości prawnej<sup>694</sup>.

Kontrole prawidłowych działań obejmowały nie tylko urzędników (osoby fizyczne), ale też całe wydziały lub departamenty. W razie wykrycia nieprawidłowości w ich działaniach wszczynano dochodzenie w celu ustalenia przyczyn oraz winnych. Dobrym przykładem jest tu sprawa działu egzekucyjnego w Urzędzie Skarbowym Podatków i Opłat Skarbowych w Węgrowie, gdzie jego lustracja wykazała ogromne nieprawidłowości w pobieraniu opłat oraz ich wyliczeniach. Izba Skarbowa w Lublinie natychmiast wezwała do szczegółowego wyjaśnienia wszystkich tych kwestii<sup>695</sup>.

Kolejną interesującą sprawą tego typu była kontrola przeprowadzona w Urzędzie Skarbowym Oddziału Opłat Stemplowych w Pszczynie, tym razem przez Urząd Kontroli Państwowej. Okazało się, że wystąpiły tam podobne uchybienia jak w przykładzie wcześniejszym, które przejawiały się poprzez brak lub niezgodne z prawdą wpisywanie kwot rozliczeń. Urząd i odpowiedzialne za to osoby musiały przedstawić stosowne wyjaśnienia<sup>696</sup>. Zdarzały się też postępowania przeciwko nieprawidłowemu działaniu organów kontroli

---

państwowym, BP-15728/33, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 75.

<sup>694</sup> Np. Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w sprawie postępowania dyscyplinarnego przeciwko nauczycielom z dnia 1 marca 1935 r., BP-1198/35, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 78. oraz Okólnik Nr. 98 Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1937 r., w sprawie należności w postępowaniu dyscyplinarnym, BP-25276/37, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s.14. a także wydany Tryb Postępowania w Odwoławczych Komisjach Dyscyplinarnych z dnia 7 lipca 1936 r., BP-13195/36, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 95.

<sup>695</sup> Pismo Izby Skarbowej w Lublinie do Kierownika Urzędu Skarbowego Podatków i Opłat Skarbowych w Węgrowie z dnia 14 marca 1931 r., w sprawie lustracji działu egzekucyjnego, L.dz. W.II.7459/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 130, s. 29.

<sup>696</sup> Pismo Urzędu Kontroli Państwowej w Katowicach do Wojewody Śląskiego w Katowicach z dnia 4 września 1928 r., w sprawie uchybień zauważonych podczas kontroli w Urzędzie Skarbowym Oddział Opłat Stemplowych w Pszczynie, L.dz. 2894/1424/28, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430, s. 192.

skarbowej. W takich wypadkach właściwa nadzorująca taką jednostkę izba skarbowa przeprowadzała dochodzenie. W zależności od jego rezultatów podejmowano dalsze czynności. Przykładem może tu być dochodzenie prowadzone przez Izbę Skarbową we Lwowie przeciwko urzędnikom kontroli skarbowej w Jarosławiu. Ostatecznie miało ono wynik negatywny<sup>697</sup>.

Miały miejsce także przypadki, że pomimo jednoznacznych dowodów na przewinienia danego urzędnika, ten i tak składał odwołanie od nałożonej kary, a było to m.in. w Izbie Skarbowej w Białymstoku. W toku czynności nadzorczych wobec podległego 2 Urzędowi Skarbowego w Grodnie wykryto znaczne nieprawidłowości w rozliczaniu ksiąg bierczych. Funkcjonariusz, którego podczas kontroli udało się zidentyfikować nie przyznał się do winy. Zarzucono mu, iż bez uzasadnionych przyczyn i sprawdzenia skreślił on dokonane i zaksięgowane wpłaty przez płatników oraz polecił innym również zrobić to samo. Podczas przesłuchania podniósł, że nie kierował się złą wolą i nie chciał narazić na straty Skarbu Państwa<sup>698</sup>.

Starano się badać każde najmniejsze przewinienie urzędnika. Niezapowiedziana kontrola w Urzędzie Skarbowym w Krośnie wykazała w rozliczeniu u jednego z tamtejszych funkcjonariuszy brak sumy 2 070 zł, dokładnie w banknotach 2 060 zł i w srebrze kwoty 10 zł. Pod przymusem zwrócił brakujące pieniądze. Od razu wdrożono przeciwko niemu postępowanie dyscyplinarne<sup>699</sup>.

Mogło zdarzyć się tak, że urzędnik był oskarżany o kilka przewinień w jednym donosie, zazwyczaj zarzuty te przez poszczególne instytucje były traktowane bardzo poważnie

---

<sup>697</sup> Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 lipca 1935 r., Nr.I.81/1/35/og/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn.141, s. 67.

<sup>698</sup> Mimo tego tłumaczenia nałożono na niego karę porządkową upomnienia. Nie zgodził się z tym i złożył odwołanie. Izba Skarbową w Białymstoku zarekomendowała Ministerstwu Skarbu oddalenie jego odwołania, uznając je za bezpodstawne, por. Pismo Izby Skarbowej w Białymstoku do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 sierpnia 1935 r., w sprawie odwołania urzędnika, Nr. I-84/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 80.

<sup>699</sup> Jednocześnie zawieszono go w pełnieniu służby, informując iż od tej decyzji może się odwołać do Ministerstwa Skarbu, por. Pismo Izby Skarbowej I we Lwowie do skarbnika Urzędu Skarbowego w Krośnie z dnia 6 marca 1933 r., L. W.I.38.171, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440, s. 10.

i dokładnie je sprawdzano, np. łapówkarstwo. Taki przypadek miał miejsce w Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie. Tym razem urzędniczka działu egzekucyjnego została posądzona o przyjęcie korzyści majątkowej w kwocie 300 zł oraz o niedbałe prowadzenie działu egzekucyjnego w 23 Urzędzie Skarbowym. Rzecznik Dyscyplinarny przy Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie po przeprowadzonym dochodzeniu wszczął postępowanie dyscyplinarne<sup>700</sup>.

Osoby pracujące w służbie skarbowej niejednokrotnie w toku śledztwa przyznawały się do winy. W tym zakresie należy przedstawić sytuację, która miała miejsce w Izbie Skarbowej we Lwowie. Tamtejszy poborca skarbowy pobierał wpłaty od płatników na poczet podatków. Kwot tych nie odnotowywał i nie odprowadzał do kasy. Podczas prowadzonego dochodzenia wyjaśniającego stwierdził, że sumy te jedynie tymczasowo zarezerwował bez jakiegoś bardziej szczegółowego uzasadnienia<sup>701</sup>.

Dokonywanie takich nadużyć było dosyć częstym procederem. Podobna okoliczność miała miejsce w Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie. Podczas dokonywania czynności nadzorczych w podległym jej 9 Urzędzie Skarbowym natrafiono na poważne braki w rozliczeniach, które powinny być odnotowywane w księgach bierczych. Urzędnik, pobierając opłaty, wpisywał znacznie niższe kwoty. Od razu wdrożono przeciwko niemu postępowanie<sup>702</sup>.

Obwinieni musieli znać swoje prawa w innym przypadku ich sprawy pozostawały bez rozpatrzenia, jak w sporach o zawieszenie w czynnościach służbowych. Naczelnik Urzędu Skarbowego Akcyz i Monopolów Państwowych w Słoninie został na wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku zawieszony.

---

<sup>700</sup> Akurat w tym przypadku w toku postępowania nie znaleziono dowodów obciążających funkcjonariuszkę i sprawę umorzono, patrz Uchwała Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 13 czerwca 1935 r., l.rep.dysc.161/26/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 9.

<sup>701</sup> Od razu został wydalony ze służby i złożono na niego zawiadomienie do prokuratury. On od decyzji o zwolnieniu złożył odwołanie do Ministerstwa Skarbu, Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 29 kwietnia 1935 r., w sprawie nadużycia, Nr. I.307/1/4/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376. T1, s. 3.

<sup>702</sup> Sprawozdanie kontrolerów przesłane do Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 30 listopada 1934 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376.T.II, s. 1.

Ograniczono mu też uposażenie służbowe. Złożył odwołanie od decyzji o zawieszeniu. Prezes Izby Skarbowej w Nowogródku poinformował go, iż nie ma jakichkolwiek przesłanek do zmiany decyzji o zawieszeniu i może składać zażalenie do Ministerstwa Skarbu w przedmiocie ograniczenia uposażenia służbowego, w terminie pięciu dni od tej decyzji<sup>703</sup>.

Wynik przeprowadzonego dochodzenia przekazywano władzy, przy której działała komisja dyscyplinarna właściwa do rozpoznania sprawy i to ta władza decydowała o dalszym losie postępowania. Wcześniej gospodarzem w sprawie był na tym etapie rzecznik dyscyplinarny i to on otrzymywał wyniki śledztwa i decydował o podejmowaniu kolejnych kroków. Po reformie z 1932 roku uprawniona władza mogła zarządzić uzupełnienie dochodzenia, albo bez dodatkowych czynności przekazanie akt rzecznikowi w celu sporządzenia wniosku o ukaranie. Mogła też uznać, iż dalsze procedowanie nie jest konieczne i umorzyć postępowanie dyscyplinarne wobec konkretnego funkcjonariusza.

Po ewentualnym uzupełnieniu materiałów z dochodzenia ta ostatnia przekazywała je rzecznikowi dyscyplinarnemu (§ 11), który sporządzał, zgodnie z wymogami określonymi w § 13, wniosek o wszczęcie rozprawy dyscyplinarnej. Jeżeli ciężar gatunkowy naruszenia obowiązków służbowych tego wymagał, przełożeni kierowali sprawę na drogę sądową. Zależnie od jej oceny przez sąd postępowanie dyscyplinarne było kontynuowane bądź zawieszane na okres trwania postępowania sądowego (§ 12).

### **3.4.2 Przebieg postępowania dyscyplinarnego**

Tok rozprawy dyscyplinarnej regulowały szczegółowo § 15-18 Rozporządzenia Rady Ministrów z 1932 r. Jej reguły znacząco nie odbiegały od tych, które określały wcześniej omówione akty prawne. Warto zwrócić uwagę, że obwiniony oraz rzecznik dyscyplinarny mieli, zgodnie z § 16 ust. 2, prawo w ciągu trzech dni od doręczenia im listy z kompletem orzekającym złożyć uzasadniony wniosek o wyłączenie wskazanych członków. Oskarżony nie stawiając się bez usprawiedliwienia na rozprawę dyscyplinarną ograniczał swoje prawo do obrony: rozprawa była prowadzona, ale bez możliwości uczestniczenia w niej jego obrońcy (§ 17 ust. 3).

---

<sup>703</sup> Pismo Izby Skarbowej w Nowogródku do Naczelnika Urzędu Skarbowego w Akcyz i Monopolów Państwowych w Słoninie z dnia 28 sierpnia 1934 r., Nr. I/128/pf/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440, s. 5.

W uprawnieniach komisji dyscyplinarnej, pod wpływem doświadczeń okresu wcześniejszego również wprowadzono zmiany. Zanim do tego doszło sygnalizowano, iż niektóre z nich samowolnie próbowały wymuszać złożenie przysięgi przez świadków podczas składania zeznań przed komisją. W jednym z okólników z 1927 roku wyjaśniano, że nie mają takiego prawa, a jeśli zajdzie potrzeba przesłuchania świadka pod przysięgą, to komisje powinny zwracać się do sądów z prośbą o przesłuchanie świadka pod przysięgą<sup>704</sup>.

Jednak skłonność obozu Sanacji do rozszerzania kompetencji organów i instytucji państwowych w połączeniu z twórczą interpretacją istniejących przepisów doprowadziły do wytworzenia się praktyki sprzecznej z dotychczasową linią orzecniczą. Otóż w 1929 roku odnotowano, iż jedna z komisji dyscyplinarnych za nic ma dotychczasowe wytyczne i wbrew nim nadal praktykuje zaprzysięganie świadków podczas rozprawy. Zażądano wyjaśnień i w odpowiedzi jej przewodniczący tłumaczył to tak: skoro w ustawie jest mowa o zakazie przesłuchiwanie pod przysięgą w stosunku do prowadzącego śledztwo, a nie ma nic o podobnym ograniczeniu w stosunku do przewodniczącego komisji dyscyplinarnej, to znaczy że przysługuje mu takie samo prawo, jakie posiada przewodniczący sądu, mający uprawnienie do przesłuchiwanie świadków pod przysięgą na rozprawie ustnej<sup>705</sup>.

Sprawą zajęła się najwyższa komisja dyscyplinarna i w efekcie przyznała słuszność kreatywnemu przewodniczącemu komisji, uznając iż skoro nie zachodzą przeszkody prawne, to należy dopuścić stosowanie tego rozwiązania. Nakazano więc wszystkim komisjom, by stosowały ten środek, co jak wyrażano nadzieję, miało wpłynąć na dalsze przyspieszenie procedury dyscyplinarnej. Jednocześnie rzecznik dyscyplinarny przy najwyższej komisji dyscyplinarnej wydał okólnik, w którym anulował fragment swojego wcześniejszego pisma, przyjmując nowy pogląd w omawianej sprawie<sup>706</sup>.

Nie wszyscy jednak przyjęli nową interpretację starego przepisu i nadal zdarzały się przypadki, gdy świadkowie odmawiali składania zeznań pod przysięgą w obliczu komisji dyscyplinarnej. Wówczas zalecano, by komisje korzystały z pomocy sądów powszechnych<sup>707</sup>.

---

<sup>704</sup> Okólnik Rzecznika z 1927 r. Nr 33.

<sup>705</sup> Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

<sup>706</sup> Tamże zrewidowana opinia Rzecznika w tej sprawie, którą prezentuje po orzeczeniu Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej.

<sup>707</sup> Okólnik Rzecznika z 1930 r. Nr 5/Rd, w którym: „... *gdyby w praktyce zdarzył się wypadek odmowy złożenia przysięgi przez świadka na rozprawie dyscyplinarnej, należy rozprawę odroczyć i zwrócić się do*



W rozporządzeniu z 1932 roku uwzględniono nową sytuację, również tą związaną z reformą procedury karnej oraz potrzeby wynikające z konieczności usprawnienia postępowań dyscyplinarnych i dodano ustęp, którego nie było w regulacji sprzed dziesięciu lat: *”Przewodniczący kompletu uprzedza świadków, że złożenie fałszywego zeznania przed komisją dyscyplinarną jest przestępstwem, zagrożone karą w kodeksie karnym.”*<sup>708</sup>

Mimo upływu lat i nabywanych w analizowanej procedurze doświadczeń nadal sygnalizowano, iż komisje dyscyplinarne prowadzą postępowania najwyraźniej nie mając świadomości licznych braków formalnych. Wytykano, między innymi wszczęcie postępowania dyscyplinarnego i procedowanie w sprawie choć w aktach nie było formalnego doniesienia dyscyplinarnego. W innej sprawie nie odnotowano pisemnego wniosku rzecznika dyscyplinarnego o wszczęcie postępowania, w kolejnym zaś uchwały przekazującej sprawę do postępowania dyscyplinarnego, którą komisja powinna podjąć na wniosek rzecznika. Niekiedy w aktach nie odnotowywano faktu zawiadomienia obwinionego o składzie personalnym kompletu orzekającego, co uniemożliwiało mu skorzystanie z prawa do wyłączenia dwóch członków składu bez podania przyczyny, ani informacji o tym, iż obwiniony powinien stawić się na rozprawę, przez co odbyła się ona zaocznie<sup>709</sup>.

Sygnalizowaną praktyką stało się również ograniczanie praw obwinionego w postępowaniu dyscyplinarnym. Jak częstą? Nie możemy jednoznacznie ustalić, ale źródła wskazują, że istniała taka tendencja. Odgórny nacisk obozu sanacyjnego na zwiększenie dyscypliny funkcjonariuszy publicznych, powodował iż niekiedy wybierano drogę na skróty, by przyspieszyć proces i w najprostszy sposób wyeliminować wszelkie przeszkody. Co doprowadziło do usunięcia obwinionego z sali rozpraw za wydawanie przez niego okrzyków, a przez to pozbawiono go prawa do obrony<sup>710</sup>.

Rzecznik Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów, jako osoba czuwająca nad prawidłowością przewodów dyscyplinarnych i działaniem innych komisji, zauważał niepoprawne zwyczaje panujące od wielu lat wśród większości zespołów orzekających i pracujących przy nich rzecznikach dyscyplinarnych. Okólnikiem wydanym

---

*właściwego sądu o przesłuchanie świadka pod przysięgą w drodze rekwizycji. W przypadku takim zaleca się dokładne sformułowanie pytań, na które świadek ma udzielić odpowiedzi.”*

<sup>708</sup> §18, ust. 4 Rozporządzenia z 1932 r.

<sup>709</sup> Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

<sup>710</sup> Tamże.

7 stycznia 1931 r. zobowiązał innych rzeczników do następujących zmian<sup>711</sup>. Przede wszystkim zwrócił uwagę, aby nie zapraszać na rozprawę wyłącznie najważniejszych świadków, których zeznania obciążają obwinionego, co jest sprzeczne z ówczesnie obowiązującym kodeksem postępowania karnego, a jego przepisy obowiązują zawsze tam, gdzie ustawa o postępowaniu dyscyplinarnym nie stanowi inaczej. Jeżeli był inny świadek<sup>712</sup>, który mógłby pomóc w rozstrzygnięciu sprawy, a nie mógł stawić się na rozprawie, należało w miarę możliwości przesłuchać go wcześniej, a jego zeznania przeczytać na rozprawie głównej i odnotować ten fakt w protokole. Zalecano również, aby rzecznicy dyscyplinarni i komisje formułowały konkretne oraz zwięzłe zarzuty, bez zbędnej drobiazgowości, a także zwracali uwagę na szybkość osiągnięcia rezultatów i wydania orzeczeń, niepotrzebnie nie przeciągając całego procesu dyscyplinarnego.

### 3.5 Zakończenie postępowania dyscyplinarnego

Rozprawę dyscyplinarną tradycyjnie wieńczyło orzeczenie komisji dyscyplinarnej, w którym obwiniony mógł być uwolniony od zarzutów lub uznany winnym. W tym drugim przypadku należało wymierzyć mu stosowną karę. Orzeczenie wydawano w formie pisemnej, zaś decyzja zapadała w drodze głosowania. Musiało ono spełniać wymogi formalne określone w obowiązujących regulacjach<sup>713</sup>.

Problemem było jednak to, iż w komisjach brakowało osób z odpowiednim wykształceniem i doświadczeniem, stąd niejednokrotnie dochodziło do wydawania orzeczeń

---

<sup>711</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1931 r., Nr. 6/Rd., Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 62.

<sup>712</sup> Zdarzały się przypadki, że świadkowie celowo składali fałszywe zeznania aby kogoś oskarżyć. Ciekawa sytuacja miała miejsce w Przemysłu. Dwóch świadków oskarżyło sekretarza Urzędu Skarbowego Akcyz i Monopolów Państwowych w Przemysłu o przyjęcie korzyści majątkowej w zamian za ułatwienia przy wydaniu koncesji tytoniowej. Ostatecznie, po przesłuchaniu wszystkich zainteresowanych osób, nie stwierdzono nieprawidłowości ze strony urzędnika. Sprawa przeciwko fałszywym świadkom oskarżającym urzędnika została skierowana do Prokuratury przy Sądzie Okręgowym w Przemysłu. Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 26 września 1929 r., L.W.I. 19842/1/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 124, s. 1.

<sup>713</sup> W związku z licznymi brakami w treści orzeczeń komisji wysyłano do nich wzory, na których należało się opierać by uniknąć błędów, por. Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 4/Rd.

niezgodnych z przepisami, w tym również do wymierzania kar nieznanych w prawie. Ustawa z 1922 roku przewidywała karę przeniesienia w stan spoczynku z pomniejszeniem uposażenia emerytalnego do 50% należnego świadczenia. Tymczasem komisje dyscyplinarne przenosiły karnie w stan spoczynku nie redukując jednocześnie uposażenia emerytalnego<sup>714</sup>.

W innym przypadku wytknięto komisji dyscyplinarnej, iż mając do wyboru jedną z kar nie mogła się zdecydować i nałożyła na obwinionego zamiast jednej kary dwie, zarówno naganę, jak i odliczenie lat służby, co stało w jawnej sprzeczności z intencją ustawodawcy<sup>715</sup>.

Komisjom dyscyplinarnym zarzucano również wydawanie w jednej sprawie dwóch różnych orzeczeń, zupełnie ze sobą sprzecznych. W jednym przypadku w ciągu dwóch dni dokonano zmiany stanowiska i ogłoszono ustnie jedną decyzję, by zaraz potem przekazać na piśmie rzecznikowi dyscyplinarnemu inne orzeczenie, wraz z uzasadnieniem<sup>716</sup>. W drugim komisja, kierując się najwyraźniej litością, zmieniła zupełnie orzeczenie, po wznowieniu postępowania, na skutek śmierci obwinionego. Uznano, iż należy się ulitować nad wdową, która nie miałaby prawa do zaopatrzenia po zmarłym małżonku i mimo braku nowych dowodów wydano całkiem odmienne orzeczenie na podstawie tych samych materiałów<sup>717</sup>.

Jednym z problemów, który pojawił się w orzecznictwie komisji dyscyplinarnych analizowanego podokresu była kwestia związania tych organów wnioskami rzeczników dyscyplinarnych co do wymiaru kary. Niektóre komisje uznawały, iż tak jak w przypadku zależności sądów od żądań prokuratorów również one nie mogą zastosować surowszego wymiaru kary niż ten zakreślony we wniosku rzecznika. Jednak z czasem uznano, iż należy przygotować wytyczne, obowiązujące wszystkie komisje, w efekcie rozesłano do nich następujące stanowisko: „komisja nie jest skrepowana wymiarem kary proponowanej przez rzecznika i może swobodnie wymierzyć karę wyższą od proponowanej”<sup>718</sup>.

\*

Od orzeczenia komisji dyscyplinarnej pierwszej instancji przysługiwało zarówno rzecznikowi dyscyplinarnemu, jak i skazanemu odwołanie do właściwej komisji

---

<sup>714</sup> Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

<sup>715</sup> Okólnik Rzecznika z 1930 r. Nr 5/Rd.

<sup>716</sup> Okólnik Rzecznika z 1927 r. Nr 2/Rd, gdzie opisany przypadek urzędnika wydalonego ze służby bez prawa do emerytury, a dwa dni później przeniesionego na emeryturę z zachowaniem świadczenia emerytalnego.

<sup>717</sup> Tamże.

<sup>718</sup> Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

odwoławczej<sup>719</sup>, w terminie 8 dni od doręczenia jego odpisu na ręce przewodniczącego komisji dyscyplinarnej. Ten zobligowany był do jego bezzwłocznego przekazania komisji odwoławczej<sup>720</sup>. Odwołanie mogło dotyczyć całości orzeczenia lub części. Jego złożenie wstrzymywało wykonywanie orzeczonej kary. Zaznaczyć warto, że terminy określone tak w Ustawie dyscyplinarnej, jak i Ustawie dyscyplinarnej – Rozp., były terminami zawitymi. Rozporządzenie dopuszczało wszakże w § 27 możliwość przywrócenia terminu dla obwinionego, o ile potrafił wykazać, że nie był w stanie go dotrzymać.

Złożone przez obwinionego odwołanie od orzeczenia komisji dyscyplinarnej powinno być przekazane wyżej przez przewodniczącego komisji bez utrudnień, uwag, czy opóźnień. Tymczasem wiemy, iż przewodniczący komisji niechętnie przyjmowali tego rodzaju pisma, podchodząc niejednokrotnie osobiście do zawartych w nich stwierdzeń. Bywało, że komisja po złożeniu odwołania nie przesyłała go wyżej, lecz sama jeszcze raz zajmowała się sprawą i wydawała drugie orzeczenie. Z reguły odrzucające odwołanie<sup>721</sup>.

Liczne nieprawidłowości odnotowywano na tym etapie postępowania również w czynnościach rzeczników dyscyplinarnych, którzy pozwalali sobie na zamieszczanie swoich krytycznych uwag na marginesie składanych odwołań, w których polemizowali z każdym punktem odwołania, adresując je do komisji odwoławczej<sup>722</sup>. Odwołania były często zbyt ogólnikowe, nie zawierały żadnych argumentów, które mogłyby skłonić komisję odwoławczą

---

<sup>719</sup> Jednak od orzeczenia nakładającego karę porządkową odwołanie przysługiwało wyłącznie rzecznikowi dyscyplinarnemu, art. 44 PostDyscyU

<sup>720</sup> Praktyka w tym względzie często odbiegała od przepisów ustawy. Z uwagi na braki kadrowe i natłok obowiązków, postępowania niekiedy przeciągały się w czasie. Wtedy też stanem postępowania interesowało się ministerstwo jako organ nadrzędny. W oficjalnym dokumencie z dnia 7 listopada 1936 r. Biuro Personalne Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zwróciło się do Rzecznika Dyscyplinarnego OKD przy tym resorcie (a więc w obrębie tej samej jednostki), dra Jakuba Sawickiego z zapytaniem, na jakim etapie znajduje się sprawa p. Hollendra, Dyrektora XII gimnazjum państwowego we Lwowie, ponieważ od miesiąca nie było informacji w tej kwestii. Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Rzecznika Dyscyplinarnego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 7 listopada 1936 r., Nr BP-18606/36, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 73.

<sup>721</sup> Okólnik Rzecznika z 1927 r. Nr 2/Rd.

<sup>722</sup> Często przy tym rzecznicy nie wnosili własnego odwołania, tylko ograniczali się do zamieszczenia tego typu uwag, co uznano za działanie sprzeczne z obowiązującym prawem, a przez to niedopuszczalne, por. Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

do zastosowania się do żądań rzecznika. Do tego pełne były gołosłownych stwierdzeń, nie znajdujących poparcia w materiale dowodowym. Instruowano rzeczników, iż ich obowiązkiem jest wskazywanie na te fakty i środki dowodowe, które już znajdują się w aktach sprawy, ale które nie zostały uwzględnione lub zostały zlekceważone przez komisję pierwszej instancji. Podkreślano, że polemizowanie z poszczególnymi stwierdzeniami komisji bez przytoczenia faktów i twardych dowodów nie ułatwia zadania komisji odwoławczej i tylko przyczynia pracy rzecznikowi przy tej komisji, który powinien otrzymać gotowe materiały od swojego odpowiednika znającego od podstaw przedmiotową sprawę<sup>723</sup>.

Rzecznik Dyscyplinarny Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów wskazał na jeszcze jedną niepoprawną praktykę, która wytworzyła się wśród innych rzeczników na skutek zmian legislacyjnych. Mianowicie chodziło o to, iż rzecznicy dyscyplinarni w momencie składania odwołania od orzeczenia komisji dyscyplinarnych w I instancji dosyłałi oddzielnie uzasadnienia. Mówiąc wprost najpierw składali krótkie pismo odwoławcze, a po jakimś czasie dopiero przesyłali szczegółowe uzasadnienie do złożonej apelacji. Od chwili wejścia w życie KPK z 19 marca 1928 r., w przepisach art. 457 i n. wymóg uzasadnienia do złożonego odwołania był obligatoryjny. W przypadku niezastosowania się do tego, zgodnie z art. 46 ustawy dyscyplinarnej było ono odrzucane<sup>724</sup>.

Powyższe przykłady nie były odosobnione, z czasem pojawiło się więcej wątpliwości natury praktycznej. Dotyczyły one niejednokrotnie wznowienia postępowania dyscyplinarnego. Rzecznicy dyscyplinarni często mylili się w kwestiach proceduralnych, co skutkowało wnoszeniem przez nich zażaleń o wznowienie postępowania do nieodpowiednich instancyjnie komisji. Taki przypadek można zobrazować w sposób następujący. Komisja dyscyplinarna II instancji wydała po odwołaniu orzeczenie, które stało się prawomocne. Rzecznik dyscyplinarny niezgadający się z jego treścią wniósł prośbę o wznowienie postępowania do tej samej odwoławczej komisji dyscyplinarnej. Naruszenie procedury w tym przypadku było ewidentne. Rzecznik powinien, w myśl art. 50 ustawy o postępowaniu dyscyplinarnym, skierować swój wniosek do właściwej kompetencyjnie Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej, gdyż konkretne przypadki w takich sytuacjach rozpatrywała właśnie ta komisja.

---

<sup>723</sup> Okólnik Rzecznika z 1927 r. Nr 2/Rd.

<sup>724</sup> Zwracano na to uwagę w pismach przesyłanych rzecznikom dyscyplinarnym, por. Okólnik Rzecznika z 1929 r. Nr 3/Rd.

W okólniku z dnia 31 marca 1932 r. Rzecznik Dyscyplinarny Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów odniósł się między innymi i do tej kwestii<sup>725</sup>. Wyjaśnił, iż rzecznicy dyscyplinarni powinni wносить swoje zażalenia do komisji kompetentnej ze względu na wysokość orzeczonej kary oraz, że zawsze powinni się odwoływać od ponownie wydanych orzeczeń bez patrzenia na wysokość wymierzonej sankcji. Było to sensowne, gdyż w kolejnych etapach procesu zawsze istniała szansa na zmianę orzeczenia. W okólniku tym wyeksponował także dwa równie ważne problemy. Po pierwsze na skutek nieprawidłowej praktyki komisje dyscyplinarne za wcześnie umarzały postępowania.

Sytuację tę obrazuje przykład Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, która na posiedzeniu gospodarczym podjęła decyzję o umorzeniu toczącego się postępowania z powodu braku wystarczających dowodów wskazujących na winę oskarżonego (art. 30 PSCU). Rzecznik dyscyplinarny odwołał się od tej decyzji i wniósł o ponowne rozpatrzenie sprawy. Jak słusznie zauważał, we wskazanym dokumencie, Rzecznik Dyscyplinarny Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów powołana podstawa prawna była już nieobowiązująca, gdyż zaczęło obowiązywać rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem, które w swoich zapisach zmieniło formułę postępowania. Sednem zmian było to, iż mogło być ono umorzone, ale dopiero po wcześniejszym przeprowadzeniu śledztwa. Art. 18 ustawy o postępowaniu dyscyplinarnym wskazywał, że komisja po odebraniu doniesienia

---

<sup>725</sup> Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 31 marca 1932 r., Nr. 16/Rd./31, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 66. Dobrym przykładem jest również problem, który miał miejsce w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Sytuacja dotyczyła tego, iż Rzecznik Dyscyplinarny przy Uniwersytecie im. Józefa Piłsudskiego uchybił terminowi przez błędną interpretację i nie wniósł odwołania od postępowania w I instancji w terminie 8 dni. Trzeba nadmienić, że był to termin zawity. Uzasadniał to tym, że po ukończeniu rozprawy w I instancji zaczynała się przerwa międzysemestralna. Nie wchodząc w szczegóły, sprawa została skierowana do wyjaśnienia do ministerstwa. Ministerstwo w swojej opinii stwierdziło, że był to termin zawity i wyliczając dokładnie terminy na odwołanie uznało, że rzecznik zdążyłby złożyć swoją apelację. Wina została po stronie rzecznika, jako strony postępowania, i poinformowano go, że w przypadku kiedy miał takie wątpliwości powinien wcześniej to wyjaśnić, a w tej sytuacji jego prośba zostanie oddalona. Opinia Wydziału I Praw Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 października 1935 r., Nr. I-Praw 1310/4/35, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 1.

decydowała czy sprawa wymagała śledztwa czy nie, jednakże w tym drugim wariantcie musiała być przeprowadzona rozprawa. Zatem umorzenie było niezgodne z prawem. Rzecznik dyscyplinarny przy wskazanej komisji wnosząc o ponowny proces dyscyplinarny postąpił w najlepszy możliwy sposób. Komisje przy różnych urzędach starały się w większości tego przestrzegać<sup>726</sup>.

Kolejną kwestią, która została wyjaśniona w okólniku, było ponoszenie kosztów za wzywanie świadków na rozprawy dyscyplinarne. Rzecznik przypomniał, że zgodnie z art. 65 PSCU wynagrodzenie takich osób należy wypłacać w myśl zapisów KPK konkretnie z jego art. 573 lit. d i e. Zaznaczył również, że takich wypłat musiał dokonywać urząd lub inne instytucje przy których znajdowały się ciała dyscyplinarne. Dodać należy, iż koszty postępowania dyscyplinarnego ponosił Skarb Państwa – gdy obwiniony został uwolniony od zarzutów, a skazany – jeżeli orzeczenie było dla niego niekorzystne (§ 28 ust. 1).

Pomimo tego, że praktyka nie zawsze szła w parze z obowiązującymi przepisami prawa, to dzięki nadzorowaniu i na bieżąco wydawanych wytycznych Rzecznika Dyscyplinarnego Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów prowadzone postępowania dyscyplinarne były systematycznie udoskonalane.

Początkowo nie określono, czy odwołanie można wycofać. W stosowanej praktyce pierwotnie próbowano stosować zasadę, że do pierwszej rozprawy odwoławczej uprawnienie do wycofania odwołania przysługuje obu stronom. Tymczasem po przewrocie majowym

---

<sup>726</sup> Np. sprawa w Izbie Skarbowej Kieleckiej. Na podstawie anonimowych donosów prezes wskazanej izby polecił przeprowadzenie szczegółowego śledztwa przeciwko dwóm urzędnikom. W jednej sprawie okazało się, że pracownik nadużywał alkoholu, co skończyło się nałożeniem upomnienia. W drugiej wdrożono postępowanie dyscyplinarne, gdyż jego przewinienia związane były z ciężkimi wykroczeniami służbowymi. Informacja Izby Skarbowej Kieleckiej z dnia 7 listopada 1930 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie anonimowego doniesienia, L.W.I. Pf. 75/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 127, s. 12. oraz sprawa dochodzenia w kontekście rzekomych nadużyć przez podkomisarza skarbowego w Urzędzie Skarbowym Akcyz i Monopolów Państwowych w Opatowie. Izba Skarbowa Kielecka, której podlegał ten urząd, poleciła przeprowadzić śledztwo, które wykazało, iż złożony donos nie anonimowy był fałszywy. Fałszywego sygnalistę pociągnięto do odpowiedzialności sądowej. Obie te sprawy łączyło to, iż przed podjęciem jakiegokolwiek decyzji, zgodnie z ówczesnie obowiązującym przepisami prawa, wdrożono wcześniej śledztwo. Pismo Izby Skarbowej w Kielcach z dnia 11 czerwca 1935 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie doniesienia na podkomisarza skarbowego, N.I.RD/1/138/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141, s. 29.

zaczęto ograniczać taką możliwość rzecznikom. Pozostawiano ją jedynie obwinionym. W stanowczym tonie pisał o tym w swoich wytycznych główny rzecznik dyscyplinarny, żądając by raz wniesionego odwołania rzecznicy nie mogli wycofać, nawet na wyraźne polecenie władz przy których działają komisje dyscyplinarne<sup>727</sup>.

Jednak debata prowadzona na ten temat w przestrzeni publicznej oraz podnoszone racje doprowadziły do odmiennego uregulowania tej kwestii w rozporządzeniu z 1932 roku. Zapisano w nim wyraźnie: „Rzecznik dyscyplinarny i oskarżony mogą cofnąć odwołanie do chwili rozpoczęcia rozprawy w komisji odwoławczej”<sup>728</sup>.

Komisja odwoławcza mogła wydać postanowienie o odrzuceniu odwołania, jeżeli zostało wniesione po terminie lub przez osobę nieuprawnioną (§ 22 ust. 1 lit. a i ust. 2 *in principio*) albo o uzupełnienie dochodzenia, gdy w jej ocenie zachodziła taka potrzeba (§ 22 ust.1 lit. b i ust. 2 *in fine*). We wszystkich innych przypadkach komisja odwoławcza przeprowadzała rozprawę odwoławczą według identycznych zasad jak rozprawa w pierwszej instancji (§ 22 ust. 3). Orzeczenie komisji odwoławczej było ostateczne<sup>729</sup>. W większości przypadków, jeżeli nagle nie pojawiły się żadne nowe okoliczności, a dowody przeprowadzonego postępowania w I instancji były rzetelnie przedstawione i zbadane, Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu podtrzymywała zazwyczaj już wcześniej orzeczoną sankcję.

---

<sup>727</sup> Tamże, „Jeden z Pp. Rzeczników skierował do mnie pismo, w którym donosi, iż na polecenie swej władzy przełożonej wycofuje wniesione odwołanie. Opierając się na judykaturze sądowej, należy w podobnych wypadkach stosować następującą praktykę: Tylko obwinionemu przysługuje prawo wycofania wniesionego odwołania, rzecznikowi dyscyplinarnemu nie. Jeśli zajdzie podobny fakt do przytoczonego we wstępie, wówczas sprawa musi być załatwiona w drodze korespondencyjnej między rzecznikami, odwołującym się i apelacyjnym. Jakkolwiek odwołanie nie może już być cofnięte i rozprawa odbyć się musi, to jednak jest obowiązkiem rzecznika apelacyjnego pójść po linii życzeń mocodawcy rzecznika odwołującego się i nie popierać odwołania względnie zrzec się oskarżenia, jeżeli rzecznik odwoływał się przeciw orzeczeniu uwalniającemu od winy i kar. Inne ustosunkowanie się rzecznika apelacyjnego do prośby rzecznika odwołującego się byłoby sprzeczne z dobrem służby i wymogami dyscypliny służbowej.”

<sup>728</sup> §21 Rozporządzenia z 1932 r.

<sup>729</sup> Można wskazać, że miały też miejsce sprawy medialne związane z przestępstwami urzędników skarbowych. Np. Artykuł w „Kurierze Poznańskim” z 1935 r., gdzie opisano aresztowanie dwóch urzędników Urzędu Skarbowego w Bydgoszczy za liczne nadużycia egzekucyjny. Kurjer Poznański z dnia 20 lipca 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 377, s. 7.



Przesłanką umorzenia postępowania dyscyplinarnego była, bez względu na jego stadium, śmierć obwinionego, przy czym mogło ono być nadal prowadzone na żądanie małżonka, krewnego wstępnego lub zstępnego albo rodzeństwa zmarłego (§ 23 ust. 1). Do skutku takiego nie prowadziło jednak rozwiązanie stosunku służbowego z obwinionym (§ 23 ust. 2). Prawomocne orzeczenie o karze podlegało wykonaniu przez właściwe dla obwinionego władze służbowe. Odpis orzeczenia dołączany był do akt osobowych skazanego, a sama kara co do zasady ulegała zatarciu po dziesięciu latach (§ 24 ust. 2 i 3). Postępowanie dyscyplinarne wznowiano w razie pojawienia się nowych okoliczności sprawy na wniosek skazanego – w razie jego śmierci – małżonka, krewnego wstępnego lub zstępnego lub rodzeństwa. Wniosek o wznowienie obwiniony mógł wnieść nie później niż 30 dni od dnia powzięcia wiedzy o zaistnieniu przyczyny uzasadniającej wznowienie postępowania. Identyczny termin dotyczył jego uprawnionych krewnych (§ 24 ust. 4). Wniosek (prośbę) o wznowienie na niekorzyść obwinionego wnosił rzecznik dyscyplinarny jeżeli – jego zdaniem – do umorzenia postępowania lub wydania orzeczenia doszło wskutek przestępstwa (§ 24 ust. 2).

Podsumowując powyższe wywody, należy uznać, że postępowanie dyscyplinarne w analizowanym podokresie nie zmieniło się w sposób zasadniczy. Rozpatrywanych spraw, co oczywiste, na skutek upływu wielu lat było więcej, jednakże właściwe organy i komisje dyscyplinarne, co można było zauważyć, starały się rzetelnie oraz w miarę sprawnie rozwiązywać wszystkie spory. Dobrze, że instytucje nadzorcze zwracały uwagę nawet na najmniejsze przewinienia i badały każdy donos, było to też straszakiem dla osób, które planowały dokonać jakiegoś nadużycia. Rola rzecznika dyscyplinarnego w analizowanym podokresie znacznie wzrosła.

W tym okresie należy też wskazać na dwie zasadnicze, najistotniejsze zmiany. Po pierwsze zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, bardziej akcentowano, aby postępowanie było wdrażane na prośbę bezpośredniego przełożonego urzędnika lub przełożonego wyższego szczebla, który powziął wiedzę o naruszeniu obowiązków służbowych przez podwładnego, a po drugie dobrym rozwiązaniem było też wprowadzenie obowiązku wdrożenia śledztwa, w celu zbadania zawiadomienia o ewentualnych nadużyciach, jeszcze przed wdrożeniem oficjalnego postępowania dyscyplinarnego. Składy komisji dyscyplinarnych, ich uczestnicy i wydawane orzeczenia nie uległy zmianom. Komisje przywiązywały jednak, na skutek wielu upomnień

Rzecznika Dyscyplinarnego Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów, większą wagę do uzasadnień w orzeczeniach i prawidłowych zawartych w nich podstaw prawnych. W przypadku jasnych dowodów, w momencie odwołania bardzo często komisje II instancji ministerialne podtrzymywały decyzje organów I instancji.

### 3.6. Amnestia i ulaskawienie

W analizowanym podokresie wiele kontrowersji pojawiło się wokół wskazanych w tytule pojęć. A wszystko za sprawą ogłoszonego w czerwcu 1928 roku aktu amnestii. Dziesięciolecie istnienia państwowości polskiej zostało uczczone ustawą, którą darowano lub pomniejszono kary oraz puszczano w niepamięć i przebaczano przestępstwa popełnione w przeszłości<sup>730</sup>. Co prawda wyraźnie zaznaczono, wymieniając jakich rodzajów przestępstw akt nie obejmuje, iż *„Amnestja nie dotyczy również kar dyscyplinarnych za przewinienia służbowe z wyjątkiem kary nagany ..”*, jednak urzędy zalała fala żądań przywrócenia do służby, wraz z przywilejami należnymi funkcjonariuszom publicznym<sup>731</sup>.

Minister Skarbu uznał za konieczne ustosunkować się do wspomnianych żądań w okólniku, w którym wyjaśnił, iż w przypadku darowania kary, czy to w drodze aktu łaski Prezydenta Rzeczypospolitej, czy to amnestii, wydalenie urzędnika ze służby na podstawie wyroku sądu pozostaje w mocy, wraz ze skutkami skazania. Ulaskawienie bowiem może mieć skutki jedynie na przyszłość *„w tym znaczeniu, iż przywraca skazanemu jedynie utraconą w związku z wyrokiem zdolność prawną...”*, natomiast nie niweczy samego orzeczenia. Urzędnik więc mógł się ubiegać o ponowne przyjęcie go do służby, ale jego zwolnienie pozostawało w mocy.

Również w przypadku zawieszenia w służbie z ograniczeniem poborów i skazania na karę dyscyplinarną nagany urzędnik, zdaniem szefa resortu skarbu, tracił prawo do zwrotu wstrzymanej części uposażenia, nawet jeśli kara została nałożona przed dniem wejścia w życie amnestii. Choć ustawa obejmowała karę nagany, to jednocześnie wyłączała spod swojego

---

<sup>730</sup> Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 roku *o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie*, Dz. U. nr 70, poz. 641, art. 3.

<sup>731</sup> Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 marca 1929 r. nr L.D.I. 1230/1/29. Interpretacja art. 71 ustawy o państwowej służbie cywilnej i art. 61 ustawy o postępowaniu dyscyplinarnem.

wpływu kary dodatkowe i ustawowe skutki skazania, polegające na utracie należności o charakterze prawno – publicznym. Nie było więc, w mniemaniu ministra, podstaw do zwrotu zatrzymanej części uposażenia służbowego<sup>732</sup>.

### **3.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej**

Po przewrocie majowym niewątpliwie prowadzono dużo więcej postępowań dyscyplinarnych. Status urzędnika administracji publicznej nabrał jeszcze większego znaczenia. Wobec tego od osób piastujących takie stanowiska, tym bardziej w służbach skarbowych, wymagano rzetelnego podejścia do obowiązków, przestrzegania prawa, regulaminów oraz transparentności. To spowodowało, że nawet najmniejsze przekroczenie uprawnień bez żadnego uzasadnienia powinno być przez właściwe organy zbadane. W momencie wykrycia pewnych nieprawidłowości sprawę należało skierować do właściwej komisji dyscyplinarnej.

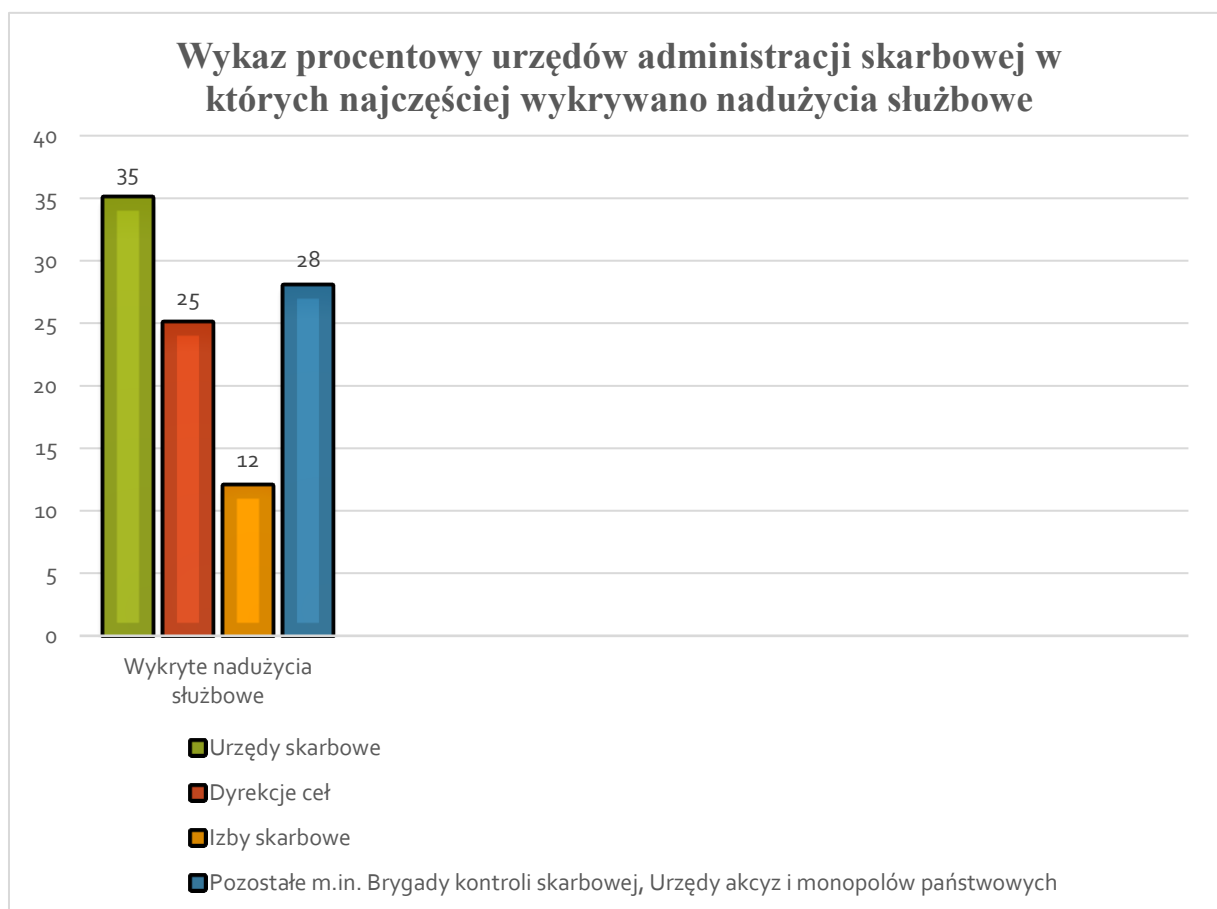
Zauważalną tendencją były częste nadużycia urzędników pracujących w urzędach skarbowych i dyrekcjach ceł. Miejsca te, zapewne z uwagi na swoją specyfikę i zadania, stwarzały wiele możliwości ewentualnych nadużyć, często w celu uzyskania różnych korzyści majątkowych. Co ciekawe, w większym stopniu na przewinienia takie głównie decydowali się urzędnicy niżsi stopniem.

Na podstawie przeprowadzonej kwerendy w badanych latach można zaprezentować następujące dane statystyczne i podziały.

---

<sup>732</sup> Tamże.

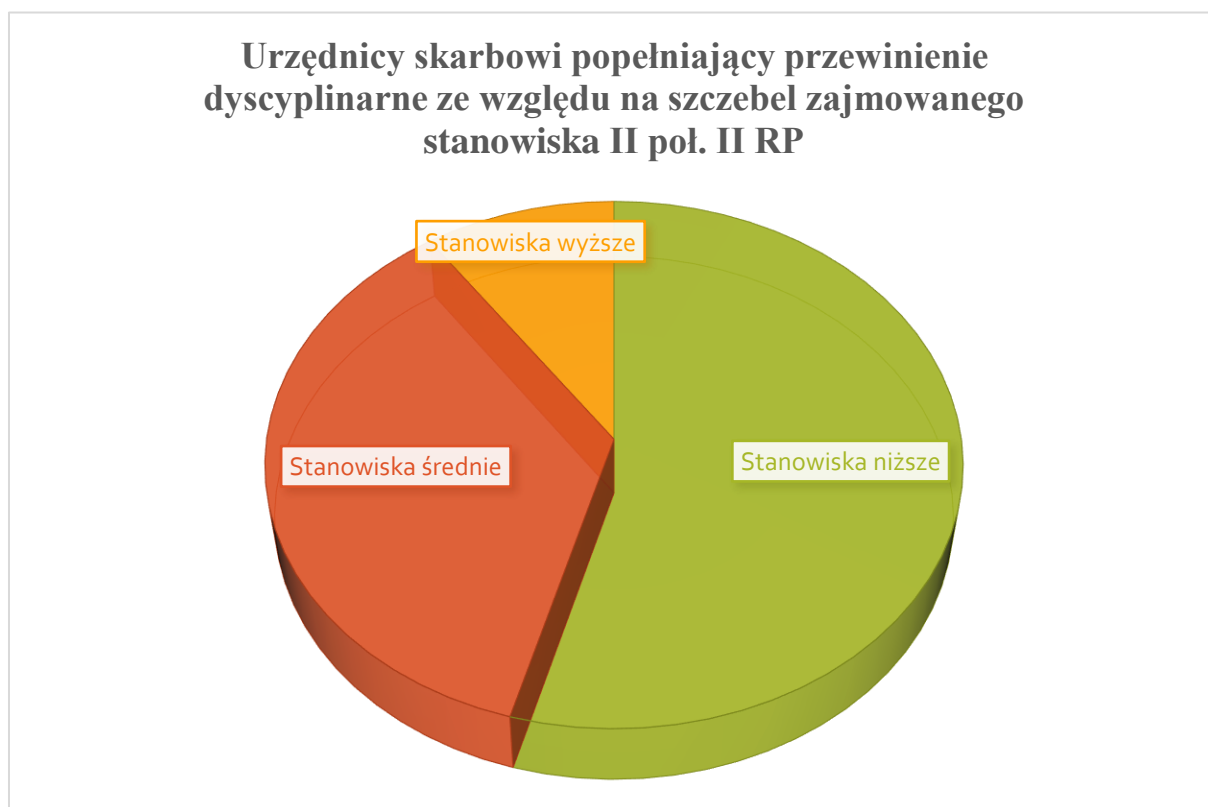
Wykres 5. Urzędy administracji skarbowej, w których najczęściej wykrywano nadużycia służbowe.  
 Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.



Najczęściej wdrażano postępowania dyscyplinarne przeciwko urzędnikom pracującym w urzędach skarbowych i dyrekcjach ceł. Jednostki te były rozsiane po całej Polsce. Funkcjonariuszom, którzy odbywali służbę w tych miejscach często zarzucano naliczanie za dużych opłat różnego typu, przyjmowanie wpłat i niewpisywanie ich do ksiąg rachunkowych, jak również przyjmowanie korzyści majątkowych nie tylko w postaci pieniężnej. W izbach skarbowych oraz innych instytucjach administracji skarbowej prowadzonych spraw było stosunkowo mniej. Można przypuszczać, że urzędnicy pracujący w urzędach niższego szczebla mieli więcej okazji do ewentualnego wykorzystania przy wykonywaniu swoich czynności służbowych, a też jako urzędnicy instytucji podległych zarabiali mniej, więc niektórzy m.in. chcąc szybciej się wzbogacić, nadużywali swojego stanowiska.

W nawiązaniu do powyższych wniosków i badanego okresu, warto również przedstawić podział szczebla stanowisk, na których się znajdowali urzędnicy w momencie dokonywania przekroczenia uprawnień.

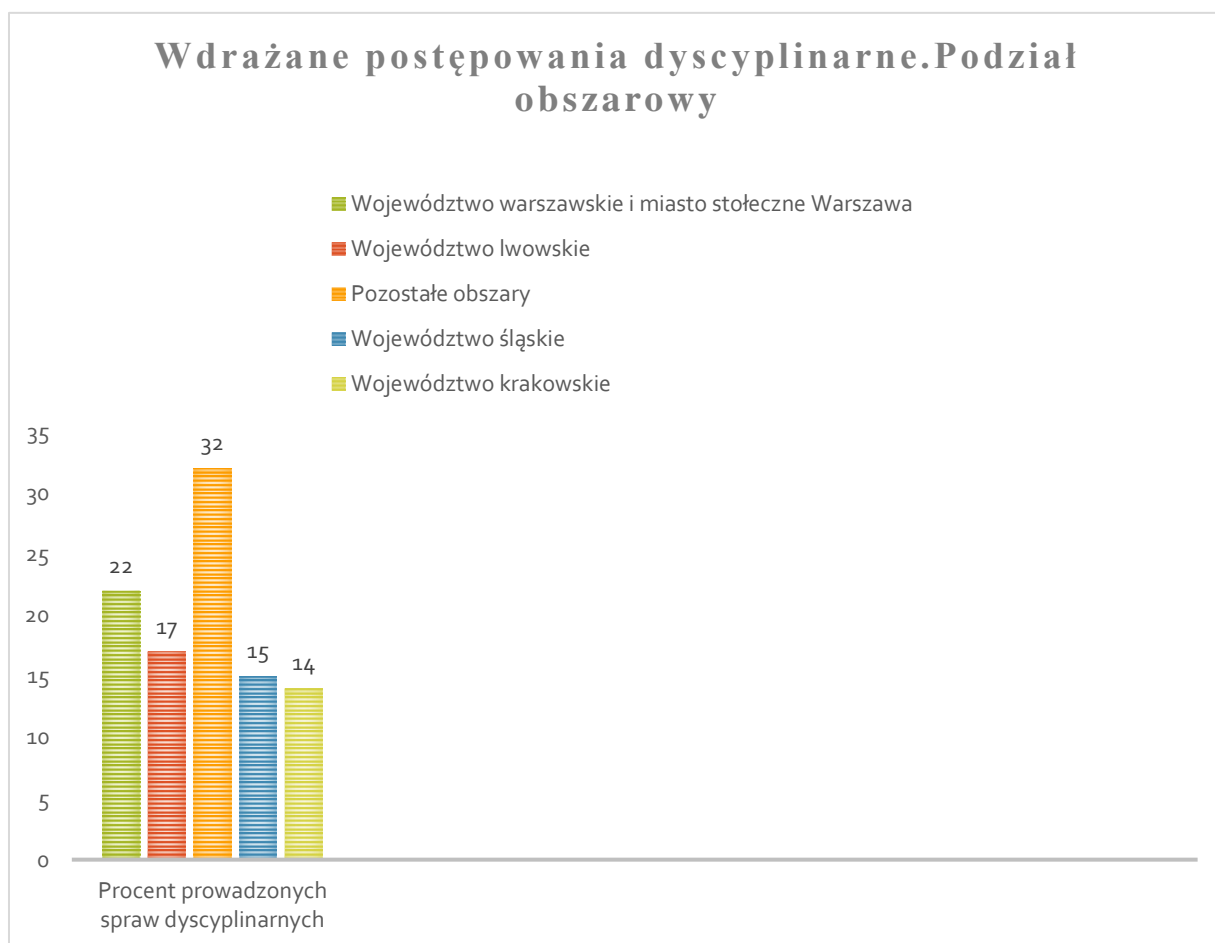
Wykres 6. Urzędnicy skarbowi popełniający przewinienie dyscyplinarne ze względu na szczebel zajmowanego stanowiska. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.



Nie wypisując szczegółowo nazw stanowisk, co zostało przedstawione we wcześniejszym podrozdziale statystycznym, w porównaniu do poprzednio badanego okresu zapewne na skutek zwiększenia się ogólnej liczby prowadzonych postępowań i liczebności osób pracujących w administracji publicznej, w tym skarbowej, zwiększył się procent wdrożonych spraw służbowych przeciwko urzędnikom piastującym stanowiska średniego szczebla, a nieznacznie zmniejszyła się liczba postępowań tych osób, które zajmowały najniższe stopnie w administracji. Jak wynika z analizowanych dokumentów, również procent prowadzonych spraw przeciwko osobom na stanowiskach kierowniczych pozostał na bardzo podobnym poziomie.

W analizowanym podokresie można zauważyć także zmianę udziału procentowego wdrożonych spraw ze względu na podział obszarowy.

Wykres 7. Najczęściej wdrażane postępowania dyscyplinarne. Podział obszarowy. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.



Na podstawie zebranego materiału można stwierdzić, iż ówczesnie największy odsetek prowadzonych postępowań dyscyplinarnych urzędników skarbowych występował na terenie województwa warszawskiego i miasta stołecznego Warszawy. Wynikało to głównie z tego, że był to obszar, gdzie znajdowała się bardzo duża liczba urzędów, a w samej Warszawie usytuowana była Izba Skarbowa Grodzka, jedna z największych ówczesnych izb, której podlegało wiele mniejszych jednostek. Zmniejszył się za to procent postępowań na terenie województwa lwowskiego, a znacznie wzrosła liczba prowadzonych spraw na Śląsku i w województwie krakowskim. Jak można sądzić, tak jak w przypadku województwa warszawskiego, były to dosyć duże tereny ze znaczną ilością mniejszych urzędów, ale też działających tam i mających ogromny zasięg izb skarbowych. Oczywiście należy pamiętać, że w innych rejonach Rzeczypospolitej również prowadzono wiele postępowań

dyscyplinarnych, jednakże z przeniezowanych źródeł oraz dokumentacji z poszczególnych izb przedstawiona statystyka najbardziej odzwierciedla udział procentowy wskazanych regionów.

Podsumowując, w porównaniu do lat poprzednich zwiększyła się liczba wdrożonych postępowań dyscyplinarnych. Głównie przewinienia popełniali urzędnicy niższego i średniego szczebla. Poszczególne instytucje przywiązywały coraz większą wagę do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Skutkowało to tym, iż każde zawiadomienie, co już wskazano, było szczegółowo sprawdzane. Pomimo tego wszystkiego wstępne badania spraw i samą procedurę dyscyplinarną przeprowadzano dosyć sprawnie.

### **3.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych**

Po przewrocie majowym zauważalna stała się większa profesjonalizacja prowadzenia postępowań dyscyplinarnych. Podstawową ustawę o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. (PSCU)<sup>733</sup> doprecyzowano szeregiem rozporządzeń oraz innymi aktami prawnymi, a także regulacjami wewnętrznymi organów czy Ministerstwa Skarbu. Zapanowano w większym stopniu nad chaosem w komisjach dyscyplinarnych, często sparaliżowanych z powodu braku możliwości zebrania właściwego składu. Z biegiem czasu postępowania prowadzone były transparentnie i bez zbędnej zwłoki. Ministerstwo Skarbu, jako organ nadzorujący, zapewniło sobie regularny wgląd w każdy etap postępowania – od zawieszenia lub wykrycia naruszenia obowiązków pracowniczych urzędnika, po wydanie orzeczenia przez organ II instancji i zasądzenia kosztów postępowania.

Było to możliwe dzięki regularnemu raportowaniu o stanie spraw przez izby skarbowe i dyrekcje ceł, sprawujących pieczę nad postępowaniami w I instancji. Obowiązek taki miała również Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż konieczność sprawozdawania zmuszała urzędników wszystkich szczebli do regularnej pracy<sup>734</sup>. Kluczowym dla usprawnienia działań była także

---

<sup>733</sup> Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

<sup>734</sup> Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu również cyklicznie była zobowiązana do przesyłania do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu odpisów wydanych orzeczeń. Dla przykładu, Pismo Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 9 stycznia 1934 r., zawierające odpis wydanego orzeczenia, Nr. B.P. 113/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 371, s.1.

wpracowana na przestrzeni lat praktyka i niepowielanie błędów obecnych zaraz po uchwaleniu aktów w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej. Stało się to również możliwe dzięki doświadczeniu urzędników oraz wzrostowi świadomości społecznej.

Józef Mioun, asystent rachunkowy II Urzędu Skarbowego w Grodnie, został ukarany dyscyplinarnie za niedopełnienie obowiązków służbowych z art. 25 PSCU. W czasie prywatnym, po ujrzeniu bójki i zainteresowaniu się sprawą, a później próbą rozwiązania sporu pomiędzy mężczyznami, sam wdał się w bijatykę. Jego służbowy rewolwer wystrzelił raniąc przy tym jednego z mężczyzn w twarz oraz rękę. Co więcej, huk spowodował zakłócenie porządku publicznego. Zarówno Komisja Dyscyplinarna Izby Skarbowej w Wilnie<sup>735</sup>, jak i Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu<sup>736</sup>, zakwalifikowały to zdarzenie jako wykroczenie służbowe na mocy art. 73 ust. 2 PSCU.

Komisja I instancji wydała orzeczenie nakładające na Józefa Miouna karę porządkową w postaci odmowy urlopu wypoczynkowego. Organ II instancji utrzymał w mocy orzeczenie. Warto wskazać, że w tej sprawie toczył się proces karny przed sądem grodzkim w Grodnie<sup>737</sup>, gdzie Mioun został uniewinniony (oskarżono go o wywołanie zbiegowiska i zranienie). Obwiniony, zdaniem komisji wyrażonym w uzasadnieniu, dopuścił się zarzucanego mu naruszenia obowiązku służbowego polegającego na wmieszaniu się nocną porą w dniu 7 maja 1931 r. do zajścia ulicznego w Grodnie bez uzasadnionej potrzeby i konieczności. W związku z tym znalazł się w takim położeniu, że sam musiał bronić się przed atakiem awanturników. Doszło wtedy do mimowolnego wystrzału. Przez jego lekkomyślność mogło dojść do poważniejszych następstw niż lekkie obrażenia u jednego z mężczyzn. Biorąc pod uwagę ustalenia sądu grodzkiego komisja II instancji nie dopatrzyła się popełnienia występku służbowego, a jedynie wykroczenia służbowego, wobec czego wymierzyła wyżej wskazaną karę porządkową w jak największym stopniu odpowiadającą przewinieniu.

---

<sup>735</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 27 stycznia 1933 r., I/2/KD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 137.

<sup>736</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 10 maja 1933 r., L.B.P.48/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 140.

<sup>737</sup> Wyrok Sądu Grodzkiego w Grodnie, sygn. akt: L.K.G.2950/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 141.



Wojewoda Śląski 18 października 1933 r.<sup>738</sup> poinformował urzędnika będącego w służbie cywilnej Adama Orlika (pomocniczego woźnego Urzędu Skarbowego w Bielsku), o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego. Wskazał, że organ, którym jest wojewoda, dopatrywał się popełnienia przez niego występku służbowego w postaci naruszenia obowiązków urzędniczych z art. 21 oraz art. 28 ust. 1 PSCU z powodu samowolnego opuszczenia służby. Przeciwko urzędnikowi Orlikowi wdrożone zostało postępowanie (na podstawie § 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r.<sup>739</sup>). Zgodnie z ustawą uposażeniową<sup>740</sup> została mu wstrzymana dalsza wypłata wynagrodzenia (świadczyło to o mocnych dowodach posiadanych przez organ). Został też tymczasowo zawieszony w pełnieniu służby.

Niespełna trzy miesiące później, 10 stycznia 1934 r.<sup>741</sup>, Komisja Dyscyplinarna przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach wydała orzeczenie, a tydzień później uzasadnienie (17 stycznia 1934 r.). Komisja w składzie: radca skarbowy Franciszek Szwakopf (radca celny), jako przewodniczący oraz asesor Stanisław Piotrowski i st. woźny W. Ryba, jako członkowie, stanowiący łącznie komplet orzekający, przy udziale rzecznika dyscyplinarnego Wiesława Huberta, przeprowadziła rozprawę ustną w obecności obwinionego. Uznano go winnym za czyny takie jak samowolne opuszczenie służby 31 lipca 1933 r., przyjęcie stanowiska bagażowego na dworcu osobowym w Katowicach oraz niewykonanie polecenia kierownika Urzędu Skarbowego na miasto Bielsko z 28 sierpnia 1933 r. Jak stwierdzili członkowie komisji, czyny te stanowiły obrazę art. 95, 97 i 98 oraz art. 29 w związku z art. 102 PSCU. Przewinienia zakwalifikowano jako występki służbowy (art. 69 PSCU) z uwagi na obrazę interesu publicznego i narażenie dobra publicznego na szkodę.

Wobec powyższego, ostatecznie wydano Adama Orlika ze służby (kara dyscyplinarna z art. 77 pkt. 5 PSCU). W uzasadnieniu wskazano, że obwiniony przyznał się do zarzuczanych

---

<sup>738</sup> Pismo Wojewody Śląskiego z dnia 18 października 1933 r., Nr.III-0.26, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 37.

<sup>739</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

<sup>740</sup> Ustawa z dnia 9 października 1923 r. *o uposażeniu funkcjonariuszów państwowych i wojska*, Dz. U. z 1923 r., Nr 116, poz. 924.

<sup>741</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach z dnia 17 stycznia 1933 r., Nr.III-0.26/a, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 150.

mu czynów tj. do winy, a przedstawione w tej sprawie dowody nie pozostawiały żadnych wątpliwości<sup>742</sup>. Przewodniczący Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach przekazał Biuru Personalnemu Ministerstwa Skarbu<sup>743</sup>, działając na podstawie zarządzenia Ministra Skarbu z dnia 2 marca 1933 r.<sup>744</sup>, informację o sprawie dyscyplinarnej woźnego Orlika. Nie złożył on odwołania od orzeczenia komisji wobec czego stało się ono prawomocne.

Rzecznik Dyscyplinarzy Izby Skarbowej w Nowogródku złożył 14 grudnia 1933 r. odwołanie od orzeczenia komisji ww. Izby z 30 listopada 1933 r.<sup>745</sup> do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie<sup>746</sup>. Komisja Nowogródzka w I instancji wydała decyzję o winie Borysa Martysiewicza i nałożyła na niego karę w myśl art. 85 pkt. 2 PSCU. W tej sprawie, zgodnie z wytycznymi, informację Biuru Personalnemu Ministerstwa Skarbu już dzień później przekazała Izba Skarbowa w Nowogródku<sup>747</sup>.

---

<sup>742</sup> W sprawach o większym stopniu skomplikowania orzeczenie było często wydawane tydzień bądź dwa po przeprowadzeniu rozprawy, wyznaczano wtedy kolejny termin rozprawy. W przypadku wydania orzeczenia dyscyplinarnego w dniu posiedzenia, niekiedy dłużej czekano na sporządzenie przez komisję samego uzasadnienia. W takich okolicznościach termin na wniesienie odwołania biegł od dnia doręczenia orzeczenia lub odebrania go wraz z uzasadnieniem.

<sup>743</sup> Pismo Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach z dnia 17 stycznia 1934 r. do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, Nr.III-0.26/a, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200. s. 119.

<sup>744</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 2 marca 1933 r., L.BP.1653/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200. s. 119.

<sup>745</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku z dnia 30 listopada 1933 r., sygn. akt: L. Rep. 2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 115. Warty odnotowania pozostaje fakt, iż przedmiotowe orzeczenie tej komisji w listopadzie 1933 r. miało dopiero drugi numer.

<sup>746</sup> Odwołanie Rzecznika Dyscyplinarnego do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 14 grudnia 1933 r., L.W.I/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 127.

<sup>747</sup> Pismo Izby Skarbowej w Nowogródku z dnia 15 grudnia 1933 r., do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu w sprawie odwołania Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Nowogródku złożonego od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie, L.WI-27734/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 128.

Rzecznik wniósł o uchylenie wyroku w części dotyczącej wymiaru kary (powyżej wskazanego przepisu) cyt. „*zmniejszenie uposażenia w stanie nieczynnym o 25% na przeciąg 4 miesięcy*”. W punkcie drugim odwołania wskazał, że wnioskuje o nałożenie na Borysa Martysiewicza (kontroler w stanie nieczynnym w Urzędzie Skarbowym w Kole) kary przewidzianej w tym samym artykule, ale wskazanej w punkcie 3 (sankcja najcięższa, powodująca utratę wszelkich praw wynikających z pozostawania w stanie nieczynnym). 11 stycznia 1932 r. w Nowogródku Martysiewicz spowodował trwałe kalectwo strażaka Dawida Zyskinda (nieumyślnie). Działał on w stanie upojenia alkoholowego i wywołał sprzeczkę ze strażą ogniową, która walczyła wtedy z pożarem domu jednorodzinne. Użył rewolweru, czego następstwem było złamanie części żuchwy oraz „zakażenie krwi” poszkodowanego, które doprowadziło do stałego „zakłócenia czynności” lewej nogi, przez co była ona od tego momentu niesprawna. Za ten występki komisja dyscyplinarna, jak zauważono, wymierzyła karę zmniejszenia uposażenia w stanie nieczynnym o 25% na okres czterech miesięcy. Komisja odwoławcza ostatecznie przychyliła się do argumentów wskazanych w odwołaniu złożonym przez rzecznika dyscyplinarnego i zmieniła podstawę kary na art. 85 pkt. 3 PSCU, tym samym zaostrzając jej wymiar.

Przed postępowaniem dyscyplinarnym toczyło się również przeciwko obwinionemu postępowanie sądowe. Zgodnie z wyrokiem Sądu Okręgowego w Nowogródku z 11 stycznia 1933 r., podtrzymanym przez Sąd Apelacyjny w Wilnie 7 października 1933 r.<sup>748</sup>, urzędnik ten został uznany winnym tego, że nieumyślnie spowodował trwałe kalectwo Dawida Zyskinda przez oddane strzału. Zgodnie z Kodeksem karnym z 1903 r.<sup>749</sup>, na podstawie art. 2 i 235 § 2 oraz art. 474 cz. 1 ust. 1 skazany został na sześć miesięcy aresztu.

Warto w tym przypadku wskazać, że postępowanie dyscyplinarne przed właściwym organem, jakim w tej sytuacji była izba skarbowa, zostało wszczęte dopiero po uzyskaniu ostatecznego wyroku sądu powszechnego (sprawa karna). Z uwagi na kryminalny charakter czynu oraz jego skutki, nie zdecydowano się na przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego obok rozprawy karnej (tak jak to miało miejsce w przypadku kilku innych

---

<sup>748</sup> W aktach postępowania dyscyplinarnego urzędnika Borysa Martysiewicza nie wskazano sygnatury sprawy karnej ani odpisu wyroku. Znajdują się tam jedynie daty wydania wyroków kolejno przez sąd okręgowy oraz sąd apelacyjny.

<sup>749</sup> *Kodeks karny z 1903 r. (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej w dniu 1 maja 1921 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1922, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego.

postępowań dyscyplinarnych), ale dopiero po prawomocnym wyroku ostatniej instancji tj. sądu apelacyjnego.

Co do zasady, jak już wspomniano, postępowanie dyscyplinarne prowadzone było obok innych postępowań, a nie zamiast nich. Martysiewicz osądzony został na podstawie art. 85 PSCU, dotyczącego urzędników w stanie nieczynnym. Przepis ten można określić jako tożsamy z art. 77 PSCU, skierowany był on jednak do innej grupy urzędników służby cywilnej. Obejmował swoim zakresem występki służbowe, czyli przewinienia wyższej wagi. Na jego podstawie można było orzec kary nagany i stałego lub czasowego zmniejszenia uposażenia w stanie nieczynnym (lecz nie więcej niż 25%). Trzecią, najsurowszą karą wskazaną w tej normie, było rozstrzygnięcie o utracie wszelkich praw wynikających z pozostawania w stanie spoczynku (w tym całkowitej utracie uposażenia) z możliwością ustalenia stałej pomocy finansowej rodzinie funkcjonariusza (analogicznie do art. 83 PSCU, który dotyczył urzędników w służbie czynnej).

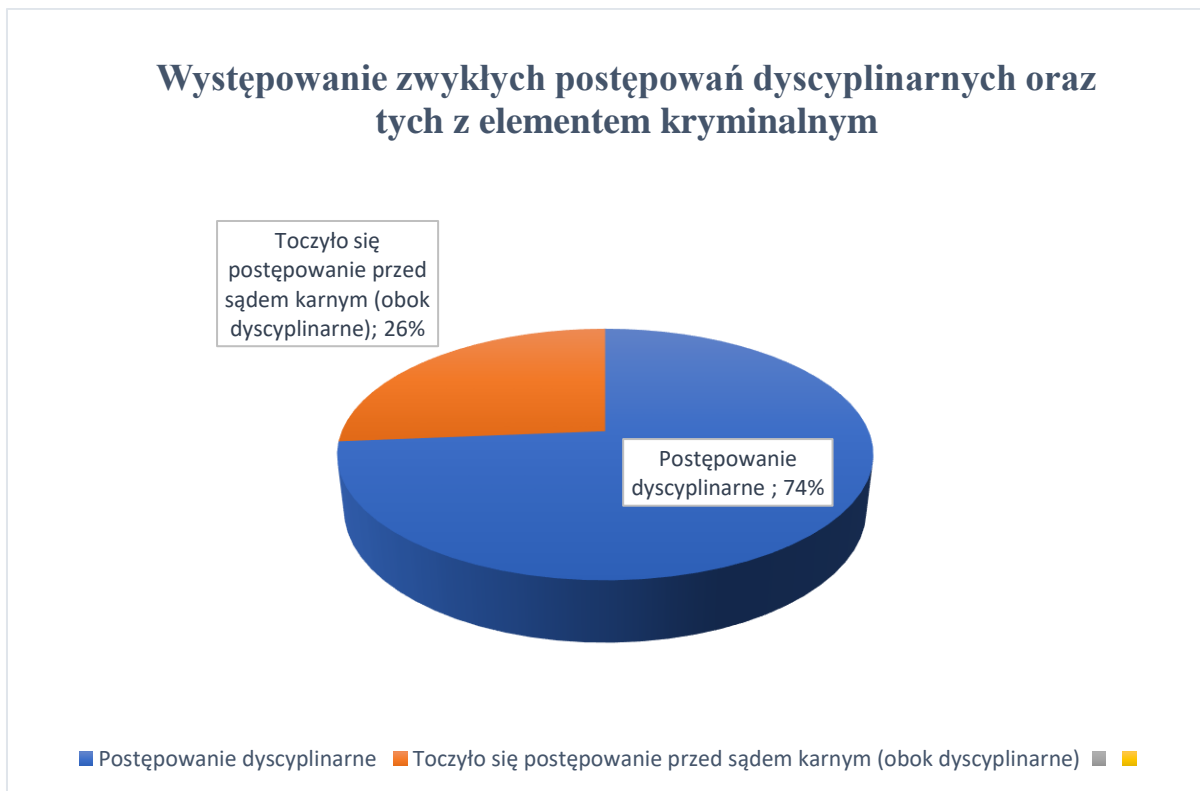
W momencie popełnienia czynów przeciwko obowiązkom służbowym o charakterze kryminalnym, takim jak wdanie się w bójkę czy użycie broni oraz przywłaszczenie znacznej kwoty, wszczynano postępowanie karne przed sądem powszechnym. Kiedy postępowania były skomplikowane i niepewne co do wyroku bądź winy oskarżonego urzędnika, wstrzymywano się z podjęciem orzeczenia dyscyplinarnego do czasu uzyskania prawomocnego orzeczenia<sup>750</sup>. Na podstawie przeprowadzonych badań w 26% przypadkach postępowań<sup>751</sup>, oprócz dyscyplinarnego toczyło się również postępowanie przed sądem karnym. 74% spraw prowadzonych było w trybie zwykłym przed komisją dyscyplinarną bez konieczności udziału sądu powszechnego. Dotyczyły najczęściej niedotrzymania szczególnej staranności w wykonywaniu obowiązków służbowych oraz naruszenia wymogu nieskazitelnosci charakteru (naruszenie podstawowych obowiązków urzędnika z PSCU). W takich przypadkach komisje dyscyplinarne oraz rzecznicy orzekali i formułowali wnioski na podstawie własnej

---

<sup>750</sup> W przypadku umorzenia postępowania karno-sądowego często to samo działo się z postępowaniem dyscyplinarnym. Przykładem jest decyzja Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach z dnia 17 września 1926 r. Z uwagi na umorzenie postępowania sądowego decyzją Sądu Okręgowego w Kielcach z 2 czerwca 1926 r., umorzono również postępowanie przeciwko Stanisławowi Burasowi i uchylono zawieszenie w pełnieniu obowiązków służbowych. Decyzja Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach z dnia 17 września 1926 r., Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082, s. 242.

wykładni przepisów PSCU lub zgodnie z przyjętymi zasadami postępowania w konkretnych przypadkach (choć oczywiście niewiążących).

*Wykres 8. Występowanie zwykłych postępowań dyscyplinarnych oraz tych z elementem kryminalnym. Opracowano na podstawie analizy akt postępowań dyscyplinarnych dostępnych w teczках o sygn. 200 i 201 w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie.*



Orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach 31 sierpnia 1933 r.<sup>752</sup> w składzie trzyosobowym – przewodniczący i dwóch członków, w obecności protokolanta i rzecznika dyscyplinarnego, skazano dwóch urzędników za występki służbowe. Józefa Skorupę, adiunkta celnego z Urzędu Celnego w Bytomiu, obwinionego o występki służbowy z art. 21 i 26 ust. 2 w rozumieniu art. 69 PSCU, popełniony przez to, że w czasie służby w nocy z 31 marca na 1 kwietnia 1933 r. przy rewizji podróżnych na dworcu głównym w Bytomiu przywłaszczył sobie 15 cygar (wspólnie z drugim urzędnikiem z tej samej zmiany) przywiezionych z Niemiec przez pasażera Hilarego Sandsteina jako darowizna na

<sup>752</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach z dnia 31 sierpnia 1933 r., L.K.D. 12/33. Nr.dz.105/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 38.

rzecz biednych rodzin polskich. Razem z Teodorem Szafrankiem odebrali mu 25 sztuk cygar pochodzenia niemieckiego z uwagi na to, że w tamtym czasie obowiązywał zakaz przywozu takich towarów. Piętnaście z nich przywłaszczyli sobie, a w konsekwencji wpisali do deklaracji darowizny jedynie dziesięć sztuk. To samo odnotowali w księdze raportowej Urzędu Celnego w Bytomiu, czym ukryli popełnione wspólnie nadużycie i zubożenie Skarbu Państwa. Na tej samej podstawie został skazany Teodor Szafranek. Józefa Skorupę uznano w toku postępowania dyscyplinarnego winnym występku i nałożono na niego karę dyscyplinarną „naganę” przewidzianą w punkcie 1 art. 77 PSCU. Szafranka ukarano „*obniżeniem stopnia służbowego o jeden, z zawieszeniem możliwości awansu na przeciąg jednego roku*”, wskazanego w punkcie 3 art. 77 tejże ustawy.

Od tego orzeczenia odwołanie do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie złożył Rzecznik Dyscyplinarny Dyrekcji Ceł w Mysłowicach w dniu 7 września 1933 r.<sup>753</sup>. Jako podstawę wskazał niski wymiar kary oskarżonych Skorupy i Szafranka. Zasugerował, że są one nieproporcjonalne do popełnionych przez nich występków służbowych, albowiem występki te, jako pochodzące z chęci zysku i noszące znamiona przywłaszczenia, a co za tym idzie należące do najcięższych, winny pociągnąć za sobą kary najsurowsze. Rzecznik wniósł więc o przeprowadzenie rozprawy dyscyplinarnej (na podstawie § 22 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r.)<sup>754</sup> przed odwoławczą komisją dyscyplinarną, a także o uchylenie orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach, w części dotyczącej zasądzonej kary. Ostatecznie przychylnono się do wniosku rzecznika i po przeprowadzeniu postępowania w II instancji obwinieni zostali ukarani na podstawie art. 77 pkt. 3 PSCU wraz ze zmniejszeniem wynagrodzenia o połowę<sup>755</sup>. Kara uległa więc zaostrzeniu.

Kolejny przypadek związany był z Komisją Dyscyplinarną przy Izbie Skarbowej w Łucku. Aleksander Klejnadl był sekretarzem w X stopniu służbowym w Urzędzie

---

<sup>753</sup> Odwołanie Rzecznika Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 7 września 1933 r., L.Rz.D.20/2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 41.

<sup>754</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o *komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

<sup>755</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 16 grudnia 1933 r., L.D.73/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 43.

Skarbowym w Sarnach. Naruszył obowiązki wynikające z art. 21 i 26 pkt. 2 PSCU. Podczas pełnienia służby w XII Urzędzie Skarbowym w Warszawie w grudniu 1932 r. i styczniu 1933 r. przywłaszczył sobie 1027,70 zł stanowiące własność Skarbu Państwa, wpłacone przez podatników za świadectwa przemysłowe wydane na rok 1933 r. Była to kwota równa trzem świadectwom. Pierwszy z nich dotyczył Icka Londona, współwłaściciela firmy „Bracia London”. Kleinadl przywłaszczył kwotę za świadectwo przemysłowe II kategorii handlowej 720,00 zł i za kartę rejestracyjną (opłata manipulacyjna) 18,00 zł. Drugim przypadkiem było zgłoszenie Nuchima Hoze, prowadzącego sklep z wata, który zapłacił 29 grudnia 1932 r. 144,00 zł na świadectwo przemysłowe III kategorii. Ostatnią udowodnioną Kleinadlowi sprawą o przywłaszczenie było świadectwo przemysłowe Gecela Hofmana, współwłaściciela firmy „Snieg i Hofman”, wydane dnia 19 stycznia 1933 r. w kwocie 145,70 zł za III kategorię handlową. Wszystkie trzy przedsiębiorstwa zlokalizowane były w Warszawie na Nowolipiu.

Aleksander Klejnadl wydał ww. przedsiębiorcom podpisane przez siebie i opatrzone pieczęcią urzędową odcinki deklaracji przewidzianych w art. 34 ustawy o państwowym podatku przemysłowym<sup>756</sup>. Obwiniony nie stawił się na rozprawie i nie przedstawił w terminie późniejszym usprawiedliwienia nieobecności. Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Łucku dnia 8 września 1933 r.<sup>757</sup> orzekła więc, na podstawie przeprowadzonych dochodzeń wstępnych i rozprawy ustnej, że Aleksander Klejnadl jest winny obrazy art. 21 i 26 pkt. 2 PSCU poprzez popełnienie ww. czynów oraz wymierzyła mu karę dyscyplinarną na podstawie art. 77 pkt. 5 PSCU czyli wydalenie ze służby. Czyniło to zadość wnioskowi przedłożonemu przez rzecznika dyscyplinarnego, który chciał wymierzenia kary możliwie najsurowszej.

Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie była zobowiązana przesyłać do Biura Personalnego<sup>758</sup> resortu informacje dotyczące czynności podjętych w związku ze składanymi przed nią odwołaniami. Obowiązku tego dopełniła,

---

<sup>756</sup> Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym, Dz. U. z 1925 r., Nr 79, poz. 550.

<sup>757</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 8 września 1933 r., L.D/22/KD/33/, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 12.

<sup>758</sup> Warto zaznaczyć, że komórka personalna w Ministerstwie Skarbu była jedną z najważniejszych, jak nie najważniejszą w całym resorcie. Urzędnicy bezwzględnie musieli przestrzegać jej wytycznych. Każde nawet najmniejsze spóźnienie musiało być tam zgłaszane. Tłumaczenie urzędników, podpisywanie list obecności i inne usprawiedliwienia można znaleźć w Dokumentacji spraw selekcji personelu, przeniesień, zwolnień itp., Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 137, s. 3 in.

przekazując do komórki personalnej ministerstwa wiadomość o podjętej uchwale<sup>759</sup>, w sprawie orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 8 września 1933 r. W treści uchwały wskazano, że Klejnadłowi przysługiwało odwołanie do II instancji i winien on złożyć je w ciągu 8 dni na ręce przewodniczącego tej komisji. Urzędnik zrobił to jednak niezgodnie z przepisami i przesłał je do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu w Warszawie. Wskazanej komisji odwoławczej nie pozostało nic innego jak odrzucić pismo na podstawie § 22 rozporządzenia i wydać postanowienie o spóźnieniu odwołania<sup>760</sup>.

Odwołanie złożone w terminie, ale do niewłaściwego organu uznawano za równie bezskuteczne, wobec czego nie mogło być uznane, a urzędnik stracił możliwość dwukrotnej oceny swojej sprawy. Klejnadł nie wnosił również o przywrócenie terminu. Tym samym orzeczenie stało się prawomocne i podlegało wykonaniu. Wskazany wyżej akt prawny przewidywał możliwość przywrócenia terminu do wniesienia odwołania lub zażalenia (§ 28), jednak wymagało to udowodnienia, iż uchybienie było całkowicie niezależne od woli i winy urzędnika. Prośbę taką, zgodnie z literalną treścią przepisu, należało złożyć do właściwej władzy tj. organu drugiej instancji. W tym przypadku wynikało to jedynie z niedopatrzenia urzędnika i nieznajomości prawa, wobec czego każda z takich prośb, biorąc pod uwagę praktykę, zostałyby przez organ rozpatrzona negatywnie.

Następna sprawa dotyczyła tej samej instytucji. Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Łucku w orzeczeniu z dnia 12 października 1933 r.<sup>761</sup> uznała urzędnika Stanisława Krasuskiego winnym obrazy art. 21 i 26 PCSU. Zgodnie z treścią uzasadnienia, czyny jakich dopuścił się podczas piastowania funkcji kierownika Państwowego Magazynu Wyrobów Tytoniowych w Równem w terminie od dnia 15 maja 1932 r. do 5 kwietnia 1933 r., to uzyskanie sumy 266,92 zł z tytułu sprzedaży znaczków na szkolnictwo polskie poza granicami państwa dla powodzian na Wileńszczyźnie. Zgromadzone fundusze użył na potrzeby własne.

---

<sup>759</sup> Pismo Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 15 stycznia 1934, Nr.B.P.114/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 13.

<sup>760</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o *komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

<sup>761</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 12 października 1933 r., Nr. 1/2/33/KD., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 15.



Po ujawnieniu tego proceduru i braku wpłaty ww. gotówki, Prezes Dyrekcji Państwowej Monopoli Tytoniowego, w zakresie kwoty przywłaszczonej przez Krasuskiego, działając na podstawie okólników Dyrekcji Państwowego Monopoli Tytoniowego z dnia 8 października 1930 r.<sup>762</sup> i 27 lipca 1931 r.<sup>763</sup>, nakazał urzędnikowi wpłacać ww. kwotę w miarę wpływów i możliwości na rachunek Komitetu Obchodu 20-lecia walki o Szkołę Polską lub Komitetu Pomocy Ofiarom Powodzi Województw wileńskiego, nowogródzkiego i białostockiego. Całą sumę na konto P.K.O wpłacił dopiero pod koniec maja 1933 r. Kolejnym zarzutem było to, iż w sierpniu 1932 r. rekomendował podległym urzędnikom magazynu sporządzić fikcyjny protokół rzekomego rozbicia 25 skrzyń, a co za tym idzie, fałszywie zarachować je jako rozbite w księdze opakowań. Faktycznie skrzynie te zostały sprzedane.

Czyny te, zdaniem komisji dyscyplinarnej, zasługiwały na ukaranie i potępienie, ale jedynie na podstawie art. 85 ust. 1 PSCU, tj. naganę. Należy zaznaczyć, że komisja przyjęła w uzasadnieniu jako okoliczność łagodzącą dotychczasową nienaganą służbę obwinionego, m.in. zasługi dla państwa polskiego, udział w walkach o niepodległość (Krasuski był odznaczony krzyżem walecznych) oraz wpłacenie przez obwinionego sumy 266,92 zł (choć jak wiadomo, nie z własnej woli) uzyskanej ze sprzedaży znaczków. Na złagodzenie kary miało wpływ również to, że komitety, na rzecz których zbierane były te fundusze, w żaden sposób nie ucierpiały. Co więcej, oskarżony ponosił także duże wydatki z powodu choroby swojej żony.

Zdaniem rzecznika dyscyplinarnego<sup>764</sup> kara ta była nieadekwatna do skali i wagi naruszeń, których dopuścił się Krasuski. Argumentował, że czyny te w stopniu wysokim naruszyły interes publiczny, a brak wpłaty na konto we właściwym terminie nosił znamiona przywłaszczenia cudzego mienia, a w tym przypadku były to jednostki służące dobru wszystkich obywateli (Komitet Obchodu 20-lecia walki o Szkołę Polską oraz Komitet Pomocy Ofiarom Powodzi Województw). Rzecznik domagał się kary z art. 85 pkt. 3 ustawy, z uwagi na stwierdzenie okoliczności szczególnie obciążających. Warto wskazać, że po wydaniu

---

<sup>762</sup> Okólnik Dyrekcji Państwowego Monopoli Tytoniowego z dnia 8 października 1930 r., L.32/14/IV/2/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 21.

<sup>763</sup> Okólnik Dyrekcji Państwowego Monopoli Tytoniowego z dnia 27 lipca 1931 r., L.3625/IV/2/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 23.

<sup>764</sup> Odwołanie Rzecznika Dyscyplinarnego z dnia 10 listopada 1933 r. od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 12 października 1933 r., Zespół Ministerstwa w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 25.

wyroku w I instancji, Stanisław Krasuski starał się o przywrócenie go do czynnej służby. Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytoniowego 15 grudnia 1933 r. przekazała do ministerstwa<sup>765</sup> jego wniosek z prośbą o przywrócenie do obowiązków. W odrębnej notatce (ze wszystkimi pieczęciami) z dnia 31 grudnia 1933 r.<sup>766</sup>, sporządzonej przez komórkę resortu (brak szczegółowych informacji) i skierowanej do dyrekcji monopoli, zamieszczono informację o nieuwzględnieniu prośby Stanisława Krasuskiego.

Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie poszła w nieco innym kierunku niż wskazywał rzecznik. Na posiedzeniu, które odbyło się 2 lipca 1934 r. wydała orzeczenie<sup>767</sup>, w komplecie składającym się z przewodniczącego Władysława Fabry oraz członków – starszego radcy Prokuraturii Generalnej Wincentego Szmiddeckiego, a także kierownika kancelarii Rajmunda Średnickiego. Na rozprawie obecny był też rzecznik dyscyplinarny Konstanty Sidorowicz. Wcześniejszy wyrok z dnia 12 października 1933 r. zatwierdziła w części odnoszącej się do winy Stanisława Krasuskiego, uchyliła jednak w odniesieniu do sankcji i orzekła, że urzędnikowi temu wymierza się karę w myśl art. 77 pkt. 4 PSCU oraz przenosi go „w stały stan spoczynku z umniejszonym uposażeniem emerytalnym o 50%”. Od chwili przeniesienia obwinionego w stan nieczynny do dnia orzeczenia upłynęło ponad pół roku, dlatego w związku z art. 56 PSCU, nie miał do sprawy zastosowania katalog kar wskazany w art. 85 PSCU, ale ten z art. 77.

19 grudnia 1933 r. Komisja Dyscyplinarna Państwowego Monopoli Spirytusowego uznała Władysława Borowskiego<sup>768</sup>, młodego urzędnika niższej rangi, winnym występku służbowego (podstawa § 15 rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 13 stycznia 1933 r.

---

<sup>765</sup> Pismo Dyrekcji Polskiego Monopolu Tytoniowego do Ministerstwa Skarbu z dnia 15 grudnia 1933 r., przekazujące wniosek Stanisława Krasuskiego, Nr. 6439/I/2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 30.

<sup>766</sup> Notatka odrębna skierowana do Dyrekcji Polskiego Monopolu Tytoniowego z dnia 31 grudnia 1933 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 30.

<sup>767</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 2 lipca 1934 r., L.B.P.10/OKD/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 33.

<sup>768</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Państwowego Monopoli Spirytusowego z dnia 19 grudnia 1933 r., Nr. 5/33/K.D 33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 48.

o stosunku służbowym, uposażeniu i zaopatrzeniu pracowników monopolów)<sup>769</sup> za to, że celem uzyskania pożyczek świadomie wystawiał masowo czeki i puszczał je w obrót, nie posiadając na nie pokrycia w banku. Co więcej, nadużył on zaufania kolegów z urzędu przez to, że uzyskując od nich czeki nie regulował ich w terminie przepisany. Pieniądze, które od nich otrzymywał na pokrycie ich długów, zatrzymywał sobie i płacił nimi za swoje zobowiązania. Za wyżej opisane czyny komisja dyscyplinarna, jako organ pierwszego stopnia, wymierzyła oskarżonemu karę dyscyplinarną wydalenia ze służby z pozbawieniem odprawy na podstawie § 44 pkt. 3 ww. rozporządzenia. Co ważne, urzędnicy zatrudnieni w Państwowym Monopolu Spirytusowym (z wyłączeniem dyrektorów, robotników i pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę) odpowiadali dyscyplinarnie na podstawie przepisów przedmiotowego rozporządzenia (§ 1)<sup>770</sup>.

Organ I instancji ustalił, że Borowski nie działał z bezpośrednim zamiarem wzbogacenia się, jednak wystawiając coraz nowe czeki bez pokrycia na poczet spłaty swoich zobowiązań winien był on przewidzieć, że w końcu napotka na trudności ze spłatą, zwłaszcza że doskonale znał wysokość swojego wynagrodzenia. Wobec powyższego, wiedział co robił i swoim działaniem na to się godził. Przez własne niedbalstwo nie dochowywał należytej staranności. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie uchyliła orzeczenie I instancji w części odnoszącej się do kary<sup>771</sup>.

Doszła również do wniosku, że rozgłos sprawy oraz kompromitacja na jaką naraził oskarżony jedno z ważniejszych centralnych przedsiębiorstw państwowych ma niespotykaną dotąd skalę. Wobec tego nie można zastosować kary takiej, by oskarżony pozostał w służbie. Komisja ograniczyła się do ram przepisu wskazanego w ww. rozporządzeniu i wymierzyła mu karę wydalenia ze służby, ale z pozostawieniem zmniejszonego zaopatrzenia emerytalnego (§ 44 pkt. 3). W uzasadnieniu orzeczenia organ II instancji argumentował dalej, że oskarżony nie działał z chęci przysporzenia sobie lub rodzinie korzyści materialnych, lecz postępował

---

<sup>769</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 stycznia 1933 r. *o stosunku służbowym, uposażeniu i zaopatrzeniu emerytalnym pracowników „Polskiego Monopolu Tytoniowego”, „Państwowego Monopolu Spirytusowego” i „Polskiego Monopolu Solnego”,* Dz. U. z 1933 r., Nr 4, poz. 28.

<sup>770</sup> Tamże, § 1.

<sup>771</sup> Warto zaznaczyć, że odwołanie złożył obwiniony. W dokumentach dotyczących postępowania dyscyplinarnego Władysława Borowskiego brak informacji co do daty i sygnatury sprawy przeprowadzonej przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu, znajduje się tam jedynie obszernie uzasadnienie orzeczenia organu II instancji.

z niesłychaną lekkomyślnością. Wystawiane przez niego czeki nie miały pokrycia, ponieważ przy jego uposażeniu w wysokości 450,00 zł kwota z czeków wynosiła prawie 2000,00 zł. Powinien więc przewidzieć, jako racjonalnie myślący człowiek, że praktyki te kompromitują go jako urzędnika oraz mogą wyjść na jaw.

Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Poznaniu przeprowadziła rozprawę dyscyplinarną dnia 13 października 1933 r. przeciwko Marianowi Powałowskiemu<sup>772</sup>. Był on wyznaczony *ad hoc* jako płatnik I Wydziału Izby Skarbowej w Poznaniu. Dnia 30 czerwca 1933 r. podjął kwotę 2481,88 zł przeznaczoną do wypłaty tamtejszym urzędnikom skarbowym jako nagrody i bezzwrotne zapomogi. Nie wypłacił ich jednak wszystkim pracownikom. Ponadto przekazana przez niego suma wyniosła tylko 2073,53 zł. Resztę, czyli 408,35 zł, przywłaszczył na własne cele. Następnie opuścił samowolnie stanowisko pracy, choć powinien zgłosić to kierownikowi bądź dyrektorowi i udał się do Gdyni, gdzie przekroczył granicę polsko-niemiecką.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, komisja uznała Powałowskiego, pozostającego w stanie nieczynnym, winnym. Wymierzyła mu karę wydalenia ze służby z pozbawieniem prawa do uposażenia emerytalnego (art. 85 pkt. 3 PSCU) poprzez naruszenie art. 21 i 25 pkt. 1 PSCU<sup>773</sup>. Za okoliczności łagodzące nie uznano tego, że cieszył się opinią dobrego urzędnika, a po ujęciu przez władze policyjne przyznał się do czynu i poczuł do winy. Istotne dla orzeczenia było wypełnienie znamion przestępstwa karnego popełnionego z chęci uzyskania zysku. W tej sprawie, odrębnie od postępowania dyscyplinarnego, toczyło się postępowanie karne przed sądem powszechnym. Komisja w sposób klarowny przedstawiła stanowisko, że wymiar kary uznaje za słuszny i w pełni uzasadniony, nawet jeżeli w postępowaniu przed

---

<sup>772</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Poznaniu z dnia 13 października 1933 r., L.K.D. 19/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 55.

<sup>773</sup> Podobne orzeczenie (w aktach brak sygnatury) zostało wydane 31 stycznia 1933 r. przez Komisję Dyscyplinarną przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach w sprawie Wilhelma Trombrasa (urzędnik ten na przestrzeni lat dwukrotnie stawał przed komisją dyscyplinarną). Było to konsekwencją nieuiszczenia Urzędowi Gminy Klimontów należności w kwocie 27,20 zł mimo otrzymania gotówki na ten cel. Komisja orzekła karę przewidzianą w art. 85 pkt. 1 PSCU, tj. zmniejszenie uposażenia emerytalnego o 10% na czas trzech miesięcy. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej z dnia 31 stycznia 1933 r., przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r. Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 23977, s. 83.

sądem karnym okazałoby się, że kara wymierzona Powałowskiemu jest niższa od tej uznanej za właściwą przez komisję.

Przypadek ten potwierdza wcześniej postawioną już tezę, że organ dyscyplinarny I instancji, w momencie posiadania kompletnego materiału dowodowego na przekroczenie obowiązków służbowych danego urzędnika, nie musiał czekać na orzeczenie sądu powszechnego, lecz mógł działać swoim trybem. Pomimo złożonego odwołania przez obwinionego Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie dnia 21 lutego 1934 r. zatwierdziła wyrok I instancji<sup>774</sup>.

Sprawy dyscyplinarne dotyczyły wielu różnorodnych zagadnień. Dyrektor Izby Skarbowej w Grudziądzu przesłał informację Biuru Personalnemu Ministerstwa 26 lutego 1934 r.<sup>775</sup> o rozwiązaniu stosunku służbowego z kontraktowym pracownikiem Aleksandrem Krygierem z Urzędu Skarbowego w Wąbrzeźnie. Na ten krok zdecydowano się po otrzymaniu wiadomości z Ministerstwa Sprawiedliwości 16 lutego 1934 r.<sup>776</sup>, że przeciw ww. urzędnikowi toczy się proces karny o nadużycia pieniężne na szkodę firmy „M.de Brousse” z siedzibą w Warszawie, opiewające na kwotę około 26 tysięcy zł, popełnione w 1924 i 1925 r. W tamtym okresie urzędnik ten był poszukiwany listem gończym. Nie podano jednak, w którym roku rozpoczął się proces przed sądem powszechnym. Z uwagi na to, że sprawy nie dotyczyły naruszenia obowiązków służbowych, nie wszczęto postępowania dyscyplinarnego<sup>777</sup>.

---

<sup>774</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 21 lutego 1934 r., L.B.P.115/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 86.

<sup>775</sup> Sprawozdanie Dyrektora Izby Skarbowej w Grudziądzu z dnia 26 lutego 1934 r., Nr.1-317/1/4/Os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 105.

<sup>776</sup> Informacja z Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 16 lutego 1934 r., L.II-St 2200/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 117.

<sup>777</sup> Do decyzji najwyższych organów państwowych należały również sprawy dotyczące przejścia urzędników w stan spoczynku. Np. 14 marca 1934 r. Dyrektor Biura Personalnego w Ministerstwie Skarbu, działający w imieniu Prezydium Rady Ministrów, zawiadomił Ministra Skarbu (Pismo Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu do Prezydium Rady Ministrów i Ministra Skarbu z dnia 5 marca 1934 r. Nr.B.P.15797/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 119.), że Prezes Rady Ministrów wyraził zgodę na przeniesienie w stan nieczynny Anny Gańczarczykowej, pomocnicy kancelaryjnej w Urzędzie Wojewódzkim Śląskim w Katowicach. Jak widać, szczególne formy uzyskania akceptacji na dokonanie niektórych czynności personalnych nie dotyczyły tylko wyższych stanowisk kierowniczych.

Jan Mittag i Czesław Majcherczak-Maliszewski zostali skazani prawomocnym orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z 21 sierpnia 1934 r.<sup>778</sup>. W sentencji wyroku wskazano, iż okazali się winnymi „niedozoru nad działalnością służbową poborcy skarbowego” Melchiora Stefańskiego ze szkodą dla interesu Skarbu Państwa. Nałożona na nich kara dyscyplinarna przyjęła formę zmniejszenia uposażenia w stanie spoczynku na rok o 5% (art. 77 pkt. 4 PSCU). W sprawozdaniu Izby Skarbowej w Białymstoku z 3 października 1934 r.<sup>779</sup> przedłożonym do ministerstwa, załączono odpis orzeczenia komisji dyscyplinarnej przy tej izbie (z dnia 21 sierpnia 1934 r.). W dokumencie wskazano, że orzeczenie jest prawomocne, gdyż obaj urzędnicy nie zdecydowali się na wniesienie odwołania do organu II instancji. Nie zrobił tego również rzecznik dyscyplinarny.

Biorąc pod uwagę uprawomocnienie się orzeczenia, decyzją Izby Skarbowej w Białymstoku z 28 grudnia 1934 r.<sup>780</sup>, wydatki związane z rozprawą wyliczono na kwotę 217,40 zł (orzeczone do zapłaty solidarnie). Z dokumentu skierowanego do ministerstwa przez dyrektora izby z 28 stycznia 1935 r.<sup>781</sup> wynika, że urzędnicy złożyli środki zaskarżenia na koszty postępowania. W jednobrzmiących zażaleniach od zasądzonych kosztów nie podnieśli i nie przytoczyli jednak żadnych argumentów oraz okoliczności uzasadniających ich umorzenie w całości lub w części. Napisali jedynie, iż tej kwestii nie ujęto w orzeczeniu komisji dyscyplinarnej.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że obliczanie kosztów rozprawy było niezależne od orzeczenia i wynikało z §29 rozporządzenia Rady Ministrów<sup>782</sup>. Wyliczaniem takich opłat, po uprawomocnieniu orzeczenia, zajmowała się bowiem władza, przy której istniała komisja. Izba skarbową jasno określiła stan majątkowy obu urzędników jako dobry, przez co ich zażalenie nie powinno być uwzględnione w żadnej części. W treści pisma zawarto informację,

---

<sup>778</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej w Białymstoku z dnia 21 sierpnia 1934 r., L.10/KD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 121.

<sup>779</sup> Sprawozdanie Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 3 października 1934 r., Nr.B.P.9301/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 122.

<sup>780</sup> Decyzja Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 28 grudnia 1934 r., N.I-53/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 124 in

<sup>781</sup> Pismo Dyrektora Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 29 stycznia 1935 r., N.I-53/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 124 in.

<sup>782</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

że zażalenia zostały odrzucone przez izbę skarbową z ww. powodów. Urzędnicy nie skorzystali z możliwości dalszego odwołania ws. kosztów do władzy naczelnej w stosunku do izby, a co za tym idzie, musieli uiścić orzeczone sumy.

Jak można zauważyć, zdarzały się sytuacje, kiedy to urzędnicy nie odwoływali się od orzeczonych kar dyscyplinarnych z uwagi na dobrze udokumentowane dowody będące w posiadaniu organów, ale jedynie od zasądzonych kosztów postępowania. Możliwość taką dawał § 29 ww. rozporządzenia. W przypadku zasądzenia kary porządkowej w postaci skrócenia lub odmowy urlopu albo upomnienia (art. 73 PCSU), urzędnicy obawiali się odwoływać z uwagi na możliwość zaostrenia sankcji w II instancji. Nie było to rzadkością, ponieważ Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie często obierała inny tok rozumowania i nie obawiała się zasądzić kary bardziej dolegliwej. W takich przypadkach kluczowa była analiza przepisów zawartych w Rozdziale II PCSU, traktujących o obowiązkach urzędników w służbie cywilnej. Katalog przewinień nie był zamknięty, a wykładnia przepisów znajdowała się wciąż w fazie kształtowania (nie była też utrwalona), wobec czego wiele zależało od składu komisji i kierunku, jaki obierała przy ocenie przewinienia.

5 listopada 1932 r. do Dyrekcji Ceł we Lwowie wpłynęło anonimowe pismo w sprawie Leona Ogielskiego<sup>783</sup>. Wysłali je pracownicy urzędu, którzy nie chcąc ujawniać swej tożsamości, anonimowo nakreślili obraz jego nadużyć. Wskazano w nim m.in. na skandale obyczajowe znane w całym mieście i okolicach. Ogielski miał również hańbić opinię urzędnika w służbie cywilnej poprzez nadużywanie alkoholu w miejscach publicznych takich jak restauracje, gdzie w mundurze upijał się do nieprzytomności. Wszystkie ww. czyny łamały przepisy PCSU. Pismo to trafiło do Naczelnika Wydziału IV Dyrekcji Ceł we Lwowie Edmunda Tomaszewskiego. Informatorzy wskazali na marginesie, że w przypadku braku reakcji na ich donos przez kierownictwo urzędu, będą pisać do organu wyższego w hierarchii.

Trzy dni po przekazaniu tej informacji wskazany urzędnik miał wyjaśnić zaistniałą sytuację. Wybrał się więc do Urzędu Celnego w Śniatynie-Załuczu i jako świadka tych zdarzeń przesłuchiwał rewidenta celnego Leopolda Hammera. Przesłuchiwany złożył przysięgę służbową o mówieniu prawdy i oświadczył, że przedłożone mu do wglądu pismo, zawierające niektóre dane o niewłaściwym postępowaniu urzędników Urzędu Celnego w Śniatynie-Załuczu,

---

<sup>783</sup> Pismo z dnia 5 listopada 1932 r. do Dyrekcji Ceł w Wilnie, L. dz.170/p.P/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 78.

w znacznej części dotyczące Ogielskiego, napisał on osobiście pod koniec października tegoż roku<sup>784</sup>. W trakcie przesłuchania powiedział także, że dane zawarte w doniesieniu są oparte częściowo na jego obserwacjach, a częściowo na spostrzeżeniach jego kolegów – rewidenta Lubaski, Jackowskiego i poborcy celnego Langerera (wniosek o ukaranie dotyczył także ich) oraz dyżurnego ruchu Mosiaka. Hammer stwierdził, że informacji tych nie powinien złożyć anonimowo, ale przekazać na ręce samego prezesa lub delegatów przybywających na lustracji urzędu. Swoje zachowanie argumentował niepewnością co do prawdziwości wszystkich przekazanych wiadomości, wobec czego nie mógł ich przekazać na piśmie.

W anonimowym donosie komentował on ekscesy erotyczne Ogielskiego, a podczas zeznań stwierdził, że o takim występkę słyszał jedynie raz. O suto zakrapianych zabawach, gdzie Ogielski miał hańbić mundur urzędnika oraz niewłaściwym zachowaniu w Rumunii, dowiedział się od osób trzecich. Podczas przesłuchania wyjaśnił użycie niektórych słów jako zbyt mocne, mające nadać pismu zupełnie inny charakter niż było to w rzeczywistości. Cofnął on zarzuty o „*niejednokrotnym dopuszczaniu się świństw*” oraz o wysyłaniu przez niego innych urzędników celem szpiegowania. Na końcu dodał, że inspektorowi celnemu Ogielskiemu nie zarzuca żadnych nieprawidłowości a nawet nieuczciwości. Stwierdził jedynie fakt częstej nieobecności kierownika w urzędzie. Swoje zachowanie ocenił jako wynik depresji, w którą popadł przez zepsucie się dobrych relacji w urzędzie i było to dla niego nie do zniesienia. Tego samego dnia naczelnik Tomaszewski przeprowadził również przesłuchanie kierownika jednostki, Leona Ogielskiego<sup>785</sup>.

Zaprzeczył on wszystkim oskarżeniom przedstawionym w donosie Hammera. Stwierdził, że jego negatywne nastawienie wynikało ze zlecenia mu nowych obowiązków, których nie chciał wykonywać. Przyzwyczajony bowiem był do lżejszej pracy i mniejszej ilości obowiązków. Ogielski wskazał również, iż Hammer miał negatywny stosunek do aktów wydawanych przez instancję wyższą – Dyрекję Ceł we Lwowie i Ministerstwo Skarbu,

---

<sup>784</sup> Protokół z dnia 9 listopada 1932 r. spisany w Urzędzie Celnym w Śniatynie-Załączu przez delegata Dyrekcji Ceł we Lwowie, Naczelnika Wydziału IV Edmunda Tomaszewskiego z wyjaśnień rewidenta celnego Leopolda Hammera oraz Leona Ogielskiego w sprawie dochodzeń przeprowadzonych na skutek zarządzenia Prezesa Dyrekcji Ceł z dnia 5 listopada 1932 r., L.Dz. 170/p.P/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 78 in. Protokół ten został podpisany przez Edmunda Tomaszewskiego oraz Leopolda Hammera.

<sup>785</sup> Tamże.



nakładających na urzędników nowe obowiązki i standaryzację pewnych procesów czy procedur.

Komisja Dyscyplinarna przy Dyrekcji Ceł we Lwowie przeprowadziła rozprawę w dniu 10 lutego 1933 r.<sup>786</sup> dotyczącą sprawy dyscyplinarnej przeciwko Leonowi Ogielskiemu, inspektorowi celnemu i byłemu kierownikowi Urzędu Celnego Śniatyn-Załucze. Obrońcą Ogielskiego był Jan Dradrach, rewident celny. Skład orzekający (trójkowy) to przewodniczący Antoni Ilnicki, asesor Stanisław Laskowski oraz naczelnik Władysław Safian. W powyższym składzie komisja powzięła orzeczenie o uznaniu obwinionego winnym. W orzeczeniu wskazano, że inspektor celny Ogielski dopuścił się czynów takich jak niestosowanie przepisów § 6, 9 i 11 instrukcji rachunków kasowych<sup>787</sup>, kiedy to nie oddał kluczy do kasy i lokalu kasowego w czasie swej nieobecności oraz przesłał je przez osobę niepowołaną, a także nieuprawnioną do takich czynności. Co więcej, nie sporządził na tę okoliczność protokołu. Urzędnik ten podpisywał również księgi kasowe u siebie w domu, nie sprawdzając uprzednio stanu kasy, przez co zabrakło weryfikacji jej bieżącego stanu.

Kiedy pełnił funkcję referenta oddziału karnego UC Śniatyn-Załucze krytykował też zarządzenia wyższych władz przełożonych w niewłaściwy sposób używając przy tym obraźliwych słów. Kolejnym czynem było wykorzystywanie swojego stanowiska służbowego do pobrania na własny użytek dwukrotnie przy odprawie celnej około 6 kilogramów winogron. Według komisji czyny te naruszały rażąco obowiązki służbowe ze względu na ich zbieg i powtarzanie się, a także powodowały obrazę interesu publicznego oraz skutkowały obniżeniem powagi stanowiska służbowego. Uznano więc, że wobec naruszenia art. 21, 22, 25 pkt. 1, 3, 5 i art. 26 ust. 2 PSCU czyny te należy zakwalifikować jako występki służbowe (art. 69) i na podstawie ww. ustawy wymierzyć karę dyscyplinarną w postaci nagany (art. 77 pkt. 1). Pozostali obwinieni zostali uwolnieni od zarzutów bez wszczęcia postępowania. Leopold Hammer, Kazimierz Langer i Władysław Lubaska nie zostali ukarani karą porządkową ani dyscyplinarną. Ogielski nie złożył odwołania w przepisany terminie, a orzeczenie stało się prawomocne.

---

<sup>786</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł we Lwowie z dnia 10 lutego 1933 r., L.D.65-67/KD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201, s. 88.

<sup>787</sup> Instrukcja rachunkowo-kasowa z dnia 12 września 1922 r., Dz. U. M. Sk Nr. 14/1922, poz. 407.

11 czerwca 1934 r. Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Nowogródku rozpatrywała skomplikowaną sprawę komisarza skarbowego Leona Turowicza<sup>788</sup>. Nałożono na niego karę nagany zgodnie z art. 77 pkt. 1 PCSU uznając, że jego zachowanie było występkiem wskazanym w art. 21 i 25 w rozumieniu art. 69 ww. aktu. Uznano go winnym tego, że w dniu 9 czerwca 1933 r. przebywając w godzinach wieczornych w kasynie „Lutnia”, po służbie i w towarzystwie kolegów, przez niewłaściwe zachowanie wszczął wulgarną polemikę słowną z mieszkańcem miejscowości Słonimo, Izaakiem Milikiewiczem i uderzył go w twarz, a ten postanowił mu oddać policzkując urzędnika.

Wydając orzeczenie komisja oparła się na zeznaniach świadków zajścia. Uznała, że koledzy komisarza Turowicza zeznawali chaotycznie a wersja wydarzeń przez nich prezentowana była nielogiczna. Dalej argumentowała, że zeznania osoby prywatnej czyli Izaaka Milikowskiego, bawiącego się w „Lutni” w charakterze gościa i będącego przy zajściu w towarzystwie żony są wiarygodne. Tenże Milikowski musiał mieć bardzo ważne powody, by odezwać się do wysokiego rangą urzędnika tj. inspektora kontroli skarbowej w Słoniem określeniem „*jesteś wielką świnia*”. Uznano, że został wyprowadzony z równowagi przez Turowicza będącego w otoczeniu przyjaciół. Gdyby sam i bez przyczyny zaczął wyzywać inspektora, groziłaby mu kara na podstawie art. 256 Kodeksu karnego.

Leon Turowicz odwołał się w przepisany terminie od orzeczenia komisji dyscyplinarnej do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie. Organ ten uznał zebrany materiał dowodowy za zupełnie wystarczający do wyrobienia sobie zdania o zaistniałej sytuacji i wartości zeznań świadków, pozostających w pewnej zażyłości z Turowiczem. Zebrane dowody komisja rozpatrzyła wszechstronnie i wysłuchała mowy rzecznika dyscyplinarnego, obrońcy oskarżonego oraz samego oskarżonego. Po tym wszystkim zatwierdziła orzeczenie organu I instancji i utrzymała je w mocy.

---

<sup>788</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku z dnia 11 czerwca 1934 r., Nr. K.D.1/9/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 371, s. 25.

W orzeczeniu z dnia 9 listopada 1934 r.<sup>789</sup> odwoławcza komisja dyscyplinarna uznała, że oskarżony zachował się w sposób niegodny urzędnika 7 grupy uposażenia poprzez nieunikanie tego, co mogło przynieść szkodę dobru publicznemu, a w konsekwencji obniżył poważnie zaufanie do jego funkcji. Ponadto Milikiewicz nie chcąc kontynuować słownych ataków postanowił wyjść, ale drogę zastąpił mu będący pod wpływem alkoholu Turowicz i doprowadził do bijatyki. Kierownik przebywał również w towarzystwie osób uznanych w mieście za pijaków i awanturników, co już świadczyło o tym, że nie dochowuje należycie powierzonych mu obowiązków. Na tym sprawa się zakończyła.

10 stycznia 1935 r. rzecznik dyscyplinarny jako organ uprawniony wniósł o ukaranie rewidenta skarbowego Szymona Najdeka<sup>790</sup>. We wniosku oskarżył go o naruszenie obowiązków służbowych z art. 21, 25 pkt. 1 i 26 PSCU, popełnionych przez to, iż pełniąc służbę stałego nadzoru w Rafinerii Olejów Mineralnych „Gracja II” w Tustanowicach w czerwcu 1934 r. przyjął prezent od kierownika tej rafinerii (inżyniera Stanisława Pisarskiego) w postaci 40 litrów gazołiny, którą zużył do celów własnych. Kolejny zarzut dotyczył przywłaszczenia pieniędzy. Podczas służby w okręgu Urzędu Skarbowego Akcyzy i Monopolu Państwowego w Czortkowie, gdzie dnia 8 września 1928 r. wykrył u Franciszka Rosłanowskiego nielegalną plantację roślin tytoniowych, po spisaniu protokołu karnego/opisu czynu dostał od Rosłanowskiego 10,00 zł na poczet kary grzywny. Wydał mu przy tym poświadczenie. Nie odnotował jednak tej kwoty w opisie czynu i nie wpłacił jej do kasy skarbowej. Zatrzymał dla siebie i wydał na własne potrzeby.

Dopiero w toku dochodzenia karno-skarbowego wyszło na jaw, że Rosłanowski ww. sumę uiszczył, a Najdek zdecydował się wpłacić ją do kasy skarbowej dopiero 4 stycznia 1929 r. czekiem P.K.O. Obciążającym dla niego był fakt, że zrobił to dopiero po ujawnieniu podczas dochodzenia, a nie z własnej nieprzymuszonej woli. Komisja dyscyplinarna orzekła inaczej niż wnioskował rzecznik i po przeprowadzeniu w powyższej sprawie rozprawy ustnej, uznała oskarżonego Najdeka winnym jedynie pierwszego czynu, oceniając go jako występpek

---

<sup>789</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 9 listopada 1934 r., L.B.P./61/OKD/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 371, s. 31.

<sup>790</sup> Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej we Lwowie o ukaranie Szymona Najdeka z dnia 10 stycznia 1935 r., L.17/1/34/K.D, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 7.

służbowy<sup>791</sup>. W uzasadnieniu wskazano, że urzędnikowi kontroli skarbowej, który pełni służbę w jednym z najważniejszych przedsiębiorstw państwowych nie przystoi przyjmować prezentów od kogokolwiek, a zwłaszcza od kierowników czy pracowników których kontroluje. Komisja miała tu na myśli zarówno prezenty grzecznościowe, jak i te o większej wartości materialnej.

Co do drugiego zarzutu, komisja uznała, że Najdek jest niewinny. Po zaznajomieniu się z aktami sprawy karno-skarbowej oraz przeprowadzeniu przewodu dyscyplinarnego i wysłuchaniu obrony oskarżonego oceniła, że nie miał on zamiaru zatrzymać grzywny karno-skarbowej ponieważ przekazał urzędowi opis czynu z miejsca wykrycia przestępstwa. Brak wpłaty uznała za zwykłe zapomnienie. Ukarano go najniższą karą za występki służbowy tj. nagana (art. 77 pkt. 1 PSCU). Kolejno komisja poinformowała 14 lutego 1935 r.<sup>792</sup> Biuro Personalne ministerstwa o sprawie Szymona Najdka. Przedłożyła także ministerstwu odpis wydanego orzeczenia. Wobec niewniesienia od niego we właściwym terminie odwołania zarówno przez skazanego jak i rzecznika dyscyplinarnego postępowanie zostało zakończone. W tym przypadku warty odnotowania jest fakt, iż wniosek o ukaranie przez rzecznika dyscyplinarnego za czyn popełniony w 1928 r. został wniesiony dopiero 6 lat później, obok innego przewinienia z 1934 r. mimo tego, że Skarb Państwa nie ucierpiał w wyniku tych dwóch zdarzeń, urzędnik Najdek został skazany za występki służbowy a nie karę porządkową.

Świadczy to o tym, że komisje dyscyplinarne poważnie traktowały każdy przypadek naruszenia obowiązków służbowych (niezależnie od wielkości i rodzaju), nawet wynikający z omyłki wieloletniego urzędnika państwowego (w momencie wyjścia na jaw pomyłki urzędnik ten bez zbędnej zwłoki zwrócił pobraną zaliczkę do kasy).

Jak wskazano na poniższym wykresie, w 87% przypadków urzędnicy, przeciwko którym toczyło się postępowanie dyscyplinarne, byli zawieszani w pełnieniu obowiązków służbowych. Najczęściej zawieszenie miało miejsce z momentem dowiedzenia się kierownictwa urzędu o naruszeniu obowiązków służbowych, jeszcze przed złożeniem wniosku

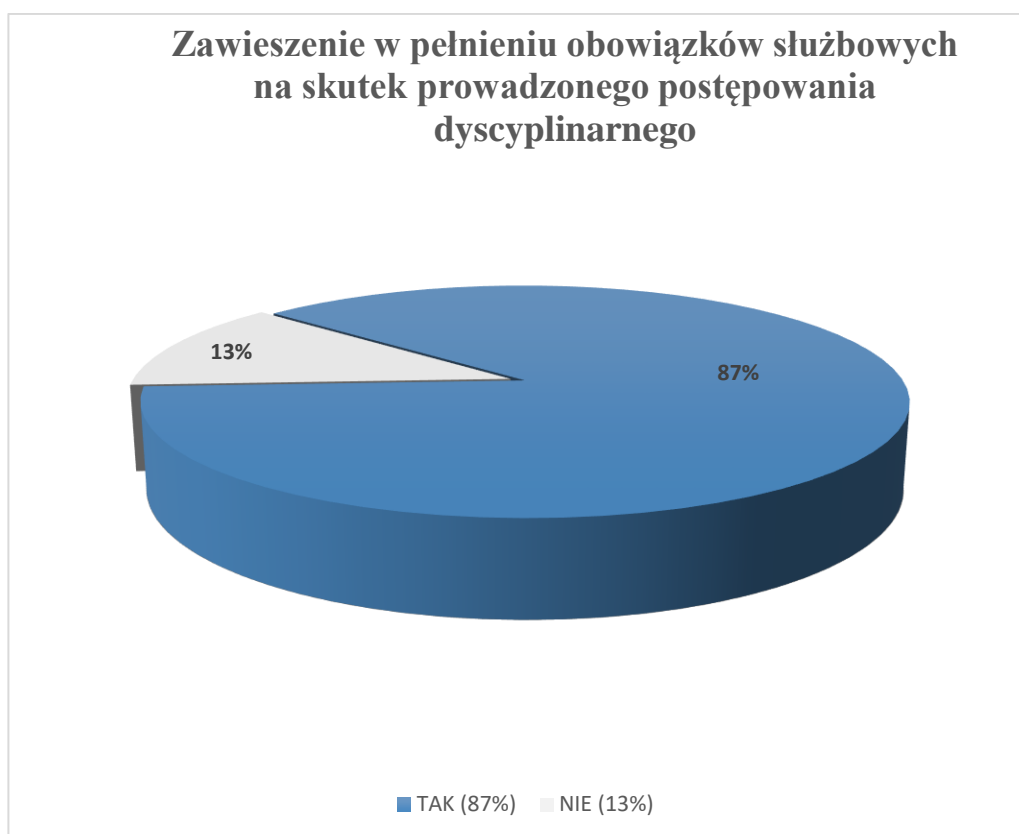
---

<sup>791</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 12 lutego 1935 r., L.17/8/34/K.D., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440, s. 1-6.

<sup>792</sup> Pismo Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 14 lutego 1935 r. do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, L.17/8/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440, s. 7.

o ukaranie przez rzecznika dyscyplinarnego. Zaledwie 13% z nich pracowało w normalnym zakresie bez obniżenia uposażenia.

*Wykres 9. Zawieszenie w pełnieniu obowiązków służbowych na skutek prowadzonego postępowania dyscyplinarnego. Opracowano na podstawie analizy akt postępowań dyscyplinarnych dostępnych w teczках o sygn. 200,201, 374 w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938 w Archiwum Akt Nowych w Warszawie.*



Wszyscy zawieszeni mieli zmniejszone pobory. Urzędnik mógł być również zawieszony, kiedy jawnie odmówił posłuszeństwa, co do polecenia służbowego albo jego pozostanie w służbie godziłoby w powagę urzędu lub dobro służby. Możliwość ta była więc pozostawiona do decyzji kierownictwu organów.

W praktyce, co wynika również z ww. danych, zawieszano niemal wszystkich urzędników, w stosunku do których istniała przesłanka wszczęcia postępowania, zagrożonego karą za występki służbowy. Prezesi i dyrektorzy odpowiedzialni za tych urzędników nie chcieli ryzykować skandalem w swoich jednostkach, jak i narażać samych siebie na pociągnięcie do odpowiedzialności za niewłaściwe i nieadekwatne środki, podjęte w stosunku do osób oskarżonych o występowanie przeciwko obowiązkom służbowym. Z biegiem lat zawieszenie

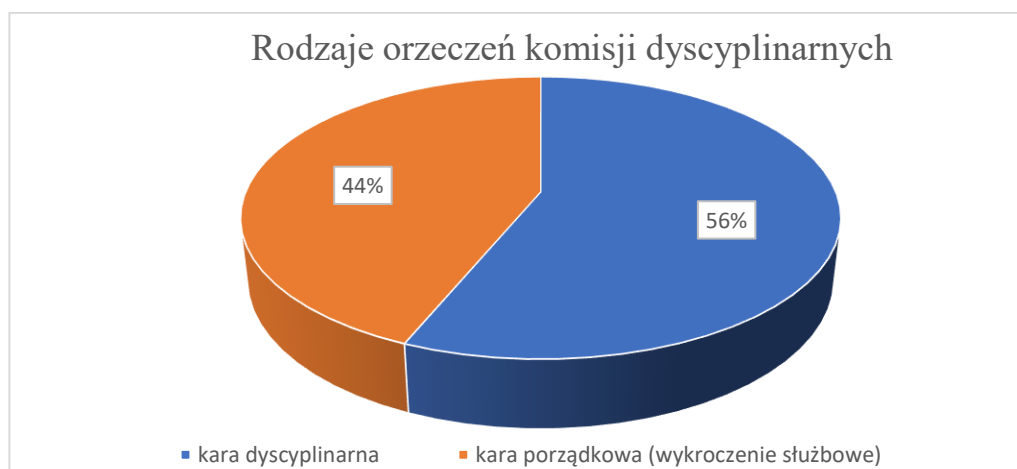
urzędników w przypadku wykrycia przewinienia służbowego stało się standardem i było stosowane przewencyjnie w niemal każdej takiej sytuacji.

Ponad połowa orzeczeń komisji dyscyplinarnych oraz Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie w II dekadzie kończyła się zastosowaniem kary dyscyplinarnej, czyli kary bardziej dolegliwej. W pozostałej części orzekano kary porządkowe - pozbawienie prawa do urlopu czy upomnienie (katalog zamknięty). Związane było to m.in. z tym, że postępowania dyscyplinarne prowadzone były nie tylko za przewinienia dokonane w miejscu pracy, ale także w czasie prywatnym. Urzędnicy zobowiązani byli do przestrzegania obowiązków określonych w PSCU także poza służbą – nieobyczajne prowadzenie się, upojenie alkoholowe w miejscu publicznym czy bijatyki (często z trwałym uszczerbkiem na zdrowiu) rzutowały na wykonywanie służby i dobro publiczne.

Oczywistym jest, że przy wykonywaniu innego zawodu konsekwencje służbowe takiego zachowania byłyby zupełnie inne lub żadne. Pomimo tego, że często przewinienia były popełniane poza służbą (także w drodze do i z pracy), kończyło się to orzeczeniem najsurowszej kary dyscyplinarnej, czyli wydaleniem ze służby ze wszystkimi tego konsekwencjami. Dlatego tak ważna była dwuinstancyjność postępowań dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej, aby upewnić się, że kara dla urzędnika została zasądzona słusznie, w oparciu o rzetelne dowody. Drugim elementem była powtórna ocena stanu faktycznego przez niezależne od siebie składy.

Postępowania dyscyplinarne w równym stopniu dotyczyły urzędników niższych stopniem, jak i kierownictwa urzędów rozsianych po całej Rzeczypospolitej, takich jak np. urzędy skarbowe. Oprócz własnych przewinień, kierownicy jednostek odpowiadali również za niedopilnowanie swoich pracowników oraz przyzwolenie na działania uderzające w obowiązki służbowe wskazane w PSCU. Nie zdarzało się jednak, aby postępowanie wszczynano przeciwko dyrektorom dyrekcji ceł czy prezesom izb skarbowych, czyli kierownictwu najważniejszych organów państwowych.

Wykres 10. Rodzaje orzeczeń komisji dyscyplinarnych. Opracowano na podstawie analizy akt postępowań dyscyplinarnych dostępnych w teczках o sygn. 200, 201 i 374 w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie.



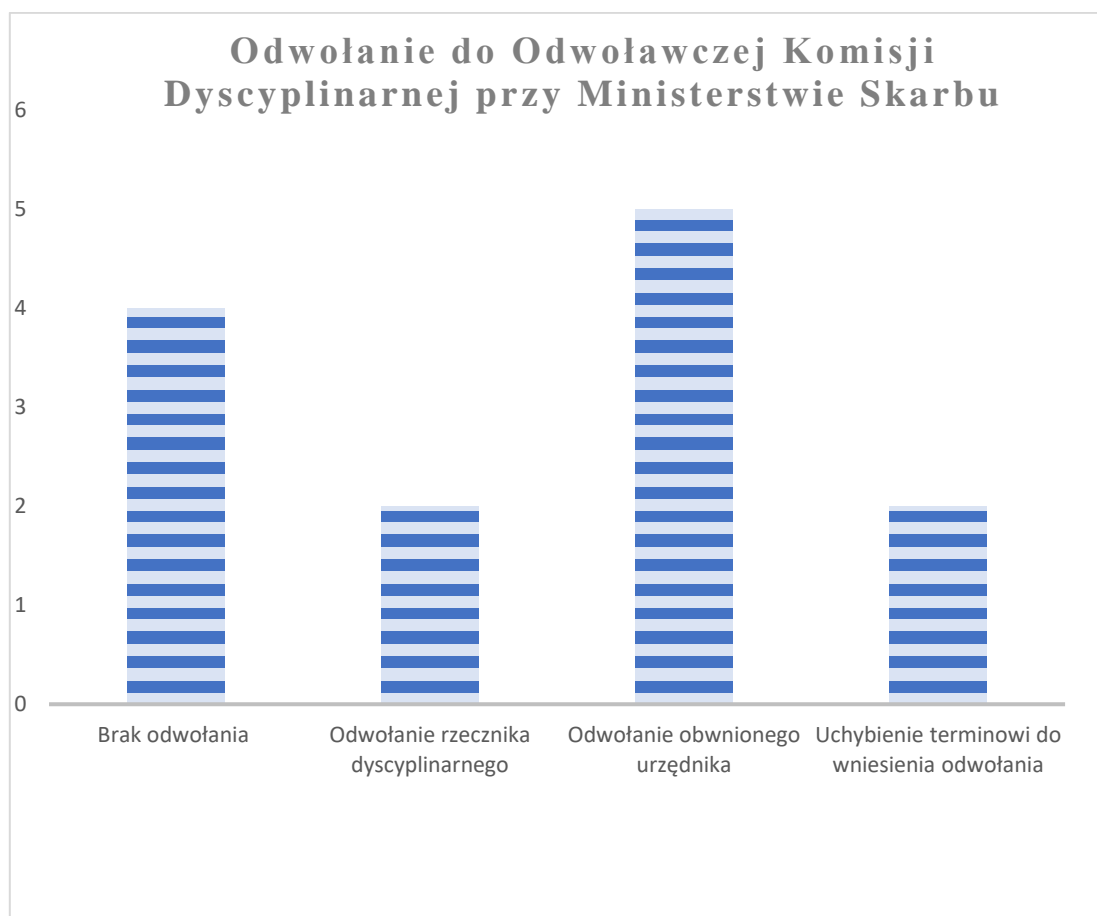
Nie wszyscy urzędnicy odwoływali się do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie<sup>793</sup>. Robili to w ostateczności, czyli w przypadku orzeczenia najcięższej kary dyscyplinarnej, wskazanej w art. 77 PCSU. Częstotliwość nakładania takich sankcji była duża, wobec czego korzystanie ze środków odwoławczych z biegiem lat rosło. Urzędnicy zdawali sobie sprawę, że w większości przypadków wymierzona kara jest słuszna. W postępowaniu odwoławczym organy posiadające prawidłowo udokumentowane dowody mogły ją tylko zastrzyć.

Wniesienie odwołania przedłużało też postępowanie o kolejne miesiące, przez co okres ich kary nie zaczynał biec. W konsekwencji część z obwinionych, znając nieuchronność wyegzekwowania orzeczenia, wolała mieć ją szybciej za sobą. Szczególnie w przypadkach takich jak kara nagany, kiedy na rok zamykała się możliwość awansu. Podobnie było w przypadku kary zawieszenia możliwości awansu na 3 lata. Z drugiej strony bardzo często niezadowolony z wymiaru kary był rzecznik dyscyplinarny, który wnosił o jej zastrzyczenie, uznając sankcję za nieadekwatną do popełnionych czynów. W większości przypadków organ II instancji przychylił się do argumentów rzecznika, zasądzając wtedy karę surowszą.

---

<sup>793</sup> Często robili to też sami rzecznicy dyscyplinarni w przypadku niekorzystnego orzeczenia w I instancji. Patrz m.in. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 27 czerwca 1936 r., L.B.P. 46/OKD/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938 r., Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 378, s. 2.

Wykres 11. Odwołanie do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu.  
 Opracowano na podstawie wybranych orzeczeń, dostępnych pod sygn. 200, 201 i 374 w aktach  
 Zespołu Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie.



Na bazie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, iż podstawą do orzeczenia kary dyscyplinarnej za występki służbowe w opisywanych latach był art. 77 PSCU (w przypadku urzędników w stanie nieczynnym był to art. 84 PSCU). Najczęściej orzekano wydalenie ze służby (kara najsurowsza), kiedy to urzędnik dopuścił się czynu kryminalnego (w takich sytuacjach częste było uprzednie uznanie za winnego w postępowaniu karnym przed sądem) albo przywłaszczenia, które nie pozwalało na pozostawienie go w czynnej służbie. Dyskwalifikującym urzędnika czynem było również podrabianie dokumentów. Drugim stosowanym punktem art. 77 było orzeczenie kary nagany.

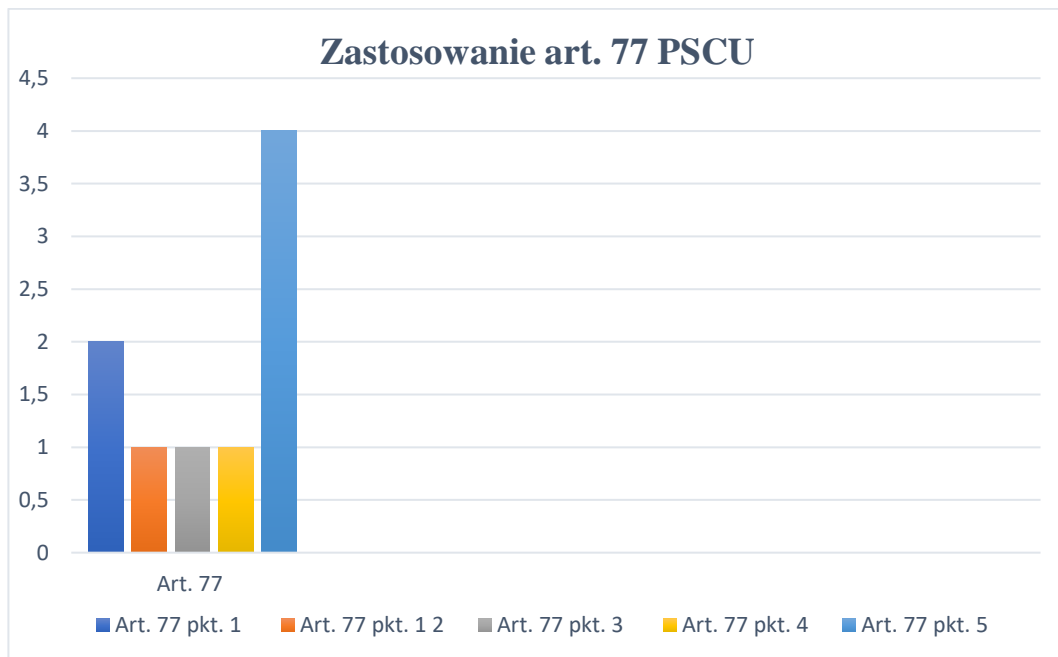
Przypadki takie jak zmniejszenie uposażenia w stanie spoczynku do 50%, odliczenie lat służby od stażu czy obniżenie stopnia służbowego zdarzały się rzadziej, choć również były dolegliwe. Przy orzekaniu sankcji na podstawie art. 77 PSCU komisja dyscyplinarna musiała brać pod uwagę doniosłość takiego występkę, powstałe w związku z nim szkody, stopień winy urzędnika oraz jego dotychczasowe zachowanie zarówno podczas służby, jak i w życiu



prywatnym (art. 78 PSCU). Zasadzenie tej kary niosło za sobą również szereg innych konsekwencji.

Okres zawieszenia nie był brany pod uwagę w przypadku kary odliczenia lat służby czy stażu (art. 79 PSCU)<sup>794</sup>. W momencie orzeczenia kary nagany awans nie był możliwy przez rok, a podczas kary odliczenia lat przez cały ten okres (art. 81). Co więcej, podczas nakładania kary wydalenia, komisja mogła wziąć pod uwagę szczególne okoliczności w jakich znajdowała się rodzina urzędnika i przyznać jej stały zasiłek na utrzymanie (nie większy jednak niż wdowi czy sierocy). Taka pomoc była przyznawana, jeżeli ktoś ciężko chorował w rodzinie bądź nie było możliwości jej utrzymania (art. 83 PSCU).

Wykres 12. Zastosowanie art. 77 PSCU. Opracowano na podstawie orzeczeń dostępnych pod sygn. 200, 201, 374 w aktach Zespołu Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie.



Z biegiem lat prowadzenie postępowań dyscyplinarnych było bardziej profesjonalne. Organy skrupulatnie stosowały się do przepisów ich dotyczących – aktów wewnętrznych poszczególnych instytucji oraz ustaw i rozporządzeń. Suchemu prawu nadano ramy organizacyjne, które kształtowały się powoli, wypracowując praktyczny schemat. W drugiej dekadzie międzywojnia szczególnie istotne w hierarchii stało się Biuro Personalne

---

<sup>794</sup> Najczęściej orzekano, też w latach późniejszych, odliczenie do dwóch lat służby. Patrz np. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 10 stycznia 1936, L.K.D. 8/35, Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 377, s. 60.

Ministerstwa Skarbu (wcześniej wszelkie kwestie dotyczące spraw dyscyplinarnych kierowane były do Departamentu Ogólnego I lub II Ministerstwa Skarbu), które powstało w strukturze resortu uchwałą Rady Ministrów 27 stycznia 1932 r., w sprawie Statutu Organizacyjnego Ministerstwa Skarbu<sup>795</sup>.

W przypadku wdrożenia przeciwko urzędnikowi postępowania karno-sądowego lub dyscyplinarnego, władza służbowa miała prawo, jak już wspomniano, zawiesić go w pełnieniu służby, jeżeli przemawiały za tym rodzaj i doniosłość zarzuconego mu przestępstwa lub występku służbowego. Zawieszenia nie stosowano, kiedy urzędnikowi groziła kara porządkowa. W innych przypadkach było to standardem. Dzięki spójnej legislacji postępowania były prowadzone bez zbędnej zwłoki, niekiedy nawet w terminie trzech miesięcy od momentu wniesienia wniosku o ukaranie przez rzecznika dyscyplinarnego do wydania orzeczenia przez Odwoławczą Komisję Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie, czyli organ II instancji.

Obowiązek informowania resortu o wszystkich ruchach formalnych związanych z postępowaniami dyscyplinarnymi urzędników służby cywilnej był dla organów prowadzących uciążliwy i żmudny, ale pozwalał na sprawne ukształtowanie się praktyki na podstawie stosunkowo nowych aktów prawnych. Tego rodzaju rutyna wprowadzała dyscyplinę wśród urzędników. Wymóg ten wyegzekwował na organach utworzenie systemu obiegu dokumentów oraz ich archiwizacji. Dzięki temu sprawy urzędnicze były procedowane starannie, a ministerstwo, jako organ naczelny i nadzorujący, mogło na bieżąco analizować zarówno konkretne sprawy i ich charakter, jak również działanie wewnętrznej organizacji najważniejszych instytucji skarbowych.

---

<sup>795</sup> Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 1932 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Skarbu, M.P. z 1932 r., Nr 32, poz. 38.

## Rozdział 4

### Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych w końcowych latach istnienia II Rzeczypospolitej

#### 4.1 Organizacja władz skarbowych u schyłku II Rzeczypospolitej

W analizowanym podokresie kontynuowano proces zmian w administracji skarbowej. Każdego roku, aż do ostatnich dni przed wybuchem II wojny światowej, reformowano system<sup>796</sup>, dążąc do jak największej jego wydajności, zarówno na szczeblu centralnym<sup>797</sup>, jak i lokalnym<sup>798</sup>. W znakomitej większości jednak działania Ministerstwa Skarbu były nakierowane punktowo na konkretną izbę skarbową<sup>799</sup>, tak by ułatwić obywatelom dostęp do urzędu, funkcjonariuszom zaś realizację ich obowiązków<sup>800</sup>.

---

<sup>796</sup> Por. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 1938 r. *o ustaleniu właściwości terytorialnej i siedzib izb skarbowych*, Dz. Urz. MS Nr 4, poz. 89 oraz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 lipca 1939 r. *o zmianach w organizacji niektórych urzędów skarbowych w okręgu Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie*, Dz. Urz. MS nr 19, poz. 452.

<sup>797</sup> Patrz Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 sierpnia 1935 r. *w sprawie organizacji Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu*, Dz. Urz. MS Nr 25, poz. 554 oraz Uchwała Rady Ministrów z dnia 9 listopada 1935 r. *w sprawie utworzenia w Ministerstwie Skarbu Gabinetu Ministra*, Dz. Urz. MS Nr 33, poz. 736, a także Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 czerwca 1938 r. *w sprawie organizacji Gabinetu Ministra i Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu*, Dz. Urz. MS Nr 17, poz. 413.

<sup>798</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 30 września 1935 r. *o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej we Lwowie*, Dz. Urz. MS nr 30, poz. 668 i Zarządzenia Ministra Skarbu z dnia 12 października 1935 r. *o zmianie zakresu działania urzędów skarbowego i opłat stemplowych we Lwowie*, Dz. Urz. MS Nr 40, poz. 674.

<sup>799</sup> Zob. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. *o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Kielcach*, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 272 i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. *o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Krakowie*, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 273 i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. *o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Łodzi*, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 274 oraz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. *w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Poznaniu*, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 275.

<sup>800</sup> Por. Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 19 stycznia 1935 r. *w sprawie zmian w zaszeregowaniu kas urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej I we Lwowie do jednego z dwóch typów*, Dz. Urz. MS Nr

Minister Skarbu do końca II RP utrzymał swoje rozległe kompetencje (dotyczące polityki finansowej, monetarnej, celnej, skarbowej i budżetowej)<sup>801</sup>, jak również miał wpływ na obsadę personalną podległych sobie instytucji<sup>802</sup>. Przeobrażenia zachodziły tylko w wybranych sferach. Dobrym przykładem jest tu rozporządzenie Ministra Skarbu z 16 grudnia 1936 r.<sup>803</sup>. Regulowało ono organizację kontroli skarbowej. Minister miał w tym zakresie duże uprawnienia. Ustalał granice i siedziby rejonów oraz ich oddziałów (par. 3), a także pilnował polityki kadrowej (par. 10). Kontrola skarbowa była organem wykonawczym władz skarbowych (par. 1). Rejonowi kontrolerzy skarbowi podlegali bezpośrednio izbom skarbowym (par. 10). Struktura, jak można zauważyć, miała charakter hierarchiczny<sup>804</sup>.

---

3, poz. 41 oraz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 22 lutego 1935 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, Dz. Urz. MS nr 7, poz. 123, a także Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 22 lutego 1935 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Białymstoku, Dz. Urz. MS nr 7, poz. 124.

<sup>801</sup> Np. aż do wybuchu II Wojny Światowej mógł wnioskować o dodatkowe kredyty, które nie były ujęte w ustawie budżetowej. Następnie Sejm uchwalał ustawę skarbową dopuszczającą dodatkowe kredyty na określony rok. W jego kompetencjach pozostało także m.in. prawo przyznawania bankom pożyczek na podstawie ustaw skarbowych, a także ustalanie zasad wydatkowania budżetu państwa po upływie okresu budżetowego. Są to oczywiście tylko wybrane przykłady.

<sup>802</sup> Nadzór i kształtowanie polityki kadrowej w izbach skarbowych, dyrekcjach ceł, urzędach skarbowych, bankach państwowych oraz licznych instytucji m.in. Mennicy Państwowej, Prokuraturii Generalnej (od 1924 r.), Urzędu Długów Państwa i wielu innych. Czego przykłady znajdujemy w aktach władczych Ministra Skarbu, patrz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 kwietnia 1936 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej we Lwowie, w Łucku i Stanisławowie, Dz. Urz. MS Nr 13, poz. 416 i Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. w sprawie zaszeregowania kas urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Kielcach, Krakowie, Łodzi i Poznaniu do jednego z dwóch typów (A lub B), Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 281 oraz Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 8 kwietnia 1936 r. w sprawie zakresu działania Ekspozytury Urzędu Skarbowego w Oświęcimiu, Dz. Urz. MS Nr 10, poz. 309.

<sup>803</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 grudnia 1936 r. o organizacji i zakresie działania kontroli skarbowej, Dz. U. z 1936 r., Nr 94, poz. 664.

<sup>804</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 maja 1937 r. o zmianie rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r. o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych, Dz. Urz. MS nr 15, poz. 473 oraz Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 czerwca 1937 r. o zmianie nazwy Inspektoratu Dewizowego Ministerstwa Skarbu i jego organów, Dz. Urz. MS nr 17, poz. 570, a także Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 grudnia 1937 r. o zmianie w organizacji i zakresie działania niektórych urzędów i posterunków celnych, Dz. Urz. MS nr 1, poz. 10.

W następnych miesiącach resort dostosowywał granice rejonów kontroli skarbowej do nowej rzeczywistości, starając się pokryć siecią upoważnionych do kontrolowania służb całą powierzchnię kraju<sup>805</sup>. Szczególną zaś aktywność na polu zmian terytorialnych, dostosowujących strukturę służb skarbowych do nowych realiów, dostrzegamy po zmianie granic administracyjnych poszczególnych powiatów i województw wiosną 1938 roku<sup>806</sup>, a także po aneksji Zaolzia dokonanej w październiku 1938 roku<sup>807</sup>.

Kolejnym ówczesnie wydanym i ostatnim już przed wybuchem II Wojny Światowej istotnym aktem prawnym, dotyczącym omawianego w niniejszym podrozdziale zagadnienia, było rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych<sup>808</sup>. Warto przyjrzeć się jego zapisom nieco bardziej szczegółowo.

W par. 4 pkt. 1 podtrzymano podległość osobistą i służbową dyrektora danej izby skarbowej wobec Ministra Skarbu. Było to ważne dla dalszego swobodnego kształtowania polityki kadrowej przez organ nadzorczy, którym był minister. W myśl par. 6 pkt. 2 izby skarbowe dzieliły się na następujące wydziały (I – Ogólny, II – Podatków, III – Rachunkowo-Kasowy, IV – Akcyz i Monopolów, V – Opłat Stemplowych). Wydziały były kolejno podzielone na oddziały<sup>809</sup>. Naczelnik wydziału odpowiadał przed dyrektorem izby (par. 7). Co

---

<sup>805</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 stycznia 1937 r. *w sprawie granic i siedzib rejonów kontroli skarbowej*, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 50 oraz Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1937 r. *o ustaleniu granic i siedzib rejonów oraz ich oddziałów w organizacji kontroli skarbowej*, Dz. Urz. MS nr 11, poz. 367, a także Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 marca 1938 r. *o ustaleniu granic i siedzib rejonów oraz ich oddziałów w organizacji kontroli skarbowej*, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 216.

<sup>806</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 marca 1938 r. *o zmianie granic powiatów: śremskiego, poznańskiego i kościańskiego w województwie poznańskim*, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 202 i Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 marca 1938 r. *o zmianie granic powiatów rypińskiego i sierpeckiego w województwie warszawskim*, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 203 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 1938 r. *w sprawie wykonania ustawy z dnia 12 czerwca 1937 r o zmianie granic województw: poznańskiego, pomorskiego, warszawskiego i łódzkiego*, Dz. Urz. MS nr 10, poz. 254.

<sup>807</sup> Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 listopada 1938 r. *o rozciągnięciu mocy obowiązującej niektórych aktów ustawodawczych na odzyskane ziemie Śląska Cieszyńskiego*, Dz. U. nr 90, poz. 612.

<sup>808</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. *o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych*, Dz. U. z 1939 r., Nr 18, poz. 118.

<sup>809</sup> Wydział I Ogólny - na dwa oddziały: 1) Organizacyjno-Osobowy, 2) Gospodarczy (nadto w skład Wydziału Ogólnego wchodzi Referat Dyscyplinarny, Kancelaria Główna, składnica akt i biblioteka izby

ważne, na podstawie par. 9 pkt. 1 została podtrzymana wyłączna aprobata pism do ministra przez dyrektora izby skarbowej. Szczegółowo (w par. od 11 do 15) zostały określone kompetencje wskazanych wydziałów. Ważną funkcją dyrektora był nadzór nad inspektorem ochrony skarbowej, któremu podlegał dział służby ochrony skarbowej (par. 28). Po wejściu omawianego aktu Brygady Kontroli Skarbowej przekształciły się w Brygady Ochrony Skarbowej i uznawały się mianem „ochrony skarbowej”<sup>810</sup>. Pozostawiono rejony kontroli skarbowej<sup>811</sup>, które swoimi obowiązkami (były one mniejsze niż powyżej wskazanych brygad) uzupełniały zakres działań organów skarbowych wykonawczych<sup>812</sup>.

---

skarbowej); Wydział II Podatków - na sześć oddziałów: 1) Administracyjny, 2) Podatku Dochodowego, 3) Podatków Realnych, 4) Podatku Obrotowego, 5) Bilansowy, 6) Egzekucyjny; Wydział III Rachunkowo-Kasowy - na sześć oddziałów: 1) Administracyjny, 2) Asygnowań, 3) Kontroli Rachunkowości Podatków, 4) Dochodów Budżetowych, 5) Rozchodów Budżetowych, 6) Sum Niebudżetowych; Wydział IV Akcyz i Monopolów - na trzy oddziały: 1) Administracyjny, 2) Akcyzowo-Monopolowy, 3) Karny Skarbowy; Wydział V Opłat Stemplowych - na dwa oddziały: 1) Opłat, 2) Podatku Spadkowego. Ponadto w skład izby skarbowej wchodził inspektor ochrony skarbowej, podległy bezpośrednio dyrektorowi izby skarbowej i odpowiedzialny przed nim za całokształt prac należących do zakresu działania inspektora.

<sup>810</sup> Zgodnie z par. 28 przedstawianego rozporządzenia „Brygada Ochrony Skarbowej używa do czynności służbowych pieczęci z napisem: „Ochrona Skarbowa”. M.in. zajmowały się śledztwami przestępstw z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych, podatków bezpośrednich, opłat stemplowych i danin pokrewnych, obrotu papierami premiovymi oraz z dziedziny obrotu pieniężnego i towarowego z zagranicą i z W. M. Gdańskiem, dochodzeniami w sprawach o przestępstwa z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych i obrotu papierami premiovymi, a w odniesieniu do przestępstw z zakresu podatków bezpośrednich, opłat stemplowych i danin pokrewnych prowadziły dochodzenia w granicach zlecenia wydanego przez władzę skarbową”.

<sup>811</sup> Na podstawie par. 29 rejon kontroli skarbowej używał do czynności służbowych pieczęci z napisem „Kontrola Skarbowa”. Zakres zadań obejmował m.in. nadzór nad produkcją i obrotem artykułów akcyzowo-monopolowych oraz kontrolę obrotu artykułów podlegających z mocy specjalnych przepisów ograniczeniom w produkcji i obrocie, ściganie i prowadzenie dochodzenia w sprawach o przestępstwa z zakresu podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych oraz obrotu papierami premiovymi.

<sup>812</sup> Ministerstwo Spraw Wewnętrznych poinformowało wszystkie urzędy wojewódzkie o wprowadzonych zmianach w organizacji i zakresie działania organów ochrony skarbowej oraz nałożyło na nie obowiązek ich bezwzględного zastosowania. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 14 września 1939 r. do Urzędów Wojewódzkich, Nr. PB. 40/342/6/39, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106, s. 9. Wnioskowano aby również nową organizację i zakres działania organów ochrony skarbowej ująć w Rozkazach Komendanta Głównego. Pismo Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Krakowie z dnia 27 czerwca 1939 r. do Komendy Głównej Centrali Służby Śledczej, Nr 5824/39,

Organizacja urzędów pozostała w zasadzie niezmieniona. Na ich czele pozostał naczelnik, który podlegał dyrektorowi właściwej izby skarbowej (par. 17). Urzędy były podzielone na działy (par. 18). Zasadniczo na podstawie par. 19 wyglądało to następująco: urząd skarbowy (wymiarowy, egzekucyjny, rachunkowo-kasowy), urząd opłat stemplowych (opłat, podatku spadkowego, rachunkowo-kasowy), urząd skarbowy akcyz i monopolów państwowych (akcyzowo-monopolowy, karny skarbowy). Wewnętrzne regulaminy organizacyjne tych organów musiały być dostosowane do tego przepisu.

Zakres działania powyższych instytucji nie uległ również wielu przeobrażeniom. Urzędy skarbowe zajmowały się orzecznictwem i nadzorem w sprawach poboru podatków bezpośrednich i danin pokrewnych, również orzecznictwem i nadzorem w sprawach karnych dotyczących tych podatków oraz danin, a także wykonywaniem w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela tych należności (par. 21). Każdy z powyżej wymienionych działów w takim urzędzie miał konkretne zadania<sup>813</sup>.

Urzędy opłat stemplowych<sup>814</sup>, które powołane zostały do orzecznictwa, kontroli oraz nadzoru w sprawach opłat stemplowych i danin pokrewnych także nie zmieniły swojego celu

---

Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106, s. 6.

<sup>813</sup> Par. 4 przedstawianego rozporządzenia pkt. „A) 1 dział wymiarowy przeprowadza wymiar, orzeka o karach i wykonuje kontrolę w zakresie podatków bezpośrednich i danin pokrewnych, a w przypadkach, o których mowa w ust. (2), także opłat stemplowych i danin pokrewnych, wykonuje w granicach obowiązujących przepisów nadzór nad akcją wymiarową, zleconą instytucjom prawa publicznego oraz w zakresie swego działania spełnia czynności urzędu skarbowego jako wierzyciela należności własnych;

pkt. B) dział 2 egzekucyjny przeprowadza egzekucję należności pieniężnych, które mogą być ściągane w trybie egzekucji administracyjnej, spełnia czynności urzędu skarbowego, jako wierzyciela należności własnych, z wyjątkiem czynności, należących do zakresu działania działów wymiarowego i rachunkowo-kasowego, nadto w zakresie swego działania orzeka o karach, pkt. C) dział 3 rachunkowo-kasowy m.in. spełnia czynności rachunkowo-kasowe w zakresie należności własnych, sprawuje nadzór nad rachunkowością podatków, których wymiar i pobór zlecono innym instytucjom prawa publicznego oraz - w zakresie swego działania - spełnia czynności urzędu skarbowego jako wierzyciela należności własnych i jako władzy egzekucyjnej”.

<sup>814</sup> Zgodnie z par. 22 rozporządzenia dzieliły się na działy. Każdy z nich na podstawie par. 22 pkt. 2 miał następujący zakres zadań: „a) dział 1 opłat wymierza opłaty stemplowe, podwyżki i kary bądź doraźnie, bądź za pomocą nakazu płatniczego lub innych decyzji, przeprowadza kontrolę stemplową, wykonuje nadzór nad sprzedażą znaków stemplowych oraz - w zakresie swego działania - spełnia czynności urzędu opłat stemplowych jako wierzyciela należności własnych, b) dział 2 podatku spadkowego przeprowadza wymiar i wykonuje kontrolę

działania. Nadzorowały prowadzone w tych sprawach sprawy karne, jak również odpowiadały za egzekucję administracyjną w zakresie swoich czynności (par. 22).

Kolejno określono, że urzędy skarbowe akcyz i monopolów państwowych odpowiadały za orzecznictwo, pobór i nadzór w sprawach podatków<sup>815</sup> oraz opłat pośrednich, monopolów państwowych, a także powołane zostały do kontroli produkcji i obrotu artykułów, podlegających z mocy specjalnych przepisów ograniczeniom w produkcji i obrocie, do orzecznictwa i nadzoru w sprawach karnych dotyczących tych podatków, opłat i monopolów oraz do wykonywania w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela wymienionych należności (par. 23 pkt.1). Swoje kompetencje<sup>816</sup> miały także funkcjonujące

---

*w zakresie podatku spadkowego i od darowizn oraz należności sądowych, o ile ich wymiar podlega urzędowi opłat stemplowych, w zakresie swego działania orzeka o karach oraz w tymże zakresie spełnia czynności urzędu opłat stemplowych jako wierzyciela należności własnych, c) dział 3 rachunkowo-kasowy spełnia czynności rachunkowo-kasowe w zakresie opłat, danin i należności, o których mowa w paragrafie niniejszym, oraz w zakresie swego działania spełnia czynności urzędu opłat stemplowych jako wierzyciela należności własnych”.*

<sup>636</sup> Warto wskazać, że Ministerstwo Skarbu wydało specjalne oświadczenie do wszystkich Izb Skarbowych - Inspektoratów Ochrony Skarbowej i Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego – Wydziału Skarbowego, w sprawie walki z nielegalną uprawą tytoniu. Przywiązywano do tego bardzo dużą wagę. Oświadczenie Ministerstwa Skarbu z dnia 29 lipca 1939 r. w sprawie organizacji walki z nielegalną uprawą tytoniu w okresie dojrzewania i wykupu tytoniu, do wszystkich Izb Skarbowych - Inspektoratów Ochrony Skarbowej i Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, D.I. /3-T/3716/39, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106, s. 17.

<sup>816</sup> Kompetencje osób pełniących stanowiska kierownicze w instytucjach skarbowych były szczególnie istotne z uwagi na materię jaką zajmowały się poszczególne podmioty. W okólniku wydanym przez Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie wskazano, jaki jest cel połączenia urzędów katastralnych z urzędami skarbowymi. Prezes Lwowskiej Izby argumentował, że praktyka pokazała animozje na tym polu i niezrozumienie tej zmiany zarówno przez kierowników urzędów skarbowych, jak i kierowników nowoutworzonych działów katastralnych. W dalszej części dokumentu opisał on, iż pierwszym z celów połączenia są kwestie oszczędnościowe. W kolejnych wyjaśniono, że wszyscy urzędnicy działów katastralnych podlegają bezpośrednio kierownikowi działu. Jest on zobowiązany do podpisywania wszelkich dokumentów – do interesariuszy jak i organów (z wyłączeniem spraw finansowych) oraz bierze za to pełną odpowiedzialność. Z biegiem lat starano się unikać konieczności wyjaśniania takich kwestii i narażania opinii służby, wobec czego wymagania co do takich osób były coraz wyższe i bardziej szczegółowe. Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Kierowników Urzędów Skarbowych okręgu administracyjnego Izby z dnia 14 listopada 1933 r., L.W.I0142002/1/33, [w:] Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46 oraz Okólnik Prezesa Izby Skarbowej Lwowskiej I, Nr 6/33, [w:] Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46, s. 13-14.



wewnątrz tych instytucji działały<sup>817</sup>. W momencie wejścia analizowanego aktu prawnego w życie moc obowiązującą utraciło wskazane na początku rozporządzenie Ministra Skarbu z 16 grudnia 1936 r. o organizacji i zakresie działania kontroli skarbowej oraz to z 13 sierpnia 1931 r. regulujące organizację i zakres działania izb i urzędów skarbowych<sup>818</sup>. Rozporządzenie obowiązywało na terenie całej Rzeczypospolitej z wyłączeniem Województwa śląskiego. Następną jego zmianą, już po wojnie, dokonała się dopiero 5 sierpnia 1947 r.<sup>819</sup>.

Podsumowując, stwierdzić należy iż w ostatnich kilku latach istnienia II Rzeczypospolitej dynamika wprowadzania dalszych przeobrażeń w strukturze administracji skarbowej nie spowolniła. Nie uchwalano już co prawda tak wielu ustaw, ale wydawano liczne akty niższego rzędu, dostosowujące system polskiej skarbowości do nowych wyzwań. Najbardziej istotnym aktem wykonawczym w tamtym okresie było opisane rozporządzenie z 23 lutego 1939 r. Kompetencje Ministra Skarbu do końca II RP pozostały bardzo rozległe, tak w legislacji, jak i czynnościach nadzorczych. Największe zmiany w strukturach skarbowych nastąpiły tuż po odrodzeniu się państwowości polskiej i po przewrocie majowym, w ostatnich latach II Rzeczypospolitej jedynie kontynuowano rozpoczęte wcześniej reformy. Wtedy wykształciła się już praktyka stosowania właściwych zapisów ustawowych dotyczących administracji skarbowej oraz działania organów skarbowych (izb skarbowych, dyrekcji ceł, poszczególnych urzędów i innych).

---

<sup>817</sup> Par. 23 pkt. 2 „a) dział 1 akcyzowo-monopolowy załatwia sprawy orzecznictwa, poboru i nadzoru w zakresie podatków i opłat pośrednich, monopolów państwowych oraz kontroli produkcji i obrotu artykułów, podlegających z mocy specjalnych przepisów ograniczeniom w produkcji i obrocie, załatwia sprawy obrotu między Polską a W. M. Gdańskiem wymienionymi wyżej artykułami oraz wykonuje w zakresie swego działania w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela należności własnych, b) dział 2 karny skarbowy - w zakresie przewidzianym w prawie karnym skarbowym - prowadzi dochodzenia w sprawach o przestępstwa skarbowe, sprawuje orzecznictwo, wnosi i popiera oskarżenia oraz wykonuje prawomocne rozstrzygnięcia w tych sprawach, załatwia sprawy karne skarbowe wynikające z innych szczególnych przepisów, tudzież sporządza wnioski o przyznanie nagród pieniężnych za wykrycie przestępstw skarbowych w powyższych sprawach, nadto - w zakresie swego działania - wykonuje w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym czynności wierzyciela należności własnych”.

<sup>818</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r. o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych, Dz. U. z 1931 r., Nr 77, poz. 613.

<sup>819</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 5 sierpnia 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania ochrony skarbowej, Dz. U. z 1947 r., Nr 56, poz. 307.

Obserwowane w analizowanym podokresie zmiany w organizacji administracji skarbowej miały w pierwszej kolejności prowadzić do większej sprawności oraz oszczędności w zarządzanych strukturach. Należy pamiętać, iż wielki kryzys gospodarczy, rujnujący gospodarkę na całym świecie u nas pozostał dłużej i z jego skutkami w wielu gałęziach gospodarki mierzyliśmy się praktycznie do wybuchu wojny<sup>820</sup>.

Niewątpliwie należy uznać, że zmiany prawne wprowadzane na przestrzeni lat regulujące organizację administracji skarbowej i jej funkcjonowanie spełniły swoją rolę. Dokonywanie stopniowych przekształceń w skarbowości - zaczynając od roku 1918, gdzie początkowo chaos był niewyobrażalny (na skutek wypierania poprzednio obowiązującego systemu prawnego państw zaborczych), następnie uchwalania na przełomie II dekady już bardziej rozbudowanych aktów obowiązujących w większości na całym terytorium RP - było dobrą decyzją. Można to łatwo spostrzec we wspomnianej już ilości wydawanych legislacji w końcowych latach II Rzeczypospolitej. Należy wnioskować, że ustawodawca wydając tak niewielką ilość nowych regulacji stwierdził, że wprowadzone wcześniej normy spełniają swoją rolę. Zapewne gdyby nie wybuch II Wojny Światowej obowiązujące akty normatywne byłyby jeszcze bardziej udoskonalane. Zresztą formułę struktury organizacji i funkcjonowania administracji skarbowej z czasów II Rzeczypospolitej możemy zauważyć w obecnie obowiązujących przepisach prawa.

## **4.2. Akty prawne dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych**

### **4.2.1. Wprowadzenie**

Pod koniec II RP aktywność legislacyjna właściwych organów w obszarze odpowiedzialności urzędników, w tym urzędników skarbowych, w porównaniu z wcześniejszymi latami zdecydowanie spowolniła. Rozwijała się praktyka postępowania dyscyplinarnego i orzecznictwa w sprawach dyscyplinarnych bazująca przede wszystkim na stanie prawnym ukształtowanym w poprzednim okresie, przy czym decydujące znaczenie miały tu – opisane we wcześniejszych częściach rozprawy – regulacje przyjęte w latach 1928-1932, zwłaszcza zasadnicza nowelizacja PSCU. Akty te stanowiły podstawę dla bardziej

---

<sup>820</sup> Szerzej patrz I. Kostrowicka, Z. Landau, J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, Warszawa 1984, s. 354 in.

szczegółowych unormowań prawnych dotyczących poszczególnych kategorii urzędników i funkcjonariuszy państwowych. Od roku 1932 nie były one nowelizowane w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej<sup>821</sup>.

Ważnym krokiem w kształtowaniu odpowiedzialności prawnej urzędników państwowych, wykraczającym poza zakres odpowiedzialności cywilnej, było uchwalenie wspomnianego Kodeksu karnego, w którym znalazł się rozdział XLI systematyzujący przestępstwa urzędnicze<sup>822</sup>. Rozwój praktyki tej regulacji przypadł na lata późniejsze. Z uwagi na istotę jego przepisów dla poruszanej tematyki zdecydowano się je opisać w niniejszym podrozdziale.

Warto zwrócić uwagę również na następujące akty prawne, które bardziej szczegółowo zostaną opisane w dalszej części pracy: rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym<sup>823</sup> (dalej: Kom.Disc.PU), a także rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”<sup>824</sup> (Rozp.Disc.PPTiT).

Ostatnia część niniejszego podrozdziału zawierać będzie podsumowanie i wnioski z analizy procesu ewolucji uregulowań prawnych dotyczących odpowiedzialności urzędników przez cały okres istnienia II Rzeczypospolitej. Zostaną wykazane główne kierunki zmian i inne spostrzeżenia dotyczące opisanej w pracy legislacji.

---

<sup>821</sup> Warto wskazać, że nowelizacja Ustawy z dnia 4 marca 1939 r. *o zmianie ustawy o państwowej służbie cywilnej*, Dz. U. z 1939 r., Nr 18, poz. 107, miała charakter epizodyczny i nie dotyczyła problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników.

<sup>822</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. *Kodeks karny*, Dz. U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571.

<sup>823</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym*, Dz. U. z 1935 r., Nr 12, poz. 67.

<sup>824</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. *o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”*, Dz. U. z 1936 r., Nr 57, poz. 417.

#### 4.2.2. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Rozdział XLI o przestępstwach urzędniczych)

Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników niekiedy nakładała się na odpowiedzialność karną. Wobec tego, że utarta praktyka dla tej regulacji wytworzyła się kilka lat później i była obecna aż do wybuchu wojny – a jest niezwykle istotna dla tematu pracy – zdecydowano się ją krótko przedstawić w niniejszym podrozdziale. Jak wspomniano wcześniej, przesłanki odpowiedzialności dyscyplinarnej współwystępowały z przesłankami odpowiedzialności karnej. Do czasu rozstrzygnięcia danej sprawy w wymiarze sądowo-karnym zawieszane było postępowanie dyscyplinarne. Katalog przestępstw urzędniczych wyznaczał styk obu obszarów odpowiedzialności, tj. miejsce, w którym naruszenie obowiązków służbowych mogło być interpretowane zarówno w kategoriach odpowiedzialności dyscyplinarnej, jak i karno-sądowej, co przesądzało o kolejności ich rozpatrzenia. Tak rozumiane przewinienia w służbie państwowej stanowiły przesłankę wyodrębnienia kategorii przestępstw urzędniczych, do których KK z 1932 r.<sup>825</sup> zaliczał następujące przestępstwa<sup>826</sup>:

1. Przekroczenie kompetencji i niedopełnienie obowiązku na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, tj. wyjście poza zakres uprawnień wynikający z obowiązku służbowego bądź niedopełnienie wynikających stąd obowiązków (art. 286),
2. Poświadczenie nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 287). Chodziło tylko o czyny świadome, podejmowane z premedytacją, przede wszystkim o fałszowanie dokumentów autentycznych, ale poświadczających materialną nieprawdę,
3. Pozbawienie przez urzędnicze niedbalstwo wolności człowieka (art. 288). Podobne zawarte było w art. 248 (pobawienie człowieka wolności). W tym wypadku polegało na bezprawnym pozbawieniu wolności, jak i przetrzymywaniu w odosobnieniu ponad orzeczony termin,

---

<sup>825</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 roku, *Kodeks karny*, Dz. U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571.

<sup>826</sup> Patrz więcej o Rozdziale XLI KK, [w:] K. Sobolewski, A. Laniewski, *Polski Kodeks karny wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem*, Lwów 1932, s. 153-157 oraz L. Zieleniewski, *Prawo urzędnicze*, Kraków 1937, s. 129-142.

4. Ujawnienie tajemnicy urzędowej na szkodę państwa (art. 289). Podobne zostało stypizowane w art. 253 (naruszenie tajemnicy korespondencji) i art. 254 (ujawnienie tajemnicy prywatnej uzyskanej w związku z wykonywanym zawodem lub sprawowaną funkcją publiczną). W tym wypadku chodziło o przypadek ujawnienia tajemnicy skutkującej szkodą dla państwa,
5. Uzyskiwanie korzyści majątkowej lub osobistej w związku z pełnionym urzędem (art. 290). Dotyczyło przypadków, gdy korzyść majątkowa była przyjmowana za podjęcie urzędowych obowiązków lub wtedy, gdy urzędnik traktował korzyść majątkową z podjętych czynności urzędowych, traktując ją jako wynagrodzenie za ich wykonanie.

Jak zauważył Leon Zieleniewski w swoim opracowaniu, Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 20 marca 1934 r., KK w art. 286-289 wymieniał przestępstwa urzędnicze właściwe, czyste, sensu stricto, które mogą być dokonane tylko przez urzędnika. *„Przedmiotem takiego rodzaju przestępstwa może być tylko czynność służbowa, do której urzędnik nie był upoważniony przez ustawę lub udzielone mu zlecenie albo wprawdzie był upoważniony, lecz do spełnienia tej czynności nie było podstaw prawnych, tj. legalnych podstaw do jej spełnienia. Czynność niemająca ze służbą nic wspólnego, chociażby była dokonana przez urzędnika w toku urzędowania, nie może stanowić przekroczenia władzy, które traktowane jest jako samoistne przestępstwo”*<sup>827</sup>.

Ogólniejszy, niewskazujący konkretnego przestępstwa, choć także odnoszący się tylko do urzędników, był przepis art. 291, który dotyczył każdego przestępstwa skodyfikowanego w KK popełnionego podczas pełnienia urzędu lub w związku z pełnieniem urzędu. Funkcja tego przepisu uruchamiana była, jak wskazali Kazimierz Sobolewski i Alfred Laniewski, *„w wypadkach kiedy urzędnik, ale tylko w związku ze swym urzędowaniem albo podczas tegoż urzędowania, dopuści się jakiegokolwiek czynu karygodnego”* przewidzianego w KK. Stosować wówczas należało wobec niego *„sankcję karną przewidzianą wprawdzie w dotyczącym przepisie kodeksu, jednakże podwyższoną w stopniu przewidzianym”* w KK<sup>828</sup>.

W rozdziale XLI KK umieszczony był także art. 292, który przewidywał sankcje nie tylko dla urzędników państwowych i samorządowych, ale także dla wszystkich osób wykonujących

---

<sup>827</sup> L. Zieleniewski, *Prawo urzędnicze*, Kraków 1937, s.133.

<sup>828</sup> K. Sobolewski, A. Laniewski, *Polski Kodeks karny wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającym i utrzymanymi w mocy przepisami Kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem*, Lwów 1932, s. 156.

czynności zlecone w zakresie zarządu państwowego lub samorządowego, tudzież funkcjonariusze wszelkich instytucji prawa publicznego. K. Sobolewski i A. Laniewski zauważyli, że autorzy KK dokonali w art. 292 rozszerzenia pojęcia urzędnika, zaliczając do nich urzędników państwa (dodajmy w rozumieniu PSCU), urzędników samorządowych, osoby wykonujące czynności zlecone w zakresie zarządu państwowego lub samorządowego (np. notariusze, osoby prowadzące księgi stanu cywilnego) oraz funkcjonariuszy instytucji prawa publicznego<sup>829</sup>. Do wszystkich tych kategorii odnieść zatem należy stypizowane w art. 293 KK przestępstwa podżegania do popełnienia przestępstwa urzędniczego. Bezpośrednio dotyczyło to osób nakłaniających urzędników wymienionych w art. 292 do popełnienia czynu zabronionego zawartego w rozdziale XLI KK.

Specyfika poddawanego analizie kręgu funkcjonariuszy publicznych sprawiała, iż spośród wszystkich przepisów w rozdziale KK o przestępstwach urzędniczych niektóre z nich nie dotyczyły w ogóle tej grupy pracowników, albo mogły się do niej odnosić jedynie w niewielkim stopniu. Inne zaś wprost i powszechnie odnosiły się do zakresu obowiązków urzędników skarbowych, co wyraźnie widać na tle analizowanych przykładów.

Ujęcie w KK katalogu przestępstw urzędniczych oznaczało osadzenie odpowiedzialności urzędników w szerszym kontekście odpowiedzialności, jaką urzędnicy ponosili ze względu na sprawowanie funkcji publicznych. Jeżeli czyny zabronione urzędników dotyczyły pragmatyki służbowej, objęci oni byli dyspozycją przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej. W przypadku gdy stanowiły one równocześnie lub samoistnie naruszenie porządku prawnego państwa – stosowano wobec nich przepisy rozdziału XLI KK. Nie było niedopuszczalne, jak nadmieniano wcześniej w innym kontekście, aby postępowanie dyscyplinarne i karne toczyło się jednocześnie, ale z przeprowadzonej analizy przepisów odnoszących się do tego pierwszego, preferowane było rozwiązanie, aby na czas postępowania sądowo-karnego wobec urzędnika zawieszać postępowanie dyscyplinarne i wznawiać je po zakończeniu tego przed sądem powszechnym.

---

<sup>829</sup> Tamże, s. 156.

#### **4.2.3. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym**

Przedstawiony akt wykonawczy został wydany 11 lutego 1935 r. przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości na podstawie delegacji zawartej w art. 15 ust. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o pośrednictwie ubezpieczeniowym<sup>830</sup> (dalej Rozp.PU). Regulował przede wszystkim problematykę organizacji postępowania w sprawach o naruszenie dyscypliny przez pośredników ubezpieczeniowych (m.in. powoływanie i skład komisji dyscyplinarnych, rzeczników dyscyplinarnych oraz obrońców obwinionych). Zasady odpowiedzialności pośredników ubezpieczeniowych usystematyzowane zostały we wskazanym rozporządzeniu wydanym przez prezydenta w rozdziale o nadzorze państwowym. Zgodnie z jego art. 12 ust. 1 władzę nadzorczą nad tymi urzędnikami pełnił Minister Skarbu poprzez Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń (dalej: PUKU)<sup>831</sup>.

Z kolei jego ust. 2 stanowił, że PUKU miał prawo kontrolowania działalności pośredników ubezpieczeniowych oraz żądania od nich wyjaśnień. Rozwiązania te uprawniają nas do tego, aby pośredników ubezpieczeniowych sytuować w grupie urzędników skarbowych w wymiarze formalnym (podległość w ramach systemu nadzoru Ministrowi Skarbu reprezentowanemu przez PUKU) oraz merytorycznym (dokonywanie w imieniu państwa poboru składek na cele ubezpieczeniowe). Pośrednicy ubezpieczeniowi należeli do nielicznej grupy urzędników, których odpowiedzialność dyscyplinarna została uregulowana odrębnie na poziomie resortowego aktu wykonawczego. Zdecydowana większość urzędników podlegała bowiem przepisom ogólnym, zawartym w PSCU i Ustawie Dyscyplinarnej.

Powołane na podstawie Kom.Disc.PU komisje dyscyplinarne stosowały przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej pośredników ubezpieczeniowych zawarte w Rozp.PU. Pośrednictwem ubezpieczeniowym była, w myśl art. 1 ust. 1 pkt 1-2 powyższego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej działalność prowadzona, a polegająca na: 1) zawieraniu za wynagrodzeniem umów ubezpieczenia w imieniu zakładu ubezpieczeń; 2)

---

<sup>830</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1934 r. Nr 96, poz. 864.

<sup>831</sup> Zadania, uprawnienia i ustrój PUKU, druk AAN, zespół Ministerstwo Skarbu, sygn. 443, s. 176 in. szerzej o dokonaniach PUKU patrz W. Bednaruk, *Przestępczość ubezpieczeniowa w międzywojennej Polsce*, Lublin 2019, s. 80 in.

pośredniczeniu za wynagrodzeniem w zawieraniu umów ubezpieczenia, tylko w oparciu o jego przepisy. Jedynie uprawnionymi do pośrednictwa ubezpieczeniowego byli (art. 1 ust. 3) ajenci ubezpieczeniowi i maklerzy ubezpieczeniowi. Ajentem ubezpieczeniowym w rozumieniu art. 4 Rozp.PU określano osobę, której zakład ubezpieczeń powierzył stałe pośredniczenie ubezpieczeniowe (ust. 1), wpisane do rejestru ajentów na podstawie zgłoszenia zakładu ubezpieczeniowego bądź samego ajenta w ciągu siedmiu dni od daty powierzenia mu zadań z zakresu pośrednictwa ubezpieczeniowego (ust. 1 i 2). Maklerem ubezpieczeniowym z kolei (art. 10 Rozp.PU) była osoba, która nie pozostając w stałym stosunku umownym z zakładem ubezpieczeń, działała na podstawie zlecenia zawarcia lub zapośredniczenia umowy ubezpieczenia (ust. 1), prowadząc swoją działalność w zakresie pośrednictwa ubezpieczeniowego za pośrednictwem władzy nadzorczej (ust.1 i 2), tj. PUKU<sup>832</sup>. Tylko ajenci i maklerzy prowadzili działalność w zakresie pośrednictwa ubezpieczeniowego względnie samodzielnie, tj. w ramach upoważnień ustawowych wykonywanych pod nadzorem. Statusu takiego nie mieli pomocnicy ajenta ubezpieczeniowego, co miało – o czym będzie jeszcze dalej – swoje konsekwencje dla zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej pośredników ubezpieczeniowych. Zgodnie z art. 8 Rozp.PU były to osoby, które pomagały ajentowi w wykonywaniu pośrednictwa ubezpieczeniowego. Działały one, jak wymagał tego art. 7 przywołanego rozporządzenia Prezydenta RP, na podstawie pełnomocnictw wystawionych przez ajenta ubezpieczeniowego, stwierdzających powierzony im zakres uprawnień, który powinien być stale wystawiony na widok publiczny, np. w miejscu urzędowania pomocników oraz okazany stronie ubezpieczającej się przy pierwszej czynności zmierzającej do zawarcia umowy ubezpieczenia.

W istocie więc pośrednik ubezpieczeniowy to pojęcie zbiorcze, odnoszące się do trzech podmiotów o zróżnicowanym statusie w zakresie uprawnień do prowadzenia działalności ubezpieczeniowej. Pomocnikowi ajenta ubezpieczeniowego nie można przypisać statusu pośrednika ubezpieczeniowego, gdyż w myśl analizowanych przepisów nie był w tym zakresie podmiotem samodzielnym. Z tego względu odpowiedzialność dyscyplinarną ustawodawca

---

<sup>832</sup> Wydawano wtedy interesujące okólniki w sprawie prawidłowego doboru pośredników ubezpieczeniowych. M.in. Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 27 kwietnia 1937 r., Nr 164, L.UU.3581/2/37, w sprawie wykazu osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych oraz Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 29 maja 1937 r., Nr 167, L. UU.6089/2/37, w sprawie zestawienia osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych.



odniósł wprost do pośrednika ubezpieczeniowego, co wynika z redakcji art. 15 ust. 1 *in principio* Rozp.PU: „*W razie naruszenia przez pośrednika ubezpieczeniowego...*”. Dotyczyła ona tylko ajenta i maklera, podczas gdy przepisy dyscyplinarne nie mogły zostać zastosowane wobec pomocnika ajenta, choć ten – przynajmniej formalnie – został zaliczony przez ustawodawcę do grona pośredników ubezpieczeniowych. Pomocnik ajenta nie był pośrednikiem ubezpieczeniowym faktycznie, gdyż nie został ustawowo uprawniony do działalności w zakresie pośrednictwa ubezpieczeniowego poprzez wymienienie go w definiującym pośrednictwo art. 1 ust. 3 Rozp.PU. Samo postępowanie pomocnika ajenta było wszakże dla ajenta czynnikiem obciążającym go w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Przesłankę odpowiedzialności dyscyplinarnej pośrednika ubezpieczeniowego, tj. ajenta ubezpieczeniowego i maklera ubezpieczeniowego, niezależnie od odpowiedzialności karnoskarbowej stanowiło, w myśl art. 15 ust. 1 (w związku z art. 9 ust. 3) Rozp.PU, naruszenie przez niego przepisów prawa, obowiązków staranności sumiennego kupca lub zasad dobrej wiary oraz świadomego, wbrew zakazowi władzy nadzorczej, zatrudnienia pomocnika nie posiadającego dostatecznych kwalifikacji moralnych lub swoją działalnością negatywnie wpływającego na prawidłowy rozwój ubezpieczeń.

Katalog kar dyscyplinarnych, jakie Rozp.PU przewidywał za sprzeniewierzenie się przepisom prawa lub regułom deontologicznym obejmował, zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 1-5:

- ostrzeżenie,
- upomnienie,
- naganę,
- karę pieniężną do 1000 zł,
- skreślenie ajenta z listy ajentów lub też cofnięcie maklerowi zezwolenia na działalność<sup>833</sup>.

Postępowanie dyscyplinarne wobec pośredników ubezpieczeniowych było dwuetapowe i toczyło się, zgodnie z art. 15 ust. 2 Rozp.PU, w I instancji przed komisją dyscyplinarną, a w drugiej przed Wyższą Komisją Dyscyplinarną. Tryb ich powoływania, a także innych podmiotów właściwych dla toku postępowania dyscyplinarnego regulowało, jak

---

<sup>833</sup> Bardzo często ta lista była zmieniana. Kolejny Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 26 czerwca 1937 r., Nr 169, L.UU.7291/2/37, w sprawie zestawienia osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych.

sygnalizowano wcześniej, Kom.Disc.PU. Tak komisja dyscyplinarna, jak i Wyższa Komisja Dyscyplinarna afiliowane były (§ 1 ust. 1 Kom.Disc.PU) przy PUKU, jako organie właściwym w zakresie nadzoru nad pośrednictwem ubezpieczeniowym. Od orzeczenia komisji dyscyplinarnej prawo odwołania do Wyższej Komisji Dyscyplinarnej (§ 1 ust. 2 Kom.Disc.PU) przysługiwało obwinionemu oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu. Orzeczenia Wyższej Komisji Dyscyplinarnej były niezaskarżalne. W sposób bezsporny dotyczyło to orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych. Jak bowiem stanowił art. 16 Rozp.PU, decyzje władzy nadzorczej w sprawie nałożenia kar dyscyplinarnych nie podlegały zaskarżeniu do Najwyższego Trybunału Administracyjnego. W praktyce więc uprawomocnienie się orzeczenia Wyższej Komisji Dyscyplinarnej wyczerpywało tok postępowania dyscyplinarnego w odniesieniu do pośredników ubezpieczeniowych.

Każda z komisji dyscyplinarnych, bez różnicy statusu, miała podobny skład. Zgodnie z dyspozycją § 2 Kom.Disc.PU zasiadały w niej osoby powoływane przez Ministra Skarbu<sup>834</sup>, spośród pracowników PUKU posiadających wykształcenie prawnicze - przewodniczący i jego zastępcy oraz „odpowiednia” liczba urzędników. Minister był także uprawniony do ich odwołania. Członków komisji, której liczebność została określona w Kom.Disc.PU jako „odpowiednia”, powoływał na okres dwóch lat także Minister Skarbu spośród przedstawicieli zakładów ubezpieczeń i pośredników ubezpieczeniowych.

Komisje obradowały, a także orzekały (§ 2 Kom.Disc.PU) w składach czteroosobowych, obejmujących przewodniczącego, jego zastępcę oraz dwóch członków, po jednym spośród przedstawicieli zakładów ubezpieczeniowych oraz przedstawicieli ubezpieczeniowych. Przywołany wcześniej przymiotnik „odpowiednia” odnosił się – jak można domniemywać – nie tylko do liczby zasiadających w składzie komisji dyscyplinarnej, ale także jego przyporządkowania. „Odpowiednia” zatem była liczba dwóch członków, z tym że obaj nie mogli reprezentować wyłącznie zakładu ubezpieczeniowego lub przedstawicieli ubezpieczeniowych. Skład komisji zawsze wyznaczał jej przewodniczący. Obwiniony mógł wnioskować o zmiany. W myśl § 11 ust. 2 Kom.Disc.PU mógł on bowiem w terminie 14-dniowym od chwili doręczenia odpisu wniosku rzecznika dyscyplinarnego o ukaranie, złożyć umotywowaną prośbę o wyłączenie poszczególnych osób z możliwości orzekania. Ostateczną decyzję w tym zakresie podejmowała komisja na posiedzeniu niejawnym (§ 11 ust.

---

<sup>834</sup> Z redakcji art.12 ust.1 Rozp.PU można wywnioskować, że uprawnienia Ministra Skarbu jako „władzy nadzorczej” miały charakter formalny, podczas gdy faktycznie uprawnienia te w jego imieniu wykonywał PUKU.

2). Z redakcji powyższego przepisu omawianego rozporządzenia można zasadnie wnosić, że podanie takie mogło dotyczyć wyłączenia każdego członka komisji niezależnie od jego statusu.

Wyłącznym uprawnieniem przewodniczącego komisji dyscyplinarnej było (§ 4 Kom.Disc.PU) wyznaczenie posiedzenia komisji, jeżeli przemawiały za tym ważne względy „poza siedzibą władzy nadzorczej”. Zważywszy, że taką władzę stanowił Minister Skarbu, można w sposób dorozumiany przyjąć, że komisje w sprawach dyscyplinarnych pośredników ubezpieczeniowych, obradowały i orzekały co do zasady w siedzibie jego resortu<sup>835</sup>.

Przy komisjach dyscyplinarnych afiliowani byli również rzecznicy dyscyplinarni. Na podstawie § 5 ust. 1 Kom.Disc.PU wyznaczał ich Minister Skarbu spośród urzędników PUKU posiadających wykształcenie prawnicze. Ich zasadniczym uprawnieniem było wnoszenie spraw przed komisję i pełnienie roli oskarżyciela. W myśl § 5 ust. 2 Kom.Disc.PU rzecznik mógł w każdej chwili przed terminem zamknięcia rozprawy wycofać swój wniosek o ukaranie. W takim wypadku komisja dyscyplinarna umarzała postępowanie.

Rzecznikiem interesu obwinionego w postępowaniu przed komisją dyscyplinarną był zazwyczaj obrońca, którego, jak stanowił § 6 zd. 1, obwinionemu „*wolno przybrać sobie w postępowaniu [...] spośród pośredników ubezpieczeniowych*”. Jeżeli oskarżony nie skorzystał z takiej możliwości, Minister (§ 6 zd. 2) mógł wyznaczyć obrońcę z urzędu. Generalnie rzecz biorąc obwiniony pośrednik ubezpieczeniowy miał w postępowaniu dyscyplinarnym zagwarantowane w pełni prawo do obrony. Jeżeli „nie przybrał” sobie obrońcy, ani też nie poprosił o wyznaczenie nikogo z urzędu, to w takim wypadku prawo do obrony, z ogólnie przyjętymi regułami, mógł wykonywać osobiście.

Zgodnie z dyspozycją § 5 ust. 3 Kom.Disc.PU uchwały komisji dyscyplinarnej zapadać mogły dopiero po wysłuchaniu rzecznika dyscyplinarnego. W posiedzeniach komisji oraz w głosowniach nie mógł on jednak uczestniczyć (§ 5 ust. 4). Rzecznik był też (§ 9 ust. 1 Kom.Disc.PU) podmiotem inicjującym proces. Co do zasady był on tajny (§ 7) i powinien zostać poprzedzony dochodzeniem w trybie administracyjnym prowadzonym przez władzę

---

<sup>835</sup> Ciekawym jest również to, iż sądy wielokrotnie rozstrzygały, że agent ubezpieczeniowy to nie to samo, co m.in. akwizytor, podróżujący sprzedawca czy komiwojażer. Np. Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 6 lutego 1928 r., I. rej. 1933/35 oraz Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 7 maja 1934 r., I. rej. 6133/32.

nadzorcą (§ 8 ust. 1). W jego trakcie przesłuchiowano obwinionego oraz sprawdzano dowody zgromadzone w sprawie, tak obciążające go, jak i przemawiające na jego korzyść (§ 8 ust. 2).

Rzecznik dyscyplinarny, inicjując postępowanie, składał do właściwej komisji wniosek o ukaranie. Obok personaliów obwinionego, jak wymagał tego § 9 ust. 1 i § 2 pkt 1-5, Kom.Disc.PU, powinien zawierać także dokładny opis czynu zarzucanego ze wskazaniem czasu, miejsca i innych okoliczności jego popełnienia, wymiar proponowanej kary oraz uzasadnienie<sup>836</sup>. Należało również dołączyć akta sprawy i wykaz osób, których wezwania na rozprawę żądał rzecznik, ze wskazaniem ich adresów, oraz spisu innych dowodów, których przeprowadzenie na rozprawie rzecznik uważał za niezbędne. Przypomnieć w tym kontekście warto, że w każdym momencie przed terminem zamknięcia postępowania rzecznik mógł swój wniosek wycofać, powodując w ten sposób jego umorzenie przez komisję.

Kolejnym krokiem w postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym było (§ 10 Kom.Disc.PU) przekazanie obwinionemu odpisu wniosku o ukaranie wraz z listą członków kompletu orzekającego wyznaczonego do jego rozpoznania. Rozpocynało to bieg 14-dniowego terminu, w którym, zgodnie z § 11 ust. 1, obwiniony mógł wskazać świadków, dowody świadczące na jego korzyść oraz obrońcę lub złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu. Termin ten w obu przypadkach był przedłużany przez przewodniczącego komisji. Obwiniony mógł też – jak już wspomiano - złożyć w tym samym 14-dniowym terminie wniosek o wyłączenie z postępowania jednego z członków składu orzekającego. Nie ma podstaw by kwestionować, że także i ten termin mógł zostać wydłużony

---

<sup>836</sup> Z biegiem lat oraz rozwojem towarzystw ubezpieczeniowych dochodziło do wielu nadużyć zarówno ze strony ubezpieczycieli, jak i ubezpieczonych. Największy problem sprawiały podpalenia, czyli ubezpieczenia dotyczące mienia. Wykrycie sprawcy pożaru, stwierdzenie czy nastąpił on samoistnie czy też ktoś specjalnie zaproszył ogień było niezwykle trudne. Instytucje te budziły również niechęć ponieważ wymagały zaangażowania finansowego. Wszystko to spowodowało, że szanse na rozpropagowanie konieczności ubezpieczania upatrywano w specjalnych akcjach społecznych. Starano się wzbudzić zaufanie społeczeństwa przenikając do niego na poziomie lokalnym oraz wskazywać korzyści płynące z zawierania umów z ubezpieczycielem. Akcja społeczna dotycząca dofinansowania wiejskich bibliotek z budżetu PZUW. Okólnik Dyrektora Administracyjnego PZUW do Inspektorów Wojewódzkich i Powiatowych z dnia 2 sierpnia 1939 r., Nr 320/12, w sprawie premiowania poboru składek, Zespół Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, Archiwum Państwowe w Lublinie oddział w Chełmie, sygn. 3, k.215-216, patrz też analiza ww. zjawiska W. Bednaruk, *Przyczyny zwiększonej palności nieruchomości ubezpieczonych w PZUW przed II wojną światową*, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 4(11)/2018, s. 531 in.

przez przewodniczącego komisji. Po zakończeniu powyższych czynności wstępnych przewodniczący przekazywał sprawę pod obrady komisji (§ 12 ust. 1).

Podsumowując, tryb prowadzenia postępowania dyscyplinarnego przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym był sformalizowany i w większości nie różnił się od postępowań w innych grupach zawodowych. Bazował w dużej mierze na ogólnych przepisach ustawy PSCU. Ważnym aktem prawnym dla tego zagadnienia było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o pośrednictwie ubezpieczeniowym z 24 października 1934 r., które określało nadzór Ministra Skarbu nad osobami wykonującymi ten zawód.

#### **4.2.4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”**

Odpowiedzialność pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” regulowana była przepisami Ustawy dyscyplinarnej, ale – jak nadmieniano wcześniej – tylko do czasu wydania dla nich odrębnych przepisów o władzach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym. Rozp.dysc.PPTiT było wykonaniem tej zapowiedzi. Zostało wprowadzone na podstawie art. 18 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”<sup>837</sup> (dalej: Rozp.PPTiT).

Przepis art. 18 Rozp.PPTiT został w 1932 r. zmieniony<sup>838</sup>. Nadano mu następujące brzmienie: ust 1. – „*stosunek służbowy pracowników przedsiębiorstwa <<Polska Poczta, Telegraf i Telefon>> ma charakter publiczno-prawny*”; ust. 2 – „*przepisy o stosunku służbowym, o uposażeniu, o postępowaniu dyscyplinarnym i zaopatrzeniu emerytalnym pracowników przedsiębiorstwa <<Polska Poczta, Telegraf i Telefon>>, wymienionych w ust. 1, wydaje Rada Ministrów na wniosek Ministra Poczt i Telegrafów*”. Dopiero w tej wersji wskazanego artykułu zawarta została w sposób jednoznaczny delegacja do uchwalenia

---

<sup>837</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon", Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 379.

<sup>838</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. w sprawie zmian rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon", Dz. U. z 1932 r., Nr 91, poz. 781.

Rozp.dysc.PPTiT. Można to także traktować jako wyraz wspomnianego dążenia do uregulowania odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” w sposób uwzględniający specyfikę ich służby urzędniczej. Przemawia za tym również okoliczność, że przepisami Rozp.dysc.PPTiT objęci zostali pracownicy, których dotyczyło rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 stycznia 1934 r. o stosunku służbowym pracowników państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon"<sup>839</sup> (dalej: StSł.PPTiT). Uszczegóławiało ono dyspozycję znowelizowanego art. 18 ust. 2 Rozp.PPTiT, o publicznoprawnym charakterze stosunku służbowego pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”. Przepisom Rozp.PPTiT, w myśl § 1 ust. 1, podlegały wyłącznie osoby spełniające kryteria określone w StSł.PPTiT<sup>840</sup>.

Wyrazem uwzględnienia specyfiki statusu pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” była typizacja i usytuowanie komisji dyscyplinarnych orzekających w tych sprawach. Zgodnie z § 1 ust. 2 i 2 Rozp.dysc.PPTiT dla rozpatrywania tych sporów powoływano:

1. Komisje dyscyplinarne przy dyrektorach okręgów poczt i telegrafów – działające jako I instancja w sprawach dyscyplinarnych pracowników dyrekcji okręgów poczt i telegrafów oraz pracowników podległych dyrekcjom jednostek organizacyjnych. W przypadku innych niż wymienione jednostki organizacyjne podległych bezpośrednio Ministrowi Poczt i Telegrafów właściwa była komisja dyscyplinarna przy tym dyrektorze okręgu poczt oraz telegrafów, w którego rejonie dany oddział się znajdował, z tym że jego kierownik miał zakres czynności oraz właściwości decyzyjne zastrzeżone w postępowaniu dyscyplinarnym dla dyrektora okręgu. Każda komisja dyscyplinarna

---

<sup>839</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 stycznia 1934 r. *o stosunku służbowym pracowników państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon"*, Dz. U. z 1934 r., Nr 4, poz. 25.

<sup>840</sup> Już w latach wcześniejszych od urzędników mających zasilić szeregi Poczty Polskiej wymagano dużego doświadczenia i odpowiedniego wykształcenia. 30 grudnia 1918 r. Minister Poczt i Telegrafów zwrócił się do Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego o mianowanie na stanowisko Prezesa Dyrekcji Poczt i Telegrafów we Lwowie Tomasza Bieniawskiego. Urzędnik ten, mający staż 30 lat pracy w organach pocztowych, zdaniem Ministra „*w ciągu swej pracy administracyjnej miał możliwość nabycia dużego doświadczenia i prawdziwej rutyny*”. Do wniosku załączony był druk pn. „Wykaz osobowy” kandydata z podstawowymi danymi, miejscami pracy (wcześniejszymi jak i obecnym), krótką opinią oraz informacją o kwalifikacjach i zachowaniu. Wniosek o mianowanie st. radcy Tomasza Bieniawskiego Prezesem Dyrekcji Poczt i Telegrafów we Lwowie z dnia 30 grudnia 1918 r., Nr 4270/18, Zespół Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 110, s. 1-2.

składała się (§ 1 ust. 2 pkt 3) z przewodniczącego (posiadającego wykształcenie prawnicze), dwóch zastępców oraz członków w liczbie od 10 do 20 osób w zależności od potrzeb okręgu. Dla rozpatrzenia konkretnych spraw powoływane były (§ 5 Rozp.dysc.PPTiT) czteroosobowe składy orzekające złożone z przewodniczącego, jego zastępcy i dwóch członków wskazywanych przez przewodniczącego (co najmniej jeden z działu służby, do którego należał obwiniony). Skład orzekający korzystał w swoich działaniach z atrybutu niezawisłości i samodzielności (§ 6),

2. Komisja Dyscyplinarna przy Ministrze Poczt i Telegrafów – działająca jako I instancja w sprawach dyscyplinarnych: dyrektorów okręgów poczt i telegrafów, wicedyrektorów, naczelników wydziałów oraz kierowników innych jednostek organizacyjnych, podległych bezpośrednio Ministrowi Poczt i Telegrafów,
3. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministrze Poczt i Telegrafów – działająca jako II instancja dla wszystkich pracowników wymienionych powyżej. Orzeczenia jej były ostateczne i nie było od nich drogi odwoławczej co oznacza, że wyłączona była możliwość skierowania sprawy do NTA.

Zgodnie z dyspozycją § 3 Rozp.dysc.PPTiT przewodniczących, ich zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnych powoływał i odwoływał Minister Poczt i Telegrafów spośród podległych mu pracowników<sup>841</sup>. W przypadku komisji działających przy dyrektorach okręgów, osoby do składów były rekrutowane spośród osób przynależnych służbowo do danej dyrekcji i zatrudnionych w jej siedzibie. Komisja Dyscyplinarna przy Ministrze Poczt i Telegrafów oraz Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna powoływane były spośród urzędników Ministerstwa Poczt i Telegrafów<sup>842</sup>. Jeżeli właściwość danej komisji dyscyplinarnej rozciągała się na inną jednostkę organizacyjną podległą bezpośrednio Ministrowi Poczt i Telegrafów,

---

<sup>841</sup> Zwracał się on również do innych ministrów o wskazywanie swoich przedstawicieli do różnych komisji i zespołów działających przy Ministerstwie Poczt i Telegrafów. Pismo Ministra Poczt i Telegrafów do Ministra Skarbu z dnia 2 grudnia 1931 r., na członków Komisji Egzaminacyjnych dla kandydatów na stanowiska II kategorii w administracyjno-rachunkowej służbie pocztowej, telegraficznej i telefonicznej, Nr. 8870/I 32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 199, s. 12.

<sup>842</sup> W tych sprawach i nie tylko Minister Poczt i Telegrafów wydawał dzienniki urzędowe, biuletyny, okólniki i inne wytyczne. Znajdowały się tam również instrukcje dla osób chcących przystąpić do służby w tym resorcie. Dla przykładu warto wskazać na następującą pozycję: Dziennik Urzędowy Ministra Poczt i Telegrafów z dnia 2 listopada 1931 r., Nr.18, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 199, s. 14.

część członków takiej komisji powoływana była spośród pracowników tej jednostki organizacyjnej zatrudnionych w okręgu danej komisji.

W skład komisji nie mógł być powołany pracownik, który został ukarany dyscyplinarnie, a jego kara nie została skreślona z ewidencji. Zgodnie z § 4 Rozp.dysc.PPTiT właściwa dla rozpatrzenia danej sprawy była komisja przy tym dyrektorze okręgu poczt i telegrafów, w którego okręgu pracownik pełnił służbę w czasie naruszenia obowiązków służbowych, a jeżeli przewinienie miało miejsce w kilku okręgach, to w okręgu właściwym, dla którego doszło najwcześniej do jego ujawnienia. Ewentualne spory o właściwość komisji dyscyplinarnych rozstrzygał Minister Poczt i Telegrafów. Miał on także prawo przekazać do rozpatrzenia danej sprawy inną komisję niż wyznaczoną zgodnie z ogólnie przyjętymi regułami.

Rozp.dysc.PPTiT, podobnie jak inne omówione wcześniej regulacje odnoszące się do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, ustanawiało rzecznika dyscyplinarnego (§ 7) reprezentującego dobro służby oraz obrońcy obwinionego (§ 8), zapewniającego mu prawo do obrony. Ich status uregulowany był odrębnymi tytułami. Rzecznicy dyscyplinarni powoływani byli w identycznym trybie jak członkowie komisji dyscyplinarnych (§ 7 ust. 2), przy czym Minister Poczt i Telegrafów mógł dla rozpatrzenia konkretnej sprawy wyznaczyć rzecznika dyscyplinarnego z innej komisji (§ 7 ust. 6). Wyboru obrońcy dokonywał sam obwiniony spośród pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon” lub funkcjonariuszy państwowych zamieszkałych na obszarze właściwym dla działania komisji rozpatrującej jego sprawę (§ 8 ust. 1). Oskarżony mógł także poprosić kierownika jednostki organizacyjnej, przy której czynna była komisja dyscyplinarna, o wyznaczenie, z grona podległych sobie pracowników, obrońcy z urzędu (§ 8 ust. 2). Co do zasady obrońcą w postępowaniu regulowanym przez Rozp.dysc.PPTiT nie mogła być osoba zawieszona w służbie lub objęta postępowaniem dyscyplinarnym czy karno-sądowym (§ 8 ust. 3). Rola i uprawnienia rzeczników dyscyplinarnych oraz obrońców w postępowaniu dyscyplinarnym uregulowanym w Rozp.dysc.PPTiT nie odbiegała od tych, jakie przyjęto na gruncie innych regulacji, choć można zauważyć silniejsze niż w innych postępowaniach uzależnienie rzeczników dyscyplinarnych od kierownika jednostki organizacyjnej, przy której działała komisja (por. § 7 ust. 5 pkt.1-2).

Rozp.PPTiT w Rozdziale II szczegółowo regulowało także tok postępowania dyscyplinarnego, które – zgodnie z dyspozycją § 9 – co do zasady było ściśle tajne, podjęte w toku postanowienia i orzeczenia można było podać do publicznej wiadomości tylko za zezwoleniem Ministra Poczty i Telegrafów. Obejmowało ono następujące fazy:



1. Wszczęcie postępowania (§ 10-13). Postępowanie mogło być wszczęte w razie stwierdzenia przez kierownika danej jednostki organizacyjnej naruszenia obowiązków służbowych przez podwładnego (podwładnych) lub uzyskania informacji o takim naruszeniu (§ 10). W razie potrzeby kierownik mógł zarządzić wszczęcie dochodzenia przez jednego lub kilku podwładnych, albo też umorzyć postępowanie dyscyplinarne w razie braku przesłanek do jego wszczynania (mógł to zrobić na każdym etapie postępowania - § 11 ust. 1-2). W ramach dochodzenia gromadzony był materiał dowodowy, a prowadzący je mógł powoływać biegłych oraz korzystać z pomocy organów policyjnych i administracyjnych. Z przeprowadzonego dochodzenia prowadzący zobligowany był sporządzić protokół, w którym formułował zarzuty wobec obwinionego (§ 11 ust. 5-7). Prowadzący dochodzenie zapoznawał obwinionego z protokołem i umożliwiał mu odniesienie do każdego z ustaleń oraz zarzutów (§11 ust. 8). Z wynikami dochodzenia zapoznawał się kierownik jednostki, który mógł umorzyć postępowanie, albo po ewentualnym uzupełnieniu materiału dowodowego skierować sprawę do komisji dyscyplinarnej (§ 12). Jeżeli czyn obwinionego nosił znamiona przestępstwa, kierownik mógł złożyć doniesienie o przestępstwie do odpowiednich organów i kontynuować postępowanie dyscyplinarne albo zawiesić je do czasu prawomocnego zakończenia postępowania karno-sądowego (§ 13),
2. Wniesienie oskarżenia (§ 14-15). Rzecznik dyscyplinarny kierował do przewodniczącego właściwej komisji dyscyplinarnej wniosek o ukaranie. Podstawą jego sporządzenia był materiał zebrany podczas dochodzenia (§ 14 ust. 1). Rozp.dysc.PPTiT szczegółowo określało wymogi formalne, jakie wniosek powinien spełniać (§ 14 ust. 2 i 3). Komisja dyscyplinarna mogła wyznaczyć rozprawę, zwrócić kierownikowi właściwej jednostki organizacyjnej celem uzupełnienia materiałów, zawiesić postępowanie jeżeli jednocześnie sprawa była przedmiotem postępowania sądowo-karnego, a przewodniczący komisji dyscyplinarnej umorzyć postępowanie (§ 15),
3. Rozprawa dyscyplinarna (§ 16-33). Rozprawa dyscyplinarna została w Rozp.dysc.PPTiT uregulowana w stosunku do wcześniej omówionych aktów tego rodzaju bardzo szczegółowo. Przewodniczył jej przewodniczący komisji dyscyplinarnej, którego obowiązkiem przed rozprawą było zawiadomienie wszystkich stron, a w trakcie rozprawy kierowanie nią (§ 21). Powinna ona odbyć się

w ciągu 14 dni od skierowania przez rzecznika dyscyplinarnego do komisji dyscyplinarnej wniosku o ukaranie (§ 16 ust. 3). W ciągu siedmiu dni od otrzymania zgłoszenia o rozprawie obwiniony i jego obrońca mogli zgłaszać wnioski dowodowe oraz listę świadków, a także przeglądać akta sprawy i zgłaszać do nich uwagi. Ostatecznie ustalała ją komisja (§ 17 ust. 1-3). Rzecznik dyscyplinarny miał prawo w ciągu siedmiu dni składać wnioski o wyłączenie członków komisji dyscyplinarnej lub przewodniczącego. O wyłączeniu członka komisji decydował ten ostatni. O wyłączeniu przewodniczącego komisji przy dyrektorze okręgu decydował jego dyrektor, a przewodniczącego Komisji przy Ministrze Poczty i Telegrafów oraz Komisji Odwoławczej – Minister Poczty i Telegrafów (§ 7 ust. 4-6). Przypadki niemożności uczestniczenia przez członka komisji w jej pracach oraz przesłanki jego wyłączenia zostały szczegółowo określone w § 18 Rozp.dysc.PPTiT. Do ważnych postanowień dotyczących przebiegu rozprawy zaliczyć należy możliwość odbycia jej w trybie zaocznym (obrońca wyznaczany był wówczas z urzędu) (§ 23), odczytania opinii biegłych lub zeznań świadków złożonych podczas dochodzenia (§ 26) oraz możliwość ukarania strony lub uczestnika rozprawy mandatem (50 zł) za nieusprawiedliwioną nieobecność w rozprawie (§ 27). Zwieńczeniem rozprawy były wystąpienia stron, przy czym ostatnie słowo należało do obwinionego (§ 33),

4. Orzeczenie (§ 34-38). Treścią orzeczenia mogło być uwolnienie obwinionego od zarzutów, albo uznanie jego winy i wymierzenie jednej z kar dyscyplinarnych (§ 34 ust. 2). Wydawane było podczas poufnej narady składu orzekającego i przyjmowane w drodze głosowania, większością głosów, bez możliwości wstrzymania się od głosowania przez któregokolwiek z członków komisji (§ 35). Przebieg posiedzenia był protokołowany (§ 36). Przewodniczący komisji dyscyplinarnej ogłaszał najpierw sentencję orzeczenia, podpisaną przez członków składu orzekającego (§ 37), a nie później niż po upływie ośmiu dni sporządzał pisemne uzasadnienie i przekazywał je obwinionemu oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu (§ 38 ust. 1 i 2),
5. Odwołanie (§ 39-40). Przysługiwało obwinionemu oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu w terminie ośmiu dni od daty doręczenia im pisemnego uzasadnienia orzeczenia wydanego w I instancji. Składne było na ręce przewodniczącego komisji dyscyplinarnej, który zobligowany był bezzwłocznie przekazać je do komisji odwoławczej. Mogło dotyczyć orzeczenia jako całości, albo uchybień formalnych bądź materialnych postępowania. Przed datą wyznaczenia

rozprawy odwoławczej odwołanie mogło być wycofane bez dalszego skutku. Wdrożenie postępowania odwoławczego wstrzymywało wykonanie orzeczonej kary (§ 39). Tryb postępowania przed komisją w II instancji był analogiczny jak w przypadku postępowania przed komisją I instancji (§ 40 ust. 4),

6. Umorzenie postępowania w razie śmierci oskarżonego (§ 41)<sup>843</sup>. Umorzenie następowało co do zasady na wniosek przełożonego uprawnionego do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, w razie śmierci obwinionego (§ 41 ust. 1 zd. 1 w zw. z § 42 ust. 2), ale powinno zostać dokończony na żądanie małżonka lub krewnego zstępnego (§ 42 ust. 1 zd. 2). Przesłanką umorzenia postępowania dyscyplinarnego nie było natomiast rozwiązanie stosunku służbowego,
7. Wykonanie orzeczenia (§ 42). Orzeczenie komisji dyscyplinarnej niezaskarżone w terminie uprawomocniało się w dniu upływu tego terminu, a wydane przez odwoławczą komisję – niezwłocznie po ogłoszeniu sentencji (§ 42 ust. 1). Wykonanie orzeczenia należało do właściwości przełożonego skazanego pracownika (§ 42 ust. 2). Celem jego prawidłowego wykonania przewodniczący komisji przesyłał przełożonemu skazanego jego odpis, a na jego żądanie także akta sprawy dyscyplinarnej (§ 42 ust. 3),
8. Wznowienie (§ 43-44). O wznowienie postępowania mogły wnioskować następujące osoby: 1) pracownik skazany prawomocnie na karę dyscyplinarną lub – w razie jego śmierci – małżonek lub krewny zstępny, w terminie 30 dni od daty powzięcia przez pracownika (a w przypadku jego śmierci przez małżonka lub krewnego zstępnego) wiadomości o istnieniu przesłanki uzasadniającej wznowienie postępowania (wniosek mógł dotyczyć uwolnienia od zarzutu, złagodzenia kary jeżeli było nią wydalenie ze służby); 2) rzecznik dyscyplinarny, jeżeli uzyskał wiadomość, że umorzenie postępowania lub wydanie orzeczenia nastąpiło w wyniku przestępstwa

---

<sup>843</sup> Dotyczyło to również innych postępowań administracyjnych. Uchwałą Najwyższego Trybunału Administracyjnego umorzono postępowanie w sprawie skargi Naczelnika Gminy Hołdunów Jana Zangera przeciwko Wojewodzie Śląskiemu, w przedmiocie nałożenia kary porządkowej. Umorzono na skutek tego, że wskazany naczelnik zmarł przed rozpatrzeniem sprawy przez Trybunał. Uchwała Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 29 września 1926 r. L. rej. 3444/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921, s. 152.

(treścią wniosku była zmiana orzeczenia na niekorzyść skazanego) (§ 43 ust. 1-2 i 4). Zwraca uwagę, iż w Rozp.dysc.PPTiT jednoznacznie został określony termin wznowienia postępowania na korzyść pracownika. Z konstrukcji przywołanego przepisu można wnosić, że nie było możliwe zastosowanie terminu trzydziestodniowego w stosunku do wniosku rzecznika dyscyplinarnego. W praktyce więc mógł wnioskować o wznowienie postępowania w dowolnym czasie, gdy dowiedział się, iż orzeczenie w postępowaniu dyscyplinarnym nastąpiło z naruszeniem prawa. Znajdowała w ten sposób zapewne wyraz zasada nieprzedawnialności przestępstw przeciwko prawu. Wniosek o wznowienie postępowania kierowany był do komisji odwoławczej, która była właściwa w zakresie rozstrzygnięcia o dopuszczalności wznowienia postępowania (§ 43 ust. 3). Na czas postępowania wznowionego na wniosek skazanego jego przełożony mógł zawiesić wykonanie cięższej na nim kary (§ 43 ust. 5). Wznowione postępowanie toczyło się przed komisją dyscyplinarną, która wydała orzeczenie w I instancji. Mogła ona zarządzić dochodzenie uzupełniające, ale nie mogło ono dotyczyć okoliczności wznowienia (§ 43 ust. 6). Kara nałożona we wznowionym postępowaniu nie mogła być wyższa od wcześniejszej (§ 44 ust. 1). Jeżeli skutek poprzednio nałożonej kary z pracownikiem rozwiązano stosunek służbowy, należało go przywrócić, jeżeli kara orzeczona we wznowionym postępowaniu nie polegała na wydaleniu ze służby (§ 44 ust. 2). Jeżeli sankcja nałożona we wznowionym postępowaniu była niższa niż wcześniejsza, pracownikowi (a w razie jego śmierci członkom jego rodziny) wypłacano rekompensatę z tytułu strat poniesionych z powodu obniżonego uposażenia lub zaopatrzenia emerytalnego (§ 44 ust. 3). Przy wykonaniu nowo orzeczonej kary należało uwzględnić karę już poniesioną (§ 44 ust. 4). Wznowione postępowanie dyscyplinarne rozstrzygnięte na bazie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie Rozp.dysc.PPTiT przeprowadzane było zgodnie z jego zapisami. Na ich podstawie rozstrzygane były także sprawy wniesione w oparciu o dawne przepisy zmienione wskutek wejścia nowych (§ 49). Organem właściwym w zakresie wykonania Rozp.dysc.PPTiT był Minister Poczty i Telegrafów (§ 50). Wskazuje to jednoznacznie na „resortowy” charakter analizowanej regulacji.

W rozdziale trzecim uregulowano także, na potrzeby postępowania dyscyplinarnego wobec pracowników przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, kwestie doręczeń i biegu terminów postępowania (§ 45), przywrócenia terminów (§ 46), kosztów postępowania

(§ 47) oraz – co było wyjątkiem na tle innych regulacji problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników – przesłanek i trybu ułaskawienia. Pracownicy, którzy podlegali przepisom Rozp.dysc.PPTiT, mogli ubiegać się o ułaskawienie od Prezydenta RP na podstawie ogólnie obowiązujących aktów prawnych<sup>844</sup>. Wnioski o ułaskawienie mogły być przesyłane komisjom dyscyplinarnym, które wydawały opinię (§ 48 ust. 1). Prośba taka był rozpatrywana w trybie niejawnym, z uwzględnieniem opinii rzecznika dyscyplinarnego. Komisja wydając opinię określała czy prośba o ułaskawienie zasługuje na uwzględnienie czy nie (§ 49 ust. 2).

Rozp.dysc.PPTiT było niewątpliwie, na tle innych tego typu aktów, bardzo rozbudowane jeżeli chodzi o te regulujące problematykę odpowiedzialności dyscyplinarnej określonej grupy zawodowej. W kształcie w jakim zostało uchwalone i obowiązywało może być nieco na wyrost, uznane zostało za swego rodzaju „mały kodeks odpowiedzialności dyscyplinarnej”. Zwraca uwagę nadmierna szczegółowość przepisów i w istocie ich merytoryczna oraz proceduralna zbędność (np. § 20 dotyczący siadania dopiero, gdy komisja zajmie swoje miejsca oraz wstawania stron w trakcie przemawiania). Poprzez swoją nadmierną szczegółowość Rozp.dysc.PPTiT dublowało także przepisy PSCU’32, Ustawy dyscyplinarnej czy Ustawy dyscyplinarnej – Rozp. Można więc w przypadku Rozp.dysc.PPTiT mówić o swoistym „przeregulowaniu”. Daje też wyobrażenie o tym, jak mogłyby wyglądać inne „resortowe” przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, gdyby więcej ich powstało.

#### **4.3. Podsumowanie i wnioski z przeprowadzonych analiz aktów prawnych dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej (1918-1939)**

Powstanie niepodległego państwa polskiego było cezurą zwrotną w kształtowaniu się polskiego korpusu urzędniczego. Zawierało zarazem elementy kontynuacji, gdyż procesy kształtowania się polskich kadr urzędniczych, choć zróżnicowane, sięgały ostatnich dekad okresu zaborów. Z punktu widzenia podjętej w niniejszym opracowaniu problematyki najważniejsze było to, że wraz powstaniem nowego państwa zaczął kształtować się także

---

<sup>844</sup> Znalazło w ten sposób odzwierciedlenie w prawodawstwie wprowadzanym na gruncie Konstytucji kwietniowej z 1935 roku i ukształtowanej przez Prezydenta Ignacego Mościckiego praktyki polegającej na obejmowaniu prawem łaski wszelkich dolegliwości o charakterze publicznym, a więc zawartych nie tylko w orzeczeniach karno-sądowych, ale także administracyjnych i dyscyplinarnych. Te ostatnie bowiem często były dla obywatela bardziej dolegliwe niż sankcje o charakterze kryminalnym. Patrz J. Sobiech, *Prawo łaski w Rzeczypospolitej Polskiej okresu międzywojennego*, Prawo i Więź, 1/2020, s. 144-167.

system prawny regulujący status i funkcjonowanie polskich kadr urzędniczych, w tym ich odpowiedzialność dyscyplinarna.

W pierwszym okresie polskiej niepodległości granicę czasową wyznacza tu wejście w życie w 1922 r. PSCU. Warto wskazać, że w zakresie prawnej regulacji korpusu urzędniczego w początkowym okresie występowały wprawdzie odrębności dzielnicowe, głównie wynikające z utrzymania w mocy w pierwszych latach przepisów dawnych państw zaborczych - jak przedstawiona sytuacja w b. dzielnicy pruskiej – jednak było to przejściowe. Pierwsze akty prawne o charakterze ogólnokrajowym zostały wydane w 1918 r. (reskrypty RR). Choć pochodziły one z nadania organu kontrolowanego przez niemieckie i austriackie władze okupacyjne, odegrały funkcję wzorca, który posłużył do tworzenia prawa regulującego kwestie urzędnicze przez organy władzy Polski niepodległej.

Zanim PSCU zaczęła obowiązywać, na obszarze b. zaboru rosyjskiego funkcjonowały reskrypty RR, w b. zaborze austriackim austriacka pragmatyka służbowa z 1914 r., a b. zaborze pruskim – obok utrzymanych w mocy przepisów pruskich – także te, które wydawał Komisariat Naczelnej Rady Ludowej, a także Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej<sup>845</sup>. Szczególna rola reskryptu RR z czerwca 1918 r. wynikała z faktu, że dorobek Rady Regencyjnej w zakresie tworzenia polskiej administracji państwowej przejęty został przez Józefa Piłsudskiego, który objął pełnię władzy z rąk Rady 14 listopada 1918 r. Zaznaczyć należy wszakże, iż nawet po wejściu w życie PSCU występowały regionalne różnice w prawnych podstawach funkcjonowania kadr urzędniczych. Ustawa ta stanowiła w stosunku do odpowiedzialności dyscyplinarnej główny punkt odniesienia, ale np. na terenie autonomii śląskiej przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników stosowane były na podstawie PSCU-WŚ (w brzmieniu z 18 marca 1925 r.).

---

<sup>845</sup> Warto wskazać, iż z dekretu Rady Regencyjnej o organizacji władz na obszarze c. i k. Generalnego Gubernatorstwa Lubelskiego z dnia 30 października 1918 r. wynika, jak wskazano w art. 1, iż obszar ten oraz obecnie istniejące siedziby politycznych władz administracyjnych tymczasowo pozostają bez zmian. Zgodnie z art. 2 dekretu prawa i obowiązki w zakresie administracji cywilnej przechodzą na właściwych ministrów. Dekret Rady Regencyjnej o organizacji władz na obszarze c. i k. Generalnego Gubernatorstwa Lubelskiego z dnia 30 października 1918 r., Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 94, s. 14.

Urzednicy z terenu b. dzielnicy pruskiej (województwo poznańskie i pomorskie) ponosili odpowiedzialność dyscyplinarną na podstawie przepisów *Disc. dla Poz. i Pom*, będącego *de facto lex specialis* wobec przepisów dyscyplinarnych PSCU. Co ciekawe, także po zajęciu przez Polskę w 1938 r. Zaolzia i części Spiszu nie tworzono tam odrębnych przepisów prawa urzędniczego, ale implementowano tego rodzaju akty prawne o zasięgu ogólnokrajowym. Zasadniczo jednak można mówić o istnieniu w okresie II Rzeczypospolitej w zakresie prawa urzędniczego, w tym zwłaszcza postępowania dyscyplinarnego i odpowiedzialności cywilnej, pewnych odrębności regionalnych, dotyczących b. ziem pruskich, tj. Górnego Śląska, Wielkopolski i Pomorza (szczególnie w początkowej fazie kształtowania się nowego państwa).

Aktem prawnym zasadniczej wagi w tym zakresie oraz trzonem prawa urzędniczego, także w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, pozostała PSCU. Jej uchwalenie 15 lutego w 1922 r. uznać można za zwieńczenie procesu kształtowania się jednolitych dla całego kraju ram prawnych funkcjonowania korpusu urzędniczego, w tym zwłaszcza zasad egzekwowania odpowiedzialności urzędniczej. Ukształtowany na jej podstawie stan prawny utrzymał się nominalnie do 1926 r., choć faktyczne zmiany nastąpiły w nim już wcześniej, a było to konsekwencją rewolucji politycznej, jaką było objęcie w 1926 r. rządów przez ekipę sanacyjną. Zapowiedzią przeobrażeń zmierzających w kierunku uwzględniania w regulacjach problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników - specyfiki regionalnej oraz specyfiki poszczególnych rodzajów służby urzędniczej – było uchwalenie w 1928 r. *Disc. dla Poz. i Pom* i *Disc.SG*.

Kolejny zasadniczy zwrot w prawie urzędniczym, w odniesieniu do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników, przypadł na rok 1932. Weszły wówczas w życie PSCU'Now.'32, Ustawa dyscyplinarna, regulująca status, skład i funkcjonowanie komisji dyscyplinarnych oraz Ustawa dyscyplinarna – Rozp, normująca tok postępowania dyscyplinarnego. O ile PSCU została tylko znowelizowana (choć już wówczas, ze względu na utrzymujący się – co jest kwestią odrębną – stan tymczasowości w położeniu zawodowym urzędników, postulowano uchwalenie nowej ustawy), to Ustawa dyscyplinarna była ustawą zupełnie nową, a wydane na jej podstawie rozporządzenie wykonawcze było *novum* w regulacjach sankcjonujących odpowiedzialność dyscyplinarną urzędników.

Uchwalony w tym samym 1932 r. KK wyodrębniał katalog przestępstw urzędniczych, co spowodowało, że czyny zabronione urzędników przestały być postrzegane tylko w kontekście ich odpowiedzialności dyscyplinarnej. Kwestie tej ostatniej zostały ramowo uregulowane w PSCU'Now.'32, Ustawie dyscyplinarnej oraz Ustawie dyscyplinarnej – Rozp.

Specyfikę regionalną tej problematyki uwzględniały PSCU-WŚ, a także Dyc. dla Poz. i Pom, a dla poszczególnych rodzajów służby urzędniczej istotnym było wydanie szeregu aktów prawnych zapoczątkowanych jeszcze w 1928 r. przez Dyc.SG. Kolejnymi regulacjami tego rodzaju, które określić można jako „branżowe”, były Kom.Dyc.PU, wydane przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, normujące odpowiedzialność cywilną jednej z kategorii urzędników skarbowych – pośredników ubezpieczeniowych, oraz Rozp.Dyc.PPTiT wydane przez Radę Ministrów jako właściwe w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”. To drugie miało także charakter „branżowy”, gdyż podmiotem wdrażającym je był Minister Poczty i Telegrafów.

Regulacje „branżowe” wyznaczyły dość słaby, ale zauważalny trend do tworzenia, w oparciu o istniejące ramy ogólne, prawnych podstaw odpowiedzialności dyscyplinarnej dla poszczególnych rodzajów służby urzędniczej, w szczególności ze względu na specyfikę ich uwarunkowań. Spośród urzędników skarbowych takiej „branżowej” regulacji doczekali się pośrednicy ubezpieczeniowi.

Aktów normatywnych tego rodzaju nie powstało zbyt wiele, ale szczegółowa analiza tych, które się pojawiły, pozwala zauważyć dążenie do nadania im charakteru swoistych „kodeksów odpowiedzialności dyscyplinarnej” urzędników, którzy podlegali ich kognicji. W każdym, z zachowaniem ram ogólnych, odrębnie regulowano kwestie tworzenia, statusu i funkcjonowania komisji dyscyplinarnych, statusu stron czy toku postępowania. Warto zauważyć, że dublowano w ten sposób uregulowania istniejące w aktach prawnych rangi ustawowej. Skutkiem tych dążeń były także liczne przeregulowania, tj. ujmowanie przepisów zbędnych z punktu widzenia celów i zadań, jakie dany akt prawny miał spełniać.

Zjawiskiem pozytywnym było dążenie do profesjonalizacji postępowania dyscyplinarnego urzędników, w tym urzędników skarbowych. Dotyczyło to zarówno kwestii legislacyjnych, jak np. odsyłanie na potrzeby toku postępowania dyscyplinarnego do przepisów z ustawodawstwa powszechnego oraz oczywiście merytorycznych. Instytucje procesu dyscyplinarnego, jak tok postępowania, strona, świadek, biegły, terminy powiadomienia itp. nawiązywały do przepisów prawa powszechnego. Znamienne było włączenie do Rozp.Dyc.PPTiT prawa łaski, jako jednej z prerogatyw Prezydenta Rzeczypospolitej. Wobec uczestników postępowania dyscyplinarnego, którzy mogli mieć wpływ na właściwe etapy postępowania oraz jego rozstrzygnięcia, akty prawne, o których mowa, formułowały w trybie postulatywnym bądź kategorycznym wymóg posiadania wykształcenia prawniczego.



Niewykluczone, iż rozwój praktyki regulacji odpowiedzialności dyscyplinarnej poszczególnych kategorii urzędniczych ze względu na specyfikę ich służby, mógł w dalszej perspektywie doprowadzić do wytworzenia kodeksu odpowiedzialności dyscyplinarnej dla całego korpusu urzędniczego. Upadek II Rzeczypospolitej przerwał procesy zmierzające w tym kierunku. Jednakże należy stwierdzić, że opisane akty prawne ostatecznie spełniły swoją rolę i znacznie usprawniły oraz sprofesjonalizowały postępowania dyscyplinarne wobec właściwych kategorii urzędników.

#### **4.4. Organy dyscyplinarne i strony**

##### **4.4.1. Komisje dyscyplinarne**

Status urzędnika administracji państwowej w analizowanym podokresie niewątpliwie był bardzo wysoki. Działo się tak nie tylko z powodu wielu przywilejów, które przysługiwały funkcjonariuszom służby cywilnej, ale swoją rolę odegrały też ówczesne liczące się organizacje i stowarzyszenia urzędnicze, które w razie potrzeby wspierały należących do nich członków<sup>846</sup>. Większość osób pracujących w takich miejscach wykonywała swoje obowiązki w sposób sumienny i rzetelny. Podobnie było w przypadku członków gremiów dyscyplinarnych.

Można uznać, że wytworzona na przestrzeni lat praktyka działania komisji dyscyplinarnych i organizowania ich sprawdzała się w analizowanym podokresie. Do składów orzekających starano się powoływać tylko osoby o właściwych kompetencjach i doświadczeniu. W szeregach państwowej służby cywilnej dynamicznie rosły statystyki osób posiadających wyższe wykształcenie, zaś wydziały prawa uczelni w całym kraju wypuszczały każdego roku tysiące absolwentów, których część trafiała do zasobów kadrowych administracji skarbowej<sup>847</sup>.

---

<sup>846</sup> Jak m.in. Stowarzyszenie Urzędników Skarbowych RP Okręgu Celnego w Poznaniu, które wspierało urzędników celnych zwolnionych z powodu redukcji etatów. W takich przypadkach często stając w ich obronie kierowało pisma do Ministerstwa Skarbu. Np. Pismo Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych RP Okręgu Celnego w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu, które do ministerstwa trafiło w dniu 6 września 1933 r., L. 4205, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 134, s. 8.

<sup>847</sup> Mały Rocznik Statystyczny za rok 1938, s. 324 in., gdzie zestawienie liczby absolwentów na kierunku Prawo: w 1928 r. – 1347 osób, w 1938 r. – 2018 osób.

Z zachowanych zestawień wiemy, iż również w składach komisji dyscyplinarnych coraz większy odsetek osób mógł się poszczycić dyplomem wyższej uczelni. Kierownictwo resortu kładło duży nacisk na staranny dobór odpowiednich kandydatów na członków komisji<sup>848</sup>. W przekonaniu władz zwiększało się dzięki temu prawdopodobieństwo sprawnego i rzetelnego procesu dyscyplinarnego<sup>849</sup>.

Izby skarbowe, przy których znajdowały się ciała dyscyplinarne, do końca II RP przestrzegały nałożonego obowiązku przesyłania informacji o zmianach personalnych do Ministerstwa Skarbu oraz szczegółowych wykazów z proponowanymi kandydatami, których ministerstwo nie musiało akceptować. Informacje takie, co warto przypomnieć, zawierały szczegółowe dane o urzędniku (stanowisko, tytuł służbowy, miejsce zatrudnienia, data urodzenia, kategoria urzędnicza, wykształcenie, wyznanie, data wstąpienia do służby cywilnej itp.)<sup>850</sup>. Prezesi izb skarbowych i dyrektorzy dyrekcji ceł szczególnie zwracali uwagę na proponowane osoby do funkcji przewodniczących komisji dyscyplinarnych. Funkcja była nie tylko bardzo odpowiedzialna, ale również wymagała szerokiej wiedzy ustawodawczej, merytorycznej, jak i również życiowej<sup>851</sup>. Oprócz Ministerstwa Skarbu także inne resorty

---

<sup>848</sup> Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 9 grudnia 1936 r. w sprawie przestępstw urzędniczych, Dz. Urz. MS, Nr 34, poz. 1013.

<sup>849</sup> Nie tylko Ministerstwo Skarbu przywiązywało dużą wagę do składu orzekającego organu dyscyplinarnego. Taką zasadę stosowały też inne ministerstwa i instytucje. Można podać tu przykład organizacji Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r., gdzie w składzie zauważamy jako przewodniczącego Dyrektora Biura Personalnego w ministerstwie, jego zastępcami było dwóch kierowników i naczelnik wydziału, a pozostałymi członkami radcowie ministra, kierownicy, naczelnicy, sekretarze itp. Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r., w sprawie Organizacji Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr. BP-25234/35, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 5.

<sup>850</sup> Na przykładzie Pisma i Wykazu kandydatów do uzupełnienia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie przesłanych do Ministerstwa Skarbu w dniu 7 lutego 1938 r., Nr. I/15/1/1/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 35.

<sup>851</sup> Prezes Izby Skarbowej zwrócił uwagę do Ministerstwa Skarbu, aby powołać na funkcję Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie urzędnika o gruntownej znajomości ustawodawstwa podatkowego, gdyż większość spraw dyscyplinarnych dotyczy urzędników z działu podatków bezpośrednich. Pismo Izby Skarbowej w Lublinie, w ślad za pismem z dnia 7 lutego 1938 r., do Ministerstwa Skarbu z dnia 16 lutego 1938 r., w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej

wydawały szczegółowe wytyczne oraz okólniki w sprawie ustalania kandydatów do komisji dyscyplinarnych<sup>852</sup>.

Problemem, który powtarzał się przez cały okres II Rzeczypospolitej, było skompletowanie takiego składu orzekającego, w którym znaleźliby się urzędnicy o bardzo specjalistycznej wiedzy np. w kwestii akcyz i monopolów czy różnego rodzaju podatków. Jest to szczególnie zauważalne w korespondencji dotyczącej składów komisji dyscyplinarnych m.in. pomiędzy izbami skarbowymi a Ministerstwem Skarbu<sup>853</sup>, z której wynika, że poszczególne jednostki często zawiadamiły ministerstwo, iż brakuje odpowiednich specjalistów do gremiów dyscyplinarnych.

Niewątpliwie kwestia uzupełniania składów ciał dyscyplinarnych o funkcjonariuszy z ugruntowaną wiedzą była bardzo istotna. Problemy sygnalizowane w poprzednich podokresach nie znikły do końca dwudziestolecia międzywojennego i w źródłach regularnie pojawiają się doniesienia o trudnościach ze skompletowaniem tej, czy innej komisji dyscyplinarnej. Mając na uwadze niezwykle trudne otoczenie, w jakim rodziła się i rozwijała II Rzeczypospolita, nie może to zjawisko nas zdumiewać. Jednak fakt, iż analogiczne problemy przetrwały do drugiej połowy lat trzydziestych XX wieku na szczeblu ministerialnym, może być zaskakujący<sup>854</sup>.

Komisjom dyscyplinarnym oraz rzecznikom dyscyplinarnym przy tych komisjach wiele razy zwracano uwagę, również w latach poprzednich, na zbyt duże rozciąganie w czasie spraw

---

w Lublinie, Nr.I.15/1/1/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 46.

<sup>852</sup> Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 września 1937 r., w sprawie kandydatów na członków komisji dyscyplinarnych, Nr 88, BP-20119/37, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 103.

<sup>853</sup> Np. Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 lutego 1938 r., w sprawie uzupełnienia Komisji Dyscyplinarnej, Nr. I.59/1/31/os/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 47.

<sup>854</sup> Pismo Przewodniczącego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do Dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 3 lipca 1936 roku, Nr I 9229, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 138 in., z którego wynika, iż przewodniczący komisji odwoławczej pełnił jednocześnie funkcję przewodniczącego wyższej komisji dyscyplinarnej dla pracowników monopolów, przy tym samym ministerstwie i w związku z tą drugą komisją od roku oczekiwał na wyznaczenie jej członków i uzupełnienie składu.

oraz prowadzonych postępowań<sup>855</sup>. Przyspieszenie procedowania i szybsze kończenie wszczętych dochodzeń szczególnie ułatwiłoby pracę samemu Ministerstwu Skarbu, które w badanym okresie miało ważną funkcję, tzn. nadzorowało straż graniczną. Jej funkcjonariusze w analizowanym podokresie sygnalizowali liczne interwencje i często torpedowali wrogie działania na granicy polsko – niemieckiej<sup>856</sup>. W takich sytuacjach bieżące wsparcie oraz wytyczne organu nadzorującego były priorytetem<sup>857</sup>. W tym miejscu warto dodać, że podobna rzecz miała się z organizacją i zakresem działania organów ochrony skarbowej, gdzie Ministerstwo Skarbu współpracowało m.in. z organami ścigania i co roku przedstawiało stosowne sprawozdania<sup>858</sup>.

Zespoły członkowskie komisji dyscyplinarnych I instancji oraz komisji odwoławczych, w zależności od wielkości danej izby, składały się z kilkunastu do nawet kilkudziesięciu powołanych do nich osób. Każda z nich powinna być zaproponowana do danego podzespołu/działu specjalistycznego. W momencie kiedy komuś wygaszał mandat lub przechodził w stan spoczynku instytucja, przy której takie ciało się znajdowało, natychmiast musiała przedłożyć wniosek i zaproponować nowych kandydatów do uzupełnienia tego

---

<sup>855</sup> Można tu wskazać pismo Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, który również zobowiązywał, w tym przypadku Inspektoraty Szkolne prowadzące często dochodzenia dyscyplinarne o znaczne przyspieszenie swoich działań. Pismo Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego do Inspektoratów Szkolnych w Województwie Śląskim z dnia 17 lutego 1938 r., w sprawie przeprowadzania dochodzeń dyscyplinarnych, O.P.II-1-I22/1, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 106.

<sup>856</sup> O problemach na innej granicy patrz A. Wawryniuk, *Granica Polski i Rumunii. Analiza walki z przestępstwami skarbowo-celnymi za rok 1935*, „Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Філософія, філософія права, політологія, соціологія”, Харків 2/2013, s. 224.

<sup>857</sup> Wzmoczone akcje Niemców, wymierzone w Polskę, odnotowywano już w roku 1934. W aktach zachował się opis prowokacji niemieckiej w Bytomiu. Co ciekawe, w całej tej sytuacji chodziło głównie o to, kto ma prawo wydawać dyspozycje jednostkom straży granicznej. Dokumentacja sprawy zatargu na tle Straży Granicznej do władz administracji ogólnej, L. 8026/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 138, s. 18.

<sup>858</sup> Np. Pismo Ministerstwa Skarbu do Komendy Głównej Policji Państwowej przez Centralę Służby Śledczej z dnia 18 października 1938 r., w sprawie sprawozdania o wynikach walki z przestępczością skarbową i organizacji Ochrony Skarbowej od momentu jej powstania do dnia 31 marca 1938 r., No.IGOS-5392/38, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106, s. 4.

gremium<sup>859</sup>. Warte zauważenia jest również to, iż w drugiej połowie lat trzydziestych XX wieku w komisjach dyscyplinarnych zasiadało więcej urzędników młodszych wiekiem i stażem, tj. 30-40 latków. Niewątpliwie trend ten miał związek z lepszym wykształceniem w tej kategorii wiekowej oraz odchodzeniem na emeryturę kadry rozpoczynającej swą karierę w administracji państw zaborczych<sup>860</sup>.

Miały również miejsce sytuacje takie, że na skutek zmian administracyjnych zwiększał się zasięg danej izby skarbowej, której m.in. w związku z przejęciem nadzoru nad nowymi urzędami przybywało spraw o nadużycia służbowe. Ówczesne przeobrażenia na mapie Rzeczypospolitej były dosyć częstym i dynamicznym zjawiskiem<sup>861</sup>. Izby skarbowe oraz inne urzędy w takich momentach starały się szybko reagować i rekomendować osoby do rozszerzenia składu<sup>862</sup>.

Analizując zachowaną dokumentację z postępowań prowadzonych w ostatnich latach przed wybuchem wojny można dojść do wniosku, iż składy kompletów orzekających były coraz staranniej dobierane. Możliwości kadrowe społeczeństwa rosły<sup>863</sup> i w ślad za tym

---

<sup>859</sup> Patrz Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 grudnia 1937 r., w sprawie uzupełnienia składu członkowskiego Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/261/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 58.

<sup>860</sup> Przykład: Wykaz zestawienia proponowanych kandydatów na członków Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie. Załącznik do Pisma Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 grudnia 1937 r., w sprawie uzupełnienia składu członkowskiego Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/261/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 58.

<sup>861</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 grudnia 1935 r. *o utworzeniu W Kutach Urzędu Celnego granicznego, kolejowego i drogowego*, Dz. Urz. MS, z 1936 r., nr 1, poz. 11 i Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 lipca 1937 r. *w sprawie utworzenia, zmiany uprawnień i zwinięcia niektórych urzędów celnych*, Dz. Urz. MS, Nr 18, poz. 615 oraz Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 października 1937 r. *o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Krakowie*, Dz. Urz. MS, Nr 28, poz. 834.

<sup>862</sup> Okręg administracyjny Izby Skarbowej we Lwowie został rozszerzony o Województwo tarnopolskie, które zostało wyłączone z okręgu b. Izby Skarbowej II we Lwowie. Wobec czego prezes izby zaproponował rozszerzenie i uzupełnienie składu orzekającego. Wniosek Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 grudnia 1935 r., w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/16/os/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 62.

<sup>863</sup> Szerzej patrz B. Citko, *Poziom wykształcenia wśród urzędników skarbowych*, Czasopismo Skarbowe, 3/1935, s. 131.

zwiększały się możliwości doboru odpowiednich osób do orzekania w sprawach dyscyplinarnych. Co nie znaczy, że nie zdarzały się przypadki powoływania w skład komisji dyscyplinarnych osób całkowicie pozbawionych cech wymaganych od członków ciał tak ważnych dla prawidłowego funkcjonowania administracji skarbowej. O tym jaką wagę obóz Sanacji przywiązywał do właściwego doboru kadr świadczą przypadki ingerowania najwyższych czynników resortowych w procedurę powoływania, nie tylko członków komisji, ale też jej protokolantów<sup>864</sup>.

Pamiętać również należy, iż statystyki nie zawsze ukazują pełną skalę zjawiska, to zaś wykazywało znaczne zróżnicowanie w doborze członków komisji dyscyplinarnych w poszczególnych regionach kraju. Kiedy w bezpośrednim sąsiedztwie dużych ośrodków akademickich poziom wykształcenia kadr rósł szybko, to jednocześnie na głębokiej prowincji dostrzegamy znacznie wolniejszy przyrost osób z dyplomami uniwersyteckimi wśród pracowników skarbowki<sup>865</sup>.

Podsumowując należy uznać, że w przedstawionych latach organizacja i same postępowania przed organami dyscyplinarnymi bardzo się profesjonalizowały. Miały na to wpływ nie tylko uchwalone akty prawne czy inne wytyczne, ale przede wszystkim samo podejście członków takich gremiów oraz ich przełożonych. Jak można było zauważyć przywiązywano bardzo dużą wagę do wszystkich aspektów formalnych i proceduralnych, tzn. od momentu powoływania składu orzekającego aż do wydania orzeczenia. Niewątpliwie przyczyniły się też do tego też często zmieniane i doprecyzowywane zarządzenia czy inne regulaminy wewnętrzne normujące wybór, organizację, samo postępowanie i inne aspekty techniczne w działaniu komisji dyscyplinarnych<sup>866</sup>.

---

<sup>864</sup> W niektórych resortach protokolanci powoływani byli przez dyrektorów właściwych komórek personalnych. Tak było m.in. w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, gdzie protokolantów wskazywał dyrektor Biura Personalnego w ministerstwie lub jego zastępca. Obowiązki samych protokolantów były wskazane w wewnętrznym zarządzeniu ministerialnym. Pismo wyznaczające protokolantów do składu Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej dla nauczycieli przy Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1937 r., Nr.BP-26063/36, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 11.

<sup>865</sup> Mały Słownik Statystyczny za rok 1937, s. 338 in.

<sup>866</sup> Czasami były tak szczegółowe, że nawet określano gdzie i kiedy protokolant ma przedłożyć do podpisu przewodniczącym kompletów orzekających formularz zawiadomienia danego ministerstwa o wyniku rozprawy dyscyplinarnej. Zarządzenie wewnętrzne Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr 1, z dnia 24

Ogólnie rzecz biorąc schemat funkcjonowania komisji dyscyplinarnych w końcowych latach istnienia II RP, zarówno I, jak i II instancji (m.in. zwracanie uwagi na spełnienie wymogów kwalifikacji funkcjonariuszy służby cywilnej, prawidłowego konstruowania orzeczeń, uchwał, powoływanie składu, rzeczników, wykluczenie jego członków, możliwości uzupełniania czy przenoszenia zasiadających w nim urzędników) bardzo się nie zmienił, wiele rzeczy pozostało tożsamych. Jednakowoż na pewno należy ocenić, że wytworzona praktyka procedowania spraw służbowych, jeszcze w okresie wcześniejszym, dała wyraz sprawnej działalności różnych organów dyscyplinarnych aż do wybuchu II Wojny Światowej.

#### 4.4.2. Rzecznicy dyscyplinarni

Wskazana powyżej polityka kadrowa znalazła zastosowanie również w stosunku do rzeczników dyscyplinarnych i ich zastępców. Ówczesna władza przykładała dużą wagę do właściwego doboru kandydatów do tej odpowiedzialnej funkcji. To od nich w dużej mierze zależała sprawność funkcjonowania całego systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej<sup>867</sup>. Od czasu zlikwidowania Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej i funkcjonującego przy niej głównego rzecznika dyscyplinarnego, który przez szereg lat swoimi wskazówkami wpływał nie tylko na innych rzeczników, ale również na działalność komisji dyscyplinarnych, nie praktykowano na taką skalę procesu sterowania strukturą organów dyscyplinarnych.

Nie oznacza to, iż całkowicie zaniechano instruowania i dyscyplinowania rzeczników dyscyplinarnych. W pierwszej kolejności rzecznicy podlegali władzy swoich zwierzchników służbowych w miejscu zatrudnienia. Wyraźnie zaznaczono tę kwestię w rozporządzeniu dyscyplinarnym z 1932 roku, gdzie jest mowa o ich „ściślejszej zależności od swych władz przełożonych”. Późniejsze zaś wskazówki, zawarte w okólniku rzecznika przy Najwyższej

---

lutego 1937 r., w sprawie niezwłocznego zawiadamiania Ministerstwa o sentencjach prawomocnych orzeczeń komisji dyscyplinarnych, BP-1026/37, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 12.

<sup>867</sup> Np. Powołanie na Zastępcę Rzecznika Dyscyplinarnego przy Komisji Dyscyplinarnej w Dyrekcji Ciel w Warszawie magistra referendarza oddelegowanego do służby w Ministerstwie Skarbu do Departamentu Ciel. Informacja Zastępcy Dyrektora Dyrekcji Ciel w Warszawie do urzędnika skarbowego z dnia 28 czerwca 1937 r., L. I.102/1/31/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 378, s. 32.

Komisji Dyscyplinarnej jednoznacznie potwierdzały brak niezależności rzeczników dyscyplinarnych od ich przełożonych, których polecenia w kwestii aktywności przed komisją dyscyplinarną powinni w całej rozciągłości realizować<sup>868</sup>.

W praktyce okazało się, iż mimo zmian w strukturach komisji dyscyplinarnych, wprowadzonych w 1932 roku, władze resortu nie zamierzały zrezygnować z osób szczególnie zasłużonych w procesie rozwoju tytułowej odpowiedzialności. Doświadczenie byłego głównego rzecznika dyscyplinarnego, którym przez lata był Władysław Fabry, zostało wykorzystane poprzez mianowanie go przewodniczącym odwoławczej komisji dyscyplinarnej przy Ministrze Skarbu<sup>869</sup>.

Pełniąc nową funkcję, wspomniany Władysław Fabry, korzystał z każdej możliwości, by wytykać komisjom dyscyplinarnym i ustanowionym przy nich rzecznikom dyscyplinarnym błędy w ich codziennej działalności. W pismach przesyłanych do władz resortu żądał usprawnienia działań, większej staranności przy przygotowywaniu pism oraz generalnie większego zaangażowania w pełnione funkcje<sup>870</sup>.

Minister Skarbu zarządzeniem z dnia 24 marca 1937 r.<sup>871</sup> zobowiązał izby skarbowe do przekazywania informacji na temat rzeczników dyscyplinarnych oraz zakresu działania referatów dyscyplinarnych. Zarządzenie to było skrupulatnie przestrzegane, co wyraźnie obrazują poniższe przykłady.

W wykonaniu zarządzenia sprawozdaniem z dnia 3 kwietnia 1937 r. informacji udzieliła Izba Skarbowa w Łucku<sup>872</sup>. Poinformowała, że funkcję rzecznika dyscyplinarnego i kierownika referatu dyscyplinarnego pełnił od 21 października 1936 r. magister Tadeusz Wdziękoński, sekretarz administracyjny. Ukończył on Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych na

---

<sup>868</sup> Okólnik Rzecznika Dyscyplinarnego z 23 lutego 1929 r. nr 3/Rd.

<sup>869</sup> Pismo Przewodniczącego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do Dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 3 lipca 1936 roku, Nr I 9229, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 138 in.

<sup>870</sup> Tamże, s. 139 in.

<sup>871</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1937 r., Nr. B.P.3902/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w Warszawie w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 77.

<sup>872</sup> Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Ministerstwa Skarbu z dnia 3 kwietnia 1937 r., N.I.11/1/4/1937, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 79.



Uniwersytecie Lubelskim w 1936 r. Oprócz pełnienia ww. stanowiska pracuje w Wydziale I izby, pełniąc obowiązki referenta. W służbie skarbowej pozostaje od 1 lipca 1933 r.

Izba Skarbowa w Stanisławowie 5 kwietnia 1937 r.<sup>873</sup> poinformowała, że agendę rzecznika dyscyplinarnego przy tamtejszej izbie pełni Tadeusz Jurczenko, prowizoryczny referendarz w Wydziale I, który objął to stanowisko od dnia zarządzenia<sup>874</sup>, tj. 24 lipca 1936 r. Oprócz działań w ramach referatu dyscyplinarnego nie wykonywał on innych czynności służbowych. Podlegał kierownikowi działu osobowego w Wydziale I izby i zdaniem dyrektora odpowiadał wszelkim warunkom stawianym do sprawowania funkcji rzecznika dyscyplinarnego. Był absolwentem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

W Izbie Skarbowej w Poznaniu, jak wynikało z informacji przekazanej 5 kwietnia 1937 r.<sup>875</sup>, funkcję rzecznika dyscyplinarnego i zarazem kierownika referatu dyscyplinarnego pełnił mgr. Jerzy Długolecki, referendarz mianowany do odwołania w wydziale I tejże izby. Dnia 19 marca 1935 r. został wyznaczony zastępcą rzecznika dyscyplinarnego, a dnia 22 lipca 1935 r. rzecznikiem dyscyplinarnym. Był magistrem prawa od 1932 r., kiedy to ukończył studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. W dokumencie wskazano na zakres działania referatu, który oprócz obowiązków wskazanych w rozporządzeniu Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r.<sup>876</sup> załatwiał inne sprawy. Były one związane z organizacją i działalnością komisji dyscyplinarnych, nadużyciami i nieprawidłowościami w gospodarce skarbowej okręgu oraz odpowiedzialnością służbową urzędników z terenu całej poznańskiej izby (w tym także tych o charakterze prywatnoprawnym). Referat rozpatrywał również zażalenia osób trzecich na urzędników, sprawy związane z odpowiedzialnością karną (kontakt z prokuraturą i sądami) oraz z rewindykacją strat wyrządzonych Skarbowi Państwa przez

---

<sup>873</sup> Pismo Izby Skarbowej w Stanisławowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 kwietnia 1937 r., Nr.I.1621/1/6/os.37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 83.

<sup>874</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 lipca 1936 r., Nr.I.284/1/3/os.37, Zespół Ministerstwa Skarbu w Warszawie w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 83.

<sup>875</sup> Pismo Izby Skarbowej w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 kwietnia 1937 r., Nr.W.I.2205/rd/4/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 14.

<sup>876</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r. *o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych*, Dz. U. z 1931 r., Nr.77, poz. 613

czynności niedozwolone funkcjonariuszy. Charakterystyczne dla tego referatu było także prowadzenie spraw po byłym Ministerstwie Dzielnicy Pruskiej związanych z windykacją pretensji Skarbu Państwa. Dodano również, że w tym referacie zatrudniano na stałe dwie osoby – rzecznika i innego referenta.

W Izbie Skarbowej w Grudziądzu, zgodnie ze sprawozdaniem z 30 marca 1937 r.<sup>877</sup>, rzecznikiem dyscyplinarnym i równocześnie kierownikiem referatu dyscyplinarnego był od 22 listopada 1932 r. radca Michał Wierzbiański. Był on magistrem prawa i stale pracował w wydziale I izby. Pełnił również obowiązki delegata budżetowego do spraw kontroli dochodów i wydatków władz oraz urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym izby. Na stanowisko powołano go 12 stycznia 1937 r.<sup>878</sup>. Rzecznik prowadził sprawy referatu dotyczące mobilizacji wojskowej, był przewodniczącym komisji egzaminacyjnych dla kandydatów na stanowiska I, II i III kategorii służbowej oraz załatwiał kwestie dotyczące spadków bezdziedzicznych, hipotek, nieruchomości i pożyczek poniemieckich.

Izba Skarbowa w Wilnie dnia 8 marca 1937 r.<sup>879</sup> poinformowała ministerstwo, że funkcję rzecznika dyscyplinarnego tejże izby pełni Kazimierz Samorewicz, Naczelnik Urzędu Opłat Stemplowych w Wilnie. Dodatkowo sprawował czynności związane z kierownictwem urzędu. Posiadał wykształcenie prawnicze nieukończone. Miał zaliczone 4 lata na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie i złożone egzaminy grupy środkowej, sądowej oraz politycznej. Referentem dyscyplinarnym kontraktowym był sekretarz administracyjny Michał Gasperowicz, student 2. roku kursu prawa.

Nowogródzka Izba Skarbowa dnia 10 marca 1937 r.<sup>880</sup> sprawozdała, że funkcję rzecznika dyscyplinarnego i kierownika referatu dyscyplinarnego pełni podreferendarz w wydziale I, Wincenty Romaszewski. Nie posiadał jednak wykształcenia wyższego, a jedynie średnie ogólnokształcące. Oprócz ww. zadań, zajmował się także sprawami powództwa

---

<sup>877</sup> Pismo Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 30 marca 1937 r., Nr.I-1407/1/27/W./37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s.24.

<sup>878</sup> Reskrypt Ministerstwa Skarbu z dnia 12 stycznia 1937 r., L.B.P.-16861/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 25.

<sup>879</sup> Pismo Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 marca 1937 r., N.W.I.764/1/71/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 28.

<sup>880</sup> Pismo Izby Skarbowej w Nowogródzku do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 marca 1937 r., Nr.I.10/1/16/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 29.

cywilnego i egzekucji sum zdefraudowanych, zaliczkami na uposażenie<sup>881</sup> i zapomogami, a także sprawami tajnymi (wojskowymi). Prowadził ewidencję osób, których nie należało przyjmować do służby państwowej. Wcześniej zajmował się sprawami lichwy pieniężnej oraz likwidacją stosunków wynikających z dawnej przynależności ziem RP do państwa rosyjskiego. Dyrektor dodawał, że mimo nieposiadania wykształcenia prawniczego Rymaszewski był odpowiedni i dobry na stanowisku rzecznika. Cechowała go pracowitość i staranność, a w sierpniu 1936 r., w wyniku kontroli rzecznika dyscyplinarnego ze strony ministerstwa (lustracja agend tego referatu) został oceniony bardzo dobrze.

Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie przekazała wiadomość<sup>882</sup> o pełnieniu funkcji rzecznika dyscyplinarnego przez radcę Stefana Czopowskiego będącego jednocześnie kierownikiem referatu dyscyplinarnego. Posiadał on wykształcenie wyższe prawnicze i został przydzielony do służby w wydziale I izby. Dyrektor zaznaczył, że ze względu na małą ilość spraw dyscyplinarnych funkcje rzecznika dyscyplinarnego nie wypełniałyby w dostatecznej mierze czasu służbowego radcy Czopowskiego. Jego zdaniem przestał on interesować się sprawami referatu, wykazując znaczny indyferentyzm. W dalszej części pisma podał, że wobec stwierdzenia nieprzydatności radcy do sprawowania jakichkolwiek innych czynności w wydziale I, izba zmuszona była wystąpić dnia 20 lutego 1936 r. do ministerstwa z wnioskiem o wyrażenie zgody na jego zatrudnienie w innym wydziale izby, na razie z zachowaniem funkcji rzecznika dyscyplinarnego. W konsekwencji, ministerstwo upoważniło izbę do załatwienia tej sprawy we własnym zakresie<sup>883</sup>, wobec czego S. Czopowski został przydzielony

---

<sup>881</sup> Zasady dotyczące zaliczek na uposażenie regulowały m.in. okólniki, tak jak ten wydany przez Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie. Wskazano w nim, że bezprocentowe zaliczki na uposażenie mogą być udzielone osobom uprawnionym, nawet tym, które obecnie przebywają na urlopie szkoleniowym w celu uzupełnienia studiów. Zaliczka taka nie mogła przekraczać sześciokrotności uposażenia, a kiedy była udzielona w wysokości większej niż jej trzykrotność wymagała uprzedniej zgody Ministra Skarbu. Okólnik Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie z dnia 17 stycznia 1929 r., Nr I/29, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34, s. 9.

<sup>882</sup> Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 26 kwietnia 1937 r., NR.I. Org.1-a/1/1/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 32.

<sup>883</sup> Pismo Ministerstwa Skarbu do Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 25 kwietnia 1936 r., Nr. B.P.5202/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 211.

do służby w wydziale V<sup>884</sup>. Izba zamierzała przenieść Czopowskiego do służby w tamtejszym urzędzie opłat stemplowych, ponieważ zdaniem naczelnika wydziału I jego wydajność i sposób załatwiania spraw pozostawiała wiele do życzenia.

Sprawozdania poszczególnych izb pokazują<sup>885</sup>, że rzecznicy dyscyplinarni w większości przypadków posiadali wykształcenie prawnicze, a więc odpowiednie do formułowania wniosków o ukaranie i prawidłowego zbierania materiału dowodowego. Jak wskazywali prezesi izb w przekazanych dokumentach, rzecznicy obok sprawowania czynności w referatach dyscyplinarnych pełnili szereg innych różnych funkcji związanych ze sprawami osobowymi, zazwyczaj w Wydziale I. Większość z nich była obłożona pracą w wymiarze większym niż jeden etat. Zauważyć można, że izby, takie jak poznańska czy warszawska grodzka, musiały zajmować się dodatkowo pozostałościami po przedwojennych regulacjach prawnych niemieckich i rosyjskich. Kwestiami tymi obciążano rzeczników dyscyplinarnych pełniących funkcje referendarzy w referatach dyscyplinarnych.

*Tabela 7. Wykaz rzeczników dyscyplinarnych przy komisjach dyscyplinarnych w poszczególnych izbach skarbowych w 1937 r. Opracowano na podstawie sprawozdań nadesłanych do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu przez poszczególne izby skarbowe w odpowiedzi na zarządzenia Ministra Skarbu z dnia 5 marca 1937 r., L.B.P.2956/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.*

Lp.	Imię i nazwisko	Izba	Funkcja	Data objęcia funkcji	Wykształcenie
-----	-----------------	------	---------	----------------------	---------------

<sup>884</sup> Dekret Ministra Skarbu z dnia 7 maja 1936 r., Nr.I.103/1/5/os/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 211.

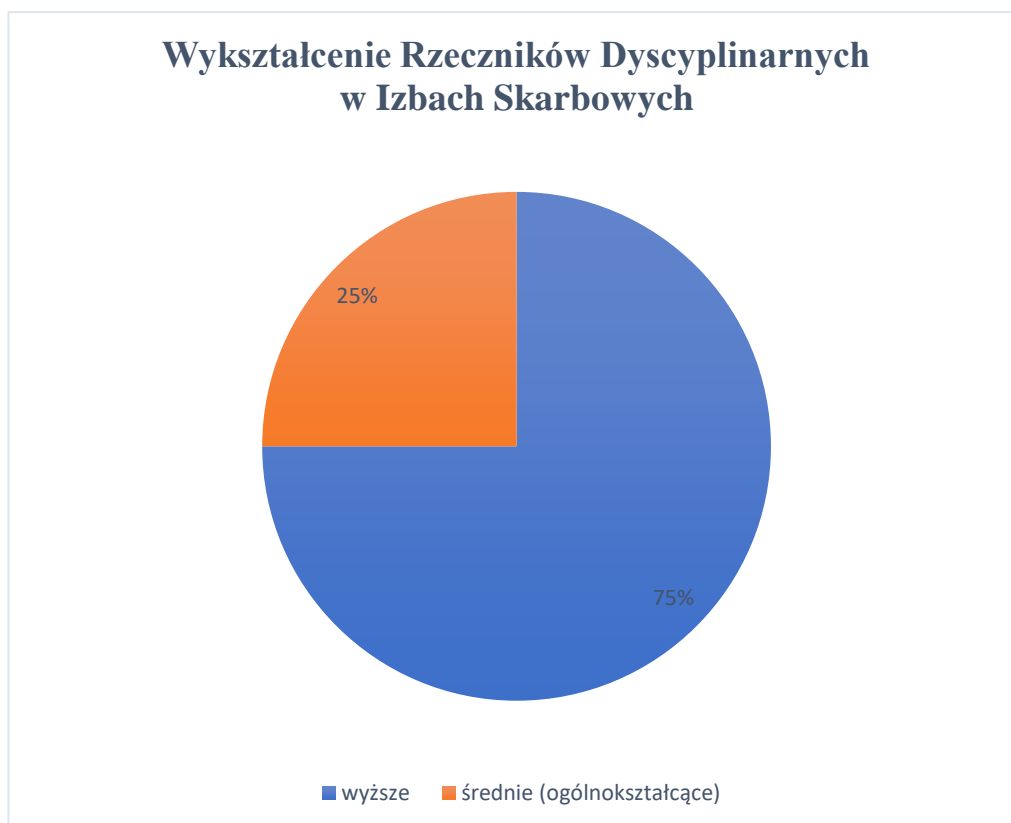
<sup>885</sup> Czasami oczywiście na skutek prowadzonych postępowań przesłanie sprawozdania mogło się opóźnić. Taka sytuacja miała miejsce m.in. w Izbie Skarbowej w Kielcach. Izba przesłała sprawozdanie, bo oczekiwała na zakończenie dochodzenia prowadzonego przez Wydział Śledczy w Częstochowie, o czym stosownie wcześniej poinformowała Ministerstwo Skarbu. Patrz Informacja Izby Skarbowej w Kielcach do Ministerstwa Skarbu z dnia 4 stycznia 1935 r., Nr.I.1234/1/DW/7/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 139 t. I, s. 6.

1.	Tadeusz Wdziękoński	Izba Skarbowa w Łucku	Rzecznik dyscyplinarny i kierownik referatu dyscyplinarnego	21.10.1936 r.	Wyższe prawnicze, Wydział Prawa i Nauk Społeczno- Ekonomicznych Uniwersytetu Lubelskiego
2.	Tadeusz Jurczenko	Izba Skarbowa w Stanisławowie	Rzecznik dyscyplinarny	26.07.1936 r.	Wyższe, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie
3.	Jerzy Długołęcki	Izba Skarbowa w Poznaniu	Rzecznik dyscyplinarny, referent w Wydziale I izby.	22.07.1935 r.	Wyższe prawnicze, Wydział Prawno- Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego
4.	Antoni Krajewski	Izba Skarbowa w Brześniu nad Bugiem	Rzecznik dyscyplinarny, referendarz p.o. kierownika oddziału w Wydziale V izby	29.09.1936 r.	Wyższe prawnicze, Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego
5.	Michał Wierzbiański	Izba Skarbowa w Grudziądzu	Rzecznik dyscyplinarny, kierownik	12.01.1937 r.	Wyższe prawnicze

			referatu dyscyplinarnego		
6.	Kazimierz Samorewicz	Izba Skarbowa w Wilnie	Rzecznik dyscyplinarny, Naczelnik Urzędu Opłat Stemplowych w Wilnie	-	Średnie (prawnicze nieukończone, 4 rok prawa na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie)
7.	Wincenty Ro- maszewski	Izba Skarbowa w Nowo- gródka	Rzecznik dyscy- plinarny, kie- rownik referatu dyscyplinarnego	-	Średnie ogólno- kształcące
8.	Stefan Czopowski	Izba Skarbowa Grodzka w Warszawie	Rzecznik dyscy- plinarny, kie- rownik referatu dyscyplinarnego	23.05.1930 r.	Wyższe prawni- cze

Jak wynika ze sprawozdań poszczególnych izb skarbowych (poniższy wykres), aż 75% rzeczników dyscyplinarnych posiadało wykształcenie wyższe, z czego prawie wszyscy prawnicze (najbardziej pożądaną). Wśród prezentowanych przypadków tylko jeden z nich miał wykształcenie inne niż prawnicze – teologiczne. Pozostali posiadali ukończoną szkołę średnią, a część była w trakcie studiów wyższych (co jednak nie pozwala na określenie ich magistrami).

Wykres 17. Wykształcenie rzeczników dyscyplinarnych w izbach skarbowych. Opracowano na podstawie sprawozdań nadesłanych do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu przez poszczególne izby skarbowe w odpowiedzi na zarządzenia Ministra Skarbu z dnia 5 marca 1937 r., L.B.P.2956/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.



#### 4.4.3. obrońcy

Przepisy dotyczące obrońców pozostały w analizowanym podokresie w tym samym kształcie. Przez cały ten czas obwiniony mógł przed rozprawą zawnieioskować o wyznaczenie swojego obrońcy z urzędu. Zazwyczaj nie było z tym problemów<sup>886</sup>.

---

<sup>886</sup> Można wskazać na przykładowe pisma dotyczące wyznaczenia obrońcy z urzędu. Pismo z informacją od przewodniczącego do urzędnika wyznaczonego na obrońcę oraz o rozprawie przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu z dnia 1 lutego 1938 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 15. Pismo z informacją od przewodniczącego do urzędnika wyznaczonego na obrońcę oraz o rozprawie przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy

Co prawda rządzącym nie podobał się sposób wykorzystywania prawa do obrony przez niektórych obwinionych, sygnalizowany już w poprzednim rozdziale, a traktowany jako nadużywanie przysługujących funkcjonariuszom praw, gdy żądali oni zbyt wielu obrońców do jednej sprawy, jednak opór ze strony związków zawodowych skutecznie uniemożliwił zaostrenie spornych regulacji.

Do eskalacji sporu na tym tle doszło latem 1937 roku. Już wcześniej w związkowej prasie pojawiły się doniesienia o planowanej nowelizacji ustawy dyscyplinarnej. Informowano, iż w resorcie trwają prace nad zaostreniem przepisów, których celem w pierwszej kolejności będzie ograniczenie prawa do obrony. Ostro zareagowały związki zawodowe, które zażądały podwyżek zamiast kolejnej reformy<sup>887</sup>. Wytykano władzy, iż w dobie intensywnego wzrostu gospodarczego płace urzędników stoją w miejscu, co przy wzroście cen i ogólnych kosztów utrzymania prowadzi do nędzy funkcjonariuszy publicznych. Ukazywano, iż znakomita większość deliktów dyscyplinarnych bierze się z niedostatku urzędników, zaś znaczne podwyżki ukróciłyby plagę łapownictwa i pozwoliły godnie żyć tysiącom rodzin pozostających w służbie państwa<sup>888</sup>.

Władze resortu zaniepokojone tak zdecydowanym sprzeciwem uznały, iż należy wycofać się ze zbyt daleko idących projektów. Ówczesny minister skarbu Eugeniusz Kwiatkowski na spotkaniu z kierownictwem związków zawodowych uspokajał swych rozmówców i zapewniał, że rząd nie przewiduje w najbliższym czasie konieczności zmiany obowiązujących przepisów. Obecnie gromadzi jedynie opinie i materiały dotyczące dotychczasowej praktyki w tym zakresie, by w przyszłości skutecznie zapobiegać największym bolączkom skarbowców oraz skutecznie eliminować patologie w służbie publicznej<sup>889</sup>.

Związkowcy zgadzali się ze stroną rządową, iż należy walczyć z wszelkimi wynaturzeniami w administracji publicznej, bezwzględnie ścigać sprawców przestępstw i surowo ich karać, ale nie podobała im się strategia władz, polegająca według nich na oczernianiu ogółu funkcjonariuszy i ograniczaniu możliwości obrony uczciwym. Podkreślano,

---

Ministerstwie Skarbu dnia 11 lutego 1938 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 16.

<sup>887</sup> B. Citko, *Nasza akcja o poprawę bytu skarbowców*, Czasopismo Skarbowe, 3/1937, s. 3.

<sup>888</sup> Tenże, *Nasza rzeczywistość*, Czasopismo Skarbowe, 3/1937, s. 5.

<sup>889</sup> Tenże, *Ustawa uposażeniowa – ustawa dyscyplinarna*, Czasopismo Skarbowe, 14/1937, s. 4.



iż często ofiarami donosów padali urzędnicy najuczciwsi, którzy ze względu na swe nieprzejednanie ściągnęli na siebie zemstę osób próbujących omijać prawo. I tacy ludzie byli traktowani jak przestępcy, zawieszani w służbie, a ich dobre imię szargano bez możliwości skutecznej obrony<sup>890</sup>.

Dlatego związki proponowały, by znowelizować ustawę dyscyplinarną, usprawnić postępowanie przed komisjami dyscyplinarnymi, aby trwały krócej, ale w duchu większej przejrzystości procedur i ochrony praw pracowniczych. Przedstawiono stronie rządowej trzy podstawowe postulaty, które miały zrewolucjonizować proces pociągania do odpowiedzialności dyscyplinarnej, żądano:

- 1) dopuszczenia adwokatów do obrony obwinionych;
- 2) mianowania sędziów zawodowych na przewodniczących komisji dyscyplinarnych;
- 3) dopuszczenia elementu związkowo – społecznego do decydowania o winie, bądź niewinności w charakterze ławników<sup>891</sup>.

Spełnienie wskazanych postulatów zmieniłoby charakter postępowania dyscyplinarnego oraz cały sens tego typu odpowiedzialności, w której istocie leży ocena sądu koleżeńskiego w sprawach dotyczących naruszenia obowiązków służbowych przez pracowników danej branży, czy grupy zawodowej. Wprowadzanie sędziów zawodowych do sądownictwa dyscyplinarnego wypaczyłoby ideę leżącą u podłoża samej odpowiedzialności służbowej, stąd też nie można się dziwić, iż strona rządowa nie zareagowała na propozycję związkowców.

---

<sup>890</sup> B. Citko, *Ataki na skarbowców*, Czasopismo Skarbowe, 16/1937, s. 3.

<sup>891</sup> B. Citko, *Sprawa dyscyplinarna*, Czasopismo Skarbowe, 16/1937, s. 2.

## 4.5. Postępowanie dyscyplinarne

### 4.5.1. Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego

Procedura wszczęcia postępowania, poszczególne jego etapy oraz wymogi formalne wydawanych orzeczeń w I i II instancji nie zmieniły się. Wytworzona wcześniej praktyka na bazie obowiązujących aktów normatywnych, a do tego publikowane bardziej szczegółowe instrukcje czy okólniki odnoszące się czasami do niejasnych zapisów ustawowych spełniały swoją rolę. Organy dyscyplinarne, bardzo poważnie podchodziły do wszystkich tego typu kwestii, czego następstwem były bardziej rzetelne, transparentne i sprawne postępowania dyscyplinarne.

Ostatnie lata dwudziestolecia międzywojennego zasadniczo nie zmieniły podejścia do kwestii wszczynania postępowań dyscyplinarnych. Nadal sprawę inicjowało doniesienie o popełnieniu naruszenia obowiązków służbowych. Znaczną część tego rodzaju doniesień składano anonimowo i to wśród tych anonimów ukrywało się najwięcej niesłusznych oskarżeń. Większość przełożonych zdawała sobie z tego faktu sprawę, dlatego równie ważne co weryfikowanie zarzutów, stało się ustalenie autora donosów. Ten mógł wiele wnieść do sprawy, a w razie stwierdzenia fałszywości oskarżeń ponieść odpowiedzialność za kłamliwe pomówienia<sup>892</sup>.

Proces weryfikacji doniesień poprzedzał formalne wszczęcie postępowania dyscyplinarnego. Wstępne zbadanie zasadności oskarżeń należało do zwierzchnika osoby obarczanej winą za czyn wskazany w doniesieniu. Przełożony powinien ocenić, czy należy wdrożyć postępowanie dyscyplinarne, czy też nie. To on również decydował o ewentualnym rozpoczęciu dochodzenia i wyznaczeniu do niego odpowiedniego urzędnika, a w razie potrzeby

---

<sup>892</sup> Por. Izba Skarbowa w Kielcach do Ministerstwa Skarbu Biuro Personalne w Warszawie, pismo z dnia 11 czerwca 1935 r., N.I.RD/1/138/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918 – 1939, Archiwum Akt Nowych, sygn. 138, s. 12, gdzie odnotowano „*Izba Skarbowa zwraca doniesienie Stanisława Reszczyka o rzekomych nadużyciach podkomisarza skarbowego Józefa Turczyńskiego, wraz z aktami przeprowadzonych w tej sprawie dochodzeń i sprawozdaje: Jak wynika ze sprawozdania Naczelnika Urzędu Skarbowego Akcyz i Monopolów Państwowych w Opatowie oraz załączonych dochodzeń doniesienie Reszczyka nie polega na prawdzie. Celem ostatecznego wyjaśnienia sprawy Izba Skarbowa pragnie pociągnąć Reszczyka do odpowiedzialności sądowej ...*”.

również o zawiadomieniu prokuratora w tych sprawach, w których delikt dyscyplinarny mógł być także przestępstwem ściganym z urzędu na drodze sądowej<sup>893</sup>.

Przełożeni niejednokrotnie zaniedbywali obowiązek zawiadamiania prokuratury, czy to z niewiedzy, czy też niechęci do angażowania w sprawę organów ścigania. Niektórzy też przeciągali moment doniesienia aż do poczynienia istotnych ustaleń w dochodzeniu. I to w kwestii tego rodzaju zaniechań prowadzono ożywioną korespondencję pomiędzy resortem sprawiedliwości a innymi ministerstwami. Ona zaś skutkowałą kolejnymi okólnikami przypominającymi o obowiązkach w tej mierze oraz konsekwencjach ich nieprzestrzegania: „*Obowiązek ten ustalają również przepisy służbowe lub dyscyplinarne, a jego niedopełnienie stanowi nie tylko naruszenie obowiązków służbowych, lecz również przestępstwo z art. 286 kodeksu karnego, które osłabiając należytą represję karną, może się przyczynić do szerzenia przestępstw urzędniczych*”<sup>894</sup>.

Dalej zaś „... *polecam zawiadomić Prokuratora o popelnieniu przez funkcjonariusza państwowego przestępstwa, ściganego z urzędu w ciągu 24 godzin po wstępnym zbadaniu sprawy, niezależnie od dochodzeń dyscyplinarnych, przy czym ocena istoty wypadku i istniejących dowodów, zależy w postępowaniu sądowym wyłącznie od prokuratora, władze zaś mają obowiązek zapewnienia prokuratorom rzeczywistej współpracy przy ściganiu przestępstw urzędniczych*”<sup>895</sup>.

W analizowanym podokresie rządzący nie rezygnowali ze sprawdzonych wcześniej narzędzi wpływu na zasady odnoszące się do toku postępowania i przy pomocy aktów wewnętrznych regulowali w poszczególnych resortach kwestie budzące nadal największe emocje<sup>896</sup>. Dla pracowników skarbowki ważnym, choć spóźnionym, dokumentem tego typu, były wytyczne wydane przez Ministra Skarbu, na kilka miesięcy przed wybuchem II wojny

---

<sup>893</sup> §9,19 i 12 Rozporządzenia dyscyplinarnego z 1932 r.

<sup>894</sup> Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 9 grudnia 1936 r. w sprawie przestępstw urzędniczych, Dz. Urz. MS, Nr 34, poz. 1013.

<sup>895</sup> Tamże.

<sup>896</sup> M.in. Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1937 r., Nr. 98, BP-25276/37, w sprawie należności w postępowaniu dyscyplinarnym, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 14.

światowej. Skierowano je do wszystkich instytucji podległych resortowi, a dotyczyły postępowania w sprawach dyscyplinarnych<sup>897</sup>.

Wskazano w nim, że każde otrzymanie wiadomości o naruszeniu obowiązków służbowych przez danego urzędnika powinno być szczegółowo zbadane, a wnioski przedstawione władzy właściwej do podjęcia decyzji o wdrożeniu postępowania dyscyplinarnego. Minister Skarbu, jako właściwa władza dla wszystkich funkcjonariuszy administracji skarbowej, miał prawo wdrożyć procedurę służbową wobec dowolnego urzędnika<sup>898</sup>. Władzą bezpośrednią w stosunku do podległych pracowników byli prezesi izb i dyrektorzy dyrekcji ceł, mogli oni wszczynać postępowania dyscyplinarne wobec wszystkich z wyjątkiem naczelników wydziałów. Jak ocenił Minister Skarbu *„celem wstępnego badania jest ustalenie, czy istotnie nastąpiło naruszenie obowiązków służbowych i kogo można o to podejrzewać, zabezpieczenie dowodów i śladów, zbadanie pobudek działania i innych okoliczności potrzebnych do rozstrzygnięcia, czy są wystarczające podstawy do wdrożenia postępowania dyscyplinarnego, czy też należy się ograniczyć do wyciągnięcia innych konsekwencji służbowych/kara porządkowa, wytknięcie itp.”*.

Dalej wskazano, że badania wstępne powinny być zlecone urzędnikom niezwiązanym ze sprawą o odpowiednich kwalifikacjach i w razie potrzeby przy obecności rzecznika dyscyplinarnego. W momencie potwierdzenia się zarzutów lub znalezienia dowodów wdrażano postępowanie i dopiero przesyłano decyzję obwinionemu. W innym przypadku m.in.

---

<sup>897</sup> Wytyczne postępowania w sprawach dyscyplinarnych wydane przez Ministra Skarbu do wszystkich Izb Skarbowych, Dyrekcji Ceł, Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach i Inspektoratu Ceł w Gdańsku z dnia 19 kwietnia 1939 r., L.B.P.13844/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 1.

<sup>898</sup> Dla porównania funkcjonariusze samorządowi też mieli swoje komisje dyscyplinarne. Orzekały one w różnych sprawach. Dobrze obrazuje to następujący przykład. Wojewódzka Komisja Dyscyplinarna dla funkcjonariuszy samorządowych wydała orzeczenie dotyczące zagubienia ściśle tajnego dokumentu przez wiceburmistrza miasta Leszna i dyrektora jednego z miejskich zakładów pod tym samym zarzutem. W I instancji nałożono na nich karę nagany, por. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej dla funkcjonariuszów samorządowych oraz niektórych innych grup funkcjonariuszów publicznych z dnia 26 maja 1936 r., Nr.12/13/36 I.K.D., Zespół Starostwa Powiatowego w Lesznie, Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 32, s. 6 in. Co ciekawe, w II instancji Wyższa Komisja Dyscyplinarna uniewinniła wiceburmistrza a podtrzymała karę nagany dla dyrektora Zakładów Miejskich w Lesznie. Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej dla funkcjonariuszów samorządowych oraz niektórych innych grup funkcjonariuszów publicznych z dnia 27 stycznia 1937 r., Nr.32/36 W.K.D., Zespół Starostwa Powiatowego w Lesznie, Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 32, s. 12.

w momencie stwierdzenia, że przewinienie obwinionego ma charakter wykroczenia, należało przeprowadzić analogiczne śledztwo, jednakże bez procedury dyscyplinarnej. Przypominano po raz kolejny, że art. 242 KPK nakłada obowiązek zawiadomienia prokuratora w przypadku, gdy przestępstwo urzędnika ma charakter czynu ściganego z urzędu. Po wdrożeniu oficjalnego postępowania dyscyplinarnego rozpoczynało się przygotowanie do rozprawy, czyli przesłuchiwanie protokolarne ewentualnych świadków, biegłych i innych osób mogących pomóc w rozwiązaniu sporu.

Czynności te powinien koordynować rzecznik dyscyplinarny przy danej komisji dyscyplinarnej. Analizowane wytyczne były tak szczegółowe, iż nawet określały jak ma być sporządzony taki protokół, jakie mają być odstępy, podpis itp. Na samym końcu dopiero przesłuchiwany był obwiniony, który mógł również się odnieść do oskarżeń, jeżeli takowe były, wskazanych przez świadków. Miał prawo także zawioskować o uzupełnienie tego etapu procesu np. poprosić o powołanie nowej osoby chcącej złożyć zeznania. Urzędnik, wobec którego wdrażano postępowanie był do czasu rozstrzygnięcia zawieszany w czynnościach. Zawieszenie ad hoc następowało w przypadku aresztowania. Kolejno zawieszający zawiadamiał służbową władzę zawieszanego i swoją, która mogła ten środek prewencyjny uchylić. Istotną informacją jest to, że podczas trwania postępowania dyscyplinarnego funkcjonariusza nie można było przenieść w stan spoczynku oraz wypowiedzieć umowy zatrudnienia.

Analiza treści dokumentów tworzonych na tym etapie postępowania pozwala na pewne podsumowania dotyczące ich podstawowej konstrukcji. Przykładowo wnoszony przez rzecznika dyscyplinarnego wniosek o ukaranie i wdrożenie postępowania składał się z kilku koniecznych i powtarzalnych elementów.

W pierwszej kolejności wskazywano kogo sprawa dotyczy, gdzie dany urzędnik jest zatrudniony, jaka jest wysokość i podstawa prawna zaproponowanej kary, a także dołączano krótki opis czynu, tzw. konkluzję. Kolejnym elementem było uzasadnienie (m.in. opis przewinienia, jego data, miejsce) wraz z zebranymi dowodami na popełnienie nadużycia. Dalej wymieniano świadków potwierdzających lub zaprzeczających okolicznościom sprawy i przytaczano, w przypadku jego odbycia, podsumowanie przesłuchania obwinionego czy przyznał się do winy czy też wszystkiemu zaprzeczył. Ostatnim punktem była data

sporządzenia i podpis rzecznika<sup>899</sup>. Taki wniosek kierował on do komisji dyscyplinarnej przy której działał<sup>900</sup>.

#### 4.5.2. Przebieg postępowania dyscyplinarnego

Po roku 1932 nie uchwalono już nowych aktów prawnych zmieniających dotychczasowe regulacje w zakresie odpowiedzialności i postępowania dyscyplinarnego urzędników,

w tym urzędników skarbowych. Wobec tego obowiązująca legislacja i na jej bazie wytworzona praktyka funkcjonowały do końca II RP.

Do komisji dyscyplinarnych przy organach administracji skarbowej, zgodnie z wcześniej omówionymi regulacjami prawnymi, wpływały zazwyczaj sprawy razem z dokumentacją z przeprowadzonego wstępnego dochodzenia<sup>901</sup>, które niekiedy było oparte na anonimowym donosie. Zebrane w jego toku informacje znacznie ułatwiały prace członkom

---

<sup>899</sup> Wniosek o ukaranie urzędnika skarbowego przez Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 26 lutego 1935 r., I-7/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376. t. I, s. 39.

<sup>900</sup> Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego również wydało Okólnik w sprawie wniosków o ukaranie. Zobowiązywało ono swoich rzeczników do bardziej szczegółowych wniosków. Wskazało, iż w takich pismach powinny się znaleźć następujące informacje dotyczące obwinionego: imiona rodziców, data urodzenia, wyznanie, narodowość, stosunki rodzinne, stanowisko służbowe, grupa uposażenia, data rozpoczęcia służby państwowej, data rozpoczęcia pracy w ostatnim miejscu zatrudnienia, miejsce zamieszkania, karalność, data wdrożenia postępowania dyscyplinarnego, data zawieszenia w służbie. Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr 126 z dnia 11 grudnia 1936 r., w sprawie wniosków o ukaranie, BP-22224/36, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 98.

<sup>901</sup> Podobna praktyka stosowana była przy komisjach dyscyplinarnych administracji ogólnej. Można wskazać na następujący przykład. Starosta Powiatowy w Siedlcach przekazał do Wojewody w Lublinie sprawozdanie z przeprowadzonego dochodzenia przeciwko komisarzowi ziemskiemu i wniósł o pociągnięcie go odpowiedzialności dyscyplinarnej. Cały materiał śledczy został skompletowany w jednym dokumencie. Na tej podstawie Wojewoda mógł przekazać akta do właściwej komisji i zawnieioskować o wszczęcie procedury dyscyplinarnej. Zawiadomienie Starosty Powiatowego Siedleckiego do Wojewody Lubelskiego z dnia 22 marca 1939 r., w sprawie dochodzenia przeciwko komisarzowi ziemskiemu, L.Org.2/20/30, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Lublinie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 507, s. 14 in.

komisji, gdyż w przypadku jasnych i jednoznacznych dowodów na brak winy lub bezpodstawne oskarżenia danego urzędnika<sup>902</sup> było ono w większości umarzone<sup>903</sup>.

Postępowanie powinno być prowadzone w sposób nieprzerwany, ale mogło również zostać zawieszona z ważnych powodów m.in. do czasu wydania wyroku w sprawie, której dotyczył proces dyscyplinarny, przez sąd karny. Decyzja o zawieszeniu powinna być uzasadniona i przesłana do Ministerstwa Skarbu. Po ustaniu przyczyny, dla której zapadła decyzja o zawieszeniu, należało kontynuować postępowanie.

Analizowany podokres charakteryzuje rosnący nacisk władz na usprawnienie postępowań dyscyplinarnych, przy jednoczesnej dbałości o poufność informacji związanych z wykrywanymi deliktami. Wielką bolączką funkcjonariuszy, stale sygnalizowaną przez prasę związkową, była kwestia naruszania dobrego imienia pracowników służby publicznej<sup>904</sup>. Ideałem, do którego dążono byłby stan gdzie pomiędzy wykryciem wykroczenia a skazaniem, bądź uniewinnieniem, upływałby jak najkrótszy czas, liczony w tygodniach, a nie miesiącach, czy nawet latach, jak niekiedy się zdarzało. Przy jednoczesnym zachowaniu jak największej poufności. Chodziło o prestiż służby publicznej, ale i morale urzędników, które szczerbiły przypadki nadużyć kolegów, albo despotyzm przełożonych<sup>905</sup>.

---

<sup>902</sup> Urzędnicy musieli skrupulatnie przestrzegać ustalonych regulacji urzędowych np. w kwestii zgody na dodatkowe zatrudnienie. Ciekawy kazus tego typu miał miejsce w Izbie Skarbowej w Łodzi. Urzędnik dostał zgodę na dodatkowe zatrudnienie w gazecie, jednakże miał nie zajmować się i nie pisać o kwestiach podatkowych. Złamał też zakaz i wykorzystywał wiedzę służbową. Konsekwencją było wszczęcie przeciwko niemu dochodzenia wyjaśniającego. Pismo Izby Skarbowej w Łodzi do Ministerstwa Skarbu z dnia 6 marca 1935 r., w sprawie zajęcia ubocznego urzędnika skarbowego, Nr.W.1/3-D.82/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 140, s. 23.

<sup>903</sup> Taki przypadek miał np. miejsce w Izbie Skarbowej w Krakowie. Dochodzenie wykazało, że zawiadomienie zostało oparte na „sfingowanych” oskarżeniach i żadne z zawartych w nim zarzutów nie potwierdziło się. Informacja Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 19 lipca 1935 r., w sprawie dochodzenia przeciwko kontraktowemu sekretarzowi administracyjnemu, Nr.45/12/pf/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376 t.1, s. 6.

<sup>904</sup> B. Citko, *W obronie kolegów*, Czasopismo Skarbowe, 11/1935, s. 674 i tenże, *O władczy stosunek do podwładnego*, Czasopismo Skarbowe, 4/1936, s. 147.

<sup>905</sup> Patrz Tenże, *Sprawa Krzyżaka*, Czasopismo Skarbowe, 18/1937, s. 1 in., gdzie o sytuacji na niektórych obszarach państwa: „... , że teren kielecki na skutek błędnych decyzji szefostwa – nadmiernego szafowania karami dyscyplinarnymi jest znękany, kwitnie donosicielstwo i nieufność, a wśród urzędników, którzy jak biali niewolnicy są traktowani, depresja i zniechęcenie.”

Już w poprzednich latach chwalono komisje dyscyplinarne za zwiększenie tempa prac, podkreślając jednak iż wiele jeszcze można w tej mierze poprawić<sup>906</sup>. Szczególny nacisk kładziono na przyspieszenie spraw, w których doszło do wykluczenia urzędnika ze struktur administracji publicznej. Minister Skarbu w analizowanych wcześniej wytycznych z kwietnia 1939 roku wydał polecenie, aby sprawy takie (zwłaszcza zawieszonych funkcjonariuszy) były traktowane jako wyjątkowo pilne<sup>907</sup>. Członkowie składów orzekających wyznaczeni przez przewodniczącego komisji dyscyplinarnej mogli być zwalniani z obowiązku zasiadania w komisji dyscyplinarnej tylko w wyjątkowych okolicznościach, zaś przypadki zawieszenia funkcjonariusza należało raportować kierownictwu resortu<sup>908</sup>.

Warto zaznaczyć, że zgodnie ze wskazanymi wytycznymi w stosunku do pracowników kontraktowych obowiązywały odmienne zasady pociągania do odpowiedzialności służbowej. Nie można było wdrażać wobec nich postępowania dyscyplinarnego, nakładać kar porządkowych lub zawieszać w pełnieniu czynności. W przypadkach nadużyć nakładano na nich kary umowne lub gdy czyn był większej wagi rozwiązywano z nimi umowy kontraktowe.

#### 4.6. Zakończenie postępowania

W momencie wydawania uchwał lub orzeczeń komisje bacznie zwracały uwagę m.in. na ich konstrukcję, wskazane podstawy prawne, dokładne uzasadnienie ewentualnej kary i złożone podpisy, gdyż w innym przypadku dany werdykt mógłby zostać podważony z przyczyn formalno-proceduralnych. Umorzenia też musiały być uzasadnione, choć

---

<sup>906</sup> Por. Okólnik Rzecznika z 1929 r., Nr 3/Rd, w którym: „*Jakkolwiek tempo orzecznictwa Senatów Dyscyplinarnych wykazuje z roku na rok systematyczny postęp, jednak pozostaje w tej dziedzinie jeszcze wiele do zrobienia. Dlatego zwracam się z gorącą prośbą do Panów Rzeczników, by wykorzystywali wszelkie swe uprawnienia w kierunku możliwie najszybszego kończenia spraw dyscyplinarnych, przyczyniając się w ten sposób znakomicie do usprawnienia administracji państwowej.*”

<sup>907</sup> Naciskały na to związki zawodowe por. B. Citko, *W obronie kolegów*, Czasopismo Skarbowe, 11/1935, s. 674.

<sup>908</sup> Przykłady skrupulatnego przestrzegania tego obowiązku patrz Pismo Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Wojew. Śl. w Katowicach do Ministerstwa Skarbu, nr III – 0.26/a z 17 stycznia 1934 r, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 882.



oczywiście zdarzały się przypadki podania jedynie podstawy prawnej takiej decyzji bez głębszego wyjaśnienia<sup>909</sup>.

Warto jeszcze przypomnieć, że orzeczenie wraz z uzasadnieniem powinno być sporządzone w ciągu 8 dni po ogłoszeniu jego sentencji, a w ciągu następnych 3 dni doręczone stronom. Ewentualne odwołania stron należało przekazać bezzwłocznie do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu<sup>910</sup>. Do komisji w II instancji przekazywano komplet akt postępowania oraz oddzielną informację pisemną o dacie wdrożenia postępowania dyscyplinarnego, dacie wniosku o ukaranie oraz dacie zawieszenia w służbie z zaznaczeniem w jakiej wysokości i czy w ogóle uposażenie obwinionego zostało ograniczone, a także informacje o wszelkich zmianach służbowych. Prawomocne wykonanie orzeczenia powinno nastąpić w ciągu trzech dni od otrzymania sentencji orzeczenia. Odwołanie od orzeczenia zasądzającego karę porządkową należało przesłać w ciągu 14 dni do Ministerstwa Skarbu wraz z dokumentacją sprawy i wypowiedzeniem się na poszczególne zarzuty podniesione w odwołaniu<sup>911</sup>.

---

<sup>909</sup> Np. Uchwała o umorzeniu postępowania Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 13 czerwca 1935 r., l.rep.dysc.161/26/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 9.

<sup>910</sup> Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 7 lipca 1936 r. też wydało zarządzenie wewnętrzne o trybie postępowania w Odwoławczych Komisjach Dyscyplinarnych, BP-13195/36, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494, s. 95. Regulacja ta obejmowała następujące aspekty. Przewodniczący wyznaczał skład orzekający oraz termin rozprawy najdalej 6-8 tygodni po otrzymaniu sprawy, kolejno przewodniczący przekazywał dokumentację sprawy do zapoznania się przez rzecznika dyscyplinarnego tejże komisji. W razie potrzeby zwoływał posiedzenie gospodarcze. Przewodniczący komisji wydawał zawsze wszystkie inne potrzebne zarządzenia.

<sup>911</sup> Ostatnie wytyczne Ministra Skarbu były swego rodzaju podsumowaniem i odnosiły się do wcześniej wydanych okólników. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 maja 1927 r., L. 9421/I343/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 grudnia 1936 r., L.B.P. 15332/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 13 stycznia 1937 r., L.B.P. 440/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 24 maja 1937 r., L.B.P. 6923/Pr/37, s.22. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 14 lipca 1937 r., L.B.P. 10060/Pr/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 5 września 1937 r., L.B.P. 12388/Pr/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22. Okólnik Ministra Skarbu z dnia 16

W końcowym okresie istnienia II Rzeczypospolitej orzeczenia poszczególnych komisji dyscyplinarnych były wydawane w sposób znacznie lepiej dopracowany (w porównaniu do poprzednich lat) i z wszelkimi dochowanymi wymogami formalnymi<sup>912</sup>. Zawierały następujące elementy:

- oznaczenie komisji i numer sygnatury,
- informację o przewodniczącym i miejscu jego zatrudnienia,
- dane personalne pozostałych członków składu orzekającego i ich stanowiska,
- dane personalne protokolanta i również miejsce jego zatrudnienia,
- imię i nazwisko rzecznika dyscyplinarnego, wraz z informacją dotyczącą jego stałego miejsca pracy,
- podanie przyczyny wszczęcia i podstaw prawnych, a także ewentualne wskazanie czy jest to postępowanie na wniosek rzecznika dyscyplinarnego,

---

marca 1938 r., L.B.P. 5313/Pr/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442, s. 22.

<sup>912</sup> Np. następujące orzeczenia z końcowego okresu II RP. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 12 lutego 1935 r., L.B.P. 106/OKD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 177. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 16 listopada 1934 r., N.K.D. 18/6/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 180. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 15 lutego 1935 r., L.B.P.1/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 188. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 27 czerwca 1936 r., L.B.P. 46/OKD/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 378, s. 2. Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 10 października 1936 r., Nr.K.D.41/4/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 379, s. 45. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu dla pracowników monopolów z dnia 15 października 1936 r., L.2/OKDM/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 379, s. 57. Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 13 października 1936 r., Nr. O.K.D. 14/3/36, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515, s. 115.

- orzeczenie o winie lub uniewinnieniu, podanie właściwych podstaw prawnych,
- szczegółowe uzasadnienie wraz z opisem sytuacji,
- datę sporządzenia,
- podpisy członków kompletu orzekającego wraz z przewodniczącym.

Warto wskazać, że ministrowie, którzy stali na czele poszczególnych resortów, mieli prawo, i niejednokrotnie z tego korzystali, do wnioskowania do Prezydenta Rzeczypospolitej o ułaskawienie lub zmianę orzeczenia wydanego przez komisje dyscyplinarne. Sprawy nie tylko dotyczyły wymierzonych kar, ale także zmniejszenia uposażeń lub np. na skutek ciężkich nadużyć odebrania nabytych praw emerytalnych<sup>913</sup>. Administracja skarbowa nie była wyjątkiem<sup>914</sup>, kwestie te były również przedmiotem postępowań w innych obszarach publicznych i służbach państwowych<sup>915</sup>.

---

<sup>913</sup> Z takich możliwości korzystał również Minister Skarbu, patrz Wniosek Ministra Skarbu do Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. o ułaskawienie byłego przodownika Policji Państwowej obecnie strażnika Straży Granicznej w stanie spoczynku, L.B.P.13337/os/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527, s. 79. Sprawa dotyczyła tego, by Prezydent zastosował prawo łaski wobec orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Komendancie Wojewódzkim Policji Państwowej w Krakowie z dnia 29 listopada 1926 r., z tym jednak zastrzeżeniem, że ten akt łaski przywróciłby prawa emerytalne za okres czasu służby poprzedzającej wydalenie go z Policji Państwowej.

<sup>914</sup> Podległe Ministerstwu Skarbu jednostki, takie jak izby skarbowe lub dyrekcje ceł miały obowiązek zgłaszania do resortu informacji o przejściu na emeryturę urzędników i wysokości przysługujących im uposażeń emerytalnych. Np. Informacja Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 września 1934 r., w sprawie zaopatrzenia emerytalnego, Nr.W.VI 48536/Em/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 143 t.I, s. 15. oraz Informacja Dyrekcji Ceł w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 15 października 1935 r., w sprawie przywrócenia praw urzędnika skarbowego, Nr.I.-2729/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 143 t.I, s. 3.

<sup>915</sup> Szczególnie spory o uposażenia służbowe i prawo do emerytury są zauważalne w Policji Państwowej. Niejednokrotnie w tych kwestiach wypowiadał się Najwyższy Trybunał Administracyjny, por. Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.5497/31, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62, s.69-71, Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.6398/29, [w:] Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62, s.115-116, Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.2894/27, [w:] Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych

#### **4.7. Urzędnicy skarbowi pociągani do odpowiedzialności dyscyplinarnej u schyłku II Rzeczypospolitej**

Procedura dyscyplinarna na przestrzeni poddanych analizie lat spełniała swoją rolę. Choć zdecydowana większość urzędników skarbowych przestrzegała obowiązujących regulacji, to w przypadku wdrożonych postępowań dana osoba mogła liczyć na rzetelny i sprawny proces. Formalne nastawienie do odpowiedzialności dyscyplinarnej ze strony władz naczelnych i właściwych instytucji sprawiało, że funkcjonariusze służby cywilnej nie tylko dwa razy powinni zastanowić się czy warto przekraczać swoje uprawnienia, ale też w przypadku takiego zdarzenia mogli już nigdy nie wrócić do zawodu.

Należy uznać, że ustawowe usankcjonowanie obowiązków urzędnika i jego ewentualnych przewinień było dobrym rozwiązaniem, szczególnie na ówczesne czasy. Dodawało to na pewno większego prestiżu służby urzędniczej oraz w większości eliminowało rażącą liczbę popełnianych przezeń przestępstw.

Niniejszym, przedstawiono wykresy odnoszące się do inicjatywy wszczęcia postępowania, tzn. czy częściej było to na skutek donosu anonimowego czy był to bezpośredni wniosek rzecznika, a także ze względu na podział szczebla stanowisk osób popełniających dane przewinienie.

---

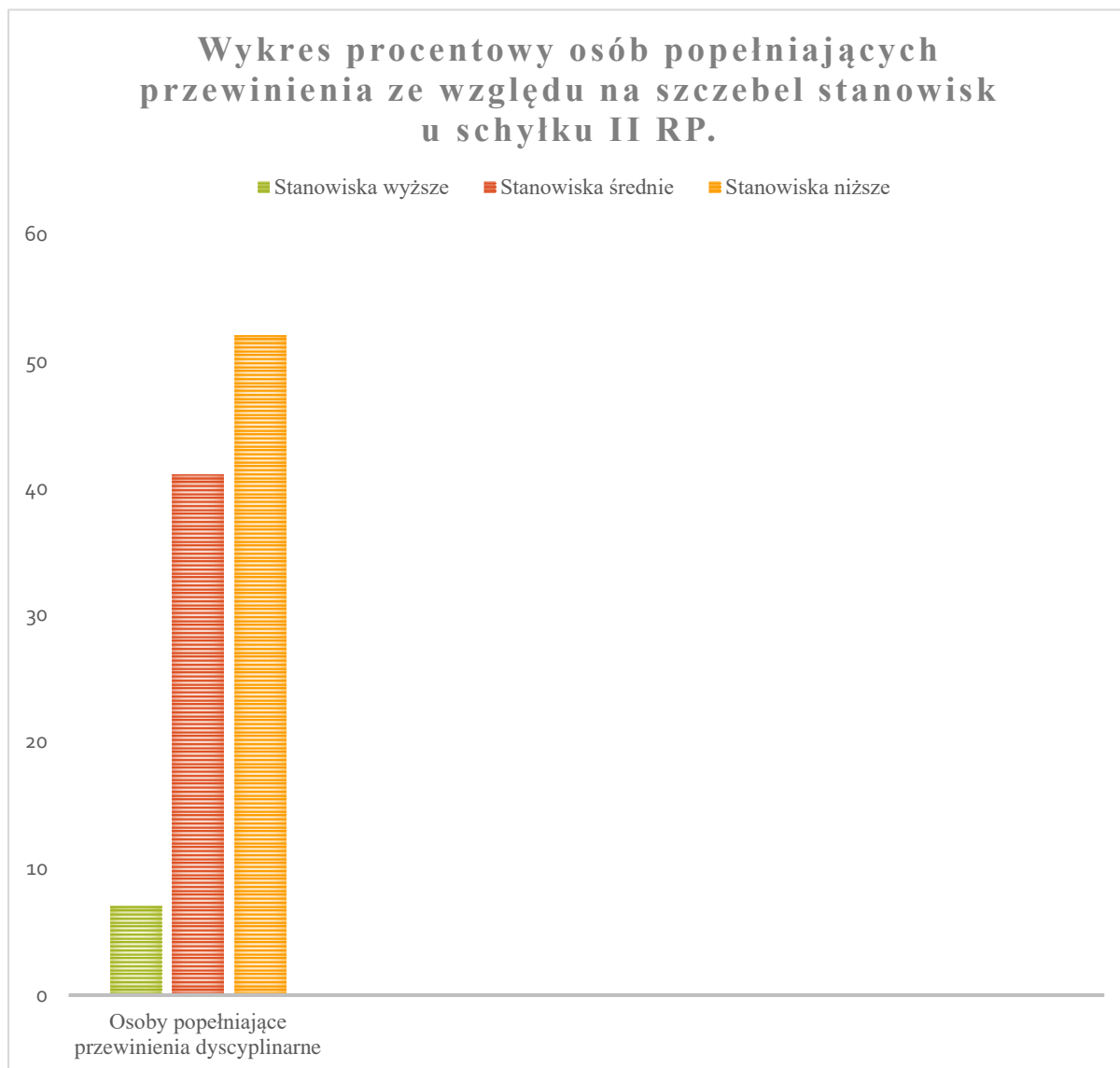
w Warszawie, sygn. 62, s. 118-119, Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.3266/33, [w:] Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62, s.112-113. Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.4531/26, [w:] Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62, s. 103-107.

Wykres 13. Inicjatywa wdrożenia postępowania. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, sygn. 193,194,196,200,201, 373-379,525-527, 400-442.



Zdecydowana większość postępowań zaczynała się na skutek wnoszenia anonimowych donosów. Organ miał obowiązek badać każde takie zawiadomienie. Bywało tak, że przychodzące pisma zawierały dowody jednoznacznie wskazujące na winę oskarżonego, które później mogły być wykorzystywane podczas rozprawy. Oczywiście miały miejsce również takie przypadki, iż obciążano danego urzędnika z powodu np. niezadowolonego płatnika podatków, który stwierdził, że skoro urzędnik skarbowy nie zgodził się na umorzenie lub ulgi podatkowe, to należy oczernić go publicznie, wysyłając taki donos. Znaczna jednak część donosów zawierała prawdziwe informacje, co skutkowało postawieniem konkretnych zarzutów, a w następstwie pociągnięciem do odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Wykres 14. Podział szczebla stanowisk na których najczęściej popełniano przewinienia dyscyplinarne w końcowych latach II Rzeczypospolitej. Opracowano na podstawie akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, sygn. 193,194, 196, 200, 201, 373-379, 440-442, 526-527.



W porównaniu do lat poprzednich tendencja była bardzo podobna. Przewinień służbowych dopuszczali się głównie urzędnicy zajmujący stanowiska niższego i średniego szczebla, a dopiero w dalszej kolejności tacy, którzy byli zatrudnieni na stanowiskach kierowniczych. Co można zauważyć taka statystyka utrzymywała się praktycznie przez cały okres istnienia II Rzeczypospolitej. Należy uznać, że osoby na stanowiskach wyższych podchodziły do swoich zadań bardziej odpowiedzialnie i rozważnie. Finalnie trzeba to ocenić jako pozytywne zjawisko, gdyż w innym przypadku dyrektorzy czy naczelnicy poszczególnych urzędów mogliby wyrządzić większe szkody dla Skarbu Państwa i swoich instytucji.

#### **4.8. Analiza wybranych spraw dyscyplinarnych urzędników skarbowych i ich podsumowanie**

W badanym okresie formalizm postępowań dyscyplinarnych został zachowany. Wprowadzone wcześniej i obowiązujące cały czas właściwe ustawy oraz rozporządzenia odnoszące się do egzekwowania odpowiedzialności urzędników skarbowych były skrupulatnie przestrzegane przez poszczególne organy. Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej tym sposobem na przestrzeni lat zyskało na znaczeniu.

Zdarzało się tak, że w toku postępowania dowodowego komisja dyscyplinarna w momencie ujawnienia nowych okoliczności zmieniała swoją strategię i kierowała sprawę do ponownego śledztwa. Dobrym przykładem jest tu sytuacja, która miała miejsce w roku 1935 w Izbie Skarbowej Okręgowej w Warszawie. Rzecznik dyscyplinarny podał w wątpliwość oskarżenia pod adresem Antoniego Bryka i Mariana Jaszcz, którzy byli podkomisarzami skarbowymi. Zarzucano im naruszenie art. 21 i 25 ustawy PSCU. Komisja dyscyplinarna zdecydowała – po przeprowadzeniu ponownego śledztwa - o uniewinnieniu A. Bryka od zarzutu wywołania awantury z pijanymi strażnikami granicznymi. Skład orzecznicy uznał, że został on przez nich sprowokowany i, w obronie własnej oraz honoru urzędnika Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zmuszony zwrócić się do Policji celem ich wylegitymowania. W swoim protokole służbowym jednak wpisał z pełną świadomością, nieprawdziwą datę tego zdarzenia. Komisja określiła ten czyn jako wykroczenie służbowe i został ukarany karą upomnienia (art. 73 pkt. 1 PSCU). Marianowi Jaszczowi zarzucono z kolei naruszenie obowiązków służbowych, w myśl art. 21 PSCU przez to, iż niedbale przechowywał dowody z powyżej opisanej sytuacji, a także że celowo podał nieprawdziwą datę w dzienniku pracowniczym wykonania czynności służbowych, w postaci zabezpieczenia dowodu sprawy i przekazania go właściwemu organowi. Podtrzymano ten zarzut pomimo powtórnego zbadania wszystkich okoliczności.

Na skutek tych przewinień komisja uznała, że M. Jaszcz naruszył swoje obowiązki pracownicze przewidziane w art. 21 PSCU i zakwalifikowała to jako występki służbowy zgodnie z art. 69 PSCU. Z tego powodu, że nie był on wcześniej karany, nałożono na niego

sankcję dyscyplinarną w postaci nagany (art. 77 pkt. 1 PSCU). Obwinieni nie odwołali się od orzeczenia<sup>916</sup>. Kary zostały utrzymane.

27 kwietnia 1935 r. Izba Skarbowa we Lwowie przekazała<sup>917</sup> do Ministerstwa Skarbu informację o ukaraniu przez tamtejszą komisję dyscyplinarną pomocnika administracyjnego Klemensa Kozakiewicza. Prawomocnym postanowieniem orzeczono wobec niego karę odliczenia jednego roku służby. Obwinionemu zarzucano w trakcie procesu, że pełniąc obowiązki kierownika działu egzekucyjnego w Urzędzie Skarbowym w Tarnobrzegu pożyczął w latach wcześniejszych od podwładnych poborców skarbowych pieniądze, przez co obniżał w stosunku do siebie poważanie i wykorzystywał swoje stanowisko wobec podległych urzędników. Drugie przewinienie dotyczyło lat 1932 i 1933, kiedy to piastując to samo stanowisko otrzymywał do załatwienia sprawy rozdziału nadesłanych przez nadzorującą Izbę Skarbową zaliczek na poczet kosztów podróży dla poborców skarbowych. Jego zaniechanie dotyczyło tego, że stwierdzał on wypłatę zaliczek bez podania dat oraz podpisów osób, które właściwe sumy powinny odebrać. Komisja zarzuciła mu, że przetrzymywał i obracał na własny użytek tymi kwotami. Urzędnik piastując tak ważne i odpowiedzialne stanowisko powinien mieć świadomość konsekwencji takiego zachowania.

Na wniosek rzecznika dyscyplinarnego działającego przy wskazanej komisji przeprowadzono rozprawę ustną. Podczas przesłuchania stwierdzono, że obwiniony faktycznie pożyczął od będących wówczas w służbie poborców skarbowych Ludwika Karbowniczka i Piotra Stępienia znaczne kwoty przekraczające nawet 100 zł. Mniejsze sumy pobierał od Józefa Fydy, który także ówczesnie pracował jako poborca skarbowy. Potwierdzono również zarzut przetrzymywania i obracania pieniędzmi, które były przeznaczone na podróże służbowe dla podległych mu pracowników. Wątpliwości żadnych nie było, gdyż oskarżony przyznał się do winy. Swoje zachowanie uzasadniał tym, że potrzebował tych kwot na ślub i wesele córki. Komisja dyscyplinarna, zważywszy na całokształt sprawy, nałożyła na niego karę dyscyplinarną odpowiadającą zdaniem składu orzekającego wielkości naruszeń służbowych.

---

<sup>916</sup> Wskazane informacje wynikają z treści Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Okręgowej w Warszawie z dnia 27 marca 1935 r., NR. 69/33/88/34/KD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 11-19.

<sup>917</sup> Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 27 kwietnia 1935 r., Nr. 964/1/8/os/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 59.



Klemens Kozakiewicz jako kierownik urzędu powinien świecić przykładem w stosunku do podległych sobie osób, jak również mieć na uwadze honor i powagę tak wysokiego stanowiska państwowego. Jako urzędnik o takiej randze nie spełnił tego, wobec czego komisja nie miała innego wyboru jak uznać go za winnego.

Na podstawie przeprowadzonej rozprawy orzeczono, że dopuścił się on naruszenia obowiązków służbowych z art. 21, 25 pkt. 1 i 26 PSCU. Główną przyczyną wskazania na te normy była obraza interesu publicznego i naruszenie dobra publicznego na szkodę jako występku służbowego na podstawie art. 69 PSCU. Ostatecznie skazano go, w myśl art. 77 pkt. 2, na karę dyscyplinarną odliczenia jednego roku służby<sup>918</sup>. Nie wniósł on odwołania, zatem orzeczenie stało się prawomocne. Jak się wydaje kara była adekwatna do popełnionego czynu.

Przeciwko jednemu z urzędników państwowych, Franciszkowi Mazurkowi, będącemu podreferendarzem Urzędu Skarbowego we Włodzimierzu, toczyły się dwa postępowania dyscyplinarne w różnych sprawach. Orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 20 grudnia 1934 r.<sup>919</sup> uwolniono podreferendarza Mazurka od zarzutu popełnienia występku służbowego wskazanego we wniosku o ukaranie rzecznika dyscyplinarnego z 22 października 1934 r. Obwiniono go o to, iż w czasie od 30 grudnia 1932 r. do 31 października 1933 r., jako kierownik działu rachunkowo-kasowego przeprowadzał kontrolę kwitariuszy poborców niezwykle niedbale, czym umożliwił poborcy skarbowemu Janowi Cieślakowi dokonywanie przez dłuższy czas nadużyć służbowych. W wyniku ich popełnienia szkoda Skarbu Państwa wyniosła 2447,40 zł. Rzecznik dyscyplinarny uznał, że przez swoje zaniechanie Mazurek naruszył art. 21 i 27 PSCU. W uzasadnieniu orzeczenia komisja wskazała, powołując się na wyniki przeprowadzonej rozprawy ustnej, że zarzucone kierownikowi czyny nie noszą znamion występku służbowego. Pod uwagę wzięto tłumaczenie obwinionego, iż w związku z nawałem pracy nie miał on szansy zauważyć, czy odbitki pokwitowań w kwitariuszach nie nasuwają żadnych podejrzeń. Argumentację tę komisja uznała

---

<sup>918</sup> Odpis Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 11 marca 1935 r., L. 18/5/34/ K.D, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 65.

<sup>919</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 20 grudnia 1934 r., L.K.D.3/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 74.

za wiarygodną. W sprawozdaniu Izby Skarbowej w Łucku przesłanej do Ministerstwa Skarbu przekazano, że orzeczenie to stało się prawomocne<sup>920</sup>.

Kolejne orzeczenie dotyczące Franciszka Mazurka zapadło 20 marca 1935 r. Zostało mu zarzucone, że naruszył obowiązki służbowe z art. 21 i 25 ust. 1 PSCU poprzez to, że w nocy z dnia 27 na 28 listopada 1932 r. będąc poza służbą swoim zachowaniem w miejscu publicznym obniżył powagę stanowiska znieważając osobę trzecią, będąc przy tym w stanie „podochocenia”. Powyższe zdarzenie zakwalifikowano jako naruszenie obowiązków służbowych wypełniające znamiona występku służbowego z art. 69 p. 1 PSCU. Nałożono na niego karę dyscyplinarną z art. 77 pkt. 1, czyli karę nagany. W uzasadnieniu podniesiono, że czyn ten został stwierdzony wynikiem rozprawy głównej, a w szczególności aktami rozprawy karnej z art. 237 i art. 238 KK. Wynika z nich, że do sytuacji tej doszło w restauracji „Pod Strzechą” we Włodzimierzu, za co został skazany na tydzień aresztu z warunkowym zawieszeniem kary na 2 lata wyrokiem Sądu Grodzkiego we Włodzimierzu z dnia 8 lutego 1934 r., zatwierdzonym wyrokiem Sądu Okręgowego w Łucku 11 kwietnia 1934 r.<sup>921</sup>. Wyrok komisji stał się prawomocny, o czym Izba Skarbowa w Łucku poinformowała Biuro Personalne Ministerstwa Skarbu 8 maja 1935 r.<sup>922</sup>.

Następna sprawa miała miejsce w Krakowie. Rzecznik dyscyplinarny tamtejszej Izby skarbowej wniósł 9 listopada 1934 r.<sup>923</sup> wniosek o ukaranie Kazimierza Połotnianki, zarzucając mu występki służbowy z art. 69 ust. 1 PSCU popełniony poprzez naruszenie obowiązków służbowych z art. 21 PSCU. Do pełniącego służbę w urzędzie skarbowym Połotnianki zgłosił się w 1931 r. Abraham Bariel z pisemną prośbą o umorzenie w znacznej części podatku dochodowego za 1930 r., odstąpienie od egzekucji zaległych należności oraz ratalną spłatę

---

<sup>920</sup> Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 12 lutego 1935 r., Nr. I.539/1/os/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 80.

<sup>921</sup> Do akt postępowania dyscyplinarnego dotyczącego Franciszka Mazurka nie załączono wskazanych w opisie sprawy odpisów wyroków sądów powszechnych.

<sup>922</sup> Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 8 maja 1935 r., Nr.I/539/1/OS/1935, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 83.

<sup>923</sup> Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 9 listopada 1934 r. I.16/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 87.

zaległości. Przekazał urzędnikowi arkusz, na którym znajdowała się ówczesnie nieobowiązująca pieczęć urzędowa wpływu – funkcjonowała ona w urzędach skarbowych dopiero od 1 stycznia 1932 r. Wobec powyższego dokument ten należało zaklasyfikować jako sfalszowany. K. Połotnianka nie zauważył tego naruszenia i nadał wnioskowi dalszy bieg.

Kolejny zarzut rzecznika dotyczył tego, że dopuścił on do zaginięcia dokumentu złożonego przez Bariela 31 grudnia 1931 r., a dotyczącego wymiaru podatku dochodowego za 1931 r. Urzędnik ten sam nadał mu numer i wciągnął go na listę spisu odwołań. Rzecznik dyscyplinarny wskazywał w swoim wniosku, że żadnego z tych naruszeń Kazimierz Połotnianka nie potrafił wyjaśnić.

Komisja Dyscyplinarna Izby Skarbowej w Krakowie 11 marca 1935 r.<sup>924</sup> wydała orzeczenie w tej sprawie i uniewinniła Połotniankę od podniesionego we wniosku zarzutu z art. 69 PSCU. W uzasadnieniu wskazała, że w Urzędzie Skarbowym w Krakowie zostały popełnione nadużycia, zmierzające do przysporzenia korzyści majątkowej płatnikowi podatku dochodowego Abrahamowi Barielowi. Komisja dopatrzyła się jednak winy w osobie Bariela usiłującego spowodować ponowne rozpatrzenie jego sprawy, już prawomocnej, i nazwała go „manipulatorem”. Urzędnika Połotniankę oceniła jako niedołęznego, bardzo słabo orientującego się i zapracowanego, któremu jednak można zarzucić co najwyżej niedopatrzenie oraz brak należytej uwagi, wymaganej i koniecznej przy funkcji, którą pełnił.

W dalszym wywodzie wskazano na brak podstaw do przyjęcia, by czyn ten godził w interes publiczny i naraził go na szkodę. Nie dowiedziono również jego złej woli, a niewłaściwa forma dokumentów złożonych przez Bariela nie powinna ująć uwadze innego urzędnika czyli określonego referendarza. Przy wymierzaniu kary wzięto pod uwagę kilkunastoletnią, nienaganną służbę oskarżonego. Stwierdzono również jego ogromne obciążenie obowiązkami służbowymi, a w konsekwencji przepracowanie, co mogło w pewnym stopniu działać ujemnie na jego sprawność i jakość pracy. Rzecznik dyscyplinarny nie złożył odwołania, a komisja poinformowała 9 maja 1935 r. Ministerstwo Skarbu<sup>925</sup> o uprawomocnieniu się tego orzeczenia z dniem 26 kwietnia 1935 r.

---

<sup>924</sup> Odpis Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 11 marca 1935 r., N.K.D. 21/9/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s.88.

<sup>925</sup> Pismo Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 maja 1935 r., N.K.D. 21/10/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 96.

Komisje dyscyplinarne, zarówno I, jak i II instancji, przy wszystkich decyzjach związanych z postępowaniem dyscyplinarnym, trzymały się ściśle obowiązujących norm oraz wymagań formalno-prawnych. Komisja przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach 11 października 1934 r. wydała orzeczenie<sup>926</sup> o uznaniu winnym starszego dozorca celnego Piotra Twardowskiego. Obwiniono go o występki służbowe z art. 95, 97, 99, 100 pkt. 1 oraz 101 PSCU i wymierzono karę dyscyplinarną zmniejszenia uposażenia emerytalnego o 5% na trzy lata. Udowodniono mu szereg przewinień m.in. udziału w biesiadzie z innymi urzędnikami w budynku Urzędu Celnego w Pawonkowie. Nie ustalono jednak, czy był wtedy w godzinach pracy. Mimo to działanie takie kwalifikowało się jako postępowanie wbrew obowiązkom urzędnika wskazanym w PSCU. Kolejnymi przewinieniami były: stawienie się na służbę w urzędzie w stanie nietrzeźwym oraz otwarcie szuflady biurka kierownika (a nie wyłamanie, jak wskazano we wniosku o ukaranie) celem zapoznania się z opinią służbową na swój temat. Ostatnim udowodnionym zarzutem było wygłaszanie przez niego dnia 30 sierpnia 1933 r. niepochlebnych i nieprawdziwych opinii o kierowniku Urzędu Celnego w Pawonkowie, Stanisławie Jurczyku, w pełnej sali restauracyjnej.

Od tego rozstrzygnięcia Piotr Twardowski złożył odwołanie. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie postanowieniem z dnia 11 października 1934 r.<sup>927</sup> odrzuciła je jako spóźnione. Zgodnie z § 21 Ustawy dyscyplinarnej – Rozp.<sup>928</sup> stronie przysługiwała możliwość wniesienia odwołania w terminie ośmiu dni po dniu doręczenia odpisu orzeczenia, a urzędnik temu terminowi uchybił. Twardowski 8 kwietnia 1935 r. złożył prośbę o wznowienie postępowania. Sprawą ponownie zajęła się Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie i postanowieniem z dnia

---

<sup>926</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach z dnia 11 października 1934 r., L.K.D. 6/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 98.

<sup>927</sup> Postanowienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 11 października 1934 r., L.B.P.96/OKD/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 103.

<sup>928</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

2 maja 1935 r.<sup>929</sup> nie uwzględniła prośby Twardowskiego z powodu braku wymogów wskazanych w § 25 ww. rozporządzenia.

W uzasadnieniu skład orzekający wskazał, że tryb wznowieniowy był uzależniony od przedstawienia nowych faktów lub środków dowodowych, nieznanymi w poprzednim postępowaniu, a które same lub w związku ze starymi informacjami (uprzednio zebranymi) mogłyby spowodować uwolnienie od zarzutów stwierdzonych w orzeczeniu komisji dyscyplinarnej. Złożone przez Twardowskiego w kwietniu podanie było tylko polemizowaniem z treścią wyroku. Nie zawierało nowych faktów i środków dowodowych, mogących mieć wpływ na postrzeganie stwierdzonych już wcześniej zdarzeń. Wobec powyższego nie spełniło wymogów mogących uzasadnić dopuszczalność wznowienia postępowania. Urzędnik ten wykorzystał więc całą ścieżkę odwoławczą, ale bezskutecznie. Orzeczenie stało się prawomocne.

Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Krakowie 15 kwietnia 1935 r. orzekła w sprawie dyscyplinarnej Ludwika Matuły<sup>930</sup>. Woźny z Urzędu Skarbowego w Chrzanowie został oskarżony we wniosku rzecznika dyscyplinarnego z 6 grudnia 1934 r.<sup>931</sup> Zarzucono mu występki z art. 69 ust. 1 PSCU, popełniony przez naruszenie obowiązków służbowych w myśl art. 95 i 99 PSCU. Zdaniem rzecznika chciał on przyspieszyć postępowania w Izbie Skarbowej w Krakowie dotyczące zaopatrzenia inwalidzkiego i w tym celu kontaktował się z pracownikami ww. urzędu. Powyższa korespondencja była prywatna, ale on nadał jej charakter urzędowy poprzez odcisnięcie pieczęci „Urząd Skarbowy w Chrzanowie”. Zamiast uiścić standardową opłatę pocztową w postaci znaczków na kopertach adresowanych do izby nakleił znaczki przysługujące wyłącznie przesyłkom urzędowym. Ponadto umieścił na nich sfingowane liczby urzędowe. Po przeprowadzeniu ustnego posiedzenia skład orzekający uwolnił oskarżonego od zarzutu potajemnego kontaktowania się (ponieważ kontaktowanie się

---

<sup>929</sup> Postanowienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 2 maja 1935 r., L.B.P.42/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 105.

<sup>930</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 15 kwietnia 1935 r., N.K.D. 25/6/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 36.

<sup>931</sup> Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Krakowie o ukaranie z dnia 6 grudnia 1934 r., L.51/34 Rz.Dysc., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 30.

drogą oficjalną było możliwe) i wywiadywania o sprawach służbowych. Jednakże uznano go winnym naruszenia obowiązków służbowych z art. 95 PSCU poprzez bezprawne nadanie przesyłce prywatnej charakteru urzędowego w sposób opisany we wniosku o ukaranie. Czyn ten zakwalifikowano jako występki służbowy z art. 69 PSCU i nałożono wobec tego karę dyscyplinarną z art. 77 ust. 1 czyli naganę.

W toku prowadzonego postępowania obwiniony przyznał się przed całym składem orzeczniczym do interwencji w Izbie Skarbowej w Krakowie w sprawie dotyczącej dwóch osób oraz do tego, że usiłował porozumieć się w tym celu listownie z funkcjonariuszami tej izby tj. sekretarzem Nowakiem i woźnym Gaczorkiem. Komisja nie dopatrzyła się, jak już wspomniano, w tym czynie naruszenia obowiązków służbowych, bowiem art. 99 ust. 2 PSCU zakazuje jedynie powzięcia informacji potajemnie. W opisywanym przypadku oskarżony interweniował jawnie. Natomiast korespondencji tej nadał charakter urzędowy poprzez nalepienie na nich znaczka pocztowego przysługującego wyłącznie urzędom.

Na rozprawie oznajmił, że w chwili popełnienia czynu nie zdawał sobie sprawy, iż jest on niedozwolony. Komisja wyjaśnieniom tym nie dała wiary, przyjmując że popełnił go, by zaoszczędzić sobie wydatków na znaczki pocztowe. Było to jawne przekroczenie obowiązujących przepisów pocztowych i narażenie Skarbu Państwa na szkodę. Wobec tego uznano działanie takie za występki służbowy z art. 69 ust. 1 PSCU. Jako okoliczność łagodzącą komisja przyjęła dotychczasowe nienaganne pełnienie przez niego służby oraz małą szkodliwość wynikającą z popełnienia tego rodzaju czynu. Krakowska komisja poinformowała Biuro Personalne Ministerstwa Skarbu 9 maja 1935 r.<sup>932</sup>, że orzeczenie to stało się prawomocne z upływem dnia 4 maja 1935 r., na skutek braku złożenia odwołania ze strony obwinionego.

Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Wilnie orzeczeniem z dnia 24 kwietnia 1935 r.<sup>933</sup> w sprawie Zygmunta Borkowskiego uwolniła go od zarzucanego mu naruszenia obowiązków służbowych. Rzecznik dyscyplinarny Leon Tubielewicz zarzucił Borkowskiemu przyjęcie przez niego podczas kontroli skarbowej węgla opałowego w postaci 6 worków oraz

---

<sup>932</sup> Pismo Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 9 maja 1935 r., N.K.D. 25/10/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 34.

<sup>933</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 24 kwietnia 1935 r., L.dz.30/KD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 112.

10 litrów piwa od browaru „E. Lipski” w Wilnie, podczas prowadzonej przez niego kontroli skarbowej przedsiębiorstwa. Ponadto obwinił go o niedbalstwo służbowe przez niejednokrotne oddawanie pieczęci służbowej pracownikom wzmiankowanego browaru dla nałożenia zabezpieczeń w browarze bez nadzoru.

Komisja stwierdziła w uzasadnieniu, że przewód dyscyplinarny nie dostarczył dostatecznych dowodów na winę oskarżonego. Jedyne rzekomo naoczny świadek, Łukasz Jan został zwolniony z browaru za kradzież, wobec czego jego zeznania są niewiarygodne. Zdaniem składu orzekającego kierowała nim chęć zemsty na administracji browaru, przez co oskarżył ją o przekupywanie urzędników skarbowych<sup>934</sup>. Kolejnych dwóch świadków podtrzymujących oskarżenia w czasie śledztwa, wycofało się z poprzednich zeznań po odebraniu od nich przysięgi przez przewodniczącego komisji. Organ ten dał wiarę ich zeznaniom pod przysięgą, a zeznaniom świadka Łukasza nie uwierzył z uwagi na sytuację ze zwolnieniem. Pracował on też w dziale fermentacji wobec czego nie było możliwe, by mógł widzieć pracę urzędnika Borkowskiego. W kolejnym punkcie uzasadnienia podniesiono, że było jeszcze 6 urzędników mających obowiązek kontrolowania browaru. Nigdy nie zgłosili oni żadnych uchybień w działaniach Borkowskiego. W przypadku każdego działania niezgodnego z procedurą musieliby sporządzić w tej sprawie protokół.

Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej w Wilnie poinformowała Biuro Personalne Ministerstwa Skarbu<sup>935</sup> o uprawomocnieniu się orzeczenia dotyczącego Zygmunta Borkowskiego 23 maja 1935 r. wobec niezłożenia odwołania przez uprawnione do tego osoby.

Znaczną część przewinień wśród orzeczeń dyscyplinarnych stanowiły przywłaszczenia pieniędzy, z którymi obcowali na co dzień urzędnicy pełniący służbę w organach skarbowych. Orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie z dnia 24 maja 1935

---

<sup>934</sup> Zwolnienia za przekupstwa czy łapówki również były częste w przypadku pracowników organów policji. Taka sytuacja miała miejsce w Komendzie Policji Państwowej XIV Okręgu Poleskiego. Zostało tam zwolnionych dyscyplinarnie kilku posterunkowych z przyczyn natury moralnej (łapówki). Depesza informacyjna Komendy Policji Państwowej XIV Okręgu Poleskiego w Brześciu z dnia 16 sierpnia 1922 r. do wszystkich jednostek i ośrodków policyjnych, L.dz. 3974/5-7, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23, s. 10.

<sup>935</sup> Pismo Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 23 maja 1935 r., L.dz. 32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 117.

r.<sup>936</sup> ukarano trzech urzędników Urzędu Skarbowego w Hrubieszowie za nadużycia przy pełnieniu funkcji sekwestratora. Józef Kopczyński w latach 1931-1932 przywłaszczył sobie ściągnięte od podatników pieniądze, czym zubożył Skarb Państwa razem ze związkami samorządowymi na kwotę 2033,28 zł., a pojedynczych płatników na 147 zł. W celu ukrycia swego czynu sfałszował szereg not w kwitariuszach sekwestratorskich.

Drugi oskarżony, Seweryn Skorupski, nie poinformował władzy przełożonej o czynach jego bezpośredniego przełożonego Józefa Kopczyńskiego, mimo że posiadał wiedzę na temat jego nadużyć. Trzeci i ostatni oskarżony, Łukasz Bajkiewicz, wykorzystując swoje stanowisko służbowe, przyjął od trzech osób pieniądze w kwocie około 85 zł. Nie wystawił on na ww. sumy żadnych pokwitowań i nie wpłacił ich do kasy skarbowej, co zostało uznane za przywłaszczenie.

Komisja orzekając oparła się na ustaleniach z rozprawy ustnej, aktach dochodzenia, zeznaniach świadków oraz częściowym przyznaniu się do winy obwinionych. Wszyscy wskazani we wniosku rzecznika dyscyplinarnego zostali uznani winnymi naruszenia art. 23, 25 i 26 PCSU i ukarani karami dyscyplinarnymi. Kopczyńskiego wydalono ze służby (art. 77 pkt. 5), Skorupskiemu odliczono 3 lata służby (art. 77 pkt. 2), a Bajkiewiczowi zmniejszono uposażenie emerytalne o 10% na 2 lata. W uzasadnieniu wymiaru kary komisja dyscyplinarna wskazała na rodzaj popełnionych przez obwinionych występków służbowych, zwłaszcza obwinionego Kopczyńskiego, który naraził Skarb Państwa na znaczną szkodę. Uznano go za niegodnego piastowania urzędu z uwagi na to, że swoimi szkodliwymi czynami obniżył powagę urzędu w oczach społeczeństwa. Pozostali obwinieni dali otoczeniu zły przykład i nadużyli zaufania swych władz.

Wszyscy trzej urzędnicy złożyli odwołanie od orzeczenia organu I instancji. W postępowaniu tym z możliwości ustanowienia obrońcy z wyboru<sup>937</sup>, biorącego udział we wszystkich czynnościach, skorzystał Seweryn Skorupski. Ustanowił nim Jerzego Starzyckiego, kierownika oddziału w Izbie Skarbowej w Lublinie, który został poinformowany o rozprawie

---

<sup>936</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie z dnia 24 maja 1935 r., Nr.5/K.D./35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375 s. 14.

<sup>937</sup> Warto wskazać, że obrońcą z wyboru mógł być tylko urzędnik służby cywilnej. Takiej funkcji nie mogli pełnić pracownicy kontraktowi.



wyznaczonej na dzień 4 lutego 1936 r.<sup>938</sup>. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie rozpatrzyła pismo 4 lutego 1936 r.<sup>939</sup>. W przypadku Józefa Kopczyńskiego utrzymała orzeczenie w części odnoszącej się do winy, a w zakresie kary wymierzyła na podstawie art. 85 pkt. 3 PSCU sankcję utraty wszelkich praw wypływających z jego stosunku do państwa (urzędnik ten pozostawał w stanie spoczynku stąd zmiana kwalifikacji prawnej). Kopczyński przyznał się do winy i wyraził skruchę, ale nie uchroniło go to przed najsurowszym rodzajem kary dyscyplinarnej. Jak można zauważyć w uzasadnieniu, Kopczyński znając rozmiar popełnionego czynu, w odwołaniu do komisji odwoławczej nie wnosił o całkowite uwolnienie od winy i kary, lecz tylko o jej złagodzenie.

W sprawie Seweryna Skorupskiego orzeczenie uchylono. Jednocześnie uznano go winnym, że w latach 1932-1933, pełniąc funkcję kierownika działu egzekucyjnego nie wyczerpał wszystkich dostępnych mu środków zmierzających do wykrycia i ujawnienia nadużyć Józefa Kopczyńskiego. Istotne było to, iż wiedział on o jego działaniach dzięki informacjom przekazywanym przez niektórych płatników. Organ II instancji zwrócił uwagę, że w uzasadnieniu organu I instancji zachodzi sprzeczność. Zdaniem Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie, Skorupski winien donieść o tym izbie. Jego bezpośrednim przełożonym był jednak Kierownik Małycha (objęty postępowaniem w innym przewodzie), który również słyszał o tych nadużyciach. Kara orzeczona w II instancji została mu więc wymierzona za bierność w stosunku do „bijących po oczach” malwersacji Kopczyńskiego, mimo doniesień płatników. Zachowanie to uznano za naruszenie obowiązków służbowych w rozumieniu art. 69 PSCU i nałożono na niego karę nagany (art. 77 pkt. 1 PSCU), czyli w niższym wymiarze niż wcześniej.

Orzeczenie dotyczące Łukasza Bajkiewicza utrzymano w całości. Po zakończeniu postępowania właściwa izba skarbową, działając na podstawie §29 ust. 2 Ustawy dyscyplinarnej – Rozp.<sup>940</sup>, powinna podjąć decyzję o kosztach podróży na rozprawę. Izba

---

<sup>938</sup> Zawiadomienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie do Jerzego Starzyckiego z dnia 27 stycznia 1936 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 17.

<sup>939</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 4 lutego 1936 r., L.B.P.132/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 18

<sup>940</sup> Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. *o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym*, Dz. U z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

Skarbowa w Lublinie dnia 11 lutego 1936 r.<sup>941</sup> przedłożyła Biuru Personalnemu Ministerstwa Skarbu rachunek kosztów podróży na rozprawę dyscyplinarną kierownika oddziału administracyjnego w Wydziale II tej izby, Jerzego Starzyckiego, z prośbą o zrealizowanie. Zgodnie z treścią tego przepisu koszty powinna ponieść strona, przeciwko której zasądono karę dyscyplinarną, a więc Seweryn Skorupski. Jednakże jego kara została złagodzona, wobec czego potraktowano to jako sytuację wyjątkową i odstąpiono od jej zasądzenia od strony.

Rzecznik dyscyplinarny przy Izbie Skarbowej w Białymstoku wniósł o ukaranie<sup>942</sup> Mucharema Szumskiego, pomocnika rachunkowego w I Urzędzie Skarbowym w Białymstoku. We wniosku rzecznik wskazał szereg uchybień, których dopuścił się Szumski w związku z urzędowaniem w dziale rachunkowo-kasowym, związanych z rażącym niedbalstwem i lekceważeniem obowiązków służbowych, a które wyszły na jaw podczas kontroli ksiąg bierczych. W latach 1932 i 1933 umorzył m.in. Eliaszowi Jedwabowi kwotę 75 zł podatku od obrotu uznając ją za nieściągalną, Szlomie Grodzieńskiemu umorzył podatek od obrotu w wysokości 24 zł i odpisał go na koncie Lejzera Kusznera w księdze biorczej okresu 1932/33, a Samuelowi Drażninowi z nadpłaty w wysokości 605 zł przerachował na inne należności 853,72 zł, przez co powiększył nadpłatę o 277,75 zł.

W przedmiotowym wniosku rzecznik wskazał jeszcze pięć podobnych uchybień. Powyższe czyny uznano za naruszenie obowiązków wynikających z art. 21 PSCU, kwalifikujące się jako występki służbowe z art. 69 PSCU, a co za tym idzie podlegające rozpoznaniu przez komisję dyscyplinarną. Rzecznik podniósł w uzasadnieniu, że obwiniony przyznał się do zarzuconych mu czynów tłumacząc je przeoczeniem. Komisja dyscyplinarna poparła wniosek rzecznika w całości i orzeczeniem z dnia 18 marca 1936 r.<sup>943</sup> uznała M. Szumskiego winnym i wymierzyła mu karę nagany (art. 77 pkt 1 PSCU).

---

<sup>941</sup> Rachunek kosztów podróży na rozprawę dyscyplinarną sporządzony przez Izbę Skarbową w Lublinie, L. Dz. I/18/129/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 30.

<sup>942</sup> Wniosek o ukaranie złożony przez Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 3 lipca 1935 r., Nr.I-83/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 47.

<sup>943</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 18 marca 1936 r., Nr. 7/K.D./36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 50.

W swoim postanowieniu członkowie kompletu orzekającego stwierdzili, że Szumski popełnił karygodne niedbalstwo. Jak ustalili w toku przewodu, część z czynów popełniona została z pełną świadomością. Okolicznościami łagodzącymi wymiar kary były zły stan rachunkowości w tamtym czasie w całym państwie oraz niekaralność i dobra opinia, jaką się cieszył obwiniony. W kwietniu 1936 r.<sup>944</sup> Izba Skarbowa w Białymstoku przekazała sprawozdanie dotyczące tego postępowania Biuru Personalnemu Ministerstwa Skarbu i poinformowała o uprawomocnieniu się orzeczenia.

Z prośbą o rozwiązanie problemu ze Stefanem Kocowskim, kontraktowym poborcą skarbowym w Urzędzie Skarbowym w Skałacie, zwróciła się do Ministerstwa Skarbu Izba Skarbowa we Lwowie<sup>945</sup>. Dopuszczył się on sprzeniewierzeń pieniędzy z podatków na łączną kwotę 230,61 zł. Na poczet tej sumy wpłacił na konto urzędu jedynie 15,40 zł. Jak wskazano w dokumencie, należność ta miała pokrycie z uwagi na konieczność wypłacenia mu poborów za listopad 1934 r. i należności za koszty podróży oraz diety we wcześniejszych miesiącach<sup>946</sup>. Suma do wypłaty wyniosła 733,95 zł. Jednak z uwagi na toczące się postępowanie służbowe wobec Kocowskiego, wstrzymano jej wypłatę.

Oszustwo S. Kocowskiego polegało na wystawianiu płatnikom oryginalnych kwitów z właściwie pobraną kwotą, po czym umieszczaniu na odbitkach mniejszych sum

---

<sup>944</sup> Pismo Izby Skarbowej w Białymstoku do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 24 kwietnia 1936 r., N.I.83/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 57. Z dniem 2 maja 1936 r. dokument ten został opieczętowany przez właściwą komórkę Ministerstwa Skarbu. Nadano mu sygnaturę L.B.P.5644/36 r. i przekazano Rzecznikowi Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej do wglądu w ewidencję do odnotowania. Co ciekawe, dokument ten przygotowany był do ewentualnego wznowienia postępowania, jednak pieczęcie te były przekreślone. Ten sposób oznaczania dokumentów świadczył o profesjonalizacji postępowań dyscyplinarnych, a także świadomej i przemyślanej organizacji, rosnącej ich liczby oraz konieczności archiwizacji.

<sup>945</sup> Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 30 kwietnia 1935 r., Nr.I.2716/1/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 161.

<sup>946</sup> Koszty diet i delegacji zawsze stanowiły pewnego rodzaju problem z określeniem ich wysokości oraz możliwościami budżetu konkretnych instytucji. Komisarz Rządu Polskiego na obwód Kutnowsko-Gostyński już w 1918 r. zwrócił się do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o określenie diet dla urzędników. Zapytanie to dotyczyło również urzędnika skarbowego objeżdżającego urzędy gminne i dokonującego kontroli urzędów oraz prowadzonych przez nie ksiąg kasowych. Pismo Komisarza Rządu Polskiego na obwód Kutnowsko-Gostyński do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 6 grudnia 1918 r. Nr 78/I, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19, s. 4.

i przedkładaniu tych dokumentów do urzędu, pieniądze z kolei wpłacane były do kasy. Różnice Kocowski pobierał na własne potrzeby. Naczelnik tamtejszego urzędu skarbowego postanowieniem z dnia 20 listopada 1934 r.<sup>947</sup> zawiesił go w pełnieniu funkcji poborcy, co też zatwierdziła Izba Skarbowa we Lwowie<sup>948</sup>. Biorąc pod uwagę nadużycia S. Kocowskiego, izba skarbowa w piśmie tym złożyła do decyzji Ministerstwa Skarbu wnioski o rozwiązanie stosunku służbowego z ww. poborcą skarbowym z dniem 21 listopada 1934 r.

W krótkim czasie izba ponownie poinformowała<sup>949</sup> ministerstwo o kolejnych ujawnionych nadużyciach na kwotę 6,55 i wystosowała znów prośbę o zgodę na rozwiązanie stosunku służbowego z Kocowskim (poprzednia i obecna prośba pozostały bez odpowiedzi). Dopiero 29 kwietnia 1936 r.<sup>950</sup> Izba Skarbowa we Lwowie poinformowała ministerstwo o zwolnieniu ze służby poborcy skarbowego z dniem 29 listopada 1934 r., czyli od momentu jego samowolnego opuszczenia stanowiska służbowego (kierownictwo decyzję podjęło samodzielnie). Potraktowano to zdarzenie jako dobrowolną rezygnację ze służby. Wobec takiego obrotu sprawy Kocowski nie złożył zażalenia ani skargi sądowej. Wniósł jedynie poświadczoną notarialnie uwierzytelnioną deklarację, wyrażającą zgodę na potrącenie sprzeniewierzonych przez niego kwot z przysługujących mu należności (wynagrodzenia). W sprawozdaniu tym zawarto informację, że po zakończeniu dochodzeń dotyczących sprzeniewierzeń Kocowskiego ich łączna suma wyniosła 221,76 zł. Biorąc pod uwagę należności służbowe, do wypłaty zostało mu 501,37 zł.

Dzięki takiemu potrąceniu Skarb Państwa nie poniósł szkody. Kocowski był pracownikiem kontraktowym, wobec czego nie obowiązywały go przepisy PSCU<sup>951</sup>. Mimo

---

<sup>947</sup> Postanowienie Naczelnika Urzędu Skarbowego w Skałacie z dnia 20 listopada 1934 r., Nr.I.9./29/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 163.

<sup>948</sup> Zarządzenie Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 21 listopada 1934 r., Nr.1846/1/8/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 165.

<sup>949</sup> Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 13 sierpnia 1935 r., Nr.I.2716/1/5/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 166.

<sup>950</sup> Pismo Dyrektora Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 29 kwietnia 1936 r., Nr.I-2716/1/5/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 167.

<sup>951</sup> Pracownik kontraktowy zawierał umowę z danym organem. Przykładem jest tu umowa w sprawie stosunku służbowego na czas określony zawarta pomiędzy Urzędem Wojewódzkim Kieleckim (Skarbem Państwa) a Stanisławem Burasem, pełniącym na jej podstawie funkcję pomocnika administracyjnego, na czas określony od

dopuszczenia się wielu nadużyć ze strony Kocowskiego, takich jak samowolne oddalenie się ze stanowiska czy wielokrotne świadome nadużycia finansowe (przywłaszczenia), do których się przyznał poprzez złożenie deklaracji, nie został w żaden sposób ukarany. Prowadzone było przeciwko niemu dochodzenie służbowe i wymiana pism między organami. We wszystkie czynności zaangażowani byli urzędnicy i inni pracownicy organów. Z uwagi na brak podstawy prawnej nie obciążono go nawet kosztami.

Urzędnicy działający w imieniu państwa na rzecz obywateli zobowiązani byli do działania na podstawie i w granicach prawa. Powinni wiedzieć, że za niedopełnienie obowiązków służbowych, będą pociągnięci do odpowiedzialności. Funkcję taką spełniała PSCU. Jednak w przypadku pracowników kontraktowych, często zajmujących się tymi samymi sprawami co urzędnicy państwowi, organy nie mogły ukarać ich dyscyplinarnie. Oczywiście przeciwko takim osobom najczęściej toczyły się procesy przed sądami powszechnymi, jednak trwało to latami i było trudniejsze do udowodnienia<sup>952</sup>.

Komisja Dyscyplinarna przy Izbie Skarbowej we Lwowie wydała 4 marca 1936 r.<sup>953</sup> orzeczenie, w którym uznała Emila Teodorowicza winnym występku służbowego poprzez naruszenie art. 21 PSCU i skazała go na karę dyscyplinarną nagany. Z uwagi na to, że urzędnik ten był już emerytowany, zastosowano art. 85 pkt 1 PSCU. Rachmistrz w czasie czynnej służby postąpił wbrew § 27 instrukcji Ministerstwa Skarbu z dnia 17 maja 1926 r.<sup>954</sup> i dopuścił się bezprawnej licytacji ruchomości będących własnością Sary Wenig. Skarb Państwa został przez to narażony na szkodę w kwocie 811,86 zł w związku z przeprowadzeniem postępowania sądowego i orzeczenia z tego tytułu odszkodowania za sprzedanie nieruchomości. W sumie tej znalazły się również koszty sporu sądowego. Komisja dyscyplinarna po przeprowadzeniu

---

dnia 1 lipca 1935 r. do 30 września 1935 r. Patrz Umowa pomiędzy Urzędem Wojewódzkim Kieleckim/Skarbem Państwa a Stanisławem Burasem z dnia 28 czerwca 1935 r., Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082, s. 3-5.

<sup>952</sup> W dokumentach dotyczących S. Kocowskiego nie znalazły się informacje o poinformowaniu organów ścigania o jego nadużyciach przez Izbę Skarbową we Lwowie czy Ministerstwo Skarbu, przeprowadzono jedynie postępowanie służbowe.

<sup>953</sup> Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 4 marca 1936 r., (brak oznaczenia sygnatury orzeczenia w aktach postępowania dyscyplinarnego), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 181.

<sup>954</sup> Instrukcja Ministerstwa Skarbu z 17 maja 1926 r. o *przymusowym ściąganiu państwowych podatków i opłat tudzież innych należności skarbowych*, Dz. U. M.Sk. Nr. 15/1926, poz. 168.

rozprawy ustnej stwierdziła obrazę interesu publicznego i narażenie dobra publicznego na szkodę. Jako okoliczność łagodzącą przyjęto, jak we wcześniej opisanej już sprawie, trudne warunki pracy w urzędzie. W 1927 r. Teodorowicz odpowiadał sam za cały dział egzekucyjny, do pomocy miał jedynie 4 poborców skarbowych. Co więcej, znajdował się w trudnej sytuacji materialnej i musiał dodatkowo utrzymać syna na uniwersytecie. Jako długoletni urzędnik cieszył się ogólnie dobrą opinią.

Od tego postanowienia złożył jednak odwołanie. Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie odbyła posiedzenie 13 maja 1936 r. i zatwierdziła orzeczenie komisji dyscyplinarnej I instancji<sup>955</sup>. Jednakże z mocy prawa uznała orzeczoną karę za darowaną na podstawie art. 8 i 9 ustęp ostatni ustawy z dnia 22 czerwca 1928 r.<sup>956</sup>, ponieważ zdarzenie, którego dotyczyło postępowanie, miało miejsce przed dniem 3 maja 1928 r. Mimo tego że zgodnie z art. 9 amnestia nie obejmowała kar dyscyplinarnych, wyłączenie obejmowało naganę. W uzasadnieniu organ II instancji pozostawił bez rozpoznania kwestię uwolnienia obwinionego od obowiązku pokrycia szkody, uznając się za niewłaściwy. Dalej komisja odwoławcza wyraziła się jasno, że w tłumaczeniach E. Teodorowicza dopatrzyła się nie chęci rehabilitacji moralnej za zaniedbania, a jedynie uwolnienia się od odpowiedzialności materialnej. Mimo to musiała zastosować przepisy o amnestii zgodnie z wnioskiem rzecznika dyscyplinarnego, niezależnie od granic apelacji.

Na poniższym wykresie zauważyć można, że na przestrzeni lat, najczęściej stosowano kary dyscyplinarne wskazane w art. 77 PSCU (64%), czyli za występki służbowe. Wiązały się one z przestępstwami powodującymi obrazę interesu publicznego lub naruszenia dobra publicznego i na jego szkodę. Urzędnik mógł narażać się na taką karę postępowaniem w sposób umyślny, np. przywłaszczeniem pieniędzy czy podrabianiem dokumentów, ale również niewłaściwym zachowaniem w życiu prywatnym np. bijatyką czy atakiem słownym w stanie upojenia alkoholowego. Powodowało to, że większość spraw, która już trafiła do referatu dyscyplinarnego, dotyczyła przewinień większej wagi. Kary porządkowe zdarzały się rzadziej,

---

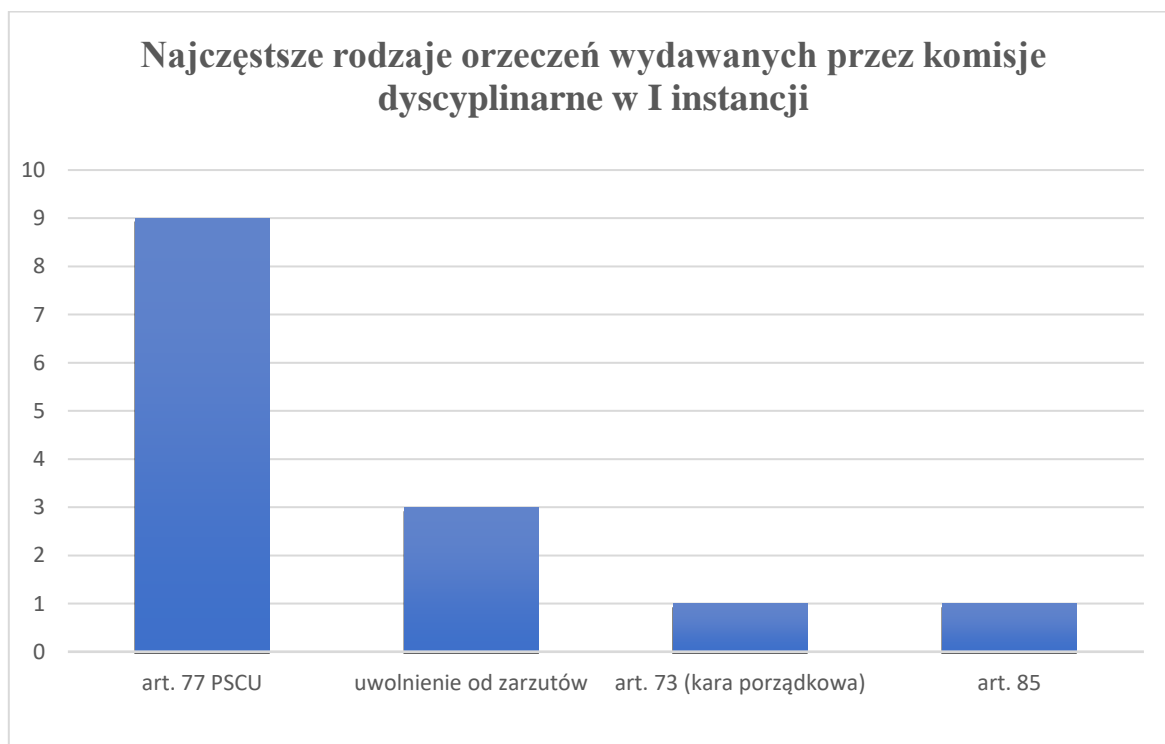
<sup>955</sup> Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 13 maja 1936 r., L.B.P.28/OKD/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 185.

<sup>956</sup> Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. *o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie*, Dz. U. z 1928 r., Nr 70, poz. 641.

były pewnego rodzaju „straszakiem” przed jakimkolwiek naruszeniem obowiązków urzędniczych wskazanych w PSCU.

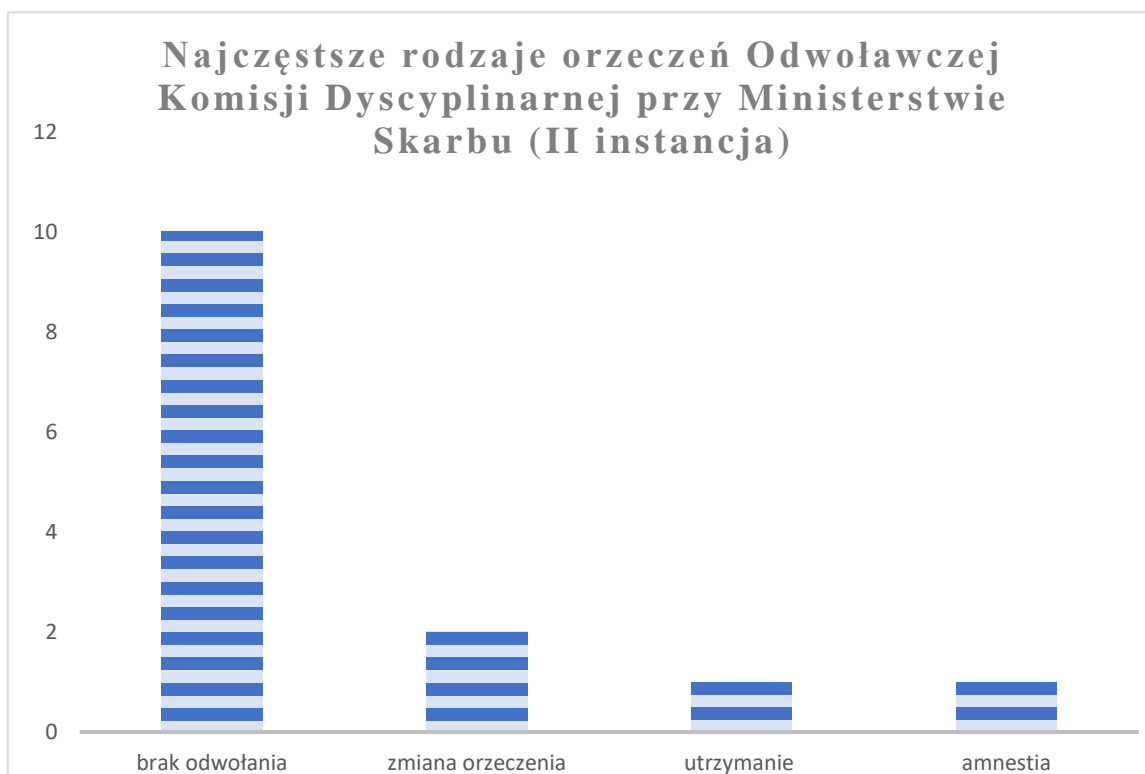
Prowadzenie postępowań dyscyplinarnych profesjonalizowało się z każdym nowym aktem prawnym oraz z biegiem lat, dzięki któremu wypracowywała się praktyka i linia orzecznicza. Na korpus urzędników służby cywilnej miało oddziaływać również w taki sposób jak prawo karne. Nie chodziło bowiem o samo zasądzenie surowej kary, ale o nieuchronność wykrycia czynu i ukarania. Wobec tego urzędnicy musieli dochowywać prawidłowego i skrupulatnego wykonywania swoich obowiązków, aby nie narazić się na negatywne skutki odpowiedzialności dyscyplinarnej, wszak ich decyzje i sposób postępowania wpływały bezpośrednio na życie obywateli. Przypadki uwolnienia od zarzutów przez komisje dyscyplinarne najczęściej dotyczyły sytuacji urzędników niższego szczebla, którzy uchybili swoim obowiązkom, ale ich przewinienia, nieznaną im regulacji prawnych czy zasad postępowania powinni wychwycić i skorygować przełożeni.

*Wykres 15. Najczęstsze rodzaje orzeczeń wydawanych przez komisje dyscyplinarne w I instancji. Opracowano na podstawie przykładów orzeczeń dyscyplinarnych organów I instancji przy izbach skarbowych oraz dyrekcjach cel w latach 1935-1938, dostępnych w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, 375, 526, 527.*



W II instancji, czyli w postępowaniu przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie, najczęściej dochodziło do utrzymania lub zmiany orzeczenia. Rzadko kiedy komisja odwoławcza uznawała, że uwolni obwinionego od zarzutów. Jeżeli tak się zdarzało, to było to spowodowane najczęściej błędami popełnionymi przez organ I instancji, który w sposób nieprawidłowy przeprowadził dowody, opierając się na niewłaściwych lub niepełnych danych. Możliwością uwolnienia od zarzutów było zastosowanie amnestii<sup>957</sup> – przypadek taki był jednak ściśle uwarunkowany ustawą i musiały zaistnieć wszystkie wskazane w niej przesłanki.

*Wykres 16. Najczęstsze rodzaje orzeczeń Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w II instancji. Opracowano na podstawie wybranych prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych komisji dyscyplinarnych (I instancja) oraz Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu (II instancja) w latach 1935-1938 r. dostępnych w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, 375, 526.*



<sup>957</sup> Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie, Dz. U. z 1928 r., Nr 70 poz. 641.



Przechodząc do dalszej analizy, następną ciekawą sprawą był przypadek przeniesienia w stan nieczynny Tadeusza Hofa. Zajął się nią w 1935 r. Najwyższy Trybunał Administracyjny. Rada Ministrów podjęła 3 sierpnia 1931 r. uchwałę na podstawie art. 54 ust. 2 PSCU o przeniesieniu w stan nieczynny Hofa pełniącego ówczasnie funkcję asystenta rachunkowego w Wydziale Skarbowym Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego. Wojewoda Śląski jako organ naczelny powiadomił o ww. uchwale urzędnika Hofa pismem z dnia 19 sierpnia 1931 r.<sup>958</sup> doręczonym mu 27 sierpnia 1931 r. Pomiędzy dniem wydania uchwały a doręczeniem jej zainteresowanemu, 12 sierpnia 1931 r. Hof został powołany do odbycia obowiązkowej służby wojskowej. Jednak po badaniach wykonanych przez komisję rewizyjno-lekarską uznano go za niezdolnego do jej pełnienia. Wobec tego został zwolniony 25 września 1931 r. Hof złożył zażalenie od uchwały przenoszącej go w stan nieczynny, wskazując, że przeniesienie podczas pełnienia służby było sprzeczne z ustawą normującą stosunki służbowe funkcjonariuszy państwowych podczas pełnienia służby wojskowej<sup>959</sup>.

Ministerstwo Skarbu odpowiedzialne za rozpatrzenie sprawy, orzeczeniem z dnia 21 grudnia 1931 r.<sup>960</sup>, nie uwzględniło środka zaskarżenia. W uzasadnieniu podniesiono, że Hof został przeniesiony w stan nieczynny nie wskutek powołania do służby wojskowej, lecz ze względu na dobro służby. Od tego rozstrzygnięcia urzędnik Hof wniósł skargę do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Trybunał ten w składzie przewodniczący i dwóch sędziów przeprowadził rozprawę 9 maja 1935 r. Po wysłuchaniu mowy sędziego sprawozdawcy, zastępcy skarżącego adwokata Kazimierza Kraushara oraz reprezentującego Ministerstwo Skarbu radcy J. Wysockiego, a także przeanalizowaniu dowodów z dokumentów wydał wyrok oddalający skargę<sup>961</sup>. Przy jej rozpatrywaniu organ wymiaru sprawiedliwości oparł się na tym, że na podstawie art. 54 ust. 1 PSCU Rada Ministrów, na wniosek szefa właściwej władzy naczelnej, może przenieść urzędnika w stan nieczynny, jeżeli zajdą okoliczności niepozwalające na dalsze piastowanie

---

<sup>958</sup> Pismo Wojewody Śląskiego do Tadeusza Hofa z dnia 19 sierpnia 1931 r., L.O.I.7156/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s.78.

<sup>959</sup> Ustawa z dnia 11 lipca 1919 r. *normująca stosunki służbowe funkcjonariuszów państwowych podczas pełnienia służby wojskowej*, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 59, poz. 357, s. 80.

<sup>960</sup> Orzeczenie Ministerstwa Skarbu z dnia 21 grudnia 1931 r., Nr. DI11228/2/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 357. s. 82.

<sup>961</sup> Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 9 maja 1935 r., L. Rej. 3301/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526, s. 78.

przez niego stanowiska służbowego z uwagi na dobro służby (tego samego stopnia służbowego w tym samym dziale zarządu państwowego).

Skarżący w żaden sposób nie zaprzeczył i nie kwestionował, że takie okoliczności zaszły. Usilnie twierdził w każdym z pism, że nie mógł być przeniesiony w stan nieczynny z powodu odbywania obowiązkowej służby wojskowej i na tym opierał swoją skargę, a wcześniej zażalenie. Twierdzenie to trybunał uznał za nieuzasadnione. Nie istniała bowiem podstawa prawna, która zabraniałaby w takim stanie faktycznym wydania zarządzenia o zmianie lub rozwiązaniu stosunku służbowego, jeżeli zachodziły warunki takiego rozwiązania przewidziane w PSCU. Skarżący powoływał się na art. 2 i 4 ww. ustawy z dnia 11 lipca 1919 r., jednak w myśl tych przepisów funkcjonariusz państwowy etatowy nie zostawał zwolniony od pełnienia służby cywilnej na czas pełnienia obowiązkowej służby wojskowej<sup>962</sup>, lecz nadal pozostawał na etacie osobowym danej władzy cywilnej. Oznaczało to, że po zwolnieniu z tej służby wracał na poprzednie stanowisko.

Akt ten nie dawał również innych przywilejów dla urzędnika powołanego do służby wojskowej oprócz takiego, że sam fakt powołania nie mógł mieć ujemnych skutków dla jego stosunku służbowego. Okoliczność ta nie zabierała możliwości zastosowania wobec konkretnego funkcjonariusza państwowego przepisów PSCU, jeżeli zachodziły wskazane w tej ustawie warunki. Jak dodatkowo wskazał trybunał, to samo dotyczyło również kwestii uposażenia, które ściśle uregulowano w art. 9 i 13 ustawy uposażeniowej z 9 października 1923 r.<sup>963</sup> Najwyższy Trybunał Administracyjny, opierając się na powyższych dowodach, oddalił skargę jako nieuzasadnioną.

Dnia 9 marca 1936 r.<sup>964</sup> Ministerstwo Skarbu zwróciło się do wszystkich izb skarbowych i dyrekcji ceł oraz Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach z informacją o zmianach w wykazach spraw dyscyplinarnych. W treści wskazano, że pismem z 22 lutego

---

<sup>962</sup> Bywało również tak, iż urzędnik był zwalniany z szeregów administracji skarbowej na skutek przejścia do innego zawodu. Można podać tu przykład kierownika 20 Urzędu Skarbowego w Warszawie, który przeszedł na stanowisko komornika grodzkiego w Warszawie. Informacja Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 czerwca 1933 r., Nr.W.I. 157569/1/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 135, s. 2.

<sup>963</sup> Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszów państwowych i wojska, Dz. U. z 1923 r., Nr 116, poz. 924.

<sup>964</sup> Informacja Ministerstwa Skarbu z dnia 9 marca 1936 r., L.B.P.2809/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 211.

1936 r.<sup>965</sup> Prezes Rady Ministrów zarządził wstrzymanie nadsyłania do Prezydium Rady Ministrów wszystkich orzeczeń dyscyplinarnych. Ministerstwo Skarbu uchyliło więc swoje zarządzenie z dnia 2 marca 1933 r.<sup>966</sup> w sprawie przedkładania temu organowi oraz Ministerstwu Skarbu odpisów orzeczeń dyscyplinarnych, odpisów odwołań rzeczników dyscyplinarnych i zawiadomień o uprawomocnieniu. Zobowiązano jednak organy (w tamtym momencie bez podania nowej podstawy prawnej) do przedkładania biuru personalnemu resortu zawiadomień o wdrożeniu i umorzeniu postępowań, a także odpisów prawomocnych orzeczeń dyscyplinarnych (tych w I jak i II instancji) wraz z konkretnie wskazanym dniem uprawomocnienia. Zmianę taką należy wiązać z coraz większą ilością napływających spraw, z których część ulegała zmianie w związku z odwołaniami obwinionych lub rzeczników dyscyplinarnych. Od tej pory do wskazanego powyżej biura wpływały tylko informacje dotyczące prawomocnych orzeczeń.

Oprócz orzeczeń dyscyplinarnych do ministerstwa przekazywane były również sprawy związane z nadawaniem przez organy, takie jak izby skarbowe czy dyrekcje ceł stopni służbowych (w ramach delegacji ustawowych czy właściwych rozporządzeń). Wiązało się to z przyjmowaniem pism i skarg w kwestiach dotyczących awansów i degradacji.

Odnosząc się do tego, prośbą z dnia 8 października 1936 r. Maksymilian Janas zwrócił się za pośrednictwem Urzędu Celnego w Gdyni do Ministerstwa Skarbu w Warszawie o przywrócenie mu tytułu dozorca skarbowego. Nabył go dekretem Dyrektora Dyrekcji Ceł w Gdyni 26 listopada 1935 r.<sup>967</sup>, a kolejnym aktem nominacyjnym z dnia 14 kwietnia 1936 r.<sup>968</sup> został mianowany starszym woźnym. Przemianowanie to zostało uznane przez Maksymiliana Janasa za niezrozumiałą dla niego degradację oraz naruszenie wcześniej nabytych praw. Odpowiedź dyrekcji ceł uznał za niewyjaśniającą istotnych przyczyn. Zwrócił się więc o przywrócenie poprzedniej funkcji, a w przypadku utrzymania stanowiska przez ministerstwo, o wydanie formalnej decyzji.

---

<sup>965</sup> Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 lutego 1936 r., Nr. 51-5/16, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 212.

<sup>966</sup> Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 2 marca 1933 r., Nr.B.P.1653/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, s. 55.

<sup>967</sup> Dekret Dyrektora Dyrekcji Ceł w Gdyni z dnia 26 listopada 1935 r., Nr.I-101/1/4/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 213.

<sup>968</sup> Dekret Dyrektora Dyrekcji Ceł w Gdyni z dnia 14 kwietnia 1936 r., L.I-2491/I/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 214.

Dyrekcja Ciel w Poznaniu (w której pracował) zobowiązana była do przekazania dokumentu złożonego przez urzędnika Ministerstwu Skarbu. W sprawozdaniu przekazanym 7 listopada 1936 r.<sup>969</sup> Dyrektor K. Unolt wskazał, że w załączeniu przedkłada prośbę starszego woźnego o przywrócenie mu tytułu „starszego dozorca skarbowego”. Dyrektor zaznaczył jednocześnie, że Janas jest byłym strażnikiem celnym zwolnionym ze służby w straży celnej z dniem 31 października 1926 r. na podstawie art. 116 PSCU. Do służby celnej trafił 16 października 1929 r., pracował jako prowizoryczny starszy dozorca celny (skarbowy). Do czerwca 1931 r. był urzędnikiem w drogowym Urzędzie Celnym w Gorzycy, gdzie wykazywał słabe kwalifikacje i małą przydatność do służby. 1 lipca 1931 r. został przeniesiony do Urzędu Celnego w Gdyni. Jak wskazywał dyrektor, również tam wykazywał się opieszałością, wszystkie czynności wykonywał powoli i leniwie, nie potrafił odnaleźć się wśród powierzonych mu spraw. Miał również problem z alkoholem. Urząd nie miał do niego zaufania i odsunął go od pracy w porcie w charakterze starszego dozorca skarbowego.

Po zmianie stanowiska trafił pod bezpośredni nadzór innego urzędnika i od dnia 1 maja 1936 r. pracował jako starszy woźny (w oparciu o art. 92 ust. 1 PSCU oraz rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 7 października 1932 r.)<sup>970</sup>. Dyrektor poinformował o nieuwzględnieniu prośby Janasa o uchylenie nominacji na starszego woźnego. Swoją decyzję podtrzymał i rekomendował, aby nie została zmieniona. Stwierdził następnie, że urzędnik ten, mimo zastosowanych środków, nie zmienił swojego postępowania. Nadal był opieszały, leniwy, a obowiązki wykonywał niechętnie, powierzchownie i niedbale. Jego postawa miała demoralizujący wpływ na całe otoczenie, zwłaszcza na młodych urzędników. Na żadnym stanowisku nie wykazał dostatecznych kwalifikacji służbowych i nie rokował poprawy. Dyrekcja poprosiła również o rozwiązanie z nim stosunku służbowego jednocześnie wskazując, że mimo wysługi 14 lat, 2 miesięcy i 6 dni (odejmując dwa lata służby wojskowej) do emerytury brakowało mu 12 lat, 2 miesięcy i 6 dni. Do sprawozdania dołączyła akta osobowe i kartę ewidencyjną.

---

<sup>969</sup> Pismo Dyrekcji Ciel w Poznaniu do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 7 listopada 1936 r., Nr. I.2494/1/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374, s. 215.

<sup>970</sup> Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 7 października 1932 r. *o uprawnieniach Dyrektorów Ciel*, Dz. Urz. Min. Sk. z 1932 r., Nr 34, poz. 452, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374 s. 215.

Ministerstwo Skarbu nie udzieliło odpowiedzi na ww. prośbę Janasa i sprawozdanie dyrekcji ceł. 23 czerwca 1937 r.<sup>971</sup> dyrekcja ponownie przekazała ministerstwu opinię w sprawie tego urzędnika. Wskazała, że Janas był zatrudniony w międzyczasie w charakterze woźnego w kilku oddziałach Urzędu Celnego w Gdyni. Zaznaczono, że w ciągu 4 miesięcy zaobserwowano u niego większe chęci do pracy i lekką poprawę w wykonywaniu obowiązków służbowych. Jednakże dalej większość powierzonych mu prac wykonywał niestarannie i powierzchownie. Wobec stwierdzonej nieznaczącej poprawy, dyrekcja wstrzymała swój wniosek z dnia 7 listopada 1936 r. w sprawie rozwiązania z Janasem stosunku służbowego oraz prosiła ministerstwo o udzielenie półrocznego terminu celem dalszej obserwacji i ustalenia ostatecznej opinii o przydatności służbowej rzezonego urzędnika<sup>972</sup>.

\*

Choć z biegiem lat prace komisji dyscyplinarnych były coraz lepiej zorganizowane, zdarzały się problemy wynikające m.in. z powodu nieodpowiednich kompetencji osób w nich zasiadających. Przewodniczący Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie poinformował<sup>973</sup> dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu o problemach z komisją dyscyplinarną przy Izbie Skarbowej w Stanisławowie.

Przytaczał on, że komisja ta, mimo licznych pouczeń, popełniała te same błędy i nie wyciągała wniosków. Wydawane orzeczenia nie zawierały właściwych uzasadnień, a jedynie krótkie zdania. We wszystkich odwołaniach do II instancji skarżący wykazywali, że uzasadnienia te nie zawierały w sobie motywów. Pozwalało to na łatwą obronę, a organ odwoławczy zmuszało do wytężonej pracy. Wobec tego komisja odwoławcza musiała brać na siebie ciężar napisania uzasadnienia i wskazania motywów, pomimo tego że kwestia ta pozostawała w gestii komisji dyscyplinarnej I instancji. W dokumencie tym przewodniczący

---

<sup>971</sup> Pismo Dyrekcji Ceł w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 czerwca 1937 r., Nr.I-2495/I/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374. s. 218.

<sup>972</sup> Na dokumencie tym odnotowano ręcznie, iż przyjęto do wiadomości przez Ministerstwo Skarbu w Warszawie dnia 9 sierpnia 1937 r. i dołączono pismo do akt, co uznać można za wyrażenie zgody na prośbę Dyrekcji Ceł w Poznaniu.

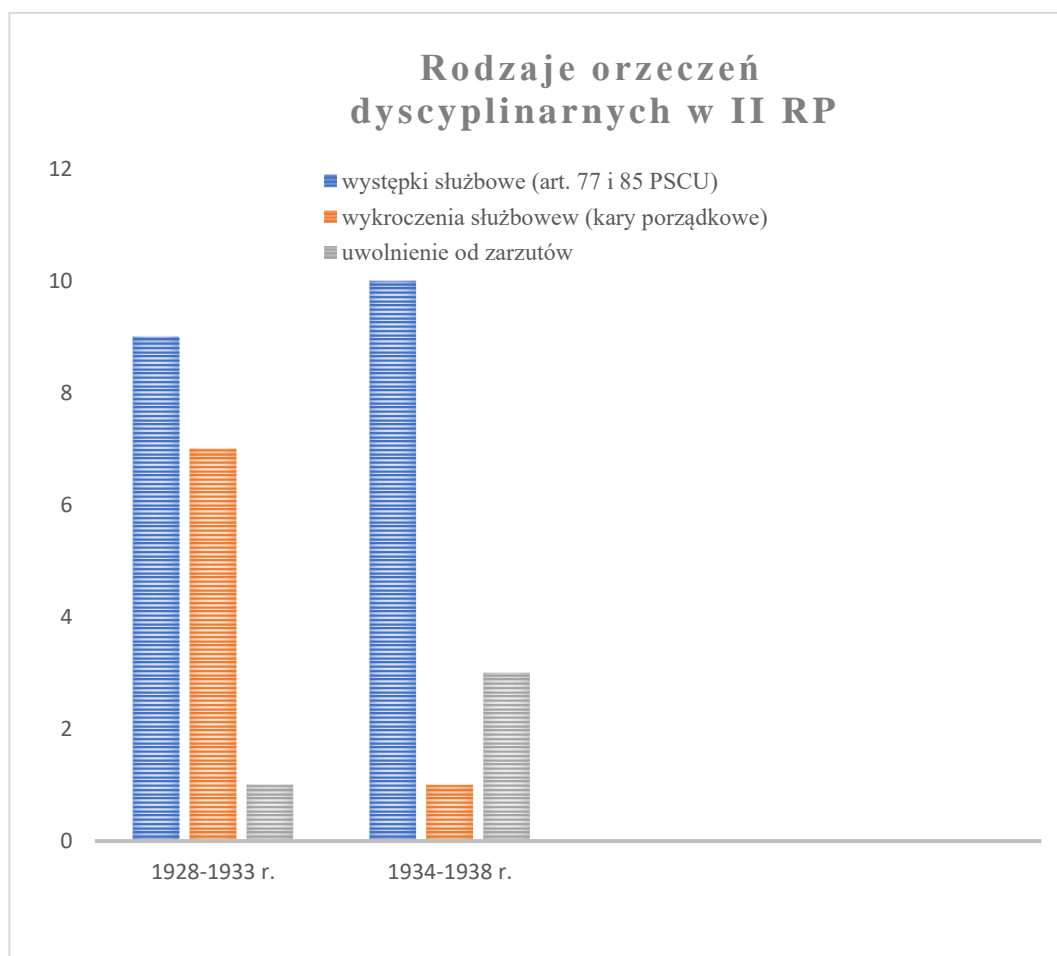
<sup>973</sup> Pismo Przewodniczącego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 2 lipca 1936 r., Nr. 2272/36.7.8, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375, s. 45 in.

podkreślał, że wnioski rzecznika o ukaranie przygotowywano profesjonalnie, zawierały one wyczerpujący opis spraw i nierzadko miały po kilkanaście stron.

Faktu tego skład orzekający nie wykorzystywał. Nie wiadomo więc, które motywy uznawał, a które odrzucał. Ten sam problem dotyczył świadków oraz dowodów z dokumentów. Co więcej, na orzeczeniach dyscyplinarnych zazwyczaj widniał tylko podpis przewodniczącego bez pozostałych członków. Data wskazana na górze postanowienia nie pokrywała się z datą jego wydania (była późniejsza), wobec tego odwołania były wnoszone od orzeczenia faktycznie nieistniejącego. Tego typu błędy i niedociągnięcia wynikały z niedbalstwa przewodniczącego oraz członków komisji dyscyplinarnej. Nie mieli oni motywacji, aby skorzystać z pracy wykonanej przez rzecznika, czy też nie pilnowali, by od strony formalno-prawnej orzeczenia były kompletne (data i podpisy). Oczywiście jest, iż posiadali oni odpowiednie kwalifikacje i umiejętności, by czynności takie wykonywać zgodnie z przepisami oraz wymaganiami stawianymi przez ministerstwo.

Jednak już od początku dało się zauważyć, że najczęściej wymierzonymi sankcjami dyscyplinarnymi były te najdalej idące w skutkach, wskazane w art. 77 PSCU, czyli za występki służbowe. Jak pokazała przeprowadzona analiza, kary porządkowe takie jak upomnienia czy pozbawienie prawa do urlopu wypoczynkowego zawsze stanowiły mniejszą liczbę orzeczeń. Uwolnienie od zarzutów zdarzało się w pojedynczych przypadkach. Z biegiem lat, co widać na poniższym wykresie, komisje dyscyplinarne odchodziły od orzekania kar porządkowych na rzecz uwolnienia od zarzutów.

Wykres 18. Rodzaje orzeczeń dyscyplinarnych. Opracowano na podstawie akt dostępnych w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1928-1938, *Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, sygn. 200, 201, 374, 375, 526.

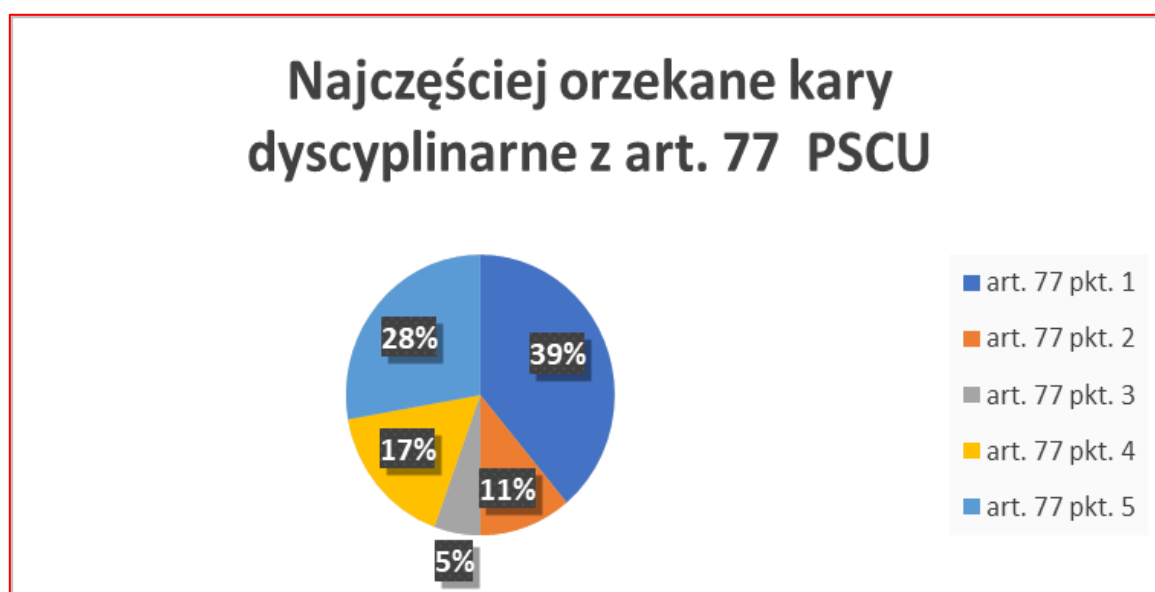


PSCU bardzo szeroko interpretowała obowiązki urzędnika (wskazane w art. 21-32 ), będące podstawą każdego wniosku o ukaranie konstruowanego przez rzecznika dyscyplinarnego. Naruszenie obowiązków urzędników mogło nastąpić zarówno przez działania na polu służbowym jak i w życiu prywatnym. Orzeczenia organów dyscyplinarnych I i II instancji zapadały w związku z popełnieniem czynów takich jak przywłaszczenie, podrobienie dokumentów czy powoływanie się na wpływy (związane ze służbą), jak też poprzez wykrzykiwanie nieodpowiednich słów czy wprowadzenie się w stan upojenia alkoholowego (niezwiązane ze służbą). Zachowania takie obniżały zaufanie do urzędników publicznych i godziły w dobro służby, wobec czego kwalifikowały się jako występkę służbowe. Wiele z nich wynikało z niedbalstwa lub obciążenia pracą w poszczególnych wydziałach. Okolicznościami łagodzącymi były, oprócz dobrej opinii i wieloletniej nienagannej służby, także wykazanie

nawału spraw zrzuconych na jednego urzędnika. Niejednokrotnie składy orzekające darowały urzędnikom kary z uwagi na niewychwycenie popełnionych błędów przez ich przełożonych.

Jak wynika z poniższego wykresu, zarówno w I jak i II dekadzie oraz latach końcowych II Rzeczypospolitej, najczęściej orzekaną karą przez organy dyscyplinarne była nagana oraz wydalenie ze służby. Wszystkie sankcje wskazane w art. 77 PSCU (w przypadku urzędników w stanie nieczynnym odpowiednikiem był art. 84 PSCU) dotyczyły cięższych przewinień, naruszających w sposób istotny obowiązki urzędnika służby cywilnej. Obydwie wskazane kary stanowią dwa bieguny – nagana jako najłagodniejsza z tych najsurowszych, a wydalenie najsurowsza z możliwych, niosąca za sobą wiele konsekwencji dla urzędnika i jego rodziny. Jak już wcześniej wskazano, postępowania dyscyplinarne wszczynane były w przypadku posiadania mocnych i kompletnych dowodów, dlatego też większość z nich kończyła się wydaniem surowej kary. Za nimi były kolejno kary przeniesienia w stan spoczynku z umniejszonym uposażeniem emerytalnym do 50%, odliczenie lat służby od roku do trzech i obniżenie stopnia służbowego. Wnioski o ukaranie do komisji dyscyplinarnych kierowali rzecznicy dyscyplinarni, którzy w zdecydowanej większości posiadali wykształcenie wyższe prawnicze. Mieli więc stosowną wiedzę, kompetencje i praktykę do wnoszenia o kary najbardziej adekwatne do przewinienia.

Wykres 19. Najczęściej orzekane kary dyscyplinarne z art. 77 PSCU. Opracowano na podstawie akt dostępnych w Zespole Ministerstwa Skarbu w latach 1928-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200, 201, 374,375, 526.





Podsumowując, na przestrzeni lat uwagę zwraca mała liczba kobiet, poczynając od zajmowania przez nie stanowisk urzędniczych w służbie cywilnej, poprzez składy komisji dyscyplinarnych oraz Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie, kończąc na obwinionych za naruszenie PSCU. Co istotne, żaden z wydanych wyroków nie dotyczył bezpośrednio kobiety. W aktach spraw dyscyplinarnych można natknąć się na przypadki zawieszenia w służbie urzędniczek będących w korpusie służby cywilnej np. na czas toczenia się śledztwa w prokuraturze. W dostępnych dokumentach nie było jednak wniosków o ukaranie czy też orzeczenia wydanego wobec takich funkcjonariuszek.

W początkowym okresie kształtowania się państwa, jak wynika z przeprowadzanych w pracy analiz, były widoczne liczne problemy organizacyjno-kadrowe w poszczególnych instytucjach publicznych. Szczególnie można to zauważyć w momencie powoływania składów osobowych w różnych komisjach dyscyplinarnych. Główną przyczyną był niewątpliwie brak dostatecznie wykwalifikowanych kadr urzędniczych, a w związku z tym spełnienia właściwych wymogów ustawowych. Kwestie tego typu zawsze rozstrzygał Minister Skarbu. Kolejno niedostatek liczby etatów, nieumiejętność wykorzystania posiadanych zasobów ludzkich oraz pracowników z wymaganym doświadczeniem powodowały przeciąganie w czasie nie tylko postępowań, ale też prostych czynności organizacyjnych, co odbijało się na funkcjonowaniu poszczególnych organów.

Badając postępowania dyscyplinarne warto wskazać, że wszelkie decyzje związane z obsadzeniem istotnych stanowisk musiały przechodzić przez Ministerstwo Skarbu, które mogło nie dopuścić do pracy konkretnej osoby. Ważnym elementem było również to, że dyrekcje cel i izby skarbowe miały obowiązek bieżącego informowania Ministerstwa Skarbu o stanie postępowań dyscyplinarnych, z czego dosyć dobrze się wywiązywały.

Urzędnikami w izbach skarbowych oraz dyrekcjach byli w zasadzie sami mężczyźni. Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej nie różnicowała urzędników ze względu na płeć. W składach komisji dyscyplinarnych można zauważyć, że większość osób miała wykształcenie niższe.

Od II dekady do ostatnich lat istnienia II Rzeczypospolitej zauważyć można również dużą profesjonalizację w zakresie prowadzenia postępowań dyscyplinarnych. Kluczowym dla usprawnienia działań była wypracowana we wcześniejszych latach praktyka i ustrzeżenie się błędów obecnych zaraz po wprowadzaniu aktów prawnych regulujących zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Urzędnicy, wobec których toczyło się postępowanie dyscyplinarne, byli często zawieszani w pełnieniu swoich obowiązków służbowych. Miało to zazwyczaj miejsce w momencie powzięcia wiedzy kierownictwa urzędu o naruszeniu obowiązków służbowych, jeszcze przed złożeniem wniosku o ukaranie przez rzecznika dyscyplinarnego. Wszyscy zawieszani mogli mieć zmniejszone pobory.

Połowa orzeczeń poszczególnych komisji dyscyplinarnych oraz Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu kończyła się zastosowaniem kary dyscyplinarnej, czyli sankcji bardziej dolegliwej. W pozostałych przypadkach nakładano kary porządkowe np. pozbawienie prawa do urlopu czy upomnienie. Często stosowano również, z art. 77 PSCU, karę nagany. W sytuacji dokonania czynu kryminalnego orzekano wydalenie ze służby (sankcja najsurowsza), uprzednio oczekiwano jednak na wydanie wyroku w postępowaniu karnym przed sądem.

Z biegiem lat organy skrupulatnie stosowały się do przepisów ich dotyczących – aktów wewnętrznych oraz ustaw i rozporządzeń. Wypracowywano tym sposobem praktyczny schemat egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wartym podkreślenia jest fakt, że w większości przypadków przestrzegano tego, aby osoby będące rzecznikami dyscyplinarnymi posiadały wykształcenie prawnicze. Było to gwarantem sprawniejszego procesu i poprawności samego postępowania.

## Zakończenie

Kształtowanie się przepisów i zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej po utworzeniu nowego niepodległego państwa następowało stopniowo i nie bez przeszkód. Główną przyczyną utrudnień było to, iż kraj po wielu latach niewoli miał inne liczne problemy, którymi musiał się w pierwszej kolejności zająć. Wobec tego przez początkowy okres istnienia II Rzeczypospolitej obowiązywały jeszcze regulacje państw zaborczych. Stopniowo było to modyfikowane poprzez uchwalanie coraz bardziej szczegółowych i dostosowywanych do nowej rzeczywistości aktów normatywnych. Brak spójnego i jednolitego systemu prawnego nie przeszkodził ówczesnym władzom w podjęciu prób wskazanych przeobrażeń.

Podstawowymi celami niniejszej pracy było znalezienie odpowiedzi na pytanie o istnienie systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej, procesu jego powstawania oraz zasad pozwalających na pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych, a także próba ukazania jak w praktyce egzekwowana była odpowiedzialność dyscyplinarna tychże służb w II RP.

Analiza zebranego materiału badawczego, w tym przede wszystkim źródeł archiwalnych, pozwala stwierdzić, że proces kształtowania się odpowiedzialności urzędników, w tym urzędników skarbowych, nie był łatwy, jednakże spełnił swoją rolę i zakończył się pozytywnie.

Zgromadzona dokumentacja przedstawia, że poszczególne określone organy dyscyplinarne i instytucje przestrzegały skrupulatnie obowiązujących ówczesnie przepisów prawa. Można to zauważyć m.in. w wyborze członków do danych komisji dyscyplinarnych (wymóg wykształcenia), a także w licznej korespondencji ze spraw dyscyplinarnych prowadzonych w dyrekcjach ceł lub izb skarbowych. Zawsze na bieżąco starały się one przekazywać do Ministerstwa Skarbu stan spraw, ale też wątpliwości z prośbą o wyjaśnienie czy podjęcie decyzji np. personalnych. Wynika z tego, że wytworzona praktyka na bazie obowiązującego ustawodawstwa, w stosunku do problemów związanych ze sprawami dyscyplinarnymi spełniła swoją rolę.

Powyższe pozwala potwierdzić zatem słuszność tezy, iż utworzony w analizowanym okresie system odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich urzędników skarbowych, jako

rozwiązanie rodzime i oryginalne, spełnił swoje zadanie, znacznie przyczyniając się do poprawy jakości pracy tytułowej grupy zawodowej.

Ustawodawca, wprowadzając przepisy regulujące postępowanie dyscyplinarne, potrafił dostosować je do szybko zmieniającej się rzeczywistości prawnej. Ich nowelizacje pozwoliły na wypracowanie ukształtowanych norm dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej w konkretnych zawodach i obowiązywanie ich, aż do końca istnienia II Rzeczypospolitej. Odzwierciedlenie niektórych ówczesnie wprowadzanych przepisów mamy w obecnie obowiązujących aktach prawnych. Potwierdziła się zatem teza przyjęta we wstępie niniejszej dysertacji.

Wykonywanie zawodu urzędnika w tamtym okresie było szczególną nobilitacją. Dlatego też osoba, która zdecydowała się pracować w administracji, musiała przestrzegać zasad wynikających z różnych ustaw, w szczególności ustawy o państwowej służbie cywilnej z 1922 r. oraz świecić przykładem wobec innych obywateli. Sama rekrutacja do takiej służby nie była łatwa. Aby utrzymać powagę i respekt tego zawodu, szczególnie w tak ważnych dla państwa polskich momentach, trzeba było niejednokrotnie wyciągać bardzo poważne konsekwencje z uwagi na niesubordynację i naganianie obowiązujących przepisów.

Administracja skarbowa i pracujący tam urzędnicy byli szczególną grupą. Odpowiadali nie tylko za płynność finansową państwa, ale również za bezpieczeństwo i niezakłócony byt przedsiębiorców oraz zwykłych obywateli. W odniesieniu do tak poważnych zadań, w przypadku kradzieży, nierozliczenia czy celowych zachowań mających uszczuplić budżet Skarbu Państwa lub obywatela, wobec takiej osoby musiały być od razu wyciągane konsekwencje. Jak pokazują przykłady tak też się działo.

Szczególna odpowiedzialność ciążyła na kadrze kierowniczej służby publicznej. Kierownicy dyrekcji ceł lub izb skarbowych, obarczeni zadaniem utrzymania podległych sobie kadr w karności, musieli odważnie reagować na wszelkie sygnały o nieprawidłowościach w postępowaniu podległych im osób. To oni decydowali o nadaniu dalszego biegu każdej sprawie, która trafiła na ich biurko i to w znacznej mierze dzięki nim system odpowiedzialności dyscyplinarnej służb skarbowych sprawnie funkcjonował.

Wprowadzane normy prawne coraz precyzyjniej regulowały zasady ponoszenia oraz zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej, zaś odpowiedzialne organy starały się reagować na sygnały o istniejących lukach w prawie. Pierwsze regulacje odnosiły się do całej grupy

zawodowej, jaką stanowili urzędnicy publiczni. W końcowych latach zaś uchwalano już konkretne branżowe przepisy odnoszące się do mniejszych grup zawodowych. Oczywiście dla każdej takiej normy punktem wyjścia była PSCU, która przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego dobrze spełniała swoją rolę.

Okres II Rzeczypospolitej był niezwykle istotny dla kształtowania się idei odpowiedzialności dyscyplinarnej na ziemiach polskich. Wypracowane na polskim gruncie rozwiązania miały oczywiście swoje korzenie w systemach państw zaborczych, jednak wprowadzane w niepodległym państwie regulacje są wytworem rodzimej myśli prawnej, z której możemy dziś czerpać w sposób niczym nieskrępowany.

Prezentowane w niniejszej dysertacji wyniki badań są pierwszymi przeprowadzonymi na taką skalę i w takim zakresie owocami studiów nad odpowiedzialnością dyscyplinarną jednej grupy zawodowej określonego datami 1918 - 1939 okresu. Do przeanalizowania pozostały kolejne zawody, których znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania państwa miało równie niebagatelne znaczenie. Razem wyniki podejmowanych wysiłków powinny dać pełen obraz systemu odpowiedzialności dyscyplinarnej wszystkich służb i zawodów, które takiej odpowiedzialności podlegały. Należy mieć nadzieję, iż w ciągu najbliższych lat uda się osiągnąć ten niezwykle pożądaný stan wiedzy.

# Bibliografia

## 1. Źródła rękopiśmienne i druki w zbiorach archiwalnych

Akta Komendy Policji Państwowej w Słonimiu za lata 1927 – 1928, Archiwum Państwowe w Wilnie, fond 119.

Akta sprawy (Protokół z posiedzenia) Komisji Dyscyplinarnej IV Lubelskiego Okręgu Policji Państwowej z dnia 18 listopada 1919 r., w sprawie pobicia aresztowanych przez funkcjonariuszy posterunku Policji Izbicy, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Lublinie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 507.

Decyzja i protokół sprawy posterunkowej przekazane przez Komendę Policji Państwowej na powiat Wieluń do Komendy Policji Państwowej Okręgu II Łódzkiego w Łodzi z dnia 7 października 1923 r., L.dz.5972/23, Zespół Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Policja Państwowa, Akta Dyscyplinarne Stanisława Jachimczyka, Archiwum Państwowe w Łodzi oddział w Sieradzu, sygn. 710.

Decyzja Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach z dnia 17 września 1926 r., Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082.

Decyzja Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 28 grudnia 1934 r., N.I-53/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Dekret Rady Regencyjnej o organizacji władz na obszarze c. i k. Generalnego Gubernatorstwa Lubelskiego z dnia 30 października 1918 r., Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 94.

Dekret Dyrektora Dyrekcji Cei z dnia 26 listopada 1935 r., Nr.I-101/1/4/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Dekret Dyrektora Dyrekcji Cei z dnia 14 kwietnia 1936 r., L.I-2491/I/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Dekret Ministra Skarbu z dnia 7 maja 1936 r., Nr.I.103/1/5/os/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Depesza informacyjna Komendy Policji Państwowej XIV Okręgu Poleskiego z dnia 16 sierpnia 1922 r. do wszystkich jednostek i ośrodków policyjnych, L.dz. 3974/5-7, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Depesza o organizacji „Dnia Oszczędności” Ministerstwa Skarbu z dnia 12 października 1929 r., L.D.I. 8297/2/29 29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 123.

Die Disziplinar-Untersuchung wider den Gimnasial-Direktor Dr. Bobrick zu Belgard, Zespół Naczelne Prezydium Prowincji Pomorskiej w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 4093.

Dokumentacja sprawy urzędnika Wydziału Skarbowego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego ws. nadania srebrnego Krzyża Zasługi przesłana do Ministra Skarbu 2 marca 1928 r., Pr. 1171/129, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 115.

Dokumentacja spraw selekcji personelu, przeniesień, zwolnień itp., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 137.

Dokumentacja sprawy zatargu na tle Straży Granicznej do władz administracji ogólnej, L. 8026/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 138.

Donos Urzędu Celnego w Krakowie do Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy, w sprawie przemytu. L. dz. 131/pf/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Druk Nr 19/III z dnia 13 grudnia 1930 r., Zespół Sejmu Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Dziennik Urzędowy Ministra Pocht i Telegrafów z dnia 2 listopada 1931 r., Nr.18, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 199.

Fotografia wnętrza zakładu Fabryki Tytoniu we Lwowie, Zespół Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny - Archiwum Ilustracji, Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, sygn. 2157.

Informacja Dyrekcji Ceł w Warszawie do Ministerstwa Skarbu Departamentu Ceł z dnia 2 stycznia 1928 r., w sprawie nominacji Komisarzy Egzaminacyjnych, Nr 103/I/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Informacja Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego Wydział Skarbowy do Wydziału Prezydialnego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego z dnia 20 sierpnia 1928 r., w sprawie prowadzenia sprawy Inspektora Kontroli Skarbowej przez Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Katowicach, L:I-56T/28, Zespół Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430.

Informacja Prezesa Urzędu Najwyższej Kontroli Państwowej z dnia 1 października 1928 r. do Wojewody Śląskiego w Katowicach, w sprawie Urzędu Kontroli Państwowej w Katowicach, Nr. 146, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430.

Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 26 września 1929 r., L.W.I. 19842/1/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 124.

Informacja Departamentu Kasowego do Departamentu Ogólnego Wydziału Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 27 stycznia 1930 r., w sprawie kierownictwa kancelarii Departamentu Kasowego i powiększenia personelu kancelaryjnego, Nr. D.VII. 9057/1/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 126.

Informacja Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 października 1930 r., w sprawie kompletu Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej I we Lwowie dla spraw funkcjonariuszy niższych Polskiego Monopolu Tytoniowego, L.W.I. 4714/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Informacja Izby Skarbowej Kieleckiej z dnia 1 listopada 1930 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie anonimowego doniesienia, L.W.I. Pf. 75/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 127.



Informacja Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 grudnia 1930 r., w sprawie ustalenia składu Komisji Kwalifikacyjnej przy Dyrekcji Cei w Warszawie, Nr W.I.6360/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 197.

Informacja w sprawie sporu cechu rybaków z magistratem głogowskim, w sprawie wprowadzenia wolnego handlu rybami w latach 1724-1733, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427.

Informacja w sprawie ustalenia zasad prowadzenia działalności dla cechu kramarzy przez władze miejskie Głogowa, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427.

Informacja Izby Skarbowej w Nowogrodku do Ministerstwa Skarbu z dnia 3 czerwca 1931 r., w sprawie uprawiania agitacji antypodatkowej przez członka Komisji Szacunkowej Podatku Dochodowego w Szczucinie przy Izbie Skarbowej w Nowogrodku, L.W. II.79/pf/31/1, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 130.

Informacja z dnia 9 czerwca 1931 r. Sędziego Apelacyjnego Śledczego ds. wyjątkowego znaczenia przekazana do Ministerstwa Skarbu, Nr. 299, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Informacja Dyrekcji Cei w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 września 1931 r., w sprawie zażalenia urzędnika na zwolnienie bez odprawy, W.I.- 4826/1, Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn.130.

Informacja Izby Skarbowej Kieleckiego do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 października 1931 r., w sprawie powołania do służby czynnej, L.W.I. 9110/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 131.

Informacja Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego do Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 27 kwietnia 1933 r., w sprawie anonimowego doniesienia na urzędnika skarbowego, Nr. pers. 80/0, Zespół Ministerstwo Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 136.

Informacja Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 czerwca 1933 r., Nr.W.I. 157569/1/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 135.

Informacja z Ministerstwa Sprawiedliwości z dnia 16 lutego 1934 r., L.II-St 2200/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Informacja Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 września 1934 r., w sprawie zaopatrzenia emerytalnego, Nr.W.VI 48536/Em/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 143 t.I.

Informacja Izby Skarbowej w Kielcach do Ministerstwa Skarbu z dnia 4 stycznia 1935 r., Nr.I.1234/1/DW/7/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 139.

Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 29 kwietnia 1935 r., w sprawie nadużycia, Nr. I.307/1/4/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376.

Informacja w sprawie nieprawidłowości w Izbie Skarbowej w Kielcach przesłana przez poszkodowanego urzędnika do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 maja 1935 r., Dz.L.7454, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 144.

Informacja Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 lipca 1935 r., Nr.I.81/1/35/og/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Informacja Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 19 lipca 1935 r., w sprawie dochodzenia przeciwko kontraktowemu sekretarzowi administracyjnemu, Nr.45/12/pf/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376.

Informacja Dyrekcji Cei w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 15 października 1935 r., w sprawie przywrócenia praw urzędnika skarbowego, Nr.I.-2729/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 143.

Informacja Ministerstwa Skarbu z dnia 9 marca 1936 r., L.B.P.2809/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Informacja Urzędu Wojewódzkiego Poleskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 22 czerwca 1936 r., w sprawie wypłaty zapomogi dla zabitego konfidenta wydziału śledczego, Nr. 112/tjn., Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Informacja Zastępcy Dyrektora Dyrekcji Ceł w Warszawie do urzędnika skarbowego z dnia 28 czerwca 1937 r., L. I.102/1/31/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 378.

Interpelacja Farbsteina Szyja Hesel do Ministra Skarbu z 1923 r., posła na Sejm 1 kadencji, w sprawie uprawiania przez Ministra Skarbu przez podległe jemu urzędy czynnego bojkotu Żydów, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 3568/23.

Interpelacja Franciszka Krempe do Ministra Skarbu z 1923 r., posła na Sejm I kadencji, w sprawie niesłychanych kar, nakładanych przez inspektoraty skarbowe na biednych rolników za wyrośnię z nasienia roślin tytoniowych, Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000019150.

Interpelacja Jana Szafranka do Ministra Skarbu z 1923 r., posła na Sejm I kadencji, w sprawie krzywdzenia inwalidów wojennych w b. zaborze rosyjskim przez izby skarbowe, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 15074/23.

Interpelacja ks. Zygmunta Kaczyńskiego do Ministra Skarbu z 1923 r., posła na Sejm 1 kadencji, w sprawie działalności Urzędu Skarbowego w Grodnie oraz Izby Skarbowej w Białymstoku, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie sygn. 6052/23.

Interpelacja Tadeusza Regeera do Ministra Skarbu z 1923 r., posła na Sejm I kadencji, w sprawie niewykonania ustawy z dn. 18 marca 1921 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych oraz wdów i sierot po poległych, Zespół Prezydium Rady Ministrów, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 173/23.

Izba Skarbowa w Brześciu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 50.

Izba Skarbowa w Łucku, Archiwum Państwowe Ukrainy w Łucku, fond 34.

Karta identyfikacyjna z dnia 4 marca 1846 r., Nr II, Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231.

Karta identyfikacyjna z dnia 16 maja 1847 r., Nr 32491, Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231.

Karta identyfikacyjna z dnia 12 grudnia 1847 r. Nr 24831, Zespół Gimnazjum i Liceum im. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 231.

Katalog spraw zaległych w Dyrekcji Cei w Mysłowicach pozostałych z Głównego Urzędu Celnego niemieckiego Mysłowice, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 125.

Komisja Dyscyplinarna przy Komendzie Straży Granicznej – projekt składu Komisji, L. KSG/4789/I/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Komisja Szacunkowa Strat Wojennych Powiatu Brzeskiego, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 54.

Komisja Szacunkowa Strat Wojennych Powiatu Pińskiego, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2125.

Korespondencja w sprawie strat w wyniku powodzi, zespół Powiatowy Komitet Pomocy Ofiarom Powodzi w Kownie, Archiwum Państwowe w Łucku, fond 471.

Kurjer Poznański z dnia 20 lipca 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 377.

Księga ludności stałej wsi i kolonii Kotfin, Chrostowa, Huby Kotfińskie z lat 1923-1931 r., Zespół Akta Gminy Gidle, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, sygn. 129.

List z 13 września 1590 r., Zespół Archiwum Zamoyskich, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 698.

Lista płac urzędników pruskiego Powiatowego Urzędu Finansowego i pruskiej Komendy Powiatowej w Chełmie z dnia 21 grudnia 1917 r., Zespół C. K. Komendy Powiatowej w Chełmie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 121.

- Lista płac funkcjonariuszy pruskiej Komendy Powiatowej w Chełmie ze stycznia 1918 r., Zespół C. K. Komendy Powiatowej w Chełmie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 121.
- Lista członków kompletu orzekającego i zastępców Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 16 listopada 1938 r., Nr OKD-3/1/38, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.
- Memoriał wyliczający występki szlachty kurlandzkiej z 1746 r., Zespół Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 2691.
- Memoriał w sprawie byłych urzędników Polaków, którzy pracowali w instytucjach państwowych na rosyjskiej ziemi lubelskiej do Królewsko-Polskiego Rządu oraz Jego Ekscelencji Prezesowi Ministrów z dnia 28 października 1918 r., Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 85.
- Notatka odrębna skierowana do Dyrekcji Polskiego Monopolu Tytoniowego z dnia 31 grudnia 1933 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Odezwa do Obywateli Rzeczypospolitej z dnia 16 maja 1926 r., Zespół Zbioru afiszów, plakatów i druków ulotnych do 1939 r., Archiwum Państwowe w Radomiu, sygn. 1657.
- Odwołanie Rzecznika Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 7 września 1933 r., L.Rz.D.20/2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.
- Odwołanie Rzecznika Dyscyplinarnego z dnia 10 listopada 1933 r. od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 12 października 1933 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Odwołanie Rzecznika Dyscyplinarnego do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 14 grudnia 1933 r., L.W.I/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

- Okólnik Prezydium Rady Szkolnej Krajowej do dyrekcji wszystkich państwowych gimnazjów i szkół realnych seminariów męskich i żeńskich, szkół przemysłowych i zawodowych, Akademii Handlowych we Lwowie i Krakowie z dnia 1 czerwca 1920 r., L.10.721/IV, Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557.
- Okólnik Prezydium Rady Szkolnej Krajowej do dyrekcji wszystkich szkół państwowych, średnich, zawodowych, handlowych, seminariów nauczycielskich i wszystkich Rad szkolnych okręgowych z dnia 31 października 1920 r., w sprawie nadużyć przy pobieraniu poborów nauczycielskich, L. 883/pr., Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557.
- Okólnik Ministra Byłej Dzielnicy Pruskiej z dnia 25 października 1920 r., L.Dz.I-a.2448 I 20, Zespół Ministerstwo b. Dzielnicy Pruskiej, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 391.
- Okólnik Wojewody Pomorskiego z dnia 30 września 1922 r., w sprawie pomocy lekarskiej dla urzędników państwowych, Nr. 684, Zespół Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 1.
- Okólnik Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 września 1923 r. do Wojewodów, Delegata Rządu w Wilnie oraz Komisarza Rządu na miasto stołeczne Warszawę, Nr. P.O. 7940, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.
- Okólnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 maja 1924 r., Nr. 410, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.
- Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 maja 1927 r., L. 9421/I343/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.
- Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 16 listopada 1927 r. do wszystkich rzeczników dyscyplinarnych, w sprawie wytycznych dotyczących właściwego prowadzenia postępowań, Nr. 2/R.D., Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.
- Okólnik Urzędu Województwa Lwowskiego z dnia 16 stycznia 1929 r. L:Z.Z.658/19, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.

Okólnik Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie z dnia 17 stycznia 1929 r., Nr I/29, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.

Okólnik Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 21 stycznia 1929 r., L.W.I.969/2/29, Zespół Urząd Katastralny w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.

Okólnik Prezydium Rady Ministrów do wszystkich ministerstw z dnia 23 czerwca 1930 r., Nr. 25, L.10962/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 129.

Okólnik Dyrekcji Państwowego Monopolu Tytoniowego z dnia 8 października 1930 r., L.32/14/IV/2/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1931 r., Nr. 6/Rd., Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik Dyrekcji Państwowego Monopolu Tytoniowego z dnia 27 lipca 1931 r., L.3625/IV/2/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 31 marca 1932 r., Nr. 16/Rd./31, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 października 1933 r., o interpretację rozporządzenia w sprawie postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Nr. 150, BP-15728/33, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik z dnia 1 marca 1935 r., w sprawie postępowania dyscyplinarnego przeciwko nauczycielom BP-1198/35, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 listopada 1935 r., w sprawie Organizacji Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr. BP-25234/35, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.

Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 grudnia 1936 r., w sprawie wniosków o ukaranie, Nr 126, BP-22224/36, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 grudnia 1936 r., L.B.P. 15332/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 13 stycznia 1937 r., L.B.P. 440/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 27 kwietnia 1937 r., w sprawie wykazu osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych, Nr 164, L.UU.3581/2/37.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 24 maja 1937 r., L.B.P. 6923/Pr/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 29 maja 1937 r., w sprawie zestawienia osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych, Nr 167, L. UU.6089/2/37.

Okólnik Państwowego Urzędu Kontroli Ubezpieczeń z dnia 26 czerwca 1937 r., w sprawie zestawienia osób, których nie wolno zatrudniać w charakterze pośredników ubezpieczeniowych. Nr 169, L.UU.7291/2/37.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 14 lipca 1937 r., L.B.P. 10060/Pr/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 5 września 1937 r., L.B.P. 12388/Pr/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 września 1937 r., w sprawie kandydatów na członków komisji dyscyplinarnych, Nr 88, BP-20119/37, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 listopada 1937 r., w sprawie należności w postępowaniu dyscyplinarnym, Nr. 98, BP-25276/37, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.



Okólnik Ministra Skarbu z dnia 16 marca 1938 r., L.B.P. 5313/Pr/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.

Okólnik Dyrektora Administracyjnego PZUW do Inspektorów Wojewódzkich i Powiatowych z dnia 2 sierpnia 1939 r., Nr 320/12, w sprawie premiowania poboru składek, Zespół Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, Archiwum Państwowe w Lublinie oddział w Chełmie, sygn. 3.

Okólnik Prezesa Izby Skarbowej Lwowskiej I, Nr 6/33, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46.

Opinia Wydziału I Praw przy Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 października 1935 r., Nr I Praw-1310/4/35, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych, sygn. 1515.

Oświadczenie Ministerstwa Skarbu z dnia 29 lipca 1939 r. w sprawie organizacji walki z nielegalną uprawą tytoniu w okresie dojrzewania i wykupu tytoniu, do wszystkich Izb Skarbowych - Inspektoratów Ochrony Skarbowej i Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, D.I. /3-T/3716/39, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych, sygn. 106.

Państwowe Biuro odbudowy w Brześciu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 371.

Państwowe Biuro odbudowy w Łunińcu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2429.

Państwowe Biuro odbudowy w Pińsku, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 2428.

Pismo p.o. Naczelnego Prokuratora Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu do Tajnego Rady Senatora Borakowskiego z dnia 28 października 1858 r., Nr 6825, Zespół Ogólne Zebranie Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 46.

Pismo Prezydenta Ministrów Królestwa Polskiego z dnia 24 maja 1918 r., do Rady Regencyjnej zawierające przyjęty na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 14 maja 1918 r., projekt reskryptu o Tymczasowych przepisach służbowych dla urzędników państwowych, Nr 1026/18, Zespół Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 85.

Pismo Komisarza Rządu Polskiego na obwód Kutnowsko-Gostyński do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 6 grudnia 1918 r. Nr 78/I, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn.19.

Pismo Inspektora Skarbowego na powiaty Kutno-Gostynin do Komisarza Rządu Polskiego w Kutnie z dnia 31 grudnia 1918 r., Nr 263, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn.19.

Pismo Lekarza Powiatowego w Kutnie do Komisarza Ludowego w Kutnie z dnia 18 stycznia 1919 r., Nr 93, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19.

Pismo Dyrektora Departamentu Skarbu Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej do Urzędu Statystycznego w Poznaniu z dnia 15 marca 1921 r., L. Dz. VII 47421, Zespół Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 885.

Pismo Wielkopolskiej Izby Skarbowej z dnia 25 marca 1921 r. do Ministerstwa b. dzielnicy Pruskiej, L. 4943 – I – 1761/21, Zespół Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 884.

Pismo Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów do Wyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych z dnia 16 marca 1923 r., N. 72/N.K.D., Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494,

Pismo Wyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Robót Publicznych, w sprawie okólnika aktów osobowych i odpisów orzeczeń, do Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej w Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach 7 września 1923 r., L. III. 499/K.D./23, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Pismo Burmistrza miasta powiatowego Pszczyny do Wojewody Śląskiego z dnia 8 stycznia 1924 r. wyjaśniające przyczyny zwolnienia urzędnika Hołotty, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do instytucji podległych z dnia 23 kwietnia 1924 r., z załącznikami dotyczącymi rozpraw dyscyplinarnych, Nr. A.P.T. 1542, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Pismo Wydziału Powiatowego Starostwa w Pszczynie z dnia 28 stycznia 1925 r. do Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach, L. dz. B. II. 486, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Pismo Wojewody Śląskiego z dnia 22 kwietnia 1925 r. do Starosty w Pszczynie, L.W. XI Sm. 1866, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Pismo Starostwa w Pszczynie z dnia 6 maja 1925 r. do Województwa Śląskiego Wydział Samorządowy, L.Dz. 2422/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Pismo Komendanta Policji Państwowej Województwa Poleskiego z dnia 30 stycznia 1926 r. do Powiatowej Komendy Policji Państwowej w Kamieniu Koszyrskim, w sprawie wytyku służbowego za przejazd koleją bez legitymacji, Nr. Ia626/26, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Pismo Wojewody Kieleckiego do Komisji Dyscyplinarnej przy Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Kielcach z dnia 10 kwietnia 1926 r., Nr.L.917/5/1, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r. Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22351.

Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Robót Publicznych z dnia 6 grudnia 1927 r., w sprawie umarzań postępowań, Nr 17257, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494,

Pismo Izby Skarbowej w Łodzi do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 grudnia 1927 r., w sprawie wydelegowania przedstawiciela Izby Skarbowej do komisji dla określenia odszkodowań za nieszczęśliwe wypadki, L. 6892/27/Pr., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Pismo Pomorskiej Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 grudnia 1927 r., w sprawie stałych nominacji, L.dz. 1-12749/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 116.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Lublinie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 stycznia 1928 r., w sprawie nominacji Zastępcy Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie, L:I/753/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 31 stycznia 1928 r., w sprawie składu Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie, L. 217/28/I, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 22 lutego 1928 r., w sprawie uzupełnienia listy członków Komisji Dyscyplinarnej przy Lwowskiej Izbie Skarbowej, L:W.I- 2483/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Pismo Kierownika Dyrekcji Cei w Mysłowicach do Ministerstwa Skarbu z dnia 6 kwietnia 1928 r., L. Dz. 4284/I/A/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 kwietnia 1928 r., w sprawie mianowania na członka Komisji Kwalifikacyjnej i Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie, L. 1879/4, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Pismo Izby Skarbowej w Brześciu do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 maja 1928 r., w sprawie zwolnienia rachmistrza od wymaganego wykształcenia dla II kategorii urzędników, L. I-2896/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 116.

Pismo Dyrekcji Cei w Mysłowicach z dnia 25 maja 1928 r. kierowane do Ministerstwa Skarbu, Departament Ogólny, Wydział II, L. Dz. I/A/5472/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Kierownika Dyrekcji Cei w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 czerwca 1928 r., L.3505/I/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 czerwca 1928 r., Nr L.8464/I-Os./28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo starszego kontrolera podatkowego Wydziału Skarbowego Województwa Śląskiego w Katowicach do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 czerwca 1928 r., w sprawie zniesienia zawieszenia, przyśpieszenia postępowania dyscyplinarnego i zwrot nienależnie

- ściągniętych potrąceń z uposażenia służbowego, Zespół Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430.
- Pismo Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych Rzeczypospolitej Polskiej do Ministra Skarbu z dnia 23 czerwca 1928 r., L. 4096, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 116.
- Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 sierpnia 1928 r., w sprawie uchybień w stosowaniu Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu pracowników umysłowych, Nr 13919/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 118.
- Pismo Wojewody Kieleckiego do Ministra Skarbu z dnia 24 sierpnia 1928 r., w sprawie ustanowienia delegata rządowego przy Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Radomiu, Ad. 5728/28., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 119.
- Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 11 stycznia 1929 r., L:W.I.22297/1/20, Zespół Urząd Katastralny w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.
- Pismo Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 11 lutego 1929 r., L:W.I.2500/1/2, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.
- Pismo Komendy Straży Granicznej do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 kwietnia 1929 r., w sprawie przeniesienia i mianowania na Inspektora Celnego na obszarze W.M. Gdańska dwóch strażników granicznych, L. dz. 1287/I/Tj. 29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 120.
- Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 lipca 1929 r., w sprawie podwyżek dla urzędników, L.7808/I-Os/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 122.
- Pismo z wykazem praktykantów Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 lipca 1929 r., w sprawie skrócenia czasu praktyki, L. 7621/I-08/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 121.
- Pismo Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 sierpnia 1929 r. w sprawie koniecznych uzupełnień składu Komisji Dyscyplinarnej,

Dz.L.109/I-dysc/1929 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej w Nowogrodku z dnia 23 sierpnia 1929 r., Nr. 31672, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Pismo Urzędu Kontroli Państwowej w Katowicach do Wojewody Śląskiego w Katowicach z dnia 4 września 1928 r., w sprawie uchybień zauważonych podczas kontroli w Urzędzie Skarbowym Oddział Opłat Stemplowych w Pszczynie, L.dz. 2894/1424/28, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 430.

Pismo Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 18 października 1929 r. do Ministerstwa Skarbu, L. 13479/I/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 124.

Pismo Dyrektora Izby Skarbowej Grodzkiej do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 grudnia 1929 r. w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej, L:170/I-dysc/29r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Prezydium Rady Ministrów do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 lutego 1930 r., w sprawie nadania orderu „Odrodzenia Polski”, Nr 37/or./29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 126.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 marca 1930 r. (uszkodzona karta z numerem pisma), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Pismo Kierownika Dyrekcji Cei do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 kwietnia 1930 r. w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej, Nr.W.I.1986/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Pismo Kierownika Dyrekcji Cei w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 16 kwietnia 1930 r. w sprawie składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie, L. 87/pf./30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

- Pismo Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 maja 1930 r., L.W.I. 3696/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 czerwca 1930 r., L.W.I. 344/I/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Prezesa II Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 20 czerwca 1930 r., L.W.I. 1046/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.
- Pismo Naczelnika Wydziału IV Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 1 sierpnia 1930 r., Nr.W.I.4659/KD.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.
- Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 października 1930 r., L.W.I. 544/I/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Prezesa Dyrekcji Cei w Warszawie do Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Wilnie z dnia 17 listopada 1930 r., L.W.I.5986.30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.
- Pismo Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 30 grudnia 1930 r., W.I. 6360/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Dyrekcji Cei w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 stycznia 1931 r., w sprawie przyjęć do służby, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie , sygn. 127.
- Pismo z dnia 11 lutego 1931 r. Włodzimierza Mańkowskiego delegata do Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy w osobie własnej, w sprawie wyjaśnienia zarzutów, Nr. 37/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.
- Pismo Prezesa Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 marca 1931 r. w sprawie przekazania orzecznictwa w sprawach dyscyplinarnych urzędników celnych,

- Nr. W.I.1466/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.
- Pismo Izby Skarbowej w Lublinie do Kierownika Urzędu Skarbowego Podatków i Opłat Skarbowych w Węgrowie z dnia 14 marca 1931 r., w sprawie lustracji działu egzekucyjnego, L.dz. W.II.7459/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 130.
- Pismo Prezesa Dyrekcji Ceł w Wilnie do Dyrekcji Ceł w Warszawie z dnia 20 marca 1931 r., L.Dz. 45/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.
- Pismo Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 22 kwietnia 1931 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie doniesienia na Kierownika Urzędu Składek Podatkowych i Opłat Skarbowych w Limanowej, L.W.I. 11247/1/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 128.
- Pismo Prezesa II Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 czerwca 1931 r., L.W.I.6998/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.
- Pismo Naczelnika Wydziału Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 19 sierpnia 1931 r., L.W.I.9741/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.
- Pismo Wojewody Śląskiego z dnia 19 sierpnia 1931 r., L.O.I.7156/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.
- Pismo Dyrekcji Ceł w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 listopada 1931 r., w sprawie ustalania składu Komisji Kwalifikacyjnych, W.I. 5386/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Naczelnika Wydziału Akcyz i Monopolów Ministerstwa Skarbu do Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu z dnia 19 listopada 1931 r., w sprawie znaczenia słów „uposażenie przypadające do wypłaty” przy zajęciu uposażenia, Nr. D. III. 3032/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych, sygn. 131.
- Pismo Ministra Poczty i Telegrafów do Ministra Skarbu z dnia 2 grudnia 1931 r., na członków Komisji Egzaminacyjnych dla kandydatów na stanowiska II kategorii w administracyjno-rachunkowej służbie pocztowej, telegraficznej i telefonicznej, Nr. 8870/I 32, Zespół



- Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 199.
- Pismo Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu do Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu z dnia 19 grudnia 1931 r., w sprawie uzupełnienia składu Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej, D.V. 8240/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 196.
- Pismo z dnia 5 listopada 1932 r. do Dyrekcji Ceił w Wilnie, L.Dz.170/p.P/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.
- Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 14 lutego 1933 r., w sprawie zamianowania przewodniczących i komisarzy komisji egzaminacyjnych na okres 1933 i 1934, L.W.I.41966/1/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 198.
- Pismo Izby Skarbowej I we Lwowie do skarbnika Urzędu Skarbowego w Krośnie z dnia 6 marca 1933 r., L. W.I.38.171, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440.
- Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego do nauczyciela I Gimnazjum w Rzeszowie z dnia 31 marca 1933 r., L.3419/II, Zespół I Gimnazjum i Liceum im. ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, sygn. 557.
- Pismo Komendanta Policji Państwowej miasta stołecznego Warszawy do Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 24 maja 1933 r., w sprawach różnych, Nr. II.K.22/16/32, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 766.
- Pismo Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych RP Okręgu Celnego w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu, które do ministerstwa trafiło w dniu 6 września 1933 r., L. 4205, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 134.
- Pismo Prezesa Związku Strzeleckiego we Lwowie Zarządu IV Okręgu do Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie z dnia 10 października 1933 r., L.2891/33, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46.

Pismo Wojewody Śląskiego z dnia 18 października 1933 r., Nr. III-0.26, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Kierowników Urzędów Skarbowych okręgu administracyjnego Izby z dnia 14 listopada 1933 r., L.W.I0142002/1/33, Zespół Urzędu Katastralnego w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 46.

Pismo Dyrekcji Polskiego Monopolu Tytoniowego do Ministerstwa Skarbu z dnia 15 grudnia 1933 r., przekazujące wniosek Stanisława Krasuskiego, Nr. 6439/I/2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Izby Skarbowej w Nowogrodku z dnia 15 grudnia 1933 r. do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu w sprawie odwołania Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Nowogrodku złożonego od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogrodku do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie, L.WI-27734/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 9 stycznia 1934 r., zawierające odpis wydanego orzeczenia, Nr. B.P. 113/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 371.

Pismo Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 15 stycznia 1934, Nr.B.P.114/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach z dnia 17 stycznia 1934 r. do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, Nr.III-0.26/a, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu do Prezydium Rady Ministrów i Ministra Skarbu z dnia 5 marca 1934 r. Nr.B.P.15797/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Ministra Poczt i Telegrafów do Ministra Skarbu z dnia 26 kwietnia 1934 r., w sprawie mianowania członka i zastępcy przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej na 1934 i 1935, Nr.BP.32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie , sygn. 199.

Pismo Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 maja 1934 r., w sprawie mianowania Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, Nr. I 59/1/5/os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Pismo Najwyższej Izby Kontroli do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 11 sierpnia 1934 r., w sprawie zbadania zarzutów, Nr. 395/5, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 139.

Pismo Izby Skarbowej w Nowogrodku do Naczelnika Urzędu Skarbowego w Akcyz i Monopolów Państwowych w Słoninie z dnia 28 sierpnia 1934 r., Nr. I/I28/pf/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440.

Pismo Prezesa Izby Skarbowej I we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 października 1934 r., w sprawie ustanowienia Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, Nr. I. 59/1/13/os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Pismo przedstawicieli Związku Weteranów Wielkopolskich z dnia 28 listopada 1934 r. do Parowej Cegielni Krzywołąka, Nr 4195/34, Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393.

Pismo Dyrektora Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 29 stycznia 1935 r., N.I-53/RD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 12 lutego 1935 r., Nr. I.539/1/os/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Pismo Przewodniczącego Komisji Dyscyplinarnej przy- Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 14 lutego 1935 r. do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, L.17/8/34, Zespół

- Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440.
- Pismo Izby Skarbowej w Łodzi do Ministerstwa Skarbu z dnia 6 marca 1935 r., w sprawie zajęcia ubocznego urzędnika skarbowego, Nr.W.I/3-D.82/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 140.
- Pismo Wojewody Kieleckiego z dnia 27 marca 1935 r. do Stanisława Burasa, Nr L.OIP.-2/B-10/35, Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082.
- Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 27 kwietnia 1935 r., Nr. 964/1/8/os/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 30 kwietnia 1935 r., Nr.I.2716/1/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 maja 1935 r., Nr. I/539/1/OS/1935, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 maja 1935 r., N.K.D. 21/10/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 9 maja 1935 r., N.K.D. 25/10/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 23 maja 1935 r., L.Dz. 32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Pismo Izby Skarbowej w Kielcach z dnia 11 czerwca 1935 r. do Ministerstwa Skarbu, w sprawie doniesienia na podkomisarza skarbowego, N.I.RD/1/138/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Pismo Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 czerwca 1935 r., w sprawie skargi na czynności egzekucyjne Urzędu Skarbowego w Przasnyszu, Nr.II.16/1/383/F.Sk/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Pismo Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 21 czerwca 1935 r., I.293/pf/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn.141.

Pismo referendarza zatrudnionego przy 31 Urzędzie Skarbowym w Warszawie do Ministerstwa Skarbu data wplynięcia do resortu 1 lipca 1935 r., w sprawie ponownego przyjęcia na służbę, Dz.L. 9936, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 142.

Pismo Izby Skarbowej w Białymstoku do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 sierpnia 1935 r., w sprawie odwołania urzędnika, Nr. I-84/RD/35 31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 13 sierpnia 1935 r., Nr.I.2716/1/5/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Pismo Izby Skarbowej w Białymstoku do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 24 kwietnia 1936 r., N.I.83/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Pismo Ministerstwa Skarbu do Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 25 kwietnia 1936 r., Nr. B.P.5202/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Pismo Dyrektora Izby Skarbowe we Lwowie do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 29 kwietnia 1936 r., Nr.I-2716/1/5/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Pismo Przewodniczącego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 2 lipca 1936 r., Nr. 2272/36.7.8., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Pismo okólne Min. Spraw Wewnętrznych z dnia 8 września 1936 r. o należnościach w postępowaniu dyscyplinarnym, Nr. GB. 50-209, Dz. Urz. Min. Spraw Wewn. Nr 26/1936.

Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Rzecznika Dyscyplinarnego Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 7 listopada 1936 r., Nr BP-18606/36, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.

Pismo Dyrekcji Ceł w Poznaniu do Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu z dnia 7 listopada 1936 r., Nr. I.2494/1/36, Zespół Ministerstwa Skarbu-w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Pismo wyznaczające protokolantów do składu Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej dla nauczycieli przy Ministrze Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1937 r., Nr.BP-26063/36, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.

Pismo Izby Skarbowej w Wilnie do Ministerstwa Skarbu z dnia 8 marca 1937 r., N.W.I.764/1/71/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Izby Skarbowej w Nowogródku do Ministerstwa Skarbu z dnia 10 marca 1937 r., Nr.I.10/1/16/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 30 marca 1937 r., Nr.I-1407/1/27/W./37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526,

Pismo Izby Skarbowej w Łucku do Ministerstwa Skarbu z dnia 3 kwietnia 1937 r., N.I.11/1/4/1937, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Izby Skarbowej w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 kwietnia 1937 r., Nr.W.I.2205/rd/4/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Izby Skarbowej w Stanisławowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 5 kwietnia 1937 r., Nr.I.1621/1/6/os.37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu z dnia 26 kwietnia 1937 r., NR.I. Org.1-a/1/1/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Pismo Dyrekcji Cei w Poznaniu do Ministerstwa Skarbu z dnia 23 czerwca 1937 r., Nr.I-2495/I/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Pismo Dyrektora Departamentu Cei Ministerstwa Skarbu z dnia 20 lipca 1937 r., do Dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, w sprawie nominacji dwóch urzędników z Departamentu Cei wbrew negatywnemu stanowisku Dyrektora Departamentu Cei Ministerstwa Skarbu, D. IV. 18209/1/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych, sygn. 527.

Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 grudnia 1937 r., w sprawie uzupełnienia składu członkowskiego Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/261/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych, sygn. 527.

Pismo z informacją od przewodniczącego do urzędnika wyznaczonego na obrońcę oraz o rozprawie przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu z dnia 1 lutego 1938 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Pismo i Wykaz kandydatów do uzupełnienia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie przesłanych do Ministerstwa Skarbu w dniu 7 lutego 1938 r., Nr.I/15/1/1/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Pismo Izby Skarbowej w Lublinie, w ślad za pismem z dnia 7 lutego 1938 r., do Ministerstwa Skarbu z dnia 16 lutego 1938 r., w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie, Nr.I.15/1/1/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Pismo z informacją od przewodniczącego do urzędnika wyznaczonego na obrońcę oraz o rozprawie przed Odwoławczą Komisją Dyscyplinarną przy Ministerstwie Skarbu z dnia

- 11 lutego 1938 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego do Inspektoratów Szkolnych w Województwie Śląskim z dnia 17 lutego 1938 r., w sprawie przeprowadzania dochodzeń dyscyplinarnych, O.P.II-1-I22/1, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.
- Pismo Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 lutego 1938 r., w sprawie uzupełnienia Komisji Dyscyplinarnej, Nr. I.59/1/31/os/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Pismo Ministerstwa Skarbu do Komendy Głównej Policji Państwowej przez Centralę Służby Śledczej z dnia 18 października 1938 r., w sprawie sprawozdania o wynikach walki z przestępczością skarbową i organizacji Ochrony Skarbowej od momentu jej powstania do dnia 31 marca 1938 r., No.IGOS-5392/38, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106.
- Pismo Rzecznika Dyscyplinarnego przy Komisji Dyscyplinarnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 stycznia 1939 r., Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.
- Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 maja 1939 r., III-10359, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 58.
- Pismo Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Krakowie z dnia 27 czerwca 1939 r. do Komendy Głównej Centrali Służby Śledczej, Nr 5824/39, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106.
- Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 14 września 1939 r. do Urzędów Wojewódzkich, Nr. PB. 40/342/6/39, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 106.
- Podział Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie na komplety orzekające i ustalenie porządku zastępstwa członków Komisji w kompletach na okres do 30 czerwca 1929 r. na podstawie uchwały Zebrania członków Komisji z dnia 7 listopada 1928 r. (bez numeru),



- Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.
- Polecenie Wojewody Województwa Lubelskiego do Rzecznika Dyscyplinarnego Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Województwa Lubelskiego z dnia 30 maja 1933 r., w sprawie przygotowania i skierowania wniosku o ukaranie do Komisji Dyscyplinarnej Kierownika P.Z.D. Wojewódzkiego Urzędu Lubelskiego, D.14/Rej.K.D., Zespół Urzędu Województwa Lubelskiego, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 354.
- Postanowienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 11 października 1934 r., L.B.P.96/OKD/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Postanowienie Naczelnika Urzędu Skarbowego w Skałacie z dnia 20 listopada 1934 r., Nr.I.9./29/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Postanowienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 2 maja 1935 r., L.B.P.42/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Projekt składu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 15 czerwca 1931 r. przesłany do Ministerstwa Skarbu, Nr. W.I. 81/dysc/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.
- Protokoły Komisji Dyscyplinarnej Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie 1947-1948, Zespół Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 617/44.
- Protokoły z posiedzeń Komisji Dyscyplinarnej Wojewódzkiej Rady Narodowej 1946-1950, Zespół Wojewódzkiej Rady Narodowej, Biuro Prezydialne w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 1022.
- Protokół wraz z orzeczeniem Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach, z rozprawy ustnej z dnia 21 kwietnia 1923 r., L.K.D.7/23, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r. Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22351.

Protokół z dnia 9 listopada 1932 r. spisany w Urzędzie Celnym w Śniatynie-Załączu przez delegata Dyrekcji Ceł we Lwowie, Naczelnika Wydziału IV Edmunda Tomaszewskiego z wyjaśnień rewidenta celnego Leopolda Hammera oraz Leona Ogielskiego w sprawie dochodzeń przeprowadzonych na skutek zarządzenia Prezesa Dyrekcji Ceł z dnia 5 listopada 1932 r., L.Dz. 170/p.P/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.

Protokół przesłuchania w Wydziale Śledczym Policji Państwowej w Rzeszowie z dnia 18 stycznia 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Rachunek kosztów podróży na rozprawę dyscyplinarną sporządzony przez Izbę Skarbową w Lublinie, L. Dz. I/18/129/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Rekomendacja pisemna Ministra Skarbu z dnia 30 marca 1810 r., w sprawie nominacji urzędniczych do Fryderyka Augusta i postanowienie z maja 1810 r. Fryderyka Augusta, Zespół Rady Stanu i Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego Księgi Kancelaryjne, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 55.

Rekomendacja pisemna Ministra Policji z 5 kwietnia 1810 r., w sprawie nominacji urzędniczych do Fryderyka Augusta i postanowienie z 12 kwietnia 1810 r. Fryderyka Augusta, Zespół Rady Stanu i Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego Księgi Kancelaryjne, Archiwum Główne Akt Dawnych, sygn. 55.

Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 30 maja 1928 r, L.D.I.3354/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 4 lipca 1928 r., L.D.I.3817/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Reskrypt Ministerstwa Skarbu z dnia 5 stycznia 1929 r., Nr. L.DI.1432/3/28, Zespół Urząd Katastralny w Sieniawie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, sygn. 34.

Reskrypt Ministra Skarbu z dnia 11 sierpnia 1930 r., N.D.I.7061/2/30, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Reskrypt Ministerstwa Skarbu z dnia 12 stycznia 1937 r., L.B.P.-16861/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Rozkaz Komendanta Głównego Komendy Głównej Policji Państwowej z dnia 14 lipca 1924 r., Warszawa, Nr 261, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy, Referat Ogólny. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 561.

Rozkaz Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej Województwa Lwowskiego z dnia 16 października 1936 r., Lwów, Nr 471, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Wydział I Organizacyjno-Wyszkoleniowy Referat Ogólny. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 590.

Rozkazy Komendanta Wojewódzkiego Policji Państwowej w Wilnie, Archiwum Państwowe w Wilnie, fond 89.

Skarga Kontrolera Skarbowego Urzędu Skarbowego w Lublinie do Rządu Gubernialnego Lubelskiego z dnia 26 września 1858 r., w sprawie defraudacji wojskowego, Nr 59960/23775, Zespół Akta Miasta Lublina, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 1262.

Skarga Erdmanna Schmatlocha z dnia 27 października 1926 r., Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Skład Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 13 czerwca 1935 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375,

Sprawozdanie Komisji Budżetowo-Skarbowej dotyczące projektu ustawy o zabezpieczeniu emerytalnym funkcjonariuszów śląskich z dnia 13 lutego 1926 r., Zespół Sejm Śląski w Katowicach, Biuro Sejmu Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 343.

Sprawozdanie Dyrektora Izby Skarbowej w Grudziądzu z dnia 26 lutego 1934 r., Nr.1-317/1/4/Os/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Sprawozdanie Izby Skarbowej w Białymstoku z dnia 3 października 1934 r., Nr.B.P.9301/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Sprawozdanie kontrolerów z dnia 30 listopada 1934 r. przesłane do Prezesa Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych, sygn. 376.

Sprawozdanie z przeprowadzonego dochodzenia Izby Skarbowej we Lwowie przesłane do Ministerstwa Skarbu w dniu 4 czerwca 1935 r., Nr. 5/88/Ok/1/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.

Stenogram z posiedzenia Sejmu z 11 marca 1924 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021415.

Stenogram z posiedzenia Sejmu z 16 lipca 1924 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021458.

Stenogram z posiedzenia Sejmu z 3 marca 1925 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021489.

Stenogram posiedzenia Sejmu z 18 grudnia 1925 r., Biblioteka Sejmowa, Nr rekordu 000021569.

Teczka Ministerstwa Skarbu Departamentu I, Wydział II, w sprawie nielegalnego obrotu towarowego z zagranicą, L. 639/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Tryb Postępowania w Odwoławczych Komisjach Dyscyplinarnych z dnia 7 lipca 1936 r., BP-13195/36, Zespół Urząd Wojewódzki Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.

Tygodniowe sprawozdania sytuacyjne Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego z dnia 5 lipca 1929 r., Nr 28-30, Czasopismo „Polonia”, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 567.

Uchwała Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 29 września 1926 r. L. rej. 3444/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Uchwała Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie z dnia 13 czerwca 1935 r., l.rep.dysc.161/26/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Umowa pomiędzy Urzędem Wojewódzkim Kieleckim/Skarbem Państwa a Stanisławem Burasem z dnia 28 czerwca 1935 r., Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082.

Urząd Skarbowy podatków i opłat skarbowych w Łucku, Archiwum Państwowe Ukrainy w Łucku, fond 473.

Urząd Skarbowy w Kobryniu, Archiwum Państwowe w Brześciu na Białorusi, fond 360.

Ustalenie składu komisji dyscyplinarnej i mianowanie przez Ministra Skarbu członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r., Nr.D.I.3873/2/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.

Wniosek o mianowanie st. radcy Tomasza Bieniawskiego Prezesem Dyrekcji Poczty i Telegrafów we Lwowie z dnia 30 grudnia 1918 r., Nr 4270/18, Zespół Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 110.

Wniosek Prezesa Izby Skarbowej w Lublinie do Ministerstwa Skarbu z dnia 2 listopada 1927 r., w sprawie organizacji komisji dyscyplinarnej i nominacji urzędnika, L. 107291/I/9370/27, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek Izby Skarbowej w Krakowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 17 stycznia 1928 r., w sprawie Komisji Egzaminacyjnych dla kandydatów na stanowiska administracyjne i techniczne I kategorii w państwowej służbie skarbowej, L. 16993/27/I, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 7 lutego 1928 r., w sprawie uzupełnienia kompletu Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie, orzekającego w sprawach urzędników i niższych funkcjonariuszy Polskiego Monopoli Tytoniowego, L: W.I-1527/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek Prezesa Wielkopolskiej Izby Skarbowej do Ministerstwa Skarbu z dnia 13 lutego 1928 r., o ustanowienie radców Dyrekcji Cei w Poznaniu Komisarzami Egzaminacyjnymi w Wielkopolskiej Izbie Skarbowej, L.z. I-19/Pr. 28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek Prezesa Izby Skarbowej w Grudziądzu do Ministerstwa Skarbu z dnia 24 marca 1928 r., w sprawie organizacji komisji dyscyplinarnej, L. dz. 1- 2645/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek Prezesa Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 11 maja 1928 r., w sprawie mianowania przewodniczącego, jego zastępców oraz członków Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie, L:W. I. 5187/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wniosek tabelaryczny z dnia 27 lipca 1929 r. o skrócenie okresu służby przygotowawczej i dopuszczenie do egzaminu praktycznego Izby Grodzkiej w Warszawie do Ministerstwa Skarbu, L. 7631/I-os/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 121.

Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego z dnia 3 września 1932 r. do Komisji Dyscyplinarnej przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach w sprawie Wilhelma Trombrasa (urzędnika Starostwa w Miechowie), L. 2/R.D./32, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22351.

Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 9 listopada 1934 r. I.16/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Krakowie o ukaranie z dnia 6 grudnia 1934 r., L.51/34.Rz.Disc., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Wniosek Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej we Lwowie o ukaranie Szymona Najdeka z dnia 10 stycznia 1935 r., L.17/1/34/K.D., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Wniosek o ukaranie urzędnika skarbowego przez rzecznika dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 26 lutego 1935 r., I-7/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 376.

Wniosek o ukaranie złożony przez Rzecznika Dyscyplinarnego przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 3 lipca 1935 r., Nr.I-83/RD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Wniosek Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 9 grudnia 1935 r., w sprawie uzupełnienia składu Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/16/os/35, Zespół

Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Wniosek Ministra Skarbu do Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. o ułaskawienie byłego przodownika Policji Państwowej obecnie strażnika Straży Granicznej w stanie spoczynku, L.B.P.13337/os/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.

Wniosek posła Grajka i towarzyszy w sprawie dochodzenia dyscyplinarnego przeciwko urzędnikom Urzędu Wojewódzkiego pochodzącym z Kongresówki i Małopolski, Zespół Sejm Śląski w Katowicach, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 247.

Wykaz imienny zwolnionych dyscyplinarnie funkcjonariuszy z Komendy Policji Państwowej Okręgu XIV Poleskiego w Brześciu w marcu 1925 r., przesłany do Komendy Policji Państwowej Okręgu w Lublinie w dniu 10 kwietnia 1925 r., Nr. IB 993, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Wykaz imienny funkcjonariuszy Policji Politycznej Okręgu XIV Poleskiego zwolnionych w okresie od 27 stycznia do 31 marca 1925 r. z dnia 10 kwietnia 1925 r., Nr. Ib-993, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Brześciu, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 23.

Wykaz funkcjonariuszy zawieszonych w pełnieniu służby przy Izbie Skarbowej we Lwowie przesłany do Ministerstwa Skarbu w dniu 9 lutego 1928 r., L:W I-1504/1/28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Wykazu składu kompletów orzekających Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie, L. W. 12003/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 193.

Wykaz imienny kandydatów do Komisji Dyscyplinarnej przy II Izbie Skarbowej we Lwowie, L.W.I. 6998/1/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Wykaz kandydatów na przewodniczącego, jego zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. przy Izbie

- Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, L:8464/I-Os./28, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 114.
- Wykaz kar dyscyplinarnych Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie w roku 1939, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 70.
- Wykaz stanu osobowego dla etatowych urzędników i służby etatowej w Starostwie w Kielcach (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych). Urzędnik Stanisław Buras. Stanowisko służbowe referent, Zespół Akta personalne Stanisława Burasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 22082.
- Wykaz urzędników z uwagami, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 132.
- Wypowiedzenie umowy Zarządu Parowej Cegielni Krzywołaka wobec Andrzeja Kudlińskiego z dnia 17 listopada 1934 r., Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393.
- Wypowiedzenie umowy Zarządu Parowej Cegielni Krzywołaka wobec Stanisława Terki z dnia 17 listopada 1934 r., Zespół Związek Powstańców Wielkopolskich, Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 393.
- Wytyczne postępowania w sprawach dyscyplinarnych wydane przez Ministra Skarbu do wszystkich Izb Skarbowych, Dyrekcji Ceł, Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego w Katowicach i Inspektoratu Ceł w Gdańsku z dnia 19 kwietnia 1939 r., L.B.P.13844/38, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 442.
- Załącznik do Pisma Izby Skarbowej we Lwowie do Ministerstwa Skarbu z dnia 27 grudnia 1937 r., w sprawie uzupełnienia składu członkowskiego Komisji Dyscyplinarnej, Nr.I.59/1/261/os/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 527.
- Zamierzenia Skarbowe Łódzkiej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej na rok budżetowy 1930, Zespół Łódzka Gmina Wyznaniowa Żydowska, Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 438.
- Zarządzenie prezydialne Wojewody Śląskiego z dnia 20 maja 1924 r., w sprawie mianowania do Komisji Dyscyplinarnej ds. urzędników i funkcjonariuszy przy Województwie



- Śląskim starszego inspektora podatkowego pracującego w Urzędzie Skarbowym Akcyz i Monopolów w Mysłowicach, Nr. 73, L. Prez. 83/2, Zespół Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 494.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 kwietnia 1930 r., L.D.I.3226/2/20, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 141.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 2 marca 1933 r., L.BP.1653/33., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Zarządzenie Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 21 listopada 1934 r., Nr.1846/1/8/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 lutego 1936 r., Nr. 51-5/16, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 lipca 1936 r., Nr.I.284/1/3/os.37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 536.
- Zarządzenie wewnętrzne Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 lutego 1937 r., w sprawie niezwłocznego zawiadamiania Ministerstwa o sentencjach prawomocnych orzeczeń komisji dyscyplinarnych, Nr 1, BP-1026/37, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 5 marca 1937 r., L.B.P.2956/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.
- Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1937 r., Nr. B.P.3902/37, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.
- Zaświadczenie Komisarza Rządu Polskiego na obwód Kutnowsko-Gostyński z dnia 27 listopada 1918 r., Nr 2405, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19.
- Zaświadczenie Komisarza Rządowego na powiat kutnowski z dnia 12 marca 1919 r., Nr. Dz. 1682/19, Zespół Starostwa Powiatowego w Kutnie, Archiwum Państwowe w Płocku Oddział w Kutnie, sygn. 19.

Zawiadomienie Najwyższego Komisarza ds. walki z nielegalnym obrotem towarów z zagranicy do Ministerstwa Skarbu z dnia 12 stycznia 1929 r., w sprawie dochodzeń przeprowadzonych przez rewidenta celnego, L. dz. 12/29, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Zawiadomienie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do Jerzego Starzyckiego z dnia 27 stycznia 1936 r., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Zawiadomienie Starosty Powiatowego Siedleckiego do Wojewody Lubelskiego z dnia 22 marca 1939 r., w sprawie dochodzenia przeciwko komisarzowi ziemskiemu, L.Org.2/20/30, Zespół Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Lublinie, Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 507.

Zestawienie przywilejów cechowych cechu rybaków z Głogowa nadanych w latach 1727-1735, Zespół Królewski Urząd Księstwa Głogowskiego z lat 1536-1740 (1930), Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, sygn. 427.

## **2.Orzecznictwo**

Odpis orzeczenia z dnia 24 grudnia 1925 r. Sądu Powiatowego w Mikołowie, sygn. 5 D 243/25, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Odpis Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 11 marca 1935 r., N.K.D. 21/9/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Odpis Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 11 marca 1935 r., L. 18/5/34/ K.D., Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Ministerstwa Skarbu z dnia 21 grudnia 1931 r., Nr. DI.11228/2/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 357.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Wydziale Skarbowym Urzędu Województwa Śląskiego w Katowicach z dnia 10 stycznia 1933 r., Nr.III-0.26/a, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 27 stycznia 1933 r., I/2/KD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej z dnia 31 stycznia 1933 r., przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach, Zespół Akta osobowe 1919-1939 r. Wilhelma Trombrasa, Archiwum Państwowe w Kielcach, sygn. 23977.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł we Lwowie z dnia 10 lutego 1933 r., L.D.65-67/KD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 10 maja 1933 r., L.B.P.48/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach z dnia 31 sierpnia 1933 r., L.K.D. 12/33. Nr.Dz.105/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 8 września 1933 r., L.D/22/KD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 12 października 1933 r., Nr. I/2/33/KD, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Poznaniu z dnia 13 października 1933 r., L.K.D. 19/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku z dnia 30 listopada 1933 r., sygn. akt: L. Rep. 2/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 16 grudnia 1933 r., L.D.73/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 201.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Państwowego Monopolu Spirytusowego z dnia 19 grudnia 1933 r., Nr. 5/33/K.D 33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 21 lutego 1934 r., L.B.P.115/OKD/33, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Nowogródku z dnia 11 czerwca 1934 r., Nr. K.D.1/9/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 37.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 2 lipca 1934 r., L.B.P.10/OKD/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej w Białymstoku z dnia 21 sierpnia 1934 r., L.10/KD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Dyrekcji Ceł w Mysłowicach z dnia 11 października 1934 r., L.K.D. 6/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu w Warszawie z dnia 9 listopada 1934 r., L.B.P./61/OKD/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 371.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 16 listopada 1934 r., N.K.D. 18/6/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 20 grudnia 1934 r., L.K.D.3/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej we Lwowie z dnia 12 lutego 1935 r., L.17/8/34/K.D, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 440.

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 12 lutego 1935 r., L.B.P. 106/OKD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 15 lutego 1935 r., L.B.P.1/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 373.

Orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej Okręgowej w Warszawie z dnia 27 marca 1935 r. NR. 69/33/88/34/KD/34, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej w Krakowie z dnia 15 kwietnia 1935 r., N.K.D. 25/6/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Wilnie z dnia 24 kwietnia 1935 r., L.dz.30/KD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 374.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej dla pracowników przy Zarządzie Miejskim w Konstantynowie z dnia 29 kwietnia 1935 r., L. 1882/35, Zespół Akta Miasta Konstantynowa Łódzkiego, Archiwum Państwowe w Łodzi, sygn. 4.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Lublinie z dnia 24 maja 1935 r., Nr.5/K.D./35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Łucku z dnia 10 stycznia 1936, L.K.D. 8/35, Zespół Ministerstwa Skarbu 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 377.

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 4 lutego 1936 r., L.B.P.132/OKD/35, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.

- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie z dnia 4 marca 1936 r., (brak oznaczenia sygnatury orzeczenia w aktach postępowania dyscyplinarnego), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Białymstoku z dnia 18 marca 1936 r., Nr. 7/K.D./36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 13 maja 1936 r., L.B.P.28/OKD/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 375.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej dla funkcjonariuszów samorządowych oraz niektórych innych grup funkcjonariuszów publicznych z dnia 26 maja 1936 r., Nr.12/13/36 I.K.D., Zespół Starostwa Powiatowego w Lesznie, Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 32.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu z dnia 27 czerwca 1936 r., L.B.P. 46/OKD/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 378.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 18 sierpnia 1936 r., Nr 3/5/36, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej z dnia 5 października 1936 r., Nr O.K.D. 10/3/36, Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.
- Orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Izbie Skarbowej w Krakowie z dnia 10 października 1936 r., Nr.K.D.41/4/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 379.
- Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 13 października 1936 r., Nr. O.K.D. 14/3/36, Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu dla pracowników monopolów z dnia 15 października 1936 r., L.2/OKDM/36, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 379.

Orzeczenie Wyższej Komisji Dyscyplinarnej dla funkcjonariuszów samorządowych oraz niektórych innych grup funkcjonariuszów publicznych z dnia 27 stycznia 1937 r., Nr.32/36 W.K.D., Zespół Starostwa Powiatowego w Lesznie, Archiwum Państwowe w Lesznie, sygn. 32,

Orzeczenie Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Nr O.K.D.5/3/37 z dnia 13 grudnia 1937 r., Zespół Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 1515.

Orzeczenie przedwstępne Wydziału Powiatowego Katowice-Wieś, L. dz.W. P. IV. Sp. 46/27, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Wyrok w imieniu Republiki Litewskiej, Trybunału Najwyższego z dnia 20 czerwca 1925 r. (brak sygnatury), Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 194.

Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w sprawie Erdmanna Schmatlocha z dnia 30 listopada 1927 r., L. dz. S. 531/27 S.A., Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 6 lutego 1928 r., l. rej. 1933/35.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego w sprawie odwołania Erdmanna Schmatlocha z dnia 17 marca 1931 r. L. rej.2390/28, Zespół Śląski Urząd Wojewódzki Akta, Archiwum Państwowe w Katowicach, sygn. 921.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 7 maja 1934 r., l. rej. 6133/32.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 9 maja 1935 r., L. Rej. 3301/32, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 526.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.2894/27, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.3266/33, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.4531/26, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.5497/31, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego, L.Rej.6398/29, Zespół Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 62.

Wyrok Sądu Grodzkiego w Grodnie, sygn. akt: L.K.G.2950/31, Zespół Ministerstwa Skarbu w latach 1918-1938, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 200.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 lutego 2001 r., K 22/00, OTK 2001, Nr 3, poz. 48.

### **3. Źródła normatywne**

Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego z 22 lipca 1807 r., [w:] *Konstytucje w Polsce: 1791-1990*, T. Kołodziejczyk i M. Pomianowska, Warszawa 1990, s. 37-41.

Ustawa Konstytucyjna Królestwa Polskiego z dnia 27-go listopada 1815 roku oraz Statut Organiczny Dla Królestwa Polskiego z dnia 26-go lutego 1832 roku, *Biblioteczka Historyczna*, Warszawa 1917.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r., Dz. U. nr 44, poz. 267,

Reskrypt carski z dnia 26 marca 1842 r., zatwierdzający organizację Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, Dz. Pr. K.P. z 1842 r., T. 29, s. 287-291,

Patent carski z 3 maja 1853 r. o wewnętrznej organizacji sądów i regulaminie sądów, oraz systematyzującej katalog kar dyscyplinarnych dla sędziów, Dz. U. P. z 1853 r., Nr 81.

Ustawa Sejmu Krajowego z 6 grudnia 1883 roku *o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną*, Dz. U. i Rozp. Kraj. z 1883 r., Nr 76.



Reskrypt Rady Regencyjnej z dnia 11 czerwca 1918 r. oraz Tymczasowe przepisy

służbowe dla urzędników państwowych i Tabela płac urzędników państwowych, Dz. U. z 1918 r., Nr 6, poz. 13.

Dekret z 3 kwietnia 1810 roku o ustanowieniu Sądu Kasacyjnego, „Dziennik Praw”

Księstwa Warszawskiego, T. II, Drukarnia XX Pijarów, Nr 13-14, Warszawa 1811.

Dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji

Władz Naczelnych w Królestwie Polskiem, Dz. U. z 1918 r., Nr 1, poz. 1,

Dekret Naczelnika Państwa z dnia 28 listopada 1918 r. o ordynacji wyborczej do

Sejmu Ustawodawczego, Dz. U. z 1918 r., Nr 18, poz. 46.

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 listopada 1938 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej niektórych aktów ustawodawczych na odzyskane ziemie Śląska Cieszyńskiego, Dz. U. nr 90, poz. 612.

Gesetz vom 21. Juli 1852 betr. die Dienstvergehen der nichtrichterlichen Beamten, die Versetzung derselben auf eine andere Stelle oder in den Ruhestand, GS, z 1852, s. 465.

Ustawa zasadnicza z dnia 21 grudnia 1867 r. o władzy sędziowskiej, Dz. U. P. z 1867, Nr 144.

Ustawa z dnia 21 maja 1868 r. o traktowaniu dyscyplinarnym urzędników sędziowskich, Dz. U. P. z 1868 r., Nr 46.

Ustawa wprowadzająca procedurę karną z 23 maja 1873 (ogłoszona 30 czerwca 1873) oraz Ustawa o postępowaniu karnym obowiązująca w ziemiach Rzeczypospolitej należących przedtem do b. zaboru austriackiego z 23 maja 1873, [w:] oprac. K.K. Angerman, *Ustawa o postępowaniu karnym obowiązująca w ziemiach Rzeczypospolitej należących przedtem do b. zaboru austriackiego z 23 maja 1873*, Warszawa 1924.

Ustawa Sejmu Krajowego z dnia 6 grudnia 1883 roku o władzy dyscyplinarnej nad zwierzchnością gminną, Dz. U. i Rozp. Kraj. z 1883 r., Nr 76.

Ustawa z 25 stycznia 1914 r. o stosunku służbowym urzędników państwowych i służby państwowej (pragmatyka służbowa), Dz. U. P. z 1914 r., Nr 15.

Ustawa z dnia 8 kwietnia 1919 r. w przedmiocie objęcia przez Ministerstwo Skarbu administracji skarbowej na ziemiach polskich, które wchodziły w skład b. monarchji Austro-węgierskiej, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 31, poz. 261.

Ustawa z dnia 11 lipca 1919 r. normująca stosunki służbowe funkcjonariuszów państwowych podczas pełnienia służby wojskowej, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 59, poz. 357.

Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych, Dz.Pr.P.P. z 1919 r., Nr 65, poz. 391.

Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej, Dz. Pr. P. P. z 1919 r., Nr 64, poz. 385.

Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1920 r., Nr 72, poz. 494.

Ustawa z dnia 3 czerwca 1921 r. o Kontroli Państwowej, Dz. U. z 1921 r., Nr 51, poz. 314.

Ustawa z dnia 2 grudnia 1921 r. o ustroju i zakresie działania Izb Lekarskich, Dz. U. z 1921 r., Nr 105, poz. 763.

Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1922 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej, Dz. U. z 1922 r., Nr 30, poz. 247.

Ustawa z dnia 16 czerwca 1922 r. o rozciągnięciu na ziemie górnośląskie Województwa Śląskiego Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i niektórych innych ustaw oraz w przedmiocie zmian w ustawodawstwie, na tych ziemiach obowiązującym, Dz. U. z 1922 r., Nr 46, poz. 388.

Ustawa z dnia 28 lipca 1922 r. w przedmiocie zmian w ustawie z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 164.

Ustawa dnia 28 lipca 1922 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 roku o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonarjuszom państwowym, Dz. U. z 1922 r., Nr 21, poz. 165.

Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonarjuszów państwowych i wojska, Dz. U. z 1923 r., Nr 116, poz. 924.

Ustawa z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 21, poz. 224.

Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego, Dz. U. z 1924 r., Nr 71, poz. 687.

Ustawa z dnia 18 marca 1925 r. zmieniająca niektóre postanowienia ustawy z dnia 13 lutego 1924 r. w przedmiocie stosowania na obszarze Województwa Śląskiego ustaw, dotyczących państwowej służby cywilnej, Dz. U. z 1925 r., Nr 36, poz. 240.

Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym, Dz. U. z 1925 r., Nr 79, poz. 550.

Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. w sprawie rozwiązania stosunku służby nauczycielskiej wskutek zawarcia przez nauczycielkę związku małżeńskiego, Dziennik Ustaw Śląskich z 1926 r., Nr 8, poz. 12.

Ustawa z dnia 22 czerwca 1928 r. o amnestji z powodu dziesięciolecia odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie, Dz. U. z 1928 r., Nr 70, poz. 641.

Ustawa z dnia 10 marca 1932 r. o przejęciu egzekucji administracyjnej przez władze skarbowe oraz o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych, Dz. U. z 1932 r., Nr 32, poz. 328.

Ustawa z dnia 15 marca 1934 r. Ordynacja Podatkowa, Dz. U. z 1934 r., Nr 39, poz. 346.

Ustawa z dnia 22 czerwca 1934 r. o stosunkach służbowych śląskich funkcjonariuszów publicznych, Dz. U. Śl., nr 18, poz. 37.

Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o zmianie ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli, Dz. U. nr 27, poz. 243.

Ustawa z dnia 4 marca 1939 r. o zmianie ustawy o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1939 r., Nr 18, poz. 107.

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1950 r., Nr 38, poz. 346.

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 142.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. z 2014 r., poz. 191 ze zm.

Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, Dz. U. z 1982 r., Nr 16, poz. 124.

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz. U. z 1982 r., Nr 19, poz. 145.

Ustawa z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych, Dz. U. z 1932 r., Nr 31, poz. 214.

Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze, Dz. U. z 2011 r., Nr 270, poz. 1599 ze zm.

Ustawa z 22 marca 1989 r. o rzemiośle, Dz. U. z 2002 r., Nr 112, poz. 979.

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz. U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 ze zm.

Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli, Dz. U. z 2012 r., poz. 82 ze zm.

Ustawa z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora, Dz. U. z 2011 r., Nr 7, poz. 29 ze zm.

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, Dz. U. z 1997 r., Nr 28, poz. 152.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557, ze zm.

Ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym, Dz. U. z 1997 r., Nr 102, poz. 643 ze zm.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych, Dz. U. z 2012 r., poz. 952 ze zm.

Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 1999 r. ze zm.

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1070.

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, Dz. U. z 2001 r., Nr 98, poz. 1071.

Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, Dz. U. z 2010 r., Nr 29, poz. 154 ze zm.

Ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych, Dz. U. z 2014 r., poz. 1467 ze zm.

Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym, Dz. U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.

Ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, Dz. U. z 2005 r., poz. 1150 ze zm.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Kontrwywiadzie i Wywiadzie Wojskowym, Dz. U. z 2014 r., poz. 253 ze zm.

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, Dz. U. z 2007 r., Nr 89, poz. 589, ze zm.

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej, Dz. U. z 2008 r., Nr 227, poz. 1505.

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służby cywilnej, Dz. U. z 2014 r., poz. 1111 ze zm.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2009 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, Dz. U. z 2014 r., Nr 104, poz. 1411 ze zm.

Ustawa z dnia 9 października 2009 r. o dyscyplinie wojskowej, Dz. U. z 2009 r., Nr 190, poz. 1474.

Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o Izbach Lekarskich, Dz. U. z 2009 r., Nr 219, poz. 1708.

Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz. U. z 2010 r., Nr 96, poz. 619 ze zm.

Ustawa z 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz. U. z 2010 r., Nr 127, poz. 857.

Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuratorze, Dz. U. z 2016 r., poz. 177.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 maja 1924 r. o połączeniu (fuzji) Państwowych Instytucji Kredytowych w Bank Gospodarstwa Krajowego, Dz. U. z 1924 r., Nr 46, poz. 477.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1924 r. o zmianie ustroju prokuratury generalnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 107, poz. 967.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 grudnia 1924 r. o uproszczeniu postępowania dyscyplinarnego przeciwko funkcjonariuszom państwowym i wzmocnieniu nadzoru nad tem postępowaniem, Dz. U. z 1924 r., Nr 111, poz. 990.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1925 r. w sprawie wojskowych przepisów dyscyplinarnych, Dz. U. z 1925 r., Nr 91, poz. 633.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 grudnia 1926 r. o utworzeniu rady finansowej przy Ministrze Skarbu, Dz. U. R.P, Nr 121, poz. 695.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 31 marca 1927 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1927 r., Nr 3, poz. 255.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1927 r. w sprawie regulaminu Trybunału Kompetencyjnego, Dz. U. z 1927 r., Nr 42, poz. 373.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 kwietnia 1927 r. o utworzeniu Komisji Nadzwyczajnej do walki z nadużyciami, naruszającymi interesy Państwa, Dz. U. Nr 41, poz. 369

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 listopada 1927 r. w sprawie zmiany ustroju pieniężnego, Dz. U. z 1927 r., Nr 97, poz. 855.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 grudnia 1927 roku w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1927 r., Nr 114, poz. 969.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej, Dz. U. z 1928 r., Nr 11, poz. 86.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. z 1928 r., Nr 12, poz. 93.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszów publicznych na obszarze Województw Poznańskiego i Pomorskiego, nie podlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1928 r., Nr 24, poz. 206.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 marca 1928 r. w sprawie Komisji Nadzwyczajnej do walki z nadużyciami, naruszającymi interesy Państwa, Dz. U. Nr 40, poz. 388.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 367.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o Straży Granicznej, Dz. U. z 1928 r., Nr 37, poz. 349.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1930 r. w sprawie zmiany ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1930 r., Nr 86, poz. 658.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dz. U. z 1932 r., Nr. 60, poz. 571.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie ustroju adwokatury, Dz. U. z 1932 r., Nr 86, poz. 733.

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 737.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r., o organizacji komisji dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1932 r., Nr 87, poz. 738.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. w sprawie zmian rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o utworzeniu państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon", Dz. U. z 1932 r., Nr 91, poz. 781.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym, Dz. U. z 1932 r., Nr 94, poz. 806.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. prawo o sądach pracy, Dz. U. z 1934 r., Nr 95, poz. 854.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o pośrednictwie ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1934 r., Nr 96, poz. 864.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 r. o unormowaniu właściwości władz i trybu postępowania w niektórych działach administracji państwowej, Dz. U. z 1934 r., Nr 110, poz. 976.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1921 r. w sprawie przekazania Ministrowi Skarbu administracji skarbowej na obszarze b. dzielnicy pruskiej, Dz. U. z 1921 r., Nr 4, poz. 19.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1922 r. o tymczasowym ustroju władz skarbowych na ziemi wileńskiej i o rozciągnięciu na tę ziemię niektórych ustaw i rozporządzeń, Dz. U. z 1922 r., Nr 51, poz. 458.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 października 1922 r. w przedmiocie ustanowienia Dyrekcji ceł, jako okręgowych władz II instancji na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego, Dz. U. z 1922 r., Nr 91, poz. 846.



Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 1924 r. o wykonaniu ustępu 3 art. 116 ustawy o państwowej służbie cywilnej, Dz. U. z 1924 r., Nr 64, poz. 630.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca 1924 r. o zakładach naukowych i egzaminach szkolnych wystarczających do osiągnięcia stanowiska w państwowej służbie cywilnej, Dz. U. nr 64, poz. 629.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1925 r. o komisjach kwalifikacyjnych, Dz. U. z 1925 r., Nr 6, poz. 50.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 sierpnia 1926 r. w sprawie zasad organizacji i urzędowania Ministerstw, M.P. z 1926 r., Nr 203, poz. 578.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 stycznia 1927 r. w sprawie wcielenia Głównego Urzędu Likwidacyjnego do Ministerstwa Skarbu, Dz. U. z 1927 r., Nr 5, poz. 27.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 1928 r. o stosunkach służbowych pracowników państwowego przedsiębiorstwa „Poczta Polska, Telegraf i Telefon”, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 379.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1929 r. o stosunkach służbowych przedsiębiorstwa „Polskie Koleje Państwowe”, Dz. U. z 1929 r., Nr 57, poz. 447.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. w sprawie nowego podziału obszaru celnego Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1930 r., Nr 50, poz. 418.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 1932 r. o postępowaniu egzekucyjnym władz skarbowych, Dz. U. z 1932 r., Nr 62, poz. 580.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 października 1932 r. o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym, Dz. U. z 1932 r., Nr 92, poz. 790.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 stycznia 1934 r. o stosunku służbowym pracowników państwowego przedsiębiorstwa "Polska Poczta, Telegraf i Telefon", Dz. U. z 1934 r., Nr 4, poz. 25.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 1934 r. o należnościach w razie pełnienia czynności służbowych poza zwykłym miejscem służbowym oraz w razie przeniesienia na inne miejsce służbowe, Dz. U. z 1934 r., Nr 35, poz. 320.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 r. o komisjach dyscyplinarnych przeciwko pracownikom państwowego przedsiębiorstwa „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, Dz. U. z 1936 r., Nr 57, poz. 417.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 1938 r. o ustaleniu właściwości terytorialnej i siedzib izb skarbowych, Dz. Urz. MS Nr 4, poz. 89.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 marca 1938 r. o zmianie granic powiatów: śremskiego, poznańskiego i kościańskiego w województwie poznańskim, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 202.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 marca 1938 r. o zmianie granic powiatów rypińskiego i sierpeckiego w województwie warszawskim, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 20.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 1938 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 12 czerwca 1937 r. o zmianie granic województw: poznańskiego, pomorskiego, warszawskiego i łódzkiego, Dz. Urz. MS nr 10, poz. 254.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 lipca 1939 r. o zmianach w organizacji niektórych urzędów skarbowych w okręgu Izby Skarbowej Okręgowej w Warszawie, Dz. Urz. MS nr 19, poz. 452.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 czerwca 1922 r. w przedmiocie oznaczenia władz dyscyplinarnych powołanych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciw urzędnikom i niższym funkcjonariuszom zarządu i wymiaru sprawiedliwości, Dz. U. z 1922 r., Nr 48, poz. 429.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o powołaniu komisji dyscyplinarnych do orzekania w sprawach dyscyplinarnych przeciwko urzędnikom i niższym funkcjonariuszom na obszarze sądu okręgowego w Katowicach, Dz. U. z 1925 r., Nr 89, poz. 627.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 27 kwietnia 1921 r. o utworzeniu Izb Skarbowych we Lwowie i Krakowie, Dz. U. z 1921 r., Nr 41, poz. 254.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 kwietnia 1921 r. o utworzeniu Izb Skarbowych w Brześciu i Łucku, Dz. U. z 1921 r., Nr 39, poz. 243.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lipca 1922 r. o utworzeniu izby skarbowej i urzędów skarbowych na obszarze ziemi wileńskiej, Dz. U. z 1922 r., Nr 58, poz. 522.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1923 r. w przedmiocie organizacji i zakresu działania Dyrekcji Cel na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austriackiego, Dz. U. z 1923 r., Nr 38, poz. 258.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 czerwca 1925 r., o organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. Min. Sk, Nr 27, poz. 581.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 czerwca 1927 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych i podległych izbie urzędów skarbowych, Dz. U. z 1927 r., Nr 66, poz. 588.

Rozporządzenie Ministrów Skarbu, Przemysłu i Handlu i Rolnictwa z dnia 10 października 1927 r. o utworzeniu Państwowej Rady Spirytusowej, Dz. U. z 1927 r., Nr 101, poz. 881.

Rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 4 listopada 1927 r. o organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. Min. Sk., Nr 36, poz. 379.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 grudnia 1927 r. w sprawie zmiany organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych, urzędów katastralnych, kas skarbowych oraz komisji szacunkowych do podatku dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Grudziądzu, Dz. U. z 1927 r, Nr 116, poz. 990.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1928 r. w sprawie podziału Izby Skarbowej w Warszawie, Dz. U. z 1928 r., Nr 42, poz. 415.

Rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych z dnia 23 listopada 1928 r. o prawach dyscyplinarnych poszczególnych przełożonych, organizacji i trybie postępowania komisji dyscyplinarnych oraz postępowaniu dyscyplinarnem przeciwko oficerom i szeregowym Straży Granicznej, Dz. U. z 1929 r., Nr 10, poz. 80.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego na obszarze miasta Białegostoku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 277.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Białymstoku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 278.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego na obszarze miasta Lwowa, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 279.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 15 lipca 1929 r. w sprawie zmiany organizacji urzędów skarbowych na obszarze województwa pomorskiego, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 23, poz. 254.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 31 lipca 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Łucku, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 283.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 6 sierpnia 1929 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych podatków i opłat skarbowych oraz komisji szacunkowych do spraw podatków dochodowego i przemysłowego w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Brześciu nad Bugiem, Dz. U. MS z 1929 r., Nr 25, poz. 284.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 14 marca 1930 r. o postępowaniu celnym, Dz. U. z 1930 r., Nr 33, poz. 276.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 21 marca 1930 r. w sprawie utworzenia Izby Skarbowej w Nowogrodku, Dz. U. z 1930 r., Nr 27, poz. 235.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 15 kwietnia 1930 r. w sprawie utworzenia nowej Izby Skarbowej we Lwowie tudzież w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych akcyz i monopolów państwowych, Dz. U. z 1930 r., Nr 37, poz. 327.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 maja 1930 r. o stosunku służbowym pracowników Państwowego Monopolu Spirytusowego, Dz. U. z 1930 r., Nr 42, poz. 363.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 lipca 1930 r. w sprawie reorganizacji urzędów celnych, M.P. z 1930 r., Nr 199, poz. 283.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 listopada 1930 r. w sprawie zmiany nazwy Wielkopolskiej Izby Skarbowej w Poznaniu oraz Pomorskiej Izby Skarbowej w Grudziądzu, Dz. U. z 1930 r., Nr 89, poz. 701.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 sierpnia 1931 r. o organizacji i zakresie działania izb i urzędów skarbowych, Dz. U. z 1931 r., Nr 77, poz. 613.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 7 października 1932 r. o uprawnieniach Dyrektorów Ceł, Dz. Urz. Min. Sk. z 1932 r., Nr 34, poz. 452.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 stycznia 1933 r. o stosunku służbowym, uposażeniu i zaopatrzeniu emerytalnym pracowników "Polskiego Monopolu Tytoniowego", "Państwowego Monopolu Spirytusowego" i "Polskiego Monopolu Solnego", Dz. U. z 1933 r., Nr 4, poz. 28.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 czerwca 1933 r. o organizacji i zakresie działania kontroli skarbowej, Dz. U. z 1933 r., Nr 62, poz. 465.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 lutego 1935 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości o komisjach dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko pośrednikom ubezpieczeniowym, Dz. U. z 1935 r., Nr 12, poz. 67.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 22 lutego 1935 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej Grodzkiej w Warszawie, Dz. Urz. MS nr 7, poz. 123.

- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 22 lutego 1935 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Białymstoku, Dz. Urz. MS nr 7, poz. 124.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 30 września 1935 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej we Lwowie, Dz. Urz. MS nr 30, poz. 668.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Kielcach, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 272.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Krakowie, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 273.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 kwietnia 1936 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej we Lwowie, w Łucku i Stanisławowie, Dz. Urz. MS Nr 13, poz. 416.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. o zmianach w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Łodzi, Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 274.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. w sprawie zmian w organizacji urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Poznaniu, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 275.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 grudnia 1936 r. o organizacji i zakresie działania kontroli skarbowej, Dz. U. z 1936 r., Nr 94, poz. 664.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 lutego 1939 r. o organizacji i zakresie działania izb skarbowych oraz podległych im urzędów i organów wykonawczych, Dz. U. z 1939 r., Nr 18, poz. 118.
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 5 sierpnia 1947 r. w sprawie organizacji i zakresu działania ochrony skarbowej, Dz. U. z 1947 r., Nr 56, poz. 307.

Rozporządzenie wykonawcze z dnia 30 stycznia 1920 r. do ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych, Dz. U. z 1919 r., Nr 15, poz. 81.

Rozporządzenie z dnia 28 października 1920 r. w sprawie biurowości ministerstw, M.P. 1920, Nr 250, wydane na podstawie dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r.

Rozporządzenia w charakterze dekretu z mocą ustawy z dnia 10 lipca 1922 r. o ustroju administracji skarbowej w Województwie Śląskiem, Dz. Ustaw śląskich, Nr 6, poz. 22.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 1932 r. w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Skarbu, M.P. z 1932 r., Nr 32, poz. 38.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 9 listopada 1935 r. w sprawie utworzenia w Ministerstwie Skarbu Gabinetu Ministra, Dz. Urz. MS Nr 33, poz. 736.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 8 listopada 1932 r. w sprawie ustalenia właściwości komisji dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu do orzekania w sprawach dyscyplinarnych niektórych urzędników władz skarbowych, podlegających bezpośrednio Ministerstwu Skarbu, Dz. Urz. Min. Sk. z 1932 r., Nr. 32, poz. 510.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 19 stycznia 1935 r. w sprawie zmian w zaszeregowaniu kas urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej I we Lwowie do jednego z dwóch typów, Dz. Urz. MS Nr 3, poz. 41.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 16 sierpnia 1935 r. w sprawie organizacji Biura Personalnego Ministerstwa Skarbu, Dz. Urz. MS Nr 25, poz. 554.

Zarządzenia Ministra Skarbu z dnia 12 października 1935 r. o zmianie zakresu działania urzędów skarbowego i opłat stemplowych we Lwowie, Dz. Urz. MS nr 40, poz. 674.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 24 marca 1936 r. w sprawie zaszeregowania kas urzędów skarbowych w okręgu administracyjnym Izby Skarbowej w Kielcach, Krakowie, Łodzi i Poznaniu do jednego z dwóch typów (A lub B), Dz. Urz. MS Nr 9, poz. 281.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 8 kwietnia 1936 r. w sprawie zakresu działania Ekspozytury Urzędu Skarbowego w Oświęcimiu, Dz. Urz. MS Nr 10, poz. 309.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 11 stycznia 1937 r. w sprawie granic i siedzib rejonów kontroli skarbowej, Dz. Urz. MS nr 2, poz. 50.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 20 kwietnia 1937 r. o ustaleniu granic i siedzib rejonów oraz ich oddziałów w organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. MS nr 11, poz. 367.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 czerwca 1937 r. o zmianie nazwy Inspektoratu Dewizowego Ministerstwa Skarbu i jego organów, Dz. Urz. MS nr 17, poz. 570.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 marca 1938 r. o ustaleniu granic i siedzib rejonów oraz ich oddziałów w organizacji kontroli skarbowej, Dz. Urz. MS nr 9, poz. 216.

Zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 9 czerwca 1938 r. w sprawie organizacji Gabinetu Ministra i Departamentu Ogólnego Ministerstwa Skarbu, Dz. Urz. MS Nr 17, poz. 413.

#### **4. Pozostałe źródła**

Biuletyn Statystyczny Ministerstwa Skarbu za rok 1928, 1-2/1929, s. 33.

Instrukcja rachunkowo-kasowa z dnia 12 września 1922 r., Dz. U. M. Sk. Nr. 14/1922, poz. 407.

Instrukcja Ministerstwa Skarbu z 17 maja 1926 r. o przymusowym ściąganiu państwowych podatków i opłat tudzież innych należności skarbowych, Dz. U. M. Sk. Nr. 15/1926, poz. 168.

Kodeks Napoleona z przypisami. Xiąg Trzy, Warszawa 1810,  
<https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/3661/edition/6697>  
[dostęp:19.09.2020 r.].

Kodeks Kar Głównych i Poprawczych z 1845, oprac. i wyd. R. Hube, Warszawa 1847.

Kodeks karny z 1903 r. (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej w dniu 1 maja 1921 r., Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 1922, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego.



Króla Władysława Jagiełły edykt o przechodach wojsk, wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) króla Kazimierza Wielkiego, Lublin 11 luty 1432, [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe: od XV do XVIII wieku*, Warszawa 1937, s. 1-7.

Króla Kazimierza Jagiellończyka edykt o przechodach wojsk wznawiający postanowienia takiegoż edyktu (bez daty) Kazimierza Wielkiego, Piotrków, na Sejmie 3 (4) grudnia 1457 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe: od XV do XVIII wieku*, Warszawa 1937, s. 7-19.

Króla Kazimierza Jagiellończyka edykt w Opatowcu z panami rady uchwalon o łupieżcach dóbr duchownych, Nowe Miasto Korczyn, 10(11) marca 1474 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe: od XV do XVIII wieku*, Warszawa 1937, s. 19-24.

Mały rocznik statystyczny za 1936 rok.

Mały rocznik statystyczny za 1938 rok.

Obwieszczenie KNRL z 8 stycznia 1919 roku, Tygodnik Urzędowy Naczelnej Rady Ludowej z 1919 r., Nr 1.

Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 września 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania karnego, Dz. U. z 1932 r., Nr 83, poz. 725.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 7 czerwca 1919 r., Dz. Urz. Min. Sk. I, Nr 13/1919, poz. 183.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 16 września 1919 r., Dz. Urz. Min. Sk. I, Nr 30/1919, poz. 446.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 26 lutego 1920 r., Dz. Urz. Min. Sk. II, Nr 11/1920, poz. 149.

Okólnik Ministra Skarbu z dnia 9 marca 1929 r. nr L.D.I. 1230/1/29.

Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 9 grudnia 1936 r. w sprawie przestępstw urzędniczych, Dz. Urz. MS, Nr 34, poz. 1013.

Okólnik Departamentu Akcyzy i Monopolów z dnia 17 marca 1925 roku, Nr 56/1925, poz. 183.

Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 25 maja 1927 r. Nr 33, Dz. U. MSW, 3 i 4/1927, s. 29.

Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 16 listopada 1927 r. Nr 2/R.D, Dz. U. MSW, 3 i 4/1927, s. 92.

Okólnik Rzecznika Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 3 września 1930 r. Nr 5, Dz. U. MSW, 18/1930, s. 752.

Ordynacja pruska kryminalna, tłum. I. Stawiarski, Warszawa 1828.

Regulamin Komitetu Ekonomicznego, M.P. Nr 48/1923.

Regulamin Rady Finansowej przy Ministrze Skarbu, Dz. Urz. Min. Sk. Nr 16/1927, poz. 182.

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 2/1923, s. 133 in.

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 3/1924, s. 194.

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, 8/1930, s. 523

Sprawozdanie stenograficzne z 211 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 lutego 1921 r.

Sprawozdanie stenograficzne z 286 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 18 lutego 1921 r.

Statuty małopolskie Kazimierza Wielkiego, [w:] K.W. Wójcicki, *Statuta polskie króla Kazimierza w Wiślicy złożone*, Warszawa 1847.

Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, Dz. Urz. Min. Sk. II, Nr 7/1919, poz. 114, 115 i 116.

Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 74/1921.

Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 65/1924.

Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 90/1925.

Statut Organizacyjny Ministerstwa Skarbu, M.P. Nr 208/1927.

Statut wojenny Sejmu Walnego, Piotrków, na Sejmie 28 marca 1477 r., [w:] S. Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły wojskowe: od XV do XVIII wieku*, Warszawa 1937, s. 24-28.

Słownik Języka Polskiego PWN, [https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpowiedzialno %C5%9B %C4%87%20dyscyplinarna.html](https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpowiedzialno%C5%9B%C4%87%20dyscyplinarna.html), [dostęp: 23.09.2020 r.].

Urządzenie Wewnętrzne Miast Wolnych Rzeczypospolitej w Koronie i w Wielkim Xsięstwie Litewskim: Prawo Uchwalone Dnia 24. Czerwca Roku 1791, [w:] P. Dufour, *Ustawa Rządowa. Prawo Uchwalone Dnia 3 Maia, Roku 1791*, Warszawa 1791.

Wypis z Protokołu Sekretariatu Stanu z 29 kwietnia 1808, „Dziennik Praw” Księstwa Warszawskiego Nr 1-12, s. 70-76, [https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:Dziennik\\_Praw\\_Ksi%C4%99stwa\\_Warszawskiego\\_1-12\\_\(1810\).pdf/120](https://pl.wikisource.org/wiki/Strona:Dziennik_Praw_Ksi%C4%99stwa_Warszawskiego_1-12_(1810).pdf/120) [dostęp: 20.09.2020 r.].

## 5. Opracowania

Balzer O., *Państwo polskie w pierwszym siedemdziesięcioleciu XIV w XVI w.*, Kwartalnik Historyczny, 21/1907, s.193-292.

Baran K.W., Ćwiertniak B.M., Dorre-Nowak D., Walczak K., *Prawo pracy*, Warszawa 2009.

Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976.

Bąkowski K., *Dawne cechy krakowskie (z rycinami)*, Biblioteka Krakowska, T. 22, Kraków 1903.

Bednaruk W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna pośredników ubezpieczeniowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce*, TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie, 1/2020, s. 13-20.

Bednaruk W., *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich funkcjonariuszy państwowych*, Journal of Modern Science, 44/1/2020, s. 125-134.

Bednaruk W. *Przestępczość ubezpieczeniowa w międzywojennej Polsce*, Lublin 2019.

Bednaruk W. *Przyczyny zwiększonej palności nieruchomości ubezpieczonych w PZUW przed II wojną światową*, Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa, 4(11)/2018, s. 531 in.

- Bek D., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w systemie polskiego prawa represyjnego. Analiza aspektów materialnoprawnych na przykładzie wybranych pragmatyk zawodowych*, Warszawa 2019.
- Bigo T., *Prawo administracyjne, Cz. 1*, Warszawa 1919.
- Bigo T., *Prawo administracyjne, Cz.2*, Warszawa 1952.
- Bojanowski E., Cieślak Z, Lang J., *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi*, Warszawa 2010.
- Bojanowski E., *Dyscyplinarna odpowiedzialność pracownika administracji państwowej w prawie polskim*, [w:] *Odpowiedzialność pracownika administracji*, red. Łętowski J., Pruszyński J., Wrocław 1978, s. 202-214.
- Borkiewicz A, *Źródła do biografii Józefa Piłsudskiego z lat 1867-1892. Niepodległość. T. XIX*, Warszawa 1939.
- Brand A., *Das Beamtenrecht. Die Rechtsverhältnisse der unmittelbaren und mittelbaren Staatsbeamten*, Berlin 1914.
- Broniewski W., Michalski P., *Kwestie urzędnicze na tle aktualnych poczynań sanacyjnych*, *Czasopismo skarbowe*, 3/1926, s. 43 in.
- Broniewski W., *Kwestia urzędnicza na tle aktualnych poczynań sanacyjnych*, *Czasopismo skarbowe*, 3/1926, s. 43.
- Broniewski W., Michalski P., *Od wydawcy*, *Czasopismo Skarbowe*, 4/1/1926, s.1.
- Broniewski W., Michalski P., *Ze Stowarzyszenia U.S.: Ciągłe a nieuzasadnione pretensje organizacyjne S.U.P.*, *Czasopismo Skarbowe*, 4/3/1926, s. 44-46.
- Broniewski W., Michalski P., *Obrona kolegów skarbowców w komisjach dyscyplinarnych*, *Czasopismo skarbowe*, 1/1927, s. 47.
- Buchała K., Zoll A., *Polskie prawo karne*, Warszawa 1995.
- Ceglarska-Piłat K., *Pojęcie i cechy charakterystyczne odpowiedzialności dyscyplinarnej w prawie polskim*, *Studia Prawnicze*, 2/2015, s. 99-139.

Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.

Citko B., Michalski P., *Obrona kolegów skarbowców*, Czasopismo skarbowe, 1/1927, s. 47 – 47.

Citko B., *Kwestia stabilizacji i zwolnienia ze służby*, Czasopismo skarbowe, 4-6/1929, s. 107 - 110.

Citko B., *Poziom wykształcenia wśród urzędników skarbowych*, Czasopismo skarbowe, 3/1935, s. 131 - 132.

Citko B., *W obronie kolegów*, Czasopismo skarbowe, 11/1935, s. 674 - 676.

Citko B., *O władczy stosunek do podwładnego*, Czasopismo Skarbowe, 4/1936, s. 147 - 149.

Citko B., *Praca kobiet*, Czasopismo skarbowe, 7/1936, s. 336 - 341.

Citko B., *Kobieta w domu, czy w biurze?* Czasopismo skarbowe, 9/1936, s. 4 - 4.

Citko B., *Na właściwym torze*, Czasopismo Skarbowe, 11/1936, s. 2-3.

Citko B., *Zarząd Centralny Z.P.S. w obronie honoru skarbowców — w sprawie poprawy bytu — za zniesieniem nadmiernych obciążeń — za oddłużeniem oraz przeciwko prasie antypracowniczej*, Czasopismo Skarbowe, 11/1936, s. 1-2.

Citko B., *Sprawy urzędnicze w Sejmie, Rządzie i społeczeństwie*, Czasopismo Skarbowe, 12/3/1937, s. 1-3.

Citko B., *Sprawy pałace*, Czasopismo skarbowe, 1/1937, s. 2 - 3.

Citko B., *Doniosła decyzja*, Czasopismo Skarbowe, 12/1937, s. 1-2.

Citko B., *Ruch pracowniczy wobec deklaracji Obozu Zjednoczenia Narodowego*, Czasopismo Skarbowe, 12/5/1937, s. 1-2.

Citko B., *Głosy z terenu*, Czasopismo Skarbowe, 12/1937, s. 4-5.

Citko B., *Sprawa Krzyżaka*, Czasopismo Skarbowe, 18/1937, s. 1 - 2.

- Czarnecki P., *Przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi w prawie polskim*, Białostockie Studia Prawnicze, 22/2017, s. 23-34.
- Drażek J., O potrzebie wykształcenia prawniczego urzędników państwowych, *Życie urzędnicze*, 6/1925, s. 318 - 327.
- Duda Z., *O potrzebie unifikacji ruchu zawodowego urzędników państwowych*, *Życie Urzędnicze*, 3/1-2/1926, s. 7-15.
- Duda Z., *Konferencja Zarządu Głównego S. U. P. z wicepremierem prof. K. Bartlem*, *Życie Urzędnicze* (wydanie nadzwyczajne) 4/8/1927, s. 1-4.
- Dudka K., *Zasady i zakres odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy. Zasady ponoszenia kosztów postępowania dyscyplinarnej notariuszy na tle regulacji dotyczących innych zawodów prawniczych*, Warszawa 2015.
- Dąbrowski J. i inni, *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. IX, Warszawa 1975.
- Dzieślewski R., *Zasady organizacji pracowników państwowych*, *Nasze Pismo*, 1/8/1921, s. 3-12.
- Fleiner F., *Institutionen des Deutschen Verwaltungsrecht*, Tubingen 1912.
- Fiedler J., *Księga I II, Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, Warszawa 1916.
- Florek L., Zieliński T., *Prawo pracy*, Warszawa 2006.
- Galewicz W., *Spór o pozycję etyk zawodowych*, Kraków 2010.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Glimos – Nagórska A., *Tradycjonalizm śląski a równouprawnienie kobiet. Praca zawodowa i życie codzienne nauczycielek województwa śląskiego (1922 – 1939)*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000, s. 155 - 170.
- Goclon J., *Organy polskiej administracji państwowej w Królestwie Polskim 1916-1918. Struktura i gabinety*, *Folia Iuridica Wratislaviensis*, 3/2/2014, s. 41-92.

- Górski P., *Profesjonalizacja administracji państwowej w Polsce 1918-1939*, Kraków 2011.
- Handelsman M., *Prawo karne w Statutach Kazimierza Wielkiego*, Warszawa 1909.
- Helcel A. Z., *Starodawne prawa polskiego pomniki z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej*, T. I, Kraków 1870.
- Herzog A., *Odpowiedzialność dyscyplinarna prokuratorów – co trzeba zmienić ?*, *Prokuratura i Prawo*, 12/2013, s. 5-32.
- Heylman A., *Rys procesu dyscyplinarnego sądowego*, Warszawa 1844.
- Heylman A., *Rys historyczny przemian Rady Stanu. W jej atrybucjach, w składzie organicznym i kompletach , w toku epoki od roku 1807 aż dotąd*, T.I, Warszawa 1864.
- Hilarowicz T., *System wyszkolenia w administracji ogólnej*, *Życie urzędnicze*, 8-9/1926, s. 260 - 267.
- Holly G., *Geschichte der Ehrengerichtsbarkeit der deutschen Rechtsanwälte*, Frankfurt am Main-Bem-New York-Paris 1989.
- Hubert J., *Zagadnienie odpowiedzialności dyscyplinarnej niezawodowych funkcjonariuszów publicznych w administracji państwa i samorządów*, Poznań 1929.
- Jastrzębski A., *Ustawa o Państwowej Służbie Cywilnej w brzmieniu obowiązującym od 1-go listopada 1932 roku wraz z rozporządzeniami, okólnikami, wyjaśnieniami i orzecznictwem Najwyższego Trybunału Administracyjnego oraz przepisy dyscyplinarne przeciwko funkcjonariuszom państwowym obowiązujące od 1-go listopada 1932 roku*, Lublin 1932.
- Jaśkiewicz W., *Stosunki służbowe w administracji*, Warszawa-Poznań 1969.
- Kania L., *Przegląd i charakterystyka źródeł wojskowego prawa karnego w dawnej Polsce na tle dziejów polskich sił zbrojnych (do 1795 r.)*. *Rys prawno-historyczny*, *Studia Lubuskie*, 1/2005, s. 31-51.
- Kielanowski T., *Etyka i deontologia lekarska*, Warszawa 1985.

- Kiryk F., *Nauk przemożnych perła*, Kraków 1986,
- Kopczyński J., *Przepisy normujące stosunek państwowej służby cywilnej*, Warszawa 1925.
- Korczak J., *Stulecie polskiego prawa urzędniczego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, 327/2019, s. 83-113.
- Kostrowicka I., Landau Z., Tomaszewski J., *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, Warszawa 1984.
- Kołąkowski Sz., *Sprawozdanie Zarządu Głównego SUP z działalności w 1933 roku*, Życie Urzędnicze, 7-8/1934, s.1-3.
- Kozłowska-Budkowa Z., *Sermo ad clerum. mowa rektorska „o złych studentach”*, [w:] *Stanisława ze Skarbimierza mowa o złych studentach*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej 1/2/1963, s. 11-21.
- Kozyra W., *Legitymizacja władzy politycznej II Rzeczypospolitej*, [w:] *Tradycje i współczesność kultury politycznej w Polsce (1918 – 1990)*, red. E. Olszewski, Lublin 1991, s. 121 – 134.
- Kozyra W., *Podziały administracyjne oraz organizacja i funkcjonowanie administracji rządowej*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny 1918 – 1939*, red. M. Kruszyński i inni, Lublin 2020, s. 79 – 96.
- Kozyra W., *Z dziejów korpusu urzędniczego na Lubelszczyźnie w XX wieku: skład osobowy Wydziału Prezydialnego – Wydziału Ogólnego w Urzędzie Wojewódzkim Lubelskim w latach 1919 – 1939*, Rocznik Chełmski, 9/2003, s. 195 – 215.
- Krzyżanowski L., *Sędziowie w II Rzeczypospolitej. Okręgi apelacyjne: krakowski i katowicki*, wyd. 1, Katowice 2011.
- Kuczyński T., Mazurczak-Jasińska E., Stelina J., *Stosunek służbowy*, Warszawa 2011.
- Kutrzeba S., *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów-Warszawa-Kraków 1925.
- Lang W., *Struktura odpowiedzialności prawnej (Studium analityczne z dziedziny teorii prawa)*, Zeszyty Naukowe UMK, Nauki Humanistyczno-Społeczne, 31/1968, s. 3-40.
- Leoński Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie Polski Ludowej*, Poznań 1959.



- Leoński Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników państwowych (administracji rządowej) i pracowników samorządowych w Polsce, a arbitralność orzecznictwa*, [w:] *Jednostka, państwo, administracja – nowy wymiar*, red. E. Ura, Rzeszów 2004, s. 271-285.
- Lisicki H., *Oceny i sprawozdania. J. Kopczyński: „Przepisy normujące stosunek państwowej służby cywilnej”*, *Życie Urzędnicze* 1/1925, s. 68-70.
- Łysko M., *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskiej*, *Miscellanea historico – iuridica*, XIV/2015, z. 1, s. 381 – 400,
- Machaj D., *Sądownictwo rektorów krakowskich w XVI wieku*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 1/2014, s. 41-76.
- Malański J., *Pracownicze związki zawodowe w Polsce*, Warszawa 1934.
- Mamak K., *Konstytucyjne wyznaczniki postępowania represyjnego*, [w:] *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, red. P. Czarnecki, Warszawa 2016, s. 3-13.
- Markowski B., *Organizacja władz skarbowych*, [w:] *Odrodzona skarbowość polska*, Warszawa 1931, s. 52-68.
- Markowski B., *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa 1931.
- Memoriał w sprawie poprawy bytu funkcjonariuszów państwowych*, *Czasopismo skarbowe*, 1-3/1929, s. 12 in
- Memoriał do Ministra Skarbu w sprawie podwyżek płac*, *Czasopismo skarbowe*, 7/1936, s. 336 - 341.
- Michciński T., *Odezwa Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych do kolegów*, *Czasopismo Skarbowe*, 1/1926, s. 41-42.
- Mielcarek J. A., *Podziały terytorialno-administracyjne II Rzeczypospolitej w zakresie administracji zespolonej*, Warszawa 2008.
- Mieroszewicz, E., *Stan organizacyjny związków urzędniczych*, *Życie Urzędnicze*, 6/1929, s. 2-4.
- Mieroszewicz E., *Jeszcze art.116*, *Życie Urzędnicze*, 11/1929, s. 2-3.

- Mieroszewicz E., *Art. 116 (Ustawy o państwowej służbie cywilnej)*, *Życie Urzędnicze*, 5/1-2/1929, s. 4-5.
- Mieroszewicz, E., *Po Kongresie*, *Życie Urzędnicze*, 6/21-22/1929, s. 1-15.
- Moniuszko A., *Ochrona prawno-karna i odpowiedzialność urzędników. Wybrane aspekty funkcjonowania kancelarii ziemskich na Mazowszu w latach 1588–1648*, [w:] *Bellicum diplomaticum V Lublinense. Dokumenty, kancelarie i archiwa między wschodem i zachodem Europy*, red. Górak A., Szabaciuk M., Lublin 2014, s. 295-308.
- Morański W., *Charakter prawny odpowiedzialności dyscyplinarnej członka korpusu służby cywilnej*, *Roczniki Administracji i Prawa*, 13/2013, s. 245-262.
- Naworski Z., *Biurokracja pruska w XVIII wieku – na drodze ku Weberowskiemu ideałowi*, [w:] *Dzieje biurokracji*, red. T. Bykowa, A. Górak, G. Smyk, Lublin 2016, s. 135-151.
- Naworski Z., *Obraz urzędnika w przepisach Landrechtu pruskiego z 1794 r.*, *Studia Iuridica Lublinensia*, 3/2016, s. 709-731.
- Niścigorski K.Ł., *Początki polskich organów skarbowych w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Prawo karne skarbowe – wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, red. R. Dziembowski, M. Pieńkowska, A. Opalska, Olsztyn 2016, s. 122-127.
- Noskowicz M., *Traktowanie urzędnika w byłej dzielnicy pruskiej a etyka chrześcijańska*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 1/3/1921, s. 2-3.
- Noskowicz M., *O nasze postulaty*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 2/1/1922, s. 2 - 2.
- Noskowicz M., *Koleżanki i koledzy*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 5/3/1925, s. 1-3.
- Noskowicz M., *Sfinks, Odezwa*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 6/1-2/1927, s. 1-5.
- Noskowicz M., *Odezwa Prezesa Związku Głównego Bleńskiego do wszystkich, organizacji Urzędników i Funkcjonariuszy Państwa, Samorządowych i Komunalnych, Zrzeszeń nauczycieli, oraz Urzędn. niezorganizowanych tudzież Emerytów Zach. Woj.*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 6/3/1927, s. 38-39.
- Noskowicz M., *Stabilizacja urzędników znów odroczone*, *Głos Urzędnika Polskiego*, 7/1-4/1928, s. 5-6.

- Organiściak W., *Wincenty Skrzetuski o zadaniach i potrzebie reformy władz administracyjnych w Rzeczypospolitej (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Regnare gubernare administrare. Z dziejów administracji, sądownictwa i nauki prawa*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 43-53.
- Ostrożyński W., *Odpowiedzialność państwa za bezprawne działanie urzędników*, Przegląd Sądowy i Administracyjny, Lwów 1884, s. 321-369.
- Paśnik J., *Prawo dyscyplinarne w Polsce*, Warszawa 2010.
- Pietrzak M., *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000, s. 77 - 94.
- Przybysz P., *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, Państwo i Prawo, 8/1998, s. 67-78.
- Przygodzki J., *Administracja skarbowa Księstwa Warszawskiego (1807 – 1813)*, [w:] *Z dziejów skarbowości*, red. R. Wojciechowski, Kolonia 2009, s. 119 - 129,
- Przygodzki J., *Problematyka reformy administracji w pracach rządowych komisji do usprawnienia administracji II Rzeczypospolitej*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo, 288/2004, s. 281 – 296,
- Przygodzki J., *Próby zmiany orientacji politycznej władz Księstwa Warszawskiego po wojnie 1812 r.*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo, 256/1997, s. 133 – 149,
- Przywora B., *Transformacje ustrojowe polskiej służby cywilnej*, Kraków 2012,
- Ptaśnik J., *Obrazki z życia zakonów krakowskich w XV-XVI wieku*, Kraków 1900.
- Pyrża L., *W sprawie pragmatyki*, Nasze Pismo, 1/8/1921, s. 2-15.
- Pyrża L., *Wyteńczyć wszystkie siły*, Nasze Pismo, 1/8/1921, s. 2 - 3.
- Roch A., *Odpowiedzialność służbowa prokuratorów*, Prokuratura i Prawo, 11/2017, s. 105-136.
- Sasorski S., *Administracja państwowa w cyfrach*, Życie urzędnicze, 1/1927, s. 3 - 5.

- Sasorski S., *Upośledzenie urzędników administracyjnych w Polsce*, *Życie Urzędnicze*, 2/3/1924, s. 3-6.
- Sasorski S., *Uzasadnienie urzędniczego ruchu zawodowego*, *Życie Urzędnicze*, 2/3/1925, s. 137-144.
- Sasorski S., *Sprawozdanie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Urzędników Państwowych w Warszawie za 1924 rok*, *Życie Urzędnicze*, 3/3/1925, s. 144-193.
- Sasorski S., *Walny Zjazd Delegatów Kół SUP*, *Życie Urzędnicze*, 5/10/1928, s.4 - 5.
- Smyk G., *Francuskie prawo i instytucje ustrojowe w Księstwie Warszawskim*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 62/2007, s. 35-51.
- Skarczyński A., *Stowarzyszenie Urzędników Państwowych*, [w:] *Atlas organizacji społecznych*, Warszawa 1932.
- Skrzetuski W., *Prawo polityczne narodu polskiego*, T. I, Warszawa 1787.
- Skuczyński P., *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, [w:] *Odpowiedzialność dyscyplinarna studentów. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000-2005*, red. P. Skuczyński i P. Zawadzki, Warszawa 2017, s. 8-30.
- Skuczyński P., *Nierepresyjne funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej a model postępowania w sprawach dyscyplinarnych*, *Przegląd Legislacyjny - Kwartalnik Rady Legislacyjnej*, 3/2017, s. 35-53.
- Sobolewski K., Laniewski A., *Polski Kodeks karny wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem*, Lwów 1932.
- Sobiech J., *Prawo łaski w Rzeczypospolitej Polskiej okresu międzywojennego*, *Prawo i Więź*, 1/2020, s. 144-167.
- Stesłowicz W., *Cechy krakowskie w okresie powstania i wzrostu*, *Kwartalnik Historyczny*, 6/1892, s. 277-333.

Stypiński J., *Rozważania na temat ustawy uposażeniowej*, *Życie urzędnicze*, 4/1925, s. 226 - 238.

*Stowarzyszenie Urzędników Państwowych Rz.P.*, [w:] *Informator jubileuszowy wydany z okazji Walnego Zjazdu Delegatów Kół Stowarzyszenia Urzędników Państwowych R.P. w Toruniu*, Toruń 1933.

Strzelecki W., *Bezpieczeństwo na ziemiach polskich*, Warszawa 1934.

Suleja W., *Próba budowy zrębów polskiej państwowości w okresie istnienia Tymczasowej Rady Stanu*, Wrocław 1981.

Szewczyk H., *Stosunki pracy w służbie cywilnej*, Warszawa 2010.

Szkolnicki Z., *Nowelizacja pragmatyki urzędniczej*, *Apel*, 10-11/1932, s. 89-91.

Szturm de Szterm T., *Dlaczego urzędnicy są przeciwni inflacji*, *Życie urzędnicze*, 8/1925, s. 420 - 426.

Szturm de Szterm T., *Place urzędnicze wobec dzisiejszego kryzysu*, *Życie urzędnicze*, 6/1926, s. 166 - 170.

Sykuna S., *Kilka uwag o odpowiedzialności prawnej*, *Gdańskie Studia Prawnicze*, 11/2003, s. 19-33,

Świeszewski S., Topczewski B., *Księga Pamiątkowa Stowarzyszenia Urzędników Skarbowych Okręgu Lubelskiego*, Lublin 1934.

Teszner K., *Administracja podatkowa i kontrola skarbowa w Polsce*, Warszawa 2013.

Urban J., *O usuwalność pracownika państwowego*, *Czasopismo skarbowe*, 11/1931, s. 550 in.

Wawryniuk A., *Granica Polski i Rumunii. Analiza walki z przestępstwami skarbowo-celnymi za rok 1935*, „Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Філософія, філософія права, політологія, соціологія”, Харків 2/2013, с. 224-230.

Wawryniuk A., *Korpus Ochrony Pogranicza i jego rola w zagwarantowaniu bezpieczeństwa*

*zewnątrznego Rzeczypospolitej Polskiej w okresie międzywojennym*, [w:] *Szkoła Rycerska Kadetów Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej*, red. W. Bednaruk, K. Jaszczuk, Lublin 2016, s. 253-276,

Wielec M., *Koincydencja postępowania karnego i dyscyplinarnego w kontekście przepisów ustawy prawo o szkolnictwie wyższym*, *Białostockie Studia Prawnicze*, 1/2017, s. 111-124.

Winiarski B., *Ustrój polityczny ziem polskich w XIX wieku*, Poznań 1923.

Winnicki Z.J., *Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy (1917-1918)*, Wrocław 2017.

Wójcicki K. W., *Biblioteka starożytnych pisarzy polskich*, T.I, Warszawa 1843.

Zieleniewski L., *Prawo urzędnicze*, Kraków 1937.

Zubik M., Wiącek M., *O spornych zagadnieniach z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów Trybunału Konstytucyjnego – polemika*, *Przegląd Sejmowy*, 3/2007, s. 69-83.

Zuzankiewicz P., Drobný W., Mazuryk M., *Ustawa o służbie cywilnej: Komentarz*, Warszawa 2012.

## Streszczenie

Pojęcie odpowiedzialności dyscyplinarnej jest związane przede wszystkim z grupami osób trudniących się wykonywaniem zawodu w interesie publicznym lub innych obywateli. Wprowadzane regulacje ustawowe i wewnętrzne regulaminy w danych korporacjach mają na celu ustanowienie pewnego swoistego reżimu prawnego, który ma być gwarantem, iż takie profesje wysokiego zaufania wśród społeczeństwa, tj. lekarze czy sędziowie były realizowane z dochowaniem jak największej staranności i rzetelności.

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w dwudziestoleciu międzywojennym, tj. od odzyskania niepodległości do końca II RP.

Pojęcie szeroko rozumianej odpowiedzialności dyscyplinarnej przez cały okres II Rzeczypospolitej podlegało ewolucji. Proces ten postępował ze względu na zmianę obowiązujących przepisów, jak też w wyniku stosowanej w odniesieniu do poszczególnych grup zawodowych praktyki. Tuż po odzyskaniu niepodległości obowiązywały przepisy dyscyplinarne wprowadzone przez państwa zaborcze. Dopiero w latach późniejszych wprowadzono rodzime rozwiązania, które prowadziły do zwiększenia roli odpowiedzialności dyscyplinarnej. Odnoszono je do coraz większej liczby nowotworzonych profesji. Zakresem norm związanych z egzekwowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej objęty był przede wszystkim zawód urzędnika, w tym urzędnika skarbowego.

Problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych w międzywojennej Polsce nie została dotychczas przebadana. Podejmowany przez autora temat jest zupełnie nowatorski i był dotychczas pomijany przez innych badaczy. Analizowane w rozprawie zagadnienia, nie zostały opracowane przez naukę polską. Przedstawiona praca ma na celu przede wszystkim uzupełnienie wiedzy w dotychczasowym stanie badań.

Pierwszym celem badawczym, jaki sobie postawiono, jest przedstawienie procesu powstawania, a następnie zasad funkcjonowania systemu prawnego pozwalającego na pociągnięcie do odpowiedzialności dyscyplinarnej urzędników skarbowych.

Drugim celem badawczym rozprawy jest zaś ukazanie, jak w praktyce wyglądała odpowiedzialność dyscyplinarna urzędników skarbowych w II Rzeczypospolitej.

Przyznać należy, iż system egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej w dwudziestoleciu międzywojennym, przynajmniej w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości, był niespójny i rozproszony. W późniejszym okresie nie zawsze na czas i nie dość sprawnie uzupełniano istniejące luki w obowiązujących przepisach. Jednak nawet w takim kształcie oddziaływał on mobilizująco na wybrane grupy zawodowe w kierunku budowy etosu polskiego funkcjonariusza publicznego.

Utworzony w analizowanym okresie system odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich urzędników skarbowych, jako rozwiązanie rodzime i oryginalne, spełnił swoją rolę, znacznie przyczyniając się do poprawy jakości pracy tytułowej grupy zawodowej.

Ustawodawca, wprowadzając przepisy regulujące postępowanie dyscyplinarne, potrafił dostosować je do szybko zmieniającej się rzeczywistości prawnej. Ich ewaluowanie pozwoliło na wypracowanie ukształtowanych norm dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej w konkretnych zawodach i obowiązywanie ich, aż do końca istnienia II Rzeczypospolitej.



## Summary

Concept of disciplinary liability is associated primarily with groups of people who practice their profession in the public interest or other citizens. The introduced statutory regulations and internal regulations in given corporations are aimed at establishing a specific legal regime, which is to guarantee that such professions of high trust among the society, i.e. doctors or judges, are carried out with the utmost diligence and diligence.

The subject is the disciplinary liability of tax officials in the interwar period, i.e. from regaining independence until the end of the Second Polish Republic.

Concept of broadly understood disciplinary liability was subject to evolution throughout the entire period of the Second Polish Republic. This process proceeded due to the change in the applicable regulations, as well as a result of the practice applied to individual professional groups. After regaining independence, the disciplinary regulations introduced by the partitioning states were in force. It was only in later years that domestic solutions were introduced, which led to an increased role of disciplinary liability. They were applied to an increasing number of newly created professions. The scope of norms related to the enforcement of disciplinary liability covered primarily the profession of a civil servant, including a tax officer.

The issue of disciplinary liability of tax officials in interwar Poland has not yet been investigated. The topic I am taking up is completely innovative and has so far been overlooked by other researchers. The issues analyzed in the dissertation were not developed by Polish science. The presented work is primarily intended to supplement the knowledge in the current state of research.

The first research goal that has been set is to present the process of establishing, and then the principles of the functioning of the legal system allowing for disciplinary liability of tax officials.

Second research objective of the dissertation is to show what the disciplinary liability of tax officials in the Second Polish Republic looked like in practice.

It should be admitted that the system of enforcing disciplinary liability in the interwar period, at least in the first years after Poland regained independence, was inconsistent and dispersed. Later, the existing gaps in the regulations in force were not always filled on time and efficiently. However, even in this form, it had a mobilizing effect on selected professional groups towards building the ethos of the Polish public official.

System of disciplinary liability of Polish tax officials established in the analyzed period, as a native and original solution, fulfilled its role, significantly contributing to the improvement of the quality of work of the title professional group.

The legislator, by introducing provisions regulating disciplinary proceedings, was able to adapt them to the rapidly changing legal reality. Their evaluation allowed for the development of established standards regarding disciplinary liability in specific professions and their application until the end of the Second Polish Republic.

The legislator, by introducing provisions regulating disciplinary proceedings, was able to adapt them to the rapidly changing legal reality. Their evaluation allowed for the development of established standards regarding disciplinary liability in specific professions and their application until the end of the Second Polish Republic.

## Wykaz wykresów

1. Wiek urzędników skarbowych wobec których toczyło się postępowanie dyscyplinarne w I połowie II Rzeczypospolitej	s. 149
2. Podział stanowisk na których najczęściej popełniano przewinienia dyscyplinarne w I połowie II Rzeczypospolitej	s. 150
3. Najczęściej wdrażane postępowania dyscyplinarne w I połowie II Rzeczypospolitej. Podział obszarowy	s. 151
4. Dane procentowe z okresu I połowy II Rzeczypospolitej dotyczące zawieszania postępowań dyscyplinarnych wobec urzędników skarbowych. Rodzaj przewinienia i wysokość utraty uposażenia	s. 152
5. Urzędy administracji skarbowej, w których najczęściej wykrywano nadużycia służbowe	s. 244
6. Urzędnicy skarbowi popełniający przewinienia dyscyplinarne ze względu na szczebel zajmowanego stanowiska II poł. II RP	s. 245
7. Najczęściej wdrażane postępowania dyscyplinarne w II połowie II Rzeczypospolitej. Podział obszarowy	s. 246
8. Występowanie zwykłych postępowań dyscyplinarnych oraz tych z elementem kryminalnym	s. 254
9. Zawieszenie w pełnieniu obowiązków służbowych na skutek prowadzonego postępowania dyscyplinarnego	s. 269
10. Rodzaje orzeczeń komisji dyscyplinarnych	s. 271
11. Odwołanie do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu	s. 272
12. Zastosowanie art. 77 PSCU	s. 273
13. Inicjatywa wdrożenia postępowania	s. 333
14. Podział szczebla stanowisk na których najczęściej popełniano przewinienia dyscyplinarne w końcowych latach II Rzeczypospolitej	s. 334

15. Najczęstsze rodzaje orzeczeń wydawanych przez Komisje Dyscyplinarne w I instancji	s. 351
16. Najczęstsze rodzaje orzeczeń Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Skarbu (II instancja)	s. 352
17. Wykształcenie rzeczników dyscyplinarnych w izbach skarbowych	s. 319
18. Rodzaje orzeczeń dyscyplinarnych w II RP	s. 359
19. Najczęściej orzekane kary dyscyplinarne z art. 77 PSCU	s. 360

## Wykaz tabel

1. Statystyka procentowa prowadzonych postępowań wobec urzędników skarbowych wszystkich szczebli w latach I połowy II Rzeczypospolitej s. 148
2. Zmiany w składzie Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej Grodzkiej, ustalonej przez Ministerstwo Skarbu na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. s. 204
3. Wykaz przypadków, w jakich zostały wszczęte postępowania dyscyplinarne na terenie Dyrekcji Ceł w Mysłowicach w 1928 r. s. 158
4. Wykaz kandydatek na przewodniczącego, jego zastępców oraz członków komisji dyscyplinarnej na okres od dnia 1 lipca 1928 r. do dnia 30 czerwca 1931 r. przy Izbie Skarbowej Grodzkiej w Warszawie s. 212
5. Analiza porównawcza wykształcenia członków komisji dyscyplinarnych w pierwszej trzyletniej kadencji (1928-1931) w izbach: wileńskiej, warszawskiej i lwowskiej. s. 214
6. Analiza średniego wieku członków, zastępców członków oraz kandydatów na członków w latach 1928-1931 (pierwsza trzyletnia kadencja) w badanych izbach skarbowych s. 216
7. Wykaz rzeczników dyscyplinarnych przy komisjach dyscyplinarnych w poszczególnych izbach skarbowych w 1937 r. s. 316

## Wykaz schematów

1. Podział Komisji Dyscyplinarnej Izby Skarbowej we Lwowie na działy i komplety orzekające i ustalenie porządku zastępstwa członków Komisji w kompletach s. 118
2. Wzór orzeczenia komisji dyscyplinarnych I i II Instancji s. 143
3. Struktura dyrekcji ceł na terenie Rzeczypospolitej w roku 1931 s. 169
4. Struktura izb skarbowych w II Rzeczypospolitej w 1931 r. s. 170
5. Schemat podziału kompletów orzekających komisji dyscyplinarnych na przykładzie utworzonej Komisji Dyscyplinarnej przy I Izbie Skarbowej we Lwowie s. 201

## Wykaz map

1. Województwa, powiaty i miasta powiatowe w drugiej dekadzie II RP

s. 172